

CATECHISMUS
CONCILII TRIDENTINI.

Lira 1,
Rome, Nov./82.

EX TYPIS L. GAUTHIER.

Trent, Council of

CATECHISMUS

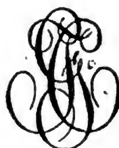
CONCILII TRIDENTINI,

PII V, PONTIFICIS MAXIMI,

JUSSU PROMULGATUS;

SINCERUS ET INTEGER, MENDIS REPURGATUS,
ATQUE APPARATU AUCTUS.

EDITIO NOVA AD USUM SEMINARIORUM.

PARISIIS,
APUD GAUTHIER FRATRES, BIBLIOPOLAS,
IN VICO ET ÆDIBUS NOMINE *SERPENTE*, N° 16;
ET VESONTIONE APUD EOSDEM.

M. DCCC. XXXI.

OMNIBUS ECCLESIÆ CATHOLICÆ PASTORIBUS.

Magnificare gregem pro quo Christus mortuus est.

Catechismum vestrum, Pastores vigilantissimi, quem omnibus vobis motu proprio sacroque jure communem fecerat sanctæ memoriæ Pius V, summus Pontifex, vestrum uni duntaxat, aut ad summum vestrum aliquibus, factum esse privatum, equidem ægre sustinens ab illaudabili, in quo erat, etiam ementito nomine possessum, studui vindicare : tandemque factum fuit. Vobis illum ut suis restituo reddoque quo potiamini : *Decet enim concessum à principe beneficium esse mansurum*[1], nec licet quod publicum est, à privatis ut suum, quid usurpari, quia est sacrum. At vero ne divinum illud opus, dum præ manibus mihi fuit, arbitremini quidquam accepisse intertrimenti; quin potius ut longe aliter evenisse comperiatis. Amabo vos, primo statim intuitu textum ipsum diligentius adnotate ; mendis quingentis et amplius supra mille, vel sane haud multo secus, extersum esse a me, planum erit : quod ut præstarent, non arbitrio sum usus meo, quod nefas erat ; sed primis editionibus Parisiensi, Lugdunensi, et Antuerpiana, quæ singulæ juxta Manutianum exemplar editum Romæ, et jussu summi Pontificis correctum, Formis excusæ fuerant et emendatæ : ex quibus, saltem Parisiensis, ab illustrissimo domino Michaele episcopo et comite Cenetensi apostolicæ sedis apud christianissimum regem tunc temporis nuntio, agnita est romano conformis exemplari authentico. Deinde textum idem sexcentis fartum titulis partim falsis, partim inutilibus, atque fere omnibus tumultuarie injectis, prius quidem in Plantiniana, interrogando, tum in Parisiensi, affirmando, præter summi Pontificis propositum, ex consilio doctorum expurgavi; nec tamen librum sine ulla imperfectione reliqui : sic licet primum sit editus in Vaticano, Parisiis et Lugduni ; verum ut commodius legi possit, sectim illum, et per interpuncta quædam distinxi, quibus singulis ad mar-

[1] De Reg. juris in 6, Reg. 16.

ginem tantum (a), non vero in ipso contextu, ne fieret insincerus, neque nimium opus excresceret, numeros addidi romanos, tum paucis omnino verbis, et quantum potui notis et simplicibus, ibidem quid in qualibet interpunctione contineatur, indicavi : unde fit ut defæcatus prorsum, nativus, genuinusque Catechismi contextus, non vero discrepans et totus à se quasi diversus, habeatur, nec inutilibus veluti summulis augeatur. Postremo qui tum in ipsa orationis structura, tum in marginibus, Patres sive auctores citabantur, quia non id patiebatur paginarum angustia, ut inibi relinquerentur, ad extremum cujusque interpuncti dissimili charactere remissi sunt (b), quotquot citatos fideliter comperi : et insuper adduxi non paucos, ubi præsertim ordinis sacramentum explicatur. Superest modo (pastores vigilantissimi) ut, quod non a me, nec ab alio quopiam ullo quam a summo Pontifice, in illoque ab ipso Christo servatore ex divina munificentia vobis omnibus offertur ultro : tum pro dignitate muneris, cum pro singulari merito tribuentis, illud æstimantes, grato exceptum animo, revereamini, et secundum sacrosanctæ synodi Tridentinæ propositum, ex vestro sit usu sæpius, *ne parvuli petant panem, et non sit qui frangat eis* : utque sacra eloquia et monita salutis, quibus inter missarum solemnia, aut divinorum celebrationem, greges Domini pascantur, ad manum sint, et quasi mansa, quæ veluti nutrices infantibus in os inseratis, hic liber vobis esto promptuarium : quod quidem quanto fuerit instructum apparatu, quibusnam, et quanti nominis doctoribus hoc opus demandaverit Ecclesia, à quo et quam sollicite sit acceleratum, et tandem absolutum, à quibus comprobatum fuerit antequam vobis exhibitum, ejus utilitates et usus, qui sequitur Apparatus declarabit : prælegite et valete.

(a) Ea, quæ a margine usitata nunc typographorum methodus expungit, hic in nostra editione interpuncta coronant, servata textus ingenuitate.

(b) De locis Patrum ut contextus expediretur, ad calcem cujusque paginæ notis reducibus translata sunt.

APPARATUS AD CATECHISMUM.

ARTICULUS PRIMUS.

Cur et quando Tridentina synodus edendum decreverit Catechismum.

Cum omnia essent odiis et dissensionibus plena (dissentientibus præsertim principibus iis inter se, quibus summa rerum pene omnis à Deo permissa est) cum schismatis et hæresibus jaceret christiani nominis divulsa jam prope et lacerata unitas, sanctæ memoriæ [1] Paulus III tantis obstiturus malis anno Incarnationis Domini 1537, Œcumenicum Mantuæ indixit concilium; sed præter expectationem, et suggerente tenebrarum rectore, Mantuana civitas Ecclesiæ ad hoc concessa non est, nisi sub quibusdam conditionibus, à nominis ecclesiastici dignitate, libertateque prorsus alienis, quibus merito jure non positis, alium deligere locum necesse fuit; nec aptior videbatur aut commodior quam Vicentia, urbs quidem copiosa satis, et Venetorum, qui eam concedebant, auctoritate et potentia, tuta omnino, nullique non facilis : quapropter inibi generale concilium indictum est, inchoandum kal. maii anno Domini 1538. Interim Papa Carolum imperatorem et Franciscum regem Franciæ conciliare studuit, ideoque ipse, et ambo illi principes, Niceam se contulere, legatis antea Vicentiam missis, ad concilium apparandum. Imperatorem inter et regem pax iniri non potuit, sed ad decennium tantummodo induciæ firmatæ sunt; et adhuc semel et iterum indictum et dilatum est fere toto triennio concilium : quo elapso tempore, tot pereuntium impatiens animarum, summus Pontifex, mutato loco, delectaque, postulantibus maxime Germanis, Tridentina civitate, ibidem de novo concilium denunciat ad kal. novemb. anni ab Incarnatione Domini M. D. XLII. Verum « Impediunt adversæ jussa procellæ, nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam. » Ad principes diploma non missum est, quin infeliciter imperatorem inter et Franciscum regem bellum recens exardeat; unde sexcentis hinc et inde ortis interturbationibus, concilium inchoari non potuit ante diem decimum tertium mensis decembris anno Domini 1545. Interim vero lutherana hæresis, cum animarum ingenti clade, mirum quantum subrepit impietas bellorum fœtus, Europam fere universam occupat, et christianæ vix umbra superest religionis! Ad hoc tollendum reformandumque, Tridentum Patres undique convolant : at, Deus immortalis! immensum consurgit opus, et in

[1] Vide diplom. in bullario, pag. 667.

Lerna palude hydra non una secanda est, manus multas poscit hoc opus, quibus ut arma subministrent Patres, parochos, qui tunc temporis erant plerique omnes tum scientiæ, tum religionis expertes, edocendos suscipiunt, ut deinde vulgus imperitum facilius possit erudiri. De ratione et modo divinum hoc exequendi consilium, postquam diu diligentiusque deliberatum est, comperere Patres, ab hæreticis ingentia non tantum conficta esse volumina, quibus catholicam fidem evertere conabantur[1], verum et infinitos ab iisdem conscriptos esse libellos, qui cum pietatis titulos et religionis speciem præ se ferrent, incredibile est quam difficile frumentum Christi a zizaniis inimici hominis secerni potuisset : tot catechismi quot provinciæ sunt in Europa, imo fere quot urbes, circumferebantur, qui omnes scatebant hæresibus, quibusque simplicium animi ubique decipiebantur, vixque ullus erat in fide bene tersus. « Quamobrem Patres œcumenicæ Tridentinæ synodi cum » tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam » adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt graviora ca- » tholicæ doctrinæ capita contra hæreses decernere ; sed illud præ- » terea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et » rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi » traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus le- » gitimi pastoris et doctoris munus obeundum esset[2]. » Adnotate, Pastores, et librum hunc agnoscite vestrum, quandoquidem et vestri causa non modo susceptus et editus est, sed ejus etiam usus vobis ab ipso concilio sic præcipitur : « Ut fidelis populus ad susci- » pienda sacramenta majori cum reverentia atque animi devotione » accedat, præcipit sancta synodus episcopis omnibus, ut non solum » cum hæc per se ipsos erunt populo administranda, prius illorum » vim et usum pro suscipientium captu explicent, sed etiam idem à » singulis parochis pie prudenterque etiam lingua vernacula, si » opus sit, et commode fieri poterit, servari studeant. *Juxta for-* » *mam a sancta synodo in Catechesi singulis sacramentis præ-* » *scribendam*, quam episcopi in vulgarem linguam fideliter verti » atque a parochis omnibus populo exponi curabunt[3], etc. » Ex his patet, cur, et pro quibus sacrosancta Tridentina synodus decreverit edendum esse hoc sanctum opus, et ex citatis supra non obscure innuitur jam ab initio concilii Patres, hoc ut maxime necessarium prævidisse, statuisseque, vel saltem, quod certum mihi prorsus est, sacrum hoc opus componendum sancivere, sessione 18 quæ secunda est, sub Pio IV procurante tunc, et diligentia non credibili, pro-

[1] Vide Ind. librorum prohibit. — [2] Catec. in præfat. — [3] Sess. 14 de ref. c. 7.

movente quidquid moribus reformandis erat proficuum, sancto Carolo Borromæo; nam cum ibi de librorum delectu decretum sit, et ad hoc selecti sint Patres quidam, ut suspecti quique ac perniciosi libri seligerentur et prohiberentur à concilio; indubitatum est simul et de remedio huic pestiferæ doctrinæ afferendo, hoc est, de catechismo edendo, fuisse sancitum, aliosque quos inferius nominabimus Patres delectos esse qui tanto operi incumberent, hoc plane constat ex continuatione sessionis vigesimæ quintæ ubi de indice librorum et de ipso catechismo absolvendo decernitur; ibi enim sic :

« Sacrosancta synodus, in secunda sessione sub sanctissimo Domino nostro Pio IV celebrata, delectis quibusdam Patribus commisit, ut de variis censuris ac libris vel suspectis, vel perniciosis quid facto opus esset considerarent, atque ad ipsam sanctam synodum referrent, audiens nunc huic operi ab eis extremam manum impositam, nec tamen ob librorum varietatem et multitudinem distincte et commode possit à sancta synodo dijudicari, præcipit ut quidquid ab illis præstitum est sanctissimo romano Pontifice exhibeatur, ut ejus judicio atque auctoritate terminetur et evulgetur, idemque de Catechismo à Patribus quibus illud mandatum fuerat, et Missali et Breviario fieri mandat. » Ex his manifeste constat : primo cur hanc catechesis formam Tridentina synodus edendam præceperit; secundo quando id decreverit; tertio tantæ esse auctoritatis hunc Catechismum, ut cæteris omnibus debeat anteponi; quarto minime unquam à pastorum manibus recedere debere : ipsis enim est et veræ Theologiæ promptuarium et totius Ecclesiasticæ disciplinæ penus refertissima.

ARTICULUS SECUNDUS.

Quibus Patribus componendi Catechismi cura fuerit data, et quamdiu circa eum laboratum sit.

Duobus diversis temporibus dici potest, à Patribus collaboratum esse Catechismo : priori quidem, dum adhuc Tridenti essent in concilio, hoc est, per biennium fere integrum : nempe a sessione 18 celebrata die 26 februarii 1562 usque ad finem synodi, quæ absoluta est mense decembris an. 1563; posteriori vero, id est sacrosancto Cœtu dimisso, Romæ, quo quidam delecti Patres hac de causa fuerunt convocati, et huic operi incubuere toto triennio et amplius, nempe à discessione concilii, ad annum 1566, quo sanctæ memoriæ Pio V totum opus absolutum oblatum est approbandum : unde fit ut per integrum quinquennium tum in componendo, tum in expoliendo hoc Catechismo, collaboraverint selecti Patres a concilio,

inter cæteros piissimi atque doctissimi. Quod quidem animo revolvens, omnino non bene sanum judicarem eum, qui librum hujusmodi non omni existimatione dignum, nec omni sæculo venerandum arbitraretur; et qui inter disputandum de theologia, si citaretur hic Catechismus, illum ad classem puerorum contemptum rejicerent, certe sanniones essent et tenebriones. Sed ad Patres veniamus. Certum est ex ultima sessione, toto postremo concilii biennio, plurimos ex Patrum cœtu delectos celebres theologos magnum studium, multamque operam contulisse in hunc Catechismum; nam ejus materia est divisa in articulos quosdam, quibus deinde distributis, suum elucubravit quilibet, elaboravitque, juxta mentem concilii, et Ecclesiæ sensum, *prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis*[1]. Hoc testatur ita factum Christophorus Sanctorisius ordinis eremitarum divi Augustini, qui asserit cardinali Seripando ejusdem ordinis, hanc particulam symboli : *Et in unam sanctam Ecclesiam catholicam*, traditam fuisse explicandam. Quartum vero symboli articulum designatum esse Michaeli Medinæ ordinis Fratrum minorum, patet ex ipsomet, qui sibi id attribuit in præfatione ad opusculum de eodem quarto symboli articulo : ex Possevino autem habemus in Apparatu, littera P, Petrum Galesinum, Catechismi hujus partem in qua Dei præcepta exponuntur, latine exposuisse, et ibidem littera J, Julium Spogianum ultimum ejusdem Catechismi caput asserit exposuisse, idem confirmat distincte Castalio, his verbis : « in Catechismo qui ex concilii Tridentini decreto, Pii V jussu editus est, » complures Theologi et diserti viri conscribendo elaboraverunt. » Antoniano symbolum aut certe symboli partem explicandam obtigisse Delius Pasqualinus vir gravissimus mihi confirmavit : quod » et ipse in adversariis ejus reperi. » Ergo, attendite, quæso, Pastores, non soli Thomistæ, circa hoc opus collaborarunt, sicuti somniati sunt quidam, ut ejus imminuerent auctoritatem, quasi non esset universalis opus Ecclesiæ, sed sectæ cujusdam theologicæ peculiaris; in quo sane non mediocrem infamiæ notam inurunt concilio et summo Pontifici.

Dimisso vero sacrosancto concilio, quod supererat operis, commissum esse quibusdam Patribus ex ordine Fratrum prædicatorum non inficiamur; sed ex eo quod ab Ecclesia munus hoc obeundum suscepere, constare debet eos vel ultro, proprios et peculiares animi sensus, si quos habebant, exuisse : vel ex decreto concilii aut summi Pontificis mandato, saltem viva voce, injunctum esse illis non ex suo, sed ex Ecclesiæ sensu tractanda esse omnia, alias non satis prudenter actum esset; quod asserere quantum nefas! Dicti autem pa-

[1] In præfat. ad theatrum sanctorum Patrum.

tres hi fuere 1.° Leonardus Marinus Genuensis, archiepiscopus Lancianensis; 2.° Ægidius Fuscararius Bononiensis, episcopus Mutinensis; 3.° Franciscus Foretius Olisbonensis regis Lusitaniæ in concilio Tridentino theologus : qui omnes quantæ pietatis, quantæ peritiæ, quantique nominis extiterint, tum in ipsa synodo, tum extra illam in exercitandis muneribus ecclesiasticis plurimis, exhibere, mihi satis est unus sanctus Carolus Borromæus, in epistola sua ad cardinalem Warmiensem Stanislaum Hosium, ut credam eos inter Patres concilii fuisse doctissimos : et meam utique confirmat fidem Josephus Ripalmontius, dum hæc ait : « Is (intellige sanctum » Carolum) animo conceperat eximium Catechismi romani opus, de » quo opere conficiendo sanxerant Patres (Tridentini) idque de- » cretum inter cætera extabat : etiam ei dirigendæ institutioni capi- » tibusque disponendis summi theologorum adlaborabant. Sed con- » silium erat Caroli ut divinitas et altitudo rerum atque sententiarum » pari verborum dignitate explicaretur, adhibitisque latinæ linguæ » summis, ea tempestate, hominibus per eos absolvit opus quod » *meliore romanorum sæculo natum videri posset.* » Ex quibus patet et in ipsum sanctum Carolum non mediocri ex parte hujus sacri operis laudem esse refundendam : quod etiam fit planum ex Epistola ejusdem sancti ad Lusitaniæ regem, à quo petit ut sibi sit licitum, post dimissum concilium, Franciscum Foretium retinere, quod ad Catechismum absolvendum esset Ecclesiæ maxime necessarius : verum etsi his Patribus totius hujus sacri operis gloria deberi videatur, tamen nihilominus sanctæ memoriæ Pio V ut primo motori totum referri acceptum jure meritoque oportet, et si testis opus est, habemus Gabutium in ejusdem summi Pontificis vita, ubi sic ille : « Sa- » crum Catechismum ad parochos, quo præcipua *catholicæ* doctrinæ » dogmata luculenter explicata continentur, per viros christiana » eloquentia et eruditione insignes latine confici primum, et ubique » gentium evulgari, mox in italicum, gallicum, germanicum ac » Polonicum sermonem converti curavit [1]. » His ita se habentibus de Catechismo romano, quid, quæso vos, censendum est? cujus meriti? cujus auctoritatis? edendum illum decrevit œcumenica synodus : selectis Patribus quamlibet ejus materiæ particulam tractandam distribuit, ex omnibus tractatibus, jubente summo Pontifice, totum dirigente negotium sancto Carolo, compingitur, et expollitur opus à viris in omnium scientiarum genere versatissimis, quorum spectata virtus, doctrina et pietas erat universæ Ecclesiæ. An igitur invenire est librum ullum alium post scripturam canonicam majoris faciendum, quique sæpius evolvi mereatur?

[1] Gabut. in vita Pii V, lib. 1, cap. 2.

ARTICULUS TERTIUS.

A quibus Catechismus est approbatus.

Antequam Catechismus prodiret in lucem, etsi tot fuisset tantorumque virorum studio elaboratus, etsi toties, id sollicitante sancto Carolo, lectus, relectus et elimatus : attamen oblatus Pio V sanctæ memoriæ, ut tandem summa sua auctoritate firmaretur : noluit tamen summus Pontifex sic exire eum à se, quin adhuc ab aliis doctoribus prius recenseretur, ut qua par erat maturitate et prudentia editus liber catholicus catholice reciperetur : res commissa est Guillelmo Sirleto cardinali, utpote cujus doctrinam et pietatem optime noverat : quique nuper adnitentibus aliis cardinalibus cum sancto Carolo non paucis, summus Pontifex vix non erat renunciatus : is tantus vir, Pii V jussu quosdam secum adhibuit Theologos delectos in cæteris, qui hujus libri non solum dogmata, sed et ipsa verba trutinarent, rimarenturque; quo diligentia singulari peracto (mirabilis sane pastoris, vere fidelis sollicitudo) illum approbavit summus Pontifex : atque ut Roma prodiens integer, purus et sincerus quocumque deportaretur, jussit eum typis mandari Manutianis, expurgari omnino mendis, et ita evulgari. Operæ pretium est ipsa pontificis verba ponderare; hæc autem sunt : « Motu proprio et pas» torali officio cupientes, quam diligentissime possumus, divina » adjuvante gratia, fungi, et ea quæ sacro Tridentino concilio sta» tuta et decreta fuerunt, exequi, curavimus ut a delectis theologis » in hac alma urbe componeretur Catechismus quo Christi fideles de » eis rebus quas eos nosse, profiteri et servare oportet, parochorum » suorum diligentia edocerentur; qui liber cum, Deo adjuvante, » perfectus in lucem edendus sit, providendum duximus, ut quam » diligentissime et fidelissime imprimatur. Itaque in hac alma urbe » eum potissimum imprimi voluimus dilecti filii Pauli Manutii di» ligentia, qui alios Ecclesiasticos libros hic imprimere solet. Quia » vero si alibi imprimeretur, evenire posset ut non pari fide ac dili» gentia talis argumenti liber imprimeretur, ob hanc causam, etc. » Datum Romæ apud sanctum Marcum septimo kalendas octob. » anno primo. » Ex his manifestum est quanti fecerit hunc librum summus hic Pontifex, et quanta diligentia typis ille mandandus esset : sane tanti pontificis exemplo, quoties denuo est imprimendus, curare deberent episcopi, ne tot erratis quot quasi lineis oppleretur.

Primus igitur Pius quintus non tantum proprio motu suo hunc Catechismum approbavit [1], sed insuper commendavit eum toties, præcepitque usurpandum, quoties, vel de morum emendatione, vel

[1] In bullario, p. 3o5.

de reformatione ordinum agebatur : videatur bulla 102, edita anno 1580, pro reformatione ordinis Cisterciensis[1] : item bulla 105, edita eodem anno, circa reductionem ad meliorem statum congregationis servorum beatæ Mariæ : item bulla 106, eodem quoque anno edita circa Missalis emendationem.

Secundus à quo sacrum hoc opus fuit approbatum Gregorius est XIII, Pii quinti successor, qui in brevi quodam anni 1583, declarat suo jussu et approbatione, denuo editum esse Catechismum, utilemque adeo librum hunc existimavit hic pontifex, ut peculiari mandato in linguam Illyricam traduci illum præceperit, ut patet ex concilio Aquileiensi mox citando; atque insuper, ut testatur Possevinus, Catechismus erat illi veluti regula quædam, qua jus ipsum canonicum reformari posse putabat; unde Francisco Gratiano de Garzatoribus jurisconsulto et canonico Vincentino suasit ut juris canonici epitomen ederet, in qua quidquid vel à summis pontificibus, vel à concilio Tridentino, vel à Catechismo romano fuerat abrogatum, resecaret.

Tertius qui nostrum hunc C techismum probavit, fuit sanctus Carolus Borromæus qui non tantum in suis supra citatis epistolis, sed et maxime in prima synodo quam Mediolani habuit anno Domini 1565, ubi clericis omnibus, postquam decimum annum attigerint, præcipit ut Catechismum hunc assidue legant.

Quarto probatus est idem Catechismus in synodo Beneventana, anno 1567, ubi omnibus tum parochis, cum verbi Dei prædicatoribus injungitur ut ad suum munus explendum Catechismum, qui summi Pontificis jussu editus est, assidue præ manibus habeant, ut omnia secundum sanam et Ecclesiasticam doctrinam docere valeant.

Quinto probatus est in synodo Ravennate 1568, ibique titulo de seminario, cap. 4, librum hunc quem concilii Tridentini Catechismum vocat, mirum in modum commendat, præcipitque ut qui degunt in seminariis, eum assidue præ manibus habeant.

Sexto iterum probatus est à sancto Carolo in synodo Mediolanensi anno 1569, ibique præcipitur parochis ut frequentius aliquam Catechismi romani lectionem inter se convenientes tractent.

Septimo probatus est in synodo Salisburgensi in Germania, quæ habita est anno 1569, et sic decrevit const. 26. « Debent parochi iis » quæ ad ipsorum spectant ministerium ; quemadmodum et episcopi » cum sacramenta per ipsos erunt populo administranda, illorum » vim et usum pro suscipientium captu in vulgari nostra lingua » germanica explicare, juxta ea quæ in Catechismo romano sane utilissimo et his temporibus maxime necessario continentur. »

[1] In bullario, p. 307.

Octavo probatus est et tertio a sancto Carolo in synodo Mediolanensi anno 1577, in qua præcipitur ut parochi in sacramentorum administratione Catechismi romani locos et doctrinam adhibeant.

Nono probatus est in Genuensi synodo anno 1574, tit. de fidei elementis à parocho tradendis.

Decimo probatus est et quarto a sancto Carolo in synodo Mediolanensi, anno 1576, ubi inter libros quos episcopo visitanti parochus exhibere debet censetur Catechismus romanus.

Undecimo probatus est et quinto ab eodem sancto Carolo, in synodo Mediolanensi, anno 1579, ubi de examinandi ratione præcipit ut inquiratur ab ordinandis, « An Catechismum romanum » habeant, ejusve doctrinam teneant. »

Duodecimo probatus est eodem anno a clero totius Galliæ, in conventu Melodunensi, ubi multis in locis, sed maxime quatuor titul. de baptismo, de eucharistia, de pœnitentia, et de ordine, hic Catechismus, qui ibidem Tridentinus agnoscitur, ita præcipitur parochis, ut ipsis ab hoc catholico conventu clericis necessarius omnino judicetur, et cæteris omnibus anteponendus. Sic autem ibi : « Instituere tenentur curati suos greges ex præscripto Catechismi Tridentini quam pure et simpliciter fieri poterit ; » et alibi « Adhibentes » ea in re prope efficienda (nempe in exhortandis populis) Catechismi romani locos et doctrinam concilii Tridentini de singulis » sacramentis, ob id ab omnibus curatis accurate et studiose legendam : » præterea, « Catechismi Tridentini in rebus hujusmodi ac » piis operibus exercendis, regulas et præcepta, quam fieri poterit, » accurate sequantur confessarii. »

Decimo tertio probatus est in synodo Rothomagensi, anno 1581, ubi sic : « Ut autem quilibet parochus officio suo defungi queat, » Catechismum romanum latine et gallice habeat, c. 10. »

Decimo quarto, in synodo Burdigalensi, anno 1582 ubi sic : « Parochi singulis festis diebus aliquid ex Catechismo Tridentino » quem latine et gallice auctoritate nostra editum penes se habere » injungimus, populo proponant, etc. »

Decimo quinto, in synodo Turonensi, anno 1583, tit. de professione et fidei tuendæ cura.

Decimo sexto, in synodo Remensi, 1583, tit. de curatis.

Decimo septimo in synodo provinciali Aquensi, in Gallia, an. 1585, tit. de Parochis, ubi sic : « Ut autem quilibet parochus suo officio de» fungi queat, Catechismum romanum latine et gallice habeat, etc. »

Decimo octavo, in synodo provinciali Tolosana, anno 1590, ubi sic : « Injungimus parochis ut continuo Catechismum concilii Tri» dentini præ manibus habeant, tit. de sacramentis. »

Decimo nono, in synodo Avenionensi an. 1594, tit. de offic. parochi : « Catechismum romanum sedulo præ manibus habeant, etc. »

Vigesimo, in synodo Aquileiensi, anno 1586, de qua jam supra.

Omitto synodos diœcesanas complures in quibus Catechismus hic noster approbatur. Omitto et magni omnino nominis doctores, qui post libros canonicos nullum alium quam hunc Catechismum tutius aut utilius legi posse asserunt. His ita positis, amice lector, quis feret frontem eorum qui hoc opus sacrum quasi puerile despicientes illud vel attingere dedignantur, id propter tantum, quia Catechismus inscribitur ? ô cæcas hominum mentes !

Sed ut homunciones illos omni rubore suffundam, audiant, quæso, sancti Caroli Borromæi amicissmum et sacri collegii decus Augustinum Valerium cardinalem et episcopum Veronensem, libro priori ad acolytos Veronenses.

« Catechismus abhinc triennium est editus Pii V, pontificis maximi, » jussu : quem ad juvandam rempublicam christianam, et restituen- » dam veterem Ecclesiæ disciplinam nobis divinitus videmus datum » esse. Opus tam præclarum si sententiarum gravitatem, et lumina » etiam verborum spectemus, ut nullum præclarius, multis abhinc » sæculis editum docti homines judicent. Sunt enim explicata omnia, » quæ ad instituendas animas pertinent, tanto ordine, tanta perspi- » cuitate, tantaque cum majestate, ut sancta mater Ecclesia, Spiritu » sancto edocta, non homo quispiam vocem emittere, et omnes do- » cere videatur. Vos qui aliquantum ætate processistis, legite hunc » Catechismum septies et plusquam septies; mirabiles enim fructus » ex eo percipietis. Quod si in historiis scriptum est, Demosthenem, ut » eloquentiæ laudem consequeretur, octies descripsisse Thucididem, » eaque ratione, omnes illius conciones plenas argumentis, memo- » riæ commendasse : quanto æquius est vos qui in disciplina Ecclesiæ » versantes, omnia vestra studia referre debetis ad gloriam Dei, et » ad salutem vestram et aliorum, egregium librum, dictante Spiritu » sancto, Patrum qui in concilio Tridentino aderant, decreto » scriptum, et Christi vicarii auctoritate editum, octies legisse dili- » genter, atque etiam descripsisse. »

ARTICULUS QUARTUS.

Utilitates et usus Catechismi colliguntur.

Tot sunt utilitates Catechismi Tridentini, quot possunt numerari necessitates Ecclesiæ : si hæresis, ne expuatur ab inferis et catholicos interturbet occludenda est, a parochis sæpius explicetur hic Catechismus : si hæresis ominoso et infausto quodam abortu jam exorta

suffocanda sit, a parochis sæpius explicetur hic Catechismus; sincera sicubi est et illibata conservanda religio, a parochis sæpius explicetur hic Catechismus : si clerici adolescentes in seminariis, aut privatim ad munera quælibet ecclesiastica subeunda sint apparandi, prælegatur illis sæpius hic Catechismus : sacramenta sicut par est, pie et cum proximorum ædificatione si quis administrare voluerit, unus illi sit præ manibus hic Catechismus : denique si qui sacerdotes confessionibus excipiendis, habendis concionibus, dirigendis animabus accingere sese cupiant, hoc uno utantur Catechismo.

Sed etiam illo utendi non una tantum ratio est, ut ex prænotatis in proclivi est advertere. Utiliores hic indigitabo.

Prima ratio utendi Catechismo injungitur, in omnibus fere synodis tum provincialibus, tum diœcesanis quæ post concilium Tridentinum habitæ sunt; ejus nimirum assidua lectio, vel saltem ita frequens ut quidquid hic liber continet, memoriter complectatur.

Secunda ratio utendi sacro hoc opere, præcipitur a sancto Carolo, in 2 synodo Mediolanensi citata; ut scilicet convenientes ad se invicem parochi viciniæ cujuslibet aliquam hujus catechismi lectionem frequentius inter se tractent, quod ex laudabili consuetudine singulis hebdomadis in usu est in celebri presbyterio sancti Nicolai de cardineto Parisiis.

Tertia ratio utendi sacro hoc opere, præcipitur a sancto Carolo, in 2 synodo Mediolanensi, ubi præcipit, quoties parochi aliquod sacramentum administraturi sunt, ut locos et doctrinam hujus libri adhibeant, et populo exponant : idem præcipitur in synodo Rothomagensi supra citata.

Quarta ratio utendi hoc libro proponitur in synodo Burdigalensi citata etiam supra, dum præcipitur ut singulis diebus festis aliquid ex hoc Catechismo parochi populis proponant, de iis rebus, quas nosse christianorum omnium interest.

Quinta ratio præscribitur in synodo Cremonensi anno 1603, p. 9, his verbis : Divino afflatu Spiritus sancti, illi Patres qui in concilio Tridentino præfuere, mandarunt, ut quamprimum romanus Catechismus conscriberetur, ex quo veluti ex fœcundissimis sanctæ matris uberibus, clerici omnes ecclesiasticæ doctrinæ suavissimum lac exsugere valerent. Ea igitur consuetudo, quæ sancte in nostra seminaria introducta est, clericis omnibus romanum catechismum explicandi, omnino inde à Ludimagistris clericis sub pœna suspensionis quotidie, vel saltem ter in hebdomada servetur.

Sexta ratio præscribitur in ipsa præfatione Catechismi ab iisdem Patribus, quorum obtemparando mandatis praxis quæ sequitur, est instituta.

BULLA S. N. D. D. PII

DIVINA PROVIDENTIA PAPÆ QUARTI SUPER FORMA JURAMENTI PROFESSIONIS FIDEI.

PIUS episcopus, servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam.

INJUNCTUM nobis apostolicæ servitutis officium requirit, ut ea quæ Dominus omnipotens, ad providam Ecclesiæ suæ directionem, sanctis Patribus in nomine suo congregatis, divinitus inspirare dignatus est, ad ejus laudem et gloriam incunctanter exequi properemus. Cum itaque juxta concilii Tridentini dispositionem omnes, quos deinceps cathedralibus et superioribus ecclesiis præfici, vel quibus de illarum dignitatibus, canonicatibus, et aliis quibuscumque beneficiis ecclesiasticis, curam animarum habentibus provideri continget, publicam orthodoxæ fidei professionem facere, seque in Romanæ Ecclesiæ obedientia permansuros spondere et jurare, teneantur: Nos volentes, etiam per quoscumque, quibus de monasteriis, conventibus, domibus, et aliis quibuscumque locis, regularium quorumcumque ordinum, etiam militarium, quocumque nomine vel titulo providebitur, idem servari, et ad hoc, ut unius et ejusdem fidei professio uniformiter ab omnibus exhibeatur, unicaque et certa illius forma cunctis innotescat, nostræ sollicitudinis partes, in hoc aliqui minime desiderari, formam ipsam, præsentibus annotatam, publicari, et ubique gentium per eos, ad quos ex decretis ipsius concilii et alios prædictos spectat; recipi et observari, ac sub pœnis per concilium ipsum in contravenientes latis, juxta hanc et non aliam formam, professionem prædictam solemniter fieri, auctoritate apostolica tenore præsentium districte præcipiendo mandamus, hujusmodi sub tenore. Ego N. firma fide credo et profiteor omnia et singula, quæ continentur in symbolo fidei, quo sancta Romana Ecclesia utitur, videlicet: Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, factorem cœli et terræ, visibilium omnium et invisibilium: et in unum Dominum Jesum Christum Filium Dei unigenitum, et ex Patre natum ante omnia sæcula; Deum de Deo, lumen de lumine; Deum verum de Deo vero; genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt; qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis, et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria Virgine, et homo fac-

tus est, crucifixus etiam pro nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est, et resurrexit tertia die secundum Scripturas; et ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris; et iterum venturus est cum gloria judicare vivos et mortuos, cujus regni non erit finis: et in Spiritum sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre Filioque procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur, et conglorificatur, qui locutus est per prophetas: et unam sanctam Catholicam et apostolicam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in remissionem peccatorum, et expecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi sæculi. Amen. Apostolicas et ecclesiasticas traditiones, reliquasque ejusdem Ecclesiæ observationes et constitutiones firmissime admitto, et amplector. Item sacram Scripturam juxta eum sensum quem tenuit et tenet sancta mater Ecclesia, cujus est judicare de vero sensu, et interpretatione sacrarum Scripturarum admitto, nec eam unquam, nisi juxta unanimem consensum patrum accipiam, et interpretabor. Profiteor quoque septem esse vere et proprie sacramenta novæ legis a Jesu Christo Domino nostro instituta, atque ad salutem humani generis, licet non omnia singulis necessaria, scilicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, pœnitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium; illaque gratiam conferre, et ex his baptismum, confirmationem et ordinem, sine sacrilegio reiterari non posse. Receptos quoque et approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in supradictorum omnium sacramentorum solemni administratione recipio, et admitto: omnia et singula, quæ de peccato originali, et de justificatione in sacrosancta Tridentina symbolo definita et declarata fuerunt, amplector et recipio: Profiteor pariter in missa offerri Deo verum, proprium et propitiatorium sacrificium pro vivis et defunctis: atque in sanctissimo eucharistiæ sacramento esse vere, realiter et substantialiter corpus et sanguinem, una cum anima et divinitate Domini nostri Jesu Christi, fierique conversionem totius substantiæ panis in corpus, et totius substantiæ vini in sanguinem; quam conversionem catholica Ecclesia transsubstantiationem appellat. Fateor etiam sub altera tantum specie, totum atque integrum Christum, verumque sacramentum sumi. Constanter teneo purgatorium esse, animasque ibi detentas fidelium suffragiis juvari: Similiter et sanctos una cum Christo regnantes, venerandos atque invocandos esse, eosque orationes Deo pro nobis offerre, atque eorum reliquias esse venerandas. Firmissime assero, imagines Christi, ac Deiparæ semper Virginis, necnon aliorum sanctorum, habendas et retinendas esse, atque eis debitum honorem ac venerationem impertiendam: Indulgentiarum etiam potestatem a Christo in Ecclesia relictam fuisse; aliarumque usum christiano populo maxime saluta-

rem esse affirmo : Sanctam catholicam et apostolicam romanam Ecclesiam, omnium ecclesiarum matrem et magistram agnosco; romanoque pontifici, beati Petri, apostolorum principis, successori, ac Jesu Christi vicario veram obedientiam spondeo ac juro : Cætera item omnia a sacris canonibus, et œcumenicis conciliis, ac præcipue a sacrosancta Tridentina synodo tradita, definita et declarata, indubitanter recipio atque profiteor; simulque contraria omnia, atque hæreses quascumque ab Ecclesia damnatas, rejectas et anathematizatas, ego pariter damno, rejicio et anathematizo : Hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest, quam in præsenti sponte profiteor, et veraciter teneo, eamdem integram et inviolatam, usque ad extremum vitæ spiritum constantissime, Deo adjuvante, retinere et confiteri, atque a meis subditis, vel illis quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneri, doceri, et prædicari, quantum in me erit, curaturum, ego idem N. spondeo, voveo, ac juro : *Sic me Deus adjuvet et hæc sancta Dei Evangelia.* Volumus autem quod præsentes litteræ in cancellaria nostra apostolica de more legantur. Et ut omnibus facilius pateant, in ejus Quinterno describantur, ac etiam imprimantur.

Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostræ volun tatis et mandati infringere, vel ei ausu temerario contra ire. Si quis autem hoc attentare præsumpserit, indignationem omnipotentis Dei, ac beatorum Petri et Pauli, apostolorum ejus, se noverit incursurum. Datum Romæ apud sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, idibus novembris, pontificatus nostri anno quinto.

Fed. cardinalis Cæsius.

Cæ. Glorierius.

Lectæ et publicatæ fuerunt suprascriptæ litteræ Romæ, in cancellaria apostolica, anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo sexagesimo quarto, die vero sabbati, nona mensis decembris, Pontificatus sanctissimi in Christo Patris, et Domini Pii papæ quarti, anno quinto.

A. Lomellinus custos.

PRAXIS CATECHISMI,

EVANGELIIS

SINGULARUM ANNI DOMINICARUM ACCOMMODATA.

DOMINICA PRIMA ADVENTUS.

Erunt signa in sole et luna, etc. Luc. 21. Hoc evangelium ad argumentum de judicio generali traducendum est. Quare hic recurrat parochus ad articulum symboli : *Inde venturus est judicare vivos et mortuos,* p. 61 et seq. prout faciendum præcipitur, vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Ecce rex tuus venit tibi, etc. Matth. 21. Hic opportune tractabit parochus ea quæ de incarnatione et causis adventus Christi Domini nostri habentur, art. 2 et 3 symboli, *p.* 11, 23.

Invenietis asinam alligatam et pullum cum ea : solvite, etc. Divus Athanasius in sermone de verbis hujus evangelii, ostendit ex hoc loco apostolis et eorum successoribus factam esse potestatem solvendi eos qui, instar asinorum, peccatorum pondere pressi, ad eos confugerent. Quare hic populo exponet parochus quæ habentur de confessione, *p.* 229 *et seq.*, et absolutione, *p.* 217, et de potestate remittendi peccata in Ecclesia, *p.* 90.

DOMINICA SECUNDA ADVENTUS.

Cum audisset Joannes in vinculis, etc. Tu es qui venturus es, etc. Matth. 11 Ista Joannis interrogatio tam sedula ostendit quanto cum studio curare debeamus, ut de rebus fidei, et nos, et ii qui nobis subsunt, rite et a catholicis doctoribus instruamur. Vide quæ huic argumento inserviunt initio catechismi usque ad primum symboli articulum.

In vinculis, Fides usque ad vincula, immo ad necem usque cum opus est, et a judice urgemur, profitenda est : nec est satis eam pectore inclusam habere, quantumvis rectam et sinceram, ut ostenditur *pag.* 11 *et seq.* Vel *erunt signa in sole et luna*, ut in dominica præcedenti.

DOMINICA TERTIA ADVENTUS.

Confessus est et non negavit, Joann. 1. Ex hoc loco simpliciter verum fateri docemur, nec intermiscere jusjurandum, ut nobis fides adhibeatur. Vide quando et sub quibus pœnis jurare prohibitum, in secundo præcepto, *p.* 316 *et seq.*

Quid ergo baptizas si tu non es Christus, etc. Agendum hic de ministris baptismi, de quo *p.* 136. Et quomodo sese habeant in dispensatione sacramentorum Christus Dominus et minister quantum ad effectum sacramenti, *p.* 121.

Cujus ego non sum dignus, *etc.* Hic monere parochus populum sibi creditum debet ut sese pro festis natalitiis ad sacram synaxim præparet, et agere de condigna tanti hospitis (cujus corrigiam calceamenti solvere indignum se Joannes Baptista censet) susceptione. Vide de præparatione ad Eucharistiam, *p.* 199, vel *Cum audisset Joannes in vinculis*, ut in dominica præcedenti.

DOMINICA QUARTA ADVENTUS.

Anno decimo tertio imperii Tiberii Cæsaris, *etc.* Luc. 3. Cur hic principum mundi fiat mentio, eadem ratio afferri potest quæ affertur in articulo quarto symboli de eodem Pontio Pilato, *p.* 38.

Factum est verbum Domini super Joannem, *etc.* Quoniam Joannes non nisi a Deo legitime vocatus officium verbi Dei prædicandi exercuit, ideo hic de legitima vocatione ministrorum Ecclesiæ parochus disseret, ut habetur de sacram. Ordinis, *p.* 259 *et seqq.*, legitimosque eos ministros non esse dicat, qui missi non sunt, ut traditur in introductione.

In deserto. Hic de probitate ac morum integritate ministrorum verbi (qui sunt sacerdotes) agatur ex eodem loco 259, et de castitate quæ eis, quando sunt subdiaconi, indicitur, ut habetur *p.* 269.

Prædicans baptismum pœnitentiæ. Quomodo adulti, qui baptismum suscipere debent, affecti esse debeant, et præteritæ eos vitæ pœnitere, traditur *p* 144.

Parate viam Domini, *rectas facite semitas Dei nostri.* Hic de præparatione ad Eucharistiam, de qua in superiori dominica, et de necessaria mandatorum Dei observantia, de qua *p.* 295 *et seq.*, vel *Et confessus est*, *et non negavit*, ut in dominica præcedenti.

IN DIE NATIVITATIS DOMINI.

Peperit primogenitum filium suum, *etc.* Luc. 2. Explicetur articulus symboli, *Natus ex Maria Virgine*, qui est hujus loci maxime proprius, de quo *p.* 34.

In principio erat Verbum, *et Verbum erat*, *etc.* Joan. 1. Quoniam hic locus dum agitur de æterna Christi Domini generatione adducitur, *p.* 27 *et seq.*, hinc parochus petet hujus loci expositionem.

Et Verbum caro factum est. Hic exponatur mysterium incarnationis prout habetur, *p.* 31 *et seq.*

Gloriam quasi unigeniti a Patre. Quomodo hic unigenitus fit etiam frater noster, vide *p.* 431.

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

Tuam ipsius animam pertransibit gladius, *etc.* Luc. 2. Ex hac Simeonis prædictione ansam sumere poterit parochus explicandi cur Deus fideles jam baptizatos, quos filios habet carissimos, non eximat ab incommodis vitæ hujus, qua de re agitur *p.* 148 *et* 149. Et quo confugiendum tunc sit, de quo *p.* 405, 408 *et seq.*

Non recedebat a templo jejuniis et orationibus, etc. De privata et publica oratione habet *p.* 422. Quomodo ad orationem et jejunium et eleemosyna jun-

a.

genda sint, *p.* 424; et quomodo ista tria conducant ad satisfactionem peccatorum, p. 248, *et* 376.

IN CIRCUMCISIONE DOMINI.

Et postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, etc. Luc. 2. Quoniam circumcisioni successit baptismus, hic in genere dici poterit de vi et efficientia sacramentorum novæ legis supra antiquæ legis sacramenta, ut habetur *p.* 124.

Vocatum est nomen ejus, Jesus, etc. Quam convenienter hoc nomen inditum fuerit Christo Domino, et quare, vide *p.* 23 *et seq.*

Observandum hic etiam est pueris nunc in baptismo, et olim in circumcisione nomen esse imponendum : cujus rei quænam sit ratio, et quale nomen puero imponi debeat, habes *p.* 158. Denique cum impositio nominis sit una ex ceremoniis in baptismo usitatis, hic de baptismi ceremoniis et ritibus apta concio haberi poterit, *p.* 154 *et seq.*

IN DIE EPIPHANIÆ.

Vidimus stellam ejus in oriente, etc. Matth. 2. Quoniam non inepte, per hanc stellam, philosophica de Deo scientia potest intelligi, sicut per responsum sacerdotum fidei lumen, non male adoptari poterunt quæ de differentia sapientiæ christianæ a philosophica notitia habentur, *p.* 12.

Et procidentes adoraverunt eum, etc. Matth. 12. Hic de adoratione Dei quæ *latria* dicitur, et simul de veneratione sanctorum quæ *dulia* nominatur, vide in expositione decalogi, *p.* 293, usque ad secundum præceptum. Hic agi etiam potest de Eucharistiæ veneratione et oratione. Nam si eumdem Christum quem magi adoraverunt, præsentem in Eucharistia agnoscimus et confitemur, ut disertis verbis probatur, *p.* 187 *et seq.*, si pii esse volumus, cur non æque ac magi eum adorabimus ? vide *p.* 170 *et seq.*

DOMINICA INFRA OCTAVAM EPIPHANIÆ.

Secundum consuetudinem diei festi. Luc. 3. De observatione dierum festorum lege, *p.* 328 *et seq.*

Et erat subditus illis, etc. De officio liberorum erga parentes, vide *p.* 340 *et seq.*

DOMINICA SECUNDA POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galileæ, etc. Joan. 2. De sacramento matrimonii, vide *p* 278 *et seq.*

Hoc fecit Jesus initium signorum suorum. Hæc conversio aquæ in vinum valet plurimum ad confirmandos rudiores in fide transsubstantiationis, quæ fit in augustissimo altaris sacramento ; de qua vide *p.* 191 *et seq.*

DOMINICA TERTIA POST EPIPHANIAM.

Ecce leprosus veniens adorabat eum. Matth. 8. Per lepram hæresim significari docent Patres. Qui vero sint censendi hæretici et qui a castris Ecclesiæ, ut olim leprosi, ejiciendi, habetur *p.* 77 *et seq.*

Vade, ostende te sacerdoti. De honore sacerdotibus Domini et Ecclesiæ præfectis exhibendo, vide *p*. 343 *et seq*.

Vade, ostende te sacerdoti, etc. Longe excellentiorem virtutem nostris sacerdotibus tributam docet Chrysostomus, lib. 3 de sacerd. quam mosaicis : quod illi oblatos sibi leprosos non mundarent, sed mundatos tantum esse declararent : nostri vero hominem peccati lepra maculatum, dum absolutionis beneficium rite præparato impendunt, vere emundant et perfectæ sanitati restituunt. Hic de potestate clavium sacerdotibus concessa, ut habetur *p*. 88.

DOMINICA QUARTA POST EPIPHANIAM.

Ascendente Jesu in naviculam. Matth. 8. Inter multa quæ Ecclesiam repræsentant, est navicula illa seu Noe, de qua *p*. 83. Hic ergo de Ecclesia catholica, et notis quibus internoscitur, parochus agere poterit, prout habetur, *p*. 78 *et seq*.

Domine, salva nos, perimus. Quoniam nullum est tempus, in quo ita hominum vita, quam in propinquo animæ exitu, periclitetur : ideo parochus ex hoc loco hortari poterit suos subditos, ut cum mortis dies instabit ad Deum maxime recurrant et extremæ unctionis sacramentum accipiant, de quo *p*. 251 *et seq*.

Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei? Quomodo creaturæ omnes eum, quem a Deo ab initio acceperunt cursum teneant homine dempto, vide *p*. 449 *et seq*.

DOMINICA QUINTA POST EPIPHANIAM.

Inimicus homo superseminavit zizania. Matth. 13. In Ecclesia duo sunt hominum genera, boni qui tritici nomine designantur, improbi nomine zizaniorum, vide *p*. 77 ; vel per zizania intelliguntur odia atque rixæ, quas pater dissensionis diabolus seminare conatur in agro filiorum pacis, cujus morbi remedium habes, *p*. 457 *et seq*.

Inimicus homo hoc fecit. De odio dæmonum in nos et ad tentandum audacia et perversitate, vide *p*. 483, 484, et ut omnis mali culpæ auctor, mali vero pœnæ sit exactor, vide *p*. 496, 497.

DOMINICA SEXTA POST EPIPHANIAM.

Simile est regnum cœlorum grano sinapis. Matth. 13. Quoniam juxta doctores per granum sinapis fides intelligitur, hic tractanda sunt quæ de ejus necessitate habentur *p*. 9 *et* 12, et quomodo servanda sint quæ fide credenda proponuntur, *p*. 16 *et seq*., et ejus excellentia, et quantum differat christiana de Deo sapientia et philosophica divinarum rerum notitia, *p*. 12

Cum autem creverit, etc. Fidem augeri posse traditur, *p*. 12 *et* 420.

Iterum simile est regnum cœlorum fermento quod accepit mulier. Hanc mulierem Ecclesiam interpretantur quæ in doctrina fidei aut morum (per fermentum designata) errare non posse traditur, *p*. 77, 83.

Donec fermentatum est totum. Hic de communione sanctorum et meritorum participatione explicari possunt, quæ sunt, *p*. 84 *et seq*.

DOMINICA IN SEPTUAGESIMA.

Simile est regnum cœlorum homini patrifamilias. Matth. 20. Hic paterfamilias est Deus, qui cur pater dicatur habes *p.* 15 *et* 425.

Receperunt ipsi singulos denarios. Denarii nomine cœlestis beatitudo designatur, quam hic paterfamilias alacriter et sincere in vinea sua, id est, in cultura mandatorum divinorum laborantibus præstat. De hoc vitæ æternæ denario lege quæ diffusa traduntur, *p.* 101 *et seq.*, 299 *et seq.*, 440 *et seq.* hujus vero beatitudinis consequendæ certam viam ac rationem habes *pag.* 441 *et seq. Item* exhortatio ad colendam hanc vineam mandatorum illustris habetur *p.* 296 *et seq.*

Singulos denarios, etc. In cœlo tamen varietas est mercedis et gloriæ, pro ratione laboris et affectu quo quis operatur, *p.* 96 *et* 105.

DOMINICA IN SEXAGESIMA.

Exiit qui seminat seminare semen suum, etc. Luc. 8. Semen hoc in terram sparsum est verbum Dei, exponente Domino, de quo vide *p.* 467, et quomodo sit audiendum vide introduct.

Venit diabolus, etc. De dæmonis conatu et impugnatione habes *p.* 486 *et seq*

Et a sollicitudinibus et divitiis, etc. Quantum divitiæ et effrænes rerum temporalium cupiditates impediant hujus divini seminis fructum, habes *p.* 450 *et* 459.

DOMINICA IN QUINQUAGESIMA.

Tradetur enim gentibus et illudetur, etc. Luc. 18. Ut Christi milites ejus crucem tanquam vexillum sui ducis contuentes ad arma pœnitentiæ sumenda exstimulentur, ideo hoc Evangelium ineunte quadragesima legitur, quod passionis dominicæ summam complectitur : quo loco non importune parochus exponet quæ de passione Domini fuse traduntur, *p.* 37 *et seq.* Vel si in aliud tempus commodius differre malit hoc argumentum, hodie alteram Evangelii partem pertractabit, t sequitur :

Cæcus quidam sedebat secus viam. Hic cæcus genus humanum denotabat, de cujus post peccatum statu misero, vide *p.* 449, 450.

Jesu, fili David, miserere mei. Hic quomodo Deum aliter oremus ac sanctos ex hac formula demonstrabis, ut habes *p.* 416, 417. Porro si angustiis et tribulationibus premimur aut re aliqua indigemus, ad Dominum cum hoc cæco nobis recurrendum est, precibusque sollicitandus Deus ut nobis adsit. Vide de necessitate et utilitate orationis, *p.* 403 *et seq.*

Quid tibi vis faciam? Hic causas ob quas clementissimus Deus vult a nobis rogari, etiamsi sciat quibus rebus indigeamus, ex *p.* 407 proferes.

FERIA QUARTA CINERUM.

Cum jejunatis, etc. Matth. 6. Cum quadragesimæ jejunium eo nomine sit institutum, ut totius anni peccata hac quasi solemni mulcta redimeremus, hodie parochus excitare fidelem populum debebit ad pœnitentiam amplectendam, de cujus necessitate scribitur *p.* 87 *et seq. et* 210; docere quibus

gradibus ad pœnitentiam liceat ascendere, *p.* 214 *et seq.*, et quibus operum generibus pro peccatis satisfacere possimus, *p.* 247 *et seq.*

Nolite thesaurisare vobis thesauros in terra. Vide adversus eos qui opes congerere undequaque student, *p.* 369 *et seq.*, et *p.* 392 *et* 467.

Thesaurisate vobis thesauros in cœlo. Quoniam parochi frequenter populum ad eleemosynas pauperibus erogandas excitare debent, hic hoc studiose præstabunt ex his quæ habentur *p.* 376 *et seq.*, *et* 480.

DOMINICA PRIMA QUADRAGESIMÆ.

Ut tentaretur a diabolo, etc. Matth. 4. Cum sit tentatio vita hominis super terram, ut dicit Job, 7, hic de tentatione agendum, de generibus tentationum, ad quid permittantur homines tentari, quibus armis tentationibus resistendum, et cætera hujusmodi quæ habentur *p.* 482 *et seq.*

Non in solo pane vivit homo. De pane spirituali, de quo hic agit Christus Dominus, vide *p.* 635 *et seq.*

Angelis suis (Deus) mandavit, etc. De angelorum custodia erga homines, *p.* 426 *et seq.*

Dominum Deum tuum adorabis. De adoratione Dei quæ fide, spe et charitate perficitur, vide *p.* 304.

DOMINICA SECUNDA QUADRAGESIMÆ.

Assumpsit Jesus Petrum et Jacobum et Joannem, et deduxit eos, etc. Matth. 17. Hic afferri possunt ea quæ de loco et tempore quo homines ad divina contemplanda aptiores sunt, habentur *p.* 302.

Bonum est nos hic esse. Hic tractari possunt quæ de summa eorum dignitate qui Deo obediunt, habentur *p.* 458, vel de intimis hominum sanctorum gaudiis, *p.* 468. Poterunt etiam parochi de duodecimo articulo hic habere sermonem, de quo *p.* 101, 102.

Hic est filius meus dilectus, etc. Hic de æterna filii generatione latissimus sese offert dicendi campus, de qua *p.* 23 vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Miserere mei, fili David. Matth. 15. Hic typum habes perfectæ orationis quantum spectat ad duas conditiones quæ in oratione maxime desiderantur, fidem videlicet et perseverantiam, de quibus *p.* 421 *et seq.*

Filia mea male torquetur a dæmone, etc. Hujus mulieris exemplo, parentes monentur diligentem liberorum curam gerere, de qua *p.* 350.

Dimitte eam, quia clamat post nos; etc. Si apostoli in hac vita degentes adhuc pro se solliciti, pro Chananæa interpellant et exaudiuntur, et in cœlo mutire non audebunt? inquit divus Hieronymus contra Vigilantium. Hic de intercessione sanctorum prout habetur *p.* 305.

DOMINICA TERTIA QUADRAGESIMÆ.

Erat Jesus ejiciens dæmonium, et illud erat mutum, etc. Luc. 11. Dæmonis proprium est eum quem possidet, reddere mutum, id est a confessione peccati revocare. Sed tamen non est alia ratio ejiciendi dæmonis, quam ut linguam solvas ad detegendum coram sacerdote peccatum. Vide quæ de confessione habentur *p.* 229 *et seq.*

Omne regnum in seipsum divisum desolabitur. Ecclesia est Christi regnum, ut habetur *p*. 444, 445. Id autem ut in seipsum non sit divisum unum esse necesse est, unde hic de unitate Ecclesiæ agendum est ex *p*. 78 *et seq*.

Revertar in domum meam. De relabentium in peccata gravitate, *p*. 43. Et quid post confessionem agendum, *p*. 259.

Tunc assumit alios septem spiritus nequiores se. Hic locus, *p*. 483 *et seq*., inducitur ad probandum non unum tantum dæmonem, sed plures etiam interdum hominem tentare : patet autem ex hoc loco dæmonem acrius eos tentare, qui ab eo defecerunt, ut est *p*. 484.

Beatus venter qui te portavit. Glorificatione beatæ Mariæ Virginis hoc evangelium concluditur, de qua habes *p*. 25, 34 *et* 416.

DOMINICA QUARTA QUADRAGESIMÆ.

Unde ememus panes ut manducent hi? Joan. 6. Hic apte explicari poterit illa petitio dominicæ orationis : *Panem nostrum quotidianum da nobis*, *p*. 459.

Notandum præterea quod panis iste vim etiam habebat sedandi sitim, ut tenent doctores : ita et panis Eucharistiæ laicis pro calice est. Lege de communione sub una specie, *p* 203.

Hoc autem dicebat tentans eum. Quomodo Deus hominem tentet, vide *p*. 486.

Distribuit discumbentibus. Christus non distribuit sed dedit apostolis, et illi distribuerunt turbæ, *Matth*. 14. 19. Sic a mundi initio per patriarchas et prophetas, et postea per apostolos eorumque successores Deus verbum Dei et sacramenta subministrat, ut habetur *p*. 1 *et seq*. *et* 121. Christus tamen est qui hæc omnia præcipue efficit, *p*. 122.

Hic est vere propheta. De gratiarum actione, *p*. 410.

DOMINICA IN PASSIONE.

Quis arguet me de peccato? Joan. 8. Innocentia Christi in hodierno evangelio convenienter profertur in medium ut in promptu sit nobis causa dominicæ passionis quam hodie repræsentare incipit Ecclesia, nimirum non propria illius delicta, sed nostra. De causis passionis Christi habes *p*. 42 *et seq*.

Si veritatem dico vobis. A mendacio cavere docemur, de quo multa *p*. 381 *et seq*.

Qui ex Deo est verba Dei audit, *etc*. De verbo Dei audiendo, *p*. 4 *et* 467.

Nonne benedicimus nos quia Samaritanus, *etc*. Ex hoc loco parochus ansam poterit arripere ad excitandos suos fideles ad injurias condonandas, qua de re multa habentur *p*. 476, 477.

Sed honorifico Patrem, *et vos inhonorastis me*. Christus sæpe et a multis graviter inhonoratur ; sed ab iis maxime qui ejus verbum vel male interpretando vel ad mala convertendo polluunt, de quo *p*. 327, 328.

Tulerunt ergo lapides, *ut jacerent in eum*. Ex hoc loco perspici potest et tempus et genus mortis a Christo delectum fuisse, qua de re *p*. 38 *et seq*.

DOMINICA IN RAMIS PALMARUM.

Evangelium ut in prima dominica adventus de quo ibid. Cæterum quoniam ad eucharistiam percipiendam ex præcepto Ecclesiæ eo tempore omnes

discretione præditi obligantur, ideo ex his evangelii verbis. *Ecce rex tuus venit tibi mansuetus*, ad ejus sumptionem fideles hortari poterit parochus ex his quæ habentur *p.* 170, 172, *et* 207 *et seq.*, et quoniam parentes, ut plurimum negligentissimi sunt ad liberos suos ad Eucharistiæ perceptionem præsentandos, ideo eis maxime parochus inculcabit quæ de ætate ad quam pueri ad eam percipiendam tenentur, ut habentur *p.* 202 *et seq.*

IN DIE SANCTO PARASCEVES.

Hoc die quoniam solemnis de mysterio Passionis Domini nostri Jesu Christi concio haberi solet, ideo præter ea quæ in expositione articuli quarti symboli habentur *p.* 37 *et seq.*, hæc insuper hoc die tractari posse videntur. De singulari amore quo Deus genus humanum prosecutus est, cum illud morte unigeniti filii sui redimere voluerit, de quo *p.* 429, 430. De primi parentis lapsu et miseriis quæ illum consecutæ sunt, de quibus *pag.* 23, 449 *et seq.*, quomodo ex passione Christi omnis remissio peccatorum emanarit; de quo *p.* 89 *et seq.*, *et* 475 *et seq.*, et proinde omnia sacramenta ex hac Christi passione virtutem acceperunt, ut est *p.* 121. De sacrificio Christi tam cruento quam incruento ex *pag.* 208, 209. De satisfactione et merito Christi, de quo *p.* 247. Denique quomodo nulli unquam patuit sed nec patere quidem potest aditus ad regnum cœlorum sine hac de redemptione humana per Christum fide, ut est *pag.* 23 *et seq.*, idque esse summam et cardinem totius christianæ religionis, scire Jesum Christum et hunc crucifixum, ut habetur *p.* 4 *et seq.*

DOMINICA PASCHÆ.

Surrexit, non est hic, etc. Marci ultimo. De resurrectione Domini exponetur articulo symboli apostolici, *Tertia die resurrexit a mortuis, pag.* 47 *et seq.*

FERIA SECUNDA POST PASCHA.

Duo ex discipulis Jesu ibant ipsa die in castellum, etc. Luc. 24. Quoniam fieri vix potuit ut parochus omnia quæ ad resurrectionem Christi pertinent pridie explicuerit, ideo hoc die poterit ea quæ prætermisit ex eo loco repetere.

Oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam. Hic locus est proprius causas exponendi ob quas necesse fuit Christum resurgere, quæ habentur *p.* 53 *et seq.;* et exemplo Christi fideles hortandi ut omni studio incumbant ut cœlesti regno potiantur: quod habetur *p.* 440 *et seq.*, et de commodis tribulationis, *p.* 489.

Et factum est dum recumberet cum eis, accepit panem. Hic locus proprius est ad probandum utramque eucharistiæ speciem laicis necessario non exhibendam, de quo multa *p.* 204 *et seq.*

FERIA TERTIA POST PASCHA.

Stetit Jesus in medio discipulorum suorum. Luc. 24. Hic de quatuor dotibus corporis gloriosi agi potest, ut habetur *p.* 99 *et seq.*

Pax vobis. Quoniam regnum Dei, teste Apostolo, pax est gaudium in Spiritu sancto; hic quale sit regnum Christi in pios tractari potest, ut habetur *p*. 443.

Prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum. Quomodo pœnitentiæ prædicatio à Christo apostolis injuncta sit ex hoc ipso loco probatur *tom. I*, *p*. 87 *et seq*. Unde potes tam expositione articuli de remissione peccatorum, quam ex his quæ de sacramento Pœnitentiæ hic habentur, longissimam habere concionem.

DOMINICA PRIMA POST PASCHA.

Cum sero esset dies illa una sabbatorum. Joan. 20. Christi resurrectio nostræ est resurrectionis exemplar, quam maxime stabilire necesse fuit, ut pariter nostra stabiliretur : quibus autem tum scripturis tum rationibus nostra stabiliatur resurrectio, vide *pag*. 53 *et seq*. Una sabbatorum autem quid sit, vide *p*. 334.

Quorum remiseritis peccata, *etc*. Joan. 20. De potestate clavium sacerdotibus concessa, *p*. 88 *et* 263, 264.

Mitte digitum tuum in loca clavorum, *etc*. Qualia futura sunt corpora post resurrectionem, et cur Christus et martyres cicatrices retinebunt, habes *p*. 97 *et seq*.

DOMINICA SECUNDA POST PASCHA.

Ego sum Pastor bonus, *etc*. Joan. 10. Pastorum nomine comprehenduntur non tantum episcopi et animarum rectores, sed etiam reges, magistratus, parentes et magistri. Quid vero pastores ejusmodi ovibus debeant, et quid vicissim oves pastoribus, habes *p*. 343 *et seq*.

Mercenarius autem, *et qui non est pastor*. Quis sit iste mercenarius et non pastor, vide *p*. 262 *et seq*.

Et fiet unum ovile et unus pastor. Hic de unitate Ecclesiæ de qua *p*. 78 *et seq*., unoque universali Ecclesiæ pastore divo Petro et divi Petri successore romano pontifice, de quo *p*. 79 *et seq*., *et p*. 275.

DOMINICA TERTIA POST PASCHA.

Modicum, *et non videbitis me*, *etc*. Joan. 16. Efficax consolationis genus, dum temporarius mœror pro Christo susceptus æternis gaudiis compensatur. Vide quæ de vita æterna habentur *p*. 101 *et seq*.

Vos vero contristabimini, *mundus autem gaudebit*. Quare perversi minus, pii vero acrius à dæmonibus infestentur et proinde illi gaudeant, isti vero tristentur, vide *p*. 484, 485.

Tristitia vestra vertetur in gaudium, *etc*. Spe futurorum bonorum quomodo alacri et constanti animo adversa omnia tolerare debeamus vide *p*. 101. Et cur Deus sinat affligi bonos, *p*. 488 *et seq*.

DOMINICA QUARTA POST PASCHA.

Si non abiero, *Paracletus non veniet*, *etc*. Joan. 16. De Spiritu sancto, deque admirandis ejus effectibus et donis habes *p*. 67 *et seq*.

Arguet mundum de peccato, etc. Spiritus sancti proprium munus est corda et compunctionem movere, et peccantem intrinsecus arguere. Quæ autem contritio vera sit, quasque res ea habere debeat *p.* 222. Huc etiam referri possunt ea quæ de peccatis quæ remitti non possunt, habentur *pag.* 219 *et seq.*

DOMINICA QUINTA POST PASCHA.

Si quid petieritis Patrem in nomine meo, etc. Joan. 16. De oratione et ejus adjunctis hic proprius est dicendi locus de qua *p.* 405 *et seq.*

Usque modo non petistis quicquam, etc. Hic proprie de modo quo Deum per Christum orare debemus, de quo *p.* 421 *et seq.* Hic etiam locus, *p.* 424, adducitur ad probandum in nomine Christi esse orandum.

IN FESTO ASCENSIONIS DOMINI.

Assumptus est in cœlum, et sedet a dextris Dei, etc. Marc. 16. Hoc in loco articulus symboli apostolici qui de ascensione est, explicabitur, ut habetur *p.* 56 *et seq.*

DOMINICA POST ASCENSIONEM.

Cum venerit Paracletus qui a Patre procedit. Joan. 15. Hic de processione Spiritus sancti a Patre et Filio ex *p.* 71 *et seq.*

Ut omnis qui vos interficit, etc. Joan. 16. Hic præceptum decalogi, *Non occides*, exponi poterit, de quo *p.* 351 *et seq.*

Arbitretur se obsequium, etc. De omnibus adversis et calamitatibus hujus vitæ idem judicandum esse quod de his quæ Christi causa patimur, nempe eas esse magnum Dei in nos benevolentiæ signum, ut habetur *p.* 497 *et seq.*

IN FESTO PENTECOSTES.

Si quis diligit me, sermonem meum servabit. Joan. 14. Spiritus sanctus ideo credentibus datur ut sermonem Dei, qui Decalogo comprehenditur, servare possint, ad quam rem, ut promptiores sint, adferat parochus quæ habentur initio explicationis decalogi *p.* 295 *et seq.* Vel quoniam *p.* 298 hic locus adducitur ad probandum Dei mandata non esse impossibilia, ideo de hac re aget *p.* 296 *et seq.*

Vel hodie exponet quæ traduntur de confirmationis sacramento, *p.* 161 *et seq.* Quandoquidem tali die apostolos à Spiritu sancto confirmatos fuisse docent Patres.

FERIA SECUNDA POST PENTECOSTEN.

Sic Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret. Joan. 3. Hic locus proprius est ad ea populo exponenda, quæ de eximia charitate cœlestis Patris in genus humanum, in creatione et gubernatione demonstrata: sed multo magis in redemptione; habentur *p.* 426, 430 *et seq.*

Ut omnis qui credit in eum non pereat. Hic quomodo fides in Christum omnibus hominibus ab omni ævo necessaria fuerit docendum est ex *pag.* 23 *et seq.*

Qui credit in eum non judicatur. De verbo credere habes *p.* 11 quæ hic accommodare poteris : ex qua etiam dicendi forma Filium Dei vere Deum esse demonstrabit, ex *p.* 27 *et seq.*

Quia non credit in nomine unigeniti Filii. Quomodo Dei Filius sit unigenitus poteris declarare ex his quæ habentur *p.* 23 *et seq.*, et contra qua ratione hic unigenitus fratres habeat, vide *p.* 431, 432.

FERIA TERTIA POST PENTECOSTEN.

Qui non intrat per ostium in ovile ovium, etc. Joan. 10. Hic locus proprius est ad ea explicanda quæ de legitima ordinatione ministrorum Ecclesiæ, habentur *p.* 259 *et seq.* De legitimo ministro sacramenti ordinis, *pag* 275 *et* 276.

Et oves vocem ejus audiunt. De obedientia et honore qui debetur episcopis et sacerdotibus agitur *p.* 346 *et seq.*

Alienum autem non sequuntur. Hæreticorum ministros non esse sequendos, vide *p.* 2 *et seq.*, qui autem eos sequuntur non oves, sed hædi sunt.

IN FESTO SANCTISSIMÆ TRINITATIS.

Data est mihi potestas in cælo et in terra. Matth. 28. Hic explicanda sunt quæ de regno Christi in pios, et ratione qua regnat in suis fidelibus, habentur *pag.* 444 *et seq.*, de regno etiam gloriæ ejusdem, *p.* 445, item de potestate ipsius in sacramentis tam instituendis quam conferendis *pag.* 121, et de potestate item clavium ejusdem, qua remittuntur peccata, *p.* 87 *et seq.*

Baptizantes eos. Hic locus adducitur ad probandum quo tempore baptismus obligare cœperit, *p.* 135 *et seq.*, et ideo necessitatem ejusdem, et præsertim in infantibus ea proferri possunt quæ habentur *p.* 140 *et deinceps.*

In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. Hic de materia et forma baptismi quæ sunt *p.* 129 *et seq.*, accurate agendum est. Hic etiam de sanctissimæ et gloriosissimæ Trinitatis mysterio poterunt agere parochi, de quo *p.* 14 *et seq.* Docebunt autem præsertim vulgus imperitum, sanctissimam Trinitatem pingi et formari non posse, atque adeo si quando pingatur, illam picturam proprietates quasdam illius exprimere, habetur *p.* 309 *et seq.*

Docentes eos servare quæcumque mandavi. Hic de necessitate et possibilitate servandæ legis divinæ proferentur quæ habentur *p.* 296 *et seq.*

IN EADEM DOMINICA.

Estote misericordes sicut et Pater vester cælestis, etc. Luc. 6. De hoc evangelio in dominica quarta, juxta aliarum ecclesiarum morem.

Date et dabitur vobis. Hic de communicandis cum proximis hujus vitæ subsidiis produci possunt quæ habentur *pag.* 466 *et seq.*, vel de eleemosynis, *p.* 419, 424 *et seq.*

Hypocrita! ejice primum trabem. De hypocritis quorum orationes Dominus rejicit, habes *p* 423 *et seq.*, item secundum aliquos.

Nisi quis renatus fuerit, etc. Joan. 3. Hic de necessitate baptismi qui in nomine sanctissimæ Trinitatis confertur, de ejus effectis et in universum quidquid de eo habetur *p.* 126 *et seq.* explicabit.

IN FESTO CORPORIS CHRISTI.

Caro mea vere est cibus, *etc*. Joan 6. De Eucharistiæ sacramento, *pag*. 170 *et seq*.

DOMINICA SECUNDA POST PENTECOSTEN,

QUÆ EST INFRA OCTAVAM CORPORIS CHRISTI.

Homo quidam fecit cœnam magnam, *etc*. Luc. 14. Cœnæ nomine quæ sub finem diei sumitur, cœlestis gloria nobis significatur quam hic paterfamilias in ipsa vitæ clausula beatis donabit : in hoc argumentum vide quæ ponuntur *pag*. 101 *et seq*., et *p*. 444. Vel cœnæ nomine cum Paulo 1. Cor. 11, intelligitur sacrosanctum Christi corpus in sacramento altaris : de quo vide ut supra *p*. 170.

Et cœperunt omnes simul excusare. Quoniam omnes hæ excusationes ex mala concupiscentia proveniunt, ideo hic adversus concupiscentias pravas agendum erit ex *p*. 392 *et seq*., simulque miseria nostra ob oculos ponenda, qui ea respuimus quæ salutaria nobis sunt, rebus autem perniciosis nos addicimus, ut hi fecerunt; vide *p*. 449 *et seq*.

Villam emi. Vide in superbos et ambitiosos, qui per hunc designantur, quæ habentur *p*. 418.

Juga boum emi quinque. Vide in avaros *p*. 393.

Uxorem duxi. Hic detestanda libido, et commendanda continentia et castitas, quæ aditum nobis ad cœlorum regnum facilem præbet, vide *p*. 303 *et seq*., vel secundum alios.

Homo quidam erat dives, qui induebatur, *etc*. Luc. 16. De vanitate in vestibus fugienda, vide quæ habentur *p*. 367 *et seq*.; et quomodo necessariis tantum rebus ad victum et vestitum pertinentibus contenti esse debeamus, *p*. 464.

Sepultus est in inferno. Ecce quæ pœna maneat improbos, qui morte præoccupati sceleribus pleni, docebunt, de qua vide *p*. 66 *et seq*.

Ut portaretur ab angelis. Inter angelorum officia hoc non postremum est : vide *p*. 426 *et seq*.

In sinum Abrahæ. De receptaculis animarum post mortem habet, *p*. 47 *et seq*.

DOMINICA TERTIA POST PENTECOSTEN.

Gaudium erit in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente, *etc*. Luc. 15. Inter cætera quæ ad pœnitentiam agendam peccatorem stimulare debent, est ista cœlitum lætitia, qua perfruuntur ob peccatoris conversionem, plura habes in hanc sententiam *p*. 87 *et seq*., *p*. 210 *et seq*., *p*. 468 *et seq*.

DOMINICA QUARTA POST PENTECOSTEN.

Cum turbæ irruerent in Jesum ut audirent verbum, *etc*. *Luc*. 5. Vide exhortationem ad audiendum diligenter verbum Dei, *p*. 2 *et seq*. Et quomodo pro captu cujusque tradenda sit doctrina evangelii, *ibidem infra*, idque præsertim diebus festis audiendum, *p*. 329 *et seq*.

Ascendens in unam navem quæ erat Simonis, *etc*. Petri navem non alterius ex apostolis ingressus est Christus, ut hoc suo facto insinuaret Petrum

cum successoribus caput esse et principem pastorum Ecclesiæ : de hac tu vide *p.* 79 *et seq.*, et *p.* 275 *et seq.*

Exi a me, Domine. Qui ad sacram synaxim accedunt, in Petri exemplo et centurionis, Matth. 8, agnoscant esse se tanti hospitis præsentia indignissimos : vide quæ de præparatione Eucharistiæ traduntur *p.* 198 *et seq.*, vel secundum aliarum ecclesiarum ritum.

Estote misericordes sicut et Pater, etc. Luc. 6. Ut Christus nobis condonet, prius condonare ipsi debemus iis a quibus læsi fuerimus. Vide explicationem illius petitionis : Dimitte nobis debita nostra, etc., *pag.* 469 *et seq.* Vide item de hoc evangelio in festo Trinitatis.

DOMINICA QUINTA POST PENTECOSTEN.

Audistis quia dictum est antiquis : Non occides, etc. Matth. 5. Hujus loci erit hoc decalogi præceptum exponere, prout habetur *p.* 351 *et seq.*

Ego autem dico vobis : Omnis qui irascitur. Hæc verba exponuntur *p.* 354.

Audistis quia dictum est antiquis : Non mœchaberis, etc. Hic similiter exponatur hoc præceptum de quo habetur *p.* 361 *et seq.* Vel *Cum turbæ irruerent in Jesum*, ut supra.

DOMINICA SEXTA POST PENTECOSTEN.

Misereor super turbam, quia ecce jam triduo sustinent me. Marc. 8. Præter ea quæ notata sunt in dominica quarta quadragesimæ, poterit parochus ea huc proferre quæ de paterna Dei de hominibus cura habentur *p.* 425 *et seq.*

Si dimisero eos jejunos deficient in via. Hic de imbecillitate hominum qui nullum opus Deo gratum sine adjumento Dei possunt instituere, agendum est, ut habetur *p.* 450 *et seq.*, vel *audistis quia dictum est antiquis : Non occides*, ut supra.

DOMINICA SEPTIMA POST PENTECOSTEN.

Attendite a falsis prophetis, etc. Matth. 7. Hic cavendum præcipitur ab hæreticis.

Quis vero censendus sit hæreticus habes *p* 73 *et seq.* Quomodo autem hi cum in Ecclesia non sint, ab ea puniri possint, *p.* 77 *et seq.* Quibus autem artibus hi falsi prophetæ utantur ad impia sua dogmata infundenda, habes *p.* 3.

In ignem mittetur, etc. De hoc igne infernali *p.* 47 *et seq.*

Sed qui facit voluntatem Patris mei, etc. Hæc sententia est veluti methodus brevissima docens qua ratione ad regnum cœlorum pervenire possimus ; quare quicumque cupimus illud adipisci, hanc sententiam præ oculis habere debemus, vide *pag.* 448 *et seq.*, et deinceps, ubi hæc tertia petitio, *Fiat voluntas tua, sicut in cælo et in terra*, explicatur. Vel *Misereor super turbam*, ut in præcedenti dominica.

DOMINICA OCTAVA POST PENTECOSTEN.

Redde rationem villicationis tuæ. Luc. 16. De ratione reddenda, cum unusquisque migrat e vita, vide *p.* 62 *et seq.*

Facite vobis amicos de mammona iniquitatis. Ideo divites à Deo bonis cumulantur, ut pauperibus ea erogent, *p.* 439. Hic ad eleemosynas suos poterit exhortari parochus, prout est *pag.* 376 *et seq.*, *et p.* 419. Hic etiam locus pro intercessione sanctorum facit, de qua *p.* 305 *et seq.*, *et p* 417 *et seq.* Vel *Attendite a falsis prophetis*, ut in præcedenti dominica, sicque deinceps omnia evangelia quæ consequenter in reliquis dominicis proponuntur, in quibusdam ecclesiis in præcedenti dominica legi consueverunt, quod notare supersedimus.

DOMINICA NONA POST PENTECOSTEN.

Flevit super illam. Luc. 29. Flevit Christus ut nos flere doceat. Quomodo v ro in pœnitudine erratorum sint adhibendæ lacrymæ et quam diligenter procurandæ, habes *p.* 225 *et seq.*, ubi de contritione agitur.

Quia si cognovisses et tu. Summa est status nostri miseria nostram miseriam non agnoscere, vide *p.* 450.

Quia venient dies in te, et circumdabunt te, etc. Hierusalem in exemplum ponitur hujus hominis qui multis a Deo beneficiis ornatus, male eis in sui perniciem abutitur, vide *p.* 487.

DOMINICA DECIMA POST PENTECOSTEN.

Hæc apud se orabat. Luc. 18. Quibus virtutibus oratio debeat esse comitata, ut Deo placeat et ab eo exaudiatur, vide *p.* 418 *et seq.*

Deus, propitius esto mihi peccatori. Hoc veri pœnitentis exemplum inter alia proponitur *p.* 479 *et seq.* Quare cum istius tum aliorum exemplo qui habentur ibidem et *pag.* 225 *et seq.*, ad veram pœnitentiam parochi fideles excitabunt. Est præterea exemplum eorum qui, cum peccatores sint, Deum orant et exaudiuntur *p.* 17 *et seq.* Denique quanta humilitate ad Deum peccaturi accedere debeamus hic demonstret *p.* 418.

Qui se exaltat humiliabitur. Christi humilitatis exemplum maximum pondus habet ad nostram superbiam deprimendam, *p.* 36 *et seq.*

DOMINICA UNDECIMA POST PENTECOSTEN

Et deprecabantur eum ut illis imponat manum. Marc. 7. Istorum exemplo, qui Christum pro muto et surdo ad eum adducto ut sanaretur interpellant, monemur pro aliis orare. Quomodo vero id faciendum et pro quibus orandum, habes *p.* 414 *et seq.*

Misit digitos in auriculas ejus. Christi exemplo pueris in baptismo, aures, oculi, pectus, humeri signo crucis recte insigniuntur. Vide de his et aliis baptismi cæremoniis et earum significatione, *p.* 153 *et seq.*

Suspiciens in cœlum ingemuit, etc. Cum Deus sit ubique, cur potius in cœlum quam alio oculos convertamus, et cur in cœlis esse dicatur, *p* 434 *et seq.* Præterea quoniam sacræ litteræ nos surdos et cæcos et omnibus membris captos sæpe appellant, ut habetur *pag.* 472, 473. Hic de malis quæ peccatum invehit, ut ibidem habetur, disserere parochus commode poterit.

DOMINICA DUODECIMA POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, etc. Luc. 10. In hanc sen-

tentiam populo proponantur quæ habentur initio explicationis decalogi, *p.* 295 *et seq.* usque ad secundum præceptum; vel quia hoc evangelium concurrit cum dominica decima septima, posteriorem hujus evangelii partem, priori prætermissa, exponet.

Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hierico, etc. Hominis hujus ita miserabiliter a latronibus vulnerati nomine doctores intelligunt humanam naturam post Adæ lapsum, quæ quot, qualia et quanta vulnera acceperit, habes *p.* 23 *et seq.; p.* 449 *et seq.*, *p.* 460 *et seq.;* sæpeque alibi.

Samaritanus infundens oleum, etc. Hic de sacramentis agat parochus, quæ a nostro Samaritano, id est a Christo instituta sunt, tanquam remedia contra vulnera humanæ naturæ per Adæ lapsum inflicta, ut habetur *p.* 121 *et seq.*

Curam illius habe. Nota genus humanum et Ecclesiam uni homini a Christo commissam, qua de re vide *p.* 79 *et seq.*

Quis horum videtur fuisse proximus? Ex hoc loco quis sit proximus explicatur *p.* 382.

DOMINICA DECIMA TERTIA POST PENTECOSTEN.

Jesu præceptor, miserere nostri. Luc. 17. De nomine Jesu vide *p.* 25 *et seq.*

Ite et ostendite vos sacerdotibus, etc. Vide quæ in hanc sententiam dicta sunt dominica secunda post Epiphaniam. Vide præterea *p.* 231, ubi nominatim hic locus adducitur. Quomodo item beneficio contritionis peccata remittantur ex hoc loco probatur, *p.* 227 *et seq.*, quæ tamen confessionem requirit, ut habetur *p.* 222 *et seq.*

DOMINICA DECIMA QUARTA POST PENTECOSTEN.

Ne solliciti sitis animæ vestræ, etc. Matth. 6. Quantum immoderata sollicitudo congerendarum opum, cæteræque cupiditates animæ saluti obsint, vide *p.* 395 *et seq.*, et hujus morbi remedium habes *p.* 400 *et seq.*

Scit Pater vester quod omnibus his indigetis, etc. Etiamsi Deus sciat desideria nostra et indigentiam, cur ei preces porrigamus, *p.* 407.

Primum quærite regnum Dei, etc. De iis quæ petenda sunt et quo ordine, habetur *p.* 412 *et* 436. Porro hic commode secunda petitio dominicæ orationis tota explicabitur ut habetur *p.* 440 *et seq.*

Et hæc omnia adjicientur vobis, etc. Quatenus temporalia petenda, *pag.* 462 *et seq.*

DOMINICA DECIMA QUINTA POST PENTECOSTEN.

Et recedit qui erat mortuus. Luc 7. Si hic mortuus et quidam alii sint revocati ad vitam, quomodo intelligendum quod Christus primus omnium resurrexerit, vide *p.* 51. Hic tractari poterit articulus symboli apostolici penultimus de carnis resurrectione, *p.* 92 *et seq.*

DOMINICA DECIMA SEXTA POST PENTECOSTEN.

Si licet sabbato curare, etc. Luc. 14. De sanctificatione dierum festorum, et a quibus tunc abstinendum quidve agendum sit, habes *p.* 328, et maxime *p.* 333 *et seq.*

Cum invitatus fueris ad nuptias, etc. Hic locus est cohortandi christianos omnes ne alii aliis se præferant, ut est *p.* 482 *et seq*; neve ambitiosi sint honorumque cupidiores, ut est *p.* 44.

DOMINICA DECIMA SEPTIMA POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominum Deum tuum, etc. Matth. 22. Vide evangelium dominicæ XII ut supra.

Quid vobis videtur de Christo, etc. Christus quomodo sit Davidis filius, vide *p.* 34 *et seq.* Quomodo item non sit filius David ratione divinitatis, habes *p.* 28 *et seq.*

DOMINICA DECIMA OCTAVA POST PENTECOSTEN

Videns autem Jesus fidem eorum, etc. Matth. 9. Ecce quantum fide aliena moveatur Deus ad aliquod donum alteri non modo non petenti, sed ne cogitanti quidem, impertiendum. Hinc fit ut in Baptismo infantes regenerationis fiant participes, non quia mentis suæ assensioni credant, sed quia susceptorum, vel parentum (si fideles fuerint), sin minus Ecclesiæ catholicæ (ut ait Augustinus) fide muniantur, *pag.* 141, et de patriniis, *p.* 137 *et seq.*

Remittuntur tibi peccata tua, etc. Christum ut hominem primum omnium potestatem remittendorum peccatorum habuisse ex hoc loco probatur *p.* 90 *et seq.* Porro dum sacerdos jurisdictionem habens, vel ordinariam, vel delegatam, rite pœnitenti peccata remittit, non minus absolvitur, quam paralyticus quantum est ex parte sacramenti. De forma absolutionis habes *p.* 217 *et seq.*

Hic blasphemat, etc. De blasphemia habetur *p.* 327 *et seq.*, et de juramento *p.* 319.

DOMINICA DECIMA NONA POST PENTECOSTEN.

Qui nuptias fecit filio suo, etc. Matth. 22. Quibus de causis vir et mulier conjungi debeant, vide *pag.* 283 *et seq.* Et quæ sponsæ magis sint quærendæ, *p.* 284 Et de mutuis viri et mulieris officiis, *p.* 290 *et seq.* Et quod Deum orandi causa certis temporibus a matrimonii officio abstinere debent, *p.* 293. Item de tribus matrimonii bonis, *p.* 289 *et seq.*

Contumeliis affectos occiderunt, etc. De contumelia, detractione, murmuratione, cæterisque vitiis quibus proximus læditur, vide *p.* 384 *et seq.*

Non habens vestem nuptialem. Vestem hanc nuptialem vestis candida vel sudariolum quod baptizatis datur, designat, de quo *p.* 159 *et seq.*

Mittite in tenebras exteriores, etc. De sententia et pœna damnatorum, *p.* 66.

DOMINICA VIGESIMA POST PENTECOSTEN.

Erat quidam regulus, cujus filius infirmabatur. Joan. 4. Unde tot miseriæ et adversitates, et quæ, quotque illæ sint, *p.* 472. Quo in malis et rebus adversis confugiendum, *p.* 488 *et seq.* Hic exponi poterit ultima petitio dominicæ orationis, *sed libera nos a malo*, *p.* 492.

DOMINICA VIGESIMA PRIMA POST PENTECOSTEN.

Redde quod debes, etc. Matth. 18. Restitutio pœnitenti est necessaria, an-

tequam absolvatur, quia non dimittitur peccatum nisi restituatur ablatum, ut inquit Augustinus. Vide de restitutione *p.* 371. Item de furto, rapina, usuris et aliis illicitis rerum usurpationibus, *p.* 369 *et seq.*

Si non remiseritis, etc. Hic exponatur petitio illa orationis dominicæ: *Dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus, etc. p.* 469.

DOMINICA VIGESIMA SECUNDA POST PENTECOSTEN.

Magister, scimus quia verax es, etc. Genus assentationis pessimum quæ ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur. De adulatione habes *p.* 386 *et seq. Quia verax es, etc.* De mendacio vide *p.* 381 *et seq.*, ubi notatur hoc ipsum testimonium ex hoc evangelio.

Reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, etc. Vide quæ debentur principibus et superioribus in potestate constitutis, *p.* 347 *et seq.*

DOMINICA VIGESIMA TERTIA POST PENTECOSTEN.

Ecce princeps unus accessit, et adorabat eum dicens. Matth. 9. Hic differentia qua infideles et christiani a morbis liberari cupiunt, de qua *p.* 494 *et seq.* Quomodo in morbis ad Deum, non ad præstigiatorum incantationes sit recurrendum, *ibid. Filia mea defuncta est.* Hic de morte et novissimis, de quibus sæpe ad populum agendum esse præcipitur *p.* 67 *et* 251 *et seq.*

Si tetigero tantum fimbriam vestimenti. Hic de reliquiis sanctorum et cultu, et veneratione earum aget parochus ex *p.* 305 *et seq.*

Et cum venisset Jesus in domum principis, etc. Hic de ratione juvandi mortuos per sacrificium missæ et orationes, de qua *p.* 209 *et* 415, vel in quibusdam ecclesiis legitur evangelium dominicæ IV quadragesimæ, de quo ibidem. Si plures sint dominicæ inter Pentecosten et Adventum, servetur quod de his in breviarii rubricis habetur.

DOMINICA VIGESIMA QUARTA POST PENTECOSTEN.

Cum viderit abominationem desolationis stantem in loco sacro. Matth 14. Hic de signis præcedentibus diem judicii agendum est, de quibus *p.* 65.

Orate autem ne fiat fuga vestra, etc. Hic locus ad probandum temporalia à Deo peti posse inducitur, *p.* 462 *et seq.* Unde de hoc argumento parochi etiam agere poterunt, de quo tum ibidem, tum *p.* 412 agitur.

Sed propter electos breviabuntur dies illi. Hic de dæmonum potestate poterit agi, qui quantum possunt, et quandiu volunt, homines tentare non possunt, ut habetur *p.* 485 *et seq.*

LAUS DEO.

PRÆFATIO,

IN QUA INTENTIO CONCILII, NECESSITAS, ET USUS TOTIUS OPERIS APERIUNTUR.

I. *Naturæ luminis infirmitas.*

EA est humanæ mentis et intelligentiæ ratio, ut, cum alia multa, quæ ad divinarum rerum cognitionem pertinent, ipsa per se, magno adhibito labore et diligentia, investigaverit ac cognoverit, maximam tamen illorum partem, quibus æterna salus comparatur, cujus rei imprimis causa homo conditus atque ad imaginem et similitudinem Dei creatus est, naturæ lumine illustrata cognoscere aut cernere nunquam potuerit.

II. *Supernaturalis revelationis necessitas.*

Invisibilia quidem Dei, ut docet Apostolus, a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque ejus virtus et divinitas[1]: verum mysterium illud, quod absconditum est a seculis et generationibus[2], ita humanam intelligentiam superat, ut, nisi manifestatum fuisset sanctis, quibus voluit Deus fidei munere notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus, quod est Christus, nullo studio homini ad eam sapientiam aspirare licuisset.

III. *Doctorum necessitas.*

Cum autem fides ex auditu concipiatur, perspicuum est quam necessaria semper fuerit, ad æternam salutem consequendam, doctoris legitimi fidelis opera ac ministerium: siquidem dictum est: Quomodo audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur[3]?

IV. *Suis Deus nunquam defuit.*

Et quidem, ab ipsius mundi origine, clementissimus ac benignissimus Deus suis nunquam defuit; sed multifariè multisque modis locutus est patribus in prophetis[4], eisque pro temporum conditione, ad cœlestem beatitudinem certum ac directum iter monstravit. Sed quoniam prædixerat daturum se doctorem justitiæ in lucem gentium[5], ut esset salus ejus

[1] Rom. 1, 20. — [2] Coloss. 1, 26. — [3] Rom. 10. 14, 15. — [4] Hebr. 1. 1 — [5] Isa. 49. 6.

usque ad extremum terræ, novissime locutus est nobis in Filio [1], quem etiam, voce è cœlo delapsa a magnifica gloria, jussit ut omnes audirent ejusque præceptis obtemperarent [2]. Deinde vero Filius alios dedit apostolos, alios prophetas, alios pastores et doctores [3], qui verbum vitæ annuntiarent, ne circumferremur tanquam parvuli, fluctuantes omni vento doctrinæ, sed firmo fidei fundamento adhærentes, coædificaremur in habitaculum Dei, in Spiritu sancto [4].

V. Pastores Ecclesiæ ut audiendi.

Ac ne quis verbum auditus Dei ab Ecclesiæ ministris, tanquam verbum hominum, sed, sicut vere est, verbum Christi acciperet [5], ille ipse Salvator noster tantam auctoritatem eorum magisterio tribuendam esse statuit, ut diceret : Qui vos audit, me audit : et qui vos spernit, me spernit [6]; quod quidem non de iis tantum, quibuscum sermo habebatur, intelligi voluit; verum de omnibus etiam, qui legitima successione docendi munus obirent, quibus se omnibus diebus usque ad consummationem seculi affuturum esse pollicitus est [7].

VI. Verbi Dei necessaria prædicatio.

At vero cum hæc divini verbi prædicatio nunquam intermitti in Ecclesia debeat, tum certe hoc tempore, majori studio et pietate elaborandum est, ut sana et incorrupta doctrina, tanquam pabulo vitæ, fideles nutriantur et confirmentur : exierunt enim pseudoprophetæ in mundum [8], de quibus dixit Dominus : Non mittebam prophetas, et ipsi currebant [9] : non loquebar ad eos, et ipsi prophetabant, ut variis doctrinis, et peregrinis, christianorum animos depravarent [10]. Qua in re illorum impietas, omnibus Satanæ artibus instructa, tam longe progressa est, ut nullis fere certis finibus contineri posse videatur, ac, nisi Salvatoris nostri præclara illa promissione niteremur, qui se adeo stabile Ecclesiæ suæ fundamentum posuisse affirmavit, ut portæ inferi adversus eam prævalere nunquam possint [11]; maxime verendum esset ne hoc tempore, tot undique hostibus obsessa, tot machinis tentata et oppugnata concideret.

VII. Hæresis latius irrumpens.

Nam, ut omittamus nobilissimas provincias, quæ olim veram et catholicam religionem, quam a majoribus acceperant,

[1] Hebr. 1. 1, 2. — [2] 2. Pet. 1. 7. — [3] Eph. 4. 11. — [4] Eph. 2. 22. — [5] 1. Thess. 2 13. — [6] Luc. 10. 16. — [7] Matth. 28. 20. — [8] 1. Joann. 4. 1. — [9] Jer. 23. 21 — [10] Heb. 13. 9. — [11] Math. 16. 18.

pie et sancte retinebant : nunc autem derelinquentes viam rectam erraverunt, atque in eo se maxime pietatem colere palam profitentur, quod à Patrum suorum doctrina quam longissime recesserunt : nulla tam remota regio, aut tam munitus locus, nullus christianæ reipublicæ angulus inveniri potest quo hæc pestis occulte irrepere non tentarit.

VIII. Errores quâ arte disseminati.

Qui enim fidelium mentes corrumpere sibi proposuerunt, cum fieri nullo modo posse intelligerent, ut cum omnibus coram colloquerentur, et in eorum aures venenatas voces infunderent, idem alia ratione aggressi, multo facilius ac latius impietatis errores disseminarunt. Nam præter illa ingentia volumina quibus catholicam fidem evertere conati sunt, à quibus tamen cavere, cum apertam hæresim continerent, non magni fortasse laboris ac diligentiæ fuit, infinitos etiam libellos conscripserunt, qui, cum pietatis speciem præ se ferrent, incredibile est quam facile incautos simplicium animos deceperint.

IX. Cur edendum hunc Catechismum jusserit Trident. Synod. sess. 24, cap. 7. et sess. 25. in fine

Quamobrem patres œcumenicæ Tridentinæ synodi, cum tanto et tam pernicioso huic malo salutarem aliquam medicinam adhibere maxime cuperent, non satis esse putarunt graviora catholicæ doctrinæ capita contra nostri temporis hæreses decernere; sed illud præterea sibi faciendum censuerunt, ut certam aliquam formulam et rationem christiani populi ab ipsis fidei rudimentis instituendi traderent, quam in omnibus Ecclesiis illi sequerentur, quibus legitimi pastoris et doctoris munus obeundum esset.

X. Hujus Catechismi auctoritas et scopus.

Multi quidem adhuc in hoc scriptionis genere cum magna pietatis et doctrinæ laude versati sunt : sed tamen patribus visum est maxime referre, si liber sanctæ synodi auctoritate ederetur, ex quo parochi, vel omnes alii quibus docendi munus impositum est, certa præcepta petere atque depromere ad fidelium ædificationem possint : ut quemadmodum unus est Dominus, una fides[1], ita etiam una sit tradendæ fidei, ad omniaque pietatis officia populum christianum erudiendi, communis regula atque præscriptio.

[1] Eph. 4. 5.

XI. De quibus agitur in hoc Catechismo.

Ergo cum multa sint quæ ad hanc rationem pertinere videantur, nemo existimet illud sanctæ synodo propositum fuisse, ut omnia christianæ fidei dogmata, uno libro comprehensa, subtiliter explicarentur: quod ab iis fieri solet, qui se profitentur universæ religionis institutionem et doctrinam tradere: id enim et infiniti pene operis fuisset, et instituto minus convenire perspicuum est. Sed quoniam parochos sacerdotesque, animarum curatores, earum rerum cognitione instruendos suscepit, quæ pastoralis muneris maxime propriæ sunt, et ad fidelium captum accommodatæ, ea tantum in medium afferri voluit, quæ hac in re pium pastorum studium, si in difficilioribus divinarum rerum disputationibus non ita versati fuerint, adjuvare possint.

XII. In erudiendis populis quæ attendenda.

Quæ cum ita sint antequam ad ea sigillatim tractanda accedamus, quibus hujus doctrinæ summa continetur, institutæ rei ordo postulat ut pauca quædam exponantur, quæ pastores considerare sibique ante oculos proponere imprimis debent: ut sciant quonam, veluti ad finem, omnia eorum consilia, labores et studia referenda sint: quove pacto id quod volunt, facilius consequi et efficere possint.

XIII. Primum.

Illud igitur primum videtur esse, ut semper meminerint omnem christiani hominis scientiam hoc capite comprehendi, vel potius, quemadmodum Salvator noster ait: Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Jesum Christum[1]. Quamobrem in eo præcipue ecclesiastici doctoris opera versabitur, ut fideles scire ex animo cupiant Jesum Christum[2], et hunc crucifixum, sibique certo persuadeant atque intima cordis pietate et religione credant aliud nomen non esse datum hominibus sub cœlo, in quo oporteat nos salvos fieri[3]; siquidem ipse propitiatio est pro peccatis nostris.

XIV. Secundum.

At vero quia in hoc scimus quoniam cognovimus eum[4], si mandata ejus observemus, proximum est, et cum eo quod diximus maxime conjunctum, ut simul etiam ostendat vitam a fidelibus non in otio et desidia degendam esse, verum opor-

[1] Joan. 17. 3. — [2] 1. Cor. 2. 2. — [3] Act. 4. 12. — [4] 1. Joan. 2. 3.

tere ut quemadmodum ipse ambulavit ita et nos ambulemus [1], sectemurque omni studio justitiam, pietatem, fidem, charitatem, mansuetudinem [2]; dedit enim semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum [3], quæ Apostolus pastoribus præcipit, ut loquantur et exhortentur.

XV. Tertium.

Cum autem Dominus ac Salvator noster non solum dixerit, sed etiam exemplo suo demonstrarit legem et prophetas ex dilectione pendere [4], Apostolus deinde confirmarit, charitatem esse finem præcepti, ac legis plenitudinem [5], dubitare nemo potest hoc tanquam præcipuum munus omni diligentia curandum esse; ut populus fidelis ad immensam Dei erga nos bonitatem amandam excitetur, ac divino quodam ardore incensus, ad summum illud et perfectissimum bonum rapiatur, cui adhærere, solidam et veram felicitatem esse is plane sentit, qui *illud* Prophetæ dicere poterit : Quid enim mihi est in cœlo, et a te quid volui super terram [6] ? Hæc nimirum est via illa excellentior [7], quam idem apostolus demonstravit, cum omnem doctrinæ et institutionis suæ rationem ad charitatem [8], quæ nunquam excidit, dirigeret : Sive enim credendum, sive sperandum, sive agendum aliquid proponatur, ita in eo semper charitas Domini nostri commendari debet, ut quivis perspiciat omnia perfectæ christianæ virtutis opera non aliunde quam a dilectione ortum habere [9], neque ad alium finem, quam ad dilectionem referenda esse.

XVI. Quartum.

Cum autem in omni re tradenda plurimum intersit, utrum hoc an illo modo aliquid doceas, tum vero hoc in christiani populi institutione maximi momenti existimandum est. Observanda est enim audientium ætas, ingenium, mores, conditio : ut qui docendi munus exercet, omnia omnibus efficiatur [10], ut et omnes Christo lucrifaciat, seipsum fidelem ministrum et dispensatorem probare possit [11], ac veluti servus bonus et fidelis, dignus sit, qui super multa constituatur à Domino [12].

XVII. Quintum.

Neque vero unius tantum generis homines fidei suæ com-

[1] 1. Joan. 2, 6. — [2] 1. Tim 6. 11. — [3] Tit. 2. 14, 15. — [4] Matth. 22. 40. — [5] 1. Tim. 1. 5; Rom. 13. 8. — [6] Psal. 72. 25. — [7] 1. Cor. 12. 31. — [8] 1. Cor. 13. 8. — [9] 1. Cor. 16. 14. — [10] 1. Cor. 9. 19. — [11] 1. Cor. 4. 1, 2. — [12] Matth. 25. 23.

missos esse arbitretur, ut præscripta quadam et certa docendi formula erudire atque ad veram pietatem instituere æque omnes fideles possit: sed cum alii veluti modo geniti infantes sint, alii in Christo adolescere incipiant, nonnulli vero quodam modo confirmata sint ætate [1], necesse est diligenter considerare, quibus lacte, quibus solidiore cibo opus sit, ac singulis ea doctrinæ alimenta præbere, quæ spiritum augeant, donec occurramus omnes in unitatem fidei [2] et agnitionis Filii Dei in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Id vero Apostolus in seipso omnibus observandum judicavit, cum dixit se Græcis et barbaris, sapientibus et insipientibus debitorem esse [3], ut videlicet intelligerent, qui ad hoc ministerium vocati sunt, ita in tradendis fidei mysteriis ac vitæ præceptis, doctrinam ad audientium sensum atque intelligentiam accommodari oportere, ut cum eorum animos, qui exercitatos sensus habent, spirituali cibo expleverint, ne interim parvulos fame perire patiantur, ut qui panem petant [4], et non sit qui frangat eis.

XVIII. Sextum.

Neque vero cujusquam studium in docendo retardari debet, propterea quod interdum necesse sit auditorem earum rerum præceptis instrui, quæ leviores et humiliores videntur, nec sine molestia ab iis potissimum tractari solent, quorum animus in sublimium rerum contemplatione versatur ac conquiescit. Nam si ipsa æterni Patris sapientia in terras descendit, ut in carnis nostræ humilitate, cœlestis vitæ præcepta nobis traderet, quem non compellat charitas Christi [5], ut parvulus fiat in medio fratrum suorum [6], et tanquam nutrix fovens filios suos, ita cupide proximorum salutem desideret, ut quod de se ipso Apostolus testatur, eis velit non solum Evangelium Dei, sed etiam animam tradere [7].

XIX. Tradenda Fidelibus doctrina unde haurienda.

Omnis autem doctrinæ ratio, quæ fidelibus tradenda sit, verbo Dei continetur, quod in Scripturam traditionesque distributum est. Itaque in harum rerum meditatione pastores dies noctesque versabuntur, memores illius divi Pauli admonitionis, quam ad Timotheum scriptam, omnes quicumque animarum curæ præpositi sunt, ad se pertinere existimabunt:

[1] 1. Pet. 2. 2. — 1. Cor. 3. 2; Heb. 5. 12. — [2] Eph. 4. 13. — [3] Rom. 1. 14. — [4] Thren. 4. 4. — [5] 2. Cor 5. 14. — [6] 1. Thess. 2. 7. — [7] 1. Thess. 2. 8.

est autem hæc admonitio in hunc modum. Attende lectioni, exhortationi, et doctrinæ · est enim [1] omnis scriptura divinitus inspirata utilis ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus [2].

XX. Partitio hujus Catechismi.

Sed quoniam, quæ divinitus tradita fuerunt, multa sunt et varia, ut nec ita facile aut animo comprehendi, aut etiam, mente comprehensa, memoria teneri possint, ut, cum se obtulerit docendi occasio, eorum parata sit et prompta explicatio, sapientissime majores nostri totam hanc vim et rationem salutaris doctrinæ in quatuor hæc capita redactam distribuerunt, apostolorum symbolum, sacramenta, decalogum, dominicam orationem.

XXI. Prima pars.

Nam omnia quæ christianæ fidei disciplina tenenda sunt sive ad Dei cognitionem, sive ad mundi creationem et gubernationem, sive ad humani generis redemptionem spectent, sive ad bonorum præmia et malorum pœnas pertineant, symboli doctrina, continentur.

XXII. Secunda.

Quæ autem signa sunt, et tanquam instrumenta ad divinam gratiam consequendam, hæc septem sacramentorum doctrina complectitur.

XXIII. Tertia.

Jam vero quæ ad leges referuntur, quarum finis est charitas, in decalogo descripta sunt [3].

XXIV. Quarta.

Quidquid denique ab hominibus optari, sperari ac salutariter peti possit, id dominica precatione comprehenditur. Quare sequitur, ut explanatis quatuor his, quasi communibus sacræ Scripturæ locis, nihil fere ad eorum intelligentiam, quæ christiano homini discenda sunt, desiderari possit.

XXV. Modus distribuendi doctrinam Catechismi in singulas Dominicas.

Itaque visum est monere parochos, ut quoties usu venerit ut aliquem interpretentur Evangelii, vel quemvis alium divinæ Scripturæ locum, intelligant, ejus loci, quicumque is fuerit, sententiam cadere sub unum aliquod quatuor illorum

[1] 1. Tim. 4. 13 — [2] 2. Tim. 3. 16, 17. — [3] 1. Tim. 1. 5.

capitum, quæ diximus, quo, tanquam ad ejus doctrinæ fontem, quod explicandum sit, confugient : exempli causa, si explanandum sit illud evangelium primæ dominicæ adventus : Erunt signa in sole et luna[1], etc., quæ ad eam rationem pertinent, tradita sunt illo symboli articulo : Venturus est judicare vivos et mortuos : quibus inde assumptis, pastor una eademque opera fidelem populum et symbolum, et Evangelium docebit. Quare in omni docendi et interpretandi munere, hanc consuetudinem tenebit dirigendi omnia ad prima illa quatuor genera, ad quæ referri universam divinæ Scripturæ vim atque doctrinam diximus. Docendi autem ordinem eum adhibebit, qui et personis et tempori accommodatus videbitur.

[1] Luc. 21. 25.

CATECHISMI
CONCILII TRIDENTINI
PARS PRIMA.
DE FIDE ET SYMBOLO FIDEI.
CAPUT I.
I. Cur a symboli explicatione incipiatur.

Nos Patrum auctoritatem secuti, qui initiandis Christo Domino et in ejus disciplina instituendis hominibus, à fidei doctrina initium fecerunt, operæ pretium duximus, quæ ad fidem pertinent, prius explicare.

II. Fides quid.

Sed quoniam in divinis litteris multiplex est fidei significatio, hic de ea loquimur, cujus vi omnino assentimur iis quæ tradita sunt divinitus. Hanc autem ad salutem consequendam esse necessariam, nemo jure dubitabit, præsertim cum scriptum sit : Sine fide impossibile est placere Deo [1]. Cum enim finis, qui ad beatitudinem homini propositus est, altior sit quam ut humanæ mentis acie perspici possit, necesse ei erat ipsius à Deo cognitionem accipere. Hæc vero cognitio nihil aliud est nisi fides : cujus virtus efficit, ut id ratum habeamus quod à Deo traditum esse sanctissimæ matris Ecclesiæ auctoritas comprobarit : nulla enim fidelibus potest accidere dubitatio in iis quorum Deus auctor est, qui est ipsa veritas : ex quo intelligimus, quantum inter hanc fidem quam Deo habemus, intersit, et illam quam humanæ historiæ scriptoribus adhibemus. Fides autem quanquam late pateat, et magnitudine ac dignitate differat, (est enim sic in sacris litteris : Modicæ fidei, quare dubitasti [2] ? et, Magna est fides tua [3] : et, Adauge nobis fidem [4]: item, Fides sine operibus mortua [5]: et, Fides quæ per charitatem operatur [6]) tamen est idem genere, et diversis fidei gradibus eadem definitionis vis et ratio convenit. Quam vero fructuosa sit, et quantam ex ea utilitatem capiamus, in articulorum explicatione dicetur. Quæ igitur primum christiani homines tenere debent, illa sunt, quæ fidei

[1] Heb. 11. 6. — [2] Matth. 14. 31. — [3] Matth. 15. 28. — [4] Luc. 17. 5. — [5] Jac. 2. 20. — [6] Gal. 5. 6.

duces doctoresque sancti apostoli, divino Spiritu afflati, duodecim symboli articulis distinxerunt.

III. Symbolum cur compositum.

Nam cum mandatum à Domino accepissent, ut, pro ipso legatione fungentes[1], in universum mundum proficiscerentur[2] atque omni creaturæ Evangelium prædicarent, christianæ fidei formulam componendam censuerunt, ut scilicet idipsum omnes sentirent[3] ac dicerent, neque ulla essent inter eos schismata, quos ad fidei unitatem vocassent; sed essent perfecti in eodem sensu et in eadem sententia. Hanc autem christianæ fidei et spei professionem à se compositam apostoli symbolum appellarunt: sive quia ex variis sententiis, quas singuli in commune contulerunt, conflata est; sive quia ea veluti nota, et tessera quadam uterentur, qua desertos et subintroductos falsos fratres[4] qui Evangelium adulterabant[5], ab iis qui vere Christi militiæ sacramento se obligarent, facile possent internoscere.

IV. Symboli divisio.

Cum multa in christiana religione fidelibus proponantur, quorum sigillatim, vel universe certam et firmam fidem habere oportet; tum vero illud primo ac necessario omnibus credendum est, quod veluti veritatis fundamentum ac summa de divinæ essentiæ unitate et trium personarum distinctione, earumque actionibus, quæ præcipua quadam ratione illis attribuuntur, Deus ipse nos docuit. Hujus mysterii doctrinam breviter in symbolo apostolorum comprehensam esse parochus docebit.

V. Symbolum quid contineat.

Nam, ut majores nostri, qui in hoc argumento pie et accurate versati sunt, observaverunt: in tres potissimum partes ita distributum videtur, ut in una divinæ naturæ prima persona, et mirum creationis opus describatur: in altera, secunda persona, et humanæ redemptionis mysterium: in tertia, tertia item persona, caput et fons sanctitatis nostræ, variis et aptissimis sententiis concludatur. Eas autem sententias, similitudine quadam a patribus nostris frequenter usurpata, articulos appellamus. Ut enim corporis membra articulis distinguuntur, ita etiam in hac fidei confessione quidquid distincte et separatim ab alio nobis credendum est, recte et apposite articulum dicimus.

[1] 2. Cor. 5. 20. — [2] Marc. 16. 15. — [3] 1. Cor. 1. 10. — [4] Gal. 2. 4. — [5] 2 Cor. 2. 17.

DE PRIMO SYMBOLI ARTICULO

CAPUT II.

I. Hic articulus quid contineat.

CREDO *in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli et terræ.* His verbis ea sententia subjecta est : certo credo, ac sine ulla dubitatione profiteor Deum Patrem, primam scilicet Trinitatis personam, qui sua omnipotenti virtute cœlum ipsum et terram, et omnia quæ cœli et terræ ambitu continentur, ex nihilo condidit, et condita tuetur ac regit : neque solum eum corde credo et ore confiteor, verum summo studio ac pietate ad illum, veluti summum et perfectissimum bonum contendo. Hæc igitur sit brevis quædam primi hujus articuli comprehensio. Sed quoniam magna mysteria in singulis fere verbis latent, ea nunc diligentius parocho perpendenda sunt : ut, quantum Dominus permiserit, ad ejus majestatis gloriam contemplandam cum timore et tremore fidelis populus accedat.

II. Credere quid sit.

Igitur credendi vox hoc loco putare, existimare, opinari non significat : sed, ut docent sacræ litteræ, certissimæ assensionis vim habet, qua mens Deo sua mysteria aperienti, firme constanterque assentitur. Quamobrem is credit (quod ad hujus loci explicationem attinet) cui aliquid sine ulla hæsitatione certum, et persuasum est [1].

III. Fidei certitudo.

Neque vero existimare quisquam debet fidei notitiam minus certam esse, quod ea non cernantur quæ nobis credenda fides proponit : etenim divinum lumen, quo ea percipimus, tametsi rebus perspicuitatem non afferat, nos tamen de his dubitare non sinit. Deus enim qui dixit de tenebris lucem splendescere [2], ipse illuxit in cordibus nostris, ut non sit nobis opertum Evangelium [3], sicut iis qui pereunt.

IV. Fides curiositatem excludit.

Jam vero ex iis quæ dicta sunt, consequitur, eum qui cœlesti hac fidei cognitione præditus est, inquirendi curiositate liberum esse. Deus enim cum jussit nos credere, non divina judicia scrutanda, eorumque rationem et causam perquirendam nobis proposuit, sed immutabilem fidem præcepit, quæ efficit ut animus in æternæ veritatis notitia conquiescat. Ac

[1] Rom. 4. 18, 19, 20, 21. — [2] 2. Cor. 4. 6. — [3] 2. Cor. 4. 3.

profecto cum Apostolus testetur, Deus verax est, omnis autem homo mendax [1], si arrogantis et impudentis hominis est gravi ac sapienti viro aliquid affirmanti fidem non habere, sed præterea urgere, ut, quod dixerit rationibus aut testibus probetur: cujus temeritatis atque adeo stultitiæ fuerit, Dei voces audientem, cœlestis ac salutaris doctrinæ rationes requirere? Fides itaque, seclusa omni non solum ambiguitate, sed etiam demonstrandi studio, tenenda est.

V. Fidei professio exterior, necessaria.

Verum illud præterea doceat parochus, eum qui dixit, *Credo*, præterquam quod intimum mentis suæ assensum declarat, qui interior fidei actus est, debere id, quod animo inclusum habet, aperta fidei professione præ se ferre summaque alacritate palam fateri ac prædicare. Oportet enim fideles eum spiritum habere, quo fretus Propheta dixit: Credidi, propter quod locutus sum [2]; imitari Apostolos qui ad principes populi responderunt: Non possumus, quæ videmus et audivimus, non loqui [3]; divi Pauli præclara illa voce excitari: Non erubesco Evangelium [4]: virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Item quo maxime hujus sententiæ veritas confirmatur: Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem [5].

VI. Fides sapientiæ seculi quantum excellat.

In Deum. Hinc jam christianæ sapientiæ dignitatem et præstantiam, ex eaque, quantum divinæ bonitati debeamus, cognoscere licet, quibus datum est, statim ad rei præstantissimæ maximeque expetendæ cognitionem quasi fidei gradibus ascendere. In hoc enim multum inter se differunt christiana philosophia et hujus seculi sapientia, quod hæc quidem naturalis tantum luminis ductu, ab effectibus, et ab iis quæ sensibus percipiuntur, paulatim progressa, nonnisi post longos labores, vix tandem invisibilia Dei contemplatur, primamque omnium rerum causam et auctorem agnoscit, atque intelligit: contra vero illa humanæ mentis aciem ita exacuit, ut in cœlum nullo labore penetrare possit, atque divino splendore collustrata, primum quidem æternum ipsum luminis fontem, deinde quæ infra ipsum posita sunt, intueri, ut nos vocatos esse de tenebris in admirabile lumen [6], quod est apud Apostolorum principem, cum summa animi jucunditate experiamur, et cre-

[1] Rom. 3. 4. — [2] Psal. 115. 1. — [3] Act. 4. 20. — [4] Rom. 1. 16. — [5] Rom. 10. 10. — [6] 1 Pet. 2. 9.

dentes exultemus lætitia inenarrabili [1]. Recte igitur fideles primo se in Deum credere profitentur, cujus majestatem ex Jeremiæ sententia incomprehensibilem esse dicimus [2]. Lucem enim, ut ait Apostolus, inhabitat inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest [3]; cum enim ad Moisen loqueretur: Non videbit me, inquit, homo, et vivet [4]. Nam ut mens nostra ad Deum, quo nihil est sublimius, perveniat, necesse est eam omnino a sensibus abstractam esse; cujus rei facultatem in hac vita naturaliter non habemus.

VII. Deus ut se manifestat.

Sed quamvis hæc ita sint, non reliquit tamen Deus, ut inquit Apostolus, semetipsum sine testimonio, benefaciens, de cœlo dans pluvias et tempora fructifera, implens cibo et lætitia corda hominum [5]. Quæ causa fuit philosophis nihil abjectum de Deo sentiendi; et quidquid corporeum, quidquid concretum et admistum est, ab eo longissime removendi; cui etiam bonorum omnium perfectam vim et copiam tribuerunt, ut ab eo, tanquam a perpetuo quodam et inexhausto fonte bonitatis ac benignitatis, omnia ad omnes creatas res atque naturas perfecta bona dimanent; quem sapientem, veritatis auctorem et amantem, justum, beneficentissimum et aliis nominibus appellaverunt, quibus summa et absoluta perfectio continetur; cujus immensam et infinitam virtutem, omnem complentem locum, et per omnia pertinentem esse dixerunt. Hoc ex divinis litteris longe melius constat, et illustrius, ut illo loco, Spiritus est Deus [6]; item, Estote vos perfecti, sicut et Pater vester cœlestis perfectus est [7]; tum, Omnia nuda et aperta sunt oculis ejus [8]; et illud, O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei [9]! deinde, Deus verax est [10]; et, Ego sum via, et veritas, et vita [11]; præterea, Justitia plena est dextera tua [12]; denique, Aperis tu manum tuam, et imples omne animal benedictione [13]; postremo, Quo ibo à spiritu tuo, et quo à facie tua fugiam? Si ascendero in cœlum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris [14], etc. Numquid non cœlum et terram ego impleo, dicit Dominus [15]? Magna et præclara hæc sunt, quæ de Dei natura sacrorum librorum auctoritati consentanea, et consequentia ex rerum effectarum investigatione, philosophi cognoverunt.

[1] 1. Pet. 1. 8. — [2] Jerem. 32. 19. — [3] 1. Tim. 6. 16. — [4] Exod. 33. 20. — [5] Act. 14. 16. — [6] Joan. 4. 24. — [7] Math. 5. 48. — [8] Heb. 4. 13. — [9] Rom. 11. 33. — [10] Rom. 3. 4. — [11] Joan. 14. 6. — [12] Psal. 47. 11. — [13] Ps. 144. 16. — [14] Ps. 138. 7, 8, 9. — [15] Jerem. 23. 24.

VIII. Fides facilior digniorque scientia.

Quanquam in eo etiam cœlestis doctrinæ necessitatem cognoscimus, si animadvertamus fidem non solum hoc præstare, quemadmodum supra dictum est, ut quæ viri tantum sapientes longo studio consecuti sunt, ea rudibus quoque et imperitis hominibus statim pateant, atque in promptu sint; verum ut rerum notitia, quæ fidei disciplina comparatur, multo certior atque ab omni errore purior in mentibus nostris insideat, quam si eas ipsas res, humanæ scientiæ rationibus comprehensas, animus intelligeret. Sed quanto præstantior divini numinis cognitio censenda est, ad quam non communiter omnibus naturæ contemplatio, sed proprie credentibus fidei lumen aditum patefecit. Hæc autem symboli articulis continetur, qui nobis divinæ essentiæ unitatem, et trium personarum distinctionem, tum vero ipsum Deum esse ultimum hominis finem aperiunt, à quo cœlestis æternæque beatitudinis possessio exspectanda sit; siquidem à divo Paulo didicimus, Deum inquirentibus se remuneratorem esse[1]. Hæc quanta sint, et an ejus generis sint bona, ad quæ humana cognitio aspirare potuerit[2], multo ante eumdem apostolum Isaias própheta his verbis ostendit: A seculo non audierunt, neque auribus perceperunt: oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti expectantibus te[3].

IX. Unus est tantum Deus.

Sed ex iis quæ diximus, unum etiam Deum esse, non plures Deos, confitendum est: nam cum Deo summam bonitatem et perfectionem tribuamus, fieri non potest ut id, quod summum atque absolutissimum est, inveniatur in pluribus. Quod si cui aliquid ad summum deest, eo ipso imperfectus est: quare nec Dei natura illi convenit. Hoc autem multis sacrarum litterarum locis comprobatur, scriptum est enim: Audi, Israel: Dominus Deus noster, Deus unus est[4]; præterea est Domini jussum: Non habebis Deos alienos coram me[5]; deinde per Prophetam sæpe admonet: Ego primus et ego novissimus, et absque me non est Deus[6]. Apostolus etiam palam testatur: Unus Dominus, una fides, unum baptisma[7]. Neque vero nos moveat, quod interdum sacræ litteræ Dei nomen creatis etiam naturis imponunt: nam quod prophetas et judices Deos appellarunt[8], non gentium more factum est, quæ sibi plures Deos

[1] Heb. 11. 6. — [2] 1. Cor. 1. 9, 14. — [3] Isai. 64. 4. — [4] Deut. 6. 4. — [5] Exod. 20. 3. — [6] Isai. 41. 4; ibid. 44. 6; ibid. 48. 12. — [7] Eph. 4. 5. — [8] Ps. 81. 1; Exod. 22. 28; 1. Cor. 8. 5.

stulte et impie finxerunt; sed quadam loquendi consuetudine significare voluerunt excellentem aliquam virtutem, vel functionem quæ Dei munere illis concessa sit. Deum igitur natura, substantia, essentia unum, quemadmodum ad confirmandam veritatem in symbolo Nicæni concilii dictum est, christiana fides credit et profitetur; sed altius etiam ascendens, ita unum intelligit, ut unitatem in Trinitate, et Trinitatem in unitate veneretur: de quo nobis mysterio nunc dicere incipiendum est: sequitur enim in symbolo.

X. Nomen Pater ut Deo convenit.

Patrem. Sed quoniam Patris vox non una ratione Deo tribuitur, illud prius declarandum erit quæ sit magis propria hujus loci significatio. Deum nonnulli etiam, quorum tenebris fides lucem non attulit, æternam substantiam esse intellexerunt, a qua res ortæ essent, et cujus providentia omnia gubernarentur, suumque ordinem et statum conservarent. Ex humanis igitur rebus ducta similitudine, quemadmodum eum, a quo familia propagata est, cujusque consilio et imperio regitur, patrem vocabant: ita hac ratione factum est, ut Deum, quem omnium rerum opificem et rectorem agnoscebant, Patrem appellari voluerint. Eodem nomine sacræ etiam litteræ usæ sunt cum de Deo loquentes, universorum creationem, potestatem, admirabilemque providentiam ei tribuendam indicarent; legimus enim: Numquid non ipse est pater tuus, qui possedit te, et fecit, et creavit te[1]? et alibi: Numquid non pater unus omnium nostrûm[2]? Numquid non Deus unus creavit nos?

XI. Deus Pater præcipue Christianorum.

At vero multo frequentius et peculiari quodam nomine, præsertim in novi Testamenti libris, Deus Pater christianorum dicitur, qui non acceperunt spiritum servitutis in timore, sed acceperunt spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamant Abba, Pater[3]: eam enim charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus[4]: quod si filii, et hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi[5], qui est primogenitus in multis fratribus, nec confunditur vocare nos fratres[6]. Sive igitur communem creationis et providentiæ, sive præcipuam spiritualis adoptionis causam spectes, merito fideles Deum patrem se credere profitentur. Verum præter eas

[1] Deut. 32. 6. — [2] Mal. 2. 10. — [3] Rom. 8. 15. — [4] 1. Joan. 3. 1. — [5] Rom. 8. 17. — [6] Heb. 2. 11.

notiones, quas explicavimus, Patris nomine audito, ad altiora mysteria mentem erigendam esse parochus docebit. Quod enim in luce illa inaccessibili, quam inhabitat Deus[1], magis reconditum et abstrusum est, quodque humana ratio et intelligentia non consequi aut ne suspicari quidem poterat, id Patris vocabulo divina oracula nobis aperire incipiunt.

XII. Nomen Pater indicat pluralitatem personarum.

Indicat autem hoc nomen, in una divinitatis essentia non unam tantum personam, sed personarum distinctionem credendam esse. Tres enim sunt in una divinitate personæ: Patris, qui à nullo genitus est: Filii, qui ante omnia secula à Patre genitus est; Spiritus sancti, qui itidem ab æterno ex Patre et Filio procedit. Atqui Pater est in una divinitatis substantia prima persona, qui cum unigenito Filio suo et Spiritu sancto unus est Deus, unus est Dominus[2], non in unius singularitate personæ, sed in unius trinitate substantiæ. Jam vero hæ tres personæ, cum in iis quidquam dissimile aut dispar cogitare nefas sit, suis tantummodo proprietatibus distinctæ intelliguntur, Pater siquidem ingenitus est: Filius à Patre genitus; spiritus sanctus ab utroque procedit. Atque ita trium personarum eamdem essentiam, eamdem substantiam confitemur: ut in confessione veræ sempiternæque deitatis[3], et in personis proprietatem, et in essentia unitatem, et in trinitate æqualitatem pie et sancte colendam credamus.

XIII. Pater quomodo prima persona.

Nam quod Patris primam esse personam dicimus, hoc non ita accipiendum est, perinde ac si aliquid in Trinitate prius aut posterius, majus aut minus cogitemus. Absit enim hæc a fidelium mentibus impietas, cum eamdem æternitatem, eamdem gloriæ majestatem, in tribus personis christiana religio prædicet. Sed Patrem, propterea quod ipse sit principium sine principio, primam esse personam, vere et sine ulla dubitatione affirmamus: quæ quidem uti Patris proprietate distincta est, ita in unam illam præcipue hoc convenit, quod Filium ab æterno genuerit: semper enim Deum simul et Patrem fuisse nobis significatur, cum Dei et Patris nomina conjuncta in hac confessione pronuntiamus.

XIV. De Trinitate ne subtilius exquiratur.

Verum quoniam in nullius rei, quam hujus omnium altissimæ ac difficillimæ notitia atque explicatione, aut periculo-

[1] 1. Tim. 6. 16. — [2] Symbolum *Quicumque* [3] — Ibid.

sius versari, aut gravius errare possumus, doceat parochus religiose retinenda esse essentiæ et personæ propria vocabula, quibus hoc mysterium significatur, et sciant fideles unitatem esse in essentia, distinctionem autem in personis. Sed hæc subtilius exquirere nihil oportet, cum meminerimus illius vocis: Qui scrutator est majestatis, opprimetur à gloria[1]; satis enim videri debet, quod fide certum et exploratum habeamus, nos a Deo (cujus oraculis non assentiri, extremæ stultitiæ atque miseriæ est) ita edoctos esse. Docete, inquit, omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti[2]; rursus: Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus: et hi tres unum sunt[3]. Oret tamen assidue ac precetur Deum et Patrem, qui universa ex nihilo condidit, disponitque omnia suaviter[4], qui dedit nobis potestatem filios Dei fieri[5], qui Trinitatis mysterium humanæ menti patefecit; oret, inquam, sine intermissione, qui divino beneficio hæc credit, ut aliquando in æterna tabernacula receptus, dignus sit qui videat quæ tanta sit Dei Patris fœcunditas, ut se ipsum intuens, atque intelligens, parem et æqualem sibi filium gignat: quoque modo duorum idem plane et par charitatis amor qui Spiritus sanctus est, à Patre et Filio procedens genitorem et genitum, æterno, atque indissolubili vinculo inter se connectat: atque ita divinæ Trinitatis una sit essentia, et trium personarum perfecta distinctio.

XV. Cur epitheta Deo tribuantur insignia.

Omnipotentem. Solent sacræ litteræ multis nominibus Dei summam vim et immensam majestatem explicare, ut ostendant quanta religione et pietate illius sanctissimum nomen colendum sit; sed imprimis doceat parochus illi omnipotentem vim frequentissime tribui. Ipse enim de se dicit, Ego Deus omnipotens[6]. Et rursus Jacob, cum filios ad Joseph mitteret, ita illis precatus est: Deus autem meus omnipotens faciat vobis eum placabilem[7]; deinde vero in Apocalypsi scriptum est: Dominus Deus, qui est, et qui erat, et qui venturus est omnipotens[8]; et alibi: Dies magnus Dei omnipotentis appellatur[9]. Nonnunquam etiam pluribus verbis illud idem significari solet. Atque huc pertinet quod dicitur: Non erit impossibile apud Deum omne verbum[10]: Numquid manus Domini invalida est[11]? Item: Subest tibi, cum volueris, posse[12], et alia

[1] Prov. 15. 27. — [2] Matth. 28. 19. — [3] 1. Joan. 1. 7. — [4] Sap. 8. 1. — Joan. 1. 12. [6] Genes. 17. 1. [7] — Gen. 43. 14. — [8] Apoc. 1. 8. — [9] Apoc. 16. 14. — [10] Luc. 1. 37. — [11] Num. 11 23. — [12] Sap. 12. 18.

generis ejusdem: ex quibus variis dicendi formis id percipitur, quod uno omnipotentis verbo comprehendi perspicuum est.

XVI. Quid significet *Omnipotens*.

Intelligimus autem hoc nomine nihil esse, nihil animo, et cogitatione fingi posse, quod Deus efficere nequeat: etenim non solum hæc, quæ tametsi maxima sunt, aliquo tamen modo in cogitationem nostram cadunt, efficiendi potestatem habet, nimirum, ut omnia ad nihilum recidant, atque ut plures mundi ex nihilo repente existant: verum etiam multa majora in illius potestate sita sunt, quæ humanæ menti, et intelligentiæ suspicari non licet. Neque vero, cum omnia Deus possit, mentiri tamen, aut fallere, aut falli, aut peccare, aut interire, aut ignorare aliquid potest: hæc enim in eam naturam cadunt, cujus imperfecta actio est: Deus vero, cujus perfectissima semper est actio, ideo hæc non posse dicitur, quia posse ea infirmitatis est, non summæ et infinitæ omnium rerum potestatis, quam ille habet. Ita igitur Deum omnipotentem esse credimus, ut ab eo tamen longe omnia abesse cogitemus, quæ perfectæ ejus essentiæ maxime conjuncta et convenientia non sunt.

XVII. In Symbolo cur Deus proponatur credendus, *Omnipotens*.

Recte autem sapienterque factum parochus ostendat, ut prætermissis aliis nominibus, quæ de Deo dicuntur, hoc unum nobis credendum in symbolo proponeretur. Nam cum Deum omnipotentem agnoscimus, simul etiam fateamur necesse est, eum omnium rerum scientiam habere; omnia item ejus ditioni, et imperio subjecta esse. Cum vero omnia ab eo fieri posse non dubitemus, consequens omnino est, ut cætera etiam explorata de illo habeamus, quæ si desint, quomodo omnipotens sit, prorsus intelligere non possumus. Præterea nulla res tam ad fidem et spem nostram confirmandam valet, quam si fixum in animis nostris teneamus, nihil non fieri a Deo posse: quidquid enim deinceps credere oporteat, quamvis magnum et admirabile sit, rerumque ordinem ac modum superet, illi tamen facile humana ratio, postquam Dei omnipotentis notitiam perceperit, sine ulla hæsitatione, assentitur; quin potius quo majora sint, quæ divina oracula doceant, eo libentius fidem eis habendam esse existimat. Quod si boni etiam aliquid exspectandum sit, nunquam animus rei magnitudine, quam exoptat, frangitur; sed erigit sese atque confirmat, sæpe illud cogitans, nihil esse, quod ab omnipotenti Deo effici non possit.

XVIII. Fidei in Deum omnipotentem utilitas.

Quare hac fide præcipue munitos nos esse oportet, vel cum admiranda aliqua opera ad proximorum usum et utilitatem edere cogimur, vel cum à Deo precibus impetrare aliquid volumus. Alterum enim ipse Dominus docuit, cum Apostolis incredulitatem objiciens diceret: Si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: Transi hinc illuc, et transibit, et nihil impossibile erit vobis [1]. De altero autem sanctus Jacobus ita testatus est: Postulet in fide, nihil hæsitans: qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento movetur et circumfertur: non ergo æstimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino [2]. Multa præterea hæc fides commoda atque utilitates nobis præbet, imprimis vero ad omnem animi modestiam et humilitatem nos instituit: sic enim inquit princeps apostolorum: Humiliamini sub potenti manu Dei [3]. Monet etiam non esse trepidandum, ubi non sit timor [4], sed unum Deum timendum esse [5], in cujus potestate nos ipsi nostraque omnia posita sint [6]. Inquit enim Salvator noster: Ostendam vobis quem timeatis: Timete eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam [7]. Utimur deinde hac fide ad immensa erga nos Dei beneficia cognoscenda et celebranda. Nam qui Deum omnipotentem cogitat, tam ingrato animo esse non potest, quin sæpius exclamet: Fecit mihi magna, qui potens est [8].

XIX. In Trinitate non tres omnipotentes.

Sed quod Patrem omnipotentem in hoc articulo vocamus, neminem eo errore duci oportet, ut arbitretur ita illi hoc nomen tributum esse, ut Filio etiam et Spiritui sancto commune non sit: nam quemadmodum Deum Patrem, Deum Filium, Deum Spiritum sanctum, neque tamen tres Deos, sed unum Deum esse dicimus, ita æque Patrem, ac Filium, et Spiritum sanctum omnipotentem, neque tamen tres omnipotentes, sed unum omnipotentem esse confitemur. Ut vero præcipua quadam ratione, Patrem, quia omnis originis fons est, hoc nomine vocamus, uti etiam Filio, qui æternum Patris Verbum est, sapientiam; ita et Spiritui sancto, quia utriusque amor est, bonitatem tribuimus: quamvis hæc et alia hujusmodi nomina communiter in tribus personis, ex catholicæ fidei regula dicantur.

[1] Matth. 17: 19. — [2] Jac. 1. 6, 7. — [3] 1. Pet. 5. 6. — [4] Psal. 52. 6. — [5] Psal. 32. 8; ibid. 33. 10. — [6] Sap. 7. 16. — [7] Luc. 12. 5. — [8] Luc. 1. 49.

XX. Ex quo, quomodo, et cur mundum creavit Deus.

Creatorem cœli et terræ. Quam necessarium fuerit, omnipotentis Dei cognitionem paulo ante fidelibus tradi ex iis quæ nunc de universorum creatione explicanda erunt, perspici potest. Tanti enim operis miraculum facilius creditur, quod nullus de immensa Creatoris potestate dubitandi locus relinquitur. Deus enim non ex materia aliqua mundum fabricatus est, sed ex nihilo creavit, idque nulla vi aut necessitate coactus, sed sua sponte et voluntate instituit. Neque vero ulla alia fuit causa, quæ illum ad opus creationis impelleret, nisi ut rebus, quæ ab ipso effectæ essent, bonitatem suam impertiretur. Nam Dei natura ipsa per se beatissima nullius rei indigens est, ut inquit David: Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges [1]. Quemadmodum autem sua bonitate adductus, quæcumque voluit, fecit [2] : ita non exemplum aliquod aut formam, quæ extra se posita esset, cum universa conderet, secutus est: verum quia rerum omnium exemplar divina intelligentia continetur, id summus artifex in se ipso intuens, ac veluti imitatus, summa sapientia et infinita virtute, quæ ipsius propria est, rerum universitatem initio procreavit; ipse enim dixit, et facta sunt : ipse mandavit, et creata sunt. Verum cœli et terræ nomine, quidquid cœlum et terra complectitur, intelligendum est. Nam præter cœlos, quos opera digitorum ejus propheta appellavit [3], solis etiam splendorem, lunæque, et cæterorum siderum ornatum addidit : atque, ut essent in signa, et tempora, et dies, et annos [4], ita cœlorum orbes certo et constanti cursu temperavit, ut nihil perpetua eorum conversione mobilium nihil mobilitate illa certius videri possit.

Creantur Angeli, et quales.

Præterea spiritualem naturam, innumerabilesque angelos qui Deo ministrarent atque adsisterent, ipse ex nihilo creavit, quos deinde admirabili gratiæ suæ et potestatis munere auxit atque ornavit. Nam cum illud sit in divinis litteris, diabolum in veritate non stetisse, perspicuum est eum reliquosque desertores angelos ab ortus sui initio gratia præditos fuisse [5]. De quo ita est apud sanctum Augustinum : Cum bona voluntate, id est, cum amore casto, quo illi adhærent, angelos creavit, simul in eis et condens naturam et largiens gratiam [6]. Unde

[1] Psal. 15. 2. — [2] Ps. 113. 3. ibid. 148. 5. — [3] Psal. 8. 4. — [4] Gen. 1 14. — [5] Joan. 8. 44. — [6] August. lib. 12, de Civ. Dei, cap 9.

sine bona voluntate, hoc est Dei amore, nunquam sanctos angelos fuisse credendum est. Quod autem ad scientiam attinet, exstat illud sacrarum litterarum testimonium : Tu, Domine mi! rex sapiens es, sicut habet sapientiam angelus Dei, ut intelligas omnia super terram[1]. Potestatem denique eis tribuit divinus David illis verbis : Potentes virtute, facientes verbum illius[2]; atque ob eam rem, sæpe in sacris litteris virtutes et exercitus Domini appellantur. Sed quamvis omnes ii cœlestibus donis ornati fuerint, plurimi tamen qui à Deo parente et creatore suo defecerunt, ex altissimis illis sedibus deturbati, atque in obscurissimum terræ carcerem inclusi, æternas superbiæ suæ pœnas luunt; de quibus princeps apostolorum scribit in hunc modum : Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos, in judicium reservari[3].

XXI. *Terra stabilitur et ornatur.*

At vero terram etiam super stabilitatem suam fundatam Deus verbo suo jussit in media mundi parte consistere, effecitque ut ascenderent montes, et descenderent campi in locum quem fundavit eis[4]; ac ne aquarum vis illam inundaret, terminum posuit, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram. Deinde non solum arboribus, omnique herbarum et florum varietate convestivit atque ornavit : sed innumerabilibus etiam animantium generibus, quemadmodum antea aquas, et aera, ita etiam terras complevit.

XXII. *Homo in creatione quibus ditatus.*

Postremo Deus ex limo terræ hominem sic corpore affectum, constitutum effinxit, ut non quidem naturæ ipsius vi, sed divino beneficio immortalis esset et impassibilis. Quod autem ad animam pertinet eum ad imaginem et similitudinem suam formavit[5], liberumque ei arbitrium tribuit : omnes præterea motus animi atque appetitiones ita in eo temperavit, ut rationis imperio nunquam non parerent. Tum originalis justitiæ admirabile donum addidit, ac deinde cæteris animantibus præesse voluit, quæ quidem facile erit parochis ad fidelium institutionem ex sacra Genesis historia cognoscere.

XXIII. *Creator omnium Deus.*

Hæc igitur de universorum creatione, cœli et terræ, verbis intelligenda sunt : quæ omnia breviter quidem propheta com-

[1] 2. Reg. 14. 20. — [2] Ps. 102, 20. — [3] 2. Pet. 2. 4. — [4] Ps. 103 5, 8, 9. — [5] Gen. 1. 26.

plexus est illis verbis : Tui sunt cœli, et tua est terra, orbem terræ et plenitudinem ejus tu fundasti [1] ; sed multo etiam brevius Patres Nicæni concilii, additis in symbolo duobus illis verbis, visibilium et invisibilium, significaverunt. Quæcumque enim rerum universitate comprehenduntur atque à Deo creata esse confitemur, ea vel sub sensum cadunt, et visibilia dicuntur, vel mente et intelligentia percipi a nobis possunt, quæ invisibilium nomine significantur.

XXIV. Deus omnium Conservator æque ac Rector.

Nec vero ita Deum creatorem atque effectorem omnium credere oportet, ut existimemus, perfecto absolutoque opere, ea quæ ab ipso effecta sunt, deinceps sine infinita ejus virtute constare potuisse. Nam quemadmodum omnia ut essent, creatoris summa potestate, sapientia et bonitate effectum est : ita etiam nisi conditis rebus perpetua ejus providentia adesset, atque eadem vi, qua ab initio constitutæ sunt, illas conservaret, statim ad nihilum reciderent. Atque id Scriptura declarat, cum inquit : Quomodo posset aliquid permanere, nisi tu voluisses; aut quod à te vocatum non esset, conservaretur [2] ? Non solum autem Deus universa quæ sunt, providentia sua tuetur atque administrat, verum etiam quæ moventur, et agunt aliquid, intima virtute, ad motum atque actionem ita impellit, ut quamvis secundarum causarum efficientiam non impediat, præveniat tamen, cum ejus occultissima vis ad singula pertineat, et quemadmodum Sapiens testatur : Attingat à fine usque ad finem fortiter, et disponat omnia suaviter [3]. Quare ab Apostolo dictum est, cum apud Athenienses annuntiaret Deum quem ignorantes colebant : Non longe est ab unoquoque nostrum [4]. In ipso enim vivimus et movemur, et sumus.

XXV. Tribus personis creatio tribuenda

Atque hæc de primi articuli explicatione satis fuerint, si tamen illud etiam admonuerimus, creationis opus omnibus sanctæ et individuæ Trinitatis personis commune esse. Nam hoc loco, ex apostolorum doctrina, Patrem creatorem cœli et terræ confitemur : in Scripturis sacris legimus de Filio : omnia per ipsum facta sunt [5] : et de Spiritu sancto, Spiritus Domini ferebatur super aquas [6] : et alibi, Verbo Domini cœli firmati sunt, et Spiritu oris ejus omnis virtus eorum [7].

[1] Psal. 88. 12. — [2] Sap. 11. 26. — [3] Sap. 8. 1. — [4] Act. 17. 27, 28. — [5] Joan. 1. 3 — [6] Gen. 1. 2. — [7] Ps. 32. 6.

DE ARTICULO II.

CAPUT III.

I. Utilitas hujus articuli.

Et *in Jesum Christum, Filium ejus unicum, Dominum nostrum*. Mirificam et uberrimam esse utilitatem, quæ ex hujus articuli fide et confessione confluxit ad humanum genus, et illud sancti Joannis testimonium ostendit : Quisquis confessus fuerit quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo [1] : et beatitudinis præconium declarat, quod a Christo Domino tributum est principi Apostolorum : Beatus es, Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi ; sed Pater meus, qui in cœlis est [2]. Hoc enim fundamentum firmissimum est nostræ salutis ac redemptionis.

II. Unde incipienda hujus articuli explicatio.

Sed quoniam admirabilis hujus utilitatis fructus maxime ex felicissimi illius status ruina intelligitur, in quo Deus primos homines collocarat, incumbat in hanc curam Parochus, ut fideles communium miseriarum et ærumnarum causam agnoscant. Cum enim à Dei obedientia descivisset Adam, interdictumque violasset illud : Ex omni ligno paradisi comede, de ligno autem scientiæ boni et mali ne comedas : in quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris [3] : in summam illam incidit calamitatem, ut sanctitatem et justitiam, in qua constitutus fuerat, amitteret, et reliqua subiret mala, quæ sancta Tridentina synodus uberius explicavit [4]. Propterea vero peccatum et peccati pœnam in uno Adam non constitisse commemorabunt, sed ex eo, tanquam ex semine et causa, ad omnem posteritatem jure permanasse. Cum igitur ex altissimo dignitatis gradu concidisset nostrum genus, sublevari inde et in pristinum locum restitui nullo modo poterat, hominum aut angelorum viribus : quare reliquum erat illud ruinæ et malorum subsidium, ut Dei Filii infinita virtus, assumpta carnis nostræ imbecillitate, infinitam tolleret peccati vim, et nos reconciliaret Deo in sanguine suo.

III. Confessio hujus articuli quàm necessaria.

Hujus autem redemptionis fides et confessio hominibus, ad salutem consequendam, necessaria est semperque fuit, quam Deus initio præmonstravit : nam in illa damnatione humani

[1] 1. Joann. 4. 15. — [2] Matth. 16. 17. — [3] Gen. 2. 16, 17. — [4] Conc. Trid. sess. 5. can. 1. et 2. Ibid. sess. 6, can. 1 et 2.

generis, quæ statim peccatum consecuta est, ostensa etiam fuit spes redemptionis illis verbis, quibus proprium diabolo damnum, quod ex liberatione hominum facturus erat, denuntiavit[1]: Inimicitias ponam inter te et mulierem, semen tuum et semen illius; ipsa conteret caput tuum, et tu insidiaberis calcaneo ejus.

IV. Promissio servatoris fit et confirmatur.

Et deinceps eamdem promissionem sæpe confirmavit, majoremque sui consilii significationem iis præsertim hominibus dedit, quibus voluit singularem benevolentiam præstare: inter cæteros vero, cum patriarchæ Abrahæ sæpenumero hoc mysterium significasset, tum eo tempore apertius declaravit, cum ille, Dei jussis obediens, filium suum unicum Isaac immolare voluit: inquit enim: Quia fecisti hanc rem, et non pepercisti filio tuo unigenito, benedicam tibi, et multiplicabo semen tuum sicut stellas cœli, et velut arenam quæ est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum tuorum, et benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ[2]. Ex quibus verbis facile colligi poterat, ex progenie Abrahæ futurum, qui omnibus, ab immanissima Satanæ tyrannide liberatis, salutem afferret: illum autem Dei Filium natum ex semine Abrahæ, secundum carnem, fore necesse erat.

V. Eadem promissio iteratur.

Non ita multo post Dominus, ut ejusdem promissionis memoria conservaretur, idem fœdus cum Jacob, Abrahæ nepote, sancivit. Nam cum ille in somnis vidit scalam stantem super terram, et cacumen illius tangens cœlos, angelos quoque Dei ascendentes et descendentes per eam[3], ut testatur Scriptura, audivit etiam Dominum, innixum scalæ, dicentem sibi: Ego sum Dominus Deus Abraham patris tui, et Deus Isaac; terram in qua dormis, tibi dabo et semini tuo, eritque semen tuum quasi pulvis terræ. Dilataberis ad orientem, et occidentem, et septentrionem, et meridiem, et benedicentur in te, et in semine tuo, cunctæ tribus terræ[4].

VI. Hujus promissionis memoria renovatur.

Neque postea destitit Deus, eadem sui promissi memoria renovanda, et generi Abraham, et multis præterea hominibus, Salvatoris exspectationem commovere: siquidem Judæorum republica et religione constituta, notior populo suo fieri

[1] Gen. 3. 15. — [2] Ibid. 22. 16, 18. — [3] Ibid. 28. 12. — [4] Ibid. 28. 14.

cœpit : nam et mutæ res significarunt, et homines prædixerunt quæ et quanta nobis bona salvator ille et redemptor noster Christus Jesus allaturus esset. Ac prophetæ quidem, quorum mens cœlesti lumine illustrata fuit, Filii Dei ortum, admirabilia opera, quæ homo natus effecit, doctrinam, mores, consuetudinem; mortem, resurrectionem, cæteraque ejus mysteria, hæc omnia, quasi tum adessent, palam docentes, populo prænuntiarunt [1]; ita ut, si futuri et præteriti temporis tollatur diversitas, nihil jam inter prophetarum prædicta et apostolorum prædicationem, nihil inter veterum patriarcharum fidem et nostram interesse videamus. Sed jam de singulis articuli partibus dicendum videtur.

VII. Jesus quid significet, et a quo datum hoc nomen.

Jesus proprium est nomen ejus qui Deus et homo est; quod salvatorem significat, non quidem fortuito, aut hominum judicio et voluntate, sed Dei consilio et præcepto, illi impositum. Angelus enim Mariæ matri ita annuntiavit: Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum [2]. Ac deinde Joseph, virginis sponso, non solum, ut eo nomine puerum appellaret, præcepit; sed etiam cur ita nominandus esset, declaravit: inquit enim: Joseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu sancto est: pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum : ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum [3].

VIII. Præcipue Christo convenit nomen Jesus.

Ac multi quidem hoc nomine fuerunt appellati in divinis litteris : nam idem nomen Nave filio fuit, qui Moysi successit, et populum à Moyse ex Ægypto liberatum, in terram promissionis, quod illi negatum fuerat, deduxit [4]. Eodem etiam nomine Josedech sacerdotis filius appellatus est [5]. Sed quanto verius Salvatorem nostrum hoc nomine appellandum existimabimus? qui non uni alicui populo, sed universis omnium ætatum hominibus : non quidem fame, aut Ægyptiaco vel Babylonico dominatu oppressis, sed in umbra mortis sedentibus, et durissimis peccati et diaboli vinculis obstrictis, lucem, libertatem et salutem dederit, qui eis cœlestis regni jus et hæreditatem acquisiverit : qui eos Deo Patri reconcilia-

[1] Isai. 7. 14, 8. 3, 9. 6, 11. 12, 53, per totum. Jer. 23, 5, 30, 9. Dan. 7. 13, 9. 24. — [2] Luc. 1. 31. — [3] Matth. 1. 20, 21. — [4] Eccli. 46. 1. — [5] Aggæi. 1. 1.

verit : in illis Christum Dominum adumbratum videmus, a quo iis beneficiis, quæ diximus, cumulatum est genus humanum. Quæ præterea nomina prædicta sunt Dei Filio divinitus imponenda, ad unum hoc Jesu nomen referuntur : cum enim cætera salutem, quam nobis daturus erat, aliqua ex parte attingerent, hoc ipsum universæ salutis humanæ vim rationemque complexum est[1].

IX. Nomini Jesu cur Christi nomen addatur.

Jesu nomini Christi etiam nomen additum est, quod unctum significat, et honoris et officii nomen est : nec unius rei proprium, sed commune multorum : nam veteres illi patres nostri Christos appellabant sacerdotes[2] et reges, quos Deus, propter muneris dignitatem, ungi præceperat. Sacerdotes enim ii sunt, qui populum assiduis precibus Deo commendant; qui sacrificia Deo faciunt, qui pro populo deprecantur. Regibus autem populorum gubernatio commissa est : ad eosque pertinet maxime legum auctoritatem, innocentium vitam tueri, et nocentium audaciam ulcisci. Quoniam igitur utraque harum functionum Dei majestatem referre in terris videtur, ideo qui, vel ad regium, vel ad sacerdotale munus obeundum, delecti erant, unguento ungebantur[3]. Prophetas etiam ungendi mos fuit, qui Dei immortalis interpretes et internuncii cœlestia arcana nobis aperuerunt, atque ad emendandos mores, salutaribus præceptis, et futurorum prædictione, hortati sunt.

X. Christus Propheta, Rex, et Sacerdos.

At vero cum Jesus Christus Salvator noster in mundum venit, trium personarum partes et officia suscepit, prophetæ, sacerdotis, ac regis, atque ob eas causas Christus dictus est, et unctus ad illorum munerum functionem : non quidem alicujus mortalis opera, sed cœlestis Patris virtute, non terreno unguento, sed spirituali oleo : quippe cum in sanctissimam ejus animam Spiritus sancti plenitudo gratiaque, et omnium donorum uberior copia effusa sit, quam ulla alia creata natura capere potuerit : atque id præclare Propheta ostendit, cum redemptorem ipsum affatus diceret : Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterea unxit te, Deus, Deus tuus, oleo lætitiæ præ consortibus tuis[4]. Idem etiam, ac multo apertius, Isaias iis verbis demonstravit : Spiritus Domini super

[1] Isai. 7. 14, 8. 8, 9. 6; Jerem. 23. 6. — [2] 1. Reg. 12. 3., 16. 6, 24. 7. — [3] Lev. 8. 30, 3; Reg. 10. 15, 16. — [4] Psal. 44. 8.

me, eo quod unxerit Dominus me; ad annuntiandum mansuetis misit me[1].

XI. Christus quomodo Propheta, Sacerdos et Rex.

Itaque Jesus Christus, summus propheta et magister fuit, qui nos Dei voluntatem docuit, et à cujus doctrina orbis terrarum Patris cœlestis cognitionem accepit[2]: quod ei nomen præclarius ac præstantius convenit, quod omnes quicumque prophetæ nomine dignati sunt, ejus discipuli fuerunt, atque ob illam præcipue causam missi, ut prophetam hunc, qui ad salvandos omnes venturus erat, prænuntiarent. Christus item sacerdos fuit, non quidem ex ordine ex quo, in veteri lege, Leviticæ tribus sacerdotes exstiterunt; verum ex illo, de quo David propheta cecinit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech[3]. Cujus rei argumentum Apostolus, ad Hebræos scribens, accurate persecutus est; sed Christum, non solum ut Deus, verum ut homo ac nostræ naturæ particeps est, regem etiam agnoscimus, de quo angelus testatus est: Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis[4].

XII. Regnum Christi quale et quomodo regatur.

Quod quidem Christi regnum spirituale est atque æternum, in terrisque inchoatur, in cœlo perficitur. Ac regis quidem officia admirabili providentia suæ præstat Ecclesiæ: ipse eam regit; ipse ab hostium impetu atque insidiis tuetur; ipse ei leges præscribit; ipse non solum sanctitatem et justitiam largitur, verum etiam ad perseverandum facultatem et vires præbet: quanquam autem hujus regni finibus, tam boni, quam mali contineantur, atque adeo omnes homines jure ad illud pertineant, ii tamen præ cæteris summam regis nostri bonitatem et beneficentiam experiuntur, qui ex ejus præceptis integram atque innocentem vitam degunt: neque vero hoc illi regnum hæreditario aut humano jure obtigit, tametsi genus a clarissimis regibus duceret; sed rex fuit, propterea quod Deus in illum hominem contulit quidquid potestatis, amplitudinis, dignitatis, hominis natura capere posset. Illi igitur totius mundi regnum tradidit, eique omnia, quod jam fieri cœptum est, plene perfecteque in die judicii subjicientur[5].

XIII. Christus Dei Filius et verus Deus.

Filium ejus unicum. His verbis altiora mysteria de Jesu

[1] Isai. 61. 1. — [2] Deut. 18. 15. — [3] Psal. 109. 4; Heb. 5 5. — [4] Luc. 1. 3. — [5] Cor. 15. 26, 27.

credenda et contemplanda fidelibus proponuntur, nimirum Filium Dei esse, et verum Deum, sicuti Pater est, qui eum ab æterno genuit; præterea illum divinæ Trinitatis secundam personam aliis duabus omnino æqualem confitemur: nihil enim impar et dissimile in divinis personis aut esse, aut fingi animo debet, cum unam omnium essentiam, voluntatem, potestatem agnoscamus: quod cum multis pateat divinæ Scripturæ oraculis, tum præclarissime illud ostendit sancti Joannis testimonium: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum[1].

XIV. Christi æterna generatio ineffabilis.

Sed cum Jesum Filium Dei esse audimus, nihil terrenum aut mortale de ejus ortu cogitandum est: verum ortum illum, quo ab omni æternitate Pater Filium genuit, quem ratione percipere atque perfecte intelligere nullo modo possumus, constanter credere et summa animi pietate colere debemus, ac veluti mysterii admiratione obstupefacti, illud cum Propheta dicere: Generationem ejus quis enarrabit[2]? Hoc igitur credendum est, Filium ejusdem esse naturæ, ejusdem potestatis et sapientiæ cum Patre, ut in symbolo Nicæno explicatius confitemur; inquit enim: Et in Jesum Christum Filium ejus unigenitum, et ex Patre natum ante omnia secula, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, consubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt.

XV. Similitudo.

Ex omnibus autem quæ ad indicandum modum rationemque æternæ generationis similitudines afferuntur, illa propius ad rem videtur accedere, quæ ab animi nostri cogitatione sumitur. Quamobrem sanctus Joannes Filium ejus Verbum appellat[3]. Ut enim mens nostra, se ipsam quodammodo intelligens, sui effingit imaginem, quam Verbum Theologi dixerunt: ita Deus (quantum tamen divinis humana conferri possunt) seipsum intelligens, Verbum æternum generat: etsi præstat contemplari quod fides proponit, et sincera mente Jesum Christum verum Deum et verum hominem credere et confiteri, genitum quidem, ut Deum, ante omnium seculorum ætates, ex Patre: ut hominem vero, natum in tempore ex matre Maria virgine.

[1] Joan. 1. 1. — [2] Isai. 53. 8. — [3] 1. Joan. 1. 1.

XVI. Christus una persona et Filius unicus Patris.

Et quanquam duplicem ejus nativitatem agnoscamus, unum tamen Filium esse credimus. Una enim persona est, in quam divina et humana natura convenit. Et quod ad divinam generationem attinet, nullos aut fratres aut cohæredes habet, cum ipse Patris unicus Filius, nos vero homines figmentum et opus manuum ejus simus.

At si humanum ortum consideremus, multos ille non solum fratrum nomine appellat, sed fratrum etiam loco habet, ut una cum eo paternæ hæreditatis gloriam adipiscantur: ii sunt qui fide Christum Dominum receperunt, et fidem quam nomine profitentur, reipsa et charitatis officiis præstant; quare primogenitus in multis fratribus ab Apostolo vocatur[1].

XVII. Christo cur varia tribuantur epitheta.

Dominum nostrum. Multa sunt, quæ de Salvatore nostro in sacris litteris dicuntur; quorum alia, ut Deus est, alia, ut homo, ipsi convenire perspicuum est: quoniam à diversis naturis diversas eorum proprietates accepit. Igitur vere dicimus Christum esse omnipotentem, æternum, immensum: quod a divina habet. Rursus de illo dicimus, passum, mortuum esse, resurrexisse; quæ naturæ hominum convenire nemo dubitat. Verum, præter hæc, quædam alia utrique naturæ congruunt, ut hoc loco, cum Dominum nostrum dicimus. Igitur si ad utramque naturam hoc nomen referatur, merito Dominus noster prædicandus est.

XVIII. Christus cur Dominus noster appelletur.

Nam quemadmodum ipse æternus Deus est, ut Pater; ita etiam omnium rerum æque Dominus est, ac Pater; et quemadmodum ipse et Pater non est alius atque alius Deus, sed idem plane Deus, ita etiam ipse et Pater non est alius atque alius Dominus. Sed recte etiam multis rationibus, ut homo est, Dominus noster appellatur. Ac primum quidem, quoniam ipse redemptor noster fuit, atque à peccatis nos liberavit, jure hanc potestatem accepit, ut vere Dominus noster esset ac diceretur. Ita enim Apostolus docet: Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Jesu omne genu flectatur, cœlestium, terrestrium et infernorum: et omnis lingua confiteatur, quia dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris[2].

[1] Rom. 8. 29. — [2] Phil. 2. 7, 10.

Atque ipse de se post resurrectionem : Data est, inquit, mihi omnis potestas in cœlo et in terra[1].

Nota. Ob eam quoque rem Dominus dicitur, quod in una persona duæ naturæ, divina et humana, conjunctæ sint; hac enim admirabili conjunctione meruit ut, quamvis pro nobis mortuus non esset, tamen dominus constitueretur, communiter quidem omnium rerum quæ conditæ sunt, præcipue autem fidelium qui illi parent atque summo animi studio inserviunt.

XIX. Homo Christianus Christi Domini vere mancipium est.

Quod igitur reliquum est, parochus fidelem populum ad eam rationem cohortabitur, ut sciat æquissimum esse præ cæteris hominibus, nos qui ab eo nomen invenimus, christianique vocamur, et quanta ille in nos beneficia contulerit, ignorare non possumus, ob id maxime, quod ejus munere hæc omnia fide intelligimus, æquum est, inquam, nos ipsos, non secus ac mancipia, redemptori nostro et Domino in perpetuum addicere et consecrare.

XX. In baptismo Christo devovemur.

Et quidem, cum baptismo initiaremur, ante Ecclesiæ fores id professi sumus : declaravimus enim nos Satanæ et mundo renuntiare, et Jesu Christo totos nos tradere. Quod si, ut christianæ militiæ adscriberemur, tam sancta et solemni professione nos ipsos Domino nostro devovimus : quo supplicio digni erimus, si, postquam Ecclesiam ingressi sumus, Dei voluntatem et legem cognovimus; postquam sacramentorum gratiam percepimus, ex mundi et diaboli præceptis ac legibus vixerimus, perinde ac si, cum baptismo abluti sumus, mundo et diabolo, non Christo Domino ac redemptori nomen dedissemus? sed cujus animum amoris facibus non incendat tanti Domini tam benigna et propensa in nos voluntas, qui, tametsi nos in potestate sua et dominatu, veluti servos, sanguine suo redemptos, habeat, ea tamen charitate complectitur, ut non servos vocet, sed amicos, sed fratres[2]? Hæc profecto justissima causa est, atque haud scio an omnium sit maxima, cur eum perpetuo debeamus Dominum nostrum agnoscere, venerari et colere.

[1] Matth. 28. 18. — [2] Joann. 15. 14.

DE ARTICULO III.

CAPUT IV.

I. Quanta in nos Dei beneficia.

Qui *conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine.* Maximo quidem et singulari beneficio humanum genus à Deo affectum esse, qui nos, e durissimi tyranni servitute, in libertatem vindicarit, ex iis quæ superiori articulo declarata sunt, intelligere fideles possunt. At vero si consilium etiam et rationem, qua potissimum id efficere voluit, nobis ante oculos ponamus, profecto nihil divina in nos beneficentia ac bonitate illustrius, nihil magnificentius esse videbitur.

II. Hujus articuli sensus.

Ejus igitur mysterii magnitudinem, quod nobis tanquam salutis nostræ præcipuum caput sacræ litteræ considerandum sæpissime proponunt, parochus à tertii articuli explicatione ostendere incipiet: cujus hanc esse sententiam docebit, nos credere et confiteri, cum ipsum Jesum Christum unicum Dominum nostrum, Dei Filium, cum pro nobis humanam carnem suscepit in utero Virginis, non ex virili semine, ut alii homines, sed supra omnem naturæ ordinem, Spiritus sancti virtute, conceptum esse[1], ita ut, eadem persona Deus permanens, quod ex æternitate erat, homo fieret, quod ante non erat[2].

III. Probatur hic sensus.

Ea autem verba ita accipienda esse, ex sacri concilii Constantinopolitani confessione, plane perspicitur: inquit enim: Qui propter nos homines et propter nostram salutem descendit de cœlis: et incarnatus est de Spiritu sancto, ex Maria Virgine, et homo factus est. Atque id etiam sanctus Joannes evangelista explicavit, ut qui, ex ipsius Domini Salvatoris pectore, altissimi hujus mysterii cognitionem hausisset. Nam cum divini verbi naturam declarasset illis verbis: In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum[3]: ad extremum conclusit: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Verbum enim, quod divinæ naturæ hypostasis est, ita humanam naturam assumpsit, ut una et eadem esset divinæ et humanæ naturæ hypostasis ac persona: quo factum est, ut tam admirabilis conjunctio utriusque na-

[1] Matth. I. 20. — [2] Joan. I. 14. — [3] Joan. I. 1.

turæ actiones et proprietates conservaret, atque, ut est apud sanctum Leonem, magnum illum pontificem : Nec inferiorem consumeret glorificatio, nec superiorem minueret assumptio[1].

IV. Quæ opera Dei toti Trinitati tribuantur.

Sed quoniam prætermittenda non est verborum explanatio, doceat parochus, cum dicimus Dei Filium Spiritus sancti virtute conceptum esse, unam hanc divinæ Trinitatis personam incarnationis mysterium non confecisse. Quamvis enim unus filius humanam naturam assumpserit, tamen omnes divinæ Trinitatis personæ, Pater, Filius et Spiritus sanctus, hujus mysterii auctores fuerunt; siquidem illa christianæ fidei regula tenenda est : Omnia, quæ Deus extra se in rebus creatis agit, tribus personis communia esse, neque unam magis quam aliam, aut unam sine alia agere.

V. Quænam personis singulis.

Quod autem una persona ab alia procedat, hoc unum omnibus commune esse non potest : nam Filius a Patre tantum generatur; Spiritus sanctus à Patre et Filio procedit : quidquid vero extra illas ab ipsis proficiscitur, tres personæ, sine ullo discrimine, agunt; atque ex hoc genere Filii Dei incarnatio censenda est.

VI. Christus, cur dicatur conceptus de Spiritu Sancto

Quanquam vero hæc ita se habeant, solent tamen sacræ litteræ earum rerum, quæ omnibus personis communes sunt, aliam aliis tribuere : quemadmodum summam omnium rerum potestatem Patri, sapientiam Filio, Spiritui sancto amorem adscribunt. Et quoniam divinæ incarnationis mysterium singularem atque immensam Dei erga nos benignitatem declarat, ob eam rem, peculiari quadam ratione, hoc opus Spiritui sancto tribuitur.

VII. Christi Conceptionis mysterium declaratur.

In hoc mysterio quædam supra naturæ ordinem, quædam naturæ vi effecta esse animadvertimus. Nam, quod ex purissimo virginis matris sanguine Christi corpus formatum credimus, in eo naturam humanam agnoscimus; cum illud omnium hominum corporibus commune sit, ut ex matris sanguine formentur. Quod vero et naturæ ordinem et humanam intelligentiam superat, illud est : simul atque beata Virgo angeli verbis assentiens, dixit : Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum[2] : statim sanctissimum Christi corpus

[1] Serm. 1 de Nat. — [2] Luc 1. 38

formatum, eique anima rationis compos conjuncta est; atque ita, in ipso temporis articulo, perfectus Deus et perfectus homo fuit. Hoc autem novum fuisse atque admirabile Spiritus sancti opus, nemo dubitare potest, cum servato naturæ ordine, nullum corpus, nisi intra præscriptum temporis spatium, hominis anima informari queat.

VIII. Christus non prius homo quam Deus.

Deinde vero illud accedit maxima admiratione dignum, quod, ut primum cum corpore anima conjuncta fuit, ipsa etiam divinitas cum corpore et anima copulata est; quare simul corpus formatum atque animatum est, et corpori et animæ divinitas conjuncta.

IX. Virgo vere mater Dei et hominis.

Ex quo fit, ut, eodem temporis puncto, perfectus Deus et perfectus homo esset, et Virgo sanctissima vere et proprie mater Dei et hominis diceretur, quod eodem momento Deum et hominem concepisset. Hoc autem ab Angelo ei significatum est, cum ait : Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum : hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur [1]. Et eventu comprobatum est, quod Isaias prædixit : Ecce virgo concipiet et pariet filium [2]. Idem quoque Elizabeth, cum, Spiritu sancto repleta, Filii Dei conceptionem intellexisset, his verbis declaravit : Unde hoc mihi, ut veniat mater Domini mei ad me [3]?

X. Christus ut primum conceptus gratiam omnem habuit.

Sed quemadmodum Christi corpus ex purissimis integerrimæ Virginis sanguinibus, sine ulla viri opera, ut antea diximus, verum sola Spiritus sancti virtute, formatum est : ita etiam, ut primum conceptus est, illius anima uberrimam Spiritus Dei copiam atque omnem charismatum abundantiam accepit : neque enim, ut aliis hominibus, qui sanctitate et gratia ornantur, ipsi ad mensuram [4], ut testatur sanctus Joannes, dat Deus spiritum; sed omnem gratiam tam affluenter in ejus animam infudit, ut de plenitudine ejus nos omnes acciperemus [5].

NOTA. Neque enim filium Dei adoptivum appellare licet, quamvis spiritum illum habuerit, quo sancti homines filiorum Dei adoptionem consequuntur : nam cum natura Filius Dei sit, adoptionis gratiam aut nomen in eum convenire nullo modo existimandum est.

[1] Luc. 1. 32. — [2] Isai. 7. 14. — [3] Luc. 1. 43. — [4] Joan. 3. 34. — [5] Joan. 1. 16.

XI. Fidei hujus articuli fructus percipiendi.

Hæc sunt, quæ de admirabili conceptionis mysterio explicanda visa sunt; ex quibus ut salutaris fructus ad nos redundare possit, illa imprimis fideles memoria repetere ac sæpius cogitare cum animis suis debent: Deum esse, qui humanam carnem assumpsit; ea vero ratione hominem factum, quam mente nobis assequi non licet, nedum verbis explicare; ob eum denique finem hominem fieri voluisse, ut nos homines filii Dei renasceremur. Hæc cum attente consideraverint, tum vero omnia mysteria, quæ hoc articulo continentur, humili ac fideli animo credant et adorent; nec curiose, quod sine periculo vix unquam fieri potest, illa investigare ac perscrutari velint.

XII. Christum Virgo peperit.

Natus ex Maria Virgine. Hæc altera est hujus articuli pars, in qua explicanda parochus diligenter versabitur; cum fidelibus credendum sit, Jesum Dominum, non solum conceptum Spiritus sancti virtute, sed etiam ex Maria Virgine natum et in lucem editum esse; cujus mysterii fides quanta cum lætitia et jucunditate animi meditanda sit, angeli vox, qui primus felicissimum nuntium mundo attulit, declarat; inquit enim: Ecce Evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo[1]: tum ex illius cœlestis militiæ cantico: Gloria in altissimis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis[2], quod angeli cecinerunt, facile est intelligere. Hinc etiam amplissimum illud Dei promissum ad Abraham impleri incœpit, cui dictum est, fore aliquando ut in ejus semine omnes gentes benedicerentur[3]. Maria enim, quam vere matrem Dei prædicamus et colimus, quod eam personam, quæ simul Deus et homo erat, peperit, à Davide rege originem duxit[4]. Sed quemadmodum conceptio ipsa naturæ ordinem prorsus vincit, ita in ortu nihil non divinum licet contemplari.

XIII. Christum quomodo Virgo peperit.

Præterea, quo nihil admirabilius dici omnino aut cogitari potest, nascitur ex matre, sine ulla maternæ virginitatis diminutione; et quo modo postea ex sepulcro clauso et obsignato egressus est, atque ad discipulos clausis januis introivit[5]: vel, ne a rebus etiam quæ à natura quotidie fieri videmus, discedatur, quo modo solis radii concretam vitri substantiam

[1] Luc. 2. 10. — [2] Ibid. 2. 14. — [3] Genes. 22. 18. — [4] Matth. 1. 2. 6. — [5] Joan. 20. 19.

penetrant, neque frangunt aut aliqua ex parte lædunt: simili, inquam, et altiori modo Jesus Christus ex materna alvo, sine ullo maternæ virginitatis detrimento, editus est: ipsius enim incorruptam et perpetuam virginitatem verissimis laudibus celebramus. Quod quidem Spiritus sancti virtute effectum est, qui, in filii conceptione et partu, matri ita adfuit, ut ei et fecunditatem dederit, et perpetuam virginitatem conservarit.

XIV. Christus Adamo, Maria Evæ comparantur.

Solet interdum Apostolus Christum Jesum novissimum Adam appellare, eumque primo Adam conferre: nam, ut in primo omnes homines moriuntur[1], ita in secundo omnes ad vitam revocantur: atque ut Adam, quod ad naturalem conditionem pertinet, humani generis parens fuit, ita Christus gratiæ et gloriæ auctor est. Ad eum modum nobis etiam licet Virginem matrem cum Eva ita conferre, ut priori Evæ secunda Eva, quæ est Maria, respondeat; quemadmodum secundum Adam, hoc est Christum, primo Adam respondere ostendimus. Eva enim, quia serpenti fidem habuit[2], maledictum et mortem in humanum genus invexit: et, Maria postquam angelo credidit, Dei bonitate effectum est, ut benedictio et vita ad homines perveniret[3]; propter Evam nascimur filii iræ, a Maria Jesum Christum accepimus, per quem filii gratiæ regeneramur. Evæ dictum est: In dolore paries filios[4]. Maria hac lege soluta est, ut quæ, salva virginalis pudicitiæ integritate, sine ullo doloris sensu, ut antea dictum est, Jesum Filium Dei peperit.

XV. Figuræ conceptionis et nativitatis Christi.

Cum igitur tanta et tam multa sint admirandæ hujus conceptionis et nativitatis sacramenta, divinæ Providentiæ consentaneum fuit, ut ea multis figuris et oraculis significarentur. Quare huc pertinere sancti doctores intellexerunt multa, quæ in variis sacris Scripturæ locis legimus; præcipue vero, portam illam sanctuarii[5], quam Ezechiel clausam vidit: item lapidem de monte sine manibus abscissum, ut est apud Danielem, qui factus est magnus mons[6], et implevit universam terram: deinde Aaron virgam, quæ una inter virgas principum Israelis germinavit[7]: et rubum, quem Moyses vidit ardere et non comburi[8]. Multis verbis sanctus Evangelista Christi nativitatis historiam descripsit[9]; qua de re nihil est quod

[1] Cor. 15. 21, 22. — [2] Eccli. 25. 33. — [3] Ephes. 2. 3. — [4] Gen. 3. 16. — [5] Ezech. 44. 2. — [6] Dan. 2. 35. — [7] Num. 17. 8. — [8] Exod. 3. 2. — [9] Luc. 2..

plura à nobis dicantur, cum ea lectio parocho in promptu sit.

XVI. Explicato hoc mysterio, ad quid urgendi populi.

Danda autem illi est opera, ut hæc mysteria, quæ ad doctrinam nostram scripta sunt[1], infixa animo et mentibus fidelium hæreant : primum quidem, ut tanti beneficii commemoratione aliquam gratiam ejus auctori Deo referant; deinde ut eximium hoc et singulare humilitatis exemplum eis ante oculos ad imitandum proponat. Quid enim nobis utilius, atque ad animorum nostrorum superbiam et elationem comprimendam accommodatius esse potest, quam sæpius cogitare Deum ita sese humiliare, ut cum hominibus gloriam suam communicet, et hominum infirmitatem fragilitatemque assumat; Deum hominem fieri, summamque illam et infinitam majestatem homini ministrare, ad cujus nutum columnæ cœli, ut inquit Scriptura, contremiscunt et pavent[2], eumque in terra nasci, quem in cœlis angeli adorant. Quid igitur, cum hæc Deus nostra causa faciat, quid, inquam, nos, ut illi obsequamur, facere oportet? Quam libenti atque alacri animo debemus omnia humilitatis officia amare, amplecti, præstare? Videant fideles quam salutari doctrina Christus nascens nos instituat, antequam vocem aliquam emittere incipiat. Nascitur egenus; nascitur ut peregrinus in diversorio; nascitur in vili præsepio; nascitur media hyeme; ita enim scribit sanctus Lucas : Factum est, cum essent ibi, impleti sunt dies ut pareret, et peperit filium suum primogenitum, et pannis eum involvit, et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio[3]. Potuitne evangelista humilioribus verbis omnem cœli et terræ majestatem et gloriam includere? Neque vero scribit, non fuisse locum in diversorio, sed ei non fuisse qui dicit : Meus est orbis terræ, et plenitudo ejus[4]. Quod etiam alius evangelista testatus est : In propria venit, et sui eum non receperunt[5].

XVII. Ex incarnatione quanta in nos redundet gratia et gloria.

Hæc cum fideles sibi ante oculos proposuerint, tum vero cogitent, Deum carnis nostræ humilitatem et fragilitatem subire voluisse, ut humanum genus in altissimo dignitatis gradu collocaretur. Nam illud unum satis declarat excellentem hominis dignitatem et præstantiam, quæ illi divino bene-

[1] Rom. 15. 4. — [2] Job. 2. 11. — [3] Luc. 2. 6, 7. — [4] Psal. 49, 12. — [5] Joan. 1. 11.

ficio tributa est, quod homo fuerit, qui idem verus et perfectus Deus sit, ut jam gloriari nobis liceat, Filium Dei os nostrum et carnem nostram esse : quod beatissimis illis spiritibus non licet; nusquam enim, ut est apud Apostolum, angelos apprehendit[1], sed semen Abrahæ apprehendit.

XVIII. Admonitio singularis.

Præterea, cavendum est ne maximo nostro malo eveniat, ut quemadmodum illi in diversorio Bethleem locus, ubi nasceretur, defuit, ita etiam, quando jam in carne non nascitur, locum in cordibus nostris invenire non possit, ubi in spiritu nascatur : hoc enim, cum salutis nostræ cupidissimus sit, vehementer optat; nam ut ille Spiritus sancti virtute supra naturæ ordinem homo factus et natus est, sanctusque, atque adeo sanctitas ipsa fuit : ita nos oportet, non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis[2], sed ex Deo nasci, ac deinde veluti novam creaturam in novitate spiritus ambulare[3], sanctitatem *illam* ac mentis integritatem custodire, quæ homines spiritu Dei regeneratos maxime decet : hac enim ratione sanctæ hujus Filii Dei conceptionis et nativitatis imaginem aliquam in nobis ipsis exprimemus[4], quam fideli animo credimus, et credentes Dei sapientiam in mysterio[5], quæ abscondita est, suscipimus et adoramus.

DE ARTICULO IV.

CAPUT V.

I. Necessaria hujus articuli frequens explicatio.

Passus *sub Pontio Pilato*, *crucifixus*, *mortuus et sepultus*. Quantam habeat necessitatem hujus articuli cognitio, et quam diligenter parochus curare debeat, ut fideles dominicæ passionis memoriam sæpissime animo repetant, docet Apostolus, qui nihil aliud se scire testatus est, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum[6]. Quare in hoc argumento omne studium et opera adhibenda est, ut quam maxime illustretur, fidelesque, tanti beneficii commemoratione excitati, totos se ad Dei erga nos amorem et bonitatem suscipiendam convertant.

II. In hoc articulo quid credendum proponatur.

Fides itaque, priore articuli parte (nam de altera postea dicetur), illud nobis credendum proponit, Christum Dominum, cum Pontius Pilatus Tiberii Cæsaris jussu Judæam

[1] Heb. 2. 16. — [2] Joan. 1. 13. — [3] Rom. 6. 4, 5; et 7. 6. — [4] 2. Cor. 3. 18. — [5] 1. Cor. 2. 7. — [6] 1. Cor. 2. 2.

provinciam administraret, cruci affixum esse : nam captus, irrisus, variis injuriarum et cruciatuum generibus affectus, demum in crucem sublatus est. Nec vero cuiquam dubitandum est ejus animam, quod ad inferiorem partem attinet, ab iis cruciatibus liberam non fuisse; nam quod humanam naturam vere assumpsit, necesse est fateri animo etiam gravissimum dolorem sensisse. Quare, inquit, tristis est anima mea usque ad mortem[1]. Nam etsi personæ divinæ humana natura conjuncta fuit, tamen, propter eam conjunctionem, nihilominus passionis acerbitatem sensit, quam si ea conjunctio facta non fuisset, cum in una Jesu Christi persona, utriusque naturæ, divinæ et humanæ, proprietates servatæ sint : atque idcirco quod erat passibile et mortale, passibile et mortale permansit : rursus vero quod impassibile et immortale erat, qualem esse divinam naturam intelligimus, suam proprietatem retinuit.

III. Cur tempus passionis sic notetur.

Quod autem hoc loco tam diligenter observari videmus, Jesum Christum eo tempore passum esse, quo Pontius Pilatus Judæam provinciam procuraret[2], id ea re factum esse docebit parochus, quia tantæ rei et tam necessariæ cognitio exploratior omnibus esse poterat, si rei gestæ certum, quod et ab apostolo Paulo factum legimus, tempus describeretur : tum etiam, quia iis verbis declaratur illam Salvatoris prædictionem exitu comprobatam esse : Tradent, inquit, eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum[3].

IV. In cruce cur Christus moritur.

Sed quod potissimum in ligno crucis mortem pertulit, hoc etiam divino consilio tribuendum est; ut scilicet unde mors oriebatur, inde vita resurgeret. Serpens enim, qui in ligno primos parentes vicerat, victus est à Christo in ligno crucis. Plures ejus rei afferri rationes possunt, quas sancti Patres latius persecuti sunt, ut ostendamus consentaneum fuisse, Redemptorem nostrum mortem crucis potissimum subire. Verum satis esse parochus admoneat, si fideles credant illud genus mortis a Salvatore delectum esse, quod quidem ad humani generis redemptionem aptius atque accommodatius videretur, quemadmodum certe nullum turpius atque indignius esse potuit : Non solum enim apud Gentiles crucis supplicium exsecrandum et dedecoris ignominiæque plenissi-

[1] Matth. 26. 38; Marc. 14. 34. — [2] 1. Tim. 6. 13. — [3] Matth. 20. 19.

mum semper existimatum est, verum etiam in lege Moysis, maledictus homo appellatur, qui pendet in ligno[1].

V. Hujus articuli explicatio cur sæpius inculcanda.

Neque vero parochus hujus articuli historiam prætermittet, quæ diligentissime a sanctis evangelistis exposita est, ut saltem summa ejus mysterii capita, quæ ad confirmandam fidei nostræ veritatem magis necessaria videntur, fideles cognita habeant. Hoc enim articulo, veluti fundamento quodam, christiana religio et fides nititur : eoque posito, reliqua omnia recte constituta sunt. Nam si quid aliud humanæ menti et intelligentiæ difficultatem affert, certe crucis mysterium omnium difficillimum existimandum est : vixque percipi à nobis potest salutem nostram ex cruce ipsa, et ex eo qui pro nobis ligno illi affixus est, pendere. Sed in hoc, ut docet Apostolus, summam Dei providentiam licet admirari : nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum; placuit Deo, *per stultitiam prædicationis, salvos facere credentes*[2]. Quare mirandum non est si prophetæ, ante Christi adventum, apostoli, post ejus mortem et resurrectionem, tantopere laborarunt, ut hominibus persuaderent hunc esse mundi redemptorem, eosque in crucifixi potestatem atque obedientiam redigerent.

VI. Figuræ et prophetiæ mysterii crucis.

Quare Dominus, cum nihil tam ab humana ratione remotum esset quam crucis mysterium, statim post peccatum nunquam destitit, tum figuris, tum prophetarum oraculis, Filii sui mortem significare. Atque ut de figuris pauca quædam attingamus, Abel primum, qui fratris invidia occisus est[3]; deinde Isaac sacrificium[4]; præterea Agnus, quem Judæi, cum e terra Ægypti egrederentur, immolarunt[5]; tum serpens æneus, quem Moyses in deserto exaltavit[6], Christi Domini passionis ac mortis figuram præmonstrabant. Quod autem ad prophetas pertinet, quam multi exstiterint, qui de ea vaticinati sunt, id vero multo notius est, quam ut explicari hoc loco oporteat. Sed præ cæteris, ut Davidem omittamus[7], qui omnia præcipua redemptionis nostræ mysteria in psalmis complexus est, Isaiæ oracula tam aperta et clara sunt[8], ut recte dici queat, eum potius rem gestam exposuisse, quam futuram prædixisse[9].

[1] Deut. 21. 23; Gal. 3. 13. — [2] 1. Cor. 1. 21. — [3] Gen. 4. 8. — [4] Gen. 22. 6, 7, 8. — [5] Exod. 12. 5, 6, 7. — [6] Num. 21. 8, 9; Joan. 3. 14. — [7] Psal. 2. 21, 66, 109. — [8] Isai. 53. — [9] Hier. epist. ad Paul. ante fin.

VII. Christus vere mortuus est.

Mortuus et sepultus[1]. His verbis parochus credendum explicabit, Jesum Christum, postquam crucifixus est, vere mortuum ac sepultum esse. Neque vero sine causa hoc separatim fidelibus credendum proponitur, cum non defuerint qui eum in cruce mortuum negarent : illi igitur errori hanc fidei doctrinam sancti apostoli merito opponendam censuerunt ; de cujus articuli veritate dubitandi nullus nobis locus relinquitur ; nam omnes evangelistæ consentiunt Jesum spiritum emisisse. Præterea cum Christus verus et perfectus homo fuerit, vere etiam mori potuit : moritur autem homo, cum anima separatur à corpore.

VIII. Christi mortui animæ et corpori separatis Deus uniebatur.

Quare cum Jesum mortuum esse dicimus, id significamus, ejus animam à corpore divisam esse. Neque tamen concedimus divinitatem sejunctam à corpore : quin potius constanter credimus et confitemur, anima ejus a corpore divisa, divinitatem, tum corpori in sepulcro, tum animæ apud inferos, conjunctam semper fuisse. Decebat autem Filinm Dei mori, ut per mortem destrueret eum qui habebat mortis imperium[2], id est, diabolum, et liberaret eos qui, timore mortis, per totam vitam obnoxii erant servituti.

IX. Mors Christi fuit voluntaria non coacta.

Sed illud in Christo Domino singulare fuit, quod tunc mortuus est, cum ipse mori decrevit, et mortem non tam aliena vi illatam, quam voluntariam obiit. Nec vero mortem solum, sed locum etiam et tempus, in quo moreretur, ipse sibi constituit ; ita enim Isaias scripsit : Oblatus est, quia ipse voluit[3]. Atque idem Dominus de se ante passionem dixit : Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam : nemo tollit eam à me, sed ego pono eam a me ipso : et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam[4]. Quod autem ad tempus et locum attinet, cum Herodes ejus vitæ insidiaretur, ipse inquit : Dicite vulpi illi, ecce ejicio dæmonia, et sanitates perficio hodie, et cras, et tertia die consummor : verumtamen oportet me hodie, et cras, et sequenti die ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem[5]. Ille igitur nihil invitus aut coactus fecit, sed ipse sese volens obtulit, atque inimicis suis obviam procedens dixit : Ego

[1] Matth. 27. 50; Marc. 15. 37 Luc. 23. 46; Joan. 19. 30. — [2] Heb. 2. 14. — [3] Isai. 53. 7. — [4] Joan. 10. 18. — [5] Luc. 13. 32 et 33.

sum[1]; et sponte sua ea omnia supplicia pertulit, quibus illum injuste et crudeliter affecerunt.

X. Vehemens incentivum amoris in Christum.

Quo quidem nihil ad commovendos animi nostri sensus majorem vim habere potest, cum pœnas tormentaque ejus omnia cogitatione perpendimus. Nam si quispiam nostra causa omnes dolores patiatur, non quos ipse sua voluntate suscipiat, sed quos vitare nequeat, hoc vero haud magni beneficii loco à nobis ponetur: verum si nostro tantum nomine mortem, quam defugere poterat, libenter occumbat, profecto hoc beneficii genus tantum est, ut omnem, non solum referendæ, sed etiam habendæ gratiæ facultatem vel gratissimo cuique eripiat, ex quo Jesu Christi summa et eximia charitas, ejusque divinum et immensum in nos meritum perspici potest.

XI. Cur sepultus Christus proponatur credendus.

Jam vero quod sepultum fuisse confitemur, hoc quidem veluti articuli pars non constituitur, quod novam aliquam difficultatem habeat præter ea quæ jam de morte dicta sunt. Nam si Christum mortuum credimus, facile etiam nobis persuaderi potest eum sepultum esse. Verum hoc additum est, primum, ut minus dubitare de morte liceat, cum maximo argumento sit aliquem mortuum esse, si ejus corpus sepultum probemus: deinde ut resurrectionis miraculum magis declaretur atque eluceat. Neque vero hoc solum credimus, Christi corpus sepultum esse, sed illud præcipue his verbis credendum proponitur, Deum sepultum esse[2], quemadmodum ex fidei catholicæ regula, verissime etiam dicimus Deum mortuum et ex virgine natum esse: nam cum divinitas nunquam divisa fuerit a corpore quod in sepulcro conditum est, recte confitemur Deum sepultum esse. Ac de genere quidem et loco sepulturæ illa parocho satis erunt, quæ a sanctis evangelistis dicta sunt.

XII. Duo valde notanda.

Duo vero imprimis observanda sunt; alterum, Christi corpus in sepulcro nulla ex parte corruptum esse: de quo Propheta ita vaticinatus erat: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem[3]. Alterum est, quod ad omnes hujus articuli partes attinet, sepulturam scilicet, passionem etiam et mortem Christo Jesu, ut homini, non ut Deo, convenire; nam

[1] Joan. 18. 5. — [2] Matth. 27. 60; Marc. 15. 46; Luc. 23. 53; Joan. 19. 38. — [3] Psal. 15. 10; Act. 2. 31.

pati et mori in humanam tantum naturam cadunt : quamvis Deo etiam hæc omnia tribuuntur, quoniam de illa persona, quæ simul perfectus Deus et perfectus homo fuit, recte dici perspicuum est. His cognitis, ea de Christi passione et morte parochus explicabit, ex quibus tanti mysterii immensitatem, si non comprehendere, contemplari saltem fideles possint.

XIII. De Passione Christi quid primo meditandum.

Ac primum quidem considerandum est, quis ille sit, qui hæc omnia patitur. Et quidem nullis verbis ejus dignitatem explicare, aut mente comprehendere, possumus. Sanctus Joannes Verbum esse dicit quod erat apud Deum[1]. Apostolus magnificis verbis describit in hunc modum: Esse eum, quem Deus constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula : qui est splendor gloriæ et figura substantiæ ejus, qui portat omnia verbo virtutis suæ[2]. Hic igitur purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis. Atque, ut uno verbo complectamur, patitur Jesus Christus Deus et homo; patitur creator pro iis quos ipse condidit; patitur dominus pro servis; patitur is per quem angeli, homines, cœli, elementa facta sunt : ille, inquam, in quo, per quem et ex quo sunt omnia[3]. Quare mirandum non est, si eo tot passionum tormentis commoto, totum etiam ædificium concussum est; nam, ut inquit Scriptura, Terra mota est, et petræ scissæ sunt : tenebræ etiam factæ per universam terram, et sol obscuratus est[4]. Quod si mutæ etiam res et sensu carentes creatoris sui passionem luxerunt, cogitent fideles quibus lacrymis ipsi, tanquam vivi lapides hujus ædificii[5], dolorem suum declarare debeant.

XIV. Quid secundo.

Jam vero causæ etiam passionis exponendæ sunt, ut eo magis divinæ erga nos charitatis magnitudo et vis appareat. Si quis igitur quærat, quæ causa fuerit cur Filius Dei acerbissimam passionem subierit, hanc potissimum fuisse inveniet præter hæreditariam labem primorum parentum, vitia et peccata, quæ homines à mundi origine usque ad hanc diem admiserunt, ac deinceps usque ad consummationem seculi admissuri sunt : hoc enim in passione et morte Filius Dei Salvator noster spectavit, ut omnium ætatum peccata redimeret ac deleret, et pro eis Patri abunde cumulateque satisfaceret.

[1] Joan. 1. 1. — [2] Heb. 1. 2, 3. — [3] Rom. 11. 36. — [4] Matth. 27. 51; Luc. 23. 44, 51. — [5] 1. Pet. 2. 5.

XV. Quid tertio.

Illud etiam accedit ad augendam rei dignitatem, quod non solum Christus pro peccatoribus passus est, sed etiam pœnarum omnium quas pertulit, peccatores et auctores et ministri fuerunt : de quo Apostolus nos admonet, ita ad Hebræos scribens : Recogitate eum, qui talem sustinuit à peccatoribus adversus semetipsum contradictionem, ut ne fatigemini animis vestris deficientes [1].

Nota. Atque hac culpa omnes teneri judicandum est, qui in peccata sæpius prolabuntur. Nam cum peccata nostra Christum Dominum impulerint ut crucis supplicium subiret, profecto, qui in flagitiis et sceleribus volutantur, rursus, quod in ipsis est, crucifigunt in semetipsis Filium Dei et ostentui habent [2].

Nota. Quod quidem scelus eo gravius in nobis videri potest, quam fuerit in Judæis, quod illi, eodem Apostolo teste, *Si cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent* [3]. Nos autem et nosse eum profitemur [4], et tamen factis negantes, quodammodo violentas ei manus videmur inferre.

XVI. Quid quarto.

Sed a Patre etiam, et a semetipso Christum Dominum traditum esse sacræ litteræ testantur; inquit enim apud Isaiam : Propter scelus populi percussi eum [5]; et paulo ante idem Propheta, cum Dominum, plagis et vulneribus affectum, spiritu Dei plenus, videret, dixit : Omnes nos quasi oves erravimus [6], unusquisque in viam suam declinavit, et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrum. De Filio autem scriptum est : Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longævum [7]. Sed eamdem rem Apostolus gravioribus etiam verbis expressit, cum tamen ex altera parte vellet ostendere, quantum nobis de immensa Dei misericordia et bonitate sperare liceat; inquit enim : Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit [8]?

XVII. Quid quinto.

Sequitur nunc ut quanta fuerit passionis acerbitas parochus doceat; quanquam si memoria teneamus sudorem Domini factum ut guttas sanguinis decurrentis in terram [9], cum ille tormenta et cruciatus animo perciperet, quibus paulo post

[1] Heb. 12. 3. — [2] Heb. 6. 6. — [3] 1. Cor. 2. 8. — [4] Tit. 1. 16. — [5] Isai 53. — [6] Isai. 53. 6. — [7] Isai. 53. 16. — [8] Rom. 8. 32. — [9] Luc. 22. 44.

afficiendus erat, facile ex eo unusquisque intelliget, nihil ad illum dolorem addi potuisse : nam si malorum imminentium cogitatio tam acerba fuit, id quod sanguinis sudor declaravit, quid ipsam perpessionem fuisse existimandum est?

XVIII. Quid sexto.

Sed tamen Christum Dominum summis tum animi tum corporis doloribus affectum esse constat. Ac primum quidem nulla fuit ejus corporis pars, quæ gravissimas pœnas non senserit: nam et pedes et manus clavis cruci affixæ, caput spinis compunctum et arundine percussum, facies sputis fœdata, alapis cæsa, totum corpus flagellis verberatum est.

XIX. Quid septimo.

Præterea, omnium et generum et ordinum homines convenerunt in unum adversus Dominum et adversus Christum ejus [1]. Gentes enim et Judæi passionis suasores, auctores, ministri fuerunt. Judas eum prodidit [2], Petrus negavit [3], cæteri omnes deseruerunt [4].

XX. Quid octavo.

Jam vero in cruce ipsa acerbitatemne, an ignominiam, an utrumque simul quæremus? Ac profecto nullum aut turpius genus mortis, aut acerbius excogitari eo potuit, quo affici nonnisi nocentissimi, et sceleratissimi homines consueverunt, et in quo summi doloris et cruciatus sensum mortis diuturnitas vehementiorem efficiebat.

XXI. Quid nono.

Augebat autem pœnarum magnitudinem ipsa Christi Jesu corporis constitutio et habitus, quod quidem, cum Spiritus sancti virtute formatum esset, multo perfectius et temperatius fuit quam aliorum hominum corpora esse possunt; atque ideo acriorem quoque sentiendi vim habuit, et gravius tormenta illa omnia erpessum est.

XXII. Quid decimo.

Quod vero ad intimum animi dolorem pertinet, nemo dubitare potest quin summus in Christo fuerit. Sanctis enim hominibus, quicumque supplicia et cruciatus pertulerunt, non defuit animæ solatium divinitus datum, quo recreati, tormentorum vim æquo animo ferre possent, imo vero in cruciatibus plerique intima lætitia efferebantur; inquit enim Apostolus : Gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea qu

[1] Ps. 2. 2. — [2] Matth. 26. 47. — [3] Marc. 14. 68, 70, 71. — [4] Matth. 26. 56

desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia[1]. Et alibi : Repletus sum consolatione, superabundo gaudio in omni tribulatione nostra[2]. Verum Christus Dominus amarissimæ passionis calicem, quem bibit, nulla suavitate permixta temperavit : humanæ enim naturæ, quam assumpserat, sentire omnia tormenta permisit, non secus ac si homo, non etiam Deus fuisset.

Reliquum modo est, ut commoda etiam et bona, quæ ex passione Domini percepimus, à parocho accurate explicentur.

XXIII. Quanta bona ex Christi passione. Primum.

Primum igitur Domini passio, peccati liberatio fuit. Nam, ut est apud sanctum Joannem, Dilexit nos, et lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo[3]; et Apostolus inquit : Convivificavit nos, donans nobis omnia delicta, delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci[4].

Secundum.

Deinde à dæmonis tyrannide nos eripuit : ipse enim Dominus inquit : Nunc judicium est mundi[5]. Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras : et ego, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.

Tertium.

Pœnam præterea peccatis nostris debitam persolvit.

Quartum.

Tum vero quia nullum gratius et acceptius Deo sacrificium offerri potuit : Patri enim nos reconciliavit, eumque nobis placatum et propitium reddidit[6].

Quintum.

Postremo, quoniam peccata sustulit, cœlorum etiam aditum, communi humani generis peccato interclusum, nobis patefecit. Atque id Apostolus significavit illis verbis : Habemus fiduciam in introitu sanctorum, in sanguine Christi[7].

XXIV. Figura redemptionis.

Neque vero in veteri lege hujus mysterii figura et imago quædam defuit; nam illi quibus interdictum erat[8], ne in patriam ante summi sacerdotis mortem reverterentur, hoc significabant, nemini, quamvis juste et pie vixisset, aditum in cœlestem patriam patere, antequam summus ille atque æter-

[1] Coloss. 1. 24. — [2] 2. Cor. 7. 4. — [3] Apoc. 1. 5. — [4] Col. 2. 13, 14. — [5] Joan. 12. 31, 32. — [6] 2. Cor. 5. 18. — [7] Heb. 10. 19. — [8] Num. 35. 25.

nus sacerdos Christus Jesus mortem obiret, qua quidem obita, statim cœli fores patuerunt iis qui, sacramentis expiati, fideque, spe et charitate præditi, passionis ejus participes fiunt.

XXV. Omnia bona passionis vi in nos redundarunt.

Hæc autem omnia maxima et divina bona parochus docebit ex Domini passione ad nos pervenisse : primum quidem, quia est integra atque omnibus numeris perfecta satisfactio, quam admirabili quadam ratione Jesus Christus pro peccatis nostris Deo Patri persolvit. Neque vero pretium quod pro nobis persolvit, debitis nostris par solum et æquale fuit, verum ea longe superavit. Deinde sacrificium Deo acceptissimum fuit : quod cum illi Filius in ara crucis obtulit, Patris iram atque indignationem prorsus mitigavit; atque hoc nomine Apostolus usus est, cum inquit : Christus dilexit nos, et tradidit semetipsum pro nobis oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis [1]. Præterea, redemptio, de qua est apud apostolorum principem : Non corruptibilibus auro vel argento redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis; sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati Christi et incontaminati [2]. Et Apostolus docet : Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum [3].

XXVI. In passione virtutum omnium exempla sunt.

Verum præter hæc immensa beneficia, illud etiam vel maximum consecuti sumus, ut in hac una passione omnium virtutum clarissima exempla habeamus; nam et patientiam, et humilitatem, et eximiam charitatem, et mansuetudinem, et obedientiam et summam animi constantiam, non solum in perferendis propter justitiam doloribus, sed etiam in morte oppetenda ista ostendit, ut vere dicere possimus, Salvatorem nostrum, quæcumque vitæ præcepta toto prædicationis suæ tempore verbis nos docuit, ea omnia uno passionis die in seipso expressisse. Atque hæc breviter de Christi Domini saluberrima passione et morte dicta sunt. Utinam vero hæc mysteria in animis nostris assidue versentur et una cum Domino pati, et mori, et sepeliri discamus, ut deinde, abjecta omni sorde peccati, ad novam vitam cum illo resurgentes, aliquando tandem, ipsius gratia et misericordia, digni simus qui cœlestis regni et gloriæ participes efficiamur.

[1] Eph. 5. 2. — [2] 1. Pet. 1. 18, 19. — [3] Gal. 3. 13.

DE ARTICULO V.

CAPUT VI.

I. Hunc articulum intelligere magni refert.

DESCENDIT *ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis.* Maxime quidem refert nosse gloriam sepulturæ Domini nostri Jesu Christi, de qua proxime dictum est : sed plus interest fidelis populi cognoscere illustres triumphos, quos ex devicto diabolo et spoliatis inferorum sedibus deportavit : de quibus simulque de resurrectione dicendum est : qui locus etsi separatim per se recte tractari possit, nos tamen, sanctorum Patrum auctoritatem secuti, eum cum descensu ad inferos conjungendum putavimus.

II. Priori parte quid proponitur.

Ejus igitur priori parte hoc nobis credendum proponitur, Christo jam mortuo, ejus animam ad inferos descendisse, ibique tamdiu mansisse, quamdiu ejusdem corpus in sepulcro fuit. His autem verbis simul etiam confitemur eamdem Christi personam, eo tempore, et apud inferos fuisse, et in sepulcro jacuisse. Quod quidem cum dicimus nemini mirum videri debet : propterea quod, ut sæpe jam docuimus, quamvis anima a corpore discesserit, nunquam tamen divinitas, vel ab anima, vel a corpore, separata est.

III. Inferni varia significatio.

Sed quoniam articuli explanationi plurimum lucis afferre potest, si parochus prius doceat quid hoc loco inferorum vocabulo intelligendum sit, monere oportet inferos, hoc loco, pro sepulcro non accipi, ut quidam non minus impie quam imperite putaverunt; superiori enim articulo Christum Dominum sepultum esse edocti sumus : nec ulla causa erat cur in fide tradenda, alio et quidem obscuriori loquendi genere, idem a sanctis apostolis repeteretur.

IV. Prima, receptaculum damnatorum.

Verum inferorum nomen abdita illa receptacula significat, in quibus animæ detinentur, quæ cœlestem beatitudinem non sunt consecutæ. Ita vero sacræ Litteræ hanc vocem multis in locis usurparunt : nam apud Apostolum legimus in nomine Jesu omne genu flecti, cœlestium, terrestrium et infernorum[1] : et in Actis apostolorum divus Petrus testatur Christum Domi-

[1] Philip. 2. 10.

num suscitatum, solutis doloribus inferni[1]. Neque tamen ea receptacula unius et ejusdem generis sunt omnia: est enim teterrimus et obscurissimus carcer, ubi perpetuo et inexstinguibili igne damnatorum animæ simul cum immundis spiritibus torquentur, qui etiam gehenna, abyssus, et, propria significatione, infernus vocatur.

V. Purgatorius ignis.

Præterea est purgatorius ignis, quo piorum animæ ad definitum tempus cruciatæ expiantur, ut eis in æternam patriam ingressus patere possit, in quam nihil coinquinatum ingreditur. Ac de hujus quidem doctrinæ veritate, quam et Scripturarum testimoniis et apostolica traditione confirmatam esse sancta concilia[2] declarant, eo diligentius et sæpius parocho disserendum erit, quod in ea tempora incidimus, quibus homines sanam doctrinam non sustinent.

VI. Limbus ubi erant animæ Patrum.

Tertium postremo receptaculi genus est, in quo animæ sanctorum ante Christi Domini adventum excipiebantur, ibique sine ullo doloris sensu, beata redemptionis spe sustentati, quieta habitatione fruebantur. Horum igitur piorum animas, quæ in sinu Abrahæ Salvatorem exspectabant, Christus Dominus ad inferos descendens liberavit.

VII. Anima Christi vere ad inferos descendit.

Nec vero existimandum est eum sic ad inferos descendisse, ut ejus tantummodo vis ac virtus, non etiam anima eo pervenerit. Sed omnino credendum est ipsam animam re et præsentia ad inferos descendisse, de quo exstat firmissimum illud Davidis testimonium: Non derelinques animam meam in inferno[3]. Verum, etsi Christus ad inferos descendit, nihil de ejus summa potestate detractum est: neque ejus sanctitatis splendor macula aliqua aspersus: cum potius, hoc facto, verissima esse omnia quæ de illius sanctitate celebrata erant, eumque Filium Dei esse, quemadmodum antea tot prodigiis declaraverat, apertissime comprobatum sit.

VIII. Descensus Christi et damnatorum duæ differentiæ.

Id quod facile intelligemus, si causas, cur Christus et alii homines in ea loca venerint, inter se conferamus. Cæteri enim omnes captivi descenderant[4]: ipse vero inter mortuos liber et victor, ad profligandos dæmones, a quibus illi ob noxam

[1] Act. 2. 24. — [2] Trid. conc., sess. 25, decr. de Purg.; Apoc. 21. 26. — [3] Psal. 15. 10. — [4] Psal. 87. 5, 6.

inclusi et constricti tenebantur, descendit. Præterea alii omnes, qui descenderunt, partim pœnis acerbissimis torquebantur, partim vero, ut alio doloris sensu carerent, tamen Dei aspectu privati, et spe beatæ gloriæ, quam expectabant, suspensi, torquebantur. At Christus Dominus descendit, non ut aliquid pateretur, verum ut sanctos et justos homines ex misera illius custodiæ molestia liberaret, eisque passionis suæ fructum impertiret. Quod igitur ad inferos descendit, nulla prorsus de summa ejus dignitate et potestate diminutio facta est.

IX. Cur Christus ad inferos descenderit.

His expositis, docendum erit propterea Christum Dominum ad inferos descendisse, ut, ereptis dæmonum spoliis, sanctos illos patres cæterosque pios e carcere liberatos secum adduceret in cœlum, quod ab eo admirabiliter summaque cum gloria perfectum est : statim enim illius aspectus clarissimam lucem captivis attulit, eorumque animas immensa lætitia gaudioque implevit : quibus etiam optatissimam beatitudinem, quæ in Dei visione consistit, impertivit : quo facto, id comprobatum est, quod latroni promiserat illis verbis : Hodie mecum eris in paradiso [1]. Hanc vero priorum liberationem Oseas tanto ante prædixerat in hunc modum : Ero mors tua, o mors! morsus tuus ero, inferne [2]! Hoc etiam significavit Zacharias propheta, cum ait : Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua [3]. Idipsum denique expressit Apostolus illis verbis : Exspolians principatus et potestates, traduxit confidenter palam triumphans illos in semetipso [4].

X. Beneficio passionis quinam salvati.

Verum, ut hujus mysterii vim melius intelligamus, sæpe illud memoria repetere debemus, pios homines, non solum qui post adventum Domini in lucem editi erant, sed qui illum post Adam antecesserant, vel qui usque ad finem seculi futuri sunt, ejus passionis beneficio salutem consecutos esse. Quamobrem antequam ille moreretur ac resurgeret, cœli portæ nemini unquam patuerunt : sed piorum animæ, cum e vivis excessissent, vel in sinum Abrahæ deferebantur, vel, quod etiam nunc iis contingit quibus aliquid diluendum et persolvendum est, purgatorii igne expiabantur.

[1] Luc. 23. 43. — [2] Osee 13. 14. — [3] Zach. 9. 11. — [4] Col 2. 15.

XI. Altera causa descensus ad inferos.

Est alia præterea causa cur descenderit ad inferos Christus Dominus : ut ibi etiam, quemadmodum in cœlo et in terris, vim suam potestatemque declararet, et omnino ut in nomine ejus omne genu flecteretur, cœlestium, terrestrium et infernorum[1]. Quo loco quis summam Dei benignitatem in genus humanum non admiretur et obstupescat, qui non modo pro nobis acerbissimam mortem subire, sed infimas etiam terræ partes penetrare voluerit, ut sibi charissimas animas, inde ereptas, ad beatitudinem traduceret.

XII. Altera pars articuli de Resurrectione.

Sequitur altera articuli pars, in qua explicanda quantum laborare parochus debeat, declarant illa Apostoli verba : Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis[2] : quod enim Timotheo præcepit, idem etiam reliquis animarum curatoribus præceptum esse dubitandum non est.

XIII. Hujus partis articuli sensus.

Ea autem articuli est sententia : Postquam Christus Dominus, sexta feria, hora diei nona, in cruce spiritum emisit, et eadem die, vespere, sepultus est ab ejus discipulis, qui, Pilati præsidis permissu, corpus Domini e cruce depositum, in propinqui horti monumentum novum intulerunt : tertio a morte die, qui fuit dominicus, summo mane, illius anima corpori iterum conjuncta est; atque ita is, qui triduum illud mortuus fuerat, ad vitam, ex qua moriens discesserat, rediit et resurrexit. Sed resurrectionis voce non illud solum intelligendum est, Christum a mortis excitatum esse : quod multis aliis commune fuit ; sed sua vi ac virtute resurrexisse, quod proprium in illo fuit et singulare.

XIV. Naturaliter a mortuis resurgere nemo potest.

Neque enim natura patitur, nec ulli homini concessum est, ut se ipsum possit, virtute sua, a morte ad vitam revocare. Hoc vero summæ Dei potestati tantummodo reservatum est, ut ex illis Apostoli verbis intelligimus : Etsi crucifixus est ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei[3] : quæ quoniam neque a Christi corpore in sepulcro, neque ab anima cum ad inferos descendisset, sejuncta unquam fuit, divina vis tum in corpore inerat, qua animæ iterum conjungi, tum in anima, qua ad corpus denuo reverti posset : qua et licuit sua virtute reviviscere atque a mortuis resurgere.

[1] Phil. 2. 10. — [2] 2. Tim. 2. 8. — [3] 2 Cor. 13. 4.

XV. Prædicta resurrectio.

Id vero David, spiritu Dei plenus, prædixit his verbis : Salvavit dextera ejus, et brachium sanctum ejus[1]. Deinde ipse Dominus divino oris sui testimonio confirmavit : Ego pono animam meam, ut iterum sumam eam : et potestatem habeo ponendi eam, et potestatem habeo iterum sumendi eam[2]. Judæis etiam ad confirmandam doctrinæ veritatem, dixit : Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud[3]. Quod quidem, tametsi de templo illo magnifice ex lapidibus structo intelligerent, ille tamen, ut Scripturæ verbis eodem in loco declaratum est, dicebat de templo corporis sui. Quamvis autem in Scripturis interdum legamus Christum Dominum a Patre suscitatum esse, hoc ad eum, ut ad hominem, referendum est[4] : quemadmodum illa rursus ad eumdem, ut Deum, spectant, quibus significatur eum sua virtute resurrexisse[5].

XVI. Christus primus omnium resurrexit.

Sed illud etiam præcipuum Christi fuit, quod ipse primus omnium hoc divino resurrectionis beneficio affectus est : nam in Scripturis et primogenitus ex mortuis, et primogenitus mortuorum vocatur[6]. Atque, ut est apud Apostolum, Christus resurrexit a mortuis primitiæ dormientium : quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum : et sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur ; unusquisque autem in suo ordine, primitiæ Christus, deinde ii qui sunt Christi[7]. Quæ quidem verba de perfecta resurrectione interpretanda sunt, qua ad immortalem vitam, omni prorsus moriendi necessitate sublata, excitamur. Atque in eo genere Christus Dominus primum locum obtinet : nam si de resurrectione loquimur, hoc est de reditu ad vitam, cui iterum moriendi necessitas adjuncta est, ante Christum multi alii a mortuis excitati sunt[8] : qui omnes, tamen, ea conditione revixerunt, ut eis iterum moriendum esset : at Christus Dominus ita resurrexit, morte subacta et oppressa, ut mori amplius non posset : quod quidem apertissimo illo testimonio confirmatur : Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur : mors illi ultra non dominabitur[9]. Quod vero articulo additur,

[1] Psal. 97. 1. — [2] Joan. 10. 17. — [3] Joan. 2. 19, 21. — [4] Act. 2. 24, 3, 15. — [5] Rom. 8. 34. — [6] Apoc. 1. 5 ; Col. 1. 18. — [7] 1. Cor. 15. 20 et seqq. — [8] 3. Reg. 17. 22 ; 4. 4. 34. — [9] Rom. 6. 9.

XVII. Tertia die surrexit Christus.

Tertia die, parocho explicandum erit, ne fideles arbitrentur totos ipsos tres dies Dominum in sepulcro fuisse : nam quod integrum naturalem diem, partemque tum antecedentis, tum consequentis diei in sepulcro conditus est, ob eam rem verissime dicitur triduo in sepulcro jacuisse, ac tertia die a mortuis surrexisse.

XVIII. Cur tertia die.

Ut enim divinitatem suam declararet, resurrectionem ad finem seculi differre noluit : rursus vero, ut eum vere hominem vereque mortuum esse crederemus, non statim post mortem, sed tertio die, revixit : quod temporis spatium ad veram mortem comprobandam satis esse videbatur.

XIX. Cur sit additum in Symbolo : *secundum Scripturas*.

Patres primæ Constantinopolitanæ synodi huic loco addiderunt, *secundum Scripturus*. Quod quidem ab Apostolo acceptum in fidei symbolum propterea transtulerunt, quod resurrectionis mysterium maxime necessarium esse idem Apostolus docuerit iis verbis : Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est fides vestra : et, si Christus non resurrexit, vana est fides vestra : adhuc enim estis in peccatis vestris [1]. Quare divus Augustinus, cum hujus articuli fidem admiraretur, ita scripsit : Non magnum est credere quia mortuus est Christus : hoc et pagani, et Judæi, et omnes iniqui credunt : hoc omnes credunt quia mortuus est : fides christianorum, resurrectio Christi est : hoc pro magno habemus, quia credimus eum resurrexisse [2].

Nota. Ex quo factum est, ut frequentissime Dominus de sua resurrectione locutus sit : ac nunquam fere de passione sua cum discipulis collocutus est, quin de resurrectione loqueretur. Quare cum dixisset : Filius hominis tradetur gentibus, et illudetur, et flagellabitur, et conspuetur ; et postquam flagellaverint, occident eum [3] : ad extremum addidit : Et tertia die resurget. Et cum Judæi ab eo peterent ut aliquo signo et miraculo doctrinam suam comprobaret, respondit, nullum aliud signum eis datum iri, quam Jonæ prophetæ signum [4] : Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic futurum affirmavit Filium hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus [5].

[1] 1. Cor. 15. 14. — [2] Aug. in psal. 120, v. 4. — [3] Matth. 16. 21 ; Luc. 18. 31, 33. — [4] Luc 11. 29. — [5] Matth. 12. 40.

XX. Tria hic explicanda.

Verum, ut hujus articuli vim et sensum melius perspiciamus, tria nobis investiganda et cognoscenda sunt : Primum quidem, quare necesse fuerit Christum resurgere : deinde, quis resurrectionis finis, et scopus sit, et quæ ab ea utilitates et commoda in nos sint profecta.

XXI. Primum, Resurrectionis necessitas.

Quod igitur ad primum attinet, necesse fuit eum resurgere, ut Dei justitia ostenderetur, a quo maxime decebat eum extolli qui, ut illi obtemperaret, depressus atque omni ignominia affectus erat. Hanc Apostolus causam attulit, cum ad Philippenses inquit : Humiliavit semetipsum, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis; propter quod et Deus exaltavit illum[1]. Præterea, ut fides nostra confirmaretur, sine qua hominis justitia constare non potest : illud enim maximo argumento esse debet Christum Filium Dei fuisse, quod sua virtute a mortuis resurrexit. Deinde, ut spes nostra aleretur atque sustentaretur. Cum enim Christus resurrexerit, certa spe nitimur fore ut nos etiam resurgamus : siquidem membra capitis sui conditionem consequantur necesse est : ita enim Apostolus argumentationem concludere videtur, cum ad Corinthios[2] et Thessalonicenses[3] scribit, et a principe apostolorum Petro[4] dictum est : Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, qui, secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis in hæreditatem incorruptibilem.

XXII. Secundum, finis Resurrectionis.

Postremo, ob eam etiam rem, Domini resurrectionem necessariam fuisse docendum est, ut salutis et redemptionis nostræ mysterium absolveretur. Christus enim morte sua nos a peccatis liberavit : resurgens vero præcipua nobis bona restituit, quæ peccando amiseramus. Quare est apud Apostolum dictum : Christus traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram[5]. Ne quid igitur humani generis saluti deesset, quemadmodum illum mori, ita resurgere etiam oportuit.

XXIII. Tertium, utilitates

Ex iis vero, quæ hactenus dicta sunt, perspicere possumus

[1] Philip. 2. 8, 9 — [2] 1. Cor. 15. 12. — [3] 1. Thess. 4. 13. — [4] 1. Pet. 1. 3. — [5] Rom. 4. 25.

quantum utilitatis Christi Domini resurrectio fidelibus attulerit.

Prima.

In resurrectione enim Deum esse immortalem, plenum gloria, mortis et diaboli victorem agnoscimus : quod de Christo Jesu sine ulla dubitatione credendum et confitendum est.

Secunda.

Deinde Christi resurrectio nobis etiam corporis resurrectionem peperit : tum quia ejus mysterii efficiens causa fuit ; tum quia, ad Domini exemplum, resurgere omnes debemus. Nam quod ad corporis resurrectionem attinet, Apostolus ita testatur : Per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum [1]. Quæcumque enim Deus in redemptionis nostræ mysterio egit, ad omnia, Christi humanitate, tanquam efficienti instrumento, usus est. Quare ejus resurrectio instrumentum quoddam fuit ad resurrectionem nostram efficiendam : exemplar vero dici potest, quoniam Christi Domini resurrectio omnium est perfectissima : ac quemadmodum Christi corpus resurgens ad immortalem gloriam immutatum est, ita nostra etiam corpora, quæ prius imbecilla et mortalia fuerant, gloria et immortalitate ornata restituentur. Ut enim Apostolus docet : Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ [2].

Tertia.

Hoc etiam de anima in peccatis mortua dici potest, cui quo pacto Christi resurrectio exemplar proponatur, idem Apostolus iis verbis ostendit : Quomodo Christus resurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus [3] : si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus : et, paucis interjectis, inquit : Scientes quod Christus, resurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel : quod autem vivit, vivit Deo. Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, viventes autem Deo in Christo Jesu [4].

XXIV. Duo exempla ex Resurrectione.

Duo igitur à Christi resurrectione exempla petere debemus. Alterum est, ut postquam peccati maculas eluimus, novum

[1] 1. Cor. 15. 21.—[2] Philip. 3. 20, 21.—[3] Rom. 6. 4, 5.—[4] Rom. 6. 9, 11.

vitæ genus instituamus, in quo morum integritas, innocentia, sanctitas, modestia, justitia, beneficentia, humilitas eluceant. Alterum est, ut in eo vitæ instituto ita perseveremus, ut, adjuvante Domino, a justitiæ via, quam semel ingressi fuerimus, non excidamus.

XXV. Quarta utilitas Resurrectionis.

Neque vero Apostoli verba id solum demonstrant, Christi resurrectionem ad resurrectionis exemplum nobis proponi[1]: verum etiam resurgendi virtutem nobis præbere, viresque et spiritum largiri, quo in sanctitate et justitia permaneamus, ac Dei præcepta servemus, declarant. Nam quemadmodum ex ejus morte non solum peccatis moriendi exemplum capimus, sed virtutem etiam haurimus qua peccatis moriamur: ita ejus resurrectio ad justitiam consequendam nobis vires affert, ut deinde pie et sancte Deum colentes, in novitate vitæ ambulemus, ad quam resurgimus. Hoc enim maxime resurrectione sua Dominus effecit, ut qui antea una cum illo peccatis et huic seculo mortui eramus, cum illo etiam ad novam vitæ institutionem et disciplinam resurgeremus.

XXVI. Signa resurrectionis a peccato.

Hujus resurrectionis quæ potissimum signa observanda sint, Apostolus nos admonet: nam cum inquit: Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens[2]; plane ostendit eos qui vitam, honores, otium, divitias ibi maxime, ubi Christus est, habere cupiunt, vere cum Christo surrexisse. Cum vero addit: Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, alteram etiam hanc veluti notam apposuit, qua perspicere possimus, num vere cum Christo surreximus[3]. Ut enim corporis affectionem et valetudinem gustus indicare solet, ita si quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta alicui sapiant, isque cœlestium rerum jucunditatem intimo mentis sensu percipiat, hoc maximo argumento esse potest eum qui ita affectus sit, ad novam et spiritualem vitam una cum Christo Jesu resurrexisse[4].

[1] Joan. 20. 31. — [2] Joan 17. 24. — [3] Matth. 6. 21. — [4] 1. Joan. 1. 6, 7.

DE ARTICULO VI.

CAPUT VII.

I. Solemnitas et fides Ascensionis, qualis.

ASCENDIT *ad cœlos, sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis.* David propheta, cum beatam et gloriosam Domini ascensionem Spiritu Dei plenus contemplaretur, omnes ad eum triumphum summa lætitia et gaudio celebrandum illis verbis hortatur, cum inquit : Omnes gentes, plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis : ascendit Deus in jubilatione[1]. Ex quo intelliget parochus, maximo studio hoc mysterium explicandum esse, sibique diligenter curandum, ut fideles illud non solum fide et mente percipiant : sed, quoad ejus fieri poterit, juvante Domino, factis etiam et vita exprimere studeant.

II. Hujus articuli pars prior.

Quod igitur ad sexti articuli explanationem attinet, in quo potissimum de divino hoc mysterio agitur, a priori ejus parte incipiendum est, et quæ ejus sit vis atque sententia aperiendum.

II. Quid hic credendum. Primo.

De Christo enim Jesu illud etiam fideles sine ulla dubitatione credere oportet, eum, perfecto jam et absoluto redemptionis nostræ mysterio, ut homo est, in cœlum, corpore et anima, ascendisse : nam ut Deus est, nunquam ab eo abfuit, ut qui, divinitate sua, loca omnia compleat.

Secundo.

Ascendisse autem sua virtute doceat, non aliena vi sublatum, quemadmodum Elias[2], qui igneo curru in cœlum evectus est : vel Habacuc propheta[3], vel Philippus diaconus[4], qui divina virtute per aerem delati, longinqua terrarum spatia permearunt.

Tertio.

Neque vero solum, ut Deus, præpotenti divinitatis virtute in cœlos ascendit; sed etiam, ut homo est.

Quarto.

Quamvis enim naturali vi id fieri non potuerit, tamen virtus illa, qua beata Christi anima prædita erat, corpus, ut libuit, movere potuit.

[1] Psal. 46. 1. 6. — [2] 4. Reg. 2. 11 — [3] Dan. 14. 35. — [4] Act. 8. 39.

Quinto.

Corpus vero, quod jam gloriam adeptum erat, moventis animæ imperio facile parebat.

Sexto.

Atque hac ratione, ut Deus, et ut homo est, Christum in cœlum sua virtute ascendisse credimus. In altera articuli parte hæc sunt.

IV. Troporum usus et necessitas.

Sedet ad dexteram Patris. Quo loco tropum, id est, verbi immutationem licet animadvertere frequentem in divinis litteris, cum humanas affectiones et membra ad nostram intelligentiam accommodantes Deo tribuimus : neque enim, cum spiritus sit, quidquam in eo corporeum cogitari potest[1]. Sed quoniam in humanis rebus ei majorem honorem tribui existimamus, qui ad dexteram collocatus est : eamdem rem ad cœlestia etiam transferentes, ad explicandam Christi gloriam, quam, ut homo, præ cæteris omnibus adeptus est, eum in Patris dextera esse confitemur.

V. Sedere hic quid sit.

Sedere autem hoc loco non situm et figuram corporis significat, sed eam regiæ summæque potestatis ac gloriæ firmam et stabilem possessionem, quam a Patre accepit, declarat : de quo ait Apostolus : Suscitans illum a mortuis constituens ad dexteram suam in cœlestibus supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed etiam in futuro : et omnia subjecit sub pedibus ejus[2]. Ex quibus verbis apparet hanc gloriam adeo propriam et singularem Domini esse, ut cuivis alii creatæ naturæ convenire non possit. Quare alio loco testatur : Ad quem autem angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis[3].

VI. Omnia mysteria ad Ascensionem referenda.

Sed articuli sensum parochus latius explanabit, ascensionis historiam persequens, quam sanctus Lucas evangelista in Actis apostolorum admirabili ordine descripsit[4] : in cujus explicatione illud primum observare oportebit, cætera omnia mysteria ad ascensionem, tanquam ad finem, referri, in eoque omnium perfectionem et absolutionem contineri ; nam, ut ab incarnatione Domini omnia religionis nostræ mysteria

[1] Dionys. Areop. epist. 9. — [2] Ephes. 1. 20 ; Athan. serm. I. contra Arian. ; Basil. lib. de Spirit. sanct., cap. 6. — [3] Heb. 1. 13. — [4] Act. 1.

initium habent, ita ascensione ejus peregrinatio concluditur.

VII. Reliqua vita Christi cum Ascensione comparatur.

Præterea, alia symboli capita, quæ ad Christum Dominum pertinent, summam ejus humilitatem et contemptionem ostendunt : neque enim abjectius aut humilius quidquam cogitari potest, quam quod Filius Dei pro nobis humanam naturam et imbecillitatem assumpserit, patique et mori voluerit. At vero, quod superiori articulo a mortuis resurrexisse, nunc vero in cœlum ascendisse, et ad Dei Patris dexteram sedere confitemur, nihil ad ejus summam gloriam divinamque majestatem declarandam magnificentius dici aut admirabilius potest.

VIII. Ascensionis causæ.

Jam his expositis, accurate docendum est cujus rei causa Christus Dominus in cœlos ascenderit.

Prima.

Primum enim ascendit, propterea quod ejus corpori, quod immortalitatis gloria in resurrectione donatum fuerat, non terrenæ hujus et obscuræ habitationis locus, sed altissimum et splendidissimum cœli domicilium conveniret.

Secunda.

Nec vero solum ut ejus gloriæ et regni solium potiretur, quod sanguine meruerat, verum etiam ut ea, quæ ad salutem nostram pertinebant, curaret.

Tertia.

Deinde, ut regnum suum non esse ex hoc mundo reipsa comprobaret[1] : nam mundi regna terrena et fluxa sunt, magnisque opibus et carnis potentia nituntur : Christi vero regnum non terrenum, quale Judæi exspectabant, sed spirituale et æternum : itemque ejus opes et divitias spirituales esse ipse ostendit, cum et suam sedem in cœlis collocavit : in quo quidem regno illi ditiores et omnium bonorum copia affluentiores existimandi sunt, qui ea quæ Dei sunt, diligentius quærunt : nam et sanctus Jacobus testatur Deum elegisse pauperes in hoc mundo, divites in fide et hæredes regni quod repromisit Deus diligentibus se[2].

Quarta.

Sed illud etiam Dominus noster in cœlum ascendens efficere

[1] Joan. 18. 36. — [2] Jac. 2. 5.

voluit, ut nos eum ascendentem mente et desiderio prosequeremur : nam quemadmodum, morte et resurrectione sua, moriendi et resurgendi spiritu exemplum nobis reliquerat : ita ascensu nos docet atque instruit, ut in terris positi, in cœlum nos cogitatione conferamus, confitentes nos peregrinos et hospites esse super terram, ac patriam inquirentes[1], cives esse sanctorum et domesticos Dei[2]. Nostra enim, ut idem inquit Apostolus, conversatio in cœlis est[3].

IX. Ascensionis Christi utilitates.

Jam vero vim et magnitudinem inexplicabilium bonorum, quæ in nos Dei benignitas effundit, divinus David, Apostolo interprete, multo ante cecinerat illis verbis : Ascendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus[4].

Prima.

Nam decimo die Spiritum sanctum dedit, cujus virtute atque ubertate complevit præsentem illam fidelium multitudinem.

Secunda.

Et vere tum magnifica illa promissa persolvit : Expedit vobis ut ego vadam ; si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos[5].

Tertia.

Ascendit etiam in cœlum, ex Apostoli sententia, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis, et apud Patrem advocati officio fungatur[6]. Filioli mei, inquit sanctus Joannes, hæc scribo vobis, ut non peccetis : sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris[7]. Nec vero quidquam est unde fideles majorem lætitiam et animi jucunditatem capere debeant, quam Jesum Christum patronum causæ ac deprecatorem salutis nostræ constitutum esse, cujus sit apud æternum Patrem summa gratia et auctoritas.

Quarta.

Paravit denique nobis locum, quod etiam se facturum promiserat, atque omnium nostrum nomine caput ipse Jesus Christus venit in cœlestis gloriæ possessionem[8].

[1] Heb. 11. 3. — [2] Eph. 2. 19. — [3] Phil. 3. 20. — [4] Psal. 67. 19; Ephes. 4. 8. — [5] Joan. 16. 7, 8; Act. 1. 4, 5. — [6] Heb. 9. 24. — [7] 1. Joan. 2. 1. — [8] Joan. 14. 2.

Quinta.

Nam in cœlum abiens, portas, quæ Adami peccato interclusæ fuerant, patefecit, nobisque viam munivit qua ad cœlestem beatitudinem perveniremus; quemadmodum ipse in cœna discipulis futurum prædixerat; quod quidem ut rei etiam eventu aperte comprobaret, piorum animas, quas ab inferis eripuerat, secum in æternæ beatitudinis domicilium introduxit.

X. Ascensionis alia beneficia.

Hanc cœlestium munerum admirabilem copiam salutaris illa commodorum series consecuta est.

Primum.

Primum enim fidei nostræ merito maximus cumulus accessit: nam fides earum rerum est, quæ sub aspectum non cadunt atque ab hominum ratione ac intelligentia remotæ sunt. Quare, si Dominus a nobis non discessisset, fidei nostræ meritum minueretur, si quidem a Christo Domino beati prædicantur qui non viderunt et crediderunt[1].

Secundum.

Præterea Christi in cœlum ascensus ad confirmandam spem in cordibus nostris magnum momentum habet: nam quoniam Christum hominem in cœlum ascendisse, et humanam naturam in dextera Dei Patris collocasse credimus, magna in spe sumus fore ut nos etiam, ejus membra, illuc ascendamus atque ibi cum capite nostro conjungamur: quod ipse Dominus his verbis testatus est: Pater, quos dedisti mihi, volo ut, ubi sum ego, et illi sint mecum[2].

Tertium

Deinde hoc quoque vel maximum beneficium consecuti sumus, quod amorem nostrum ad cœlum rapuit ac divino spiritu inflammavit: nam verissime dictum est, ibi cor nostrum esse ubi thesaurus noster est[3]. Ac profecto, si Christus Dominus in terris versaretur, omnis nostra cogitatio in ipso hominis aspectu et consuetudine defixa esset: et illum duntaxat hominem spectaremus, qui nos tantis beneficiis afficeret, eumque terrena quadam benevolentia prosequeremur; verum, in cœlum ascendens, amorem nostrum spiritualem reddidit, effecitque ut quem nunc absentem cogitamus, eum, ut Deum, veneremur et diligamus. Id autem partim apostolorum exemplo

[1] Joan. 20. 29 — [2] Joan 17 14. — [3] Math. 6. 21.

intelligimus, quibus dum præsens adfuit Dominus, humano fere sensu de illo judicare videbantur : partim vero ipsius Domini testimonio confirmatum est : cum inquit : *Expedit vobis ut ego vadam*[1]. Nam imperfectus ille amor, quo Christum Jesum præsentem diligebant, divino amore perficiendus erat, idque Spiritus sancti adventu : quare statim addit : *Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos.*

Quartum.

Accedit etiam, quod in terris domum suam, id est Ecclesiam, amplificavit, quæ Spiritus sancti virtute et ductu gubernaretur : ejus vero universæ inter homines pastorem et summum antitistem Petrum, apostolorum principem, reliquit : tum vero dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas, alios vero evangelistas, alios autem pastores et doctores[2], atque ita ad dexteram Patris sedens, aliis atque aliis diversa dona semper impertitur; nam testatur Apostolus unicuique nostrum datam esse gratiam secundum mensuram donationis Christi[3].

Quintum.

Ad extremum vero, quod antea de mortis et resurrectionis mysterio docuimus, idem etiam de ascensu fidelibus cogitandum est. Quamvis enim Christi passioni salutem et redemptionem nostram debeamus, qui merito suo aditum justis ad cœlum aperuit, tamen ejus ascensus non solum veluti exemplar nobis propositum est, quo alte spectare et spiritu in cœlum ascendere discamus, sed divinam etiam virtutem, qua id efficere possimus, largitus est.

DE ARTICULO VII.

CAPUT VIII.

I. Tria Christi officia.

Inde *venturus est judicare vivos et mortuos.* Tria sunt Domini Jesu Christi ad suam Ecclesiam decorandam et illustrandam insignia officia et munera, redemptionis, patrocinii et judicii. Cum autem superioribus articulis ab eo genus humanum passione et morte redemptum esse, ascensu etiam in cœlum nostram causam et patrocinium in perpetuum susceptum constet, sequitur ut ejus judicium hoc articulo declaretur.

[1] Joan. 16. 7. — [2] Ephes. 4. 11. — [3] Ephes. 4. 7.

II. De judicio extremo quid credendum.

Cujus articuli ea vis est et ratio, summo illo die Christum Dominum de universo hominum genere judicaturum esse. Sacræ enim litteræ duos Filii Dei adventus esse testantur: alterum, cum salutis nostræ causa carnem assumpsit, et homo in virginis alvo effectus est; alterum, cum in consummatione seculi ad judicandos omnes homines veniet. Hic adventus in sacris litteris dies Domini appellatur: de quo Apostolus ait: Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet [1]. Et Salvator ipse: De die autem illa et hora nemo scit [2]. Ac de summo judicio satis sit illa auctoritas Apostoli: omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ut referat unusquisque propria corporis prout gessit, sive bonum sive malum [3]. Plena enim est sacra Scriptura testimoniorum, quæ passim parochis occurrent, ad rem non solum comprobandam, sed etiam fidelium oculis subjiciendam: ut quemadmodum a mundi initio dies ille Domini, quo humanam carnem induit, omnibus optatissimus semper fuit, quod in eo mysterio liberationis suæ spem positam haberent [4]: ita deinceps, post Filii Dei mortem et ascensum in cœlum, alterum diem Domini vehementissimo studio desideremus, exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei [5].

III. Duplex judicium.

Sed duo tempora parochis ad rei explicationem observanda sunt, in quibus unicuique necesse est in conspectum Domini venire, et singularum cogitationum, actionum, verborum denique omnium rationem reddere, demumque judicis præsentem subire sententiam.

IV. Particulare.

Primum est, cum unusquisque nostrum migraverit e vita: nam statim ad Dei tribunal sistitur, ibique de omnibus justissima quæstio habetur, quæcumque aut egerit, aut dixerit, aut cogitaverit unquam: atque hoc privatum judicium vocatur.

V. Generale.

Alterum vero, cum, uno die atque uno in loco, omnes simul homines ad tribunal judicis stabunt, ut omnibus omnium

[1] 1. Thessal. 5. 2. — [2] Matth. 24. 36; Marc. 13. 32. — [3] 2 Cor. 5. 10. — [4] 1. Reg. 2. 10; Isai. 2. 12, 19. et 13. 9; Hieronym. 30. 23; Daniel. 79; Joel. 2. 1; Matth. 12. 36. — [5] Tit. 2. 13.

seculorum hominibus inspectantibus et audientibus, singuli, quid de ipsis decretum et judicatum fuerit, cognoscant: cujus sententiæ pronuntiatio impiis et scelestis hominibus non minima futura est pœnarum et suppliciorum pars. Rursus vero pii et justi non parvum ex ea præmium fructumque percepturi sunt, cum qualis quisque in hac vita fuerit, apparebit. Hoc autem generale judicium appellatur.

VI. Judicium generale cur futurum.

De quo illud necessario ostendendum est, quæ causa fuerit, cur, præter privatum de singulis, alterum etiam de universis hominibus judicium exerceretur.

Prima causa.

Nam cum, vel ipsis hominibus mortuis interdum superstites sint filii parentum imitatores, reliqui sint liberi, discipuli, exemplorum, orationum, actionum amatores ac propugnatores, quibus rebus ipsorum mortuorum præmia et pœnas augeri necesse est: cum hæc vel utilitas, vel calamitas, ad plurimos pertinens, non prius finem habitura sit quam extremus veniat mundo dies: æquum erat de universa hac recte aut perperam factorum dictorumque ratione perfectam quæstionem haberi: quod fieri non poterat, nisi facto communi omnium hominum judicio.

Secunda.

Accedit etiam quod cum piorum fama sæpe lædatur, impii vero innocentiæ laude commendentur, divinæ justitiæ ratio postulat, ut pii ereptam injuria apud homines existimationem, in publico universorum hominum conventu et judicio recuperent.

Tertia.

Deinde vero boni et mali homines, quæcumque in vita egerunt, cum non sine corporibus egerint, omnino sequitur ut benefacta sive malefacta ad corpora etiam pertineant, quæ actionum ipsarum instrumentum fuerunt. Maxime igitur conveniebat, corporibus una cum eorum animis debita æternæ gloriæ præmia aut supplicia impertiri; quod quidem neque sine omnium hominum resurrectione, neque sine generali judicio, fieri poterat.

Quarta.

Postremo, quoniam in adversis et secundis hominum rebus, quæ promiscue nonnunquam bonis et malis eveniunt,

probandum erat nihil non infinita Dei sapientia et justitia geri ac gubernari, par fuit, non solum bonis præmia, improbis supplicia, in futuro seculo constitui, verum etiam publico ac generali judicio decerni: quo omnibus notiora et illustriora fierent, atque ut Deo justitiæ et providentiæ laus ab omnibus tribueretur, pro injusta illa querela, quam sancti etiam viri deplorare interdum, ut homines, solebant, cum improbos valentes opibus et honoribus florentes animadverterent; nam Propheta: Mei, inquit, pene moti sunt pedes, pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos pacem peccatorum videns[1]: et paulo post: Ecce ipsi peccatores et abundantes in seculo obtinuerunt divitias; et dixi: Ergo sine causa justificavi cor meum, et lavi inter innocentes manus meas; et fui flagellatus tota die, et castigatio mea in matutinis. Atque hæc frequens querela multorum fuit. Ergo necesse erat ut generale judicium exerceretur, ne forte homines dicerent, Deum circa cardines cœli perambulantem non curare terrena[2]. Hæc autem veritatis formula jure una ex duodecim fidei christianæ articulis constituta est, ut, si quorum animi in providentia et justitia Dei nutarent, hujus doctrinæ ratione confirmarentur.

Quinta.

Præterea, proposito judicio pios recreari, impios terreri oportebat, ut, cognita Dei justitia, illi ne deficerent, hi a malis, æterni supplicii metu atque exspectatione, revocarentur. Quare Dominus et Salvator noster, cum de extremo die loqueretur, declaravit futurum aliquando generale judicium, signaque adventantis ejus temporis descripsit, ut, cum illa viderimus, finem seculi prope esse intelligamus[3]; ac deinde in cœlum ascendens angelos misit, qui Apostolos ejus absentia mœrentes his verbis consolarentur: Hic Jesus, qui assumptus est a vobis in cœlum, sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cœlum[4].

VII. Christus etiam ut homo judex omnium est.

Verum Christo Domino non solum ut Deo, sed etiam ut homini hoc judicium datum esse sacræ litteræ declarant: quamvis enim judicandi potestas omnibus sanctæ Trinitatis personis communis sit, præcipue tamen Filio eam tribuimus, quod ipsi quoque sapientiam convenire dicimus. Quod autem, ut homo, mundum judicaturus sit, Domini testimonio confirmatur, qui inquit: Sicut Pater habet vitam in semetipso, sic dedit et Filio

[1] Psal. 72. 2 3. — [2] Job. 22. 14. — [3] Matth. 24. 29 — [4] Act 1. 11.

habere vitam in semetipso, et potestatem dedit ei judicium facere, quia filius hominis est [1].

VIII. Cur Christus ut homo judex futurus.

Decebat autem maxime a Christo Domino hoc judicium exerceri: ut, cum de hominibus decernendum esset, illi corporeis oculis judicem videre, et auribus sententiam, quæ proferebatur, audire possent, et omnino judicium illud sensibus percipere. Ac præterea, æquissimum erat ut homo ille, qui iniquissimis hominum sententiis condemnatus fuerat, omnium deinde judex sedere ab omnibus conspiceretur. Quamobrem apostolorum princeps, cum in Cornelii domo summa christianæ religionis capita exposuisset, docuissetque Christum a Judæis in ligno suspensum atque occisum, tertia vero die ad vitam resurrexisse, subjunxit: Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est qui constitutus est a Deo judex vivorum et mortuorum [2].

IX. Signa judicium præcedentia.

Sed tria hæc præcipua signa judicium antecessura esse sacræ litteræ declarant, prædicationem Evangelii per universum orbem, discessionem, antichristum: inquit enim Dominus: Prædicabitur hoc Evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus, et tunc veniet consummatio [3]: et Apostolus nos admonet, ne ab aliquo seducamur, quasi instet dies Domini: quoniam nisi venerit discessio primum, et revelatus fuerit homo peccati, judicium non fiet [4]. Quæ autem judicii forma et ratio futura sit, parochis ex Danielis oraculis [5], tum ex sanctorum evangeliorum, et apostoli doctrina facile erit cognoscere.

X. Sententiæ ultimi judicii pronunciatio et expositio.

Præterea, sententia, quæ a judice pronuntianda sit, diligentius hoc loco expendenda erit. Christus enim Salvator noster, lætis oculis pios a dextera stantes intuens, ita de illis judicium summa cum benignitate pronuntiabit: Venite, benedicti Patris mei; possidete regnum, quod paratum est vobis a constitutione mundi [6]. Quibus verbis nihil jucundius audiri posse illi intelligent, qui ea cum impiorum damnatione contulerint, ac cum animo suo cogitaverint iis verbis pios et justos homines a laboribus ad quietem, a lacrymarum valle ad sum-

[1] Joan. 5. 26, 27. — [2] Act. 10. 42. — [3] Matth. 24. 14. — [4] 2. Thess. 2. 3. — [5] Dan. 7. 9. — [6] Matth. 25. 41.

mum gaudium, a miseriis ad perpetuam beatitudinem quam illi charitatis officiis promeriti fuerint, vocari. Deinde, ad eos qui a sinistra stabunt conversus, suam justitiam in eos effundet his verbis : Discedite a me, maledicti, in ignem æternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus [1].

XI. Sententia Reproborum expenditur.

Prioribus illis verbis, Discedite a me, maxima pœna significatur, qua impii plectendi erunt, cum a Dei aspectu quam longissime ejicientur : neque ulla spes eos consolari poterit, fore aliquando ut tanto bono perfruantur. Atque hæc quidem a Theologis pœna damni appellata est, quod scilicet impii apud inferos divinæ visionis luce perpetuo cerituri sint [2]. Quod vero additur, Maledicti, mirum in modum auget illorum miseriam et calamitatem. Si enim, cum a divina præsentia expellendi essent, aliqua saltem benedictione digni haberentur, hoc profecto magno eis solatio esse potuisset ; at quoniam nihil ejusmodi ipsis exspectandum est, quod calamitatem leviorem faciat, jure optimo, cum expellentur, divina justitia eos omni maledictione persequetur. Sequitur deinde : In ignem æternum, quod quidem alterum pœnarum genus, pœnam sensus Theologi vocarunt : propterea quod sensu corporis percipiatur, ut in verberibus et flagellis, aliove graviore suppliciorum genere : inter quæ dubitari non potest, tormenta ignis summum doloris sensum efficere ; cui malo cum accedat ut perpetuum tempus duraturum sit, ex eo ostenditur damnatorum pœnam omnibus suppliciis cumulandam esse : atque hoc magis declarant verba illa, quæ in extrema sententiæ parte posita sunt : Qui paratus est diabolo et angelis ejus. Cum enim ita comparatum sit, ut omnes molestias levius feramus, si calamitatis nostræ socium aliquem et consortem habeamus, cujus prudentia atque humanitate aliqua ex parte juvari possimus : quæ tandem erit damnatorum miseria, quibus in tantis ærumnis a perditissimorum dæmonum societate divelli nunquam licebit ; et hæc quidem sententia in impios justissime a Domino salvatore nostro feretur, ut qui omnia veræ pietatis opera neglexerint, et esurienti ac sitienti, nec cibum, nec potum ministraverint, hospitem non exceperint, nudum non operuerint, aut in carcere inclusum ægrumque non visitarint.

[1] Matth. 25. 41. — [2] Chrysost. in Matth. hom. 13 ; Aug. serm. 181. de temp. ; Greg. lib. moral. c. 47.

XII. De judicio frequens sermo habendus, et cur.

Hæc sunt, quæ pastores fidelis populi auribus sæpissime inculcare debent: nam hujus articuli veritas fide concepta maximam vim habet ad frenandas pravas animi cupiditates, atque a peccatis homines abstrahendos[1]. Quare in Ecclesiastico dictum est: In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis[2]. Ac profecto vix quisquam adeo præceps in scelera feretur, quem illa cogitatio ad pietatis studium non revocet, fore aliquando ut ei apud justissimum judicem omnium non solum factorum dictorumque, sed occultissimarum etiam cogitationum ratio reddenda, et pro meritis pœna persolvenda sit. Justus vero ad colendam justitiam magis ac magis incitetur, ac summa lætitia efferatur necesse est, quamvis etiam in egestate, et infamia, et cruciatibus vitam degat, cum animum ad eum diem refert, quo, post ærumnosæ hujus vitæ certamina, victor universis hominibus audientibus declarabitur, et divinis atque illis quidem æternis honoribus in cœlestem patriam receptus afficietur. Quod igitur reliquum est, hortari fideles oportet, ut optime vivendi rationem comparent, ad omne pietatis studium se exerceant, quo possint adventantem magnum illum diem Domini, majore cum securitate animi, exspectare atque adeo, ut filios decet, cum summa cupiditate expetere.

DE ARTICULO VIII.

CAPUT IX.

I. Fides in Spiritum Sanctum necessaria.

Credo *in Spiritum sanctum.* Hactenus, quæ ad primam et secundam sanctæ Trinitatis personam pertinebant, quantum propositi argumenti ratio postulare videbatur, exposita sunt: sequitur nunc, ut illa etiam, quæ in Symbolo de tertia persona, hoc est de Spiritu sancto, traduntur, explicentur. Qua in re declaranda omne studium et diligentiam Pastores adhibebunt, cum homini christiano non magis liceat hanc partem ignorare, vel de ea minus recte sentire, quam de aliis superioribus articulis existimandum sit. Quare Apostolus[3] non permisit Ephesios quosdam Spiritus sancti personam ignorare: a quibus cum quæsisset an Spiritum sanctum accepissent, cum illi, ne si Spiritus sanctus quidem esset, se scire

[1] Aug. serm. 120 de temp.; Greg. homil. 39 in evang.; Bern. serm. 1 in festo omnium sanctorum. — [2] Eccli. 7. 40. — [3] Act. 19. 2.

respondissent, statim rogavit : In quo ergo baptizati estis? Quibus verbis significavit distinctam hujus articuli notitiam fidelibus maxime necessariam esse, ex qua cum præcipue fructum capiunt, quod cum attente cogitant se, quidquid habent, Spiritus sancti munere et beneficio consecutos esse : tum vero de se ipsis modestius et humilius sentire, et in Dei præsidio omnem spem ponere incipiunt : qui primus homini christiano gradus ad summam sapientiam et felicitatem esse debet.

II. Spiritus Sanctus quid proprie significet.

Hujus igitur articuli explanationem a vi et notione, quæ hoc loco Spiritus sancti vocabulo subjecta est, exordiri oportebit : nam cum illud æque de Patre et Filio rectissime dicatur (uterque enim Spiritus est et sanctus, siquidem Deum Spiritum esse confitemur); deinde vero hac voce angeli etiam et piorum animæ significentur, cavendum est ne populus verbi ambiguitate in errorem inducatur. Quare docendum est, in hoc articulo, Spiritus sancti nomine tertiam Trinitatis personam intelligi, quo modo in sacris litteris, tum veteris nonnunquam, tum novi testamenti frequenter accipitur; nam David precatur : Et Spiritum sanctum tuum ne auferas a me[1]. In libro Sapientiæ legimus : Sensum tuum quis sciet, nisi tu dederis sapientiam, et miseris Spiritum sanctum tuum de altissimis[2]? et alibi : Ipse creavit illam in Spiritu sancto[3]. In novo vero Testamento jubemur baptizari in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti;[4] et sanctissimam Virginem de Spiritu sancto concepisse legimus[5] : tum vero a sancto Joanne ad Christum mittimur, qui nos in Spiritu sancto baptizat[6] : ac plurimis præterea aliis in locis ea vox legentibus occurrit.

III. Spiritus Sanctus cur proprio nomine careat.

Verum nemo mirari debet, tertiæ personæ, quemadmodum primæ et secundæ, proprium nomen tributum non esse. Nam secunda persona ideo proprium nomen habet, et Filius dicitur, quia ejus æternus a Patre ortus proprie generatio vocatur, ut in superioribus articulis explicatum est. Ut igitur ortus ille generationis nomine significatur, ita personam, quæ emanat, proprie Filium appellamus, et a qua emanat, Patrem. Nunc cum tertiæ personæ productioni proprium nomen impositum non sit, sed spiratio et processio appelletur : sequitur ut etiam persona, quæ producitur, suo nomine careat.

[1] Psal. 50. 13. — [2] Sap. 9. 17 — [3] Eccli. 1. 9 — [4] Matth. 28. 19. — [5] Matth. 1. 20. — [6] Luc. 1. 35; Joan. 1. 33.

Nullum autem proprium nomen ejus emanatio habet, propterea quod nomina, quæ Deo tribuuntur, a rebus creatis mutuari cogimur : in quibus quoniam nullam aliam naturæ et essentiæ communicandæ rationem, quam generandi virtute, agnoscimus, ob eam causam fit, ut rationem, qua seipsum totum Deus vi amoris communicat, proprio vocabulo exprimere non possimus. Quare communi Spiritus sancti nomine tertia persona appellata est : quod quidem illi maxime convenire ex eo intelligimus, quia spiritualem vitam in nos infundit, ac sine ejus sanctissimi numinis afflatu nihil æterna vita dignum efficere possumus.

IV. Spiritus Sanctus Deus æqualis Patri et Filio probatur.

Verum, explicata vocabuli significatione, docendus imprimis erit populus, Spiritum sanctum æque ac Patrem et Filium Deum esse, eisdem æqualem, æque omnipotentem, æternum, et infinitæ perfectionis, summum, bonum ac sapientissimum, ejusdemque cum Patre et Filio naturæ.

Primo.

Quod quidem, illius vocis *in*, cum dicimus, *Credo in Spiritum sanctum*, proprietas satis indicat, quæ, ad exprimendam fidei nostræ vim, singulis Trinitatis personis apposita est.

Secundo.

Atque id etiam aperta sacrarum litterarum testimonia confirmant; nam cum sanctus Petrus in Actis apostolorum dixisset, Anania, cur tentavit Satanas cor tuum, mentiri te Spiritui sancto ? mox inquit : Non es mentitus hominibus, sed Deo[1] ; quem prius Spiritum sanctum appellaverat, eumdem statim Deum vocat.

Tertio.

Apostolus etiam ad Corinthios, quem Deum dixerat, Spiritum sanctum esse interpretatur. Divisiones, inquit, operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus[2]. Deinde subjungit : Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus sanctus, dividens singulis prout vult.

Quarto.

Præterea, in Actis apostolorum, quod uni Deo Prophetæ tribuunt, ille Spiritui sancto adscribit; dixerat enim Esaias : Audivi vocem Domini dicentis : Quem mittam ? et dixit mihi :

[1] Act. 5 3. 4. — [2] 1 Cor. 12. 6.

Vade, et dices populo huic : Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude, ne forte videat oculis suis et auribus suis audiat[1]. Quæ verba cum Apostolus citaret : Bene, inquit, Spiritus sanctus locutus est per Esaiam prophetam[2].

Quinto.

Deinde vero cum Scriptura Spiritus sancti personam cum Patre et Filio conjungit, ut cum Patris, et Filii, et Spiritus sancti nomen in baptismo adhiberi præcepit, nullus nobis de hujus mysterii veritate dubitandi locus relinquitur : nam si Pater Deus est, et Filius Deus, omnino fateri cogimur etiam Spiritum sanctum, qui cum eis pari honoris gradu conjungitur, Deum esse.

Sexto.

Accedit autem quod is, qui in nomine cujusvis rei creatæ baptizatur, nullum ex eo fructum consequi potest. Numquid, in nomine Pauli, inquit, baptizati estis[3]? ut ostenderet hoc eis nihil ad comparandam salutem profuturum esse. Cum igitur baptizemur in nomine Spiritus sancti, eum esse Deum fateri oportet.

Septimo.

Sed hunc eumdem trium personarum ordinem, quo Spiritus sancti divinitas comprobatur, licet animadvertere, tum in epistola Joannis : Tres sunt qui testimonium dant in cœlo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt[4] : tum ex præclaro illo sanctæ Trinitatis elogio, quo divinæ laudes et psalmi concluduntur : Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto.

Octavo.

Postremo, quod ad eam veritatem confirmandam maxime pertinet, quæcumque Dei propria esse credimus, ea Spiritui sancto convenire sacræ litteræ testantur. Quare illi templorum honorem tribuunt, ut cum Apostolus ait: An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti[5] ? Item sanctificationem[6] et vivificationem[7], et scrutari profunda Dei[8], et per Prophetas loqui[9], et ubique esse[10] : quæ omnia divino tantum numini tribuenda sunt.

[1] Esai. 6. 8. — [2] Act. 28. 25. — [3] 1. Cor. 1. 13. — [4] 1. Joan. 5. 7. — [5] 1. Cor. 6. 19. — [6] 2. Thess. 2. 13 ; 1. Pet. 1. 2. — [7] Joan. 6. 63 ; 2. Cor. 3. 6. — [8] 1. Cor. 1. 10. — [9] 2. Pet. 1. 21. — [10] Sap. 1. 7 ; Matth. 28. 19.

V. Spiritus Sanctus a Patre et Filio distincta persona.

Sed illud præterea fidelibus accurate explanandum est, Spiritum sanctum ita Deum esse, ut eum tertiam personam in divina natura a Patre et Filio distinctam et voluntate productam confiteri oporteat : nam, ut alia Scripturarum testimonia omittantur, baptismi forma quam Salvator noster docuit, apertissime ostendit Spiritum sanctum tertiam esse personam, quæ in divina natura per se constet, et ab aliis distincta sit. Quod etiam Apostoli verba declarant, cum inquit : Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen[1]. Idem vero multo apertius demonstrant quæ Patres in Constantinopolitano primo concilio, hoc loco, ad confutandam impiam Macedonii amentiam, addiderunt: et in Spiritum sanctum Dominum, et vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit: qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur: qui locutus est per prophetas. Quod igitur Spiritum sanctum Dominum confitentur, in eo declarant quantum angelis antecellat, qui tamen nobilissimi Spiritus a Deo conditi sunt : illos enim omnes sanctus Paulus testatur esse administratorios Spiritus, in ministerium missos, propter eos qui hæreditatem capiunt salutis[2] :

VI. Spiritus Sanctus cur dicatur vivificans.

Vivificantem vero appellant, quod anima cum Deo conjuncta magis vivit, quam corpus animæ conjunctione alitur ac sustinetur. Quoniam vero Spiritui sancto sacræ litteræ hanc animæ cum Deo conjunctionem tribuunt, rectissime vivificantem Spiritum sanctum vocari perspicuum est.

VII. Spiritus Sanctus a Patre et Filio quomodo procedit.

Jam vero quod sequitur : Qui ex Patre Filioque procedit, docendi sunt fideles Spiritum sanctum a Patre et Filio, tanquam ab uno principio, æterna processione procedere : id enim Ecclesiastica regula, a qua christiano non licet aberrare, credendum nobis proponit, et divinarum litterarum et conciliorum auctoritate confirmatur. Nam Christus Dominus, cum de Spiritu sancto loqueretur, dixit : Ille me clarificabit, quia de meo accipiet[3] Hoc idem ex eo colligitur, quod in Scripturis sacris Spiritus sanctus nonnunquam Spiritus Christi, interdum Spiritus Patris appellatur : modo a Patre[4]

[1] 2. Cor. 13. 13. — [2] Heb. 1. 14. — [3] Joan. 16. 14. — [4] Ibid. 14. 26.

modo a Filio[1] mitti dicitur, ut æque a Patre et Filio procedere non obscure significetur. Qui Spiritum Christi non habet, inquit sanctus Paulus, hic non est ejus[2]; et idem Spiritum Christi vocat, cum ad Galatas inquit : Misit Deus Spiritum Filii sui in corda vestra, clamantem : Abba, Pater[3]. Apud sanctum Matthæum, Spiritus Patris appellatur : Non vos estis qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri[4]; et Dominus in cœna inquit : Paracletus, quem ego mittam vobis, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me[5] : tum alibi eumdem Spiritum sanctum a Patre mittendum affirmat his verbis : Quem mittet Pater in nomine meo[6]. Ex quibus verbis cum processionem Spiritus sancti intelligamus, perspicuum est eumdem ab utroque procedere. Hæc sunt, quæ de Spiritus sancti persona tradenda erunt.

VIII. De Spiritus Sancti attributis.

Docere præterea oportebit, quosdam esse Spiritus sancti admirabiles effectus et amplissima quædam munera, quæ ab ipso tanquam a perenni bonitatis fonte oriri et manare dicuntur. Quamvis enim sanctissimæ Trinitatis opera, quæ extrinsecus fiunt, tribus personis communia sint, ex iis tamen multa Spiritui sancto propria tribuuntur, ut intelligamus illa in nos a Dei immensa charitate proficisci : nam cum Spiritus sanctus a divina voluntate, veluti amore inflammata, procedat, perspici potest eos effectus, qui proprie ad Spiritum sanctum referuntur, a summo erga nos Dei amore oriri.

IX. Cur donum appelletur Spiritus Sanctus.

Quare ex eo consequitur ut Spiritus sanctus donum appelletur : nam doni vocabulo significatur id quod benigne et gratuito, nulla spe remunerationis proposita, donatur. Ac proinde quæcumque bona et beneficia a Deo in nos collata sunt (quid autem habemus, quod a Deo, ut inquit Apostolus[7], non acceperimus), ea nobis Spiritus sancti concessu et munere data esse pio et grato animo agnoscere debemus. Ejus autem plures effectus sunt : nam, ut mundi creationem, creatarumque rerum propagationem et gubernationem omittamus, de quibus in primo articulo commemoravimus, vivificationem Spiritui sancto proprie tribui paulo ante demonstratum est, et Ezechielis testimonio confirmatur : Dabo, inquit, vobis Spiritum, et vivetis[8].

[1] Joan. 20. 1. — [2] Rom. 8. 9. — [3] Gal. 4. 6. — [4] Matth. 10. 20. — [5] Joan. 15. 26. — [6] Joan. 14. 26. — [7] 1. Cor. 4. 7. — [8] Ezech. 37. 6.

X. Dona Spiritus Sancti.

Præcipuos tamen et maxime proprios Spiritus sancti effectus Propheta enumerat; Spiritum sapientiæ et intellectus: Spiritum consilii et fortitudinis; Spiritum scientiæ et pietatis; et Spiritum timoris Domini[1]; quæ dona Spiritus sancti vocantur; interdum autem Spiritus sancti nomen eis tribuitur. Quare sapienter divus Augustinus monet[2] animadvertendum esse, cum in sacris litteris hujus vocis Spiritus sancti mentio sit, ut dijudicare possimus, tertiamne Trinitatis personam, an ejus effectus atque operationes significet: nam hæc duo eodem intervallo distinguenda sunt, quo etiam Creatorem a rebus creatis differre credimus: atque hæc eo diligentius explicanda sunt, quod ex hisce Spiritus sancti donis christianæ vitæ præcepta haurimus sentireque possumus an Spiritus sanctus in nobis sit.

XI. Gratia justificans munus Spiritus Sancti.

Verum, præ cæteris ejus amplissimis muneribus, gratia illa prædicanda est, quæ nos justos facit signatque Spiritu promissionis sancto[3], qui est pignus hæreditatis nostræ. Hæc enim mentem nostram arctissimo amoris vinculo Deo jungit[4]; ex quo fit ut summo pietatis studio accensi, novam vitam instituamus, ac naturæ divinæ participes effecti, Filii Dei nominemur et vere simus[5].

DE ARTICULO IX.

CAPUT X.

I. Cur hic articulus diligenter explicandus.

Credo *sanctam Ecclesiam catholicam*. Quanta diligentia curare pastores debeant, ut hujus noni articuli veritatem fidelibus explicent, si duo potissimum considerentur, facile cognosci poterit. Primum enim, teste sancto Augustino[6], prophetæ planius et apertius, de Ecclesia quam de Christo locuti sunt, cum in eo multo plures errare ac decipi posse, quam in incarnationis sacramento, prævidèrent. Neque enim defuturi erant impii qui, ad simiæ imitationem, quæ se hominem esse fingit, solos se catholicos esse profiterentur, et catholicam Ecclesiam apud se tantum, non minus nefarie quam superbe, affirmarent. Deinde, si quis hanc veritatem firmo animo con-

[1] Isai. 11. 3. — [2] Lib. 15. de Trinit., cap. 18 et 19. — [3] Eph. 1. 13, 14. — [4] Conc. Trid., sess. 6, c. 7. — [5] 1. Joan. 3. 1 — [6] In Psal. 30. 15.

ceptam habuerit, facile horrendum hæresis periculum effugiet.

II. Quis vere sit dicendus hæreticus.

Non enim, ut quisque primum in fide peccavit, hæreticus dicendus est; sed qui, Ecclesiæ auctoritate neglecta, impias opiniones pertinaci animo tuetur. Cum igitur fieri non possit ut aliquis se hæresis peste commaculet, si iis fidem adhibeat quæ in hoc articulo credenda proponuntur, curent omni studio pastores, ut fideles, cognito hoc mysterio, contra adversarii artes muniti, in fidei veritate perseverent.

Nota. Pendet autem hic articulus a superiori, quia, cum jam demonstratum sit Spiritum sanctum omnis sanctitatis fontem et largitorem esse, nunc ab eodem Ecclesiam sanctitate donatam confitemur.

III. Quid proprie nomine Ecclesiæ intelligendum.

Ac quoniam Ecclesiæ vocem Latini, a Græcis mutuati, post divulgatum Evangelium ad res sacras transtulerunt, quam vim habeat hoc vocabulum aperiendum est. Significat autem Ecclesia evocationem; verum Scriptores postea usurparunt pro concilio et concione. Neque vero refert utrum populus ille veri Dei, an falsæ religionis cultor, exstiterit: in Actis enim de Ephesino populo scriptum est, cum scriba turbas sedasset, dixisse: Si quid autem alterius rei quæritis, in legitima Ecclesia poterit absolvi[1]. Legitimam vocat Ecclesiam populum Ephesinum, Dianæ cultui addictum. Neque solum gentes, quæ Deum non noverunt, sed etiam malorum et impiorum hominum concilia interdum Ecclesia nominantur: Odivi, inquit Propheta, Ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedebo[2]. Communi vero deinde sacrarum scripturarum consuetudine, hæc vox ad rempublicam christianam, fideliumque tantum congregationes significandas usurpata est: qui scilicet ad lucem veritatis et Dei notitiam per fidem vocati sunt, ut, rejectis ignorantiæ et errorum tenebris, Deum verum et vivum pie et sancte colant, illique ex toto corde inserviant: atque, ut unico verbo hæc res tota absolvatur, Ecclesia, ut ait sanctus Augustinus[3], est populus fidelis per universum orbem dispersus.

IV. Quæ mysteria in vocabulo Ecclesiæ contineantur.

Nec vero levia mysteria in hoc vocabulo continentur; etenim

[1] Act. 19. 39. — [2] Psal. 25. 5. — [3] In psal 149

in evocatione, quam Ecclesia significat, statim divinæ gratiæ benignitas et splendor elucet, intelligimusque Ecclesiam ab aliis rebuspublicis maxime differre : illæ enim humana ratione et prudentia nituntur; hæc autem Dei sapientia et consilio constituta est : vocavit enim nos intimo quidem Spiritus sancti afflatu, qui corda hominum aperit, extrinsecus autem pastorum et prædicatorum opera ac ministerio.

V. Ecclesia quid a Synagoga differat.

Præterea ex hac vocatione quis nobis finis propositus esse debeat, nimirum æternarum rerum cognitio et possessio, is optime perspiciet, qui animadverterit cur olim fidelis populus, sub lege positus, synagoga, id est, congregatio, diceretur : nam, ut docet sanctus Augustinus [1], hoc ei nomen impositum est, quia, pecudum more, quibus magis congregari convenit, terrena et caduca tantum bona spectaret. Quare merito christianus populus non synagoga, sed Ecclesia, dicitur, quia, terrenis et mortalibus rebus contemptis, cœlestes et æternas tantummodo consectatur.

VI. Alia nomina Ecclesiæ.

Multa præterea nomina, quæ plena sunt mysteriis, ad christianam rempublicam significandam traducta sunt : nam et domus, et ædificium Dei ab Apostolo vocatur : Si tardavero, inquit ad Timotheum [2], ut scias quomodo oporteat te in Domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis.

Primum.

Domus autem Ecclesia idcirco appellatur, quia sit veluti una familia, quam unus pater familias moderatur, et in qua est bonorum omnium spiritualium communio.

Secundum.

Dicitur etiam grex ovium Christi, quarum ille ostium est et pastor [3].

Tertium.

Vocatur sponsa Christi : Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo, inquit Apostolus ad Corinthios [4]. Idem ad Ephesios : Viri, diligite, uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam [5]. Ac de matrimonio : Sacramentum

[1] In psal. 77 et 81. — [2] 1. Tim. 3 5. — [3] Ezech. 34; Joan. 10. 7. — [4] 2. Cor 11. 2. — [5] Ephes. 5. 25

hoc, inquit, magnum est, ego autem dico in Christo et in Ecclesia.

Quartum.

Dicitur denique Ecclesia corpus Christi, ut ad Ephesios, et Colossenses [1] licet videre. Et hæc singula plurimum valent ad fideles excitandos, ut se dignos immensa Dei clementia et bonitate præbeant, qui eos, ut populus Dei essent, elegit.

VII. Ecclesia Militans et Triumphans.

His vero explicatis, necesse erit singulas Ecclesiæ partes enumerare, earumque differentias docere, quo magis Deo dilectæ Ecclesiæ naturam, proprietates, dona et gratias populus percipiat, et ob eam causam sanctissimum Dei nomen laudare nunquam intermittat. Ecclesiæ autem duæ potissimum sunt partes, quarum altera triumphans, altera militans vocatur [2].

VIII. Quæ Triumphans.

Triumphans est cœtus ille clarissimus et felicissimus beatorum spirituum, et eorum qui de mundo, de carne, de iniquissimo dæmone triumpharunt, et, ab hujus vitæ molestiis liberi ac tuti, æterna beatitudine fruuntur.

IX. Quæ Militans.

Militans vero Ecclesia est cœtus omnium fidelium qui adhuc in terris vivunt : quæ ideo militans vocatur, quod illi cum immanissimis hostibus, mundo, carne, Satana, perpetuum sit bellum. Neque idcirco tamen duas esse Ecclesias censendum est [3] : sed ejusdem Ecclesiæ, ut antea diximus, partes duæ sunt, quarum una antecessit, et cœlesti patria jam potitur, altera in dies sequitur, donec, aliquando, cum Salvatore nostro conjuncta, in sempiterna felicitate conquiescat.

X. In Ecclesia Militante sunt et boni et mali.

Jam in Ecclesia militante duo sunt hominum genera, bonorum et improborum : et improbi quidem eorumdem sacramentorum participes, eamdem quoque quam boni fidem profitentur, vita ac moribus dissimiles : boni vero in Ecclesia dicuntur ii qui non solum fidei professione et communione sacramentorum, sed etiam spiritu gratiæ et charitatis vinculo inter se conjuncti et colligati sunt, de quibus dicitur : Cognovit Dominus, qui sunt ejus [4] ; possunt vero etiam homines ali-

[1] Ephes. 1. 23. — [2] Coloss. 1. 24. — [3] Aug. lib. 12. de Civ. Dei, c. 9. — [4] 2 Tim. 2. 19.

quibus conjecturis opinari quinam sint, qui ad hunc piorum hominum numerum pertineant : certo autem scire minime possunt[1].

NOTA HOC. Quare æstimandum non est, Christum Salvatorem de hac Ecclesiæ parte locutum esse, cum ad Ecclesiam nos remisit[2], eique ut pareamus præcepit. Nam cum illa sit incognita, cui certum esse poterit, ad cujus judicium confugiendum, et cujus auctoritati obtemperandum sit? bonos igitur et improbos Ecclesia complectitur, quemadmodum et divinæ litteræ, et sanctorum virorum scripta testantur, in quam sententiam scriptum est illud Apostoli : Unum corpus et unus spiritus[3].

XI. Ecclesia, quibus figuris et similitudinibus designata.

Hæc autem Ecclesia nota est urbique supra montem sitæ comparata, quæ undique conspicitur[4]. Nam cum illi ab omnibus parendum sit, cognoscatur necesse est. Neque bonos tantum, sed malos etiam complectitur, ut multis parabolis Evangelium docet, veluti cum regnum cœlorum, id est militantem Ecclesiam, simile esse sagenæ in mare missæ commemorat[5]; vel agro, in quo zizania superseminata sunt[6]; vel areæ, in qua frumentum cum paleis continetur[7]; vel decem virginibus partim fatuis, partim prudentibus[8]; sed multo ante etiam in arca Noe, in qua non solum munda, sed etiam immunda animantia concludebantur[9], hujus Ecclesiæ figuram et similitudinem licet intueri. Quamvis autem bonos et malos ad Ecclesiam pertinere catholica fides vere et constanter affirmet, ex eisdem tamen fidei regulis fidelibus explicandum est utriusque partis diversam admodum rationem esse : ut enim paleæ cum frumento in area confusæ sunt, vel interdum membra varie intermortua corpori conjuncta, ita etiam mali in Ecclesia continentur.

XII. Quinam ab Ecclesia excludantur.

Ex quo fit ut tria tantummodo hominum genera ab ea excludantur : primo infideles, deinde hæretici et schismatici, postremo excommunicati : ethnici quidem, quod in Ecclesia nunquam fuerunt, neque eam unquam cognoverunt, nec ullius sacramenti participes in populi christiani societate facti sunt : hæretici vero atque schismatici, quia ab Ecclesia desciverunt,

[1] Conc. Trid., sess. 6, c. 12 et can. 16. — [2] Matth. 18. 17. — [3] Eph. 4. 4. — [4] Matth. 5. 14. — [5] Matth. 13. 47 — [6] Ibid. 24. — [7] Luc. 3. 17. — [8] Matth. 25. 1, 2. — [9] Gen. 7. 2.

neque enim illi magis ad Ecclesiam spectant, quam transfugæ ad exercitum pertineant, a quo defecerunt. Non negandum tamen quin in Ecclesiæ potestate sint, ut qui ab ea in judicium vocentur, puniantur et anathemate damnentur. Postremo etiam excommunicati, quod Ecclesiæ judicio ab ea exclusi, ad illius communionem non pertineant, donec resipiscant. De cæteris autem, quamvis improbis et sceleratis hominibus, adhuc eos in Ecclesia perseverare dubitandum non est, idque fidelibus tradendum assidue, ut si forte Ecclesiæ antistitum vita flagitiosa sit, eos tamen in Ecclesia esse, nec propterea quidquam de eorum potestate detrahi certo sibi persuadeant.

XIII. Privatæ familiæ, Pastores et loca sacra etiam Ecclesia dicuntur.

Verum universæ etiam Ecclesiæ partes Ecclesiæ nomine significari solent[1], ut cum Apostolus Ecclesiam quæ est Corinthi, Galatiæ, Laodicensium, Thessalonicensium nominat, privatas etiam fidelium familias Ecclesias vocat: nam Priscæ et Aquilæ domesticam Ecclesiam salutari jubet[2]: item alio in loco: Salutant vos, inquit, in Domino multum Aquila et Priscilla cum domestica sua Ecclesia[3]. Ad Philemonem etiam scribens eamdem vocem usurpavit[4]. Interdum quoque Ecclesiæ nomine ejus præsides ac pastores significantur: Si te non audierit, inquit Christus, dic Ecclesiæ[5]: quo in loco præpositi Ecclesiæ designantur: sed locus etiam in quem populus sive ad concionem, sive alicujus rei sacræ causa convenit, Ecclesia appellatur[6]. Præcipue vero in hoc articulo Ecclesia bonorum simul et malorum multitudinem, nec præsides solum, sed eos etiam qui parere debent, significat.

XIV. Ecclesiæ proprietates.

Aperiendæ autem sunt fidelibus hujus Ecclesiæ proprietates, ex quibus licebit agnoscere quanto beneficio a Deo affecti sint, quibus contigerit in ea nasci atque educari.

Prima ut una sit.

Prima igitur proprietas in Symbolo Patrum describitur, ut una sit: Una enim, inquit, est columba mea, una est speciosa mea[7]. Vocatur autem una tanta hominum multitudo, quæ tam longe lateque diffusa est, ob eas causas quæ ab Apostolo ad Ephesios[8] scriptæ sunt: Unum enim Dominum, unam fidem,

[1] 2. Cor. 1. 1; 1. Cor. 16. 19; Coloss. 4. 16; 1. Thess. 1. 1; Rom. 16. 4. — [2] Ibid. 16. 4, 5. — [3] 1. Cor. 16. 29. — [4] Phil. 2. — [5] Matth. 18. 17. — [6] 1. Cor. 11. 18. — [7] Can. 6. 8 — [8] Eph. 4. 4.

unum baptisma tantum esse prædicat. Unus est enim ejus rector, ac gubernator, invisibilis quidem Christus, quem æternus Pater dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ejus[1].

XV. Ad unitatem Ecclesiæ caput visibile requiritur.

Visibilis autem is qui romanam cathedram Petri apostolorum principis legitimus successor tenet. De quo fuit illa omnium Patrum ratio et sententia consentiens, hoc visibile caput ad unitatem Ecclesiæ constituendam et conservandam necessarium fuisse.

Quod præclare et vidit et scripsit sanctus Hieronymus[2] contra Jovinianum, iis verbis: Unus eligitur, ut, capite constituto, schismatis tollatur occasio; et ad Damasum: Facessat invidia, Romani culminis recedat ambitio, cum successore piscatoris et disciplulo crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, beatitudini tuæ, id est cathedræ Petri communione consocior. Super illam petram ædificatam Ecclesiam scio. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit, regnante diluvio.

Quod et longe antea ab Irenæo[3] probatur, et Cypriano[4], qui de unitate Ecclesiæ loquens, ait: Loquitur Dominus ad Petrum: Ego, Petre, dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam[5]. Super unum ædificat Ecclesiam: et quamvis apostolis omnibus, post resurrectionem suam, parem potestatem tribuat, et dicat: Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum[6]; tamen, ut unitatem manifestaret, unitatis ejusdem originem ab uno incipientem auctoritate sua disposuit, etc.

Optatus deinde Milevitanus ait[7]: Ignorantiæ tibi adscribi non potest, scienti, in urbe Roma, Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, in quo uno cathedræ unitas ab omnibus servaretur, ne cæteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut jam schismaticus et prævaricator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret.

Post vero Basilius sic scriptum reliquit[8]: Petrus collocatus est in fundamento: dixit enim, Tu es Christus Filius Dei vivi;

[1] Ephes. 1. 23. — [2] S. Hieron. liv. 1. contra Jovinian. in med. et epist. 57. — [3] Iren. lib. 3, contr. hæres. cap. 3. — [4] B. Cyprian. lib. de unit. Eccles. in principio fere. — [5] Matth. 16. 18. — [6] Joan. 20. 21 22. — [7] Optatus initio l. 2 ad Parm. — [8] Basil. hom. 29 quæ est de pœnit.

et vicissim audivit se esse petram : licet enim petra esset, non tamen petra erat ut Christus, nam Christus vere immobilis petra; Petrus vero propter petram [1]. Dignitates enim suas Deus largitur aliis; sacerdos est, et fecit sacerdotes, petra est, et petram facit : et quæ sua sunt largitur servis suis.

Postremo vero sanctus Ambrosius ait : Si quis objiciat Ecclesiam, uno capite et sponso Jesu Christo contentam, præterea nullum requirere, in promptu responsio est. Ut enim Christum Dominum singulorum sacramentorum non solum auctorem, sed intimum etiam præbitorem habemus (nam ipse est qui baptizat, et qui absolvit, et tamen is homines sacramentorum externos ministros instituit); sic Ecclesiæ, quam ipse intimo spiritu regit, hominem suæ potestatis vicarium et ministrum præfecit : nam cum visibilis Ecclesia visibili capite egeat, ita Salvator noster Petrum universi fidelium generis caput et pastorem constituit, cum illi oves suas pascendas verbis amplissimis commendavit [2], ut qui ei successisset, eamdem plane totius Ecclesiæ regendæ et gubernandæ potestatem habere voluerit.

XVI. Unitatem Fidelium conservandi ratio.

Unus, præterea, idemque est spiritus, inquit Apostolus ad Corinthios, qui fidelibus gratiam, perinde atque anima corporeis membris vitam, impertitur [3]. Ad quam unitatem servandam, cum Ephesios hortaretur, inquit : Solliciti servate unitatem spiritus in vinculo pacis : unum corpus et unus spiritus [4]. Quemadmodum enim humanum corpus multis constat membris, eaque ab una anima aluntur, quæ oculis visum, auribus auditum, et aliis sensibus diversas vires subministrat : ita corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia, ex multis fidelibus compositum est. Una quoque est spes, ut in eodem loco idem Apostolus testatur [5], ad quam vocati sumus : siquidem omnes eamdem rem, nempe æternam et beatam vitam, speramus. Una est denique fides, quæ omnibus tenenda est ac præ se ferenda : Non sint, inquit Apostolus, in vobis schismata [6] : atque unum baptisma [7], quod quidem est christianæ fidei sacramentum.

Secunda ut sit sancta.

Altera proprietas Ecclesiæ est, ut sit sancta : quod a principe apostolorum accepimus eo loco : Vos autem genus electum, gens sancta [8].

[1] Matth. 16. 17, 18. — [2] Joan. 21. 15. — [3] 1. Cor. 12. 11, 12. — [4] Eph. 4. 3. 4. — [5] Eph. 4. 4. — [6] 1. Cor. 1. 10. — [7] Eph. 4. 5. — [8] 1. Pet. 2. 9.

XVII. Ecclesia sancta est. Primo.

Appellatur autem sancta quod Deo consecrata, dedicataque sit [1]. Sic enim cætera hujuscemodi, quanquam corporea sint, sancta vocari consueverunt, cum divino cultui addicta et dedicata sunt. Cujus generis sunt in lege veteri vasa, vestes et altaria; in qua primogeniti quoque, qui Deo altissimo dedicabantur, sancti sunt appellati [2].

Nota. Nec mirum cuiquam videri debet, Ecclesiam dici sanctam, tametsi multos peccatores contineat; sancti enim vocantur fideles, qui populus Dei effecti sunt, quive se, fide et baptismate suscepto, Christo consecrarunt: quanquam in multis offendunt, et, quæ polliciti sunt, non præstant: quemadmodum etiam, qui artem aliquam profitentur, etsi artis præcepta non servent, nomen tamen artificum retinent. Quare divus Paulus Corinthios, sanctificatos et sanctos appellat [3]: in quibus nonnullos fuisse perspicuum est, quos ut carnales [4], et gravioribus etiam nominibus acriter objurgat.

Secundo.

Sancta etiam dicenda est, quod veluti corpus cum sancto capite Christo Domino [5], totius sanctitatis fonte, conjungitur, a quo Spiritus sancti charismata et divinæ bonitatis divitiæ diffunduntur. Præclare sanctus Augustinus [6], interpretans verba illa Prophetæ, Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: Audeat, inquit, et corpus Christi, audeat et unus ille homo, clamans a finibus terræ cum capite suo et sub capite suo dicere, Sanctus sum: accepit enim gratiam sanctitatis, gratiam baptismi et remissionis peccatorum. Ac paulo post: Si christiani omnes, et fideles in Christo baptizati, ipsum induerunt, sicut Apostolus dicit: Quotquot in Christo baptizati estis, Christum induistis [7]: si membra sunt facti corporis ejus, et dicunt se sanctos non esse, capiti ipsi faciunt injuriam, cujus membra sancta sunt [8].

Tertio.

Accedit etiam quod sola Ecclesia legitimum sacrificii cultum, et salutarem habet sacramentorum usum: per quæ, tanquam efficacia divinæ gratiæ instrumenta, Deus veram sanctitatem efficit: ita ut, quicumque vere sancti sunt, extra hanc Ecclesiam esse non possint. Patet igitur Ecclesiam esse

[1] Lev. 27. 28, 30. — [2] Exod. 13. 12. — [3] 1. Cor. 1. 2. — [4] 1. Cor. 3. 3. — [5] Eph. 4. 15, 16. — [6] In ps. 85. 2. — [7] Gal. 3. 27. — [8] Eph. 5. 30.

sanctam[1], ac sanctam quidem[2], quoniam corpus est Christi, a quo sanctificatur, cujusque sanguine abluitur[3].

Tertia ut sit Catholica.

Tertia proprietas Ecclesiæ ea est, ut catholica, nempe universalis, vocetur, quæ appellatio vere illi tributa est : quoniam, ut testatur sanctus Augustinus[4], A solis ortu usque ad occasum unius fidei splendor diffunditur. Neque enim, ut in humanis rebuspublicis aut hæreticorum conventibus, unius tantum regni terminis aut uno hominum genere Ecclesia definita est : verum omnes homines, sive illi barbari sint, sive Scythæ, sive servi, sive liberi, sive masculi, sive feminæ, charitatis sinu complectitur[5]. Quare scriptum est : Redemisti nos Deo in sanguine tuo ex omni tribu, et lingua, et populo, et ratione, et fecisti nos Deo nostro regnum[6]. De Ecclesia dicit David : Postula a me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ[7]. Item : Memor ero Rahab et Babylonis scientium me ; et : Homo natus est in ea[8]. Præterea omnes fideles, qui ab Adam in hunc usque diem fuerunt, quive futuri sunt quamdiu mundus exstabit, veram fidem profitentes, ad eamdem Ecclesiam pertinent, quæ super fundamento apostolorum fundata est[9] ac prophetarum, qui omnes in illo lapide singulari Christo, qui fecit utraque unum, et pacem iis qui prope et iis qui longe annuntiavit, constituti sunt et fundati. Universalis etiam ob eam causam dicitur, quod omnes qui salutem æternam consequi cupiunt, eam tenere et amplecti debeant, non secus ac qui arcam, ne diluvio perirent[10], ingressi sunt. Hæc igitur veluti certissima regula tradenda est, qua vera et falsa Ecclesia judicetur.

XVIII. Ecclesiæ veræ a falsa dignoscendæ regula altera.

Sed ex origine etiam, quam revelata gratia ab apostolis ducit, Ecclesiæ veritatem agnoscimus : siquidem ejus doctrina veritas est, non recens, neque nunc primum orta ; sed ab apostolis jam olim tradita, et in omnem orbem terrarum disseminata, ex quo fit, ut nemo dubitare possit, impias hæreticorum voces longe a veræ Ecclesiæ fide abesse, cum doctrinæ Ecclesiæ, quæ ab apostolis ad hanc diem prædicata est,

[1] Ephes. 1. 1, 4. — [2] De sanctitate Ecclesiæ vide Justin. mart. in utraque Apol. ; Tertul. in Apol ; August. contra Faus. cap. 17 ; Gregor. Moral., l. 37. — [3] Eph. 1. 7. 23. — [4] Serm. 23, 131 et 181 de temp. — [5] Gal. 3. 28. — [6] Apoc. 5. 9, 10. — [7] Ps. 2. 8. — [8] Ps. 86. 4. 5. — [9] Eph. 2. 20. 14. 17. — [10] Gen. 7. 7. et d.

adversentur. Quare, ut omnes intelligerent quænam esset Ecclesia catholica, Patres in symbolo illud divinitus addiderunt, *apostolicam*[1].

XIX. Cur dicatur Ecclesia Catholica.

Et enim Spiritus sanctus, qui Ecclesiæ præsidet, eam non per aliud genus ministrorum quam per apostolicum gubernat. Qui Spiritus primum quidem apostolis tributus est, deinde vero summa Dei benignitate semper in Ecclesia mansit. Sed quemadmodum hæc una Ecclesia errare non potest in fidei ac morum disciplina tradenda, cum a Spiritu sancto gubernetur[2], ita cæteras omnes, quæ sibi Ecclesiæ nomen arrogant, ut quæ diaboli spiritu ducantur, in doctrinæ et morum perniciosissimis erroribus versari necesse est.

XX. Ecclesiæ duæ figuræ.

Sed quoniam magnam vim habent figuræ veteris Testamenti ad excitandos fidelium animos, revocandamque rerum pulcherrimarum memoriam, cujus rei potissimum causa apostoli his usi sunt: illam quoque doctrinæ partem, quæ magnas utilitates habet, parochi non prætermittent.

Prior.

In his autem illustrem significationem habet arca Noe, quæ ob eam rem tantum divino jussu constructa est[3], ut nullus dubitandi locus relinquatur, quin Ecclesiam ipsam significet, quam Deus sic constituit, ut quicumque per baptismum illam ingrederentur, ab omni mortis æternæ periculo tuti esse possent: qui vero extra illam essent, quemadmodum iis evenit qui in arcam recepti non sunt, suis sceleribus obruerentur.

Altera.

Alia figura est, magna illa civitas Jerusalem[4], cujus nomine Scripturæ sæpius sanctam Ecclesiam significant. Nimirum in illa solum offerre Deo sacrificia licebat: quia in sola etiam Dei Ecclesia, neque extra eam usquam, verus cultus verumque sacrificium reperitur, quod Deo placere ullo modo possit.

XXI. Ecclesiam esse fide credendam, et quomodo.

Jam illud etiam extremo loco de Ecclesia docendum erit

[1] De veræ Ecclesiæ notis; vide August. contra epist. Fundamenti, cap. 4, Tertull. lib. toto de præscript. — [2] Aug. contra Crescent. l. 1. cap. 33. — [3] Gen. 6. 14. — [4] Gal. 4. 26; Heb. 12. 22; Deut. 12. 11, 12, 13, 14, 18, 21.

quanam ratione nos credere Ecclesiam ad articulos fidei pertineat : nam etsi quivis ratione et sensibus percipit Ecclesiam, id est, hominum conventum, in terris esse, qui Christo Domino addicti et consecrati sunt : neque ad eam rem animo concipiendam fide opus esse videatur, cum nec Judæi, nec Turcæ quidem de eo dubitent : tamen illa mysteria, quæ in sancta Dei Ecclesia contineri partim declaratum est, partim in sacramento ordinis explicabitur, mens fide tantummodo illustrata, non ullis rationibus convicta, intelligere potest. Cum igitur hic articulus, non minus quam cæteri, intelligentiæ nostræ facultatem et vires superet, jure optimo confitemur nos Ecclesiæ ortum, munera et dignitatem, non humana ratione cognoscere, sed fidei oculis intueri.

XXII. Ecclesiæ quis auctor.

Neque enim aut homines hujus Ecclesiæ auctores fuerunt, sed Deus ipse immortalis, qui eam super firmissimam petram ædificavit, teste Propheta : Ipse fundavit eam altissimus[1] : quam ob causam hæreditas Dei[2], et Dei populus appellatur[3]. Nec potestas, quam accepit, humana est, sed divino munere tributa. Quare quemadmodum naturæ viribus comparari non potest, ita etiam fide solum intelligimus, in Ecclesia claves regni cœlorum esse[4], eique potestatem peccata remittendi[5], excommunicandi[6], verumque Christi corpus consecrandi traditam[7] : deinde cives, qui in ea morantur, non habere hic civitatem permanentem[8], sed futuram inquirere.

XXIII. Ecclesiam credere oportet, et non in Ecclesiam.

Unam igitur Ecclesiam sanctam et catholicam esse necessario credendum est : Tres enim Trinitatis personas, Patrem et Filium, et Spiritum sanctum ita credimus, ut in eas fidem nostram collocemus[9]. Nunc autem mutata dicendi forma sanctam, et non in sanctam Ecclesiam, credere profitemur : ut, hac etiam diversa loquendi ratione, Deus omnium effector a creatis rebus distinguatur, præclaraque illa omnia quæ in Ecclesiam collata sunt beneficia, divinæ bonitati accepta referamus.

XXIV. Hæc articuli pars diligenter explicanda.

Sanctorum communionem. Cum sanctus Joannes evangelista de divinis mysteriis ad fideles scriberet, cur eos in illis erudi-

[1] Psal. 86. 5. — [2] Psal. 2. 8. — [3] Osee 2. 1. — [4] Matth. 16. 19 — [5] Joan. 20. 23. — [6] Matth. 18. 17. — [7] Heb. 13. 10. — [8] Heb. 13. 14. — [9] Aug. serm. 131 de temp.

ret, hanc rationem attulit : Ut et vos, inquit, societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre, et cum Filio ejus Jesu Christo [1]. Hæc societas in communione sanctorum sita est : de qua in hoc articulo sermo habetur. Utinam vero in eo explicando ecclesiarum præsides, Pauli et aliorum apostolorum diligentiam imitarentur [2]. Est enim non solum quædam superioris articuli interpretatio, doctrinaque uberrimorum fructuum, sed etiam, quis usus mysteriorum esse debeat, quæ symbolo continentur, declarat : omnia enim ejus rei causa pervestiganda sunt ac percipienda, ut in hanc tam amplam et beatam societatem sanctorum admittamur, admissique constantissime perseveremus, cum gaudio gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine [3].

XXV. In quibus Sanctorum sita sit communio.

In primis igitur fideles docendi sunt hunc articulum esse illius qui de una sancta Ecclesia catholica antea positus est veluti explicationem quamdam : unitas enim spiritus, a quo illa regitur, efficit ut quidquid in eam collatum est, commune sit : omnium enim sacramentorum fructus ad universos fideles pertinet [4] : quibus sacramentis, veluti sacris vinculis, Christo connectuntur et copulantur : et maxime omnium baptismo, quo, tanquam janua, in Ecclesiam ingredimur. Hac autem sanctorum communione, sacramentorum communionem intelligi debere, Patres in symbolo significant illis verbis : Confiteor unum baptisma [5]. Baptismum vero in primis Eucharistia, et deinceps cætera sacramenta consequuntur ; nam etsi hoc nomen omnibus sacramentis convenit, cum Deo nos conjungant, illiusque participes, cujus gratiam recipimus, efficiant : magis tamen proprium est Eucharistiæ, quæ hanc efficit communionem [6].

Sed alia etiam communio in Ecclesia cogitanda est. Quæcumque enim pie sancteque ab uno suscipiuntur, ea ad omnes pertinent, et, ut illis prosint, charitate ; quæ non quærit quæ sua sunt [7], efficitur. Id vero cum sancti Ambrosii [8] testimonio comprobatur, qui locum illum psalmi explanans : Particeps ego sum omnium timentium te; ita inquit : Sicut membrum particeps esse dicimus totius corporis, sic conjunctum omnibus

[1] 1. Joan. 1. 3. — [2] Aug. in Joan. Tract. 32. — [3] Col. 1. 12. — [4] Aug. l. 19 cont. Faust. c. 21. — [5] Damas. l. 4 de fide Orthodox. cap. 12. — [6] 1. Cor. 10. 16. — [7] 1. Cor. 13. 5. — [8] In ps. 118. serm. 8, v. 69.

timentibus Deum. Quare Christus eam nobis orandi formam præscripsit, ut diceremus: Patrem nostrum [1], non meum: ac reliqua ejus generis, non nobis tantum, sed omnium saluti et commodis prospicientes.

XXVI. Similitudo singularis.

At vero hæc bonorum communicatio, membrorum humani corporis aptissima similitudine in sacris litteris sæpe demonstratur. Nam in corpore multa sunt membra : sed etsi multa sunt, unum tamen corpus constituunt [2], in quo singula proprio non autem omnia eodem munere funguntur. Nec vero omnia eamdem dignitatem habent, aut æque utiles et decoras functiones exsequuntur : nullique suum, sed totius corporis commodum atque utilitas proposita est. Omnia deinde tam apta inter se et connexa sunt, ut si unum aliquo dolore afficitur, cætera item, naturæ cognatione et consensu, doleant : si contra bene affectum est, communis sit omnibus ille jucunditatis sensus. Atque hæc eadem in Ecclesia licet contemplari [3], in qua, etsi diversa sunt membra, nempe variæ nationes, Judæorum, gentium, liberi et servi, pauperes et divites; cum tamen baptismo initiantur, unum corpus cum Christo fiunt, cujus ille caput est.

Nota. Unicuique præterea in hac Ecclesia suum munus assignatum est : ut enim alii in ea apostoli, alii doctores [4], omnes vero publicæ utilitatis causa sunt constituti : ita aliorum est præesse ac docere : aliorum item parere ,et subjectos esse.

XXVII. Qui in peccato mortali sunt, quo communionis sanctorum fructu priventur.

At vero tot tantisque muneribus ac bonis divinitus collatis illi fruuntur, qui in charitate vitam christianam degunt, justique et chari Deo sunt. Membra vero mortua, nimirum homines sceleribus obstricti, et a Dei gratia alienati, hoc quidem bono non privantur, ut hujus corporis membra esse desinant : sed cum sint mortua, fructum spiritualem, qui ad justos et pios homines pervenit, non percipiunt. Tametsi, cum in Ecclesia sint, ad amissam gratiam, vitamque recuperandam ab iis adjuvantur, qui spiritu vivunt, et eos fructus capiunt, quorum expertes esse dubitari non potest, qui omnino ab Ecclesia sunt præcisi.

[1] Matth. 6. 11 — [2] 1. Cor. 12. 14. et d. — Aug. in ps. 70, serm. 2. — [4] 1 Cor. 12. 28 ; Eph. 4. 11

XXVIII. Gratiæ gratis datæ sunt dona communia.

Nec vero tantum communia sunt ea dona, quæ homines charos Deo, ac justos reddunt : sed gratiæ etiam gratis datæ, in quibus numerantur scientia, prophetia, donum linguarum ac miraculorum, et cætera hujus generis [1] ; quæ dona malis etiam hominibus, non privatæ, sed publicæ utilitatis causa, ad ædificandam Ecclesiam conceduntur : nam sanitatis gratia, non illius qui ea præditus est, sed ægroti curandi causa, tributa est. Ac nihil tandem a vere Christiano homine possidetur, quod sibi cum cæteris omnibus commune esse non existimare debeat; quare ad sublevandam indigentium miseriam prompti ac parati esse debent : nam qui hujusmodi bonis ornatus est, si viderit fratrem suum egere, nec illi subvenerit, is Dei charitatem non habere plane convincitur [2]. Quæ cum ita se habeant, satis constat eos qui in hac sancta communione sunt, quadam felicitate perfrui, et vere illud dicere posse : Quam dilecta tabernacula tua, domine virtutum! Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini [3] : et : Beati qui habitant in domo tua, Domine [4].

DE ARTICULO X.

CAPUT XI.

I. Fides hujus articuli necessaria ad salutem.

Remissionem *peccatorum*. Nemo est qui, cum videat hunc articulum de remissione peccatorum in cæteris fidei articulis numeratum esse, dubitare possit, eo non solum divinum aliquod mysterium, sed etiam ad salutem comparandam maxime necessarium, contineri. Nam antea declaratum est, sine certa eorum fide, quæ in symbolo credenda proponuntur, nemini ad christianam pietatem aditum patere. Verum si id, quod per se omnibus notum esse debet, aliquo etiam testimonio confirmandum videatur, satis illud erit quod Salvator noster paulo ante ascensum in cœlum de ea re testatus est, cum discipulis sensum aperuit, ut intelligerent Scripturas : Oportebat, inquit [5], Christum pati, et resurgere à mortuis tertia die, et prædicari in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Hierosolyma.

[1] 1. Cor. 14. 6. — [2] 1. Joan. 3. 17. — [3] Psal. 83. 2. — [4] Psal. 83. 5. — [5] Luc. 24. 46.

II. Munus Parochi in hoc articulo explicando.

Quæ verba si parochi animadverterint, facile intelligent, cum cætera, quæ ad religionem pertinent, fidelibus tradenda sint, tum vero præcipue hujus articuli diligenter explicandi magnam eis à Domino necessitatem impositam esse. Munus igitur parochi erit, quod ad hunc locum attinet, docere, non solum peccatorum remissionem in catholica Ecclesia reperiri, de qua Isaias prædixerat : Populus qui habitat in ea [1], auferetur ab eo iniquitas; sed etiam potestatem peccata remittendi in ea esse [2].

Notent Confessarii.

Qua si rite et secundum leges à Christo Domino præscriptas sacerdotes utantur, vere peccata remitti et condonari credendum est.

III. Culpæ et pœnæ remissio fit in Baptismo.

Hæc autem venia, cum primum fidem profitentes sacro baptismo abluimur, adeo cumulate nobis datur, ut nihil aut culpæ delendum, sive ea origine contracta, sive quid propria voluntate omissum vel commissum sit, aut pœnæ persolvendum, relinquatur. Verum per baptismi gratiam nemo tamen ab omni naturæ infirmitate liberatur : quin potius, cum unicuique adversus concupiscentiæ motus, quæ nos ad peccata incitare non desinit, pugnandum sit, vix ullum reperias, qui vel tam acriter resistat, vel tam vigilanter salutem suam tueatur, ut omnes plagas vitare possit [3].

IV. Claves regni cœlorum Ecclesiæ traditæ.

Cum igitur necesse fuerit in Ecclesia potestatem esse peccata remittendi, alia etiam ratione quam baptismi sacramento, claves regni cœlorum illi concreditæ sunt, quibus possint unicuique pœnitenti, etiamsi usque ad extremum vitæ diem peccasset, delicta condonari. Clarissima hujus rei testimonia in sacris litteris habemus : nam apud sanctum Matthæum Dominus ita ad Petrum loquitur : Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cœlis : et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in cœlis [4]. Item : Quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo : et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo [5]. Deinde sanctus Joannes testatur Do-

[1] Isai. 33. 24. — [2] Aug. homil. 49. cap. 3. — [3] Trident. sess. 5, can. 5; Aug. l. 2 de peccat. merit. cap. 28 — [4] Matth. 16. 19. — [5] Ibid. 18. 18.

minum, cum insufflasset apostolis, dixisse: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt [1].

V. Nullum peccatum quin possit in Ecclesia remitti.

Neque vero existimandum est hanc potestatem certis quibusdam peccatorum generibus definitam esse: nullum enim tam nefarium facinus vel admitti, vel cogitari potest, cujus remittendi potestatem sancta Ecclesia non habeat: quemadmodum etiam nemo adeo improbus et scelestus fuerit, quem si erratorum suorum vere pœniteat, certa ei veniæ spes proposita esse non debeat [2]. Sed neque hæc eadem potestas ita circumscribitur, ut præfinito solum aliquo tempore ea uti liceat; nam quacumque hora peccator ad sanitatem redire voluerit, rejiciendum non esse docuit Salvator noster, cum principi apostolorum interroganti quoties peccatoribus ignoscendum esset, an septies, respondit: Non septies, sed usque septuagies septies [3].

VI. Hæc potestas est penes Episcopos et Sacerdotes.

Verum si ministros divinæ hujus potestatis spectemus, ea minus late patere videbitur. Dominus enim non omnibus, sed episcopis tantum et sacerdotibus tam sancti muneris potestatem dedit. Idem etiam censendum erit quod ad rationem ejus potestatis exercendæ pertinet [4]: nam per sacramenta solum, si eorum forma servetur, peccata remitti possunt: aliter vero nullum jus à peccatis solvendi Ecclesiæ datum est. Ex quo sequitur, tum sacerdotes, tum sacramenta, ad peccata condonanda, veluti instrumenta, valere, quibus Christus Dominus auctor ipse et largitor salutis, remissionem peccatorum et justitiam in nobis efficit.

VII. Remissio peccatorum quanta sit gratia.

Ut autem fideles cœleste hoc munus, quod singulari in nos Dei misericordia Ecclesiæ donatum est, magis suscipiant, atque ad ejus usum et tractationem ardentiori pietatis studio accedant, conabitur parochus hujus gratiæ dignitatem et amplitudinem demonstrare. Ea autem ex hoc potissimum perspicitur, si cujus virtutis sit peccata remittere, et homines ex injustis justos reddere, diligenter expositum fuerit. Constat

[1] Joan. 20. 22, 23. — [2] Ambr. l. 1 de pœnit. cap. 1 et 2; Aug. in Ench. c. 93. — [3] Matt. 18. 21, 22. — [4] Trid. sess. 14, cap. 6; Hier. ep. 1 post med. Amb. de Cain et Abel. c. 4.

enim infinita et immensa Dei vi hoc effici, quam eamdem, in excitandis mortuis et in mundi creatione, necessariam esse credimus[1]. Quod si etiam, ut Augustini sententia confirmatur[2], majus opus existimandum est aliquem ex impio pium facere, quam cœlum et terram ex nihilo creare, cum ipsa creatio non nisi ex infinita virtute possit existere, consequens est ut multo magis peccatorum remissio infinitæ potestati tribuenda sit. Quare verissimas esse priscorum patrum voces agnoscimus, quibus confitentur ab uno Deo peccata hominibus condonari neque ad alium autorem, quam ad summam ejus bonitatem et potentiam, tam mirificum opus referendum esse. Ego sum, inquit ipse Dominus per Prophetam, ego sum ipse, qui deleo iniquitates tuas[3]. Nam scelerum remittendorum eadem ratio videtur esse, quam in pecunia debita servare oportet. Quemadmodum igitur a nemine, nisi à creditore, pecunia quæ debetur, remitti potest : ita, cum uni Deo peccatis obstricti simus (siquidem quotidie oramus : Dimitte nobis debita nostra[4],) perspicuum est a nemine, præter illum, debita nobis condonari posse.

VIII. Potestatem dimittendi peccata primus habuit Christus.

Hoc vero admirabile et divinum munus, antequam Deus homo fieret, nulli creatæ naturæ impertitum est. Primus omnium Christus Salvator noster, ut homo, cum idem verus Deus esset, hoc munus à cœlesti Patre traditum accepit : Ut sciatis, inquit[5], quia Filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, ait paralytico : Surge, tolle grabatum tuum, et vade in domum tuam. Cum igitur homo factus esset, ut hominibus hanc peccatorum veniam largiretur, priusquam in cœlum ascenderet, ut ibi ad dexteram Dei in perpetuum sederet, eam potestatem episcopis et presbyteris in Ecclesia concessit : quanquam, ut antea docuimus, Christus sua auctoritate, cæteri, ut ejus ministri, peccata dimittunt.

IX. Potestas remittendi peccata maximum donorum Christi.

Quamobrem, si quæ infinita virtute effecta sunt, maxime admirari, et suscipere debemus : satis intelligimus pretiosissimum hoc munus esse, quod Christi Domini benignitate Ecclesiæ donatum est. Sed ipsa etiam ratio, qua Deus, clementissimus Pater, mundi peccata delere constituit, animos

[1] Trid. sess. 6, cap. 7. et sess. 14. 1, 2 ; August. tract. 72 in Joan. — [2] Aug. l. 1 de pecc. merit., cap. 23, l. 50 ; Hom. hom. 23 ; Ambr. de Abel, cap. 4. — [3] Isa. 43. 25. — [4] Matth 6. 12. — [5] Matth. 9. 6 ; Marc. 2. 9. 10.

fidelium ad hujus beneficii magnitudinem contemplandam vehementer excitabit; sanguine enim unigeniti Filii sui scelera nostra expiari voluit, ut pœnam, quam nos pro peccatis commeruimus, ultro ille persolveret, justusque pro injustis damnaretur, innocens pro reis morte acerbissima afficeretur[1]. Quare cum animo cogitabimus nos non corruptibilibus auro et argento redemptos esse, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati Christi et incontaminati[2]: facile statuemus nihil nobis salubrius contingere potuisse hac remittendi peccata potestate, quæ inexplicabilem Dei providentiam summamque erga nos charitatem ostendit.

X. Peccatum mortale quantum malum.

Ex hac autem cogitatione maximus fructus ad omnes perveniat necesse est; nam qui Deum mortali aliquo peccato offendit, quidquid meritorum ex Christi morte et cruce consecutus est, statim amittit, et omnino paradisi aditu, quem prius interclusum Salvator noster passione sua omnibus patefecit, prohibetur. Quod quidem cum in mentem venit, facere non possumus quin humanæ miseriæ consideratio vehementer sollicitos nos habeat. Verum si animum ad hanc admirabilem potestatem referamus quæ Ecclesiæ divinitus tributa est; et, hujus articuli fide confirmati, oblatam unicuique facultatem credamus, ut possit, divina ope adjutus in pristinum dignitatis statum restitui; tunc vero cogimur summo gaudio et lætitia exultare, et immortales Deo gratias agere. Ac profecto si grata et jucunda medicamenta videri solent quæ nobis, medicorum arte et industria, cum gravi aliquo morbo laboramus, parantur: quanto jucundiora esse debent ea remedia quæ Dei sapientia ad animorum curationem atque adeo ad vitam reparandam instituit? cum præsertim non quidem dubiam salutis spem, ut medicinæ illæ, quæ corporibus adhibentur, sed certissimam iis, qui sanari cupiunt, salutem afferant.

XI. Beneficio remissionis peccatorum diligenter utendum.

Erunt igitur fideles hortandi, postquam tam ampli et præclari muneris dignitatem cognoverint, ut illud etiam studeant ad suum commodum religiose convertere. Vix enim fieri potest ut qui re utili et necessaria non utatur, eam contemnere non existimetur: præsertim vero cum Dominus hanc potes-

[1] 1. Pet. 3. 18. — [2] 1. Pet. 1. 18, 19.

tatem remittendi peccata ea re tradiderit Ecclesiæ, ut omnes hoc salutari remedio uterentur. Nam quemadmodum nemo sine baptismo expiari potest, ita quicumque baptismi gratiam, mortiferis sceleribus amissam, recuperare voluerit, ad aliud expiationis genus, nimirum pœnitentiæ sacramentum, confugiat necesse est.

XII. Facilitate veniæ obtinendæ non abutendum.

Verum hoc loco admonendi sunt fideles, ne, tam ampla veniæ facultate proposita, quam etiam nullius temporis termino definiri declaravimus, vel ad peccandum faciliores, vel ad resipiscendum tardiores reddantur : in altero enim cum injuriosi et contumeliosi in hanc divinam potestatem manifeste deprehendantur [1], indigni sunt quibus Deus misericordiam suam impertiatur ; in altero vero magnopere verendum est ne, morte præoccupati, frustra peccatorum remissionem confessi fuerint, quam tarditate et procrastinatione merito amiserunt.

DE ARTICULO XI.

CAPUT XII.

I. Fides hujus articuli quam necessaria.

Carnis *resurrectionem.* Magnam hujus articuli vim esse ad fidei nostræ veritatem stabiliendam id maxime ostendit, quod divinis litteris non solum credendus fidelibus proponitur, sed multis etiam rationibus confirmatur. Quod quidem cum in aliis symboli articulis vix fieri videamus, intelligi potest, hoc veluti firmissimo fundamento salutis nostræ spem nixam esse ; nam, ut Apostolus ratiocinatur : Si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides vestra [2]. In eo igitur explicando parochus non minus operæ et studii ponet, quam in eo evertendo multorum impietas laboravit : magnas enim et præclaras utilitates ex ea cognitione ad fidelium fructum redundare paulo post demonstrabitur.

II. Cur hominum resurrectio, carnis resurrectio appelletur.

Sed hoc imprimis attendere oportebit, resurrectionem hominum, in hoc articulo, carnis resurrectionem appellari ; quod quidem sine causa factum non est. Nam docere voluerunt apostoli id, quod necessario ponendum est, animam esse

[1] Aug. in Joan., tract. 33. et lib. 50 ; Hom. hom. 41 ; Ambr. lib. 2 de pœn., ca. 1, 2 et 11. — [2] 1. Cor. 15. 13, 14.

immortalem; quare ne quis forte eam simul cum corpore interiisse, utrumque vero in vitam revocari existimaret, cum animam plurimis sacrarum litterarum locis immortalem esse plane constet [1], ob eam rem carnis tantum suscitandæ mentio in articulo facta est. Et quanquam sæpe etiam in sacris Scripturis caro integrum hominem, ut est apud Isaiam : Omnis caro fœnum [2]; et apud sanctum Joannem : Et Verbum caro factum est [3], significet; hoc tamen loco carnis vox corpus declarat, ut, duarum partium, animæ et corporis, quibus homo constat, alteram tantum, nempe corpus, corrumpi et in pulverem terræ ex qua compactum est, redire; animam vero incorruptam manere, intelligamus.

III. Anima non dicenda est resurgere.

At vero cum nemo, nisi mortuus fuerit, ad vitam revocetur, anima proprie non dicitur resurgere. Carnis quoque mentio facta est, illius hæresis confutandæ causa, quæ, vivo Apostolo, Hymenæi et Phileti fuit [4], qui asserebant, cum de resurrectione in Scripturis sacris ageretur, non de corporea, sed de spirituali, qua a morte peccati ad vitam innocentem resurgitur, accipiendum esse. Itaque his verbis planum fit eum errorem tolli et veram corporis resurrectionem confirmari.

IV. Carnis resurrectio ut probanda.

Verum parochi partes erunt hanc veritatem illustrare exemplis ex veteri novoque Testamento, et ex omni ecclesiastica historia depromptis. Alii enim ab Helia et Eliseo [5], in veteri Testamento : alii, præter eos quos Christus Dominus à morte excitavit [6], a sanctis apostolis [7] aliisque permultis ad vitam revocati sunt : quæ resurrectio multorum hujus articuli doctrinam confirmat. Ut enim plures à morte excitatos credimus, ita universos ad vitam revocatum iri credendum est : quin etiam præcipuus fructus, quem nos ex hujusmodi miraculis capere debemus, ille est, ut summam fidem huic articulo tribuamus. Sunt multa testimonia quæ parochis qui in sacris litteris mediocriter versati sunt facile occurrent : illustriora vero loca sunt in veteri quidem Testamento, quæ leguntur apud Job, cum ait se in carne sua conspecturum Deum suum [8] : et apud Danielem, de eis qui in pulvere terræ dor-

[1] Sap. 2. 23, et 3. 4. ; Matth. 10. 22, 28. — [2] Isai. 40. 6. — [3] Joan. 1. 14. — [4] 1. Tim. 2. 17. — [5] 3. Reg. 17. 19 ; 4. 4, 34 ; 13. 21. — [6] Matth. 9. 25 ; Luc. 7. 14, 15 ; Joan. 11. 43, 44. — [7] Act. 9. 40, et 20. 10. — [8] Job. 19. 26.

miunt[1], alios in vitam æternam, alios in opprobrium sempiternum evigilaturos : in novo autem Testamento, quæ sanctus Matthæus refert de disputatione quam Dominus cum sadducæis habuit[2], præter ea quæ Evangelistæ narrant de extremo judicio[3]. Atque huc etiam referenda sunt quæ Apostolus, ad Corinthios[4] et ad Thessalonicenses scribens[5], accurata oratione disseruit.

V. Similitudines quibus resurrectio illustratur.

Sed quamvis hoc fide certissimum sit, multum tamen proderit, vel exemplis, vel rationibus ostendere id quod fides credendum proponit à natura aut ab humanæ mentis intelligentia, non abhorrere. Itaque Apostolus quærenti quo modo resurgerent mortui, sic respondit[6] : Insipiens! tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur; et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut puta tritici aut alicujus cæterorum; Deus autem dat illi corpus sicut vult. Et paulo post inquit : Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. Ad eam similitudinem multas præterea adjungi posse sanctus Gregorius[7] ostendit : Lux enim, inquit, quotidie quasi moriendo oculis subtrahitur, et rursus quasi resurgendo revocatur; et arbusta viriditatem amittunt, et rursus quasi resurgendo reparantur : et semina putrescendo moriuntur, et rursum germinando resurgunt.

VI. Rationibus probatur resurrectio.

Rationes illæ præterea, quæ ab Ecclesiasticis scriptoribus afferuntur, satis ad eam rem probandam accommodatæ videri possunt.

Prima.

Ac primum quidem, cum animæ immortales sint, et tanquam pars hominis ad humana corpora naturalem propensionem habeant, eas à corporibus sejunctas perpetuo manere, præter naturam existimandum est.

Secunda.

Quoniam vero quod naturæ adversatur ac violentum est, diuturnum esse non potest, consentaneum fore videtur ut denuo cum corporibus jungantur : ex quo etiam sequitur ut corporum resurrectio futura sit. Quo quidem argumentandi genere Salvator ipse noster usus videtur cum adversus saddu-

[1] Dan. 12. 2. — [2] Matth. 22. 31. — [3] Joan. 5. 25, 27, 28, 29. — [4] 1. Cor. 15. — [5] Thess. 4. 13. — [6] 1. Cor. 15 36, etc. — [7] Lib. 14 moral., cap. 28. 92.

cæos disputans[1], ex animarum immortalitate, corporum resurrectionem conclusit.

Tertia.

Deinde cum malis supplicia, bonis præmia a justissimo Deo sint proposita; ex illis vero quam plurimi[2], antequam debitas pœnas persolvant, ex his magna ex parte nullis affecti virtutis præmiis e vita decedant, necesse est iterum animas cum corporibus conjungi, ut pro sceleribus aut recte factis, corpora, quibus veluti peccati sociis homines utuntur, una cum anima pœna aut præmio afficiantur. Qui locus diligentissime tractatus est à sancto Chrysostomo[3] in homilia ad populum Antiochenum. Quare Apostolus, cum de resurrectione dissereret: Si in hac vita, inquit[4], tantum in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus. Quæ quidem verba nemo ad animæ miseriam referri existimabit, quæ cum immortalis sit, quamvis corpora non resurgerent, in futura tamen vita beatitudine frui posset; verum de toto homine intelligenda sunt. Nisi enim corpori debita pro laboribus præmia reddantur, necesse est ut qui, quemadmodum apostoli, tot ærumnas et calamitates in vita perpessi sunt, omnium sint miserrimi. Idem vero multo apertius docet ad Thessalonicenses[5] his verbis: Gloriamur in Ecclesiis Dei pro patientia vestra et fide in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini: si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant, et vobis qui tribulamini, requiem vobiscum in revelatione Domini Jesu de cœlo, cum angelis virtutis ejus, in flamma ignis dantis vindictam iis qui noverunt Deum et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi.

Quarta.

Adde etiam non posse homines, quamdiu anima a corpore sejuncta est, plenam felicitatem et bonis omnibus cumulatam adipisci. Ut enim quælibet pars a toto separata imperfecta est, ita etiam anima quæ corpori non est adjuncta: ex quo sequitur, ut illi ad summam felicitatem nihil desit, corporum resurrectionem necessariam esse. His igitur atque aliis hujusmodi rationibus parochus fideles in hoc articulo erudire poterit.

[1] Matth. 22. 33. — [2] Damas. l. 4 de fide Orthodoxa, cap. 28; Ambr. de fide resur. — [3] Hom 49 et 50. — [4] Cor. 15. 19. — [5] 2. Thessal. 1. 4 et 5.

VII. Varia resurgentium conditio.

Explicare præterea diligenter oportebit, ex Apostoli doctrina, quinam ad vitam suscitandi sint; nam ad Corinthios scribens : Sicut in Adam, inquit[1], omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur. Omni itaque malorum bonorumque discrimine remoto, omnes à mortuis, quanquam non omnium par conditio futura est, resurgent : qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ; qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii[2].

VIII. Omnes resurgemus.

Cum autem omnes dicimus, tam eos intelligimus qui adventante judicio mortui jam erunt, quam eos qui morientur. Huic enim sententiæ, quæ asserit omnes morituros esse, nemine excepto, Ecclesiam acquiescere, ipsamque sententiam magis veritati convenire, scriptum reliquit sanctus Hieronymus[3] : idem sentit et sanctus Augustinus[4]. Neque vero huic sententiæ repugnant Apostoli verba ad Thessalonicenses scripta[5] : Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi : deinde nos, qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera. Nam sanctus Ambrosius[6], cum ea explanaret, ita inquit : In ipso raptu mors præveniet, et quasi per soporem, ut egressa anima in momento reddatur : cum enim tollentur, morientur, ut, pervenientes ad Dominum, præsentia Domini recipiant animas, quia cum Domino mortui esse non possunt. Eademque sententia comprobatur sancti Augustini auctoritate, in libro de Civitate Dei[7].

IX. Proprium corpus cujusque resurget.

Cum vero multum referat nobis certo persuaderi hoc ipsum atque adeo idem corpus quod uniuscujusque proprium fuit, quamvis corruptum sit et in pulverem redierit, tamen ad vitam suscitandum esse, illud etiam parochus accurate explicandum suscipiet. Hæc Apostoli est sententia, cum inquit : Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem[8] : ea voce, Hoc proprium corpus aperte demonstrans. Job etiam de eo clarissime vaticinatus est : Et in carne mea, inquit[9], videbo Deum, quem visurus sum ego ipse, et oculi mei conspecturi sunt, et

[1] 1. Cor. 15. 22. — [2] Joan. 5. 29. — [3] Epist. 152. — [4] De civ. Dei, lib. 20. c. 2. — [5] 1. Thess 4. 15. 16. — [6] In 1 epist. ad Thessal., cap. 4. — [7] Lib. 20. cap. 20. — [8] 1. Cor. 15. 53. — [9] Job. 19. 26.

non alius. Hoc idem colligitur ex ipsius resurrectionis definitione : est enim resurrectio, auctore Damasceno[1], ad eum statum, unde cecideris, revocatio. Denique si consideremus cujus rei causa resurrectionem futuram paulo ante demonstratum est, nil erit quod cujusquam animum hac in re dubium facere possit. Idcirco autem corpora excitanda esse docuimus, ut referat unusquisque propria corporis, prout gessit, sive bonum, sive malum[2]. Hominem igitur ex ipso corpore, cujus opera vel Deo, vel dæmoni, servivit, resurgere oportet; ut cum eodem corpore triumphi coronas et præmia consequatur, aut pœnas et supplicia miserrime perferat.

X. Quo in statu corpora resurgent.

Neque vero corpus tantum resurget, sed quidquid ad illius naturæ veritatem atque ad hominis decus et ornamentum pertinet, restituendum est. Præclarum ea de re sancti Augustini[3] testimonium legimus : Nihil tunc vitii, inquit, in corporibus existet : si aliqui plus pinguedine obesi et crassi exstiterint, non totam corporis molem assument, sed quod illam habitudinem superabit reputabitur superfluum : et e diverso, quæcumque vel morbus, vel senium confecit in corpore, reparabitur per Christum virtute divina; ut si aliqui propter macrorem fuerint graciles; quia Christus non solum nobis corpus reparabit, sed quidquid per miseriam hujus vitæ fuerit nobis ademptum. Item alio loco[4] : Non resumet homo capillos quos habuerit, sed quos decuerit, juxta illud : Omnes capilli capitis vestri numerati sunt[5], qui secundum divinam sapientiam sunt reparandi.

XI. Nemo mancus post resurrectionem.

In primis vero, quoniam membra ad veritatem humanæ naturæ pertinent, simul restituentur omnia : qui enim vel ab ipso ortu oculis capti sunt, vel ob aliquem morbum lumina amiserunt, claudi atque omnino manci, et quibusvis membris debiles, integro ac perfecto corpore resurgent : aliter enim animæ desiderio, quæ ad corporis conjunctionem propensa est, minime satisfactum esset : cujus tamen cupiditatem in resurrectione explendam esse sine dubitatione credimus. Præterea, satis constat resurrectionem æque ac creationem inter præcipua Dei opera numerari. Quemadmodum igitur omnia

[1] Lib 4 de fide Orthodox. 28. — [2] 2. Cor. 5. 10. — [3] Lib. 22 de Civit. Dei, cap. 19, 20, 21, et Ench. cap. 86, 87, 88 89; Hieron. epist. 59. 61. — [4] Aug. Ench. cap. 80 — [5] Matth. 10. 30.

a Deo initio creationis perfecta fuerunt, ita etiam in resurrectione futurum omnino affirmare oportet.

XII. Cicatrices Martyribus ad gloriam, nefariis ad miseriam post resurrectionem supererunt.

Neque id de martyribus solum fatendum est, de quibus sanctus Augustinus[1] ita testatur : Non erunt absque illis membris : non enim posset illa mutilatio non esse corporis vitium : alioquin, qui capite truncati sunt, deberent sine capite resurgere : verumtamen exstabunt in eorumdem membrorum articulis gladii cicatrices refulgentes super omne aurum et lapidem pretiosum, veluti et cicatrices vulnerum Christi : quod de improbis quoque verissime dicitur; etsi illorum culpa membra amputata fuerint : nam quo plura membra habebunt, tanto acerbiori dolorum cruciatu conficientur : quare illa membrorum restitutio, non ad eorum felicitatem, sed calamitatem ac miseriam est redundatura : cum merita non ipsis membris, sed personæ cujus corpori conjuncta sunt, adscribantur : nam iis qui pœnitentiam egerint, ad præmium; illis vero qui eamdem contempserint, ad supplicium restituentur. Hæc vero si a parochis attente considerentur, nunquam eis rerum et sententiarum copia deerit ad excitandos inflammandosque pietatis studio fidelium animos, ut, vitæ hujus molestias et ærumnas cogitantes, beatam illam resurrectionis gloriam, quæ justis et piis proposita est, avide expectent.

XIII. Immortalia resurgent corpora.

Sequitur nunc ut fideles intelligant, si ea spectemus quæ corporis substantiam constituunt, quamvis illud ipsum atque idem corpus a mortuis revocari oporteat quod antea extinctum fuerat, longe aliam tamen et diversam ejus conditionem fore : ut enim cætera omittamus, in eo maxime resurgentium corpora omnia a seipsis different, quod, cum antea mortis legibus subjecta essent, posteaquam ad vitam suscitata fuerint, sublato bonorum malorumque discrimine, immortalitatem assequentur.

XIV. Unde fiunt corpora immortalia.

Quam quidem admirabilem naturæ restitutionem insignis Christi victoria meruit, quam de morte reportavit, quemadmodum sacrarum Scripturarum testimonia nos admonent : scriptum est enim : Præcipitabit mortem in sempiternum[2].

[1] Lib. 22 de Civit. Dei, cap. 20. — [2] Isai. 25. 8.

Et alibi : Ero mors tua, ô mors [1] ! quod explicans Apostolus, inquit : Novissima inimica destruetur mors [2] ; et apud sanctum Joannem legimus : Mors ultra non erit [3]. Decebat autem maxime Christi Domini merito, quo mortis imperium eversum est [4], peccatum Adæ longo intervallo superari : eidem etiam divinæ justitiæ consentaneum fuit, ut boni beata vita perpetuo fruerentur : mali vero sempiternas pœnas luentes, quærerent mortem et non invenirent; optarent mori, et mors fugeret ab eis [5]. Atque hæc quidem immortalitas bonis malisque communis erit.

XV. Quatuor gloriæ corporum dotes.

Habebunt præterea sanctorum rediviva corpora insignia quædam, et præclara ornamenta, quibus multo nobiliora futura sint quam unquam antea fuerint. Præcipua vero sunt quatuor illa, quæ dotes appellantur, ex Apostoli doctrina a patribus observata [6].

Impassibilitas.

Earum prima est impassibilitas, munus scilicet et dos, quæ efficiet ne molesti aliquid pati, ullove dolore aut incommodo affici queant : nihil enim aut frigorum vis, aut flammæ ardor, aut aquarum impetus obesse eis poterit. Seminatur, inquit Apostolus, in corruptione, surget in incorruptione [7]. Quod autem impassibilitatem potius quam incorruptionem scolastici appellarint, ea causa fuit, ut, quod est proprium corporis gloriosi, significarent : non enim impassibilitas illis communis est cum damnatis, quorum corpora, licet incorruptibilia sint, æstuare tamen possunt atque algere, variisque cruciatibus affici.

Claritas.

Hanc consequitur claritas, qua sanctorum corpora tanquam sol fulgebunt : ita enim apud sanctum Matthæum testatur Salvator noster : Justi, inquit, fulgebunt sicut sol in regno Patris eorum [8]. Ac ne quis de eo dubitaret, suæ transfigurationis exemplo declaravit [9]. Hanc interdum Apostolus gloriam modo claritatem appellat : Reformabit, inquit, corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ [10]. Et rursum : Seminatur in ignobilitate, surget in gloria [11]. Hujus

[1] Osee 13. 14. — [2] 1. Cor. 15. 26. — [3] Apoc. 21. 4. — [4] Heb. 2. 14. — [5] Apoc. 9. 6. — [6] De his Augustin. serm. 99. de Tempor. ; Ambros. in com. in epist. 1 ad Cor. cap. 15. — [7] 1. Cor 15. 42. — [8] Matth. 13. 43. — [9] Matth. 17. 2. — [10] Philip. 3. 21. — [11] 1. Cor. 15. 43.

etiam gloriæ imaginem quamdam vidit populus Israel in deserto, cum facies Moysis ex colloquio et præsentia Dei ita collucerct ut in eam filii Israel oculos intendere non possent[1]. Est vero claritas hæc fulgor quidam ex summa animæ felicitate ad corpus redundans, ita ut sit quædam communicatio illius beatitudinis qua anima ipsa beata efficitur quod in eam pars divinæ felicitatis derivetur. Hoc vero munere non æque omnes perinde ac primo ornari credendum est. Erunt quidem sanctorum corpora omnia æque impassibilia, sed eumdem splendorem non habebunt : nam, ut testatur Apostolus : Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim à stella differt in claritate, sic et resurrectio mortuorum[2].

Agilitas.

Cum hac dote conjuncta est illa quam agilitatem vocant, qua corpus ab onere quo nunc premitur liberabitur : facillimeque in quamcumque partem anima voluerit, ita moveri poterit, ut ea motione nihil celerius esse queat : quemadmodum aperte sanctus Augustinus[3], in libro de Civitate Dei, et Hieronymus[4], in Isaiam, docuerunt. Quare ab Apostolo dictum est : Seminatur in infirmitate, surget in virtute[5].

Subtilitas.

His vero addita est quæ vocatur subtilitas : cujus virtute corpus animæ imperio omnino subjicietur eique serviet, et ad nutum præsto erit : quod ex illis Apostoli verbis ostenditur : Seminatur, inquit, corpus animale, surget corpus spirituale[6]. Hæc fere sunt præcipua capita, quæ in hujus articuli explicatione tradenda erunt.

XVI. Quot et qui fructus ex hoc articulo capiantur.

Ut autem fideles sciant quem fructum ex tot tantorumque mysteriorum cognitione capere possint.

Primus.

Primum declarare oportebit, maximas à nobis Deo gratias agendas esse qui hæc sapientibus absconderit, et revelaverit parvulis[7]. Quot enim viri vel prudentiæ laude præstantes, vel singulari doctrina præditi, in hac tam certa veritate cæci plane fuerunt ? Quod igitur nobis illa patefecerit, quibus ad

[1] Exod. 34. 29. et d. ; 2. Cor. 3. 7. — [2] 1. Cor. 15. 41. — [3] De Civit. Dei, lib. 11. cap. 18 et 20, et lib. 22, cap. 11. — [4] In Isaiam cap. 40. — [5] 2. Cor. 15. 43. — [6] Cor. 15. 44. — [7] Matth. 11 25.

eam intelligentiam aspirare non licebat, est quod summam ejus benignitatem et clementiam perpetuis laudibus celebremus.

Secundus.

Deinde magnus etiam ille fructus ex hujus articuli meditatione consequetur, quod scilicet in eorum morte, qui nobis necessitudine, vel benevolentia conjuncti sunt, facile tum alios, tum nos ipsos consolabimur; quo quidem genere consolationis Apostolum usum esse constat, cum ad Thessalonicenses de dormientibus scriberet [1].

Tertius.

Sed in omnibus etiam aliis ærumnis et in calamitatibus, futuræ resurrectionis cogitatio summam nobis doloris levationem afferet : quemadmodum sancti Job exemplo didicimus, qui una ac spe afflictum, et mœrentem animum sustentabat, fore aliquando, ut in resurrectione Dominum Deum suum conspiceret [2]?

Quartus.

Præterea, hoc plurimum valebit ad persuadendum fidelibus populis, ut rectam vitam, integram, ab omnique prorsus peccati labe puram agere quam diligentissime curent : si enim cogitaverint ingentes illas divitias, quæ resurrectionem consequuntur, ipsis propositas esse, facile ad virtutis et pietatis studia allicientur.

Quintus.

Contra vero nulla res majorem vim habitura est ad comprimendas animi cupiditates, hominesque a sceleribus avocandos, quam si sæpius admoneantur, quibusnam malis et cruciatibus improbi afficiendi sunt, qui extremo illo die procedent in resurrectionem judicii [3].

DE ARTICULO XII.

CAPUT XIII.

I. Cur hic hic articulus in Symbolo sit ultimus.

VITAM *æternam*. Sancti apostoli duces nostri, symbolum, quo fidei nostræ summa continetur, æternæ vitæ articulo claudi, et terminari voluerunt; tum quia post carnis resurrectionem nihil aliud fidelibus expectandum est, nisi æternæ

[1] 1. Thessal. 4. 13. — [2] Job. 19. 25. — [3] Joan. 5. 29.

vitæ præmium; tum vero, ut perfecta illa felicitas, et bonis omnibus cumulata nobis semper ante oculos versaretur, doceremurque in ea mentem et cogitationes nostras omnes defigendas esse. Quare parochi in erudiendis fidelibus nunquam intermittent, præmiis æternæ vitæ propositis, eorum animos accendere, ut quæcumque vel difficillima christiani nominis causa subeunda esse docuerint, facilia atque adeo jucunda existiment, promptioresque ad parendum Deo et alacriores reddantur.

II. Quæ sit hujus articuli disciplina.

Sed quoniam sub his verbis, quæ ad beatitudinem nostram declarandam hoc loco usurpantur, plurima mysteria in occulto latent, ea sic aperienda sunt ut, quantum cujusque ingenium ferat, omnibus patere possint. Admonendi igitur sunt fideles his vocibus, vitam æternam, non magis perpetuitatem vitæ, cui etiam dæmones sceleratique homines addicti sunt, quam in perpetuitate beatitudinem, quæ beatorum desiderium expleat, significari. Atque ita intelligebat legisperitus ille, qui a Domino Salvatore nostro, quid sibi faciendum esset, ut vitam æternam possideret, in Evangelio quæsivit[1]; perinde ac si diceret : Quænam mihi præstanda sunt, ut ad eum locum, ubi perfecta felicitate frui liceat, perveniam ? In hunc vero sensum sacræ litteræ hæc verba accipiunt, ut multis in locis licet animadvertere[2]. Hoc vero potissimum nomine summa illa beatitudo appellata est[3], ne quis existimaret eam in rebus corporeis et caducis, quæ æterna esse non possunt, consistere.

III. Cur beatitudo vita æterna appelletur.

Neque enim hæc ipsa beatitudinis vox satis explicare poterat quod quærebatur, præsertim cum non defuerint homines inanis cujusdam sapientiæ opinione inflati, qui summum bonum in iis rebus ponerent, quæ percipiuntur sensibus; hæc enim pereunt et veterascunt; beatitudo vero nullo temporis termino definienda est, quin potius terrena hæc longissime a vera felicitate absunt; a qua is quam maxime recedit qui mundi amore et desiderio tenetur : scriptum est enim : Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Patris in eo[4]. Et paulo post : Mundus transit, et concupiscentia ejus[5]. Hæc igitur parochi

[1] Luc. 18. 18.—[2] Matth. 19. 29, et 25. 46; Rom. 6. 22. — [3] Aug. de Civ. Dei, l. 19. cap. 11. — [4] 1. Joan. 2. 15. — [5] Ibid. 17.

fidelium mentibus imprimenda diligenter curabunt, ut mortalia contemnere, nullamque in hac vita, in qua non cives, sed advenæ sumus[1], felicitatem obtineri posse in animum inducant. Quanquam hic etiam spe merito beati dicemur, si abnegantes impietatem ac secularia desideria, sobrie, et juste, et pie vixerimus in hoc seculo, expectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi[2]. Hæc autem cum permulti, qui sibi ipsis sapientes videbantur, minus intelligerent et in hac vita felicitatem quærendam putarent, stulti facti sunt, et in maximas calamitates inciderunt.

IV. Beatitudinem æternam esse oportere.

Sed illud præterea ex vi hujus nominis, Vitam æternam, percipimus semel adeptam felicitatem amitti nunquam posse, ut falso nonnulli suspicati sunt : nam felicitas ex omnibus bonis sine ulla mali admixtione cumulatur ; quæ, cum hominis desiderium expleat, in æterna vita necessario consistit : neque enim potest beatus non magnopere velle ut illis bonis, quæ adeptus est, sibi perpetuo frui liceat. Quare, nisi ea promissio stabilis et certa sit, maximo cruciatu timoris angatur necesse est[3].

V. Æterna beatitudo verbis explicari nequit.

Verum, quanta sit beatorum, qui in cœlesti patria vivunt, felicitas, eaque ab ipsis tantum, præterea a nemine comprehendi possit, hæ ipsæ voces, cum vitam beatam dicimus, satis demonstrant : nam cum ad rem aliquam significandam eo nomine utimur, quod cum multis aliis commune est, facile intelligimus deesse propriam vocem qua res illa plane exprimatur. Cum igitur felicitas iis vocibus declaretur, quæ non magis in beatos quam in omnes qui perpetuo vivant, recte conveniunt, hoc nobis argumento esse potest, altiorem et præstantiorem quamdam rem esse, quam ut proprio vocabulo perfecte significare ejus rationem possimus. Nam et si plurima alia nomina cœlesti huic beatitudini in sacris litteris tribuuntur, ejusmodi sunt, regnum Dei[4], Christi[5], cœlorum[6], paradisus[7], sancta civitas, nova Jerusalem[8], domus Patris[9] ; tamen perspicuum est nullum ex iis ad ejus magnitudinem explicandam satis esse.

[1] 1. Pet. 2. 11. — [2] Tit. 2. 12, 13 ; Rom. 1. 22. — [3] Vide Aug. de Civit. Dei lib. 22, cap. 29 et 30 ; de libero arbitrio cap. 25 ; de verb Domini serm. 64 ; et serm. 37 de sanctis. — [4] Act. 14. 1. — [5] 21. Petr. 1. 11. — [6] Matth. 5. 3, 20. — [7] Luc. 23. 43. — [8] Apoc. 21. 10. — [9] Joan. 14. 2.

VI. Hujus articuli vis ad suadendum pietatem.

Quare parochi hoc loco oblatam sibi occasionem non prætermittent, fideles tam amplis præmiis, quæ vitæ æternæ nomine declarantur, ad pietatem, justitiam et omnia christianæ religionis officia invitandi. Constat enim vitam in maximis bonis, quæ natura expetuntur, numerari solere. Atqui hoc potissimum bono, cum vitam æternam dicimus, beatitudo definitur. Quod si exigua hac et calamitosa vita, quæ tot et tam variis miseriis subjecta est, ut mors verius dicenda sit, nihil magis amatur, nihil aut carius aut jucundius esse potest : quo tandem animi studio, qua contentione æternam illam vitam quærere debemus, quæ, defunctis omnibus malis, perfectam et absolutam bonorum omnium rationem conjunctam habet? Nam, ut sancti Patres[1] tradiderunt, æternæ vitæ felicitas omnium malorum liberatione et bonorum adeptione definienda est. De malis clarissima sunt sanctarum litterarum testimonia; scriptum est enim in Apocalypsi : Non esurient neque sitient amplius; neque cadet super illos sol, neque ullus æstus[2]. Et rursus : Absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum : et mors ultra non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit ultra, quia prima abierunt[3]. Jam vero beatorum immensa gloria, innumeraque solidæ lætitiæ et voluptatis genera futura sunt; cujus gloriæ magnitudinem cum animus noster capere, aut illa in animos nostros penetrare nullo modo possit, necesse est nos in illam nempe in gaudium Domini introire, ut eo circumfusi, mentis desiderium cumulate expleamus. Quamvis autem, ut sanctus Augustinus[3] scribit, facilius mala quibus cárituri sumus, quam bona ac voluptates quas hausturi sumus, numerari posse videantur : danda tamen erit opera ut, quæ fideles summæ illius felicitatis adipiscendæ cupiditate inflammare poterunt, breviter et dilucide explicentur.

VII. Beatitudo duplex, essentialis et accidentalis.

Sed illa in primis distinctione uti oportebit, quam a gravissimis divinarum rerum scriptoribus accepimus; ii enim duo bonorum genera esse statuunt : quorum alterum ad beatitudinis naturam pertinet : alterum ipsam beatitudinem consequitur : quare illa essentialia, hæc vero accessoria bona, docendi

[1] Chrysost. in 30 cap. ad Theodos. lapsum; Augus. de Civit. Dei, lib. 22, cap. 30; Anselm. epist. 2 et de similit. cap. 47 et seqq. — [2] Apoc 7. 16. — [3] Apoc. 21. 4. — [4] Serm. 6. 4 de verb. Dom. et de Sym. ad Catech. lib. 3 et ult.

causa, appellarunt. Ac solida quidem beatitudo, quam essentialem communi nomine licet vocare, in eo sita est, ut Deum videamus ejusque pulchritudine fruamur, qui est omnis bonitatis ac perfectionis fons et principium : Hæc est vita æterna, inquit Christus Dominus, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum[1] : quam sententiam sanctus Joannes videtur interpretari, cum ait : Charissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam, cum apparueruit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est[2]. Significat enim beatitudinem ex iis duobus constare, tum quod Deum intuebimur, qualis in natura sua, ac substantia est : tum quod veluti dii efficiemur.

VIII. Beati quales futuri in gloria.

Nam qui illo fruuntur, quamvis propriam substantiam retineant, admirabilem tamen quamdam et prope divinam formam induunt; ut Dii potius, quam homines videantur. Hoc autem cur ita fiat, ex eo perspicuum est quod unaquæque res, vel ex ejus essentia, vel ex ejus similitudine et specie cognoscitur.

IX. Beati quomodo Deum videbunt.

At quoniam nihil est Deo simile, cujus similitudinis adjumento ad perfectam ejus notitiam pervenire possimus : consequens est ut ejus naturam et essentiam videre nemini liceat, nisi hæc eadem divina essentia se nobis conjunxerit; atque id Apostoli verba illa significant : Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem[3] : nam quod inquit in ænigmate, interpretatur sanctus Augustinus[4] in similitudine ad Deum intelligendum accommodata. Quod etiam sanctus Dionysius aperte ostendit, cum affirmat[5] : nulla inferiorum similitudine, superiora percipi posse. Neque enim ex alicujus rei corporeæ similitudine, ejus quæ corpore careat essentia et substantia cognosci potest; cum præsertim necesse sit rerum similitudines minus concretionis habere et magis spirituales esse, quam res ipsas quarum imaginem referunt; quemadmodum in omnium rerum cognitione facile experimur. Quoniam vero fieri non potest ut alicujus rei creatæ similitudo æque pura et spiritualis, ac Deus ipse est, reperiatur; ita fit ut ex nulla similitudine divinam essentiam perfecte intelligere possimus. Accedit etiam quod omnes creatæ

[1] Joan. 17. 3 — [2] 1. Joan. 3. 2 — [3] 1. Cor. 13. 12. — [4] Lib. 15 de Civit. cap. 9. — [5] Dionys. Areop. de divin. nom. cap. 1.

res certis perfectionis terminis circumscribuntur : at Deus infinitus est, neque ullius rei creatæ similitudo ejus immensitatem capere potest. Quocirca una illa ratio divinæ substantiæ cognoscendæ relinquitur, ut ea se nobis conjungat et incredibili quodam modo intelligentiam nostram altius extollat, atque ita idonei ad ejus naturæ speciem contemplandam reddamur. Id vero lumine gloriæ assequemur, cum eo splendore illustrati, Deum lumen verum in ejus lumine videbimus [1].

X. Beatitudinis fons.

Nam beati Deum præsentem semper intuentur : quo quidem dono omnium maximo et præstantissimo divinæ essentiæ participes effecti [2], vera et solida beatitudine potiuntur, quam nos ita credere debemus, ut eam etiam ex Dei benignitate, cum certa spe nobis expectandam esse in symbolo Patrum definitum sit; inquit enim : Exspecto resurrectionem mortuorum, et vitam venturi seculi [3]. Divina hæc plane sunt, neque ullis verbis explicari, aut cogitatione comprehendi a nobis possunt.

Similitudo.

Verum licet aliquam hujus beatitudinis imaginem, in iis etiam rebus quæ sensu percipiuntur, cernere. Nam quemadmodum ferrum, admoto igni, ignem concipit, et quamvis ejus substantia non mutetur, fit tamen ut diversum quidpiam, nimirum ignis esse videatur : eodem modo, qui in cœlestem illam gloriam admissi sunt, Dei amore inflammati, ita afficiuntur, cum tamen id quod sunt esse non desinant, ut multo magis distare ab iis, qui in hac vita sunt, merito dici possint, quam ferrum candens ab eo quod nullam caloris vim in se contineat [4].

XI. Essentialis beatitudo in quo sita.

Ut igitur rem paucis complectamur, summa illa et absoluta beatitudo, quam essentialem vocamus, in Dei possessione constituenda est : quid enim ei ad perfectam felicitatem deesse potest, qui Deum optimum et perfectissimum possidet.

XII. Beatitudinis accessoria.

Verum ad illam tamen quædam accedunt ornamenta, omnibus beatis communia : quæ quoniam ab humana ratione minus remota sunt, vehementius quoque animos nostros com-

[1] Psal. 35. 10.— [2] 2. Pet. 1. 4 —[3] Symb. Const. — [4] Ex Anselm. l. de simil. cap. 16.

movere et excitare solent[1]. Hujus generis ea sunt, de quibus Apostolus ad Romanos videtur intelligere. Gloria et honor et pax omni operanti bonum[2] : nam gloria quidem beati perfruentur, non illa solum, quam tandem essentialem beatitudinem, vel cum ejus natura maxime conjunctam esse ostendimus; sed ea etiam quæ constat ex clara et aperta notitia, quam singuli de alterius eximia et præstanti dignitate habituri sunt.

Primum.

At vero quantus ille honor existimandus est, qui eis a Domino tribuitur, cum non amplius servi, sed amici[3], fratres[4], ac filii Dei[5] vocentur! quare ita electos suos amantissimis et honorificentissimis verbis Salvator noster compellabit : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum[6]; ut merito liceat exclamare : Nimis honorificati sunt amici tui, Deus[7]. Sed laudibus etiam a Christo Domino coram Patre cœlesti et angelis ejus celebrabuntur.

Secundum.

Præterea, si hoc commune omnibus hominibus desiderium natura ingenuit honoris, qui a viris sapientia præstantibus habeatur, quod eos locupletissimos virtutis suæ testes fore existiment, quantum beatorum gloriæ accessurum putamus quod alius alium summo honore prosequitur?

Tertium.

Infinita esset omnium oblectationum enumeratio, quibus beatorum gloria cumulata erit, ac ne cogitatione quidem fingere eas possumus. Sed tamen hoc fidelibus persuasum esse debet, quæcumque nobis jucunda in hac vita contingere, vel etiam optari queant, sive ea ad mentis cognitionem. sive ad corporis perfectum habitum pertineant, earum rerum omnium copiis beatam cœlestium vitam circumfluere : quamvis hoc altiore quodam modo, quam oculus vidit, aut auris audivit, aut in cor hominis ascendit, fieri Apostolus affirmat[8].

Quartum.

Nam corpus quidem quod antea crassum et concretum erat, cum in cœlo, detracta mortalitate, tenue et spirituale effectum fuerit, nullis amplius alimentis indigebit.

[1] Aug. de Civ. lib. 22, c. 39. — [2] Rom. 2. 10. — [3] Joan. 15. 14. — [4] Math. 12. 49, 50. — [5] Rom. 8. 15, 16. — [6] Math. 25. 34. — [7] Psal. 138. 17. — [8] 1. Cor. 2. 9.

Quintum.

Anima autem æterno gloriæ pabulo, quod magni illius convivii auctor transiens omnibus ministrabit, cum summa voluntate exsaturabitur[1].

Sextum.

Quis vero pretiosas vestes, aut regales corporis ornatus desiderare poterit, ubi nullus harum rerum usus futurus sit; omnesque immortalitate et splendore amicti, et sempiternæ gloriæ corona ornati erunt?

Septimum.

Sed si amplæ etiam et magnificæ domus possessio ad humanam felicitatem pertinet; quid cœlo ipso, quod Dei claritate undique collustratur, vel amplius, vel magnificentius cogitari potest? Quare Propheta, cum ejus domicilii pulchritudinem sibi ante oculos poneret, et ad beatas illas sedes perveniendi cupiditate arderet: Quam dilecta, inquit, tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit, et deficit anima mea in atria Domini: cor meum, et caro mea exultaverunt in Deum vivum[2]. Atque, ut hic sit omnium fidelium animus, hæc communis omnium vox, quemadmodum parochi vehementer optare, ita etiam omni studio curare debent: nam in domo Patris mei, inquit Dominus[3], mansiones multæ sunt, in quibus majora et minora præmia, ut quisque promeritus erit, reddentur. Qui enim parce seminat, parce et metet; et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet[4].

XIII. Certa ratio acquirendæ beatitudinis.

Quare non solum ad eam beatitudinem fideles excitabunt; verum etiam ejus consequendæ certam rationem hanc esse frequenter monebunt, ut fide et charitate instructi, et in oratione et sacramentorum salutari usu perseverantes, ad omnia benignitatis officia in proximos se exerceant; ita enim Dei misericordia fiet, qui beatam illam gloriam diligentibus se præparavit, ut aliquando impleatur quod dictum est per Prophetam: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, et in tabernaculis fiduciæ, et in requie opulenta[5].

[1] Luc. 12. 37. — [2] Psal. 83. 1. — [3] Joan. 14. 2. — [4] 2. Cor. 9. 6. — [5] Isai. 32. 18.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS SECUNDA.

DE SACRAMENTIS IN GENERE.

CAPUT I.

I. Scientia de Sacramentis Pastori necessaria.

Cum omnis christianæ doctrinæ pars pastoris scientiam diligentiamque desiderat, tum sacramentorum disciplina[1], quæ et Dei jussu necessaria, et utilitate uberrima est, parochi facultatem et industriam postulat singularem, ut ejus accurata ac frequenti perceptione fideles tales evadant, quibus præstantissimæ ac sanctissimæ res digne et salutariter impertiri possint, et sacerdotes ab illa divini interdicti regula non discedant: Nolite sanctum dare canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos[2].

II. Sacramenti nomen varie usurpatur.

Principio igitur quoniam universe de toto genere sacramentorum agendum est, ab ipsius nominis vi atque notione oportet incipere, ejusque ambiguam significationem explanare : ut, quæ hujus verbi sententia hoc loco propria sit, facilius intelligatur. Quare docendi sunt fideles sacramenti nomen, quod ad propositam rem attinet, aliter a profanis quam a sacris scriptoribus acceptum esse.

A profanis.

Nam alii auctores sacramenti nomine obligationem illam significari voluerunt, cum jurati aliquo servitutis vinculo obstringimur; ex quo jusjurandum, quo se milites fidelem operam reipublicæ præstituros pollicentur, sacramentum militare dictum est : atque hæc frequentissima hujus vocabuli significatio apud illos videtur fuisse.

A Patribus.

Verum apud Latinos Patres, qui res divinas scriptis tradiderunt, sacramenti nomen aliquam rem sacram, quæ in oc-

[1] Vide Conc. Trid., sess. 7 — [2] Matth. 7. 6.

culto latet, declarat, quemadmodum Græci, ad eamdem rem significandam, mysterii vocabulo usi sunt. In eam vero sententiam sacramenti vocem accipiendam esse intelligimus, cum ad Ephesios scribitur : Ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ[1]; deinde ad Timotheum : Magnum est pietatis sacramentum[2]; præterea in libro Sapientiæ : Nescierunt sacramenta Dei[3]. Quibus in locis et aliis multis, licet animadvertere sacramentum nihil aliud nisi rem sacram, abditam atque occultam, significare.

III. Sacramenti nomen quid hic proprie significet.

Quare latini doctores signa quædam sensibus subjecta, quæ gratiam quam efficiunt, simul etiam declarant ac veluti ante oculos ponunt, sacramenta commode appellari posse existimarunt. Quanquam, ut divo Gregorio[4] placet, ob id sacramenta dici possunt, quod divina virtus sub rerum corporearum tegumentis occulte salutem efficiat.

IV. Vocis Sacramentum antiqua usurpatio.

Nec vero quisquam putet hoc vocabulum nuper in Ecclesiam introductum esse : nam qui sanctos Hieronymum et Augustinum legerit, facile perspiciet antiquos religionis nostræ Scriptores, ad eam, de qua loquimur, rem demonstrandam, sæpissime sacramenti nomine, interdum vero etiam symboli, vel mystici signi, vel sacri signi voce usos esse. Atque hæc de sacramenti nomine dicta sint : quod quidem veteris etiam legis sacramentis convenit, de quibus nil opus est pastoribus præcepta tradere, cum ea Evangelii lege et gratia sublata sint[5].

V. Quid sit Sacramentum.

Verum præter nominis rationem, quæ hactenus declarata est, rei etiam vis et natura diligenter investiganda, et quid sacramentum sit, fidelibus aperiendum est. Sacramenta enim ex genere earum rerum esse, quibus salus et justitia comparatur, dubitare nemo potest. Sed cum multæ rationes sint, quæ ad hanc rem explicandam aptæ et accommodatæ videantur, nulla tamen plenius et dilucidius eam demonstrat quam definitio a divo Augustino tradita, quam deinde omnes doctores scholastici secuti sunt. Sacramentum, inquit ille, est signum rei sacræ[6]; vel, ut aliis verbis, in eamdem tamen sententiam, dictum est:

[1] Ephes. 1. 9. — [2] 1. Tim. 3. 16. — [3] Sap. 2. 22. — [4] In 1. Reg. cap. 16. v. 13. — [5] Vide Hieron. in Amos, c. 1. v. 1, et Thren. c. 1, v. 25; Aug. in Joan., tract. 80; in fine, et contra Faustum lib. 19, cap. 11; Cypr. epist. 15 et lib. de bapt. Christi. — [6] Aug. l. 10 de Civit. Dei, cap. 5 et epist. 2.

Sacramentum est invisibilis gratiæ visibile signum, ad nostram justificationem institutum.

VI. Definitio Sacramenti explicatur.

Quæ quidem definitio ut magis pateat, singulæ ejus partes pastoribus exponendæ erunt. Atque in primis docere oportebit, rerum omnium quæ sensibus percipiuntur, duo esse genera : aliæ enim ob id inventæ sunt ut aliquid significent, aliæ non alterius rei significandæ, sed sua tantum causa electæ sunt : quo in numero omnes pene res, quæ natura constant, haberi possunt. At vero in priori genere vocabula rerum, scriptura, vexilla, imagines, tubæ, et alia hujuscemodi permulta ponenda sunt : nam si ex vocabulis vim significandi detraxeris, sublata videtur esse causa quamobrem vocabula instituerentur. Hæc igitur signa proprie dicuntur. Illud enim signum esse sanctus Augustinus testatur[1], quod præter rem, quam sensibus objicit, efficit etiam ut ex se alterius rei cognitionem capiamus, sicut ex vestigio, quod terræ impressum intuemur, transisse aliquem, cujus vestigium apparet, facile cognoscimus.

VII. Sacramentum esse signum probatur.

Quæ cum ita se habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa institutæ sunt, referri perspicuum est[2], siquidem specie quadam et similitudine id nobis declarat, quod Deus in animis nostris sua virtute, quæ sensu percipi non potest, efficit. Baptismus enim (ut quod docetur, exemplo notius fiat) cum, adhibitis certis et solemnibus verbis, aqua extrinsecus abluimur, hoc significat, Spiritus sancti virtute omnem peccati maculam et turpitudinem interius elui, et animas nostras præclaro illo cœlestis justitiæ dono augeri atque ornari : simulque ea corporis ablutio, ut postea suo loco explicabitur, illud in animo efficit quod significat. Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse. Apostolus enim de circumcisione, veteris legis sacramento quæ Abraham patri omnium credentium data erat[3], in epistola ad Romanos scribit : Et signum accepit circumcisionis, signaculum justitiæ fidei[4]. Et alio loco, cum affirmat nos omnes, qui baptizati sumus in Christo Jesu, in

[1] Aug. l. 2. de doct. Christ. cap. 1. — [2] Aug. de doctr. Christ. l. 3, c. 9; epist. 23 et de Catech. rud., cap. 26; potest videri Tertull. de resurr. carnis, cap. 8, et Greg in 1. Reg. lib. 6, cap. 3 post init. — [3] Gen. 17. 10. — [4] Rom. 4. 11.

morte ipsius baptizatos esse[1] : licet cognoscere baptismum hujus rei significationem habere, nimirum, ut ait idem Apostolus, nos consepultos esse cum illo per baptismum in mortem[2]. Neque vero parum proderit, si fidelis populus sacramenta ad signa pertinere intellexerit; ita enim fiet ut quæ illis significantur, continentur atque efficiuntur, sancta et augusta esse facilius sibi persuadeat; cognitaque eorum sanctitate, ad divinam erga nos beneficentiam colendam ac venerandam magis excitetur.

VIII. Quot sunt signorum species.

Sequitur nunc ut verba illa, rei sacræ, quæ est altera definitionis pars, explicentur. Quod quidem ut commode fieri possit, paulo altius repetenda sunt, quæ de signorum varietate sanctus Augustinus[3] accurate et subtiliter disputavit.

Naturalia.

Quædam enim signa naturalia dicuntur, quæ præter se ipsa alterius rei notitiam (quod omnibus signis commune esse antea demonstratum est) in animis nostris gignunt, veluti fumus, ex quo statim ignem adesse intelligitur. Atque hoc signum ob eam causam naturale appellandum est[4], quod fumus non voluntate ignem significat, sed rerum usus efficit, ut si quis fumum tantum videat, naturam simul et vim ignis, qui adhuc latet, subesse, mente et cogitatione percipiat[5].

Ab hominibus constituta.

Quædam vero signa natura non constant, sed constituta, atque ab hominibus inventa sunt, ut et colloqui inter se, et aliis animi sui sensa explicare, vicissimque aliorum sententiam et consilia possent cognoscere. Hæc autem quam varia et multiplicia sint, ex eo licet animadvertere, quod nonnulla ad oculorum, pleraque ad aurium sensum, reliqua ad cæteros sensus pertinent. Nam cum aliquid alicui innuimus, et, exempli causa, sublato vexillo quippiam declaramus, satis constat eam significationem ad oculos tantum referri : quemadmodum tubarum, tibiarum, aut citharæ sonus, qui non solum delectandi, sed plerumque significandi causa funditur, ad aurium judicium spectat : quo quidem præcipue sensu verba etiam accipiuntur, quæ ad exprimendas intimas animi cogitationes maximam vim habent.

[1] Rom. 6. 3. — [2] Rom. 6. 4. — [3] Lib. 1. de doctr. Christ. c. 1. — [4] August. de doctrina Christ. lib. 2, cap. 1 et seqq. — [5] Aug. ibid. cap. 3.

Divinitus data.

Verum præter illa signa, quæ hominum consensu et voluntate constituta esse hactenus diximus : alia quædam sunt divinitus data, quorum tamen non unum genus esse omnes consentiunt.

Significantia tantum.

Alia enim signa ob eam tantum rem à Deo hominibus commendata sunt, ut aliquid significarent, vel admonerent : cujusmodi fuerunt legis purificationes, panis azymus, et alia permulta quæ ad mosaici cultus cæremonias pertinebant [1].

Significantia simul et efficientia.

Alia vero Deus instituit, quæ non significandi modo, sed efficiendi etiam vim haberent, atque in hoc posteriori signorum genere sacramenta novæ legis numeranda esse liquido apparet : signa enim sunt divinitus tradita, non ab hominibus inventa, quæ rei cujuspiam sacræ, quam declarant, efficientiam in se continere certo credimus. Sed quemadmodum signa in multiplici varietate esse ostendimus : ita etiam res sacra non unius modi existimanda est.

IX. Quid sit res sacra quam Sacramentum significat.

Quod vero ad propositam sacramenti definitionem attinet, divinarum rerum Scriptores, sacræ rei nomine Dei gratiam, quæ nos sanctos efficit, ac omnium divinarum virtutum habitu exornat, demonstrant : huic enim gratiæ propriam sacræ rei appellationem tribuendam merito putarunt; quippe cum ejus beneficio animus noster Deo consecretur et conjungatur.

X. Sacramenti uberior explicatio.

Quare, ut explicatius quid sacramentum sit declaretur, docendum erit rem esse sensibus subjectam, quæ, ex Dei institutione, sanctitatis et justitiæ, tum significandæ, tum efficiendæ vim habet : ex quo sequitur, ut facile quivis possit intelligere, imagines sanctorum cruces et alia ejus generis, quamvis sacrarum rerum signa sint, non ideo tamen sacramenta dicenda esse. Hujus autem veritatis doctrinam facile erit omnium sacramentorum exemplo comprobare, si quod antea de baptismo admonuimus, cum dicebamus solemnem illam corporis ablutionem signum esse, et efficientiam habere rei sacræ quæ interius Spiritus sancti vi fieret, idem etiam in aliis sacramentis exercere aliquis velit.

[1] Aug. de doctr. Christ. 3, cap. 9 ; Exod. 12. 15 ; Concil. Trid. sess. 7 de Sacr

XI. Quodlibet Sacramentum saltem tria significat: Gratiam præsentem, Passionem Christi, Vitam æternam.

Jam vero hisce mysticis signis, quæ a Deo instituta sunt, illud etiam præcipue convenit, ut ex Domini institutione non unam aliquam rem, sed plures simul significent. Quod in singulis sacramentis licet cognoscere, quæ non solum sanctitatem et justitiam nostram, sed præterea duo alia cum ipsa sanctitate maxime conjuncta declarant, Christi scilicet redemptoris passionem, quæ sanctitatis causa est, et vitam æternam, cœlestemque beatitudinem, ad quam sanctitas nostra tanquam ad finem referri debet. Quod quidem cum in omnibus sacramentis perspici possit, merito sacri doctores unicuique sacramentorum triplicem significandi vim inesse tradiderunt: tum quia alicujus rei præteritæ memoriam afferat, tum quia aliam præsentem indicet ac demonstret, tum quia aliam futuram prænuntiet. Neque vero existimandum est hoc ita ab illis doceri, ut etiam sanctarum Scripturarum testimonio non probetur: nam cum Apostolus ait: Quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus [1]; plane ostendit, idcirco Baptismum signum dicendum esse, quod dominicæ passionis et mortis nos admoneat. Deinde cum inquit: Consepulti enim sumus cum illo per Baptismum in mortem, ut, quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus [2]; ex iis verbis perspicuum est Baptismum signum esse, quo cœlestis gratia in nos infusa declaratur; cujus munere nobis datum est ut, novam vitam instituentes, omnia veræ pietatis officia facile et libenti animo exsequamur. Postremo cum addit: Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus [3]; apparet Baptismum vitæ etiam æternæ, quam per illum consecuturi sumus, non obscuram significationem dare.

XII. Sacramentum aliquando non unam tantum rem præsentem significat.

Sed præter hæc, quæ commemoravimus, varia significandi genera et rationes, sæpe etiam evenit ut sacramentum, non unam tantum rem præsentem, sed plures, demonstret ac notet; id vero sanctissimum Eucharistiæ sacramentum intuentibus facile est intelligere, quo veri corporis et sanguinis Domini præsentia, necnon gratia, quam non impure sacra mysteria sumentes percipiunt, designatur. Ex iis igitur quæ dicta sunt,

[1] Rom. 6. 3, 6. — [2] Ibid. 4. — [3] Rom. 6. 5.

pastoribus argumenta deesse non poterunt quibus ostendant quanta divinitatis potentia, quot arcana miracula sacramentis novæ legis insint : ut ea summa cum religione colenda et suscipienda esse, omnibus persuadeant.

XIII. Quas ob causas Sacramenta sunt instituta.

Verum, ad rectum sacramentorum usum docendum nihil accommodatius videri potest, quam diligenter causas exponere cur sacramenta institui oportuerit. Plures autem numerari solent.

Prima.

Quarum prima est humani ingenii imbecillitas; siquidem natura ita comparatum videmus, ut, ad earum rerum notitiam, quæ mente atque intelligentia comprehensæ sunt, nisi per ea quæ aliquo sensu percipiuntur, nemini aspirare liceat. Ut igitur quæ occulta Dei virtute efficiuntur facilius intelligere possemus, idem summus rerum omnium artifex sapientissime fecit ut eam ipsam virtutem aliquibus signis quæ sub sensum cadunt, pro sua in nos benignitate declararet : nam, ut præclare a sancto Chrysostomo dictum est : Si homo corporis conjunctione caruisset, nuda ipsa bona neque ullis integumentis involuta, ei oblata essent : quoniam vero anima corpori conjuncta est, omnino opus fuit ut rerum, quæ sentiuntur, adminiculo ad ea intelligenda uteretur [1].

Secunda.

Altera vero causa est, quod animus noster haud facile commovetur ad ea, quæ nobis promittuntur, credenda. Quare Deus, a mundi exordio, quæ facere instituerat, verbis quidem frequentissime indicare consuevit : interdum vero, cum opus aliquod institueret cujus magnitudo promissi fidem abrogare posset, alia etiam signa, quæ nonnunquam miraculi speciem haberent, verbis adjunxit. Nam cum Deus Moysen [2] ad Israelitici populi liberationem mitteret, ille vero, ne Dei quidem præcipientis auxilio fretus, timeret ne onus sibi gravius imponeretur quam ut sustinere posset, aut ne populus divinis oraculis et dictis fidem non adjungeret, Dominus promissionem suam multa signorum varietate firmavit [3]. Quemadmodum igitur in veteri Testamento Deus fecerat ut magni alicujus promissi constantiam signis testificaretur, ita etiam in nova

[1] Chrys. homil. 33. in Matth. et homil. 60 ad popul. Ant. — [2] Exod. 3. 10, 11. — [3] Exod. 4. 2.

lege, Christus, Salvator noster, cum nobis peccatorum veniam, cœlestem gratiam, Spiritus sancti communicationem pollicitus est, quædam signa oculis et sensibus subjecta instituit, quibus eum quasi pignoribus obligatum haberemus, atque ita fidelem in promissis futurum dubitare nunquam possemus [1].

Tertia.

Tertia causa fuit, ut illa tanquam remedia, ut scribit sanctus Ambrosius [2], atque evangelici Samaritani medicamenta ad animarum sanitatem, vel recuperandam, vel tuendam præsto essent. Virtutem enim, quæ ex passione Christi manat, hoc est gratiam quam ille nobis in ara crucis meruit per sacramenta, quasi per alveum quemdam, in nos ipsos derivari oportet, aliter vero nemini ulla salutis spes reliqua esse poterit. Quare clementissimus Dominus sacramenta verbo suo et promissione sancita relinquere in Ecclesia voluit, per quæ Passionis suæ fructum nobis reipsa communicari sine dubitatione crederemus, si modo unusquisque nostrum ad se eam curationem pie et religiose admoveret.

Quarta.

Sed quarta etiam causa accedit cur sacramentorum institutio necessaria videri possit: ut scilicet notæ quædam et symbola essent, quibus fideles internoscerentur, cum præsertim nullus hominum cœtus queat, ut etiam a divo Augustino [3] traditum est, sive veræ, sive falsæ religionis nomine, quasi in unum corpus coagmentari, nisi aliquo visibilium signorum fœdere conjungantur. Utrumque igitur præstant novæ legis sacramenta, quæ et christianæ fidei cultores ab infidelibus distinguunt, et ipsos fideles sancto quodam vinculo inter se connectunt.

Quinta.

Præterea, aliam etiam justissimam fuisse causam sacramenta instituendi, ex illis Apostoli verbis, Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ostendi potest [4]. Sacramentis enim fidem nostram in hominum conspectu profiteri et notam facere videmur. Quare, ad Baptismum accedentes, palam testamur, nos credere ejus aquæ virtute, qua in sacramento abluimur, spiritualem animæ purgationem fieri. Mag-

[1] August. lib. 4 de Baptism. contra Donatist., cap. 24. — [2] Lib. 5 de Sacr., cap. 4. — [3] August. l. 19 contra Faust. cap. 11; et de vera rel. cap. 17; Basil. in exhort. ad bapt. — [4] Rom. 10. 10.

nam deinde vim habent sacramenta non solum ad fidem in animis nostris excitandam et exercendam : sed etiam ad eam charitatem inflammandam, qua amare inter nos debemus, cum arctissimo nos vinculo colligatos et unius corporis membra effectos esse, ex sacrorum mysteriorum communione, recordamur.

Sexta.

Postremo, quod in christianæ pietatis studio plurimi faciendum est, humanæ mentis superbiam edomant ac comprimunt, nosque ad humilitatem exercent : dum sensibilibus elementis subjicere nos cogimur, ut Deo obtemperemus, a quo antea impie defeceramus, ut mundi elementis serviremus. Hæc sunt quæ potissimum de sacramenti nomine, natura, institutione, fideli populo tradenda esse visa sunt; quæ posteaquam a pastoribus accurate exposita fuerint, docere deinceps oportebit quibus ex rebus singula sacramenta constent, quæve sint illorum partes, ac præterea qui ritus et cæremoniæ additæ illis fuerint.

XIV. Quodlibet Sacramentum materia et forma constat.

Primum igitur explicandum est, rem sensibilem, quæ supra in sacramenti definitione posita est, non unam tantum esse, quamvis unum signum constitui credendum sit. Duo enim sunt ex quibus quodlibet sacramentum conficitur; quorum alterum materiæ rationem habet atque elementum dicitur; alterum formæ vim et verbum communi vocabulo appellatur; sic enim a Patribus accepimus; qua in re notum est atque apud omnes pervulgatum illud sancti Augustini testimonium : Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum [1]. Rei igitur sensibilis nomine tum materiam sive elementum intelligunt, ut in sacramento Baptismi aquam, Confirmationis chrisma, et Extremæ Unctionis oleum, quæ omnia sub aspectum cadunt : tum præterea verba, quæ formæ rationem habent atque ad aurium sensum pertinent. Apostolus vero utrumque aperte indicavit cum inquit : Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo vitæ [2]. Quo in loco materia et forma sacramenti exprimitur. Addenda autem erant verba ad materiam, ut apertior clariorque rei quæ gerebatur significatio fieret. Verba enim inter omnia signa maximam vim habere perspicuum est : ac, si ipsa desint, plane obscurum erit quid-

[1] Aug. in Joan. tract. 80. — [2] Eph. 5. 25, 26.

nam materia sacramentorum designet ac demonstret. Nam, ut in Baptismo licet videre, cum aqua non minus refrigerandi quam abluendi vim habeat, et utriusque rei symbolum esse possit nisi verba addantur, utrum horum in Baptismo significet, aliquis fortasse conjectura aliqua dijudicabit : nemo autem ea de re quippiam certi affirmare audebit; at cum verba adhibentur, statim intelligimus abluendi vim et significationem habere[1].

XV. Sacramenta novæ legis, Sacramentis antiquæ ut præstant.

In hoc autem nostra sacramenta antiquæ legis sacramentis plurimum præstant, quod in illis administrandis nulla, quod quidem acceperimus, definita forma servaretur; quo etiam fiebat, ut incerta admodum et obscura essent : nostra vero formam verborum ita præscriptam habent, ut, si forte ab ea discedatur, sacramenti ratio constare non possit : ob eamque rem clarissima sunt ac nullum relinquunt dubitandi locum. Hæ igitur sunt partes quæ ad naturam et substantiam sacramentorum pertinent et ex quibus unumquodque sacramentorum necessario constituitur.

XVI. Certis cum cæremoniis quodlibet Sacramentum est ministrandum, et cur.

His accedunt cæremoniæ, quæ, tametsi prætermitti sine peccato non possunt, nisi aliud facere ipsa necessitas cogat, tamen, si quando omittantur, quoniam rei naturam non attingunt, nihil de vera sacramenti ratione imminui credendum est. Ac merito quidem a primis usque Ecclesiæ temporibus illud semper servatum est, ut sacramenta solemnibus quibusdam cæremoniis ministrarentur.

Primo.

Primum enim maxime decuit sacris mysteriis eum religionis cultum tribuere, ut sancta sancte tractare videremur.

Secundo.

Præterea, quæ sacramento efficiuntur, cæremoniæ ipsæ magis declarant, ac veluti ante oculos ponunt, et earum rerum sanctitatem in animos fidelium altius imprimunt.

Tertio.

Deinde vero mentes illorum, qui eas intuentur et diligenter observant, ad sublimium rerum cogitationem erigunt, fidemque in eis et charitatem excitant? quo major cura et diligentia

[1] August. de doctr. Christ., lib. 2, cap. 3.

adhibenda erit, ut fideles vim cæremoniarum, quibus singula sacramenta conficiuntur, cognitam et perspectam habeant.

XVII. Numerus Sacramentorum cur explicandus.

Sequitur ut sacramentorum etiam numerus explicetur : quæ quidem cognitio hanc utilitatem affert, quod populus eo majori pietate omnes animi sui vires ad laudandam et prædicandam Dei erga nos singularem beneficentiam convertet, quo plura salutis ac beatæ vitæ adjumenta nobis divinitus parata esse intellexerit.

XVIII. Septem tantum sunt sacramenta.

Catholicæ igitur Ecclesiæ sacramenta quemadmodum ex Scripturis probatur, et Patrum traditione ad nos pervenit, et conciliorum testatur auctoritas, septenario numero definita sunt [1]. Cur autem neque plura, neque pauciora numerentur, ex iis etiam rebus, quæ per similitudinem a naturali vita ad spiritualem transferuntur, probabili quadam ratione ostendi poterit. Homini enim ad vivendum vitamque conservandam, ex sua reique publicæ utilitate traducendam, hæc septem necessaria videntur : ut scilicet in lucem edatur, augeatur, alatur : si in morbum incidat, sanetur : imbecillitas virium reficiatur : deinde, quod ad rempublicam attinet, ut magistratus nunquam desint, quorum auctoritate et imperio regatur ; ac postremo, legitima sobolis propagatione seipsum et humanum genus conservet. Quæ omnia quoniam vitæ illi, qua anima Deo vivit, respondere satis apparet, ex iis facile sacramentorum numerus colligetur.

Baptismus.

Primus enim est Baptismus, veluti cæterorum janua, quo Christo renascimur.

Confirmatio.

Deinde Confirmatio, cujus virtute fit ut divina gratia augeamur et roboremur. Baptizatis enim jam apostolis, ut divus Augustinus testatur [2], inquit Dominus : Sedete in civitate donec induamini virtute ex alto [3].

Eucharistia.

Tum Eucharistia, qua, tanquam cibo vere cœlesti, spiritus noster alitur et sustinetur. De ea enim dictum est a Salva-

[1] Trident. sess. 7, canon. 1 de sac. in gen ; Concil. Flor. in dec. ad Arm. D. Th. p. 3, q. 63 art. 1. — [2] August. epist. 108. — [3] Luc. 24. 49.

tore : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus[1].

Pœnitentia.

Sequitur quarto loco Pœnitentia, cujus ope sanitas amissa restituitur, postquam peccati vulnera accepimus.

Extrema Unctio.

Postea vero Extrema Unctio, qua peccatorum reliquiæ tolluntur, et animi virtutes recreantur ; siquidem divus Jacobus, cum de hoc sacramento loqueretur, ita testatus est : Et si in peccatis sit, remittentur ei[2].

Ordo.

Sequitur Ordo, quo publica sacramentorum ministeria perpetuo in Ecclesia exercendi sacrasque omnes functiones exsequendi potestas traditur.

Matrimonium.

Postremo additur Matrimonium, ut ex maris et feminæ legitima et sancta conjunctione filii ad Dei cultum et humani generis conservationem procreentur, et religiose educentur.

XIX. Sacramentorum omnium non æqualis necessitas.

Illud vero maxime animadvertendum est, quamvis omnia sacramenta divinam et admirabilem virtutem in se contineant, tamen non parem omnia et æqualem necessitatem, aut dignitatem, aut unam eamdemque significandi vim habere. Atque ex iis tria sunt quæ, tametsi non eadem ratione, tamen præ cæteris necessaria dicuntur : Baptismum enim unicuique sine ulla adjunctione necessarium esse, Salvator his verbis declaravit : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[3] ; Pœnitentia vero illis tantummodo necessaria est, qui se, post Baptismum, aliquo mortali peccato obstrinxerunt : neque enim æternum exitium effugere poterunt, nisi eos admissi peccati rite pœnituerit. Ordo præterea, etsi non singulis fidelibus, toti tamen Ecclesiæ omnino necessarius est[4].

XX. Eucharistia cæteris Sacramentis dignitate antecellit.

Verum si dignitas in sacramentis spectetur, Eucharistia, sanctitate et mysteriorum numero ac magnitudine, longe cæteris antecellit[5]. Quæ omnia facilius intelligentur, cum suo

[1] Joan. 6. 56. — [2] Jac. 5. 14, 15. — [3] Joan. 3. 5. — [4] Trident. sess. 7, can. 3, 4 de sacr. in gen.; d. Thom. p. 3, q. 65, art. 4. — [5] Dionys. lib. de Eccli. Hier. cap. 3.

loco ea quæ ad singula sacramenta pertinent, explicabuntur.

XXI. Christus Sacramentorum auctor.

Deinceps videndum est a quo hæc sacra et divina mysteria acceperimus; neque enim dubitandum est quin præclari alicujus muneris dignitas, ejus, a quo donum ipsum profectum est, dignitate et præstantia quam maxime augeatur. Sed ea quæstio difficilem explicationem habere non potest. Nam cum Deus sit qui homines justos efficiat, ipsa vero sacramenta justitiæ adipiscendæ mirifica quædam instrumenta sint, patet unum eumdemque Deum in Christo justificationis et sacramentorum auctorem agnoscendum esse[1]. Præterea, sacramenta eam vim et efficientiam continent, quæ ad intimam animam penetrat. Cum vero unius Dei potentiæ proprium sit in corda et mentes hominum illabi, ex hoc etiam perspicitur, sacramenta a Deo ipso per Christum instituta esse, quemadmodum, ab eo quoque intus dispensari, certa et constanti fide tenendum est: hoc enim testimonium de illo accepisse sanctus Joannes affirmat, cum ait: Qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto[2].

XXII. Soli homines Sacramentorum ministri.

Sed quamvis Deus sacramentorum auctor et dispensator sit, ea tamen non per angelos, verum per homines ministrari in Ecclesia voluit: non minus enim ministrorum officio, quam materia et forma ad sacramenta conficienda opus esse, perpetua sanctorum Patrum traditione confirmatum est.

XXIII. Ministri malitia efficientiam Sacramentorum non impedit.

Atque hi quidem ministri quoniam in sacra illa functione non suam, sed Christi personam gerunt, ea re fit ut sive boni, sive mali sint, modo ea forma et materia utantur quam ex Christi instituto semper Ecclesia catholica servavit[3], idque facere proponant quod Ecclesia in ea administratione facit, vere sacramenta conficiant et conferant: ita ut gratiæ fructum nulla res impedire possit, nisi qui ea suscipiunt, se ipsos tanto bono fraudare et Spiritui sancto velint obsistere. Hanc vero in

[1] Amb. lib. 4 de sacr. cap. 6; d. Thom. p. 3, q. 62; Trid. sess. 7, can. 1 de sacram. in gen., lib. de Eccles. dogm. et Cassian. collat. 7. 18. — [2] Joan. 1. 33. — [3] Trident. sess. 7 de sacram. in gen. cap. 11 et 12; Greg. Naz. in Orat. in S. Bapt.; Amb. de his qui myst. init., cap. 5; Chrysos. homil. 8 in 1. Cor.

Ecclesia certam et exploratam sententiam semper fuisse sanctus Augustinus [1], in iis disputationibus quas adversus Donatistas conscripsit, clarissime demonstravit.

Similitudo.

Quod si etiam Scripturæ testimonia quærimus, ipsum Apostolum his verbis loquentem audiamus. Ego, inquit, plantavi, Apollo rigavit, sed Deus incrementum dedit : neque enim qui plantat est aliquid, neque qui rigat; sed qui incrementum dat Deus [2]. Ex quo loco satis intelligitur, quemadmodum arboribus nihil obest eorum improbitas, quorum manu satæ sunt : ita nihil vitii aliena culpa contrahi illis posse, qui malorum hominum ministerio Christo insiti sunt. Quare, ut ex divi Joannis evangelio sancti Patres nostri docuerunt, Judas etiam Iscariotes plures baptizavit [3] : ex quibus tamen neminem iterum baptizatum fuisse legimus : ita ut præclare divus Augustinus scriptum reliquerit : Dedit baptismum Judas, et non baptizatum est post Judam; dedit Joannes, et baptizatum est post Joannem; quia, si datum est a Juda, baptisma Christi erat [4] : quod autem a Joanne datum est, Joannis erat : non Judam Joanni, sed baptismum Christi etiam per Judæ manus datum, baptismo Joannis, etiam per manus Joannis dato, recte præponimus [5].

XXIV. Cum impura conscientia Sacramenta administrare grande scelus.

Neque vero pastores, aliive sacramentorum ministri, cum hæc audiunt, satis sibi esse arbitrentur, si posthabita morum integritate ac conscientiæ munditia, illud tantum cogitent, quomodo sacramenta ab illis rite ministrentur : id enim etsi diligenter curandum est, in hoc tamen omnia quæ ad eam functionem pertinent posita non sunt. Meminisse autem semper debent sacramenta divinam quidem virtutem, quæ illis inest, nunquam amittere; at vero impure ea ministrantibus æternam perniciem et mortem afferre : sancta enim, quod semel atque iterum, ac sæpius admonere oportet, sancte et religiose tractanda sunt. Peccatori, ut est apud Prophetam, dixit Deus : Quare tu enarras justitias meas et assumis testamentum meum per os tuum, tu vero odisti disciplinam [6] ? Quod si homini peccatis contaminato minus licet [7] de rebus

[1] Contra Crescentium, lib. 5, cap. 20; contra Donatist., lib. 1, c. 4; et l. 2 contra lit. Pet. c. 47. — [2] 1. Cor. 3. 7. — [3] Joan. 4. 2. — [4] Aug. tract. 2 in Joan. — [5] Aug. in Joan. tract. 5, et contra Crescent. lib. 3, c. 6; Thom. p. 3, q. 93, art. 4. — [6] Psal. 4. 16. et 17. — [7] Conc. Trid. ibid. can. 6.

divinis agere : quantum ab eo scelus concipi existimandum erit, qui sibi multorum scelerum conscius est, nec tamen sacra mysteria polluto ore conficere, vel in fœdas manus sumere, contrectare, atque aliis porrigere et ministrare vereatur? Cum præsertim apud sanctum Dionysium scriptum sit[1], malis symbola (ita enim sacramenta appellat) ne contingere quidem permissum esse. Sanctitatem igitur sacrarum rerum ministri in primis sectentur, pure ad sacramenta ministranda accedant, atque ita se ad pietatem exerceant, ut, ex eorum frequenti tractatione et usu, uberiorem in dies gratiam, adjuvante Deo, consequantur.

XXV. Sacramentorum effectus.

Sed jam, his rebus explicatis, docendum erit quinam sacramentorum effectus sint : id enim sacramenti definitioni, quæ supra tradita est, non parum lucis allaturum videtur : ii autem duo præcipue numerantur.

XXVI. Prior, gratia justificans omnibus communis.

Ac principem quidem locum merito gratia illa obtinet, quam usitato a sacris doctoribus nomine justificantem vocamus : ita enim Apostolus apertissime nos docuit, cum inquit Christum dilexisse Ecclesiam et seipsum tradidisse pro ea, ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro aquæ in verbo[2]. Quo autem pacto tanta res et tam admirabilis per sacramentum efficiatur ut, quemadmodum sancti Augustini sententia celebratum est[3], aqua corpus abluat et cor tangat; id quidem humana ratione atque intelligentia comprehendi non potest. Constitutum enim esse debet, nullam rem sensibilem suapte natura ea vi præditam esse, ut penetrare ad animam queat. At fidei lumine cognoscimus omnipotentis Dei virtutem in sacramentis inesse, qua id efficiant quod sua vi res ipsæ naturales præstare non possunt[4].

XXVII. Perceptio gratiæ in Sacramentis cur olim miraculis comprobata.

Quocirca, ne ulla unquam hujus effectus dubitatio in animis fidelium resideret, cum ministrari Sacramenta cœptum est, voluit clementissimus Deus, quid illa interius efficerent, miraculorum significationibus declarare, ut eadem perpetuo interius fieri constantissime crederemus, quamvis longe a nos-

[1] Dionys. de Eccl. Hier., cap. 1. — [2] Ephes. 5. 25, 26. — [3] August. in Joan., tract. 80. — [4] De hoc effectu sacrament. vide Trident. sess. 7, can. 6, 7, 8 de sacram.; Aug., tract. 26 in Joan. et contra Faustum cap. 16 et 17; et in psal. 77, v 15, 16.

tris sensibus remota essent. Itaque, ut omittamus, Salvatore nostro in Jordane baptizato, cœlos apertos esse, et Spiritum sanctum columbæ specie apparuisse [1], ut admoneremur ejus gratiam, cum salutari fonte abluimur, in animam nostram infundi : ut hoc, inquam, omittamus (magis enim ad Baptismi sanctificationem, quam ad sacramenti administrationem pertinet), nonne legimus cum Pentecostes die apostoli Spiritum sanctum acceperunt [2], quo deinde ad prædicandam fidei veritatem, adeundaque pro Christi gloria pericula, alacriores et fortiores fuerunt, tunc facto repente de cœlo sonitu, tanquam advenientis spiritus vehementis, apparuisse illis dispertitas linguas quasi ignis? Ex quo intellectum est sacramento Confirmationis eumdem nobis Spiritum tribui, easque vires addi, quibus possimus carni, mundo et Satanæ, perpetuis scilicet hostibus nostris, fortiter repugnare et resistere [3]. Atque hæc miracula, quoties apostoli sacramenta ista ministrarent, initio nascentis Ecclesiæ aliquandiu visa sunt, donec, firmata jam fide et corroborata fieri desierunt.

XXVIII. Sacramentorum utriusque legis quanta differentia.

Ex iis igitur quæ de priori sacramentorum effectu gratia scilicet justificante, demonstrata sunt, illud etiam plane constat, excellentiorem et præstantiorem vim sacramentis novæ legis inesse, quam olim veteris legis sacramenta habuerunt [4] : quæ cum infirma essent [5], egenaque elementa, inquinatos sanctificabant ad emundationem carnis, non animæ [6] : quare, ut signa tantum earum rerum quæ ministeriis nostris efficiendæ essent, instituta sunt. At vero sacramenta novæ legis ex Christi latere manantia, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundant conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi, atque ita eam gratiam, quam significant, Christi sanguinis virtute operantur [7]. Quocirca si ea cum antiquis sacramentis conferamus, præterquam quod plus efficaciæ habent, et utilitate uberiora, et sanctitate augustiora esse invenientur [8].

XXIX. Alter effectus, trium tantum Sacramentorum proprius Character.

Alter vero sacramentorum effectus non quidem omnibus

[1] Matth. 3. 16; Marc. 1. 10; Luc. 3. 22. — [2] Act. 2. 2, 3. — [3] August. lib. quæst. vet. et nov. Test. q. 93. — [4] Aug. lib. 19. contra Faust., cap. 13, et in psal. 83; Ambr. lib. de sacram., cap. 4. — [5] Gal. 4. 9 — [6] Heb. 9. 13. — [7] Heb. 9, 14. — [8] Aug. lib. 2 de symb. c. 6, et in Joan. tract. 15, et lib. 15 de Civ. Dei, cap. 26.

communis, sed trium tantummodo proprius, Baptismi, Confirmationis et Ordinis sacri, est character, quem animæ imprimunt; nam cum Apostolus ait : Unxit nos Deus, qui et signavit nos, et dedit pignus Spiritus in cordibus nostris[1]; voce illa, signavit, non obscure characterem descripsit : cujus proprium est aliquid signare et notare.

XXX. Character quid sit.

Est autem character veluti insigne quoddam animæ impressum, quod deleri nunquam potest, eique perpetuo inhæret[2] : de quo ita apud sanctum Augustinum scriptum est : An minus forte sacramenta christiana, quam corporalis hæc nota, qua scilicet miles insignitur, poterunt? illa namque militi, ad militiam, quam deseruisset, revertenti, non nova imprimitur, sed antiqua cognoscitur et approbatur[3].

XXXI. Ad quid character imprimatur.

Jam vero character hoc præstat, tum ut apti ad aliquid sacri suscipiendum vel peragendum efficiamur, tum ut aliqua nota alter ab altero internoscatur.

In Baptismo.

Ac Baptismi quidem charactere utrumque consequimur, ut ad alia sacramenta percipienda reddamur idonei, et eo præterea fidelis populus a gentibus, quæ fidem non colunt, distinguatur.

In Confirmatione. In Ordine.

Idem autem in charactere Confirmationis et sacri Ordinis licet cognoscere : quorum altero veluti Christi milites ad ejus nominis publicam confessionem et propugnationem ac contra insitum nobis hostem, et spiritualia nequitiæ in cœlestibus armamur atque instruimur, simulque ab iis qui nuper baptizati, tanquam modo geniti infantes sunt discernimur : alter vero tum potestatem sacramenta conficiendi et ministrandi conjunctam habet, tum eorum qui ejus modi potestate præditi sunt, a reliquo fidelium cœtu distinctionem ostendit. Tenenda igitur est catholicæ Ecclesiæ regula, qua docemur tria hæc sacramenta characterem imprimere, neque ullo unquam tempore iteranda esse.

[1] 2. Cor. 1. 22. — [2] Trident. ib. can. 8. — De hoc charact. v. August. lib. 2, contra epist. Parmen. c. 33, et epist. 50; circa medium, et tract. 6 in Joan. et lib. 1 contra Crescent. c. 30; item d. Thom. p. 3, q. 63.

XXXII. Ad cultum et usum Sacramentorum quibus motivis fideles excitandi.

Hæc sunt quæ generatim de sacramentis tradenda erant : in cujus argumenti explicatione pastores duo potissimum efficere omni studio conentur. Primum est, ut fideles intelligant quanto honore, et cultu, et veneratione hæc divina et cœlestia munera digna sint : alterum vero ut, quoniam a clementissimo Deo ad communem omnium salutem proposita sunt, iis pie et religiose utantur, atque ita christianæ perfectionis desiderio exardescant, ut, si Pœnitentiæ, præsertim et Eucharistiæ saluberrimo usu aliquandiu careant, plurimum damni se fecisse existiment. Hæc autem facile pastores assequi poterunt, si, quæ de sacramentorum divinitate et fructu supra dicta sunt, auribus fidelium sæpius inculcabunt; primum a Domino Salvatore nostro, a quo nihil nisi perfectissimum proficisci potest, instituta esse : præterea, cum ministrantur, Spiritu sancti intima cordis nostri permeantis efficacissimum numen præsto esse : deinde, admirabili et certa curandarum animarum virtute prædita esse : tum, per ea immensas illias dominicæ passionis divitias ad nos derivari. Postremo vero ostendent totum christianum ædificium firmissimo quidem lapidis angularis fundamento inniti : verum, nisi verbi Dei prædicatione et sacramentorum usu undique fulciatur, magnopere verendum esse, ne magna ex parte labefactum concidat : ut enim per sacramenta in vitam suscipimur, ita hoc veluti pabulo alimur, conservamur, augemur.

DE BAPTISMI SACRAMENTO.

CAPUT II.

I. De Baptismi Sacramento quam frequens sermo habendus.

Ex iis quidem, quæ hactenus de sacramentis universe tradita sunt, cognosci potest quam necessarium sit ad christianæ religionis vel doctrinam percipiendam, vel pietatem exercendam, ea intelligere quæ de illorum singulis credenda catholica Ecclesia proponit : sed, si quis diligentius Apostolum legerit, sine dubitatione ita statuet, perfectam Baptismi cognitionem a Fidelibus magnopere requiri. Adeo non solum frequenter, sed gravibus verbis et Spiritu Dei plenis ejus mysterii memoriam renovat, divinitatem commendat, atque in eo Redemptoris nostri mortem, sepulturam et resurrectionem nobis ante

oculos tum ad contemplandum [1], tum ad imitandum constituit. Quare pastores nunquam se satis multam operam et studium in hujus sacramenti tractatione collocasse arbitrentur : verum, præter eos dies, in quibus more majorum divina Baptismi mysteria potissimum explananda essent in sabbato magno Paschæ et Pentecostes, quo tempore Ecclesia summa cum religione, maximisque cæremoniis hoc sacramentum celebrare consueverat, aliis etiam diebus occasionem captent de hoc argumento disserendi [2].

II. In administrando baptismo singula explicare quam utile.

Atque illud imprimis tempus maxime opportunum ad eam rem videri poterit, si interdum, cum Baptismus alicui ministrandus sit, fidelis populi multitudinem convenisse animadverterint : tunc enim facilius multo erit, si minus liceat omnia capita quæ ad hoc sacramentum attinent persequi, unum saltem aut alterum docere ; cum fideles earum rerum doctrinam, quam auribus percipiunt, simul etiam sacris Baptismi cæremoniis expressam vident, pioque et attento animo contemplantur. Ex quo deinde fiet, ut unusquisque, iis rebus admonitus, quæ in alio geri videat, secum recordetur, qua se sponsione Deo obligaverit, cum baptismo initiatus est, simulque illud cogitet, an vita et moribus talem se præbeat, qualem ipsa christiani nominis professio pollicetur.

III. Nomen Baptismus quid significet.

Ut igitur, quæ docenda erunt, dilucide exponantur, quænam sit baptismi natura et substantia aperiendum est, si prius tamen ipsius vocis significatio explicetur. Ac Baptismus quidem græcum esse nomen nemo ignorat ; quod etsi in sacris litteris non solum eam ablutionem quæ cum sacramento conjuncta est, sed etiam omne ablutionis genus [3], quod aliquando ad Passionem translatum est, significat [4] : tamen apud Ecclesiæ Scriptores non quamvis corporis ablutionem declarat : sed eam quæ cum sacramento conjungitur, nec sine præscripta verborum forma ministratur ; qua quidem significatione Apostoli [5], ex Christi Domini instituto, frequentissime usi sunt [6].

[1] Rom. 6. 3 et d.; Col. 2. 12, 13. — [2] De hoc usu antiquo vide Tertull. l. de baptism., cap. 19 ; Basil. in exhor. ad baptism. ; Amb. lib. de Myst. Pas. — [3] Marc. 7. 4. — [4] Marc. 10. 38 ; Luc. 12. 50 ; 1. Cor. 15. 29. — [5] Rom. 6. 3 et d. ; 1. Pet. 3. 21. — [6] Octo baptismi genera vide apud Damascen. l. 4 de fide Orthod. 10.

IV. Sacramentum baptismi quibus aliis nominibus appelletur.

Alia quoque nomina ad eamdem rem significandam sancti Patres usurparunt. Sacramentum enim fidei appellari quod illud suscipientes universam christianæ religionis fidem profiteantur, divus Augustinus testatur[1]. Alii vero, quia fide corda illuminantur, quam in Baptismo profitemur, hoc sacramentum illuminationem vocarunt. Nam et Apostolus ita inquit : Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum[2] : tempus nimirum quo baptizati erant significans. Chrysostomus[3] præterea in oratione quam ad baptizandos habuit, tum expurgationem, qua per baptismum expurgamus vetus fermentum[4] ut simus nova conspersio, tum sepulturam, tum plantationem, tum crucem Christi nominat : quarum omnium appellationum causam ex epistola ad Romanos[5] scripto licet colligere. Cur autem divus Dyonisius[6] principium sanctissimorum mandatorum vocaverit perspicuum est, cum hoc sacramentum veluti janua sit, qua in christianæ vitæ societatem ingredimur atque ab eo divinis præceptis obtemperandi initium facimus. Atque hæc de nomine breviter exponenda erunt[7].

V. Baptismi definitio traditur.

Quod autem ad rei definitionem attinet, etsi multæ ex sacris Scriptoribus afferri possunt, illa tamen aptior et commodior esse videtur, quam ex verbis Domini apud Joannem et Apostoli ad Ephesios licet intelligere : nam cum Salvator dicat : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[8] : et Apostolus, cum de Ecclesia loqueretur : Mundans eam lavacro aquæ in verbo[9], ita fit ut recte et apposite definiatur Baptismum esse sacramentum regenerationis per aquam in verbo. Natura enim ex Adamo filii iræ nascimur : per Baptismum vero in Christo filii misericordiæ renascimur : siquidem dedit hominibus potestatem filius Dei fieri, iis qui credunt in nomine ejus, qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt[10].

VI. Qua ratione fiat baptismi Sacramentum

Sed quibuscumque tandem verbis Baptismi naturam expli-

[1] Epist. 23 in fin. — [2] Heb. 10. 32. — [3] Chrysost. 10. 5. — [4] 1. Cor. 5. 7. — [5] Rom. 6. 3 et d. — [6] De Eccl. Hier. cap. 2. — [7] De variis baptis. nominibus vide Gregor. Nazianz. Orat. in sancta lumina, et Clem. Alex. lib. 1, Pædag., cap. 6. — [8] Joan. 3. 5. — [9] Ephes. 5. 26. — [10] Joan. 1. 12, 13.

cari contigerit, docendus erit populus hoc sacramentum confici ablutione, cui ex Domini Salvatoris instituto[1] certa et solemnia verba necessario adhibentur, quemadmodum semper sancti Patres docuerunt : quod apertissimo illo divi Augustini testimonio demonstratur : Accedit verbum ad elementum, et fit sacramentum[2].

Error notandus.

Id vero eo diligentius monere oportebit, ne forte fideles in eum errorem inducantur, ut existiment, quod vulgo dici solitum est, aquam ipsam, quæ ad conficiendum Baptismum in sacro fonte asservatur, sacramentum esse; tunc enim sacramentum Baptismi dicendum est, cum aqua, ad abluendum aliquem, additis verbis quæ a Domino instituta sunt, reipsa utimur[3].

VII. Aqua naturalis, baptismi materia.

Jam vero, quoniam singula sacramenta ex materia et forma constitui initio diximus, cum generatim de omnibus sacramentis ageretur : idcirco, quæ utraque sit in Baptismo a pastoribus declarandum erit. Materiam igitur sive elementum hujus sacramenti, esse omne naturalis aquæ genus, sive ea maris sit, sive fluvii, sive paludis, sive putei aut fontis, quæ sine ulla adjunctione aqua dici solet : nam et Salvator docuit : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei[4] : et Apostolus inquit, Ecclesiam lavacro aquæ mundatam esse[5]. Et in beati Joannis epistola scriptum legimus : Tres sunt qui testimonium dant in terra, spiritus, aqua et sanguis[6]. Quod etiam aliis sacrarum litterarum testimoniis comprobatur. Quod vero a Joanne Baptista dictum est, venturum esse Dominum, qui baptizaret in Spiritu sancto et igne[7] : id quidem nullo modo de baptismi materia intelligendum est; sed vel ad intimum Spiritus sancti effectum, vel certe ad miraculum referri debet, quod die Pentecostes apparuit, cum Spiritus sanctus e cœlo in apostolos ignis specie delapsus est[8], de quo alio loco Christus Dominus noster prædixit : Joannes quidem baptizavit aqua[9] : vos autem baptizabimini Spiritu sancto, non post multos hos dies.

[1] Matth. 28. 19. — [2] Tract. 80 in Joan. — [3] Hac de re vide Chrysost. hom. 24 in Joann.; Aug. lib. 6 cont. Donat. c. 25; Conc. Flor. et Trid., item Aug. tract. 80 in Joan. — [4] Joan. 3. 5. — [5] Ephes. 5. 26. — [6] 1. Joan. 5. 8. — [7] Matth. 3. 11. — [8] Act. 2. 3. — [9] Act. 1. 5.

VIII. Materia baptismi in veteri Testamento figurata.

Verum idem quoque a Domino tum figuris, tum prophetarum oraculis, significatum esse, ex divinis Scripturis animadvertimus. Diluvium enim, quo mundus purgatus est, quod multa malitia hominum esset in terra et cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum [1], hujus aquæ figuram et similitudinem gessisse apostolorum princeps in priori epistola ostendit [2]. Et maris Rubri transitum ejusdem aquæ significationem habuisse divus Paulus ad Corinthios scribens exposuit [3] : ut interim omittamus tum Naaman Syri ablutionem [4], tum probaticæ piscinæ admirabilem vim [5], et alia id genus multa, in quibus hujus mysterii symbolum inesse facile apparet.

IX. Materia baptismi a Prophetis prænuntiata.

De prædictionibus autem dubitare nemo potest, quin aquæ illæ, ad quas tam liberaliter Isaias propheta omnes sitientes invitat [6], vel quas e templo egredientes Ezechiel in spiritu vidit [7] : tum præterea fons ille, quem domui David habitantibus Jerusalem paratum in ablutionem peccatoris et menstruatæ Zacharias prænuntiavit [8], ad salutarem Baptismi aquam indicandam atque exprimendam pertineant.

X. Cur aqua sit Baptismi materia.

Quantum vero Baptismi naturæ et virtuti consentaneum fuerit, ut ejus propria materia aqua institueretur, pluribus quidem rationibus divus Hieronymus ad Oceanum scribens [9], demonstravit.

Ratio prima.

Sed quod ad hunc locum attinet, pastores docere in primis poterunt, quoniam hoc sacramentum omnibus sine ulla exceptione ad consequendam vitam necessarium erat, idcirco aquæ materiam, quæ nunquam non præsto est atque ab omnibus facile parari potest, maxime idoneam fuisse.

Secunda.

Deinde aqua effectum Baptismi maxime significat : ut enim aqua sordes abluit, ita etiam Baptismi vim atque efficientiam, quo peccatorum maculæ eluuntur, optime demonstrat.

[1] Gen. 6 5. — [2] 1. Pet. 3. 20. — [3] 1. Cor. 10. 1. — [4] 4. Reg. 5. 14. — [5] 1. Joan. 5. 2. — [6] Isai. 55. 1. — [7] Ezech. 47. 2. — [8] Zach. 13. 1. — [9] Epist. 83

Tertia.

Accedit illud, quod quemadmodum aqua refrigerandis corporibus aptissima est, sic Baptismo cupiditatum ardor magna ex parte restinguitur [1].

XI. Chrisma in baptismo cur adhibendum.

Illud vero animadvertendum est, quamvis aqua simplex, quæ nihil aliud admixtum habet, materia apta sit ad hoc sacramentum conficiendum, quoties scilicet Baptismi ministrandi necessitas incidat, tamen ex apostolorum traditione semper catholica Ecclesia observatum esse [2], ut cum solemnibus cæremoniis Baptismus conficitur, sacrum etiam chrisma addatur, quo Baptismi effectum magis declarari perspicuum est. Docendus quoque erit populus, etsi aliquando incertum esse potest, utrum hæc an illa vera aqua sit, qualem sacramenti perfectio requirat, hoc tamen pro certo habendum esse, nunquam ex alia materia, quam ex aquæ naturalis liquore, Baptismi sacramentum ulla ratione confici posse.

XII. Baptismi forma cur diligenter et sæpius explicanda.

Sed duarum partium, ex quibus Baptisma constare debet, postquam altera, hoc est, materia diligenter explicata fuerit, studebunt pastores eadem diligentia formam etiam tradere, quæ est altera ejus pars maxime necessaria. In hujus autem sacramenti explicatione, eo majori cura et studio elaborandum putabunt, quod tam sancti mysterii notitia non solum sua sponte fideles vehementer delectare potest, quod quidem in omni divinarum rerum scientia communiter evenit; verum etiam ad usus fere quotidianos summopere expetenda est. Cum enim sæpe incidant tempora, quemadmodum suo loco planius dicetur, in quibus tum ab aliis de populo, tum sæpissime a mulierculis Baptismum ministrari oporteat: ita fit ut promiscue omnibus fidelibus ea quæ ad hujus sacramenti substantiam pertinent, cognita et perspecta esse debeant.

XIII. Baptismi forma statuitur et explicatur.

Quare dilucidis et apertis verbis, quæ facile percipi ab omnibus possint, pastores docebunt hanc esse perfectam et absolutam Baptismi formam, *Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Ita enim a Domino et Salvatore nostro

[1] De materia baptis. vide Conc. Flor. et Trid. sess. 7, can. 2, et de consecr. dist. 4; item div. Thom. p. 3, q. 56, art. 5. — [2] Ambr. lib. 1 sacrament. c. 2, et Innocent. lib. 1 decretal. tit. 1, cap. 3.

traditum est, cum apostolis apud Matthæum præcepit[1]: Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Ex illo autem verbo, baptizantes, catholica Ecclesia, divinitus edocta, optime intellexit hujus sacramenti forma actionem ministri exprimendam esse: quod quidem fit, cum dicitur: Ego te baptizo. Ac quoniam, præter ministros, tum illius personam qui baptizatur, tum principalem causam, quæ Baptismum efficit, significare oportebat: idcirco illud pronomen, te, et distincta divinarum personarum nomina adduntur, ut absoluta sacramenti forma iis verbis concludatur, quæ modo exposita sunt: Ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Neque enim sola Filii persona, de quo à Joanne scribitur: Hic est qui baptizat[2], sed simul omnes sanctæ Trinitatis personæ ad Baptismi sacramentum operantur. Quod autem, in nomine, non in nominibus, dictum est, hoc plane declarat unam Trinitatis naturam et divinitatem. Etenim hoc loco, Nomen ad personas non refertur, sed divinam substantiam, virtutem et potestatem, quæ una et eadem est in tribus personis, significat[3].

XIV. Formæ baptismi magis essentialia declarantur.

Sed in hac forma quam integram, et perfectam esse ostendimus, observandum est quædam prorsus necessaria esse, quæ si omittantur, sacramentum confici non potest; quædam vero non ita necessaria, ut si desint, sacramenti ratio non constet: cujusmodi est vox illa, Ego, cujus vis in verbo *Baptizo* continetur; imo vero in ecclesiis Græcorum variata dicendi ratione, prætermitti consuevit, propterea quod nullam fieri oportere ministri mentionem judicarunt: ex quo factum est ut in Baptismo hac forma passim utantur, Baptizetur servus Christi in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: a quibus tamen perfecte sacramentum ministrari, et concilii Florentini sententia et definitione apparet, cum iis verbis satis explicetur id quod ad baptismi veritatem attinet nimirum ablutio, quæ tunc reipsa peragitur.

XV. In nomine Christi cur olim baptizarunt Apostoli.

Quod si etiam aliquando tempus fuisse dicendum est, cum apostoli in nomine tantum Domini Jesu Christi baptizarent, id quidem Spiritus sancti afflatu eos fecisse, exploratum nobis esse debet: ut initio nascentis Ecclesiæ Jesu Christi nomine

[1] Matth. 28 19. — [2] Joan. 1. 33. — [3] V. August. contra Donatist l. 6, cap. 25; Thom. p. 3, q. 56, art. 5.

prædicatio illustrior fieret, divinaque et immensa ejus potestas magis celebraretur[1]. Deinde vero rem penitus introspicientes, facile intelligemus, nullam earum partium in ea forma desiderari, quæ ab ipso Salvatore præscriptæ sunt : qui enim Jesum Christum dicit, simul etiam Patris personam, a quo unctus, et Spiritum sanctum, quo unctus est, significat.

XVI. Certum non est Apostolos baptizasse in nomine Christi.

Quanquam dubium fortasse videri potest, an hujusmodi forma apostoli aliquem baptizaverint, si Ambrosii[2] et Basilii[3], sanctissimorum et gravissimorum Patrum auctoritatem sequi volumus, qui ita Baptismum in nomine Jesu Christi interpretati sunt, ut dixerint, iis verbis significari Baptismum, non qui a Joanne, sed qui a Christo Domino traditus esset, tametsi a communi et usitata forma, quæ distincta trium personarum nomina continet, Apostoli non discederent. Atque hoc loquendi genere Paulus etiam in epistola ad Galatas usus videtur, cum inquit : Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis[4]; ut significaret in fide Christi, nec alia tamen forma, quam idem Salvator et Dominus noster servandam præceperat, baptizatos esse.

XVII. Triplex genus ablutionis : Mersio, Infusio, Aspersio.

Hactenus igitur de materia et forma, quæ ad Baptismi substantiam maxime pertinent, fideles docere satis fuerit. Quoniam vero in hoc sacramento conficiendo, legitimæ etiam ablutionis rationem servari oportet; idcirco ejus quoque partis doctrina a pastoribus tradenda est, atque ab eis breviter explicandum communi Ecclesiæ more et consuetudine receptum esse ut Baptismus uno aliquo ex tribus modis confici posset : nam qui hoc sacramento initiari debent, vel in aquam merguntur, vel aqua in eos infunditur, vel aquæ aspersione tinguntur. Ex his autem ritibus quicumque servetur, Baptismum vere perfici credendum est. Aqua enim in Baptismo adhibetur ad significandam animæ ablutionem, quam efficit : quare Baptismus ab Apostolo lavacrum appellatus est[5]. Ablutio autem non magis fit, cum aliquis aqua mergitur, quod diu a primis temporibus in Ecclesia observatum animadvertimus, quam vel aquæ effusione, quod nunc in frequenti usu positum videmus, vel aspersione, quemadmodum a Petro factum esse colligitur, cum uno die tria millia hominum ad

[1] Act. 2. 38, et 8. 16, et 19. 5. — [2] Ambr. lib. 1 de Spirit. sanc., cap. 12. — [3] Basil. 1 de Spirit. de sanc. cap. 12. — [4] Gal. 3. 27. — [5] Ephes. 5. 26.

fidei veritatem traduxit et baptizavit[1]. Utrum vero unica, an trina ablutio fiat, nihil referre existimandum est. Utrovis enim modo et antea in Ecclesia Baptismum vere confectum esse et nunc confici posse, ex divi Gregorii magni epistola[2], ad Leandrum scripta, satis apparet. Retinendus est tamen a fidelibus is ritus, quem unusquisque in sua Ecclesia servari animadverterit.

XVIII. Tria maxime notanda.

Atque illud præcipue monere oportet, non quamlibet corporis partem, sed potissimum caput, in quo omnes tum interiores, cum externi sensus vigent, abluendum, simulque ab eo, qui baptizat, non ante, aut post ablutionem verba sacramenti, quæ formam continent, sed eodem tempore, quo ablutio ipsa peragitur, pronuntianda esse.

XIX. Baptisma institutum et præceptum quando.

His expositis, conveniet præterea docere atque in memoriam fidelium reducere, Baptismum, quemadmodum et reliqua sacramenta, a Christo Domino institutum esse. Hoc igitur pastores frequenter docebunt, explicabuntque duo diversa tempora Baptismi notanda esse, alterum, cum Salvator eum instituit: alterum, cum lex de eo suscipiendo sancita est. Ac quod ad primum attinet, tunc a Domino hoc sacramentum institutum esse perspicitur, cum ipse a Joanne baptizatus sanctificandi virtutem aquæ tribuit. Testantur enim sancti Gregorius Nazianzenus[3] et Augustinus[4], eo tempore aquæ vim generandi in spiritualem scilicet vitam datam esse. Et alio loco ita scriptum reliquit: Ex quo Christus in aqua mergitur, ex eo omnia peccata abluit aqua. Et alibi: Baptizatur Dominus, non mundari indigens, sed tactu mundæ carnis aquas mundans, ut vim abluendi habeant. Atque ad eam rem illud maximo argumento esse potuit, quod tunc sanctissima Trinitas, in cujus nomine Baptismus conficitur, numen suum præsens declaravit. Vox enim Patris audita est, Filii persona aderat, et Spiritus sanctus in columbæ specie descendit; præterea cœli aperti sunt, quo nobis jam per Baptismum licet ascendere[5].

[1] Act. 2. 41. — [2] Lib. 1 regist. epist. 41. — [3] Orat. in nat. Salv. circa fin. — [4] Serm. 19, 36 et 37 de temp. — [5] Matth. 3. 16, 17; Marc. 1. 10, 11; Luc. 3. 21, 22.

XX. Corporis Christi tactu aquæ sanctificatæ.

Quod si quis scire cupiat quanam ratione tanta et tam divina virtus a Domino aquis tributa sit : id quidem humanam intelligentiam superat. Hoc vero satis percipi a nobis potest, Baptismo a Domino suscepto, sanctissimi et purissimi ejus corporis tactu aquam ad Baptismi salutarem usum consecratam esse ; ita tamen, ut hoc sacramentum, etsi ante passionem institutum fuerit, a passione tamen, quæ omnium Christi actionum tanquam finis erat, vim et efficientiam duxisse, credendum sit[1].

XXI. Baptismus quando cœpit esse de præcepto.

Sed de altero etiam, quo scilicet tempore lex de Baptismo lata fuerit, nullus dubitandi locus relinquitur. Nam inter sacros scriptores convenit, post Domini resurrectionem, cum apostolis præcepit : Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti[2] ; ex eo tempore omnes homines, qui salutem æternam consecuturi erant, lege de Baptismo teneri cœpisse. Quod quidem ex apostolorum principis auctoritate colligitur, cum inquit : Regeneravit nos in spem vivam per resurrectionem Jesu Christi ex mortuis[3] ; idemque ex illo Pauli loco : Se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret[4], (cum de Ecclesia loqueretur), mundans eam lavacro aquæ in verbo, licet cognoscere : uterque enim Baptismi obligationem ad tempus quod mortem Domini consecutum est, videtur retulisse, ut dubitandum nullo modo sit verba etiam illa Salvatoris : Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[5] ; id ipsum tempus spectasse, quod post passionem futurum erat. Ex iis igitur, si accurate a Pastoribus tractentur, haud dubium esse potest quin fideles maximam in hoc sacramento dignitatem agnoscant, ac summa animi pietate venerentur : præsertim vero cum cogitarint præclara illa et amplissima munera, quæ cum Christus Dominus baptizaretur, miraculorum significationibus declarata sunt, singulis, cum baptizantur, intima Spiritus sancti virtute donari atque impertiri. Ut enim si quemadmodum Elisæi puero contigit[6], nobis oculi ita aperirentur, ut cœlestes res intueri possemus, nemo adeo com-

[1] Vide Hieronym. in com. in 3 cap. Matth. ; August. serm. 36 de tempor — [2] Marc, 16. 15 ; Matth. 21. 19. — [3] 1. Petr. 1. 3. — [4] Ephes. 5. 26. — [5] Joan 3. 5. — [6] 4. Reg. 6. 17.

muni sensu carere putandus esset, quem divina Baptismi mysteria in maximam admirationem non traducerent: cur idem etiam eventurum non existimemus, cum a pastoribus hujus sacramenti divitiæ ita expositæ fuerint, ut eas fideles, si non corporis oculis, at mentis acie fidei splendore illuminatæ, contemplari queant.

XXII. Ministri baptismi sunt in triplici ordine.

Jam vero a quibus ministris hoc sacramentum conficiatur, non utiliter modo, sed necessario tradendum videtur: tum ut ii, quibus præcipue hoc munus commissum est, illud sancte et religiose curare studeant; tum ut ne quis tanquam fines suos egressus, in alienam possessionem intempestive ingrediatur, vel superbe irrumpat, cum in omnibus ordinem servandum esse Apostolus admoneat[1].

Episcopi et Sacerdotes ex potestate.

Doceantur igitur fideles, triplicem esse eorum ordinem, ac in primo quidem episcopos et sacerdotes collocandos esse, quibus datum est, ut jure suo, non extraordinaria aliqua potestate, hoc munus exerceant; iis enim in apostolis præceptum est a Domino: Euntes baptizate[2]: quamvis episcopi, ne graviorem illam docendi populi curam deserere cogerentur, Baptismi ministerium sacerdotibus relinquere soliti essent. Quod vero sacerdotes jure suo hanc functionem exerceant, ita ut præsente etiam episcopo, ministrare Baptismum possint, ex doctrina Patrum[3] et usu Ecclesiæ constat: nam cum ad Eucharistiam consecrandam instituti sint, quæ est pacis et unitatis sacramentum[4], consentaneum fuit potestatem iis dari omnia illa administrandi per quæ necessario hujus pacis et unitatis quilibet particeps fieri posset. Quod si aliquando Patres sacerdotibus, sine episcopi venia, baptizandi jus permissum non esse dixerunt, id de eo Baptismo qui certis anni diebus solemni cæremonia administrari consueverat, intelligendum videtur.

Diaconi ex concessu.

Secundum ministrorum locum obtinent diaconi quibus, sine episcopi aut sacerdotis concessu, non licere hoc sacramentum administrare, plurimi sanctorum Patrum decreta testantur[5].

[1] 1. Cor. 14. 40. — [2] Matth. 28. 19. — [3] Isid. l. 2 de offic. Eccl., cap. 4. — [4] 1 Cor. 10 17. — [5] Distinct. 93, cap. 13.

Quælibet alia persona in necessitate.

Extremus ordo illorum est qui, cogente necessitate, sine solemnibus cæremoniis baptizare possunt; quo in numero sunt omnes, etiam de populo, sive mares sive feminæ, quamcumque illi sectam profiteantur: nam et judæis quoque, et infidelibus, et hæreticis, cum necessitas cogit, hoc munus permissum est; si tamen id efficere propositum eis fuerit, quod Ecclesia catholica in eo administrationis genere efficit. Hæc autem cum multa veterum Patrum et conciliorum decreta confirmarunt [1], tum vero a sacra Tridentina synodo anathema in eos sancitum est, qui dicere audeant Baptismum, qui etiam datur ab hæreticis in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, cum intentione faciendi quod facit Ecclesia, non esse verum Baptismum [2].

XXIII. Cur omnibus sit licitum baptizare.

In quo profecto summam Domini nostri bonitatem et sapientiam licet admirari: nam cum hoc sacramentum necessario ab omnibus percipiendum sit, quemadmodum aquam ejus materiam instituit, qua nihil magis commune esse potest, sic etiam neminem ab ejus administratione excludi voluit; quamvis, ut dictum est, non omnibus liceat solemnes cæremonias adhibere, non quidem quod ritus aut cæremoniæ plus dignitatis, sed quod minus necessitatis, quam sacramentum, habeant

XXIV. In ministris baptismi quis ordo sit observandus.

Neque vero hoc munus ita omnibus promiscue permissum esse fideles arbitrentur, quin ordinem aliquem ministrorum statuere maxime deceat: mulier enim si mares adsint, laicus item præsente clerico, tum clericus coram sacerdote, Baptismi administrationem sibi sumere non debent. Quanquam obstetrices, quæ baptizare consueverunt, improbandæ non sunt, si interdum, præsente aliquo viro, qui hujus sacramenti conficiendi minime peritus sit, quod alias viri magis proprium officium videretur, ipsæ exsequantur.

XXV. Patrinorum antiquus usus, varia nomina et necessitas

Accedit autem ad eos ministros qui, ut hactenus declaratum

[1] Tertull. l. de bapt., cap. 18, et de coron. mil., cap. 3. — [2] Sess. 7, can. 4, de consecr. dist. 4, cap. 24; Aug. lib. 7 contra Donatistas, c. 51, et ibid. lib. 3, c. 10, et lib. 2 contra Parm.; et conc. Later., cap. 1; et conc. Flor. in decr. Eugenii.

est, Baptismum conficiunt, aliud etiam ministrorum genus, qui ad sacram et salutarem ablutionem celebrandam ex vetustissima catholicæ Ecclesiæ consuetudine adhiberi solent: ii nunc patrini, olim susceptores, sponsores, seu fidejussores, communi vocabulo, a rerum divinarum scriptoribus vocabantur [1]. De quorum munere, quoniam ad omnes fere laicos pertinet, accurate a pastoribus agendum erit, ut fideles intelligant quæ potissimum ad illud recte perficiendum necessaria sint. In primis vero explicare oportet, quæ causa fuerit cur ad Baptismum, præter sacramenti ministros, patrini etiam et susceptores adjungerentur: quod quidem optimo jure factum esse omnibus videbitur, si meminerint Baptismum esse spiritualem regenerationem, per quam filii Dei nascimur; de ea enim ita loquitur divus Petrus: Sicut modo geniti infantes rationabile sine dolo lac concupiscite [2]. Ut igitur, postquam aliquis in hanc lucem editus est, nutrice et pædagogo indiget, quorum ope atque opera educetur, ac doctrina et bonis artibus erudiatur; ita etiam necesse est, ut qui ex Baptismi fonte vitam spiritualem vivere incipiunt, alicujus fidei et prudentiæ committantur, a quo christianæ religionis præcepta haurire, ad omnemque pietatis rationem institui possint, atque ita paulatim in Christo adolescere, donec tandem viri perfecti, juvante Domino, evadant; cum præsertim pastoribus, qui publicæ parochiarum curationi præpositi sunt, tantum temporis non supersit, ut privatam illam curam pueros in fide erudiendi suscipere possint. Hujus autem vetustissimæ consuetudinis præclarum testimonium a divo Dionysio habemus, cum inquit [3]: Divinis nostris ducibus (sic enim apostolos vocat) in mentem venit, et visum est suscipere infantes secundum istum sanctum modum, quod naturales parentes pueri eum cuidam docto in divinis, veluti pædagogo, traderent, sub quo, sicut sub divino patre et salvationis sanctæ susceptore, reliquum vitæ puer degeret. Eamdem vero sententiam confirmat Hyginii auctoritas [4].

XXVI. Quænam, et inter quos affinitas in baptismo contrahatur.

Quamobrem sapientissime a sancta Ecclesia constitutum est, ut non solum is qui baptizat, cum baptizato, sed etiam susceptor cum eo quem suscipit et cum ejus veris parentibus

[1] Tertull. l. de bapt., cap. 18, et de coron. milit., cap. 3. — [2] 1. Pet. 2. 2. — [3] De Eccl. Hieron., cap. 7, p. 3. — [4] Habetur de consecr. dist. 4, cap. 100; et Leo pap. ibid. cap. 101; et concil. Mogunt. ibid. cap. 101 et 30, q. 1, cap. 1.

affinitate devinciantur; ita ut legitima nuptiarum fœdera inter hos omnes iniri non possint atque inita dirimantur.

XXVII. Ad quid teneantur patrini.

Præterea docere oportet fideles, quæ sint susceptoris partes. Etenim hoc munus adeo negligenter in Ecclesia tractatur, ut nudum tantum hujus functionis nomen relictum sit : quid autem sancti in eo contineatur, ne suspicari quidem homines videntur. Hoc igitur universe susceptores semper cogitent, se hac potissimum lege obstrictos esse, ut spirituales filios perpetuo commendatos habeant, atque in iis quæ ad christianæ vitæ institutionem spectant, curent diligenter, ut illi tales se in omni vita præbeant, quales eos futuros esse solemni cæremonia spoponderunt. Audiamus quid ea de re sanctus Dionysius scribat, verba sponsoris exprimens : Spondeo puerum inducturum, cum ad sacram intelligentiam venerit, sedulis adhortationibus meis, ut abrenuntiet contrariis omnino, profiteatur peragatque divina, quæ pollicetur[1]. Item divus Augustinus : Vos, inquit[2], ante omnia tam viros, quam mulieres, qui filios in Baptismate suscepistis, moneo, ut cognoscatis, fidejussores apud Deum exstitisse pro illis quos visi estis de sacro fonte suscipere. Ac profecto decet maxime eum, qui aliquod officium suscepit, in eo diligenter exsequendo nunquam defatigari; et qui se alterius pædagogum et custodem professus est, minime pati illum esse desertum, quem semel in fidem et clientelam suam recepit, donec illum opera et præsidio suo egere intellexerit. Quæ autem filiis spiritualibus tradenda sint, paucis divus Augustinus comprehendit, cum de hoc ipso susceptorum officio loqueretur; inquit enim : Debent eos admonere, ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant, et ante omnia symbolum et orationem Dominicam eos doceant; Decalogum etiam et quæ sint prima christianæ religionis rudimenta[3].

XXVIII. Quinam in patrinos non assumendi.

Quæ cum ita se habeant, facile intelligimus cuinam hominum generi sanctæ hujus tutelæ administratio committenda non sit, nimirum iis qui eam gerere aut fideliter nolint, aut sedulo et accurate non queant. Quocirca, præter naturales parentes, quibus non licet eam curationem suscipere, ut ex eo magis appareat quantum hæc spiritualis educatio a carnali

[1] De Eccles. Hieros., cap. 7, p. 3. — [2] Serm. 163 de temp. et 215. — [3] Serm. 165 de temp., de cons. diff. 4, cap. 120.

distet, hæretici imprimis, judæi, infideles ab hoc munere omnino prohibendi sunt, ut qui in ea cogitatione et cura semper versentur, ut fidei veritatem mendaciis obscurent, atque omnem christianam pietatem evertant[1].

XXIX. Patrini quot assumendi.

Plures quoque ne baptizatum de Baptismo suscipiant, sed ut unus tantum, sive mulier, vel ad summam unus et una, Tridentino concilio statutum est, tum quia disciplinæ atque institutionis ordo a multitudine magistrorum perturbari poterat, tum quia providere oportebat, ne inter plures ejusmodi affinitates conjungerentur, quæ impedirent quominus legitimo matrimonii vinculo hominum inter homines societas latius diffunderetur.

XXX. Lex baptismi suscipiendi omnibus a Domino posita est.

Sed cum cæterarum rerum cognitio quæ hactenus expositæ sunt, fidelibus utilissima habenda sit: tum vero nihil magis necessarium videri potest, quam ut doceantur, omnibus hominibus Baptismi legem a Domino præscriptam esse, ita ut, nisi per Baptismi gratiam Deo renascantur, in sempiternam miseriam et interitum, a parentibus, sive illi fideles sive infideles sint, procreentur. Igitur sæpius a pastoribus explicandum erit, quod apud Evangelistam legitur[2]: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[3].

XXXI. Infantes baptizandos esse probatur. Primo.

Quam legem non solum de iis qui adulta ætate sunt, sed etiam de pueris infantibus intelligendum esse, idque ab apostolica traditione Ecclesiam accepisse, communis Patrum sententia et auctoritas confirmat.

Secundo.

Præterea, credendum est noluisse Christum Dominum Baptismi sacramentum et gratiam pueris denegari, de quibus dicebat: Sinite parvulos et nolite eos prohibere ad me venire: talium est enim regnum cœlorum[4]: quos amplexabatur, super quos manus imponebat, quos benedicebat[5].

[1] 30, q. 1, cap. 1; Thom. p. 3, q. 67, art. 8 ad 2; ex Mogunt. Concil. de consecr. dist. 4, cap. 102. — [2] Joan. 3. 5. — [3] De his vide Clem. pap., epist. 4 in med.; Aug. in Joan. tract. 13, et de Eccl. dogmatibus, cap. 24; Ambr. de iis qui myster. initiantur, cap 4; concil. Lateran., cap. 1; Trid. sess. 7, can. 5. — [4] Matth. 19. 14. — [5] Marc. 10. 16.

Tertio.

Deinde, cum legimus totam aliquam familiam a Paulo baptizatam esse[1], satis apparet pueros etiam qui in illorum numero erant, salutari fonte ablutos esse.

Quarto.

Deinde circumcisio, quæ figura fuit Baptismi, eum morem maxime commendat. Pueros enim octavo die circumcidi solitos[2], nemo est qui ignoret. At quibus circumcisio manufacta in exspoliatione corporis carnis proderat[3], iisdem Baptismum, qui est circumcisio Christi non manufacta, prodesse perspicuum est.

Quinto.

Postremo, ut Apostolus docet, si unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ et donationis justitiæ accipientes, in vita regnabunt per unum Jesum Christum[4]. Cum itaque per Adæ peccatum pueri ex origine noxam contraxerint; multo magis per Christum Dominum possunt gratiam et justitiam consequi, ut regnent in vita : quod quidem sine Baptismo fieri nullo modo potest[5].

XXXII. Pueri baptizati quomodo educandi.

Quare docebunt pastores, infantes omnino baptizandos, et deinde paulatim teneram ætatem christianæ religionis præceptis ad veram pietatem informandam esse : nam, ut a Sapiente præclare dictum est : Adolescens juxta viam suam, etiam cum senuerit, non recedet ab ea[6].

XXXIII. Infantes in baptismo qua ratione fidem recipiant.

Neque enim dubitare licet quin fidei sacramenta, cum abluuntur, accipiant : non quia mentis suæ assensione credant; sed quia parentum fide, si parentes fideles fuerint : sin minus, fide (ut divi Augustini[7] verbis loquamur) universæ societatis sanctorum muniuntur; etenim ab iis omnibus recte dicimus eos Baptismo offerri, quibus placet ut offerantur et quorum charitate ad communionem Sancti Spiritus adjunguntur.

[1] 1. Cor. 1. 16; Act. 16. 33. — [2] Genes. 21. 4; Lev. 12. 3; Luc. 1. 59 et 2. 21. — [3] Coloss. 2. 11. — [4] Rom. 5. 17. — [5] Conc. Trid., sess. 5 decret. de peccato originali et sess. 7 de bapt., c. 12, 13 et 14; Dionys. de Eccles. Hier., cap. 7; Cyprian. epist. 59; August. epist. 28 et l. 1 de peccat. merit., cap. 23; Chrys. hom. de Adam et Eva; concil. de Milevit., cap. 2 et de consecr. dist. 4 passim. — [6] Prov. 22. 6. — [7] Epist. 23 ad Bon.

XXXIV. Infantes in Ecclesiam deferendi et baptizandi.

Hortandi autem sunt magnopere fideles, ut liberos suos, quamprimum id sine periculo facere liceat, ad Ecclesiam deferendos et solemnibus cæremoniis baptizandos curent. Nam cum pueris infantibus nulla alia salutis comparandæ ratio, nisi eis Baptismus præbeatur, relicta sit, facile intelligitur quam gravi culpa illi sese obstringant, qui eos sacramenti gratia diutius quam necessitas postulet, carere patiuntur : cum præsertim propter ætatis imbecillitatem infinita pene vitæ pericula illis impendant[1].

XXXV. Adulti ad baptismum præparandi et invitandi sunt.

Diversam vero rationem in iis servandam esse, qui adulta ætate sunt et perfectum rationis usum habent, qui scilicet ab infidelibus oriuntur, antiquæ Ecclesiæ consuetudo declarat : nam christiana quidem fides illis proponenda est atque omni studio ad eam suscipiendam cohortandi, alliciendi, invitandi sunt.

Primo.

Quod si ad Dominum Deum convertantur, tum vero monere oportet, ne ultra tempus ab Ecclesia præscriptum Baptismi sacramentum differant. Nam cum scriptum sit : Non tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem[2], docendi sunt perfectam conversionem in nova per Baptismum generatione positam esse.

Secundo.

Præterea, quo serius ad Baptismum veniunt, eo diutius sibi carendum esse cæterorum sacramentorum usu et gratia, quibus christiana religio colitur, cum ad ea sine Baptismo nulli aditus patere possit.

Tertio.

Deinde etiam maximo fructu privari, quem ex Baptismo percipimus; si quidem non solum omnium scelerum quæ antea admissa sunt maculam et sordes Baptismi aqua prorsus eluit ac tollit, sed divina gratia nos ornat : cujus ope et auxilio in posterum etiam peccata vitare possumus, justitiamque et innocentiam tueri : qua in re summam christianæ vitæ constare, facile omnes intelligunt[3].

[1] Aug. l. 3 de orig. animæ c. 9, et l. 1 de peccat. merit., c. 2 et epist 28. — [2] Eccli. 5. 8. — [3] Tertull. lib. de pœnit., c. 6, et de præscript., cap. 41 ; Cypr. epist. 15 de consecr. dist. 4, c. 64 et 65 ; Aug. lib. de fide et operib., cap. 9.

XXXVI. Cur adultis baptismum differre soleat Ecclesia.

Sed quamvis hæc ita sint, non consuevit tamen Ecclesia Baptismi sacramentum huic hominum generi statim tribuere, sed ad certum tempus differendum esse constituit.

Prima ratio.

Neque enim ea dilatio periculum, quod quidem pueris imminere supra dictum est, conjunctum habet; cum illis qui rationis usu præditi sunt, Baptismi suscipiendi propositum atque consilium, et male actæ vitæ pœnitentia satis futura sit ad gratiam et justitiam, si repentinus aliquis casus impediat quominus salutari aqua ablui possint.

Secunda ratio.

Contra vero hæc dilatio aliquas videtur utilitates afferre.

Primum utile.

Primum enim, quoniam ab Ecclesia diligenter providendum est, ne quis ad hoc sacramentum ficto et simulato animo accedat; eorum voluntas, qui baptismum petunt, magis exploratur atque perspicitur: cujus rei causa in antiquis conciliis decretum legimus, ut qui ex Judæis ad fidem catholicam veniunt, antequam Baptismus illis administretur, aliquot menses inter catechumenos essent.

Secundum.

Deinde, in fidei doctrina, quam profiteri debent et christianæ vitæ institutionibus erudiuntur perfectius.

Tertium.

Præterea major religionis cultus sacramento tribuitur, si constitutis tantum Paschæ et Pentecostes diebus, solemni cæremonia Baptismum suscipiant.

XXXVII. Baptismus adultis quando non differendus.

Sed interdum tamen Baptismi tempus justa aliqua et necessaria de causa differendum non est, veluti si vitæ periculum instare videatur, ac præsertim si illi abluendi sint, qui jam fidei mysteria plene perceperint[1]: quod quidem Philippum et apostolorum principem fecisse satis constat, cum alter Candacis reginæ Eunuchum, alter Cornelium, nulla interposita mora, sed statim ut se fidem amplecti professi sunt, baptizavit.

[1] Act. 8. 38, et 10. 48.

XXXVIII. Debent velle baptismum qui baptizantur.

Docendum præterea et populo explicandum erit, quomodo affecti esse debent, qui baptizandi sunt. In primis itaque opus est ut velint propositumque illis sit Baptismum suscipere : nam cum unusquisque in Baptismo, peccato moriatur, et novam vivendi rationem et disciplinam suscipiat, æquum est, non invito cuiquam aut recusanti, sed illis tantum qui sponte sua et libenti animo accipiunt, Baptismum præberi. Quare ex sancta traditione[1] semper servatum animadvertimus, ut nemini Baptismus ministretur, nisi prius interrogatus fuerit an velit baptizari. Nec vero in pueris quoque infantibus eam voluntatem deesse existimandum est, cum Ecclesiæ voluntas, quæ pro illis spondet, obscura esse non possit.

XXXIX. Amentes an et quando baptizandi.

Præterea, amentes et furiosos, qui cum aliquando compotes mentis essent, in insaniam deinde inciderunt, et qui eo tempore nullam Baptismi suscipiendi voluntatem habent nisi vitæ periculum immineat, baptizandos non esse : cum autem in vitæ discrimine versantur, si antequam furere inciperent, ejus voluntatis significationem dederunt, abluendi sunt : sin minus a Baptismi administratione abstinendum est idemque judicium de dormientibus fieri debet[2]. Quod si in mentis potestate nunquam fuerunt, ita ut nullum rationis usum habuerint, eos in fide Ecclesiæ, non secus ac pueros, qui ratione carent, baptizandos esse, Ecclesiæ auctoritas et consuetudo satis declarat.

XL. Tria in adultis baptizandis requisita. Fides.

Verum præter Baptismi voluntatem, fides etiam ea ratione, qua de voluntate dictum est, ad consequendam sacramenti gratiam maxime necessaria est. Etenim Dominus et Salvator noster docuit : Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit[3].

Pœnitentia. Propositum non peccandi.

Deinde, ut quemlibet admissorum scelerum et male actæ vitæ pœniteat, atque ut idem in posterum a peccatis omnibus abstinere statuat opus est. Aliter enim, qui ita baptismum peteret, ut tamen peccandi consuetudinem nollet emendare, omnino repellendus esset : nihil enim Baptismi gratiæ et virtuti adeo repugnat, quam eorum mens et consilium, qui nul-

[1] Aug l. de pœnit. med. 2 ; Thom. p. 3, q. 53, part. 7. — [2] Thom p. q. 86, art. 12. — [3] Marc. 16. 16.

lum unquam peccandi finem sibi constituunt. Cum itaque Baptismus ob eam rem expetendus sit, ut Christum induamus et cum eo conjungamur; plane constat merito a sacra ablutione rejiciendum esse, cui in vitiis et peccatis perseverare propositum est; præsertim vero, quia nihil eorum quæ ad Christum et Ecclesiam pertinent, frustra suscipiendum est, inanemque Baptismum, si justitiæ et salutis gratiam spectemus, in eo futurum esse satis intelligimus, qui secundum carnem ambulare, non secundum spiritum, cogitat : etsi, quod ad sacramentum pertinet, perfectam ejus rationem sine ulla dubitatione consequitur; si modo, cum rite baptizatur, in animo habeat id accipere, quod a sancta Ecclesia administratur. Quamobrem princeps apostolorum magnæ illi hominum multitudini, qui, ut ait Scriptura, compuncti, corde ab eo et a reliquis apostolis, quid sibi faciendum esset, quæsiverant, ita respondit : Pœnitentiam agite et baptizetur unusquisque vestrum [1] : et alio loco : Pœnitemini, inquit, et convertimini, ut deleantur peccata vestra [2]. Item beatus Paulus, ad Romanos scribens, aperte ostendit ei, qui baptizatur, omnino moriendum esse peccatis [3] : quare nos monet ne exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato, sed exhibeamus nos Deo, tanquam ex mortuis viventes.

XLI. Hæc doctrina de Baptismo quam utilis.

Hæc vero si fideles sæpe meditati fuerint, primum quidem summam Dei bonitatem vehementer admirari cogentur, qui nihil tale merentibus, tam singulare et divinum Baptismi beneficium sola sua misericordia adductus tribuit : deinde, cum sibi ante oculos proponent quam aliena esse debeat ab omni crimine eorum vita, qui tanto munere ornati sunt, illud etiam imprimis a christiano homine requiri facile intelligent, ut quotidie tam sancte et religiose traducere vitam studeant, perinde ac si ea ipsa die Baptismi sacramentum et gratiam consecuti essent. Quanquam ad inflammandos veræ pietatis studio animos nihil magis proficiet, quam si pastores accurata oratione explicaverint quinam sint Baptismi effectus.

XLII. Primus Baptismi effectus, peccatorum remissio.

De his igitur quoniam sæpe agendum est, ut fideles magis perspiciant se in altissimo dignitatis gradu positos esse, nec se ab eo dejici ullis adversarii insidiis vel impetu ullo unquam tempore patiantur : hoc primum tradere oportet peccatum,

[1] Act. 2. 38. — [2] Act. 3. 19. — [3] Rom. 6. 12. 13.

sive a primis parentibus origine contractum, sive a nobis ipsis commissum, quamvis etiam adeo nefarium sit ut ne cogitari quidem posse videatur, admirabili hujus sacramenti virtute remitti et condonari. Id vero multo ante ab Ezechiele prænuntiatum est, per quem Dominus Deus ita loquitur : *Effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris* [1]. Et Apostolus ad Corinthios, post longam peccatorum enumerationem subjecit : *Et hæc quidem fuistis : sed abluti estis, sed sanctificati estis* [2]. Atque hanc doctrinam perpetuo a sancta Ecclesia traditam esse perspicuum est. Sanctus enim Augustinus, in libro quem de baptismo parvulorum conscripsit, ita testatur [3] : Generante carne tantum contrahitur peccatum originale : regenerante autem spiritu non solum originalium, sed etiam voluntariorum peccatorum fit remissio ; et sanctus Hieronymus [4], ad Oceanum : Omnia, inquit, in baptismate condonata sunt crimina. Ac ne dubitare amplius ea de re cuiquam liceret, post aliorum conciliorum definitionem, sacra etiam Tridentina synodus idem declaravit [5], cum anathema in eos decrevit qui aliter sentire auderent, quive asseverare non dubitarent, quamvis peccata in Baptismo remittantur, ea tamen prorsus non tolli aut radicitus evelli; sed quodam modo abradi, ita ut peccatorum radices animo infixæ adhuc remaneant. Namque, ut ejusdem anctæ synodi verbis utamur, in renatis nihil odit Deus : quia ihil damnationis est his qui vere consepulti sunt cum Christo per Baptisma in mortem [6], qui non secundum carnem ambulant [7] : sed veterem hominem exuentes, et novum, qui secundum Deum creatus est, induentes [8], innocentes, immaculati, puri, innoxii, ac Deo dilecti effecti sunt [9].

XLIII. Concupiscentia in baptizatis remanens non est peccatum.

Ac fateri quidem oportet, sicut eodem loco ipsius synodi auctoritate decretum est, in baptizatis concupiscentiam vel fomitem remanere; sed illa vere peccati rationem non habet. Nam ex divi quoque Augustini sententia, in parvulis baptizatis concupiscentiæ reatus absolvitur, ad agonem relinquitur; atque idem alibi testatur : Concupiscentiæ reatus in baptis-

[1] Ezech. 36. 25. — [2] 1. Cor. 6. 11 — [3] Lib. 1 de peccat. meritis et remiss. cap. 15. — [4] Epist. 87 ante medium — [5] Sess. 5, can. 5. — [6] Rom. 6. 4. — [7] Rom. 8. 1. — [8] Ephes. 4. 24. — [9] De hoc effectu baptis. vide insuper Aug. l. 1 contra duas epist. Pelag. c. 13, et l. 3, cap. 5 ; in Ench. c. 64, et l. 1 de nupt. et concupis., cap. 25 ; item Greg., l. 9, epist. 39 ; concil. Vienn. et Florent. in mater. de sacram.

mate solvitur, sed infirmitas manet[1]. Concupiscentia enim quæ ex peccato est, nihil aliud est nisi animi appetitio natura sua rationi repugnans : qui tamen motus, si voluntatis consensum aut negligentiam conjunctam non habeat, a vera peccati natura longe abest. At cum divus Paulus inquit : Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces[2]; ex his verbis, non ipsam concupiscendi vim, sed voluntatis vitium intelligi voluit. Eamdem doctrinam tradidit divus Gregorius, ita scribens[3] : Si qui sunt qui dicant peccata in Baptismo superficie tenus dimitti, quid est hac prædicatione infidelius; cum per fidei sacramentum anima peccatis radicitus absoluta soli Deo inhæreat. Atque ad eam rem demonstrandam Salvatoris nostri testimonio utitur, cum apud sanctum Joannem ait : Qui lotus est non indiget nisi ut pedes lavet; sed est mundus totus[4].

XLIV. Figura Baptismi.

Quod si cui expressam hujus rei figuram et imaginem libet intueri, proponat sibi ad contemplandum Naaman Syrii leprosi historiam, qui cum septies Jordanis aqua se abluisset, testante Scriptura[5], ita a lepra mundatus est, ut ejus caro pueri videretur. Quare Baptismi proprius effectus est peccatorum omnium, sive originis vitio, sive nostra culpa contracta sint remissio : cujus rei causa a Domino et Salvatore nostro institutum esse clarissimis verbis apostolorum princeps, ut alia testimonia omittamus, explicavit, cum inquit : Pœnitentiam agite[6], et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi, in remissionem peccatorum.

XLV. Secundus Baptismi effectus, pœnæ peccatis debitæ remissio.

Jam vero, in baptismo non solum peccata remittuntur; sed peccatorum etiam et scelerum pœnæ omnes a Deo benigne condonantur : nam etsi omnibus sacramentis hoc commune est, ut per illa virtus Passionis Christi Domini communicetur : de solo tamen Baptismo dictum est ab Apostolo, nos per ipsum Christo commori et sepeliri[7]. Ex quo sancta Ecclesia semper intellexit, sine maxima sacramenti injuria fieri non

[1] Aug. l. cap. de peccat. merit. et remiss. cap. 4. — [2] Rom. 7. 7. — [3] Lib. 9 regist., epist. 39. — [4] Joan. 13. 10. — [5] 4. Reg. 5. 14. — [6] Act. 2. 38. — [7] De concupis. remanente in baptizatis vide August. lib. de peccat. merit. et remiss cap. 39, item lib. 1 contra duas epist. Pelag. cap. 13, et lib. 3, cap. 3 in medio, et lib. 1 de nupt. et concupis., cap. 23 et 25, item l. 5 contra Julian. q. 5, et de verb. Apost, serm. 6.

posse, ut ei qui Baptismo expiandus sit, ejusmodi pietatis officia, quæ usitato nomine sancti Patres opera satisfactionis vocarunt, imponantur[1].

XLVI. Ad quid ante Baptismum opera pœnitentiæ.

Nec vero, quæ hoc loco traduntur, veteris Ecclesiæ consuetudini adversantur, quæ olim Judæis, cum baptizarentur, præcipiebat ut quadraginta continuos dies jejunarent : neque enim illud institutum ad satisfactionem pertinebat; sed qui Baptismum percepissent, ea ratione admonebantur ut, sacramenti dignitatem venerantes, jejuniis et orationibus aliquandiu sine intermissione operam darent.

XLVII. Pœnæ quæ in Baptismo non remittuntur.

Sed quamquam in Baptismo pœnas peccatorum condonari exploratum esse debet, ab eo tamen pœnarum genere, quæ civilibus judiciis ob grave aliquod scelus persolvendæ sunt, nemo liberatur, ita ut qui morte dignus sit, per Baptismum, a pœna quæ legibus constituta est eripiatur. Tametsi vehementer laudanda esset eorum principum religio et pietas, qui eam quoque animadversionem, ut Dei gloria in suis sacramentis illustrior fieret, sontibus remitterent ac condonarent. Efficit præterea Baptismus, post hujus vitæ curriculum, pœnarum omnium, quæ originale peccatum consequuntur, liberationem; siquidem merito mortis Domini factum est, ut hæc consequi possemus. Baptismo autem, ut supra dictum est, ei commorimur. Si enim, ut inquit Apostolus, complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus[2].

XLVIII. Cur post Baptismum ab omni vitæ miseria non liberemur.

Quod si quærat aliquis, cur statim post Baptismum in hac etiam mortali vita his incommodis non careamus, atque ad perfectum illum vitæ gradum, in quo Adam, primus humani generis parens, ante peccatum collocatus fuerat, sacræ ablutionis virtute non transferamur : id quidem duabus potissimum de causis factum esse respondebitur.

[1] Quod pœnæ peccatis debitæ remittantur in Baptism. vide Ambr. in cap. 11 ad Rom.; August. lib. de nupt. et concupis. cap. 33, et in Ench. c. 4; Thom p. 3, q. 66, art. 2; unde nec ulla est imponenda pœnitentia. Gregor. l. 7 regist. epist. 24 et habetur de consecr. distinct., cap. 4. Ne quod absit D. Thom.; p. 3, q. 68 art. 5. — [2] Rom. 6. 5.

Ratio prima.

Quarum prima est quod nobis, qui per Baptismum Christi corpori conjuncti atque ejus membra effecti sumus, plus aliquid dignitatis tribuendum non erat, quam ipsi capiti nostro tributum esset. Cum igitur Christus Dominus, etsi ab initio ortus sui gratiæ et veritatis plenitudinem habuit, tamen humanæ naturæ fragilitatem, quam suscepit, non ante deposuit quam passionis tormenta et mortem pertulit, ac deinde ad immortalis vitæ gloriam resurrexit; quis miretur cum videat fideles, qui jam per Baptismum cœlestis justitiæ gratiam adepti sunt, adhuc tamen caduco et fragili corpore vestiri, ut postquam multis laboribus pro Christo perfuncti et morte obita denuo ad vitam revocati fuerint, tandem digni sint qui cum Christo ævo sempiterno perfruantur?

Ratio secunda.

Altera vero causa cur in nobis post Baptismum infirmitas corporis, morbus, dolorum sensus, concupiscentiæ motus relinquantur, illa est, ut scilicet tanquam segetem et materiam virtutis haberemus, ex qua deinde uberiorem gloriæ fructum atque ampliora præmia consequeremur; nam cum patienti animo vitæ incommoda omnia toleramus, pravasque animi nostri affectiones sub rationis imperium divina ope subjicimus, certa spe niti debemus fore ut, si cum Apostolo certamen bonum certaverimus, cursum consummaverimus, fidem servaverimus, repositam quoque justitiæ coronam reddat nobis Dominus in illa die justus judex[1]. Sic vero etiam cum filiis Israel videtur Dominus egisse, quos etsi ab Ægyptiorum servitute, Pharaone atque ejus exercitu in mare demerso liberavit[2], tamen non statim in beatam illam promissionis terram introduxit, sed prius in multis variisque casibus exercuit: ac deinde, cum eos in promissæ terræ possessionem misisset, cæteros quidem incolas e patriis sedibus exturbavit, quasdam vero nationes reliquas fecit[3] quas delere non potuerunt, ut populo Dei bellicæ virtutis et fortitudinis exercendæ occasio nunquam deesset.

Ratio tertia.

Huc accedit quod si per Baptismum, præter dona cœlestia quibus anima ornatur, corporis etiam bona tribuerentur, dubitari merito posset quin multi præsentis potius vitæ com-

[1] 2. Tim. 4. 7. — [2] Exod. 14 27 et d. — [3] Judic 12.

moda, quam futuræ speratam gloriam consectantes, ad Baptismum venirent: cum tamen non falsa hæc et incerta quæ videntur, sed vera atque æterna, quæ non videntur[1], bona christiano homini semper proposita esse debeant.

XLIX. Christiani non sine consolatione patiuntur.

Sed interim tamen hujus vitæ conditio, quæ miseriarum plena est, suis voluptatibus et lætitiis non caret. Quid enim nobis, qui jam per Baptismum veluti palmites[2], insiti sumus in Christum, jucundius aut optabilius esse potest, quam, cruce in humeros nostros sublata, eum ducem sequi, nullisque aut laboribus defatigari, aut periculis retardari, quominus ad præmium supernæ vocationis Dei omni studio contendamus; alii virginitatis lauream, alii doctrinæ et prædicationis coronam, alii martyrii palmam, alii alia virtutum decora a Domino accepturi? Quæ quidem præclara laudis insignia nemini darentur, nisi prius nos ipsos in hujus ærumnosæ vitæ stadio exercuissemus atque in acie invicti stetissemus.

L. Tertius Baptismi effectus, gratiæ infusio.

Sed ut ad Baptismi effectus oratio redeat, exponendum erit, hujus sacramenti virtute, nos non solum a malis, quæ vere maxima dicenda sunt, liberari, verum etiam eximiis bonis et muneribus augeri. Animus enim noster divina gratia repletur, qua justi et filii Dei effecti, æternæ quoque salutis hæredes instituimur; nam, ut scriptum est, Qui crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit[3], mundatamque Ecclesiam lavacro aquæ in verbo Apostolus testatur[4]. Est autem gratia, quemadmodum Tridentina synodus[5] ab omnibus credendum pœna anathematis proposita decrevit, non solum per quam peccatorum fit remissio, sed divina qualitas in anima inhærens ac veluti splendor quidam et lux, quæ animarum nostrarum maculas omnes delet, ipsasque animas pulchriores et splendidiores reddit. Atque id ex sacris litteris aperte colligitur, cum gratiam effundi dicant, eamque Spiritus sancti pignus soleant appellare[6].

LI. Quartus Baptismi effectus, infusio virtutum.

Huic autem additur nobilissimus omnium virtutum comitatus, quæ in animam cum gratia[7] divinitus infunduntur.

[1] 2. Cor. 4. 17, 18. — [2] Joan. 15. 2. — [3] Marc. 16. 16. — [4] Ephes. 5. 26. — [5] Sess. 6, c. 7 de just. — [6] Ephes. 1. 14; 2. Cor. 1. 22. — [7] Quid sit gratia de qua hic vide August. lib. 1 de peccat. merit. et remiss. c. 10; item de spiritu et littera, 28 versus finem; Bernard serm. 1 in Cœna Domini.

Quare, cum Apostolus ad Titum ait: Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum[1]; divus Augustinus verba illa, Abunde effudit, explanans[2]: Nimirum, inquit, ad remissionem peccatorum et copiam virtutum[3].

LII. Quintus Baptismi effectus, Christo capiti connexio.

Jam vero per Baptismum, etiam Christo capiti tanquam membra copulamur et connectimur. Quemadmodum igitur a capite vis manat, qua singulæ corporis partes ad proprias functiones apte exsequendas moventur; ita etiam ex Christi Domini plenitudine in omnes, qui justificantur, divina virtus et gratia diffunditur[4]: quæ nos ad omnia christianæ pietatis officia habiles reddit[5].

Difficultas in bene agendo, post Baptismum unde.

Neque vero mirum cuiquam videri debet, si, cum tanta virtutum copia instructi et ornati simus, tamen non sine magna difficultate et labore pias honestasque actiones inchoamus, vel certe absolvimus. Id enim ob eam rem evenit, quod virtutes a quibus actiones ipsæ proficiscuntur, Dei beneficio nobis donatæ non sint: sed quoniam post Baptismum acerrima cupiditatis pugna adversus spiritum relicta est[6], in qua tamen contentione animo frangi aut debilitari christianum hominem non decet, cum Dei benignitate freti, optima spe niti debeamus, fore ut quotidiana recte vivendi exercitatione, quæcumque pudica sunt, quæcumque justa, quæcumque sancta eadem etiam facilia et jucunda videantur[7], hæc libenter cogitemus, hæc alacri animo agamus, ut Deus pacis sit nobiscum[8].

LIII. Sextus Baptismi effectus, Character.

Præterea, per Baptismum consignamur charactere qui ex anima deleri nunquam potest: de quo nihil est ut plura hoc

[1] Tit. 3. 5, 6. — [2] August. epist. 23. — [3] De hoc effectu Baptismi vide Chrys. homil. ad neoph. et baptism.; Damascen. l. 2 de fide Orthod., cap. 36; Lactant. lib. 3 divin. Instit., cap. 25; Aug. epist. 23 ad Bonifac., item lib. 1 de peccat. meritis et remiss., cap. 29; Prosp. lib. 1 de vocat. gent., cap. 9. — [4] Joan. 1. 16. — [5] Quod per Baptism. Christ. capiti ut membra connectamur, vide August. epist. 23, item lib. 1 de peccat. meritis et remiss., cap. 16; Prosp. de vocat. gent. l. 1, cap. 9; Bernard. serm. 1 in Cœna Domini; d. Thom. 3. p., q. 69, art. 3. — [6] Gal. 5. 17. — [7] Philip. 4, 8. — [8] 2. Rom. 15. 33; Vide hac de re Aug. lib. 5 contra Julian. cap. 2 et 5, item de peccat. merit. et remiss. lib. 1, cap. 3.

loco disserantur, cum liceat ex his quæ supra dicta sunt, cum universe de sacramentis ageretur, satis multa, quæ ad hoc argumentum pertinent, in hunc locum transferre[1].

LIV. Baptismus non iterandus, et cur.

Sed quoniam ex characteris vi et natura ab Ecclesia definitum est, Baptismi sacramentum nulla ratione iterandum esse; ea de re fideles, ne aliquando in errores inducantur, sæpe et diligenter a pastoribus admonendi erunt. Hoc vero docuit Apostolus inquiens: Unus Dominus, una fides, unum Baptisma[2]. Deinde cum Romanos hortatur ut, mortui per Baptismum in Christo, caverent ne vitam, quam ab illo accepissent, amitterent, cum inquit: Quod enim Christus mortuus est peccato, mortuus est semel[3]: hoc videtur aperte significare, sicut ille mori iterum non potest, ita nobis denuo mori per Baptismum non licere. Quare sancta etiam Ecclesia se unum Baptismum credere palam profitetur: quod quidem rei naturæ et rationi vehementer consentaneum esse, ex eo intelligitur quod Baptismus est quædam spiritualis regeneratio. Quemadmodum igitur naturali virtute semel tantum generamur et in lucem edimur, atque ut divus Augustinus ait[4], uterus non potest repeti: sic etiam una est spiritualis generatio, nec Baptismus ullo unquam tempore iterandus est[5].

LV. Baptismus sub conditione cum ministratur, non iteratur.

Neque vero quisquam putet, eum ab Ecclesia iterari, cum adhibita hujusmodi verborum formula, aliquem abluit, de quo incertum est, an baptizatus prius fuerit: Si baptizatus es, te iterum non baptizo; si vero nondum baptizatus es, ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: ita enim non impie iterari, sed sancte, cum adjunctione Baptismum administrari dicendum est.

LVI. Baptismus sub conditione quanta cum cautela ministrandus.

Qua in re tamen diligenter a pastoribus aliqua providenda sunt, in quibus fere quotidie non sine maxima sacramenti injuria peccatur; neque enim desunt, qui nullum scelus admitti posse arbitrentur, si quemvis sine delectu cum adjunctione

[1] Vide August. lib. 6. contra Donatistas, cap. 1, et in epist. Joan., tract. 5; Trid. sess. 7. — [2] Ephes. 4. 5. — [3] Rom. 6. 10. — [4] In Joan. tract. 11. — [5] Hac de re vide Trident., sess. 7 de Baptism. can. 11 et 13; item concilii Carth., can. 2; Vienn. ut habetur in Clem. 1 tib. de sum. Trinit.; Aug. tract. 11 in Joan.; Beda in cap. 3. Joan.; Leo Magn. epist. 37 et 39; Thom. p. 3, q. 66, art. 9.

illa baptizent. Quare si infans ad eos deferatur, nihil prorsus quærendum putant, an is prius ablutus fuerit; sed statim ei Baptismum tribuunt. Quin etiam, quamvis exploratum habeant domi sacramentum administratum esse; tamen sacram ablutionem in ecclesia, adhibita solemni cæremonia, cum adjunctione repetere non dubitant; quod quidem sine sacrilegio facere non possunt, et eam maculam suscipiunt, quam divinarum rerum scriptores irregularitatem vocant. Nam ea Baptismi forma ex Alexandri papæ[1] auctoritate in illis tantum permittitur de quibus, re diligenter perquisita, dubium relinquitur an Baptismum rite susceperint, aliter vero nunquam fas est etiam cum adjunctione Baptismum alicui iterum administrare[2].

LVII. Septimus Baptismi effectus, cœlorum apertio.

Præter cætera vero quæ ex Baptismo consequimur, illud veluti extremum est, quo reliqua omnia videntur referri, quod scilicet cœli aditum propter peccatum prius interclusum, unicuique nostrum patefacit. Hæc autem, quæ in nobis Baptismi virtute efficiuntur, ex iis plane intelligi possunt, quæ in Salvatoris Baptismo contigisse, Evangelica auctoritas confirmavit[3]. Etenim cœli aperti sunt et Spiritus sanctus columbæ specie in Christum Dominum descendens apparuit[4], ex quo significatum est eis qui baptizantur, divini numinis charismata impertiri et cœlorum januam reserari : non quidem ut simul atque baptizati sunt, sed ut magis opportuno tempore ingrediantur in illam gloriam; cum omnium miseriarum expertes, quæ in beatam vitam cadere non possunt, pro mortali conditione immortalitatem assequentur.

LVIII. Gratiarum inæqualitas in baptizatis, unde.

Atque ii quidem sunt Baptismi fructus, quos, siquidem sacramenti vim spectemus, æque ad omnes pertinere dubitari non potest : sin autem quo quisque animo affectus ad illum suscipiendum accesserit consideremus, plus minusve cœlestis gratiæ et fructus ad unum aliquem, quam ad alium, pervenire omnino fateri oportet.

LIX. Precationes, ritus et cæremoniæ Baptismi explicandæ.

Restat nunc ut quæ de hujus sacramenti precationibus,

[1] Lib. 1 decr. tit. de Baptism. c. de quibus. — [2] De irregularitate cujus hic est mentio, vide apostat. et reiterat. Baptism. cap. Ex litterarum; et de consecr. dist. c. 4. Eos qui; et lib. 3 decret. de Baptism. et ejus effect. cap. De quibus. — [3] Beda in cap. 3 Luc. — [4] Matth. 3. 16.

ritibus et cæremoniis tradenda sint, aperte et breviter explicentur. Nam quod Apostolus de linguarum dono admonuit, cum inquit : Sine fructu esse, si, quæ aliquis loquitur, a fidelibus non intelligantur [1]; idem fere ad ritus et cæremonias transferri potest; imaginem enim et significationem earum rerum præ se ferunt, quæ in sacramento geruntur. Quod si illorum signorum vim et potestatem fidelis populus ignoret, non magna admodum cæremoniarum utilitas futura esse videbitur. Danda est igitur pastoribus opera, ut eas fideles intelligant, certoque sibi persuadeant, si minus necessariæ sint, plurimi tamen faciendas, magnoque in honore esse oportere. Id vero tum instituentium auctoritas, qui sine controversia sancti apostoli fuerunt, tum finis, cujus causa cæremonias adhiberi voluerunt, satis docet. Ita enim sacramentum majori cum religione ac sanctitate administrari, ac veluti ante oculos poni præclara illa et eximia dona, quæ in eo continentur et in animos fidelium immensa Dei beneficia magis imprimi perspicuum est [2].

LX. Singularum Baptismi cæremoniarum explicatio.

Sed omnes cæremoniæ et precationes quibus in Baptismi administratione Ecclesia utitur, ad tria capita redigendæ sunt, ut in eis explicandis certus ordo a pastoribus servari possit, et quæ tradita ab illis fuerint, auditorum memoria facilius retineantur.

Ac primum quidem illarum genus est quæ, antequam accedatur ad Baptismi fontem, servantur : alterum earum quæ, cum ad ipsum fontem ventum est, adhibentur : tertium earum quæ, peracto jam Baptismo, addi solent.

Aqua.

In primis igitur aqua paranda est, qua ad Baptismum uti oportet.

Aquæ consecratio.

Consecratur enim Baptismi fons, addito mysticæ unctionis oleo, neque id omni tempore fieri permissum est : sed, more majorum, festi quidam dies, qui omnium celeberrimi et sanctissimi optimo jure habendi sunt, exspectantur; in quorum vigiliis sacræ ablutionis aqua conficitur. quibus etiam tantum diebus, nisi necessitas aliter facere coegisset, in veteris Eccle-

[1] 1. Cor. 14. 14 et d. — [2] De eis ritibus vid. Dionys. c. 2 de Eccl. Hierar.; Clem. epist. 3; Tertull., l. de corona. milit. et de Baptis. passim.; Origen. hom. 12 in Num.; Cypr. epist. 70; item de consecr. dist. 4.

siæ hoc more positum fuit, ut Baptismus administraretur[1]. Sed quamvis Ecclesia hoc tempore, propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicarit, tamen solemnes illos dies Paschæ et Pentecostes, quibus Baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc observavit.

Statio ad fores Ecclesiæ.

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ Baptismum antecedunt, explicare oportet : afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui Baptismo initiandi sunt, ad Ecclesiæ fores atque ab ejus introitu omnino prohibentur : quod indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ servitutis jugum repulerint et totos se Christo Domino ejusque justissimo imperio addixerint.

Catechismus.

Tum vero sacerdos ab eis exquirit quidnam ab Ecclesia petant : quo cognito, primum eos christianæ fidei doctrina, quam in Baptismo profiteri debent, instituit : id autem catechismo efficitur, cujus institutionis morem a Domini Salvatoris præcepto manasse, nemo dubitare potest ; cum ipse apostolis jusserit : Ite in mundum universum et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis[2]. Ex quo licet cognoscere Baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur. Quoniam vero catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is qui instituitur adulta ætate fuerit, ad ea quæ rogantur ipse per se respondet : si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet solemnemque sponsionem facit.

Exorcismus.

Sequitur exorcismus, qui ad expellendum diabolum, ejusque vires frangendas et debilitandas sacris et religiosis verbis ac precationibus conficitur[3]. Accedunt ad exorcismum aliæ cæremoniæ, quarum singulæ ut quæ mysticæ sint, propriam atque illustrem significationem habent.

[1] Clem. Rom. epist. 3 ; Aug. de fide et oper., c. 9. — [2] Marc. 16, 15 ; Matth. 28. 19. — [3] De exorcismis vide Tertull. de præscrip., cap. 41 ; Cypr. epist. 2 ; August. l. 2 de Gratia Dei, et peccato Origin., cap. 40, et l. 2 de nupt. et concupisc., cap. 26 ; Optat. lib. 4 contra Parmenianum.

Sal.

Nam cum sal in illius os, qui ad Baptismum adducendus est, inseritur, hcc significari perspicuum est, eum fidei doctrina et gratiæ dono consecuturum esse, ut a peccatorum putredine liberetur, saporemque bonorum operum percipiat, et divinæ sapientiæ pabulo delectetur[1].

Signa Crucis.

Obsignantur præterea signo crucis frons, oculi, pectus, humeri, aures : quæ omnia declarant Baptismi mysterio sensus baptizati aperiri ac roborari, ut Deum accipere præceptaque ejus intelligere ac servare possit[2].

Saliva et ad fontem accessio.

Postea vero illi nares et aures saliva liniuntur, statimque ad Baptismi fontem mittitur : ut quemadmodum cæcus ille Evangelicus, quem Dominus jusserat oculos luto illitos Siloes aqua abluere[3], lumen recuperavit, ita etiam intelligamus sacræ ablutionis eam vim esse, ut menti ad cœlestem veritatem perspiciendam lumen afferat[4].

Abrenuntiatio.

His peractis, ad Baptismi fontem veniunt, ibique aliæ cæremoniæ et ritus adhibentur, ex quibus christianæ religionis summam licet cognoscere. Sacerdos enim, ter conceptis verbis, eum qui baptizandus est interrogat : Abrenuntias Satanæ, et omnibus operibus ejus, et omnibus pompis ejus ? At ille, aut ejus nomine patrinus, ad singulas interrogationes respondet : Abrenuntio. Igitur qui Christo nomen daturus est, hoc primum sancte et religiose polliceri debet, se diabolum et mundum deserere, ac nullum unquam tempus fore in quo utrumque veluti hostem teterrimum non detestetur[5].

Fidei professio.

Deinde ad ipsum Baptismi fontem consistens, interrogatur a sacerdote hoc modo : Credis in Deum Patrem omnipotentem ? Cui ille respondet : Credo. Atque ita deinceps de reliquis symboli articulis rogatus, fidem suam solemni religione

[1] Bedæ in lib. 1 Esdræ, c. 9 ; Isid. l. 2 de offic. Eccl., cap. 20 ; et Aug. l. 1 Confess., c. 11. — [2] De signo crucis vide Tertull. de resurrect. carn. ; Basil. l. de Spirit. sancto ; Chrysost. contra gentes, et alios. — [3] Joan. 9. 7. — [4] De saliva, Amb. lib. 1 de sacram., c. 1, et de iis qui myst. nit., cap. 1, et de consecr. dist. 4, cap. Postea. — [5] Tertull. l. de corona milit., c. 3, et de spectac., c. 4, et de idol., cap. 6 ; Cyprian. epist. 7 et 54.

siæ hoc more positum fuit, ut Baptismus administraretur[1]. Sed quamvis Ecclesia hoc tempore, propter communis vitæ pericula, eam consuetudinem retinendam non judicarit, tamen solemnes illos dies Paschæ et Pentecostes, quibus Baptismi aqua consecranda est, summa cum religione adhuc observavit.

Statio ad fores Ecclesiæ.

Post aquæ consecrationem, alia deinceps, quæ Baptismum antecedunt, explicare oportet : afferuntur enim, vel etiam adducuntur, qui Baptismo initiandi sunt, ad Ecclesiæ fores, atque ab ejus introitu omnino prohibentur : quod indigni sint, qui domum Dei ingrediantur, antequam a se turpissimæ servitutis jugum repulerint et totos se Christo Domino ejusque justissimo imperio addixerint.

Catechismus.

Tum vero sacerdos ab eis exquirit quidnam ab Ecclesia petant : quo cognito, primum eos christianæ fidei doctrina, quam in Baptismo profiteri debent, instituit : id autem catechismo efficitur, cujus institutionis morem a Domini Salvatoris præcepto manasse, nemo dubitare potest; cum ipse apostolis jusserit : Ite in mundum universum et docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis[2]. Ex quo licet cognoscere Baptismum non esse administrandum, priusquam summa saltem religionis nostræ capita exponantur. Quoniam vero catechismi ratio ex multis interrogationibus constat, si is qui instituitur adulta ætate fuerit, ad ea quæ rogantur ipse per se respondet : si autem infans sit, pro illo sponsor rite respondet solemnemque sponsionem facit.

Exorcismus.

Sequitur exorcismus, qui ad expellendum diabolum, ejusque vires frangendas et debilitandas sacris et religiosis verbis ac precationibus conficitur. Accedunt ad exorcismum aliæ cæremoniæ, quarum singulæ ut quæ mysticæ sint, propriam atque illustrem significationem habent[3].

[1] Clem. Rom. epist. 3; Aug. de fide et oper., c. 9. — [2] Marc. 16. 15; Matth. 28. 19. — [3] De exorcismis vide Tertull. de præscrip., cap. 41; Cypr. epist. 2; August. l. 2 de Gratia Dei, et peccato origin., cap. 40, et l. 2 de nupt. et concupisc., cap. 26; Optat. lib. 4 contra Parmenianum

Nominis impositio.

Ad extremum vero nomen baptizato imponitur : quod quidem ab aliquo sumendum est, qui propter excellentem animi pietatem et religionem in sanctorum numerum relatus est : ita enim facile fiet ut quivis nominis similitudine ad virtutis et sanctitatis imitationem excitetur : ac præterea quem imitari studeat, eum quoque precetur et speret sibi advocatum ad salutem tum animi, tum corporis defendendam venturum esse.

LXI. Qualia nomina a Christianis rejicienda.

Quare reprehendendi sunt qui gentilium nomina, et eorum præcipue qui omnium sceleratissimi fuerunt, tam diligenter consectantur et pueris imponunt : cum ex eo intelligi possit quanti christianæ pietatis studium faciendum existiment, qui impiorum hominum memoria tantopere delectari videntur, ut velint fidelium aures hujusmodi profanis nominibus undique circumsonare.

LXII. Totius de Baptismo tractatus recapitulatio.

Hæc de Baptismi sacramento, si a pastoribus explanata fuerint, nihil eorum fere prætermissum esse videbitur, quæ ad hanc cognitionem maxime pertinere existimanda sunt. Demonstratum est enim quid ipsum Baptismi nomen significet; quæ sit ejus natura et substantia; tum ex quibus partibus constet. Dictum est a quo institutus fuerit; qui ministri ad conficiendum sacramentum necessarii sint; quosque tanquam pædagogos ad sustentandam baptizati imbecillitatem adhibere oporteat. Traditum est etiam, quibus, et quemadmodum animo affectis Baptismus administrari debeat; quæ sit ejus virtus et efficientia; postremo, qui ritus et cæremoniæ serventur, quantum proposita ratio postulabat, satis copiose explicatum est. Quæ omnia ob eam præcipue causam docenda esse pastores meminerint, ut fideles in hac cura et cogitatione perpetuo versentur; ut in iis, quæ adeo sancte et religiose spoponderunt, cum Baptismo initiati sunt, fidem servent atque eam vitam instituant quæ sanctissimæ christiani nominis professioni respondeat.

DE CONFIRMATIONIS SACRAMENTO.

CAPUT III.

I. Confirmationis Sacramentum explicandi tempus et necessitas.

Si in sacramento Confirmationis explicando pastorum diligentia requirenda unquam fuit, nunc certe opus est illud quam maxime illustrare, cum in sancta Dei Ecclesia hoc sacramentum a multis omnino prætermittatur; paucissimi vero sint, qui divinæ gratiæ fructum, quem deberent, ex eo capere studeant. Quare fideles ita de hujus sacramenti natura, vi, dignitate, tum in die Pentecostes, quo præcipue die administrari solet, tum aliis etiam diebus, cum id pastores commode fieri posse judicaverint, docendi erunt ut intelligant, non solum negligendum non esse, sed summa cum pietate et religione suscipiendum : ne ipsorum culpa maximoque malo eveniat, ut frustra in eos divinum hoc beneficium collatum esse videatur.

II. Hoc Sacramentum, cur Confirmatio nuncupetur.

Sed ut a nomine initium sumatur : Confirmationem ab Ecclesia hoc sacramentum idcirco vocari docendum est [1], quoniam qui baptizatus est, cum ab episcopo sacro chrismate ungitur, additis solemnibus illis verbis, Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, nisi aliud sacramenti efficientiam impediat, novæ virtutis robore, firmior atque adeo perfectus Christi miles esse incipit.

III. Confirmatio est Sacramentum.

In Confirmatione autem veram et propriam sacramenti rationem catholica Ecclesia semper agnovit : quod et Melchiades pontifex [2], et plures etiam alii sanctissimi et vetustissimi pontifices aperte declarant. Ac sanctus Clemens [3] ejus veritatis doctrinam graviori sententia comprobare non potuit. Inquit enim : Omnibus festinandum est sine mora renasci Deo et demum ab episcopo consignari, id est, septiformem gratiam Spiritus sancti percipere : cum alioqui perfectus christianus nequaquam esse possit is qui, injuria et voluntate, non autem necessitate compulsus, hoc sacramentum prætermiserit, ut a beato Petro accepimus, et cæteri apostoli, præcipiente Domino,

[1] Concil. Aur., cap. 3 ; item Florent. — [2] Epist. ad Episc. Hispan., c. 2; Epist. 4, ante finem. — [3] Habes decr. horum pont. de consecr. dist. 6.

docuerunt. Hanc vero eamdem fidem doctrina sua confirmaverunt qui eodem Spiritu pleni pro Christo sanguinem profuderunt, Urbanus, Fabianus, Eusebius, Romani pontifices, quemadmodum ex eorum decretis licet perspicere. Accedit præterea sanctorum Patrum consentiens auctoritas. Inter quos Dionysius Areopagita[1], Athenarum episcopus, cum diceret qua ratione hoc sacrum unguentum conficere eoque uti oporteret, ita inquit : Baptizatum sacerdotes induunt veste congrua munditiæ, ut ad pontificem ducant : ille vero sacro atque prorsus divino unguento baptizatum signans, sacratissimæ communionis participem facit. Eusebius quoque Cæsariensis[2] tantum huic sacramento tribuit, ut dicere non dubitarit, Novatum hæreticum Spiritum sanctum promereri non potuisse, quia, cum baptizatus esset in gravi ægritudine, signaculo chrismatis non est signatus. Sed clarissima habemus hujus rei testimonia tum a divo Ambrosio[3] in eo libro quem de iis qui initiantur inscripsit, tum a divo Augustino in libris quos adversus Petiliani donatistæ epistolas edidit[4] : quorum uterque adeo de hujus sacramenti veritate nihil dubitari posse existimavit, ut eam multis Scripturæ etiam locis doceat ac confirmet. Quare aliter quidem verba illa Apostoli : Nolite contristare Spiritum sanctum Dei, in quo signati estis[5] ; alter vero, quod in psalmis legitur : Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron[6] : tum illud ejusdem Apostoli : Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis[7], ad Confirmationis sacramentum referri testatus est[8].

IV. Confirmationis a Baptismo differentia.

Quamvis autem a Melchiade dictum sit Baptismum Confirmationi maxime conjunctum esse, non idem tamen sacramentum, sed ab altero longe disjunctum, existimandum est : constat enim varietatem gratiæ, quam singula sacramenta tribuunt, et rei sensibus subjectæ, quæ ipsam gratiam significat, efficere ut varia quoque et diversa sacramenta sint[9].

[1] Dionys. de Eccles. Hier., cap. 2. — [2] Lib. 6 histor., cap. 43. — [3] Lib. de iis qui myst. initiantur, c. 7. — [4] Lib. 2, c. 104. — [5] Eph. 4. 30. — [6] Ps. 132. 2. — [7] Rom. 5. 5. — [8] Confirmationem esse Sacramentum habes insuper ex Ambr. de sacram., l. 3, c. 2 ; l. de Spiritu sancto, c. 6 et 7 ; item August. de Trinit., l. 15. cap. 26, et in epist Joan. tract. 3 et 6, et in psal. 26, et ante hos omnes, Tertull., lib. de resurrection. carn. ; Cyprian. epist. Origen. homil. 9 in Levit. ; Hieronym. contra Lucifer. ; Cyril. Hieros catech. 3. — [9] Epist. ad episc. Hisp. in medio.

Prior differentia.

Cum igitur Baptismi gratia homines in novam vitam gignantur : Confirmationis autem sacramento, qui jam geniti sunt, viri evadant, evacuatis quæ erant parvuli[1] ; satis intelligitur, quantum in naturali vita generatio ab incremento distat, tantumdem inter se differre Baptismum, qui regenerandi vim habet, et Confirmationem, cujus virtute fideles augescunt et perfectum animi robur assumunt.

Secunda

Præterea, quoniam novum atque distinctum sacramenti genus constituendum est, ubi animus in novam aliquam difficultatem incurrit : facile perspici potest, quemadmodum Baptismi gratia ad mentem fide reformandam indigemus, ita etiam maxime condecere fidelium animos alia gratia confirmari, ut nullo pœnarum, suppliciorum, mortis periculo, aut metu a veræ fidei confessione deterreantur. Quod quidem cum sacro Confirmationis chrismate efficiatur, ex eo aperte colligitur hujus sacramenti rationem a Baptismo diversam esse. Quare Melchiades[2], pontifex utriusque discrimen accurata oratione prosequitur, ita scribens : In Baptismate homo ad militiam recipitur, et in Confirmatione confirmatur ad pugnam. In fonte Baptismatis Spiritus sanctus plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione autem perfectionem ad gratiam ministrat ; in Baptismo regeneramur ad vitam, post Baptismum ad pugnam confirmamur ; in Baptismo abluimur, post Baptismum roboramur ; regeneratio per se salvat in pace Baptismum recipientes, Confirmatio armat atque instruit ad agones. Verum hæc jam non solum ab aliis conciliis tradita, sed præcipue a sacra synodo Tridentina decreta sunt ; ut jam de iis non solum aliter sentire, sed ne dubitare quidem ullo modo liceat[3].

V. Sacramenti Confirmationis auctor Christus.

Quoniam vero supra demonstratum est, quam necessarium esset communiter de omnibus sacramentis docere a quonam ortum habuerint, idem etiam de Confirmatione tradere oportet, ut fideles hujus sacramenti sanctitate magis afficiantur. Igitur a pastoribus explicandum est, Christum Dominum non solum ejus auctorem fuisse, sed, sancto Fabiano[4] pontifice

[1] 1. Cor. 13. 11. — [2] Epist. ad episc. Hispan. in medio. — [3] Laod. cap. 48 ; Melchiad. c. 6 ; Florent. et Constant. ; Trident. sess. 7. — [4] Epist. 2 initio.

Romano teste, Chrismatis ritum et verba, quibus in ejus administratione catholica Ecclesia utitur, præcepisse : quod quidem iis facile probari poterit, qui Confirmationem sacramentum esse confitentur, cum sacra omnia mysteria humanæ naturæ vires superent, nec ab alio, quam a Deo possint institui.

VI. Sacramenti Confirmationis materia Chrisma.

Jam vero, quæ sint ejus partes, ac primum quidem de materia dicendum est. Hæc autem chrisma appellatur : quo nomine a Græcis accepto, etsi profani scriptores quodlibet unguenti genus significant, illud tamen, qui res divinas tradunt, communi loquendi consuetudine ad illud tantummodo unguentum accommodarunt, quod ex oleo et balsamo, solemni episcopi consecratione conficitur. Quare duæ res corporeæ permistæ Confirmationis materiam præbent : quæ quidem diversarum rerum compositio, quemadmodum multiplicem Spiritus sancti gratiam, quæ confirmatis tribuitur, declarat ; ita etiam ipsius sacramenti excellentiam satis ostendit. Quod autem ea sit hujus sacramenti materia, cum sancta Ecclesia et concilia perpetuo docuerunt, tum a sancto Dionysio et compluribus aliis gravissimis Patribus traditum est, imprimisque a Fabiano pontifice[1], qui apostolos chrismatis confectionem a Domino accepisse nobisque reliquisse testatus est[2].

VII. Confirmationis materia cur Chrisma sit statutum.

Neque vero ulla alia materia quam chrismatis, aptior videri poterat ad illud declarandum quod hoc sacramento efficitur. Oleum enim quod pingue sit et natura sua manet ac diffluat, gratiæ plenitudinem exprimit, quæ per Spiritum sanctum a Christo capite in alios redundat atque effunditur, sicut unguentum quod descendit in barbam Aaron, usque in oram vestimenti ejus[3]. Unxit enim eum Deus oleo lætitiæ præ consortibus suis[4], ac de plenitudine ejus nos omnes accepimus[5]. Balsamum vero cujus odoratus jucundissimus est, quid aliud significat, quam fideles, cum sacramento Confirmationis perficiuntur, eam virtutum omnium suavitatem effundere ? ut illud Apostoli queant dicere : Christi bonus odor sumus Deo[6]. Habet præterea balsamum eam vim, ut quidquid eo

[1] Epist. 3 ad episc. Orient. — [2] Vide August. in psal. 44, v. 9, et lib. 13 de Trinit., cap. 26 ; Gregor. in 1 cap. can. conc. Laod., cap. 48, et Carthag. 2, cap. 2, et 3, cap. 39 ; Dionys. de Eccl. Hierar., c. 2 et 4 ; De oleo vide Ambr. in psal. 118 et l. de Spiritu sancto, cap. 3 ; Cyprian. epist. 70. — [3] Ps. 132. 2. — [4] Ps. 44. 8. — [5] Joan. 1. 16. — [6] 2. Cor. 2. 15.

circumlitum fuerit, putrescere non sinat : quod quidem ad hujus sacramenti virtutem significandam valde accommodatum videtur; cum plane constet fidelium animos cœlesti gratia, quæ in Confirmatione tribuitur, præparatos facile a scelerum contagione defendi posse.

VIII. Chrisma consecrandum a solis Episcopis, unde?

Consecratur autem chrisma solemnibus cæremoniis ab episcopo. Ita enim Salvatorem nostrum docuisse in extrema cœna, cum chrismatis conficiendi rationem apostolis commendaret, Fabianus pontifex, sanctitate et martyrii gloria clarissimus, tradidit[1]; quanquam, cur ita fieri debuerit, ratione etiam ostendi potest. Etenim in plerisque aliis sacramentis Christus ita eorum materiam instituit, ut sanctitatem quoque illi tribuerit; non solum enim aquam elementum Baptismi esse voluit, cum inquit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[2]; sed cum ipse baptizatus est, effecit ut ea deinceps vi sanctificandi prædita esset : quare dictum a sancto Chrysostomo[3] : Aqua Baptismi purgare peccata credentium non posset, nisi tactu corporis Domini sanctificata fuisset. Quoniam igitur Dominus hanc Confirmationis materiam usu ipso et tractatione non sacravit, necessarium est ut sanctis et religiosis precationibus consecretur; neque ad alium ea confectio, nisi ad episcopum pertinere potest, qui ejusdem sacramenti ordinarius minister institutus est.

IX. Sacramenti Confirmationis forma.

Sed explicanda erit præterea altera pars, ex qua sacramentum constituitur, forma scilicet et verba, quæ ad sacram unctionem adhibentur : monendique fideles, ut in hoc sacramento suscipiendo, tunc maxime, cum eas pronuntiari animadvertunt, ad pietatem, fidem et religionem animos excitent, ne quid cœlesti gratiæ impedimenti esse possit. His igitur verbis Confirmationis forma absolvitur : *Signo te signo crucis, et confirmo te chrismate salutis, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.* Sed tamen, si ad veritatem rationem quoque revocemus, idem facile probari potest. Etenim sacramenti forma ea omnia continere debet, quæ ipsius sacramenti naturam et substantiam explicant. Atqui maxime hæc tria in Confirmatione observanda sunt, divina potestas, quæ ut principalis causa in sacramento operatur; tum robur animi et spi-

[1] S. Fab. ubi supra. — [2] Joan. 3. 5. — [3] Homil. 4 oper. imperf. et habetur de cons. dist. 4, cap. Nunquam.

ritus, quod per sacram unctionem fidelibus ad salutem tribuitur : deinde signum, quo notatur is qui in certamen christianæ militiæ descensurus est. Ac primum quidem verba illa : In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, quæ extremo loco posita sunt; alterum ea : Confirmo te chrismate salutis, quæ in medio sunt : tertium quæ in principio formæ locantur : Signo te signo crucis, satis declarant. Quanquam si etiam ratione aliqua probari non possit, hanc esse hujus sacramenti veram et absolutam formam, Ecclesiæ catholicæ auctoritas, cujus magisterio ita semper edocti sumus, non patitur nos ea de re quidquam dubitare.

X. Episcopus Confirmationis minister ordinarius.

Docere etiam pastores debent, quibus potissimum hujus sacramenti administratio commissa sit. Nam cum multi sint, ut est apud Prophetam, qui currant neque tamen mittantur[1] : necesse est, qui veri et legitimi ejus ministri sint, tradere, ut fidelis populus Confirmationis sacramentum et gratiam consequi possit. Solum itaque episcopum hujus sacramenti conficiendi ordinariam potestatem habere sacræ litteræ ostendunt[2]; nam in Actis apostolorum legimus, cum Samaria verbum Dei accepisset, Petrum et Joannem ad eos missos esse, qui oraverunt pro ipsis, ut acciperent Spiritum sanctum[3]; nondum enim in quemquam illorum venerat : sed baptizati tantum erant. Quo in loco licet videre, eum qui baptizaverat, quod tantum esset diaconus, confirmandi potestatem nullam habuisse; sed munus illud perfectioribus ministris, hoc est, apostolis, reservatum esse. Quin etiam ubicumque sacræ Scripturæ hujus sacramenti mentionem faciunt, idem observari potest. Neque ad eam rem demonstrandam desunt sanctorum Patrum atque pontificum, Urbani, Eusebii, Damasi, Innocentii, Leonis clarissima testimonia : quemadmodum ex eorum decretis perspicuum est. Divus quoque Augustinus graviter queritur de corrupta Ægyptiorum et Alexandrinorum consuetudine, quorum sacerdotes audebant Confirmationis sacramentum administrare[4].

[1] Jerem. 23. 21. — [2] Trident. sess. 23, c. 4, can. 7. — [3] Act. 8. 14, 15, 16. — [4] Episcopum ministrum esse ordinarium Confirmat. papæ tradunt Urbanus epistol. ad omnes christ. in fine; Euseb. epist. 3 ad episcop. Tusciæ et Campaniæ; Damas. epist. 4 ad Pros. et cæt. episcop. orthod. circa med.; Innoc. ep. 1 ad Veren., cap. 3; Leo. epist. 88 ad German. et Gall. episcopos; Melchiades epistol. ad episcop. Hisp.; Clemens ep, 4; concil. Wormac., c. 8, et Flor. de sacrament.; vide insuper August. in quæst. novi Testam. quæst. 42.

XI. Cur Episcopus Confirmationis sit minister.

Ac jure hoc quidem factum esse, ut ejusmodi munus ad episcopos deferretur, hac similitudine possunt pastores declarare. Ut enim in exstruendis ædificiis, etsi fabri, qui inferiores ministri sunt, cæmenta, calcem, ligna et reliquam materiam parant atque componunt, absolutio tamen operis ad architectum spectat; ita etiam hoc sacramentum, quo veluti spirituale ædificium perficitur, a nullo alio, nisi a summo sacerdote, administrari opus erat.

XII. Cur addantur et Patrini.

Additur vero etiam patrinus, quemadmodum in Baptismo fieri demonstratum est. Nam si qui gladiatoriam dimicationem subeunt, alicujus indigent, cujus arte et consilio doceantur, quibus ictibus ac petitionibus, salvis ipsis, conficere adversarium possint, quanto magis fideles, cum sacramento Confirmationis quasi firmissimis armis tecti ac muniti in spirituale certamen, cui æterna salus proposita est, descendunt, ducis ac monitoris indigebunt? Recte igitur ad hujus quoque sacramenti administrationem patrini advocandi sunt, quibuscum eadem spiritualis affinitas conjungitur, quæ legitima nuptiarum fœdera impedit [1], ut antea docuimus, cum de patrinis ageretur, qui ad Baptismum adhibendi sunt.

XIII. Quæ Parochi docere debeant confirmandos.

Sed quoniam sæpe evenit ut fideles in hoc sacramento suscipiendo aut præpropera festinatione, aut dissoluta quadam negligentia et cunctatione utantur: nam de iis, qui ad eum impietatis gradum venerunt, ut illud contemnere et aspernari audeant, nihil est quod dicamus; aperiendum est etiam pastoribus, qui, qua ætate, quo pietatis studio præditi esse debeant, quibus Confirmationem dare oportet.

XIV. Quam juste optet Ecclesia ut omnes confirmentur.

Atque illud in primis docendum est, hoc sacramentum ejusmodi necessitatem non habere, ut sine eo salvus quis esse non possit. Quanquam vero necessarium non est, a nemine tamen prætermitti debet; sed potius maxime cavendum est, ne in re sanctitatis plena, per quam nobis divina munera tam large impertiuntur, aliqua negligentia committatur: quod enim omnibus communiter ad sanctificationem Deus proposuit, ab omnibus etiam summo studio expetendum est. Ac sanctus qui-

[1] Trident. sess. 24, cap. 2 de reform. matrim.

dem Lucas, cum admirabilem illam Spiritus sancti effusionem describeret, ita inquit : Et factus est repente de cœlo sonus tanquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum[1]. Deinde, paucis interjectis : Et repleti sunt omnes Spiritu sancto[2]. Ex quibus verbis licet intelligere, quoniam domus illa sanctæ Ecclesiæ figuram et imaginem gerebat, ad omnes fideles Confirmationis sacramentum, cujus initium ab eo die ductum est pertinere. Atque id etiam ex ipsius sacramenti ratione facile colligitur : illi enim sacro chrismate confirmari debent, quibus spirituali incremento opus est, et qui ad perfectum christianæ religionis habitum perducendi sunt : at nulli id non maxime convenit. Ut enim hoc spectat natura, ut qui in lucem eduntur, adolescant atque ad perfectam ætatem perveniant, etiamsi interdum, quod vult, minus assequatur ; ita communis omnium mater catholica Ecclesia vehementer optat, ut in eis, quos per Baptismum regeneravit, christiani hominis forma perfecte absolvatur : id autem quoniam mysticæ unctionis sacramento efficitur, perspicuum est eam ad universos fideles æque pertinere.

XV. Quænam ætas in confirmandis requiratur.

In quo illud observandum est, omnibus quidem post Baptismum Confirmationis sacramentum posse administrari ; sed minus tamen expedire hoc fieri, antequam pueri rationis usum habuerint : quare si duodecimus annus non exspectandus videatur, usque ad septimum certe hoc sacramentum differre maxime convenit. Neque enim Confirmatio ad salutis necessitatem instituta est, sed ut ejus virtute optimo instructi et parati inveniremur, cum nobis pro Christi fide pugnandum esset ; ad quod sane pugnæ genus pueros qui adhuc usu rationis carent, nemo aptos esse judicarit.

XVI. Quanta cum reverentia sit ad Confirmationem accedendum.

Ex his igitur efficitur, ut qui adulta jam ætate confirmandi sunt, si quidem hujus sacramenti gratiam et dona consequi cupiant, eos non solum fidem et pietatem afferre, sed graviora etiam peccata, quæ admiserunt, ex animo dolere oporteat. Qua in re laborandum est ut peccata etiam prius confiteantur, et pastorum cohortatione ad jejunia et alia pietatis opera suscipienda incitentur, admoneanturque laudabilem illam antiquæ Ecclesiæ[3] consuetudinem renovandam esse, ut non nisi jejuni hoc sacramentum susciperent : quod quidem fidelibus

[1] Act. 2. 2 — [2] Ibid. 4. — [3] Thom. p. 3, q. 72, ad 2 ; conc. Aur., cap. 2.

facile persuaderi posse existimandum est, si hujus sacramenti dona admirabilesque effectus intellexerint.

XVII. Confirmationis effectus. Primus.

Itaque pastores docebunt Confirmationem hoc cum cæteris sacramentis commune habere ut, nisi impedimentum aliquod ex parte ejus qui recipit inferatur, novam gratiam tribuat: etenim hæc sacra et mystica signa ejus modi esse demonstratum est, quæ gratiam declarant atque efficiunt. Ex quo sequitur, ut peccata etiam condonet ac remittat, quoniam gratiam simul cum peccato ne fingere quidem nobis licet.

Secundus.

Sed præter hæc, quæ cum aliis communia censenda sunt, primum quidem illud proprie Confirmationi tribuitur, quod Baptismi gratiam perficit: qui enim per Baptismum christiani effecti sunt, quasi infantes modo geniti teneritatem adhuc et mollitiem quamdam habent, ac deinde chrismatis sacramento adversus omnes carnis, mundi et diaboli impetus robustiores fiunt; et eorum animus in fide omnino confirmatur ad confitendum et glorificandum nomen Domini nostri Jesu Christi: ex quo etiam nomen ipsum inventum esse nemo dubitarit.

XVIII. Error quidam refutatur.

Neque enim, ut quidam non minus imperite quam impie finxerunt, Confirmationis vocabulum ab eo deducitur, quod olim infantes qui baptizati erant, cum jam adulti essent, ad episcopum adducebantur, ut fidem christianam, quam in Baptismo susceperant, confirmarent; ita ut Confirmatio nihil a catechesi differre videatur, cujus consuetudinis nullum probatum testimonium afferri potest: sed ab eo nomen rei impositum est, quod hujus sacramenti virtute Deus in nobis id confirmat quod Baptismo operari cœpit, nosque ad christianæ soliditatis perfectionem adducit.

Tertius effectus.

Nec vero confirmat solum, sed auget etiam; de quo Melchiades ita testatur[1]: Spiritus sanctus qui super aquas Baptismi salutifero descendit illapsu, in fonte plenitudinem tribuit ad innocentiam, in Confirmatione augmentum præstat ad gratiam; deinde non auget modo, sed admirabili quadam ratione auget. Hoc autem pulcherrime indumenti translatione Scriptura significavit atque expressit. Inquit enim Dominus Salva-

[1] De cons. dist. 5, c. Spirit. Euseb. Emis. hom. in die Pent.

tor cum de hoc sacramento loqueretur : Sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto [1].

XIX. Efficientia Confirmationis exemplo declaratur.

Quod si pastores voluerint divinam hujus sacramenti efficientiam ostendere (hoc vero ad commovendos fidelium animos maximam vim habiturum esse dubitari non potest), satis erit quid ipsis apostolis evenerit explicare; illi enim ante Passionem, vel sub ipsam Passionis horam adeo infirmi et remissi fuerunt, ut cum Dominus comprehensus est, statim se in fugam conjecerint [2] : Petrus vero, qui Ecclesiæ petra et fundamentum designatus erat [3], et summam constantiam excelsique animi magnitudinem præ se tulerat, unius mulierculæ voce perterritus, se Jesu Christi discipulum esse [4], non semel, aut iterum, sed tertio negaverit, ac post resurrectionem, omnes propter metum Judæorum inclusi domi se continuerint [5]. At vero in die Pentecostes tanta Spiritus sancti virtute omnes repleti sunt [6], ut dum Evangelium quod eis commissum erat, non solum in Judæorum regione, sed in universo orbe audacter et libere disseminarent, nihil sibi felicius accidere posse existimaverint, quam quod digni haberentur, qui pro Christi nomine contumeliam [7], vincula, tormenta, cruces perferrent.

Quartus effectus.

Habet præterea Confirmatio eam vim, ut characterem imprimat : quo fit ut nulla unquam ratione iterari possit : quod etiam in Baptismo supra observatum est, ac de sacramento Ordinis quoque suo loco planius exponetur [8]. Hæc igitur si a pastoribus sæpe et accurate explicata erunt, vix fieri poterit quin fideles, cognita hujus sacramenti dignitate atque utilitate, illud summa cum diligentia sancte et religiose suscipere studeant.

XX. Ritus et cæremoniæ Confirmationis explicantur.

Restat nunc ut aliqua etiam de ritibus et cæremoniis, quibus in hoc sacramento administrando catholica Ecclesia utitur, breviter perstringantur; quæ explicatio quanto usui futura sit pastores intelligent, si quæ antea dicta sunt, cum hic locus tractaretur, repetere voluerint.

[1] Luc. 24. 49. — [2] Matth. 26. 56 — [3] Id. 16. 18. — [4] Id. 26. 69 et d. — [5] Joan. 20. 19. — [6] Act. 2. 1 et d. — [7] Ibid. 5. 41. — [8] Confirmationem non esse iterandam, vide de consecr. dist. 5, c. Dictum est, et c. de hom.; Thom. p. 3, q. 72, art. 5.

Chrisma et unctio.

Qui igitur confirmantur, sacro chrismate in fronte unguntur: nam hoc sacramento Spiritus sanctus in animos fidelium sese infundit, in eisque robur et fortitudinem auget, ut in spirituali certamine viriliter pugnare et nequissimis hostibus resistere queant.

Cur in fronte?

Quocirca declaratur, eos nullo metu, aut verecundia, quarum affectionum signa maxime in fronte solent apparere, a libera christiani nominis confessione absterrendos esse [1].

Signum Crucis.

Præterea nota illa, qua christianus a cæteris veluti miles insignibus quibusdam ab aliis distinguitur, in illustriori corporis parte imprimenda erat.

Cur in Pentecoste?

Sed illud quoque solemni religione in Ecclesia Dei servatum est, ut in Pentecoste præcipue hoc sacramentum administraretur, quod hoc maxime die apostoli Spiritus sancti virtute roborati et confirmati sint [2]; cujus divini facti recordatione fideles admonerentur, quæ quantaque mysteria in sacra unctione cogitanda essent.

Alapa.

Deinde vero qui unctus et confirmatus est, ut meminerit se tanquam fortem athletam paratum esse oportere ad omnia adversa invicto animo pro Christi nomine ferenda, manu leviter in maxilla ab episcopo cæditur.

Pax.

Postremo autem pax ei datur, ut intelligat se gratiæ cœlestis plenitudinem et pacem, quæ exsuperat omnem sensum, consecutum esse [3]. Atque hæc summa eorum sit, quæ de chrismatis sacramento a pastoribus non tam quidem nudis verbis et oratione, quam inflammato quodam pietatis studio explicanda sunt, ut ea in animis intimisque fidelium cogitationibus inserere videantur.

[1] Rhaban. lib. 1 de Instit. cleric., cap. 30, et habetur de consecr., dist. 5, c. Noviss. Aug. in psal. 141; Thom. 3 p., q. 72, art. 9. — [2] Act. 2. 2. — [3] Philip. 4. 7.

DE EUCHARISTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT IV.

I. Ne Eucharistia tractetur indignius, ejus dignitas sæpius explicanda.

Quemadmodum ex omnibus sacris mysteriis, quæ nobis tanquam divinæ gratiæ certissima instrumenta Dominus Salvator noster commendavit, nullum est quod cum sanctissimo Eucharistiæ sacramento comparari queat[1]: ita etiam nulla gravior alicujus sceleris animadversio a Deo metuenda est, quam si res omnis sanctitatis plena, vel potius quæ ipsum sanctitatis auctorem et fontem continet, neque sancte, neque religiose a fidelibus tractetur. Id vero Apostolus et sapienter vidit et de eo nos aperte admonuit; nam cum declarasset quanto illi scelere obstricti essent, qui corpus Domini non dijudicarent, statim subjecit: Ideo inter vos multi infirmi, et imbecilles, et dormiunt multi[2]. Ut igitur fidelis populus, cum cœlesti huic sacramento divinos honores tribuendos esse intellexerit, et gratiæ uberes fructus capiat, et justissimam Dei iram effugiat, illa omnia a pastoribus diligentissime exponenda erunt, quæ ejus majestatem magis illustrare posse videantur.

II. Eucharistiæ institutio in primis est explicanda.

Qua in re opus erit ut, Pauli apostoli rationem secuti, qui se quod a Domino acceperat Corinthiis tradidisse professus est, in primis hujus sacramenti institutionem fidelibus explicent: ita vero gestam rem esse, ex evangelista perspicue colligitur.

III. Cur, quando et quomodo Christus Eucharistiam instituit.

Cum enim Dominus dilexisset suos, in finem dilexit eos[3]; cujus quidem amoris ut divinum aliquod atque admirabile pignus daret, sciens horam jam advenisse, ut transiret ex hoc mundo ad Patrem, ne ullo unquam tempore a suis abesset, inexplicabili consilio, quod omnem naturæ ordinem et conditionem superat, perfecit. Etenim, celebrata cum discipulis agni paschalis cœna, ut figura veritati, umbra corpori cederet, panem accepit, Deoque gratias agens, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite in

[1] Dionys. de Eccles. Hierar., c. 6, et de consecr., dist. 2, cap. 2, Nihil in. — [2] 1. Cor. 11. 30. — [3] Joan. 13. 1.

meam commemorationem [1]. Similiter et calicem accepit, postquam cœnavit, dicens : Hic calix novum Testamentum est in meo sanguine : hoc facite quotiescumque bibetis in meam commemorationem.

IV. Cur hoc Sacramentum Eucharistia nuncupetur.

Hujus ergo admirabilis sacramenti dignitatem atque excellentiam, cum sacri scriptores fieri nullo modo posse intelligerent, ut uno vocabulo demonstrarent, pluribus eam nominibus exprimere conati sunt. Interdum enim [2] Eucharistiam appellant, quod verbum, vel bonam gratiam, vel gratiarum actionem latine reddere possumus. Ac recte quidem bona gratia dicendum est, tum quia vitam æternam, de qua scriptum est, Gratia Dei vita æterna [3], præsignificat : tum quia Christum Dominum, qui vera gratia atque omnium charismatum fons est, in se continet. Nec vero minus apte gratiarum actionem interpretamur ; siquidem cum hanc purissimam hostiam immolamus, immensas quotidie gratias pro universis in nos beneficiis Deo agimus, atque in primis pro ejus gratiæ tam excellenti bono, quam nobis hoc sacramento tribuit. Sed id ipsum etiam nomen, cum his, quæ a Christo Domino gesta esse in hoc mysterio instituendo legimus, optime convenit. Etenim panem accipiens fregit ac gratias egit [4]. David quoque, cum hujus mysterii magnitudinem contemplaretur, antequam carmen illud pronunciaret : Memoriam fecit mirabilium suorum misericors et miserator Dominus, escam dedit timentibus se [5] : gratiarum actionem præponendam existimavit, cum inquit [6] : Confessio et magnificentia opus ejus [7].

V. Alia plura [illegible]

Frequenter etiam nomine sacrificii declaratur : de quo mysterio paulo post latius dicendum erit.

Communio.

Vocatur præterea communio : quod verbum ex illo Apostoli loco sumptum esse liquet, ubi ait : Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est ? et

[1] Matth. 26. 26 ; Marc. 14. 22 ; Luc. 22. 19 ; 1. Cor. 11. 24. — [2] De Euchar. institutione vide Trident. sess. 13, cap. 2 de Eucharist. ; Leo. serm. 7, de Pass., cap. 3 ; Euseb. Emiss. hom. 4, et habetur de consecr. dist. 2, c. Quia corpus. — [3] Rom. 6. 23. — [4] Matth. 26. 26 ; Marc. 14. 22 ; Luc. 22. 19 ; 1. Cor. 11. 24. — [5] Ps. 110. 4, 5. — [6] Ps. 110. 3. — [7] Chrys. hom. 24 in epist. ad Corinth. ad hæc verba, Calix benedictionis ; Cypr. lib. de Lapsis., Ambr. l. 5 de sacram., cap. 3 ; Thom. p. 3, q. 73, art. 4.

panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est[1]? Nam ut Damascenus explanavit[2], hoc sacramentum Christo nos copulat atque ejus carnis et deitatis participes efficit, nosque inter nos in eodem Christo conciliat ac conjungit, et veluti unum corpus coagmentat[3].

Sacramentum pacis et charitatis.

Ex quo factum est ut sacramentum etiam pacis et charitatis diceretur, ut intelligeremus quam indigni sint christiano nomine, qui inimicitias exercent; odiaque, dissidia et discordias, ut teterrimas fidelium pestes, omnino exterminandas esse: cum præsertim, quotidiano religionis nostræ sacrificio, nihil nos studiosius servare quam pacem et charitatem profiteamur.

Viaticum.

Sed viaticum etiam frequenter a sacris scriptoribus appellatur: tum quia spiritualis cibus est, quo in hujus vitæ peregrinatione sustentamur: tum quia viam nobis ad æternam gloriam et felicitatem munit. Quare ex veteri Ecclesiæ catholicæ instituto servari videmus, ut nemo fidelium sine hoc sacramento e vita excedat.

Cœna.

Ac vetustissimi quidem Patres, Apostoli auctoritatem secuti, cœnæ etiam nomine sacram Eucharistiam interdum vocarunt quod in illo novissimæ cœnæ salutari mysterio a Christo Domino sit instituta.

VI. A jejunis conficienda et sumenda est Eucharistia.

Neque vero propterea a cibo aut potione Eucharistiam conficere aut sumere licet, quod ab apostolis salutariter introducta consuetudo, quemadmodum veteres scriptores memoriæ prodiderunt, perpetuo retenta ac servata est, ut a jejunis tantum perciperetur[4].

VII. Eucharistia vere est Sacramentum.

Sed, explicata nominis ratione, docendum erit hoc verum esse sacramentum, atque unum ex septem illis quæ sancta Ecclesia semper religiose coluit ac venerata est: nam cum calicis consecratio fit, mysterium fidei appellatur. Præterea, ut

[1] 1. Cor. 10. 16. — [2] Damasc. l. 4 fide Orthod., cap. 4. — [3] Vide Iren. l. 5, cap. 7, Chrysost. hom. 44 et 45 in Joan.; Cyrill. in lib. 7 in Joan., c. 13; Cyril. Hieros. catech. 4; August. tract. 26 in Joan.; Trid. sess. 13 de Euch. in præf.; conc. Nicæn. 12; Cart. 4, c. 77 et 78, et alibi pass. — [4] Aug. epist. 188, cap 6.

infinita pene sacrorum Scriptorum testimonia omittamus, qui hoc inter vera sacramenta numerandum esse perpetuo senserunt, ex ipsa ratione et natura sacramenti idem convincitur. Etenim in eo signa sunt externa et sensibus subjecta; habet deinde gratiæ significationem et efficientiam; præterea de Christi institutione, neque evangelistæ neque Apostolus dubitandi locum relinquunt. Quæ omnia cum in unum conveniant ad sacramenti veritatem confirmandam, nullis aliis argumentis opus esse perspicitur[1].

VIII. Multa sunt in Eucharistia quibus Sacramenti nomen tribuitur.

Sed illud diligenter pastoribus observandum est, multa in hoc mysterio esse quibus aliquando sacramenti nomen sacri scriptores tribuerunt. Interdum enim et consecratio et perceptio, frequenter vero et ipsum Domini corpus et sanguis, qui in Eucharistia continetur, sacramentum vocari consuevit: inquit enim divus Augustinus[2], Sacramentum hoc duobus constare, visibili scilicet elementorum specie et invisibili carne et sanguine ipsius Domini nostri Jesu Christi[3].

Nota.

Atque ad eumdem modum hoc sacramentum adorandum esse, nimirum corpus et sanguinem Domini intelligentes, affirmamus[4]. Verum hæc omnia minus proprie sacramenta dici perspicuum est. Ipsæ autem panis et vini species veram et absolutam hujus nominis rationem habent.

IX. Differt a reliquis Sacramentis Eucharistia.

Sed quantum hoc sacramentum a reliquis omnibus differat, facile colligitur.

Primo.

Nam cætera sacramenta materiæ usu perficiuntur, dum scilicet alicui administrari ea contingit. Baptismus enim sacramenti naturam tunc adipiscitur, cum reipsa homo aqua abluitur; at vero ad Eucharistiæ perfectionem satis est ipsius materiæ consecratio : utrumque enim sacramentum esse non desinit, quamvis in pyxide asservetur.

[1] August. l. 3 de Trinit., cap. 4, et lib. 20 contra Faust., c. 13; Ambr. l. 1 de sacram., cap. 2; Trident. sess. 13 de Euch., c. 5; Thom. 3 p., q. 73, art. 1. — [2] De catechis. rud., lib. 3, cap. 16. — [3] August hic ad sensum potius quam ad verba citatus; sed lege hac de materia librum Lanfr. contra Berengarium; constat 23 tantum capitibus; vide de consecrat. dist. 2 fere tota. — [4] Trident. sess. 13, de Euch. cap. 5 et can. 6.

Secundo.

Deinde in conficiendis aliis sacramentis nulla fit materiæ atque elementi in aliam naturam mutatio. Etenim Baptismi aqua, aut chrismatis oleum, cum illa sacramenta administrantur, priorem aquæ et olei naturam non amittunt. In Eucharistia vero quod panis et vinum ante consecrationem erat, confecta consecratione, vere est corporis et sanguinis Domini substantia.

X. Unicum est Sacramentum Eucharistiæ, licet duplex materia.

Licet autem duo sint elementa, panis scilicet et vinum, ex quibus integrum Eucharistiæ sacramentum conficitur, non tamen plura sacramenta, sed unum tantum esse, Ecclesiæ auctoritate docti, confitemur : aliter enim septenarius sacramentorum numerus, quemadmodum semper traditum atque a conciliis Lateranensi [1], Florentino [2] et Tridentino [3] decretum est, constare non poterit : nam cum hujus sacramenti gratia unum corpus mysticum efficiatur, ut sacramentum ipsum rei quam efficit, conveniat, unum esse oportet : atque unum quidem, non quia individuum sit, sed quia unius rei significationem habet. Nam quemadmodum cibus et potio, quæ duæ diversæ res sunt, ad unam tantum rem adhibentur, ut scilicet vires corporis reficiantur : ita etiam duas illis diversas sacramenti species respondere consentaneum fuit, quæ cibum spiritualem significarent, quo mentes sustinentur et recreantur. Quare a Domino Salvatore dictum est : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus [4]

Tria significat Eucharistiæ Sacramentum

Sed diligenter explicandum est quid Eucharistiæ sacramentum significet, ut fideles sacra mysteria oculis intuentes, simul etiam divinarum rerum contemplatione animum pascant. Tria vero sunt quæ nobis hoc sacramento indicantur.

Passionem Christi.

Primum est Christi Domini Passio, quæ jam præteriit; ipse enim docuit : Hoc facite in meam commemorationem [5] : et Apostolus testatus est : Quotiescumque manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis, donec veniat [6]

[1] Ex conciliis citatis Lateranense generale sub Innoc. II non numerat quidem distincte septem sacramenta, sed de variis can. satis clare colliguntur. — [2] Flor. in doct. de sacram. — [3] Trid. sess. 7, can. 1. — [4] Joan 6. 65. — [5] Luc. 22. 19 — [6] 1. 1. Cor. 11. 26.

Cœlestem gratiam.

Alterum est divina et cœlestis gratia, quæ præsens ad animam alendam et conservandam hoc sacramento tribuitur[1]. Quemadmodum enim Baptismo in novam vitam gignimur, Confirmatione roboramur, ut Satanæ repugnare et palam Christi nomen profiteri possimus; ita Eucharistiæ sacramento alimur ac sustentamur.

Gloriam æternam.

Tertium est, quod futurum prænuntiat, æternæ jucunditatis et gloriæ fructus quos in cœlesti patria ex Dei promissione capiemus. Hæc igitur tria, quæ instantis, præteriti et consequentis temporis varietate distingui perspicuum est, sacris mysteriis ita significantur, ut totum sacramentum, quamvis ex diversis speciebus constet, ad singula declaranda, tanquam ad unius rei significationem, referatur.

XI. Duplex Eucharistiæ materia, panis et vinum.

Sed in primis cognoscenda est a pastoribus hujus sacramenti materia: tum ut ipsi rite illud possint conficere; tum etiam ut fideles admoneantur cujus rei symbolum sit: atque ejus rei, quam significat, studio et desiderio exardescant. Duplex itaque est hujus sacramenti materia, altera panis ex tritico confectus, de qua primo agetur: de altera postea dicendum erit. Nam, ut docent evangelistæ Matthæus[2], Marcus[3] et Lucas[4], Christus Dominus panem in manus accepit, benedixit et fregit dicens: Hoc est corpus meum. Apud Joannem quoque idem Salvator noster seipsum panem appellavit, cum inquit[5]: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi[6].

XII. Panis triticeus vera Eucharistiæ materia.

Cum autem varia sint panis genera; vel quia materia differunt, ut cum alius ex tritico, alius ex hordeo, aut ex leguminibus, cæterisque terræ frugibus confectus est; vel quia diversis qualitatibus præditi sunt (uni enim fermentum additur, alter vero fermenti omnino expers esse potest): quod ad primum attinet, Salvatoris verba ostendunt, panem ex tritico confici oportere[7]: communi enim loquendi consuetudine,

[1] Tertull. de resurr. carn., c. 8. — [2] Matth. 26. 26. — [3] Marc. 14. 22. — [4] Luc. 22. 19. — [5] Joan. 6. 41. — [6] Vide de conc. dist. 2, c. 1; et 2 et 55 ubi habes de hac materia decreta Alex. papæ in 1 epist. ad omnes orthod.; et Cypr. lib. 2, epist. 3; et Ambr. l. 4 de sacrament., cap. 4; vide etiam Iren. libr. 4, c. 34, et l. 5, c. 2. — [7] Thom 3 p., q. 74, c. 3.

cum panis absolute dicitur, panem ex tritico intelligi satis constat. Id etiam veteris Testamenti figura declaratur : præceptum enim a Domino fuerat ut panes propositionis, qui hoc sacramentum significabant, ex simila conficerentur [1].

XIII. Azymus panis Eucharistiæ materia.

Sed quemadmodum nullus panis, nisi triticeus, apta ad sacramentum materia putandus est (hoc enim apostolica traditio nos docuit, et Ecclesiæ catholicæ auctoritas firmavit) : ita etiam ex iis quæ Christus Dominus gessit, azymum esse debere, facile intelligitur[2]; ipse enim primo azymorum die, quo nihil fermentati domi habere Judæis licebat, hoc sacramentum confecit atque instituit [3].

XIV. Objectio solvitur.

Quod si quis Joannis evangelistæ auctoritatem opponat, qui hæc omnia ante festum diem paschæ acta esse commemorat, ea ratio facile dissolvi potest. Etenim quem primum azymorum diem cæteri evangelistæ appellarunt, quod feria quinta vesperi dies festi azymorum inciperent, quo tempore Salvator noster Pascha celebravit, cum ipsum diem Joannes pridie Paschæ fuisse describit [4] : ut qui diei naturalis spatium, quod ab oriente sole inchoatur, in primis notandum existimavit. Quapropter divus etiam Chrysostomus [5] primum azymorum diem interpretatur eum diem, quo ad vesperam azyma comedenda essent. Sed azymi panis consecratio quantum conveniat integritati et mentis munditiæ, quam fideles ad hoc sacramentum afferre debent, ab Apostolo docemur, cum inquit : Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio, sicut estis azymi ; etenim Pascha nostrum immolatus est Christus : itaque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitiæ, sed in azymis sinceritatis et veritatis [6].

XV. Potest Eucharistia et in fermentato pane confici.

Neque tamen ea qualitas adeo necessaria existimanda est, ut, si illa pani desit, sacramentum confici non possit : utrumque enim panis genus veram et propriam panis rationem et nomen habet [7]. Quanquam nemini licet, privata auctoritate, vel potius temeritate, laudabilem Ecclesiæ suæ ritum immutare, atque eo minus id facere latinis sacerdotibus permissum

[1] Levit. 24. 5. — [2] Matth. 26. 17 ; Marc. 14. 12 ; Luc. 22. 7. — [3] Vide lib. de decret. tit. de celebr. Missarum, cap. ult. ubi habes auctor. Honorii. papæ 2. — [4] Joan. 13. 1. — [5] In Matth. hom. 83, c. 1. — [6] 1. Cor. 5. 8. — [7] Conc. Flor. sess. ult.

est, quibus præterea pontifices maximi præceperunt[1] ut ex azymo tantum sacra mysteria conficerent. Atque hæc de altera hujus sacramenti materia exposuisse satis sit : in quo tamen illud animadvertendum est, quam multa materia ad sacramentum conficiendum uti oporteat, definitum non esse ; cum illorum etiam certus numerus definiri nequeat, qui aut possint, aut debeant sacra mysteria percipere.

XVI. Vinum vitis altera Eucharistiæ materia.

Superest ut de altera hujus sacramenti materia et elemento dicatur. Est autem vinum ex vitis fructu expressum, cui modicum aquæ permixtum sit : nam Dominum Salvatorem vino in hujus sacramenti institutione usum esse, catholica Ecclesia semper docuit, cum ipse dixerit : Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum[2]. Quo in loco Chrysostomus[3], De genimine, inquit, vitis, quæ certe vinum, non aquam produxit; ut tanto ante illorum hæresim, qui aquam solam in hisce mysteriis adhibendam senserunt, convellere videretur.

XVII. Aqua vino est admiscenda.

Aquam vero Dei Ecclesia vino semper admiscuit : primum, quod id a Christo Domino factum esse, et conciliorum auctoritate, et sancti Cypriani[4] testimonio comprobatur; deinde quod sanguinis et aquæ quæ ex ejus latere exierunt, hac permixtione memoria renovatur. Tum vero aquæ, ut in Apocalypsi[5] legimus, populum designant : quare aqua vino admista fidelis populi cum Christo capite conjunctionem significat. Atque hoc ex apostolica traditione perpetuo sancta Ecclesia servavit.

Nota.

Sed quamvis aquæ admiscendæ ita graves rationes sint, ut eam sine mortali peccato prætermittere non liceat, ea tamen si desit, sacramentum constare potest.

XVIII. Modicum aquæ est admiscendum.

Illud autem sacerdotibus animadvertendum est, ut quemadmodum in sacris mysteriis aquam vino adhibere oportet, sic etiam modicam infundendam esse ; nam Ecclesiasticorum scriptorum sententia et judicio, aqua illa in vinum converti-

[1] Lib. 10 decret. de celebr. miss. c. final. — [2] Matth. 26. 29; Marc. 14. 25. — [3] Homil. 83 in Matth. — [4] Cypr. lib. 2 epist 37 Trident. sess. 22 de sacrific. miss. cap. 7 et can. 9. — [5] Apoc. 17. 15.

tur. Quare de eo Honorius pontifex ita scribit[1] : Perniciosus in tuis partibus inolevit abusus, videlicet, quod major quantitas aquæ in sacrificio, quam vini, adhibetur; cum secundum consuetudinem rationabilem Ecclesiæ generalis, *longe plus* vini quam aquæ adhibendum sit. Hujus igitur sacramenti hæc duo tantum elementa sunt[2] : ac merito pluribus decretis sancitum est, ne quid aliud præter panem et vinum, quod nonnulli facere non verebantur, offerre liceat.

XIX. Quam sit conveniens materia Eucharistiæ.

Sed jam videndum est, hæc duo panis et vini symbola quam apta sint ad eas res declarandas, quarum sacramenta esse credimus et confitemur.

Primo.

Primum enim Christum nobis significant, ut vera est hominum vita. Ipse enim Dominus ait : Caro mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus[3]. Cum igitur corpus Christi Domini vitæ æternæ alimentum illis præbeat, qui ejus sacramentum pure et sancte suscipiunt, recte iis potissimum rebus conficitur, quibus hæc vita continetur; ut fideles facile possint intelligere pretiosi corporis et sanguinis Christi communione mentem animumque saturari.

Secundo.

Nonnihil etiam hæc ipsa elementa ad id valent, ut eam cognitionem accipiant homines, esse in sacramento corporis et sanguinis Domini veritatem[4]. Nam cum panem et vinum in humanam carnem et sanguinem vi naturæ quotidie immutari animadvertamus; facilius adduci possumus hac similitudine, ut credamus panis et vini substantiam in veram Christi carnem verumque ejus sanguinem cœlesti benedictione converti.

Tertio.

Affert etiam aliquid adjumenti hæc admirabilis elementorum mutatio ad adumbrandum quod fit in anima. Ut enim, etsi nulla extrinsecus panis et vini mutatio apparet, tamen eorum substantia in carnem et sanguinem Christi vere transit; ita etiam tametsi in nobis nihil immutatum videtur, interius tamen ad vitam renovamur, dum veram vitam in Eucharistiæ sacramento accipimus.

[1] Habetur lib. 3 decret. de celebr. miss., cap. 13. — [2] Vide de const. dist. 2, cap. 1, 2 et seqq. — [3] Joan. 6. 56. — [4] Damascen. lib. 4 de fide orthodox., cap. 14.

Quarto.

Accedit ad hæc, quod, cum unum Ecclesiæ corpus ex multis membris compositum sit, nulla re magis elucet ea conjunctio, quam panis vinique elementis. Panis enim ex multis granis conficitur, et vinum ex multitudine racemorum existit; atque ita nos, cum multi simus, hujus divini mysterii vinculo arctissime colligari et tanquam unum corpus effici declarant.

XX. Forma Eucharistiæ, quoad panem definitur et probatur.

Sequitur nunc ut de forma, qua ad consecrandum panem uti oporteat, agatur; non quidem ejus rei causa, ut hæc mysteria fideli populo, nisi necessitas cogat, tradantur (eos enim qui sacris initiati non sunt, de his erudiri necessarium non est), sed ne formæ ignoratione in sacramento conficiendo a sacerdotibus turpissime peccetur.

E Scriptura.

Itaque a sanctis evangelistis, Matthæo et Luca, itemque ab Apostolo docemur, illam esse formam, *hoc est corpus meum;* scriptum est enim: Cœnantibus illis, accepit Jesus panem et benedixit ac fregit, deditque discipulis suis et dixit: Accipite et manducate: hoc est corpus meum[1]. Quæ quidem consecrationis forma, cum a Christo Domino servata sit, ea perpetuo catholica Ecclesia usa est.

A Patribus et Conciliis.

Prætermittenda sunt hoc loco sanctorum Patrum testimonia, quæ infinitum esset enumerare, et concilii Florentini decretum, quod omnibus patet atque in promptu est, cum præsertim ex illis Salvatoris verbis, Hoc facite in meam commemorationem[2], idem liceat cognoscere[3].

Nota.

Nam quod Dominus faciendum præcepit, non solum ad id quod egerat, sed etiam ad ea quæ dixerat referri debet atque ad verba maxime pertinere intelligendum est, quæ non minus efficiendi quam significandi causa, prolata erant[4].

[1] Matth. 26. 26; Marc. 14. 22; Luc. 22. 19; 1. Cor. 11 24. — [2] Luc. 22. 19. — [3] In decretal. de sacrament.; item Trident. sess. 13, c. 1. — [4] Quod ad Patres attinet, vide Ambr. l. de sacram.; cap. 4 et 5; Chrysost. hom. de prodit. Judæ; August. lib. 3 de Trinit. c. 4; Iren. l. 4 contra hæret., c. 34; Orig. l. 8 contra Cels.; Hesych. l. 6 in Levit., c. 22; Cyril. Alex. epist. ad Calosor. episc.; Tertull. lib 4 contra Marc.; Hier. epist. 1.

Ratione.

Sed ratione etiam id facile persuaderi potest : nam forma ea est qua illud significatur quod in hoc sacramento efficitur; cum autem hæc verba id quod fit significent ac declarent, hoc est, panis conversionem in verum Domini nostri corpus, sequitur formam in illis ipsis verbis constituendam esse; in quam sententiam quod ab evangelista dictum est, benedixit[1], licet accipere. Perinde enim videtur intelligendum ac si dixisset, accipiens panem benedixit, dicens : Hoc est corpus meum.

Nota.

Quamvis enim evangelista verba illa, *accipite et comedite*, præposuerit, illis tamen non materiæ consecrationem, sed usum tantummodo significari, perspicuum est; quare a sacerdote quidem omnino proferri debent, sed ad sacramentum conficiendum necessaria non sunt.

Nota.

Quemadmodum etiam profertur conjunctio illa *enim* in corporis et sanguinis consecratione; aliter enim fiet, ut si hoc sacramentum nemini administrandum sit, confici non oporteat, aut non possit quidem : cum tamen dubitare non liceat quin sacerdos, prolatis ex more atque instituto sanctæ Ecclesiæ verbis Domini, aptam panis materiam vere consecret; quamvis deinde contingat ut nulli unquam sacra Eucharistia administretur.

XXI. Forma Eucharistiæ quoad vinum definitur et probatur.

Jam vero, quod ad vini, quæ est altera hujus sacramenti materia, consecrationem attinet, ob eamdem causam, quam supra commemoravimus, opus est ut sacerdos formam cognitam et perspectam habeat. Eam igitur his verbis comprehendi, certo credendum est : *Hic est calix sanguinis mei, novi et æterni testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum*[2].

E Scriptura.

Ex quibus verbis plura quidem e sacris Scripturis colliguntur; quædam vero in Ecclesia ex apostolica traditione conservata sunt. Nam quod dicitur : Hic est calix[3], a divo Luca et ab Apostolo scriptum est; quod vero sequitur, Sanguinis mei,

[1] Math 26. 26. — [2] Luc. 22, 20; — [3] Decret. l. 3 de celeb. miss., cap. 6 1. Cor. 11. 25.

vel sanguis meus novi Testamenti, qui pro vobis et pro multis effundetur in remissionem peccatorum[1], partim a divo Luca, partim a divo Matthæo dictum est.

Traditione.

Verba autem illa, æterni et mysterium fidei, sancta traditio catholicæ veritatis interpres et custos nos docuit.

Ratione.

Verum de hac forma nemo dubitare poterit, si quod antea dictum est de forma consecrationis, quæ ad panis elementum adhibetur, hoc etiam loco attendatur; constat enim iis verbis, quæ vini substantiam in sanguinem Domini converti significant, hujus elementi formam contineri. Quare cum verba illa hoc aperte declarent, perspicuum est aliam formam constituendam non esse.

XXII. Sanguinis Christi tres effectus.

Exprimunt autem præterea quosdam effusi sanguinis in Passione Domini admirabiles fructus qui ad hoc sacramentum maxime pertineant. Unus est, aditus ad æternam hæreditatem[2], quæ novi atque æterni Testamenti jure ad nos venit[3]: alter est, aditus ad justitiam per mysterium fidei; Jesum enim per fidem in sanguinem ejus propitiatorem Deus proposuit, ut ipse sit justus et justificans eum qui ex fide est Jesu Christi[4]: tertius est, remissio peccatorum[5].

XXIII. Verba consecrationis vini explicantur.

Quoniam vero hæc ipsa consecrationis verba plena mysteriorum sunt, aptissimeque ad rem conveniunt, diligentius perpendere ea oportet. Quod vero dicitur, *Hic est calix sanguinis mei*[6], sic intelligendum est: Hic est sanguis meus qui hoc calice continetur. Recte autem et apposite, dum sanguis hic, ut est fidelium potus, consecratur, calicis mentio facienda est: neque enim sanguis hujusmodi potionem satis significare videretur, nisi vase aliquo exceptus esset. Sequitur deinde, *novi Testamenti*, quod quidem ob eam rem additum est, ut intelligeremus Christi Domini sanguinem non figura, quemadmodum in veteri Testamento fiebat (de eo enim apud Apostolum ad Hebræos legimus: Sine sanguine Testamentum dedicatum non esse[7]); sed vere et reipsa hominibus tradi, quod ad novum

[1] Luc. 22. 20; Matth. 26. 28. — [2] Heb. 10. 20. — [3] Heb. 13. 20. — [4] Rom. 3. 25, 26. — [5] Heb. 9. 12 et d. — [6] Decret. lib. 3 de celebrat. miss., cap. 8. — [7] Heb. 9. 18.

Testamentum pertinet. Quare Apostolus inquit: Ideo novi Testamenti mediator est Christus, ut morte intercedente, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hæreditatis [1]. Verbum vero *æterni* ad hæreditatem æternam, quæ Christi Domini æterni testatoris morte ad nos jure pervenit, referendum est. Quod subjicitur, *mysterium fidei*, non rei veritatem excludit: sed quod occulte latet atque ab oculorum sensu remotissimum est, certa fide credendum esse significat. Diversa vero hisce verbis sententia hoc loco subjecta est ab ea quam habent, cum Baptismo etiam tribuuntur: nam quod sanguinem Christi, sub vini specie latentem, fide cernimus, mysterium fidei dicitur. At Baptismus, quoniam universam christianæ fidei professionem complectitur, a nobis fidei sacramentum, a Græcis mysterium jure appellatur. Quanquam alia etiam ratione sanguinem Domini fidei mysterium dicimus, quod scilicet in eo maxime plurimum difficultatis et negotii humana ratio experiatur cum nobis fides credendum proponit Christum Dominum verum Dei Filium, simulque Deum et hominem mortem pro nobis pertulisse; quæ quidem mors sanguinis sacramento designatur. Quapropter apposite hoc loco, potius quam in consecratione corporis, passio Dominica commemoratur his verbis: *Qui effundetur in remissionem peccatorum*. Sanguis enim separatim consecratus ad Passionem Domini, et mortem, et passionis genus ante omnium oculos ponendam majorem vim, et momentum habet. Sed verba illa quæ adduntur, *Pro vobis et pro multis*, a Matthæo [2] et Luca [3] singula a singulis sumpta sunt, quæ tamen sancta Ecclesia, spiritu Dei instructa, simul conjunxit: pertinent autem ad Passionis fructum atque utilitatem declarandam; nam si ejus virtutem inspiciamus, pro omnium salute sanguinem a Salvatore effusum esse fatendum erit; si vero fructum quem ex eo homines perceperint cogitemus, non ad omnes, sed ad multos tantum eam utilitatem pervenire facile intelligemus. Cum igitur *pro vobis* dixit, vel eos, qui aderant, vel delectos ex Judæorum populo, quales erant discipuli, excepto Juda, quibuscum loquebatur, significavit. Cum autem addidit *pro multis*, reliquos electos ex Judæis aut gentibus intelligi voluit. Recte ergo factum est ut pro universis, non diceretur; cum hoc loco tantummodo de fructibus Passionis sermo esset quæ salutis fructum delectis solum attulit. Atque huc spectant verba illa Apostoli: Christus semel oblatus est ad multorum exhau-

[1] Ibid. 13. — [2] Matth. 26. 28. — [3] Luc. 22. 20.

rienda peccata[1]. Et quod Dominus apud Joannem inquit: Ego pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi, quia tui sunt[2]. Plurima alia in hujus consecrationis verbis latent mysteria, quæ pastores assidua rerum divinarum meditatione et studio ipsi per se, juvante Domino, facile assequentur.

XXIV. Fide, non sensu de Eucharistia judicandum.

Sed jam ad earum rerum explicationem ratio revertatur, quæ ut a fidelibus ignorentur, nullo modo committendum est. Ac quoniam Apostolus admonet gravissimum scelus admitti ab iis qui non dijudicant corpus Domini[3], hoc in primis doceant pastores, animum atque rationem a sensibus omni studio avocandam esse. Si enim fideles ea tantum in hoc sacramento contineri sibi persuaserint quæ sensibus percipiunt, in summam impietatem adducantur necesse est; cum nihil aliud, præter panis ac vini speciem, oculis, tactu, odoratu, gustu sentientes, panem tantummodo ac vinum in sacramento esse judicaverint. Curandum igitur est, ut fidelium mentes, quam maxime fieri potest, a sensuum judicio abstrahantur atque ad immensam Dei virtutem et potentiam contemplandam excitentur.

XXV. Tria per consecrationem in Eucharistia efficiuntur.

Tria enim sunt maxime admiranda atque suspicienda, quæ in hoc sacramento verbis consecrationis effici, fides catholica sine ulla dubitatione credit ac confitetur.

Primum.

Primum est, verum Christi Domini corpus, illud idem quod, natum ex Virgine, in cœlis sedet ad dexteram Patris, hoc sacramento contineri[4].

Secundum.

Alterum est, nullam in eo elementorum substantiam remanere: quamvis nihil magis a sensibus alienum et remotum videri possit[5].

Tertium.

Tertium est, quod ex utroque facile colligitur, etsi verba

[1] Heb. 9. 26. — [2] Joan. 17. 9. — [3] Cor. 1. 11. 29. — [4] Vide Dionys. de Eccles. Hierar., c. 3; Ignat. ep. ad Smyrn.; Just. apost. 2; Iren. lib. 4, c. 34; et lib. 5, c. 2; Trident. sess. 13, cap. 1 de Euch. — [5] Cypr. de Cœna Domini; Euseb. Emiss. homil. 5 de Pasc.; Cyril. Hieros. catech. 1, 3 et 4; Ambr. lib. de sacr., c. 4; Chrysost. hom. 83 in Matth., et 60 ad pop. Antioch.

consecrationis id maxime exprimunt, accidentia, quæ aut oculis cernuntur, aut aliis sensibus percipiuntur, sine ulla re subjecta esse mira quadam atque inexplicabili ratione. Ac panis quidem et vini accidentia omnia licet videre, quæ tamen nulli substantiæ inhærent, sed per se ipsa constant : cum panis et vini substantia in ipsum Domini corpus et sanguinem ita mutetur, ut panis et vini substantia omnino esse desinant.

XXVI. Corpus Christi verum existere in Eucharistia confirmatur e Scripturis.

Verum, ut prius de primo agatur, conentur Pastores explicare quam perspicua et clara sint Salvatoris nostri verba, quæ corporis ejus veritatem in sacramento demonstrant; nam cum inquit : Hoc est corpus meum, hic est sanguis meus[1], nemo, qui modo sanæ mentis sit, ignorare potest quid nobis intelligendum sit, præsertim cum de humana natura sermo habeatur, quam in Christo vere fuisse catholica fides dubitare neminem patitur : ut vir sanctissimus atque doctissimus Hilarius[2] præclare scripserit de veritate carnis et sanguinis Christi, cum, ex ipsius Domini professione et fide nostra, caro ejus vere sit cibus, relictum non esse ambigendi locum. Verum alter præterea locus a pastoribus enucleandus est, ex quo aperte licet cognoscere verum Domini corpus et sanguinem in Eucharistia contineri. Nam Apostolus posteaquam commemoravit panem et vinum a Domino consecratum et sacra mysteria apostolis suis administrata esse, subjungit[3] : Probet autem seipsum homo et sic de pane illo edat, et de calice bibat : qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit, non dijudicans corpus Domini. Quod si, ut hæretici dictitant, nihil aliud in sacramento venerandum esset, præter memoriam et signum Passionis Christi, quid opus erat tam gravibus verbis fideles hortari, ut se ipsos probarent ? Gravi enim illa judicii voce declaravit Apostolus, nefarium aliquod scelus ab eo admitti, qui impure sumens corpus Domini, quod in Eucharistia occulte latet, ab alio ciborum genere non distinguit. Quod etiam supra in eadem epistola uberius explicavit Apostolus his verbis : Calix benedictionis, cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est ? et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est[4] ? Quæ quidem verba veram corporis et sanguinis Christi Domini substantiam demonstrant.

[1] Matth. 16. 26, 28 ; Marc. 14. 22, 24 ; Luc. 22. 19. — [2] Hilar. lib. 8 de Trinit. super illa verba, Ut sint unum. — [3] 1. Cor. 11. 28. — [4] 1. Cor. 10. 16.

XXVII. Confirmatur amplius illud idem Patrum consensu

Hæc igitur Scripturæ loca pastoribus explicanda erunt, atque in primis docendum, nihil in eis dubii aut incerti relictum esse : præsertim cum hæc Ecclesiæ Dei sacrosancta auctoritas interpretata sit : ad cujus sententiæ cognitionem duplici via et ratione possumus pervenire. Prima est, cum Patres, qui ab initio Ecclesiæ atque omni deinceps ætate floruerunt, et ecclesiasticæ doctrinæ optimi testes sunt consulimus : hi vero summo consensu omnes hujus dogmatis veritatem apertissime tradiderunt. Quorum singula testimonia afferre, quoniam operosi laboris esset, satis erit pauca notare, vel indicare potius, ex quibus judicium de cæteris facile fieri poterit. Primus igitur divus Ambrosius[1] fidem suam proferat, qui in libro de iis qui mysteriis initiantur, testatus est verum Christi corpus in hoc sacramento sumi, sicut verum ex Virgine sumptum est : idque certissima fide tenendum esse ; et alio loco docet, ante consecrationem panem ibi esse, post consecrationem autem carnem Christi. Accedat alter testis divus Chrysostomus[2] non minoris fidei et gravitatis, qui quidem cum multis aliis in locis hanc ipsam veritatem profitetur et docet, tum vero præcipue homilia 60 de his qui sacra mysteria impure sumunt : itemque homilia 41 et 45, in sanctum Joannem ; inquit enim : Pareamus Deo, neque contradicamus ; licet vel cogitationibus, vel oculis nostris videatur adversari quod dicitur. Ipsius enim sermo infallibilis est, sensus noster facile seducitur. His vero omni ex parte consentiunt, quæ divus Augustinus acerrimus catholicæ fidei propugnator semper docuit, atque in primis titulum psalmi 33 exponens ; scribit enim : Portare se in manibus suis, homini impossibile est, solique Christo convenire potest ; ferebatur enim ille in manibus suis, quando commendans ipsum corpus suum, ait : Hoc est corpus meum. Ac Cyrillus præterea, Justinus et Irenæus adeo aperte, libro 4 in Joannem, veram Domini carnem in hoc sacramento esse affirmat, ut ejus verba nullis possint fallacibus et captiosis interpretationibus obscurari. Quod si pastores alia Patrum testimonia requirant, facile erit sanctos Dionysium, Hilarium, Hieronymum, Damascenum addere, innumerabilesque alios, quorum de hac re gravissimas sententias doctorum, ex piorum hominum industria et labore in unum congestas passim

[1] Lib. 4 de sacrament., cap. 4, et de iis qui myst. initiant., c. 9 ; vide et de consecrat., distinct. 2, pluribus in locis. — [2] Chrysos. ad pop. Antioch. homil. 60 et 61.

legimus[1]. Altera restat via qua sanctæ Ecclesiæ judicium in iis quæ ad fidem pertinent investigare liceat, contrariæ scilicet doctrinæ et opinionis damnatio.

XXVIII. Idem adhuc confirmatur Conciliorum decretis.

At vero constat semper corporis Christi veritatem in sancto Eucharistiæ sacramento, ita per universam Ecclesiam diffusam et disseminatam esse, et consentienti voluntate ab omnibus fidelibus receptam, ut cum ante quingentos annos Berengarius id negare ausus esset, ibique signum tantummodo esse assereret, statim in Vercellensi concilio, quod Leonis IX auctoritate convocatum fuerat, omnium sententiis condemnatus, ipse hæresim suam anathemati addixerit : qui postea cum ad eamdem impietatis insaniam rediisset, tribus aliis conciliis, Turonensi et duobus Romanis, quorum alterum Nicolaus II, alterum Gregorius VIII, pontifices maximi convocarunt, damnatus est. Eam postea sententiam Innocentius III, in concilio Lateranensi magno confirmavit; ac deinceps a Florentina et Tridentina synodis ejusdem veritatis fides apertius declarata ac stabilita est.

XXIX. Idem probatur credendum, rationibus.

Hæc igitur pastores diligenter exposuerint (ut nihil dicamus de iis qui, erroribus obcæcati, nihil magis quam veritatis lucem oderunt), et infirmos confirmare et piorum mentes summa quadam lætitia et voluptate afficere poterunt : cum præsertim fidelibus dubitare non liceat, quin inter cæteros fidei articulos hujus etiam dogmatis fides comprehendatur.

Prima.

Nam cum Dei summam omnium rerum potestatem credunt et confitentur, credant etiam necesse est, potestatem ei non defuisse maximi hujus operis efficiendi, quod in Eucharistiæ sacramento admiramur et colimus.

Secunda.

Deinde cum credunt sanctam Ecclesiam catholicam, necessario sequitur ut simul credant eam esse, quam explicavimus, hujus sacramenti veritatem.

[1] Aug. in psal. 33; concil. 1 a medio ad finem usque; Cyril. l. 4 in Joan., cap. 13 et 14, et lib. 10, cap. 13; Just. apol. 2 sub finem ad Anton. pium; Iren. lib. 3 contra hæres.; Dionys. de Eccles. Hierar., cap. 3; Hilar. lib. 8 de Trinit; Hieron. epist. ad Damasum; Damasc. lib. 4 Orthod. fide, cap. 14.

XXX. Quanta sit Ecclesiæ dignitas ob Eucharisticum Sacramentum.

Sed nihil est profecto quod ad priorum jucunditatem et fructum addi possit, cum hujus altissimi sacramenti dignitatem contemplantur. Primum enim intelligunt quanta sit evangelicæ legis perfectio, cui datum est id reipsa habere quod signis Mosaicæ legis tempore adumbratum fuerat. Quare divinitus dictum est a Dionysio[1] Ecclesiam nostram mediam esse inter synagogam et supremam Hierusalem, ac propterea utriusque participem. Ac profecto satis mirari fideles nunquam poterunt sanctæ Ecclesiæ perfectionem ejusque gloriæ altitudinem : cum inter eam et cœlestem beatitudinem unus tantum gradus interesse videatur. Hoc enim nobiscum cœlitibus commune est, ut utrique Christum Deum et hominem præsentem habeamus : sed quo uno gradu ab eis distamus, illi præsentes beata visione perfruuntur : nos præsentem et tamen ab oculorum sensu remotum, sacrorum mysteriorum admirabili integumento se occultantem, firma et constanti fide veneramur. Præterea, fideles hoc sacramento Christi Salvatoris nostri perfectissimam charitatem experiuntur; ejus enim bonitatem maxime decuit, naturam quam a nobis sumpserat, a nobis nunquam subtrahere : sed, quantum fieri posset, esse versarique nobiscum vellet : ut illud omni tempore vere et proprie dictum videretur : Deliciæ meæ esse cum filiis hominum[2].

XXXI. Totus Christus ut Deus et homo in Eucharistia continetur

Jam vero hoc loco a pastoribus explicandum est non solum verum Christi corpus, et quidquid ad veram corporis rationem pertinet, velut ossa et nervos; sed etiam totum Christum in hoc sacramento contineri. Docere autem oportet Christum nomen esse Dei et hominis, unius scilicet personæ in qua divina et humana natura conjuncta sit : quare utramque substantiam et quæ utriusque substantiæ consequentia sunt, divinitatem et totam humanam naturam quæ ex anima et omnibus corporis partibus, et sanguine etiam constat complectitur; quæ omnia in sacramento esse credendum est. Nam cum in cœlo tota humanitas divinitati in una persona et hypostasi conjuncta sit, nefas est suspicari corpus quod in sacramento inest, ab eadem divinitate sejunctum esse[3].

[1] De Eccles. Hierar., cap. 3, p. 1. — [2] Prov. 8. 31. — [3] Vide de consecrat. dist. 2, multis in locis; item Ambr. de iis qui myst. initiant., c. 9; Thom. p. 3, q. 72, art. 1.

XXXII. Quæcumque sunt Christi, non eodem modo esse incipiunt in Eucharistia.

In quo tamen pastores animadvertant necesse est, non omnia eadem ratione aut virtute in hoc sacramento contineri. Quædam enim sunt, quæ ex vi et efficientia consecrationis in sacramento esse dicimus : nam cum verba illa efficiant quidquid significant, id esse in sacramento ex vi sacramenti divinarum rerum scriptores appellarunt, quod verborum forma exprimitur : ita si contingeret ut aliquid ab aliis rebus omnino sejunctum esset, id solum quod forma significaret, in sacramento esse, cætera non item esse docuerunt : quædam vero in sacramento continentur, quod illis rebus conjuncta sint, quæ forma exprimuntur : nam cum forma, quæ ad panem consecrandum adhibetur, corpus Domini significet, cum dicitur : Hoc est corpus meum, ipsum Christi Domini corpus ex vi sacramenti in Eucharistia erit.

XXXIII. Per concomitantiam in Eucharistia quæ sint.

At quia corpori, sanguis, anima et divinitas conjunguntur, hæc quoque in sacramento erunt omnia, non quidem ex consecrationis virtute, sed ut ea quæ corpori conjuncta sunt. Atque hæc ex concomitantia in sacramento esse dicuntur : qua ratione totum Christum in sacramento esse perspicuum est : si enim duo aliqua inter se reipsa conjungantur, ubi unum sit, ibi alterum etiam esse necesse est. Sequitur itaque totum Christum usque adeo tam in panis quam in vini specie contineri : ut quemadmodum in panis specie non corpus modo, sed etiam sanguis et totus Christus vere inest : sic contra in vini specie non solum sanguis, sed corpus et totus Christus vere insit.

XXXIV. Cur separatim panis et vinum consecrentur.

Sed quanquam hæc ita se habere omnibus fidelibus certum et persuasissimum esse debet, optimo tamen jure institutum est ut separatim duæ consecrationes fierent. Primo enim, ut Passio Domini, in qua sanguis a corpore divisus est, magis referatur; cujus rei causa in consecratione sanguinem effusum esse meminimus. Deinde maxime consentaneum fuit ut, quoniam sacramento ad alendam animam utendum nobis erat, tanquam cibus et potus institueretur, ex quibus perfectum corporis alimentum constare perspicuum est.

XXXV. Christus totus in qualibet particula.

Neque vero illud prætermittendum, non solum in utraque specie, sed in quavis utriusque speciei particula totum Christum contineri : sic enim Augustinus [1] scriptum reliquit : Singuli accipiunt Christum Dominum et in singulis portionibus totus est, nec per singulos minuitur, sed integrum se præbet in singulis : atque id præterea ex Evangelistis facile colligi potest.

XXXVI. Plures panis particulæ non separatim consecrandæ.

Neque enim credendum est singula panis frusta propria verborum forma a Domino consecrata esse, sed eadem simul omnem panem, qui ad sacra mysteria conficienda atque apostolis distribuenda satis futurus esset : id quod de calice factum esse apparet, cum ipse dixit : *Accipite et dividite inter vos* [2]. Hactenus quæ explicata sunt eo pertinent, ut ostendant pastores, verum Christi corpus et sanguinem in Eucharistiæ sacramento contineri.

XXXVII. Post consecrationem nec panis, nec vini substantiam remanere probatur.

Nunc, quod alterum erat propositum, docebunt etiam panis et vini substantiam in sacramento post consecrationem non remanere. Hoc vero quamvis maximam admirationem merito habere possit, tamen cum eo quod prius demonstratum est necessario conjungitur.

Primo : Ratione.

Etenim si est verum Christi corpus sub panis et vini specie post consecrationem, omnino necesse est, cum ibi antea non esset, hoc vel loci mutatione, vel creatione, vel alterius rei in ipsum conversione factum esse. At vero fieri non posse constat ut corpus Christi in sacramento sit, quod ex uno in alium locum venerit : ita enim fieret ut a cœli sedibus abesset, quoniam nihil movetur nisi locum deserat a quo movetur. Creari autem corpus Christi minus credibile est, ac ne in cogitationem quidem cadere hoc potest : relinquitur ergo ut in sacramento sit corpus Domini, quod panis in ipsum convertatur. Quare ut nulla panis substantia remaneat necesse est.

Secundo : Conciliorum decretis.

Hac ratione adducti Patres et majores nostri in conciliis

[1] Aug. de consecrat. dist. 2, cap. Singulis. — [2] Luc. 22. 17.

Lateranensi[1] magno et Florentino[2], hujus articuli veritatem apertis decretis confirmarunt; a Tridentina[3] vero synodo explicatius ita definitum : Si quis dixerit in sanctissimo Eucharistiæ sacramento remanere substantiam panis et vini una cum corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, anathema sit.

Tertio : Auctoritate scripturarum.

Hæc vero ex testimoniis scripturarum facile fuit colligere : primum, quod in ejus sacramenti institutione ipse Dominus dixit : *Hoc est corpus meum*[4] : vocis enim, hoc, ea vis est, ut omnem rei præsentis substantiam demonstret; quod si panis substantia remaneret, nullo modo vere dici videretur : *Hoc* est corpus meum. Deinde Christus Dominus apud Joannem : Panis, inquit, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita[5], panem videlicet carnem suam vocans. Ac paulo post subjecit : Nisi manducaveritis carnem filii hominis et biberitis ejus sanguinem, non habebitis vitam in vobis[6]. Et rursus : Caro mea vere est cibus et sanguis meus vere est potus[7]. Cum ergo tam claris et perspicuis verbis carnem suam panem et cibum verum sanguinem; item verum potum nominaverit : satis videtur declarasse nullam in sacramento substantiam panis et vini remanere.

Quarto : Patrum auctoritate et consensu.

Atque hanc perpetuo sanctorum Patrum consentientem fuisse doctrinam qui eos evolverit, facile intelliget. Divus quidem Ambrosius[8] ita scribit : Tu forte dicis : Meus panis est usitatus : sed panis iste, panis est ante verba sacramentorum : ubi accesserit consecratio, de pane fit caro Christi : quod quidem ut facilius probare posset, varia deinde affert exempla et similitudines : alibi vero, cum verba illa interpretaretur : Omnia quæcumque Dominus voluit, fecit in cœlo et in terra[9] : Licet, inquit[10], figura panis et vini videatur, nihil tamen aliud quam caro Christi et sanguis post consecrationem credendum est. Atque eisdem fere verbis eamdem sententiam sanctus Hilarius[11] exponens, docuit, quamvis extrinsecus panis et vinum videatur, vere tamen corpus et sanguinem Domini esse.

[1] Lateran. concil., cap. 1. — [2] Florent. in ep. Eugenii IV, data ad Arm. et a concilio approbata. — [3] Trident. sess. 13, can. 4. — [4] Matth. 26. 26; Marc. 14. 22; Luc. 22. 18, 1. Cor. 11. 24. — [5] Joan. 6. 52. — [6] Id. 54. — [7] Id. 56. — [8] Lib. 4 de sacram., cap. 4, et l. 5, cap. 4. — [9] Ps. 134. 6. — [10] De consecr. distinct. 2, cap. Omnia. — [11] Hilar. de Trinit. lib. 8, et de consecr. distinct. 2, cap. 28.

XXXVIII. Cur Eucharistia post consecrationem panis vocetur.

Sed moneant pastores hoc loco mirandum non esse, si post consecrationem panis etiam vocetur : hoc enim nomine Eucharistia appellari consuevit ; tum quia panis speciem habeat, tum quia naturalem alendi et nutriendi corporis vim quæ panis propria est, adhuc retineat. Eam autem esse sacrarum litterarum consuetudinem, ut res ita appellet, cujusmodi esse videantur, satis ostendit quod in Genesi dictum est, tres viros Abrahæ apparuisse, qui tamen tres angeli erant[1]. Et duo illi, qui apostolis, ascendente in cœlum Christo Domino, apparuerunt, cum essent angeli, viri dicuntur[2].

XXXIX. Conversio quæ fit in Eucharistia ut caute populis explicanda.

Difficillima est omnino hujus mysterii explicatio : sed tamen conabuntur pastores, iis qui magis in divinarum rerum cognitione profecerunt (nam qui adhuc imbecilliores sunt, verendum esset, ne rei magnitudine opprimerentur) conabuntur, inquam, tradere hujus admirabilis conversionis modum : quæ ita fit, ut tota panis substantia divina virtute in totam corporis Christi substantiam, totaque vini substantia in totam sanguinis Christi substantiam, sine ulla Domini nostri mutatione convertatur. Neque enim Christus aut generatur, aut mutatur, aut augescit, sed in sua substantia totus permanet. Quod mysterium cum divus Ambrosius[3] declararet : Vides, inquit, quam operatorius sit sermo Christi. Si ergo tanta vis est in sermone Domini Jesu, ut inciperent esse quæ non erant, mundus scilicet, quanto magis operatorius est, ut sint quæ erant et in aliud commutentur ? In quam sententiam alii etiam veteres et gravissimi Patres scriptum reliquerunt ; divus quidem Augustinus[4] : Fideliter fatemur ante consecrationem panem esse et vinum, quod natura formavit ; post consecrationem vero carnem Christi et sanguinem, quod benedictio consecravit. Damascenus[5] : Corpus secundum veritatem conjunctum est divinitati, corpus ex sancta Virgine : non quod ipsum corpus assumptum de cœlo descendat, sed quod ipse panis et vinum in corpus et sanguinem Christi transmutentur.

XL. Hæc conversio transsubstantiatio dicitur.

Hæc itaque admirabilis conversio convenienter et proprie a

[1] Genes. 18 2. — [2] Act. 1. 10 ; vide divum Thom., p. 3, q. 75, art. 3 et 4. — [3] Ambr. l. 4 de sacrament., cap. 4. — [4] Citatur de consecr. dist. 2, can. Nos autem. — [5] Lib 4 de orth. fid., cap. 14.

sancta catholica Ecclesia transsubstantiatio est appellata, quemadmodum sacra Tridentina synodus docuit[1]. Ut enim generatio naturalis, quod forma in ea mutatur, recte et proprie transformatio dici potest: ita etiam, quod in sacramento Eucharistiæ tota unius rei substantia in totam alterius rei substantiam transeat, verbum transsubstantiationis recte et sapienter a majoribus nostris inventum est.

XLI. De Transsubstantiatione curiosius non inquirendum.

Sed illud sæpissime a sanctis Patribus repetitum fideles admonendi sunt, ne curiosius inquirant, quo pacto ea mutatio fieri possit. Nec enim percipi a nobis potest, nec in naturalibus mutationibus, aut in ipsa rerum creatione ejus rei exemplum aliquod habemus. Verum quid hoc sit fide cognoscendum est; quomodo fiat, curiosius non inquirendum.

XLII. Totum Christi corpus in minima particula continetur.

Non minorem vero cautionem pastores adhibeant oportet, in eo etiam mysterio explicando, quo modo Christi Domini corpus, vel in minima panis particula, totum contineatur[2]: vix enim unquam hujusmodi disputationes instituendæ erunt; sed tamen quando christiana charitas hoc postulaverit, primum quidem meminerint fidelium animos illa voce præmunire. Non erit impossibile apud Deum omne verbum[3].

XLIII. Quonam modo Christus existat in Eucharistia.

Deinde vero doceant Christum Dominum in hoc sacramento, ut in loco, non esse; etenim locus res ipsas consequitur, ut magnitudine aliqua præditæ sunt. Christum vero Dominum ea ratione in sacramento esse non dicimus, ut magnus aut parvus est, quod ad quantitatem pertinet, sed ut substantia est. Substantia enim panis in Christi substantiam, non in magnitudinem aut quantitatem convertitur. Nemo vero dubitat substantiam æque in parvo atque in magno spatio contineri. Nam et aeris substantia totaque ejus natura sic in parva, ut in magna aeris parte, itemque tota aquæ natura non minus in urnula quam in flumine insit necesse est. Cum igitur panis substantiæ corpus Domini nostri succedat, fateri oportet ad eumdem plane modum in sacramento esse, quomodo panis substantia ante consecrationem. Ea vero utrum

[1] Trident. sess. 13, c. 4 et can. 2, et de consecrat., distinct. 2, cap. Panis. — [2] Thom. p. 3. q. 76; Trident sess. 13; cap. 3 et can. 3; et Florent. in decret. Eugen — [3] Luc. 1. 73.

sub magna, an sub parva quantitate esset, nihil ad rem omnino pertinebat.

XLIV. Accidentia sine subjecto constant in Eucharistia.

Tertium restat, quod in hoc sacramento maximum atque admirabile videatur, quod quidem, jam duobus aliis explicatis, facilius a pastoribus tractari posse existimandum est, panis videlicet et vini species in hoc sacramento sine aliqua re subjecta constare; nam cum antea demonstratum sit corpus Domini et sanguinem vere in sacramento esse, ita ut nulla amplius subsit panis et vini substantia; quoniam ea accidentia Christi corpori et sanguini inhærere non possunt: relinquitur ut, supra omnem naturæ ordinem, ipsa se nulla alia re nisa sustentent. Hæc perpetua et constans fuit catholicæ Ecclesiæ doctrina [1], quæ etiam facile eorum testimoniorum auctoritate confirmari poterit, quibus antea planum factum est nullam residere in Eucharistia panis aut vini substantiam.

XLV. Debita Fidelium erga Eucharistiam.

Sed nihil magis fidelium pietati convenit, quam, omissis subtilioribus quæstionibus, hujus admirabilis sacramenti majestatem venerari et colere; ac deinde in eo summam Dei providentiam suspicere, quod sacrosancta mysteria sub panis et vini specie administranda instituerit.

XLVI. Cur sub speciebus panis et vini Eucharistia sit instituta.

Nam cum a communi hominum natura maxime abhorreat humanæ carnis esca aut sanguinis potione vesci, sapientissime fecit ut sanctissimum corpus et sanguis sub earum rerum specie, panis inquam et vini, nobis administrarentur, quorum quotidiano et communi alimento maxime delectamur. Adjunctæ vero etiam sunt duæ illæ utilitates, quarum prima est quod ab infidelium calumniis liberati sumus, quas facile effugere non possemus, si Dominum sub propria specie comedere videremur; altera est quod, dum corpus et sanguinem Domini ita sumimus, ut tamen, quod vere sit, sensibus percipi non possit, hoc ad fidem in animis nostris augendam plurimum valet: quæ quidem, ut sancti Gregorii [2] sententia pervulgatum est, fides non habet meritum, ubi humana ratio præbet experimentum [3]. Hæc autem quæ hactenus exposita sunt, non

[1] Vide de cons. dist. 7, c. Nos autem, et decr. l. 1, tit. de celebr. miss. c. Cum Marthæ, et Thom. 3 p., q. 75, art. 3 et q. 72, art. 1. — [2] Hom. 26 sup. Evang. — [3] Vide Cyrill. in l. 4 in Joan., c. 22; Cypr. de cœna Domini; Ambr. de sacr., l. 4, c. 4; Aug. tract. 27 in Joan.; Thom. 3 p., q. 44, art. 1, et q. 75, art. 1.

nisi magna adhibita cautione, pro audientium captu et temporum necessitate, explicanda erunt.

XLVII. Vis Eucharistiæ mirabilis, et fructus innumeri.

Verum, quæ de hujus admirabilis sacramenti virtute[1] et fructibus dici possunt, nullum esse genus fidelium existimandum est ad quos earum rerum cognitio non pertineat, et quibus maxime necessaria videri non debeat. Ut enim Eucharistiæ utilitatem fideles intelligant, ob eam potissimum causam, quæ de hoc sacramento tam multis verbis disseruntur, cognoscenda sunt. Sed quoniam immensæ ejus utilitates et fructus nulla oratione explicari possunt, unus aut alter locus a pastoribus tractandus erit, ut ostendant quæ in sacrosanctis illis mysteriis bonorum omnium copia et affluentia inclusa sit.

XLVIII. Omnium Sacramentorum fons est Eucharistia.

Hoc vero aliqua ex parte ita assequentur, si omnium sacramentorum vi atque natura patefacta, Eucharistiam fonti, cætera rivulis comparaverint; vere enim ac necessario fons omnium gratiarum dicenda est : cum fontem ipsum cœlestium charismatum et donorum omniumque sacramentorum auctorem Christum Dominum admirabili modo in se contineat, a quo tanquam a fonte ad alia sacramenta, quidquid boni et perfectionis habent, derivatur. Ex hoc igitur divinæ gratiæ amplissima munera, quæ nobis hoc sacramento impertiuntur, facile colligi poterunt.

XLIX. Quod cibus corpori, illud Eucharistia spiritui confert.

Commode etiam fieri videbitur, si panis et vini natura, quæ hujus sacramenti symbola sunt, perpendatur. Nam quos usus corpori panis et vinum affert, eos omnes animæ saluti et jucunditati, ac meliori quidem et perfectiori ratione, Eucharistiæ sacramentum præbet. Neque enim hoc sacramentum in substantiam nostram, ut panis et vinum, mutatur, sed nos quodammodo in ejus naturam convertimur; ut recte illud divi Augustini[2] ad hunc locum transferri possit : Cibus sum grandium : cresce et manducabis me : nec tu me mutabis in te, sicut cibum carnis tuæ, sed tu mutaberis in me[3]?

[1] Trident. sess. 13, cap. 3, et can. 5; Iren. lib. 4, c. 14; Cyril. l. 4 in Joan. cap. 11 et 14; Chysost. homil. 45 in Joan.; Thom. 3 p., q. 79. — [2] Lib. 7 Confess. c. 10. — [3] Vide Ambros. l. 5 de sacrament., c. 1; et Chrysost. hom. 45 in Joan.

L. Gratia per Eucharistiam influit in animam.

Quod si gratia et veritas per Jesum Christum facta est[1], in animam quoque influat est necesse, cum eum pure et sancte accipias, qui de se ipso dixit : Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, in me manet et ego in illo[2]. Nam qui pietatis et religionis studio affecti hoc sacramentum sumunt, nemini dubium esse debet quin ita Filium Dei in se admittant, ut ejus corpori tanquam viva membra inserantur; siquidem scriptum est : Qui manducat me et ipse vivet propter me[3]. Item panis quem ego dabo caro mea est pro mundi vita. Quem locum Cyrillus[4] dum interpretatur, inquit : Dei Verbum uniens seipsum propriæ carni, fecit ipsam vivificativam. Eum ergo decebat miro quodam modo uniri corporibus per sacram ejus carnem et pretiosum sanguinem, quæ accipimus in benedictione vivificativa, in pane et vino.

LI. Ubi peccatum, ibi nil prodest Eucharistia.

Verum quod dicitur Eucharistia gratiam tribui, pastores admoneant oportet ita intelligendum non esse, perinde ac necesse non sit ut, qui reipsa hoc sacramentum utiliter percepturus est, gratiam antea adeptus fuerit. Constat enim quemadmodum mortuis corporibus naturale alimentum nihil prodest, ita etiam animæ, quæ spiritu non vivit, sacra mysteria non prodesse. Ac propterea panis et vini speciem habent, ut significetur, non quidem revocandæ ad vitam animæ, sed in vita conservandæ causa, instituta esse.

LII. Propter Eucharistiam etiam prima gratia datur, et cur?

Verum hoc ideo dictum est, quoniam prima etiam gratia (qua omnes præditos esse oportet, antequam sacram Eucharistiam ore contingere audeant, ne judicium sibi manducent et bibant[5]) nemini tribuitur, nisi hoc ipsum sacramentum desiderio et voto percipiant. Est enim omnium sacramentorum finis et ecclesiasticæ unitatis ac conjunctionis symbolum; neque extra Ecclesiam consequi gratiam ullus potest.

Nota. Deinde, quoniam, uti corpus cibo naturali non conservatur modo, sed etiam augetur, gustusque novam quotidie ex eo voluptatem et suavitatem percipit, ita etiam sacræ Eucharistiæ cibus non solum animam sustentat, sed vires illi addit, efficitque ut spiritus divinarum rerum delectatione ma-

[1] Joan. 1. 17. — [2] Ibid. 6. 57. — [3] Ibid. 6. 57. — [4] Lib. 4 in Joan., c. 12 et 14, ep. 10 ad Nestor. — [5] 1. Cor. 11. 29.

gis ac magis commoveatur : ob eam causam fit ut gratiam hoc sacramento tribui recte et verissime dicatur ; jure enim mannæ comparari potest, ex quo omnis saporis suavitas percipiebatur [1].

LIII. Leviora peccata per Eucharistiam remittuntur.

Remitti vero Eucharistia et condonari leviora peccata, quæ venialia dici solent, non est quod dubitari debeat. Quidquid enim cupiditatis ardore anima amisit, dum levi aliqua in re parum offendit, totum in Eucharistia, eas ipsas minores culpas abstergens, restituit : quemadmodum etiam (neque enim a proposita similitudine discedendum videtur) quod innati caloris vi quotidie detrahitur ac deperit, paulatim addi et refici naturali alimento sentimus. Quare merito a divo Ambrosio [2] de hoc cœlesti sacramento dictum est : Iste panis quotidianus sumitur in remedium quotidianæ infirmitatis [3].

Nota diligenter.

Verum hæc de iis peccatis intelligenda sunt, quorum sensu et delectatione animus non permovetur.

LIV. Contra adversa roborat Eucharistia.

Illa præterea in sacris mysteriis vis est, ut nos a criminibus puros et integros atque a tentationum impetu incolumes servet, ac tanquam cœlesti medicamento animam præparet, ne alicujus mortiferæ perturbationis veneno facile infici ac corrumpi queat [4]. Atque ob eam etiam causam, ut testatur divus Cyprianus [5], cum olim a tyrannis fideles ad tormenta et cædem propter christiani nominis confessionem vulgo raperentur, ne illi forte dolorum acerbitate victi, in salutari certamine deficerent, vetus in Ecclesia catholica mos fuit, ut eis ab episcopis Dominici corporis et sanguinis sacramenta præberentur.

LV. Libidinem cohibet Eucharistia.

Sed carnis etiam libidinem cohibet ac reprimit ; dum enim charitatis igne animos magis incendit, concupiscentiæ ardorem restinguat necesse est.

LVI. Eucharistia viam munit ad æternam gloriam.

Postremo, ut uno verbo omnes hujus sacramenti utilitates

[1] Sap. 16. 20. — [2] Lib. 4 de sacram., cap. 6, et l. 5. c. 4. — [3] Innocent. III, lib. 4 de myst. miss., cap. 44 ; Cyrill. lib. 4 in Joan., cap 17, et lib. 3, c. 36 ; inter opera divi Bernardi habetur cujusdam sermo Domini qui incipit : *Panem Angelorum*, et singularis est de Eucharistia ; videatur et divus Thomas 3 p., 79. — [4] Aug. tract. 26 in Joan. — [5] Lib. 1, ep. 2 ad Corn.

et beneficia comprehendantur, dicendum est, sacræ Eucharistiæ summam vim esse ad æternam gloriam comparandam. Scriptum est enim[1] : Qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, et ego ressuscitabo eum in novissimo die[2].

Hujus videlicet sacramenti gratia fideles, dum hanc vitam degunt, summa conscientiæ pace et tranquillitate perfruuntur : deinde ejus virtute recreati, non secus atque Helias, qui subcinericii panis fortitudine ambulavit usque ad montem Dei Horeb[3], cum ex vita emigrandi tempus advenit, ad æternam gloriam et beatitudinem ascendunt.

Nota. Hæc omnia a pastoribus latissime explicabuntur, si vel divi Joannis cap. 6, in quo multiplices hujus sacramenti effectus aperiuntur, tractandum sumpserint; vel admiranda Christi Domini facta percurrentes ostenderint, cum eos jure ac merito beatissimos fuisse existimamus, in quorum tecta mortalis receptus est[4], vel qui illius vestis aut fimbriæ tactu sanitatem recuperarunt[5] : multo nos beatiores et feliciores esse, in quorum animas immortali gloria præditas ingredi non gravetur, ut ejus vulnera sanet omnia, eamque amplissimis muneribus ornatam sibi conjungat.

LVII. Triplex modus sumendi Eucharistiam.

Verum docendum est a quibus ingentes illi sacræ Eucharistiæ fructus, qui modo commemorati sunt, percipi possint : neque unam tantum esse communicandi rationem, ut fidelis populus discat meliora charismata æmulari. Recte igitur et sapienter majores nostri, ut in Tridentina synodo legimus[6], tres hujus sacramenti sumendi rationes distinxerunt.

Sacramentaliter.

Alii enim sacramentum tantum accipiunt, ut peccatores qui sacra mysteria impuro ore et corde accipere non verentur, quos Apostolus ait indigne manducare et bibere corpus Domini[7]. De his divus Augustinus ita scribit : Qui non manet in Christo et in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter ejus carnem, licet carnaliter et visibiliter premat dentibus sacramenta corporis et sanguinis[8]. Qui itaque hoc modo affecti sacra mysteria accipiunt, non solum

[1] Joan. 6. 55. — [2] Vide Chrys de sacerd. dial. 6; Thom. 3 p., q. 79, art. 2, — [3] 3. Reg. 19. 6. — [4] Luc. 19. 9. — [5] Matth. 9. 20 et 14. 36. — [6] De cons. dist. 2, can. 46, sess. 15, cap. 8. — [7] 1. Cor. 11. 29. — [8] In Joan. tract. 16, et contra Donat., lib. 5, cap. 8.

ex his nullum capiunt fructum : sed ipso Apostolo teste, judicium sibi manducant et bibunt[1].

Spiritualiter.

Alii vero spiritu tantummodo Eucharistiam sumere dicuntur : ii sunt qui desiderio et voto propositum cœlestem illum panem comedunt, fide viva incensi, quæ per dilectionem operatur[2] : ex quo si non omnes, maximos certe utilitatis fructus consequuntur.

Sacramentaliter et spiritualiter.

Alii denique sunt, qui sacramento et spiritu sacram Eucharistiam percipiunt : qui cum ex Apostoli doctrina prius se probaverint[3], ac veste nuptiali ornati ad divinam hanc mensam accesserint, ex Eucharistia capiunt uberrimos illos, quos antea diximus, fructus.

Nota. Quare perspicuum est eos se maximis et cœlestibus bonis privare, qui cum ad corporis Domini sacramentum etiam sumendum parati esse possint, satis habent spiritu tantum sacram communionem accipere.

LVIII. Ad Eucharistiam accedens præparare se debet, et cur.

Sed jam docendum est qua ratione præparatos fidelium animos esse oporteat, antequam ad sacramentalem Eucharistiæ perceptionem veniant.

Primo.

Ac primum quidem, ut pateat eam præparationem maxime necessariam esse, Salvatoris nostri exemplum proponendum est. Nam antequam apostolis pretiosi corporis et sanguinis sui sacramenta daret, quamvis jam mundi essent, pedes eorum lavit[4], ut declararet omnem diligentiam adhibendam esse, ne quid nobis ad summam animi integritatem et innocentiam desit, cum sacra mysteria percepturi sumus.

Secundo.

Deinde vero fideles intelligant, quemadmodum, si optime affecto et præparato animo Eucharistiam aliquis sumat, amplissimis cœlestis gratiæ muneribus ornatur : ita contra, si imparatus accipiat, non solum nihil commodi, sed maxima etiam incommoda et detrimenta eum accipere. Optimis enim rebus et maxime salutaribus hoc proprium est, ut, si in tempore iis utamur, vehementer prosint ; sin alieno tempore ad-

[1] 1. Cor. 11. 29. — [2] Gal. 5. 6. — [3] 1. Cor. 11. 28. — [4] Joan. 13. 5.

hibeantur, perniciem et exitum afferant. Quare mirandum non est ingenita quoque et præclarissima Dei dona, cum bene constituto animo accipiuntur, ad cœlestem gloriam consequendam maximo nobis adjumento esse; at vero, cum iis nos ipsos indignos præbemus, sempiternam mortem afferre.

Exemplum.

Id vero arcæ Domini exemplo comprobatur; arca enim fœderis, qua nihil præstantius Israeliticus populus habuit[1], cui etiam per illam maxima et innumerabilia beneficia Dominus tribuerat, a Philistæis ablata summam illis pestem et calamitatem cum æterno dedecore conjunctam importavit; sic etiam cibi, qui ore accepti in stomachum bene affectum illabuntur, corpora alunt et sustentant; qui vero in stomachum vitiosis humoribus plenum infundi solent, graves morbos efficiunt[2].

LIX. Præparatio animæ ad Eucharistiam. Prima.

Primam itaque illam præparationem fideles adhibeant, ut discernant mensam a mensa, hanc sacram ab aliis profanis, cœlestem hunc panem a communi. Atque hoc fit, cum certo credimus præsens esse verum corpus et sanguinem Domini quem in cœlo angeli adorant, ad cujus nutum columnæ cœli contremiscunt et pavent[3], cujus gloria plenum est cœlum et terra[4]. Hoc nimirum est dijudicare corpus Domini, quod Apostolus admonuit[5] : cujus tamen mysterii magnitudinem venerari potius oportet, quam in disputationibus ejus veritatem curiosius perquirere.

Secunda.

Altera vero illa præparatio maxime necessaria est, ut unusquisque a seipso quærat, num pacem cum aliis habeat, num proximos vere atque ex animo diligat? Si ergo offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversus te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo, et tunc veniens offeres munus tuum[6].

Tertia.

Deinde conscientiam nostram scrutari diligenter debemus,

[1] 1. Reg. 5 toto. — [2] De præpar. ad Euchar. requisita Trid. sess. 13, cap. 7, et can 11; Basil. q. 172 reg. brev. et serm. 2 de Baptism.; Cypr. toto fere lib. de Lapsis, agendo de Pœnit.; Aug. serm. 1 de tempor.; Chrysost. hom. 44, 45 et 46 in Joan., et in homil. 83. — [3] Job. 26. 11. — [4] Isai. 6. 3. — [5] 1. Cor. 11. 29. — [6] Matth. 5. 23.

ne forte exitiali aliquo peccato contaminati simus, cujus pœnitere necesse sit, ut prius contritionis et confessionis medicamento illud eluatur : definitum est enim a sancta Tridentina synodo[1] nemini licere, quem mortalis peccati conscientia stimulet, si sacerdotis facultas data sit, antequam se sacramentali confessione purgaverit, quantumvis sibi contritus esse videatur, sacram Eucharistiam accipere[2].

Quarta.

Præterea taciti cum animis nostris cogitemus, quam indigni simus, quibus divinum hoc beneficium a Domino tribuatur : quare illud Centurionis, de quo idem ipse Salvator testatus est, se non invenisse tantam fidem in Israel[3], ex animo dicendum est : Domine, non sum dignus ut intres sub tectum meum.

Quinta.

Exquiramus etiam a nobis ipsis an illud Petri usurpare nobis liceat : Domine, tu scis quia amo te[4]. Meminisse enim oportet, eum qui sine veste nuptiali in Domini convivio accubuerat, in tenebrosum carcerem conjectum[5], sempiternis pœnis addictum fuisse.

LX. Præparationes corporis ad Eucharistiam.

Neque vero animi solum, sed etiam corporis præparatione opus est; nam jejuni ad sacram mensam accedere debemus, ita ut saltem a dimidia antecedentis diei nocte, usque ad illud temporis punctum, quo Eucharistiam accipimus, nihil omnino comederimus aut biberimus[6].

LXI. Conjugum.

Postulat etiam tanti sacramenti dignitas, ut qui matrimonio conjuncti sunt, aliquot dies a concubitu uxorum abstineant, Davidis exemplo admoniti, qui cum panes propositionis a sacerdote accepturus esset, purum se et pueros suos ab uxorum consuetudine, tres ipsos dies esse professus est[7]. Hæc fere sunt, quæ maxime observari a fidelibus oportet, ut se ad sacra mysteria utiliter accipienda antea parent : reliqua enim, quæ hac in re provideantur, ad hæc ipsa capita facile redigi poterunt[8].

[1] Sess. 13, canon. 11. — [2] Chrysost. homil. 30 in Genes. et 20 in Matth.; Cypr. in lib. de Lapsis. — [3] Matth. 8. 10. — [4] Joann. 21. 15. — [5] Matth. 22. 12, 13. — [6] Vide Aug. ep. 118, c. 6, et lib. 1 ad inquis. Januarii, cap. 6. — [7] 1. Reg. 21. 3, 4, 5. — [8] Greg. in respons. 10 ad interrog. August. et habetur q. 4, cap. 7; August. serm. 2 de temp. et 244.

LXII. Saltem semel in anno quisque communicare tenetur.

Sed ne forte aliqui segniores ad hoc sacramentum percipiendum reddantur, quod tantam præparationem adhibere grave admodum et difficile ducant, fideles sæpe admonendi sunt, omnibus eam legem propositam esse, ut sacram Eucharistiam accipiant. Præterea constitutum est ab Ecclesia, ut qui semel saltem singulis annis in pascha non communicaverit, ab Ecclesia arceatur[1].

LXIII. Ad frequentem usum Eucharistiæ hortandi sunt Fideles.

Neque tamen fideles hoc satis habeant, se hujus decreti auctoritati obtemperantes semel tantummodo corpus Domini quotannis accipere : verum sæpius iterandam Eucharistiæ communionem existiment. Utrum autem singulis mensibus, vel hebdomadis, vel diebus id magis expediat, certa omnibus regula præscribi non potest : verumtamen illa est sancti Augustini[2] norma certissima : Sic vive, ut quotidie possis sumere. Quare parochi parati erunt fideles crebro adhortari ut, quemadmodum corpori in singulos dies alimentum subministrare necessarium putant, ita etiam quotidie hoc sacramento alendæ et nutriendæ animæ curam non abjiciant : neque enim minus spirituali cibo animam, quam naturali corpus, indigere perspicuum est. Vehementer autem proderit hoc loco repetere maxima illa et divina beneficia, quæ, ut antea demonstratum est, ex Eucharistiæ sacramentali communione consequimur; illa etiam figura erit addenda, cum singulis diebus corporis vires manna reficere oportebat[3]; itemque sanctorum Patrum auctoritates, quæ frequentem hujus sacramenti perceptionem magnopere commendant. Neque enim unius sancti Patris Augustini ea fuit sententia : Quotidie peccas, quotidie sume : sed, si quis diligenter attenderit eumdem omnium Patrum, qui de hac re scripserunt, sensum fuisse, facile comperiet[4].

[1] Conc. Later., c. 28, et habetur l. decr. tit. de Pœnit. et remiss., c. Omnis utriusque sexus ; Trident. sess. 13, cap. 9. — [2] Aug. de verbis Domini, serm. 28 qui desumptus est ex Ambr. lib. 5 de sacrament., cap. 4. — [3] Exod. 16. 21, 12. — [4] Ad frequentem commun. hortatur August. de verbis Domin. serm. 28, sed hic serm. cum non sit Aug. sed Ambr. l. 5 de sacram., cap. 4, rejectus est in app. t. 10 ; item v. August. ep. 118, c. 3 ; item Ignat. ad Ephes. satis ante fin.; Basil. ep. ad Cæsar. patr.; Amb. l. 5 de sacram., cap. 4 ; Chrysost. hom. 61 ad pop. Ant.; Cypr. de orat. Domin. ad hæc verba, panem nostrum, etc.; Hier. ep. 28 ad Lucin. versus fin. ; Cyril. l. 3 in Joan., c. 37 ; vide etiam de consecr. dist. 2, per multa cap. ea de re.

LXIV. Quotidie olim Fideles communicabant.

Ac tempus quidem olim fuisse cum fideles quotidie Eucharistiam acciperent, ex apostolorum Actis intelligimus : omnes enim, qui tunc christianam fidem profitebantur, vera et sincera charitate ita ardebant, ut cum sine intermissione orationibus et aliis pietatis officiis vacarent [1], quotidie ad sacra Dominici corporis mysteria sumenda parati invenirentur. Eam postea consuetudinem, quæ intermitti videbatur, Anacletus sanctissimus martyr et pontifex [2] alia ex parte renovavit : præcepit enim ut ministri, qui missæ sacrificio interessent, communicarent; quod ab apostolis constitutum esse affirmaret. Diu etiam in Ecclesia ille mos fuit, ut sacerdos peracto sacrificio, cum Eucharistiam sumpsisset, ad populum qui aderat conversus, his verbis ad sacram mensam fideles invitaret : Venite, fratres, ad communionem. Tunc qui parati erant, summa cum religione sacrosancta mysteria sumebant [3].

LXV. Ter in anno communicare olim erat præceptum.

Sed cum deinde charitas et pietatis studium adeo refrixisset, ut raro admodum ad communionem fideles accederent; sancitum est a Fabiano pontifice [4], ut ter quotannis, in natali Domini et resurrectione, et Pentecoste omnes Eucharistiam sumerent, id quod postea a multis conciliis, præsertim vero ab Agathensi primo, confirmatum est.

LXVI. Communicare semel in anno quando præceptum.

Ad extremum, cum eo res adducta esset, ut non modo sancta illa et salutaris præceptio non servaretur, sed in plures etiam annos sacræ Eucharistiæ communio differretur, decretum est in Lateranensi concilio, ut semel ad minus singulis annis in Pascha fideles omnes sacrum Domini corpus acciperent : qui vero id facere neglexissent, Ecclesiæ aditu prohiberentur [5].

LXVII. Ante usum rationis communicare non licet.

Verum quamvis hæc lex Dei et Ecclesiæ auctoritate sancita, ad omnes fideles pertineat : docendum est tamen eos excipi,

[1] Act. 2, 42, 45. — [2] De cons. distinct. 4, cap. 10. — [3] De quotid. commun. vide Dionys. de Eccl. Hierar., c. 3, parte 2; Hieron. epist. 28 ad Lucin.; Gregor. lib. 2 dial., cap. 33; item vide l. de Eccles. dogmatibus, c. 53; et citatur de consecr., dist. 2, c. 18. — [4] Fab. decr. habes de cons. dist. 2, c. 16, et ibid. citatur concil. Agath. can. 18, c. Seculares. — [5] Citat. l. 5, decr. tit. de Pœnit. et remis. can. Omnis utriusque sexus.

qui nondum rationis usum propter ætatis imbecillitatem habent; hi enim neque sacram Eucharistiam a profano et communi pane sciunt discernere, neque ad eam accipiendam pietatem animi et religionem afferre possunt. Atque id etiam a Christi Domini institutione alienissimum videtur; inquit enim: Accipite et comedite[1]: infantes autem idoneos non esse qui accipiant et comedant, satis constat.

LXVIII. *Infantibus olim dabatur Eucharistia.*

Vetus quidem illa fuit in quibusdam locis consuetudo, ut infantibus etiam sacram Eucharistiam præberent[2]: sed tamen tum ob eas causas quæ ante dictæ sunt, tum ob alias christianæ pietati maxime consentaneas jamdiu ejusdem Ecclesiæ auctoritate id fieri desivit.

NOTA. Qua vero ætate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituere poterit quam pater et sacerdos cui illi confitentur peccata; ad illos enim pertinet explorare et a pueris percontari, an hujus admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint et gustum habeant.

LXIX. *Amentibus quando danda Eucharistia.*

Amentibus præterea, qui tunc a pietatis sensu alieni sunt, sacramenta dare minime oportet; quamvis, si antequam in insaniam inciderint, piam et religiosam animi voluntatem præ se tulerint, licebit eis in fine vitæ ex concilii Carthaginiensis decreto[3] Eucharistiam administrare, modo vomitionis vel alterius indignitatis et incommodi periculum nullum timendum sit.

LXX. *Sub utraque specie communicare solis sacerdotibus licet.*

Quod vero ad communicandi ritum pertinet, doceant parochi sanctæ Ecclesiæ lege interdictum esse ne quis sine ipsius Ecclesiæ auctoritate, præter sacerdotes, corpus Domini in sacrificio conficientes, sub utraque specie sacram Eucharistiam sumat: nam, ut a Tridentina synodo explicatum est[4], quamvis Christus Dominus in ultima cœna altissimum hoc sacramentum in panis et vini speciebus instituerit et apostolis tradiderit, ex eo tamen non efficitur hanc legem a Domino Salvatore constitutam esse, ut omnibus fidelibus sacra mysteria sub utraque specie administranda sint. Etenim idem Dominus noster, cum de hoc sacramento loqueretur, alterius tantum speciei

[1] Matth. 26. 26. — [2] Cypr. de lapsis post. med. — [3] Conc. Carth. 4. 76. — [4] Sess. 21 de commun. sub utraque specie, can. 1, 2, 3.

sæpius meminit, ut cum inquit : Si quis manducaverit ex hoc pane [1], vivet in æternum ; et, Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita ; et, Qui manducat hunc panem vivet in æternum.

LXXI. Cur Laicis utriusque speciei usus non concedatur.

Multis vero et iis quidem gravissimis rationibus adductam esse Ecclesiam patet, ut hanc potissimum sub altera specie communicandi consuetudinem non solum approbaret, sed etiam decreti auctoritate firmaret [2].

Prima ratio.

Primum enim maxime cavendum erat, ne sanguis Domini in terram funderetur, quod quidem facile vitari posse non videbatur, si in magna populi multitudine eum ministrare oportuisset.

Secunda ratio.

Præterea cum sacra Eucharistia ægrotis præsto esse debeat, magnopere timendum erat ne, si diutius vini species asservaretur, coacesceret.

Tertia ratio.

Permulti præterea sunt qui vini saporem ac ne odorem quidem perferre ullo modo possint.

Quarta ratio.

Quare, ne quod spiritualis salutis causa dandum est, corporis valetudini noceret, prudentissime sancitum est ab Ecclesia ut panis tantummodo speciem fideles acciperent.

Quinta ratio.

Accedit ad alias rationes, quod in pluribus provinciis summa vini penuria laboratur : neque id aliunde sine maximis impensis, ac nonnisi longissimis et difficillimis itineribus convehi potest.

Sexta ratio.

Deinde, quod maxime omnium ad rem pertinet, convellenda erat eorum hæresis, qui negabant sub utraque specie totum Christum esse ; sed corpus tantum exsangue sub panis, sanguinem autem sub vini specie contineri asserebant. Ut igi-

[1] Joan. 6 51. 59.—[2] Unius tantum speciei usum sufficere ad perfectam Comm. colliges ex Tertull. lib. 2 ad uxorem ; Cyprian. de lapsis ; Origen. hom. 13 in Exod ; Basil. ad Cæsar. patr.; August. epist. 86 ; Hier. in Apol. ad Pammac.; Chrys. hom. 41 operis imperf. in Matth.

tur fidei catholicæ veritas magis ante omnium oculos poneretur, sapientissimo consilio alterius speciei, hoc est panis, communio inducta est. Sunt et aliæ rationes ab iis collectæ, qui de hoc argumento disserunt : quæ si opus esse videbitur, a parochis afferri poterunt.

LXXII. Minister Sacramenti Eucharistiæ solus sacerdos.

Jam de ministro, quamvis id a nemine fere ignorari possit, agendum est, ne quid prætermissum sit, quod ad hujus sacramenti doctrinam pertinere videatur. Itaque tradendum est, solis sacerdotibus potestatem datam esse ut sacram Eucharistiam conficiant ac fidelibus distribuant. Eum autem morem in Ecclesia semper servatum esse ut fidelis populus a sacerdotibus sacramenta acciperet, sacerdotes autem sacra facientes ipsi se communicarent, sancta Tridentina synodus [1] explicavit, ostenditque hanc consuetudinem tanquam ab apostolica traditione profectam, religiose retinendam esse; cum præsertim hujus rei illustre nobis exemplum Christus Dominus reliquerit, qui et sanctissimum corpus suum consecravit [2], et apostolis suis manibus porrexit.

LXXIII. Vasa seu lintea sacra tangere laicis prohibitum.

Verum, ut quacumque ratione tanti sacramenti dignitati consuleretur, non modo ejus administrandi potestas solis sacerdotibus data est : sed lege etiam Ecclesia vetuit ne quis, nisi consecratus esset, sacra vasa, lintea et alia instrumenta, quæ ad illius confectionem necessaria sunt, tractare aut tangere auderet; modo gravis aliqua necessitas non incideret. Ex quo tum sacerdotes ipsi, tum reliqui fideles intelligere possunt, quanta religione et sanctitate præditos esse oporteat, qui ad Eucharistiam, vel consecrandam, vel administrandam, vel sumendam accedunt.

LXXIV. Improbitas ministri Eucharistiæ sanctitatem non minuit.

Quanquam, quod antea de cæteris sacramentis dictum est, ea non minus per improbos administrari, si quæ ad illorum perfectam rationem attinent rite serventur, idem valet in Eucharistiæ sacramento. Neque enim hæc omnia ministrorum merito niti, sed Christi Domini virtute et potestate geri credendum est. Hæc sunt quæ de Eucharistia, ut sacramentum est, explicanda erunt.

[1] Sess. 13, c. 10. — [2] Matth. 26. 26; Marc. 14. 22.

LXXV. De Eucharistia ut sacrificium est.

Nunc, quod restat dicendum, ut sacrificium est, explanare oportet, ut intelligant parochi quæ potissimum de hoc mysterio, quemadmodum sancta synodus decrevit[1], dominicis et festis diebus fideli populo tradere debeant. Etenim hoc sacramentum non solum thesaurus est cœlestium divitiarum, quo si bene utamur, Dei gratiam nobis conciliamus et amorem; sed in eo præcipua quædam ratio inest, qua ei pro immensis in nos collatis beneficiis aliquam gratiam referre possumus. At vero hæc victima, si rite et legitime immoletur, quam grata et accepta Deo sit, ex hoc colligitur. Si enim veteris legis sacrificia de quibus scriptum est : Sacrificium et oblationem noluisti[2]; et iterum : Si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis[3]; ita placuerunt Domino, ut Scriptura Deum odoratum esse odorem suavitatis[4], id est, grata ei et accepta fuisse testetur. Quid nobis sperandum de eo sacrificio, in quo ille ipse immolatur atque offertur, de quo cœlestis vox bis audita est : Hic est Filius meus dilectus, in quo bene mihi complacui[5]. Hoc igitur mysterium parochi diligenter exponant : ut cum fideles ad rem divinam convenerint, attente et religiose sacra illa, in quibus intersunt, meditari discant.

LXXVI. Duabus de causis instituta est Eucharistia.

In primis autem docebunt Eucharistiam duabus de causis a Christo Domino institutam esse ; altera est, ut cœleste animæ nostræ alimentum esset, quo vitam spiritualem tueri et conservare possemus : altera, ut Ecclesia perpetuum sacrificium haberet, quo peccata nostra expiarentur et cœlestis Pater sceleribus nostris sæpe graviter offensus, ab ira ad misericordiam, a justæ animadversionis severitate ad clementiam traduceretur. Hujus rei figuram et similitudinem in agno paschali[6] licet animadvertere, qui ut sacrificium et sacramentum a filiis Israel offerri et comedi consueverat[7].

LXXVII. Quantum sit beneficium Eucharistiæ.

Nec vero, cum Salvator noster Deo Patri seipsum in ara

[1] Sess. 22. princip., cap. 3. — [2] Ps. 39. 7. — [3] Ps. 50. 18. — [4] Gen. 8. 21. — [5] Matth. 3. 17. — [6] Deut. 16. 1 et seqq. — [7] Vide Trid. de sacrific. missæ, cap. 1 et 3; Dion. l. 1 de Eccles. Hierar., cap. 3; Ignat. ep. ad Smyrn.; Tertull. l. de orat.; Iren. lib. 4, cap. 32; August. lib. 10 de Civit. Dei, cap. 10, et lib. 17, cap. 20, et l. 18, cap. 35, et lib. 19, cap. 23, et lib. 22, cap. 8, et alibi passim.

crucis oblaturus esset, ullam suæ erga nos immensæ charitatis illustriorem significationem dare potuit, quam cum nobis visibile sacrificium reliquit, quo cruentum illud semel in cruce paulo post immolandum instauraretur, ejusque memoria usque in finem seculi quotidie summa cum utilitate ab Ecclesia per universum orbem diffusa coleretur.

LXXVIII. Sacrificium inter et Sacramentum differentia.

Differunt autem plurimum inter se hæ duæ rationes.

Prima.

Sacramentum enim consecratione perficitur : omnis vero sacrificii vis in eo est, ut offeratur. Quare sacra Eucharistia, dum in pyxide continetur, vel ad ægrotum defertur, sacramenti, non sacrificii rationem habet.

Secunda.

Deinde etiam, ut sacramentum est, iis qui divinam hostiam sumunt, meriti causam affert, et omnes illas utilitates, quæ supra commemoratæ sunt : ut autem sacrificium est, non merendi solum, sed satisfaciendi quoque efficientiam continet. Nam, ut Christus Dominus in passione sua pro nobis meruit ac satisfecit, sic qui hoc sacrificium offerunt quo nobiscum communicant, dominicæ passionis fructus merentur ac satisfaciunt.

LXXIX. Sacrificium Missæ a quo et quando institutum.

Jam de hujus sacrificii institutione nullum ambigendi locum sancta Tridentina synodus reliquit[1] : declaravit enim in extrema cœna a Christo Domino institutum esse; simulquè anathemate eos damnavit qui asserunt verum et proprium sacrificium Deo non offerri, aut offerre nihil aliud esse quam Christum ad manducandum dari.

LXXX. Soli Deo sacrificium offerendum, et non Sanctis.

Nec vero illud prætermisit, quin diligenter explicaret uni Deo sacrificium fieri[2] : nam, etsi Ecclesia interdum missas in memoriam et honorem sanctorum celebrare consuevit, non tamen illis sacrificium, sed uni Deo, qui sanctos immortali gloria coronavit, offerri docuit. Quare nec sacerdos unquam dicere solet : Offero tibi sacrificium, Petre vel Paule; sed dum uni soli Deo immolat, gratias illi agit pro beatissimorum martyrum insigni victoria : eorumque patrocinium ita implo-

[1] Sess. 22 de sacrific miss., c. 1, et can. 1 et 2. — [2] Trid. synod. sess. 21, c. 3.

rat, ut ipsi pro nobis intercedere dignentur in cœlis, quorum memoriam facimus in terris[1]. Hæc autem, quæ de hujus sacrificii veritate a catholica Ecclesia tradita sunt, ex Domini verbis accepit, cum extrema illa nocte hæc ipsa sacra mysteria apostolis commendans : Hoc facite, inquit, in meam commemorationem[2].

NOTA. Eos enim, quemadmodum a sancta synodo definitum est, tunc sacerdotes instituit, præcepitque ut ipsi et qui eis in sacerdotali munere successuri essent, corpus ejus immolarent et offerrent[3]; atque id etiam Apostoli verba ad Corinthios scripta satis demonstrant, cum ait; Non potestis calicem Domini bibere et calicem dæmoniorum : non potestis mensæ Domini participes esse et mensæ dæmoniorum[4]. Ut enim pro dæmoniorum mensa altare in quo eis immolabatur, intelligendum est : ita etiam (ut, quod Apostolus proponit, probabili argumentatione concludatur) mensa Domini nihil aliud nisi altare in quo sacrificium Domino fiebat, significare potest.

LXXXI. Eucharistiæ sacrificii figuræ et Prophetiæ.

Quod si ex veteri Testamento hujus sacrificii figuras et oracula requiramus, primum quidem de eo Malachias apertissime vaticinatus est his verbis : Ab ortu solis usque ad occasum magnum est nomen meum in gentibus ; et in omni loco sacrificatur et offertur nomini meo oblatio munda, quia magnum est nomen meum in gentibus, dicit Dominus exercituum[5]. Præterea hæc hostia tam ante quam post latam legem ; variis sacrificiorum generibus prænunciata est : etenim bona omnia, quæ iis sacrificiis significabantur, hæc una victima, tanquam omnium perfectio et absolutio, complexa est. Verumtamen nulla in re ejus imaginem magis expressam licet videre, quam in Melchisedech sacrificio[6]; ipse enim Salvator sacerdotem secundum ordinem Melchisedech se in æternum constitutum declarans[7], corpus et sanguinem suum in extrema cœna sub speciebus panis et vini Deo Patri obtulit.

LXXXII. Sacrificium Missæ et sacrificium crucis unum et idem.

Unum itaque et idem sacrificium esse fatemur et haberi debet, quod in missa peragitur et quod in cruce oblatum est, quemadmodum una et eadem hostia, Christus videlicet Do-

[1] August. contra Faust., lib. 20, c. 21. — [2] Luc. 22. 19 ; 1. Cor. 11. 24. — [3] Concil. Trid. sess. 22, c. 1. — [4] 1. Cor. 10. 21. — [5] Malach. 1. 11. — [6] Gen. 14. 14. — [7] Heb. 7. 17 ; Ps. 109. 4.

minus noster, qui seipsum in ara crucis semel tantummodo cruentum immolavit. Neque enim cruenta et incruenta hostia duæ sunt hostiæ, sed una tantum, cujus sacrificium, postquam Dominus ita præcepit : Hoc facite in meam commemorationem [1], in Eucharistia quotidie instauratur.

LXXXIII. Christus et sacerdotes sunt unus sacerdos.

Sed unus etiam atque idem sacerdos est Christus Dominus; nam ministri qui sacrificium faciunt [2], non suam, sed Christi personam suscipiunt, cum ejus corpus et sanguinem conficiunt, quod id et ipsius consecrationis verbis ostenditur; neque enim sacerdos inquit : Hoc est corpus Christi; sed, hoc est corpus meum, personam videlicet Christi Domini gerens, panis et vini substantiam in veram ejus corporis et sanguinis substantiam convertit.

LXXXIV. Missa est laudis et propitiationis sacrificium.

Quæ cum ita sint, sine ulla dubitatione docendum est id quod etiam sancta synodus explicavit [3], sacrosanctum missæ sacrificium esse non solum laudis et gratiarum actionis, aut nudam commemorationem sacrificii, quod in cruce factum est; sed vere etiam propitiatorium sacrificium, quo Deus nobis placatus et propitius redditur.

LXXXV. Missam offerens ut decet, misericordiam consequitur.

Quare si puro corde et accensa fide, et intimo nostrorum scelerum dolore affecti, hanc sanctissimam hostiam immolemus et offeramus : dubitandum non est quin misericordiam a Domino consecuturi simus [4], et gratiam in auxilio opportuno, hujus enim victimæ odore ita delectatur Dominus, ut gratiæ et pœnitentiæ donum nobis impertiens peccata condonet. Quamobrem et solemnis est illa Ecclesiæ precatio. Quoties hujus hostiæ commemoratio celebratur [5], toties opus nostræ salutis exercetur, nimirum uberrimi illi cruentæ hostiæ fructus per hoc incruentum sacrificium ad nos manant.

LXXXVI. Missa vivis et defunctis fidelibus prodest.

Deinde vero hujus sacrificii eam vim esse, parochi docebunt, ut non solum immolanti et sumenti prosit [6]; sed omnibus etiam fidelibus, sive illi nobiscum in terris vivant, sive

[1] Luc. 22. 19; 1. Cor. 11. 24. — [2] Chrysost. hom. 2 in 2 ad Timoth. et hom. de prod. Judæ; Ambros. lib. 4 de sacram., cap. 4. — [3] Trid. sess. 22 de sacrific. missæ, cap. 2 et can. 3. — [4] Heb. 4. 16. — [5] Secreta domin. 9 post Pent. — [6] Trid. synod. sess. 22, cap. 206.

jam in Domino mortui, nondum plane expiati sint. Neque enim minus ex apostolorum certissima traditione pro his utiliter offertur, quam pro vivorum peccatis, pœnis, satisfactionibus ac quibusvis calamitatibus et angustiis.

LXXXVII. Missa nunquam est dicenda privata.

Ex quo facile perspicitur omnes missas communes censendas esse, ut quæ ad communem omnium fidelium utilitatem et salutem pertineant.

LXXXVIII. Ad quid in Missa tot cæremoniæ.

Habet autem hoc sacrificium multos, eosque maxime insignes ac solemnes ritus quorum nullus supervacaneus aut inanis existimandus est; verum omnes eo spectant, ut et tanti sacrificii majestas magis elucceat et salutaribus mysteriis intuendis ad rerum divinarum quæ in eo sacrificio occultæ sunt, contemplationem fideles excitentur. Sed de his nihil est ut plura dicamus : tum quia hoc argumentum longiorem explicationem postulare videtur, quam propositæ institutioni conveniat : tum quia innumerabiles pene libellos et commentarios, qui de hac re a piis et doctissimis viris conscripti sunt, sacerdotes in promptu habebunt. Hactenus igitur satis fuerit earum rerum quæ ad Eucharistiam, tum quia sacramentum, tum quia sacrificium sit, pertinent, potiora capita, juvante Domino, exposuisse.

DE PŒNITENTIÆ SACRAMENTO.

CAPUT V.

I. Pœnitentiæ Sacramenti necessitas.

Quemadmodum humanæ naturæ fragilitas et imoecillitas omnibus nota est, eamque in seipso quisque facile experitur : ita quantam habeat necessitatem Pœnitentiæ sacramentum, ignorare nemo potest. Quod si diligentiam, quæ a parochis in unoquoque argumento adhibenda est, ex rei quam tractant magnitudine et pondere metiri oportet : omnino fatebimur, eos nunquam in hujus loci explicatione adeo diligentes futuros esse, ut satis videri possit : quin etiam de hoc sacramento, quam de Baptismo eo accuratius agendum est, quod Baptismus semel tantum administratur nec iterari potest; Pœnitentiæ vero toties locus datur ejusque repetendæ toties necessitas imposita est, quoties post Baptismum peccare contingat :

ita enim a Tridentina synodo dictum est, Sacramentum Pœnitentiæ non secus lapsis post Baptismum ac baptismum nondum regeneratis ad salutem necessarium esse [1] : vulgataque illa sancti Hieronymi [2] sententia ab omnibus qui deinceps res sacras tradiderunt, magnopere comprobatur : Pœnitentiam esse secundam tabulam. Ut enim, confracta navi, unum vitæ servandæ perfugium reliquum est, si forte tabulam aliquam de naufragio liceat accipere, ita post amissam Baptismi innocentiam, nisi quis ad Pœnitentiæ tabulam confugiat, sine dubio de ejus salute desperandum est. Hæc autem non ad pastores solum, sed ad reliquos etiam fideles excitandos dicta sint, ne forte in eis rei maxime necessariæ incuria reprehendatur. Primum enim communis fragilitatis memores omni studio optare debent, ut divina ope adjuti, sine casu aut prolapsione aliqua in via Domini progredi possint : quod si nonnunquam offenderint, tum vero summam Dei benignitatem intuentes, qui tanquam bonus pastor ovium suarum vulnera obligare [3], eisque mederi solet, hoc saluberrimum pœnitentiæ medicamentum numquam in aliud tempus differendum esse cogitabunt [4].

II. Multiplex pœnitentiæ acceptio.

Ut autem rem ipsam aggrediamur, prius explicanda est varia hujus nominis potestas ne aliquis ambiguitate vocis in errorem inducatur. Nonnulli enim pœnitentiam pro satisfactione accipiunt. Alii, a catholicæ fidei doctrina longissime remoti, cum arbitrentur pœnitentiam nullam temporis præteriti rationem habere, nihil aliud quam novam vitam esse definiunt. Docendum est igitur multiplicem esse hujus nominis significationem.

Prima.

Primum enim pœnitentia de iis dicitur, quibus aliquid displicet, quod ante placuerit, nulla habita ratione hujus cogita-

[1] Sess. 6 de Just., cap. 14, et sess. 14 de pœn. c. 3. — [2] In 3 cap. Isa. ad hæc verba, Ruit Hierus. et ep. 8. — [3] Ezech. 34. 16. — [4] De pœnit. e Patrib. antiq. scripserunt Tert. lib. unum ; Cyprian. ep. plures et unum lib. de lapsis ; Pacian. lib. unum et duas ep. ad Sympronian. ac de pœnit. et confess. seu paræn. ad pœnit. ; Ambr. lib. duos de pœnit.; Chrysost. hom. decem et serm. de pœnitent. ; Ephrem. lib. et serm. de pœnit ; Fulgent. lib. 2 de remiss. peccat. ad Euthym.; Greg. Nyss. orat. de pœn.; Basil. hom. unam quæ est postrema variarum ; August. denique lib. unum de vera et falsa pœnit. et lib. insignem de pœnit. medicina. His adde Marcum erem. cujus extat de pœnit. lib. unus, sed caute legendus ; de eo vide Bellarm. de Scrip. Eccles.; qui non habet PP. supra citat. videat in decret. Gratiani de pœn. septem distinct.

tionis, bonumne an malum fuerit. Sic omnes pœnitet, quorum tristitia secundum sæculum est, non secundum Deum : cujusmodi pœnitentia non salutem affert, sed mortem.

Secunda.

Altera est pœnitentia, cum quis ex scelere admisso, quod quidem ante placebat, dolorem non Dei, sed sui ipsius causa concipit.

Tertia.

Tertia est, cum non solum admissi sceleris causa, intimo animi sensu dolemus, vel ejus doloris externum etiam aliquod signum damus, verum unius Dei causa in eo mœrore sumus. Ac singulis quidem pœnitentiæ generibus quæ commemorata sunt, pœnitentiæ vox proprie convenit.

III. Quomodo Deum pœniteat.

Nam cum in sacris litteris Deum pœnitere legimus, id per translationem dici perspicuum est [1]. Eo enim loquendi genere quod ad hominum mores accommodatum est, sacræ litteræ utuntur, cum Deum mutare aliquid constituisse declarant; quod non aliter facere videatur quam homines, quos si alicujus rei pœniteat, eam commutare omni studio laborant. Sic ergo scriptum est pœnituisse eum quod hominem fecisset [2], et alio loco, quod Saulem regem constituisset [3].

IV. Seligitur vera pœnitentiæ acceptio.

Verum inter has pœnitentiæ significationes magnum discrimen observare oportet. Prima enim in vitio ponenda est; altera est quædam commotio et perturbati animi affectio; tertium tum ad virtutem pertinere, tum sacramentum esse dicimus : quæ significatio hujus loci propria est.

V. A pœnitentia ut virtus est, cur incipiatur hic.

Ac primum quidem de ipsa ut virtutis parte agendum est, non solum quia fidelis populus ad omne virtutis genus institui a pastoribus debet, sed etiam quia hujus virtutis actiones tanquam materiam præbent in qua pœnitentiæ sacramentum versatur; ac nisi prius quæ sit pœnitentiæ virtus recte intelligatur, sacramenti etiam vim ignorari necesse est.

VI. Pœnitentiæ interior et exterior.

Quare in primis monendi hortandique sunt fideles, ut omni contentione et studio in intima animi pœnitentia quam virtu-

[1] Psal. 105. 45; Jerem 26. 3. — [2] Genes. 6. 6. — [3] 1. Reg. 15. 11.

tem dicimus elaborent; sine qua ea, quæ extrinsecus adhibetur, parum admodum profutura est [1].

VII. Quid sit pœnitentia interior.

Intima autem pœnitentia est illa, cum ad Deum nos ex animo convertimus et commissa a nobis scelera detestamur et odio habemus; simulque illud nobis certum et deliberatum est, malam vitæ consuetudinem corruptosque mores emendare, non sine spe veniæ a Dei misericordia consequendæ. Hanc vero dolor et tristitia, quæ perturbatio et affectio est, et passio a multis vocatur, consequitur, veluti comes peccatorum detestationi adjuncta. Quamobrem apud complures ex sanctis Patribus pœnitentiæ definitio hujusmodi animi cruciatu declaratur.

VIII. Fides ut ad pœnitentiam pertineat.

Verum in eo, quem pœnitet, fides pœnitentiam antecedat necesse est [2]: neque enim potest quisquam se ad Deum convertere, qui fide careat; ex quo fit ut nullo modo pœnitentiæ pars recte dici possit.

IX. Pœnitentia est virtus.

Quod autem intima hæc pœnitentia, ut antea diximus, ad virtutem pertineat, aperte ostendunt multa quæ de pœnitentia tradita sunt præcepta. Lex enim de iis tantum actionibus quæ suscipiuntur cum virtute, præcipit. Negare præterea nemo potest quin dolere quando, quomodo et quatenus oportet, virtutis sit; hoc autem ut recte fiat, pœnitentiæ virtus præstat. Interdum enim evenit ut ex admissis sceleribus minorem quam par est dolorem homines capiant. Quin etiam, ut a Salomone scriptum est nonnulli sunt qui cum malefecerint lætantur [3] rursus vero alii ita se mœrori animi et ægritudini dedunt, ut de salute etiam prorsus desperent; qualis fortasse Cain videri potest qui ait : Major est iniquitas mea, quam ut veniam merear [4]; et qualis certe Judas fuit, qui pœnitentia ductus, suspendio [5] vitam et animam amisit. Ut igitur modum in dolore tenere possimus, pœnitentiæ virtute adjuvamur.

[1] Vide Ambr. in serm. de pœnit. et citatur de pœnit. dist. 3, cap. Pœnitentia; August. lib. de lib. de vera et falsa pœnit., cap. 8, et habetur de pœnit. 3, c. 4; Greg. hom. 34. in Evang. l. 90, Regist. epist. 39. — [2] Trid. sess. 14 de pœnit., c. 3, can. 4. — [3] Prov. 2. 14. — [4] Gen. 4. 13. — [5] Matth. 27. 3 et 4.

X. Motiva virtutis pœnitentiæ.

Sed idem etiam ex his rebus colligi potest, quas sibi tanquam finem proponit is quem vere peccati pœnitet

Primum.

Primum autem hoc ei propositum est, ut peccatum aboleat, omnemque animæ culpam et maculam abstergat.

Secundum.

Alterum est ut pro sceleribus admissis Deo satisfaciat; quod quidem ad justitiam referri perspicuum est: nam etsi inter Deum et homines, propria justitiæ ratio intercedere non potest, cum tam longo intervallo inter se distent; aliquam tamen esse justitiam constat; cujusmodi est inter patrem et filios, inter Dominum et servos.

Tertium.

Tertium est ut homo in Dei gratiam redeat, in cujus offensionem et odium propter peccati fœditatem incurrit. Hæc vero omnia satis declarant pœnitentiam ad virtutem spectare.

XI. Quinque gradus ad pœnitentiam.

Sed docendum est etiam quibus gradibus ad hanc divinam virtutem liceat ascendere.

Primus.

Primum itaque Dei misericordia nos prævenit, cordaque nostra ad se convertit. Quod cum precaretur Propheta: Converte, inquit, nos, Domine, ad te, et convertemur[1].

Secundus.

Deinde hoc lumine illustrati per fidem ad Deum animo tendimus: Credere enim oportet accedentem ad Deum, ut Apostolus testatur[2], quia est, et inquirentibus se remunerator sit.

Tertius.

Præterea motus timoris consequitur, et, suppliciorum acerbitate proposita, animus a peccatis revocatur, atque huc videntur spectare illa Isaiæ verba: Sicut quæ concepit, cum appropinquaverit ad partum, dolens clamat in doloribus suis[3], sic facti sumus.

Quartus.

Huc deinde accedit spes impetrandæ a Deo misericordiæ, qua erecti vitam et mores emendare constituimus.

[1] Thren. 5, 21 — [2] Hebr. 11 6. — [3] Isai. 26. 17.

Quintus.

Postremo charitate corda nostra accenduntur, ex qua liberalis ille timor probis et ingenuis filiis dignus oritur; atque ita unum illud veriti, ne qua in re Dei majestatem lædamus, peccandi consuetudinem omnino deserimus.

XII. Pœnitentiæ cœlum promittitur.

Hisce igitur quasi gradibus ad hanc præstantissimam pœnitentiæ virtutem pervenitur; quæ prorsus divina et cœlestis virtus existimanda est, cui scilicet regnum cœlorum sacræ litteræ pollicentur. Nam apud sanctum Matthæum scriptum est : Pœnitentiam agite[1], appropinquavit enim regnum cœlorum. Et apud Ezechielem[2] : Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet. Tum alio loco : Nolo mortem impii, sed ut convertatur impius a via sua et vivat[3]; quod quidem de æterna et beata vita intelligendum esse plane constat.

XIII. Exterior pœnitentia quæ est Sacramentum.

De externa vero pœnitentia docendum est eam esse in qua sacramenti ratio consistit, habereque externas quasdam res sensibus subjectas, quibus declarantur ea quæ interius in anima fiunt.

XIV. Cur a Christo sit institutum hoc Sacramentum.

In primis autem explanandum fidelibus videtur, quare factum sit ut Christus Dominus Pœnitentiam in numerum sacramentorum referri voluerit. Hujus autem rei illa omnino causa fuit ut nobis de remissione peccatorum quam Deus pollicitus est, cum ait : Si impius egerit pœnitentiam, etc., minus dubitare licet; vehementer enim pendere animo de intima pœnitentia opus esset, cum de suo cuique judicio in iis quæ agit, merito timendum sit.

Prima ratio.

Ut igitur Dominus huic nostræ sollicitudini subveniret, pœnitentiæ sacramentum instituit, quo per sacerdotis absolutionem, peccata nobis remissa esse confideremus, conscientiæque nostræ ob fidem quæ sacramentorum virtuti merito habenda est, pacatiores redderemur. Neque enim aliter accipienda est vox sacerdotis peccata nobis legitime condonantis,

[1] Matth. 4. 17. — [2] Ezech. 18. 21. — [3] Id. 33. 11.

quam Christi domini, qui ait paralytico[1]: Confide, fili; remittuntur tibi peccata tua[2].

Secunda ratio.

Deinde vero, cum nemo salutem, nisi per Christum ejusque passionis beneficio, consequi possit, consentaneum nobisque utilissimum fuit ejusmodi sacramentum institui, cujus vi et efficientia Christi sanguinis ad nos defluens, peccata post Baptismum admissa elueret, atque ita reconciliationis beneficium illi uni Salvatori nostro acceptum referre profiteremur.

XV. Pœnitentiam esse Sacramentum probatur.

Quod vero Pœnitentia sacramentum sit, pastores ita facile ostendent: ut enim Baptismus sacramentum est, quia peccata omnia, ac præsertim quod origine contractum fuit, delet; eadem ratione Pœnitentia, quæ peccata omnia post Baptismum voluntate vel actione suscepta tollit, vere et proprie sacramentum dicendum est. Deinde, quod caput est, cum illa quæ extrinsecus tum a pœnitente, tum a sacerdote fiunt, declarent ea quæ interius efficiuntur in anima, quis neget pœnitentiam vera et propria sacramenti ratione præditam esse? siquidem sacramentum sacræ rei signum est: peccator autem quem pœnitet, rerum et verborum notis plane exprimit se animum a peccati turpitudine abduxisse; itemque ex iis quæ a sacerdote geruntur et dicuntur, misericordiam Dei peccata ipsa remittentis facile cognoscimus. Quanquam hoc aperte indicant illa Salvatoris verba[3]: Tibi dabo claves regni cœlorum, et quodcunque solveris super terram erit solutum et in cœlis. Absolutio enim sacerdotis verbis enuntiata, remissionem illam peccatorum signat quam in anima efficit.

XVI. Sacramentum pœnitentiæ iterari potest.

Neque vero solum fideles docendi sunt pœnitentiam in numero sacramentorum habendam esse, sed eorum etiam quæ iterari possunt. Quærenti enim Petro num septies, venia peccati danda esset, Dominus respondit: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies[4]. Quare si cum ejusmodi hominibus agendum sit, qui summæ Dei bonitati et clementiæ diffidere videantur, confirmandus erit illorum animus atque ad spem divinæ gratiæ erigendus. Quod quidem

[1] Matth. 9. 2. — [2] Vide conc. Trid., sess. 14, cap. 1; Innocent. I, epist. 91 inter Aug. — [3] Matth. 16. 19. — [4] Matth. 18. 22.

facile consequentur tum hujus loci et aliorum tractatione, qui in sacris litteris permulti occurrent; tum vero iis rationibus et argumentis quæ ex sanctorum Chrysostomi [1] libro de lapsis, et Ambrosii [2] libris de Pœnitentia petere licebit.

XVII. Materia pœnitentiæ quæ.

Jam, quoniam nihil fideli populo notius esse debet, quam hujus sacramenti materia, docendum est in eo maxime hoc sacramentum ab aliis differre, quod aliorum sacramentorum materia est res aliqua naturalis vel arte effecta; sacramenti vero Pœnitentiæ quasi materia sunt actus pœnitentis, nempe contritio, confessio et satisfactio, ut a Tridentina synodo declaratum est [3]; qui quatenus in pœnitente, ad integritatem sacramenti, et plenam ac perfectam peccatorum remissionem ex Dei institutione requiruntur, hac ratione partes Pœnitentiæ dicuntur.

Nota.

Neque vero hi actus, quasi materia a sancta synodo appellantur, quia veræ materiæ rationem non habeant; sed quia ejus generis materiæ non sint, quæ extrinsecus adhibeatur, ut aqua in Baptismo et chrisma in Confirmatione.

XVIII. Quo sensu peccata sint materia pœnitentiæ.

Quod autem ab aliis dictum est, peccata ipsa hujus sacramenti materiam esse, nihil plane diversum dici videbitur, si diligenter attendamus: ut enim ignis materiam ligna esse dicimus, quæ vi ignis consumuntur, ita peccata, quæ Pœnitentia delentur, recte hujus sacramenti materia vocari possunt

XIX. Forma Sacramenti pœnitentiæ.

Sed formæ etiam explicatio a pastoribus prætermittenda non est, quod ejus rei cognitio excitet fidelium animos ad percipiendam summa cum religione hujus sacramenti gratiam. Est autem forma: Ego te absolvo; quam non solum ex illis verbis licet colligere: Quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlis [4]; sed ex eadem Christi Domini doctrina ab apostolis traditam accepimus. Ac quoniam sacramenta id significant quod efficiunt; illa, Ego te absolvo, ostendunt peccatorum remissionem hujus sacramenti administratione effici: planum est hanc esse pœnitentiæ perfectam formam.

[1] Chrysost. tom. 5, lib. de lapsis. repar. et habetur de pœnit. dist. 3, c. Talis. — [2] Ambros. de pœnit. l. 1, cap. 1 et 2; vide Aug. lib. de vera et falsa pœnit., cap. 5, citat. de pœnit. dist. 3, cap. Adhuc instant. — [3] Sess. 24 de pœnit., cap. et can. 4. — [4] Matth. 18. 18.

Sunt enim peccata tanquam vincula quibus constrictæ animæ tenentur et ex quibus Pœnitentiæ sacramento laxantur.

Nota.

Quod quidem non minus vere de illo etiam homine *sacerdos* pronuntiat, qui prius ardentissimæ contritionis vi, *accedente* tamen confessionis voto, peccatorum veniam a Deo consecutus sit.

XX. Formæ pœnitentiæ cur preces addantur.

Adduntur præterea complures preces, non quidem ad formam necessariæ, sed ut ea removeantur quæ sacramenti vim et efficientiam illius culpa cui administratur, impedire possent. Quamobrem peccatores Deo ingentes gratias agant, qui tam amplam potestatem in Ecclesia sacerdotibus tribuerit.

XXI. Præpollent sacerdotes novæ legis sacerdotibus antiquæ.

Neque enim, ut olim in veteri lege[1] sacerdotes testimonio suo aliquem a lepra liberatum esse duntaxat renuntiabant, ita nunc in Ecclesia ea tantum potestas sacerdotibus facta est, ut aliquem a peccatis absolutum esse declarent, sed vere tanquam Dei ministri absolvunt; id quod Deus ipse, gratiæ et justitiæ auctor ac parens, efficit.

XXII. Quid observandum accedendo ad pœnitentiam.

Diligenter vero ritus etiam qui ad hoc sacramentum adhibentur, fideles observabunt; ita enim fiet ut animo magis habeant quæ hoc sacramento consecuti sunt, nimirum se tanquam servos clementissimo Domino, vel filios potius optimo parenti reconciliatos esse; et simul facilius intelligant quid eos facere oporteat, qui velint, velle autem omnes debent, se tanti beneficii gratos et memores probare. Nam quem peccatorum pœnitet, is se humili ac demisso animo ad pedes sacerdotis dejicit, ut cum se tam humiliter gerat, facile possit agnoscere superbiæ radices evellendas esse, a qua omnia scelera quæ deflet, ortum habuerint et enata sint. In sacerdote autem qui in eum legitimus judex sedet, Christi Domini personam et potestatem veneratur. Sacerdos enim, quemadmodum in aliis, ita in Pœnitentiæ sacramento administrando Christi munus exsequitur. Deinde peccata sua pœnitens ita enumerat, ut se maxima et acerbissima animadversione dignum esse fateatur, supplexque delictorum veniam petit. Quæ sane omnia

[1] Levit. 13. 9 et 14. 2.

vetustatis suæ certissima testimonia a sancto Dionysio[1] habent.

XXIII. Quam salutares fructus ex pœnitentia capiantur.

Sed nihil profecto tam proderit fidelibus, nihilque majorem illis alacritatem pœnitentiæ suscipiendæ afferet, quam si a parochis sæpe explicatum fuerit, quantam ex ea utilitatem capiamus; vere enim de pœnitentia illud dici posse intelligent, ejus quidem radices amaras, fructus vero suavissimos esse.

Primus.

Pœnitentiæ itaque omnis in eo vis est, ut nos in Dei gratiam restituat, cum eoque summa amicitia conjungat[2].

Secundus et tertius.

Hanc vero reconciliationem interdum in hominibus piis, qui hoc sacramentum sancte et religiose percipiunt, maxima conscientiæ pax et tranquillitas, cum summa Spiritus jucunditate consequi solet.

Quartus.

Nullum est enim tam grave et nefarium scelus quod Pœnitentiæ sacramentum non quidem semel, sed iterum et sæpius non deleat. Qua de re ita Dominus per Prophetam inquit: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet et non morietur : omnium iniquitatum ejus quas operatus est non recordabor[3]. Et sanctus Joannes : Si confiteamur peccata nostra[4]. Et paulo post : Si quis peccaverit, inquit, nullum videlicet peccati genus excipiens, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi[5].

Nota.

Quod autem in Scripturis legimus quosdam a Domino misericordiam non esse consecutos, quamvis eam vehementer imploraverint[6], id vero idcirco factum esse intelligimus quod eos vere atque ex animo delictorum non pœnitebat.

XXIV. Quomodo sit intelligendum peccata quædam esse irremissibilia.

Quare cum ejusmodi sententiæ in sacris litteris, vel apud sanctos Patres occurrunt, quibus videntur affirmare aliqua

[1] In epist. ad Demoph.; vide et Tertull. lib. de pœnit., cap. 9. — [2] Conc. Trid. sess. 14, can. 3, etc., 1 de pœnit. — [3] Ezech. 18. 21. — [4] 1. Joan. 1. 9. — [5] 1. Joan. 2. 1, 2. — [6] Mach. 9. 13; Hebr. 12. 17.

peccata remitti non posse; ita eas interpretari oportet, ut difficilem admodum esse veniæ impetrationem intelligamus. Ut enim morbus aliquis ea re insanabilis dicitur, quod ægrotus ita affectus sit ut salutaris medicinæ vim oderit; sic quoddam est peccati genus, quod non remittitur nec condonatur, propterea quod proprium salutis remedium Dei gratiam repellit. In hanc sententiam a divo Augustino[1] dictum est: Tanta labes est illius peccati cum post agnitionem Dei per gratiam Christi oppugnat aliquis fraternitatem[2], et adversus ipsam gratiam invidiæ facibus agitatur, ut deprecandi humilitatem subire non possit; etiamsi peccatum male conscientia agnoscere et annuntiare cogatur.

XXV. Sine pœnitentia, peccatorum nulla remissio.

Sed, ut ad Pœnitentiam revertamur, hæc adeo propria ejus vis est, ut peccata deleat, ut sine pœnitentia remissionem peccatorum impetrare, aut ne sperare quidem ullo modo liceat: scriptum est enim: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis[3]. Quod quidem de gravioribus et mortiferis peccatis dictum a Domino est: etsi aliquo etiam pœnitentiæ genere indigent leviora peccata, quæ venialia vocantur. Sanctus enim Augustinus inquit[4]: Cum quædam sit pœnitentia, quæ quotidie in Ecclesia pro peccatis venialibus agitur, illa sane frustra esset, si peccata venialia absque pœnitentia dimitti possent.

XXVI. Tres pœnitentiæ partes integrales; quæ.

Sed quoniam de iis rebus quæ aliquo modo in actionem cadunt, non satis est universe loqui, curabunt pastores sigillatim ea tradere, ex quibus veræ et salutari pœnitentiæ ratio a fidelibus percipi queat. Est autem hujus sacramenti proprium, ut præter materiam et formam quæ omnibus sacramentis communia sunt, partes etiam, ut antea diximus, illas habeat quæ tanquam totam integramque pœnitentiam constituant, contritionem scilicet, confessionem et satisfactionem, de quibus divus Chrysostomus[5] his verbis loquitur: Pœnitentia cogit peccatorem omnia libenter sufferre: in corde ejus contritio, in ore confessio, in opere tota humilitas vel fructifera satisfactio[6].

[1] Lib. de serm. Domini in monte, c. 42 et 44, et retract. lib. 8, cap. 19. — [2] Aug. serm. 1 de verbis Domini, et epist. 50 ad Bonif. — [3] Luc. 13. 3 et 5. — [4] Lib. 50, item epist. 168 et Ench., c. 74. — [5] Homil. 11 quæ est de pœnit. — [6] Vide conc. Trid. 14 de pœnit., c. 3 et can. 4; Item conc. Flor. in doctr. de sacram.

XXVII. Partium pœnitentiæ qualitas explicatur.

Hæ autem partes ex earum partium genere esse dicuntur, quæ ad aliquod totum constituendum necessariæ sunt; quoniam quemadmodum hominis corpus ex pluribus membris constat, manibus, pedibus, oculis et aliis hujusmodi partibus quarum aliqua si desit, merito imperfectum videatur; perfectum vero, si nulla desideretur: eodem etiam modo pœnitentia ex hisce tribus partibus ita constituitur ut, quamvis, quod ad ejus naturam attinet, contritio et confessio, quibus homo justus efficitur, satis sit; tamen, nisi tertia etiam pars, id est satisfactio, accedat, aliquid ei omnino ad perfectionem desit necesse sit.

XXVIII. Partium pœnitentiæ connexio.

Quare adeo inter se hæ partes connexæ sunt, ut contritio confitendi et satisfaciendi consilium et propositum inclusum habeat; confessionem contritio et satisfaciendi voluntas; satisfactionem vero duæ reliquæ antecedant.

XXIX. Cur tribus his partibus pœnitentia constet.

Harum autem trium partium eam rationem afferre possumus quod animo, verbis et re ipsa peccata in Deum committantur. Quare consentaneum fuit ut nos ipsos Ecclesiæ clavibus subjicientes, quibus rebus Dei sanctissimum numen a nobis violatum esset, iisdem etiam jus iram placare et peccatorum veniam ab eo impetrare conaremur. Sed idem etiam alio argumento confirmari potest. Etenim pœnitentia est veluti quædam delictorum compensatio, ab ejus voluntate profecta, qui deliquit, ac Dei arbitrio, in quem peccatum commissum est, constituta. Quare et voluntas compensandi requiritur, in quo maxime contritio versatur; et pœnitens sacerdotis judicio, qui Dei personam gerit, se subjiciat necesse est, ut pro scelerum magnitudine pœnam constituere in eum possit: ex quo tum confessionis, tum satisfactionis ratio et necessitas perspicitur.

XXX. Contritio definitur et explicatur.

Quoniam vero harum partium vim et naturam tradere fidelibus oportet, prius incipiendum est a contritione, eaque diligenter explicanda. Neque enim ad ullum temporis punctum, cum in memoriam præterita peccata redeunt, vel cum aliquid offendimus, contritione animus debet vacare. Hanc Patres in concilio Tridentino[1] ita definiunt: Contritio est animi dolor

[1] Sess. 14 de Pœnitentia.

ac detestatio de peccato commisso, cum proposito non peccandi de cætero; et paulo post, de contritionis motu subjicitur: Ita demum præparat ad remissionem peccatorum, si cum fiducia divinæ misericordiæ et voto præstandi reliqua conjunctus sit, quæ ad rite suscipiendum hoc sacramentum requiruntur.

XXXI. Vis et efficacitas contritionis in quo sita.

Ex hac itaque definitione intelligent fideles, contritionis vim in eo tantum positam non esse, ut quis peccare desinat, aut propositum ei sit novum vitæ genus instituere, aut ipsum jam instituat; sed in primis male actæ vitæ odium et expiationem suscipiendam esse. Id vero maxime confirmant illi sanctorum Patrum clamores, quos in sacris litteris frequenter profusos esse legimus: Laboravi, inquit David, in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meum [1]; et, Exaudivit Dominus vocem fletus mei; et rursus alius: Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ [2]. Quas certe, et alias hujusmodi voces vehemens quoddam ante actæ vitæ odium et peccatorum detestatio expressit [3].

XXXII. Contritionis dolor non corporis, sed animi est.

Quod autem contritio dolore definita est, monendi sunt fideles, ne arbitrentur eum dolorem corporis sensu percipi: contritio enim est voluntatis actio. Et sanctus Augustinus testatur [4] dolorem pœnitentiæ comitem esse, non pœnitentiam. Verum peccati detestationem et odium doloris vocabulo Patres significarunt, tum quia sacræ litteræ ita utuntur; inquit enim David: Quandiu ponam consilia in anima mea, dolorem in corde meo per diem [5]? tum quia dolor in inferiori animæ parte, quæ vim concupiscendi habet, ex ipsa contritione oritur, ut non incommode contritio dolore definita fuerit, quod dolorem efficiat, ad eumque declarandum pœnitentes vestem etiam mutare soliti sint.

Nota.

De quo Dominus apud sanctum Matthæum inquit: Væ tibi Corozain! væ tibi Bethsaida! quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent [6].

[1] Psal. 6. 7. — [2] Isai. 38. 15. — [3] Vide de pœnit. dist. 1, cap. Et venit, et ib. dist. cap. Totam. — [4] Homil. 50. — [5] Psal. 12. 2. — [6] Matth. 11. 21.

XXXIII. Quam scite hæc pars pœnitentiæ dicatur contritio.

Recte autem contritionis nomen peccati detestationi, de qua loquimur, ad significandam vim doloris impositum est, ducta similitudine a rebus corporeis quæ minutatim saxo aut duriore aliqua materia confringuntur; ut eo vocabulo declararetur corda nostra, quæ superbia obduruerunt, pœnitentiæ vi contundi atque conteri.

Nota.

Quare nullus alius dolor vel parentum et filiorum obitu, vel cujusvis alterius calamitatis causa susceptus hoc nomine appellatur : sed illius tantum doloris proprium est nomen, quo ex amissa Dei gratia atque innocentia afficimur.

XXXIV. Aliis nominibus contritio nuncupatur.

Verum aliis quoque vocabulis eadem res declarari solet; nam et contritio cordis dicitur, quia cordis nomen frequenter sacræ litteræ pro voluntate usurpant; ut enim a corde motionum corporis principium sumitur, ita voluntas reliquas omnes animæ vires moderatur ac regit. Vocatur etiam a sanctis Patribus[1] cordis compunctio, qui libros de contritione conscriptos de compunctione cordis inscribere maluerunt. Etenim quemadmodum ferro tumida ulcera secantur, ut inclusum virus possit erumpere : ita corda, quasi scalpello contritionis adhibito, inciduntur, ut peccati mortiferum virus queant ejicere; quare et scissio cordis a Joele propheta appellata est : Convertimini, inquit, ad me in toto corde vestro, in jejunio, et in fletu, et in planctu, et scindite corda vestra[2].

XXXV. Summus dolor debet esse contritio.

Summum vero et maximum dolorem ex peccatis quæ commissa sunt, suscipiendum esse, ita ut nullus major excogitari possit, facile erit hisce rationibus demonstrare.

Prima ratio.

Nam cum perfecta contritio sit charitatis actio quæ ab eo timore qui filiorum est, proficiscitur, patet eumdem charitatis et contritionis modum statuendum esse : at quoniam charitas, qua Deum diligimus, perfectissimus est amor[3], hinc fit ut contritio vehementissimum animi dolorem conjunctum habeat : ut enim maxime diligendus est Deus, ita quæ nos a Deo alienant, maxime detestari debemus.

[1] Chrysostomus, de compunctione cordis; Isidorus, de summo bono, libr. 2, c. 12. — [2] Joel. 2. 12. — [3] 1. Joan. 4. 7.

Nota.

In quo etiam illud observandum est, eodem loquendi genere, charitatis et contritionis magnitudinem in sacris litteris significari. De charitate dictum est : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo [1]. Rursus, quod ad contritionem pertinet, clamat Dominus per Prophetam : Convertimini in toto corde vestro [2].

Secunda ratio.

Præterea, sicuti Deus summum bonum est inter omnia quæ diligenda sunt; ita etiam peccatum summum est malum inter omnia quæ odisse homines debent : illud sequitur ut, quam ob causam Deum summe diligendum esse confitemur, ob eamdem rursus peccati summum odium nos capiat necesse sit. Omnibus vero rebus Dei amorem anteponendum esse, ita ut ne vitæ quidem conservandæ causa peccare liceat, aperte nos docent illa Domini verba : Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus [3]; et, Qui voluerit animam suam salvam facere, perdet eam [4].

Tertia ratio.

Sed illud etiam animadvertendum est, ut quemadmodum, sancto Bernardo teste [5], nullus finis et modus charitati præscribitur (Modus enim, inquit ille, diligendi Deum est ipsum diligere sine modo); ita peccati detestationi nullus modus definiatur.

XXXVI. Vehementissima debet esse contritio.

Sit præterea non solum maxima, sed vehementissima atque adeo perfecta, omnemque ignaviam et socordiam excludat. Etenim in Deuteronomio scriptum est : Cum quæsieris Dominum Deum tuum, invenies eum : si tamen toto corde quæsieris et tota tribulatione animæ tuæ [6]; et apud Jeremiam : Quæretis me et invenietis, cum quæsieritis me in toto corde vestro, et inveniar a vobis, ait Dominus [7].

XXXVII. Contritio etsi non tanta, vera tamen est.

Quanquam si id minus consequi nobis liceat ut perfecta sit, vera tamen et efficax contritio esse potest : sæpe enim usu venit ut quæ sensibus subjecta sunt magis quam spiritualia nos

[1] Deut. 6. 5. — [2] Joel. 2. 12. — [3] Matth. 10. 37. — [4] Matth. 26. 25; Marc. 8 35. — [5] Lib. de diligendo Deo, circa med. — [6] Deuter. 4. 29. — [7] Jerem. 29 13.

afficiant. Quare nulli interdum majorem ex filiorum obitu quam ex peccati turpitudine doloris sensum capiunt.

XXXVIII. *Lacrymæ non necessariæ licet optandæ.*

Idem etiam judicium faciendum est, si lacrymæ doloris acerbitatem non consequantur : quæ tamen in pœnitentia summopere optandæ et commendandæ sunt; præclara est enim ea de re sancti Augustini[1] sententia : Non sunt, inquit, in te christianæ charitatis viscera, si luges corpus, a quo recessit anima; animam vero, a qua recessit Deus, non luges. Atque huc spectant illa Salvatoris nostri verba quæ supra allata sunt : Væ tibi Corozain! væ tibi Bethsaida! quia si in Tyro et Sydone actæ essent virtutes quæ factæ sunt in vobis, olim in cinere et cilicio pœnitentiam egissent[2]. Tametsi ad eam rem comprobandam satis esse debent clarissima Ninivitarum[3], Davidis[4], Peccatricis[5], apostolorum principis[6] exempla, qui omnes plurimis lacrymis Dei misericordiam implorantes, peccatorum veniam impetrarunt.

XXXIX. *Singula peccata mortalia contritione detestanda*

Maxime autem hortandi et monendi sunt fideles, ut ad singula mortalia crimina proprium contritionis dolorem adhibere studeant. Ita enim Ezechias contritionem describit, cum ait : Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ[7]. Etenim recogitare omnes annos, est sigillatim peccata excutere, ut ea ex animo doleamus. Sed apud Ezechielem quoque scriptum legimus : Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, vita vivet[8]. Atque in hanc sententiam sanctus Augustinus[9] inquit : Consideret peccator qualitatem criminis in loco, in tempore, in veritate, in persona.

Nota.

Neque tamen hac in re desperent fideles de summa Dei bonitate et clementia; is enim cum nostræ salutis cupidissimus sit, nullam moram ad tribuendam nobis veniam interponit; sed peccatorem paterna charitate complectitur, simul atque ille se collegerit et universe peccata sua detestatus, quæ deinde alio tempore, si facultas erit, singula in memoriam reducere ac detestari in animo habeat, ad Dominum se conver-

[1] Serm. 41 de sanctis. — [2] Matth. 11. 21. — [3] Jon. 3. 5. — [4] Psal. 6 et 50. — [5] Luc. 7. 37, 7, 50. — [6] Matth. 26. 75. — [7] Isai. 38. 15. — [8] Ezech. 18. 21. — [9] Lib. de vera et falsa relig., cap. 14.

terit; ita enim nos per Prophetam jubet sperare, cum inquit: Impietas impii non nocebit ei, in quacumque die conversus fuerit ab impietate sua[1].

XL. Ad veram contritionem quot necessaria.

Ex his igitur colligi poterunt quæ ad veram contritionem maxime sunt necessaria: de quibus fidelem populum accurate oportebit docere, ut quisque intelligat qua ratione comparare eam possit, regulamque habeat qua dijudicet quantum absit ab ejus virtutis perfectione.

Primum.

Primum enim necesse est peccata omnia, quæ admisimus, odisse et dolere; ne, si quædam tantum doleamus, ficta et simulata, neque salutaris pœnitentia a nobis suscipiatur. Nam, ut a sancto Jacobo apostolo dictum est: Quicumque totam legem servaverit, offendit autem in uno, factus est omnium reus[2].

Secundum.

Alterum est, ut ipsa contritio, confitendi et satisfaciendi voluntatem conjunctam habeat: de quibus postea suo loco agetur.

Tertium.

Tertium est, ut pœnitens vitæ emendandæ certam et stabilem cogitationem suscipiat. Hoc vero Propheta his verbis aperte nos docuit: Si impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, et custodierit omnia præcepta mea, et fecerit judicium et justitiam, vita vivet et non morietur; omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor[3]; et paulo post: Cum averterit se impius ab impietate sua, quam operatus est, et fecerit judicium et justitiam, ipse animam suam vivificabit. Ac paucis interjectis: Convertimini, inquit, et agite pœnitentiam ab omnibus iniquitatibus vestris, et non erit vobis in ruinam iniquitas: projicite a vobis omnes prævaricationes vestras, in quibus prævaricati estis, et facite vobis cor novum. Idem etiam Christus Dominus mulieri quæ in adulterio deprehensa est, præscripsit: Vade, inquit, et jam amplius noli peccare[4]. Item paralytico illi quem ad probaticam piscinam curaverat: Ecce, ait, sanus factus es, jam noli peccare[5].

[1] Ezech. 33. 12. — [2] Jac. 2. 10. — [3] Ezech. 18. 21 — [4] Joan. 8. 11. — [5] Id. 5. 14.

XLI. Exemplo hæc comprobantur.

Sed natura quoque ipsa et ratio plene ostendunt duo illa ad contritionem esse in primis necessaria, dolorem scilicet peccati admissi, et propositum cautionemque ne quid hujusmodi in posterum committatur. Nam qui amico reconciliari velit, quem injuria aliqua affecerit, et doleat oportet, quod in eum injuriosus et contumeliosus fuerit; et diligenter reliquo tempore provideat, ne qua in re amicitiam læsisse videatur. Quæ duo obedientiam adjunctam habeant necesse est : hominem enim legi, sive naturali et divinæ, sive humanæ, quibus subjectus est, parere convenit. Quare si quid pœnitens alteri, per vim, aut per fraudem abstulit, restituat oportet; itemque alicujus aut commodi, aut officii compensatione illi satisfaciat, cujus dignitatem aut vitam dicto factove violavit; tritum enim est omnium sermone, quod apud sanctum Augustinum legimus : Non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum[1]

Quartum.

Neque vero inter cætera quæ ad contritionem maxime pertinent, minus diligenter et necessario curandum est, ut quidquid injuriarum ab altero acceperis, id totum remittatur ac condonetur. Ita enim Dominus et Salvator noster monet atque denuntiat : Si dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra[2]. Hæc sunt quæ fidelibus in contritione observanda sunt; cætera quæ ad hanc rem colligi a pastoribus facile poterunt, efficient quidem ut in suo genere contritio sit magis perfecta et absoluta; verum adeo necessaria existimanda non sunt, ut sine his veræ et salutaris pœnitentiæ ratio constare non possit.

XLII. Fructus contritionis securus.

Sed quoniam non satis esse pastoribus debet si ea doceant quæ ad salutem videntur pertinere, nisi etiam omni cura et industria laborent ut fideles ad eam ipsam rationem quæ illis præscripta est, vitam actionesque suas dirigant, vehementer proderit contritionis vim et utilitatem sæpius proponere. Nam cum pleraque alia pietatis studia, veluti beneficia in pauperes, jejunia, preces et alia id genus sancta et honesta opera, hominum culpa a quibus proficiscuntur, a Deo interdum repu-

[1] Epist. 54. — [2] Matth. 6. 14.

dientur; ipsa certe contritio nunquam illi grata et accepta esse non potest. Nam, inquit Propheta : Cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies[1]. Quin etiam statim ut eam mentibus nostris concepimus, peccatorum remissionem nobis a Deo tribui, alio loco ejusdem prophetæ verba illa declarant : Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei[2]. Atque ejus rei figuram in decem leprosis[3] animadvertimus, qui a Salvatore nostro ad sacerdotes missi, antequam ad illos pervenirent, a lepra liberati sunt. Ex quo licet cognoscere veræ contritionis, de qua supra dictum est, eam vim esse, ut illius beneficio omnium delictorum veniam statim a Domino impetremus.

XLIII. Ad praxim contritionis ut sunt inducendi Fideles.

Plurimum etiam valebit ad fidelium mentes excitandas, si pastores rationem aliquam tradiderint, qua se quisque ad contritionem exercere possit.

Primo.

Monere autem oportet ut omnes, conscientiam suam frequenter excutientes, videant num quæ a Deo sive ecclesiasticis sanctionibus præcepta sunt, servaverint.

Secundo.

Quod si quis alicujus sceleris reum se esse cognoverit, statim seipsum accuset, supplexque a Domino veniam exposcat.

Tertio.

Et spatium tum confitendi, tum satisfaciendi sibi dari postulet.

Quarto.

In primisque divinæ gratiæ præsidio se adjuvari petat, ne in posterum eadem illa peccata admittat : quæ admisisse vehementer pœnitet.

XLIV. Odium peccati unde concitandum.

Curandum erit præterea pastoribus ut in peccatum summum fidelium odium concitetur, tum quia summa est illius fœditas et turpitudo, tum quia gravissima damna et calamitates nobis affert : nam Dei benevolentiam, a quo maxima bona accepimus, longeque majora exspectare et consequi licebat, a nobis abalienat et summorum dolorum cruciatibus perpetuo

[1] Ps. 50. 19. — [2] Ps. 31. 5. — [3] Luc. 17. 14.

afficiendos sempiternæ morti nos addicit. Hactenus de contritione.

XLV. Confessio quam utilis.

Nunc ad confessionem, quæ est altera pœnitentiæ pars, veniamus. Quantum vero curæ et diligentiæ in ea explicanda ponere pastores debeant, ex eo facile intelligent, quod omnibus fere piis persuasum est quidquid, hoc tempore, sanctitatis, pietatis et religionis in Ecclesia, summo Dei beneficio, conservatum est, id magna ex parte confessioni tribuendum esse, ut nulli mirandum sit humani generis hostem, cum fidem catholicam funditus evertere cogitat, per ministros impietatis suæ et satellites, hanc veluti christianæ virtutis arcem totis viribus oppugnare conatum esse.

XLVI. Quam necessario instituenda erat Confessio.

Primum itaque docendum est confessionis institutionem nobis summopere utilem atque adeo necessariam fuisse. Ut enim hoc concedamus, contritione peccata deleri, quis ignorat illam adeo vehementem, acrem, incensam esse oportere, ut doloris acerbitas cum scelerum magnitudine æquari conferrique possit; at quoniam pauci admodum ad hunc gradum pervenirent, fiebat etiam ut a paucissimis hac via peccatorum venia speranda esset. Quare necesse fuit ut clementissimus Dominus faciliori ratione communi hominum saluti consuleret, quod quidem admirabili consilio effecit, cum claves regni cœlestis Ecclesiæ tradidit.

XLVII. Contritionem perficit Confessio.

Etenim ex fidei catholicæ doctrina, omnibus credendum et constanter affirmandum est : Si quis ita animo affectus sit, ut peccata admissa doleat, simulque in posterum non peccare constituat; etsi ejusmodi dolore non afficiatur, qui ad impetrandam veniam satis esse possit, ei tamen, cum peccata sacerdoti rite confessus fuerit, vi clavium scelera omnia remitti ac condonari, ut merito a sanctissimis viris Patribus nostris celebratum sit [1], Ecclesiæ clavibus aditum in cœlum aperiri : de quo nemini dubitare fas est, cum a Florentino concilio decretum legamus, Pœnitentiæ effectum esse ablutionem a peccatis.

XLVIII. Emendandi mores medium certissimum Confessio.

Verum ex eo præterea licet cognoscere quantam afferat

[1] Ambr. serm. 1 de quadrag. citatur de pœnit. distinet. 1, c. Ecce nunc; Aug. lib. 2 de adult. conjug. 59; de sacerd. lib. 3 in decreto Eugenii IV.

confessio utilitatem[1], quod iis quorum est corrupta vitæ consuetudo, nihil tam prodesse ad mores emendandos experimur, quam si interdum occultas animi sui cogitationes, facta dictaque omnia prudenti et fideli amico patefaciant, qui eos opera et consilio juvare possit. Quare ad eamdem rationem maxime salutare existimandum est iis qui scelerum conscientia agitantur, ut sacerdoti, tanquam Christi Domini vicario, cui perpetui silentii severissima lex proposita est, animæ suæ morbos et vulnera aperiant : statim enim parata sibi medicamenta invenient, quæ non solum præsentis ægritudinis sanandæ, verum ita præparandæ animæ cœlestem quamdam vim habent, ut deinceps facile futurum non sit, in ejusdem morbi et vitii genus recidere.

XLIX. Malos exercet Confessio.

Neque vero illa confessionis utilitas prætermittenda, quæ ad vitæ societatem et conjunctionem magnopere pertinet : constat enim, si sacramentalem confessionem e christiana disciplina exemeris, plena omnia occultis et nefandis sceleribus futura esse; quæ postea et alia etiam multo graviora, homines, peccati consuetudine depravati, palam committere non verebuntur; etenim confitendi verecundia, delinquendi cupiditati et licentiæ tanquam frenum injicit, et improbitatem coercet.

L. Confessionis sacramentalis descriptio.

Sed jam confessionis utilitate exposita, quæ sit ejus natura et vis pastoribus tradendum erit. Eam igitur definiunt esse peccatorum accusationem, quæ ad sacramenti genus pertinet, eo susceptam ut veniam virtute clavium impetremus.

LI. Peccata quo animo in confessione declaranda.

Recte autem accusatio dicitur, quod peccata ita commemoranda non sunt, quasi scelera nostra ostentemus, ut ii faciunt, qui lætantur cum malefecerint[2]; aut omnino enarranda, ut si rem aliquam gestam otiosis auditoribus delectandi causa exponamus. Verum accusatorio animo ita enumeranda sunt, ut ea etiam in nobis vindicare cupiamus.

LII. Ob veniam impetrandam confitendum.

Veniæ autem impetrandæ causa, peccata confitemur : quoniam hoc judicium longe dissimile est forensibus capitalium

[1] De pœnit. distinct. 6, c. Sacerdos. — [2] Vide Trid. sess. 14 de pœnit., c. 5 et can. 6.

rerum quæstionibus, in quibus confessionis pœna et supplicium, non culpæ liberatio et errati venia constituta est. In eamdem fere sententiam, quamvis aliis verbis, sanctissimi Patres videntur confessionem definiisse, veluti cum sanctus Augustinus inquit[1]: Confessio est, per quam morbus latens spe veniæ aperitur; et sanctus Gregorius: Confessio est peccatorum detestatio, quarum utraque, quod in superiori definitione continetur, facile ad eam referri poterit.

LIII. Confessio a Christo instituta.

Sed jam, quod omnium maxime faciendum est, docebunt parochi ac sine ulla dubitatione fidelibus tradent, hoc sacramentum a Christo Domino, qui bene omnia, et unius salutis nostræ causa fecit, ob ejus summam bonitatem et misericordiam institutum esse. Apostolis enim post resurrectionem unum in locum congregatis, insufflavit, dicens: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis, retenta sunt[2].

LIV. Sacerdotibus facienda Confessio.

Cum igitur Dominus potestatem retinendi et remittendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est ipsos etiam ea de re judices constitutos fuisse. Atque idem significare visus est Dominus, cum apostolis id negotii dedit, ut Lazarum a mortuis excitatum a vinculis solverent[3], quibus constrictus erat; nam sanctus Augustinus[4] eum locum ita explanat: Ipsi, inquit, sacerdotes plus jam possunt proficere, plus confitentibus parcere quibus crimen remittunt: Dominus scilicet per ipsos apostolos Lazarum, quem jam suscitaverat, obtulit discipulis solvendum, ostendens potestatem solvendi esse concessam sacerdotibus. Quo etiam pertinet quod iis qui a lepra in itinere curati sunt, præceperat ut sacerdotibus se ostenderent, illorumque judicium subirent[5]. Cum igitur Dominus potestatem remittendi et retinendi peccata sacerdotibus tribuerit, perspicuum est ipsos etiam ea de re judices constitutos fuisse. At quoniam, ut sancta Tridentina synodus[6] sapienter admonuit, de qualibet re verum judicium fieri, atque in repetendis criminum pœnis justitiæ modus teneri non potest, nisi plane cognita et perspecta causa fuerit; ex eo sequitur ut pœniten-

[1] August. lib. 50. hom. 49 et citat. de pœnit. distinct. 1, c. Agite; Orig. hom. in psalm. 31; Chrysost. de sacerdot. lib. 3. — [2] Joan. 20. 22, 23. — [3] Joan. 11. 44. — [4] De vera et falsa pœnit., cap. 16. et serm. 8 de verbis Domini. — [5] Luc. 17 14. — [6] Sess. 14, c. 5 et can. 7 de pœnit.

tium confessione sigillatim peccata omnia sacerdotibus patefacienda sint [1].

LV. Prædictorum confirmatio.

Hæc igitur pastores docebunt, quæ a sancta Tridentina synodo decreta ac perpetuo a catholica Ecclesia tradita *sunt*. *Si* enim sanctissimos Patres attente legimus, nusquam non apertissima testimonia occurrent, quibus confirmetur hoc sacramentum a Christo Domino institutum esse, et confessionis sacramentalis legem quam illi ἐξομολόγησιν et ἐξαγόρευσιν græco vocabulo appellant, tanquam evangelicam accipiendam esse. Quod si etiam veteris Testamenti figuras exquirimus, sine dubio ad peccatorum confessionem videntur pertinere varia illa sacrificiorum genera, quæ ad expianda diversi generis peccata a sacerdotibus fiebant.

LVI. De cæremoniis ad Confessionem adhibendis.

Sed quemadmodum confessionem a Domino Salvatore institutam esse fideles docendi sunt; ita etiam monere eos oportet quosdam ritus et solemnes cæremonias Ecclesiæ auctoritate additas esse, quæ etsi ad sacramenti rationem non spectant, ejus tamen dignitatem magis ante oculos ponunt, et confitentium animos pietate accensos ad Dei gratiam facilius consequendam præparant. Cum enim aperto capite ad pedes sacerdotis abjecti, demisso in terram vultu, supplices manus tendentes, aliaque hujusmodi christianæ humilitatis signa dantes, quæ ad sacramenti rationem necessaria non sunt, peccata confitemur; ex his perspicue intelligimus, tum in sacramento cœlestem vim agnoscendam, tum a nobis divinam misericordiam summo studio requirendam atque efflagitandam esse.

LVII. Confessionis necessitas.

Jam vero nemo existimet confessionem a Domino quidem institutam, sed ita tamen ut ejus usum necessarium esse non edixerit. Etenim sic statuant fideles oportet, eum qui mortali scelere premitur, confessionis sacramento ad spiritualem vitam revocandum esse : quod quidem pulcherrima translatione a Domino aperte significatum videmus, cum hujus sacramenti administrandi potestatem, clavem regni cœlorum appellavit [2].

[1] Sacerdotes esse peccatorum judices docent August. libr. 20 de Civit. Dei, c. 9; Hieron. ep. 1 ad Heliod.; Chrysost. lib. 3 de sacerd. et hom. 5 de verbis Isaiæ; Gregor. homil. 26 in Evang.; Ambr. l. 2 de Cain., cap. 4; Trid. sess. 14 de pœnit., cap. 5, can. 7. — [2] Matth. 16. 19.

Ut enim locum aliquem ingredi nemo potest, sine ejus opera cui claves commissæ sunt, sic intelligimus neminem in cœlum admitti, nisi fores a sacerdotibus, quorum fidei claves Dominus tradidit, aperiantur. Aliter enim nullus plane clavium usus in Ecclesia esse videbitur, ac frustra is cui clavium potestas data est, quempiam cœli aditu prohibebit, si tamen alia via introitus patere queat. Hoc vero præclare a sancto Augustino[1] cognitum est, cum inquit : Nemo sibi dicat, Occulte ago apud Dominum pœnitentiam; novit Deus qui mihi ignoscat, quid in corde ago : ergo sine causa dictum, Quæ solveritis in terra, soluta erunt in cœlo[2] ? ergo sine causa claves datæ sunt Ecclesiæ Dei ? Atque in eamdem sententiam sanctus Ambrosius[3] in libro de pœnitentia scriptum reliquit, cum novatianorum hæresim convelleret, qui soli Domino potestatem peccata remittendi reservandam asserebant : Ecquis Deum, inquit, magis veneratur, an qui mandatis illius obtemperat, an qui resistit ? Deus nobis jussit ejus ministris obtemperare; quibus cum pareamus, honorem soli Deo deferimus.

LVIII. Qua ætate confiteri teneamur.

Sed cum minime dubitari possit confessionis legem ab ipso Domino latam et constitutam esse, sequitur ut videndum sit quinam, quo ætatis et anni tempore ei parere debeant. Primum itaque ex Lateranensi concilii canone[4], cujus initium est, Omnis utriusque sexus, perspicitur neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam ætatem, qua rationis usum habere potest : neque tamen ea ætas certo aliquo annorum numero definita est. Sed illud universe statuendum videtur, ab eo tempore confessionem puero indictam esse, cum inter bonum et malum discernendi vim habet, in ejusque mentem dolus cadere potest. Nam cum ad id vitæ tempus quisque pervenerit, in quo de salute æterna deliberandum est, tum primum sacerdoti peccata confiteri debet, cum aliter salutem sperare nemini liceat, qui scelerum conscientia premitur.

LIX. Quo tempore sit confitendum.

Quo vero potissimum tempore confiteri oporteat eo canone, de quo antea diximus, sancta Ecclesia decrevit; jubet enim semel saltem quotannis fideles omnes peccata sua confiteri. Verum si quid salutis nostræ ratio postulet consideremus, profecto, quoties vel mortis periculum imminet, vel aliquam rem

[1] Lib. 50, homil. hom. 49. — [2] Matth. 18. 18. — [3] Lib. 1 de pœnit, cap. 2. — [4] Lateran. concil. cap. 21.

tractare aggredimur, cujus tractatio homini peccatis contaminato non conveniat, veluti cum sacramenta administramus aut percipimus, toties confessio prætermittenda non est. Atque idem omnino servare oportet cum veremur ne nos alicujus culpæ, quam admiserimus, oblivio capiat. Neque enim peccata confiteri possumus, quæ non meminimus; neque peccatorum veniam a Domino impetramus, nisi ea Pœnitentiæ sacramentum per confessionem deleat.

LX. Ut esse debet integra confessio.

Sed quoniam multa in confessione observanda sunt, quorum alia ad sacramenti naturam pertinent, alia non ita necessaria sunt, de his accurate agendum erit. Neque enim desunt libelli et commentarii, ex quibus facile est horum omnium explicationem depromere. Illud autem in primis doceant Parochi, in confessione curandum esse ut integra et absoluta sit.

LXI. Mortalia omnia confiteri oportet, etsi occulta.

Etenim omnia mortalia peccata sacerdoti aperire oportet; nam venialia, quæ nos a Dei gratia non divellunt, et in quæ frequentius labimur, tametsi recte atque utiliter, quod priorum usus demonstrat, confitemur, tamen sine culpa prætermitti, multisque aliis rationibus expiari possunt [1].

At mortifera peccata, ut jam diximus, singula enumeranda sunt, quamvis etiam occultissime lateant et ejus generis sint, quæ duobus tantum extremis Decalogi capitibus interdicuntur. Sæpe enim evenit ut ea gravius animam vulnerent, quam illa quæ aperte ac palam peccare homines solent. Ita vero a sancta Tridentina synodo [2] definitum, atque a catholica Ecclesia semper traditum est, quemadmodum sanctorum Patrum testimonia declarant. Est enim apud sanctum Ambrosium [3] in hunc modum : Non potest quis justificari a peccato, nisi confessus fuerit peccatum. Sanctus etiam Hieronymus in Ecclesiasten idem plane confirmat; inquit enim : Si quem serpens diabolus occulte momorderit, et, nullo conscio, eum peccati veneno infecerit, si tacuerit et pœnitentiam non egerit, nec vulnus suum fratri aut magistro voluerit confiteri; magister, qui linguam habet ad curandum, prodesse non poterit. Præterea sanctus Cyprianus in sermone de lapsis [4] apertissime hoc docet, his verbis : Quamvis nullo sacrificii aut libelli facinore

[1] Quomodo venialia dimittantur vide Aug. in Enchir., cap. 17, citatur de pœn. distinct. 3, cap. De quotidianis, et in concil. Toletan. 4, cap. 9. — [2] Sess. 14. de pœnit., c. 5 et cap. 7. — [3] Lib. de paradiso, c. 4, c. 1 super id : Si mordeat serpens. — [4] Circa finem.

constricti sint, quoniam tamen de eo cogitaverunt, idipsum apud sacerdotes Dei dolenter confiteantur. Denique hæc omnium Ecclesiæ doctorum communis vox est atque sententia[1].

LXII. Peccata ut radicitus in confessione evellenda.

Sed in confessione summa illa cura et diligentia adhibenda est quam in rebus gravissimis ponere solemus, omneque studium ita eo conferendum, ut sanemus animæ vulnera et peccati radices evellamus. Neque vero solum peccata gravia narrando explicare oportet, verum etiam illa, quæ unumquodque peccatum circumstant et pravitatem valde augent vel minuunt.

LXIII. Circumstantias peccatum gravantes confiteri oportet.

Quædam enim circumstantiæ adeo graves sunt ut peccati mortiferi ratio ex illis tantum constet: quare hæc omnia semper confiteri oportet. Si quis enim hominem interemerit, explicandum est utrum ille sacris initiatus, an profanus fuerit. Itemque, si cum muliere concubuit, matrimoniine lege libera, aut alterius uxore, aut propinqua, aut alicujus voti sponsione Deo consecrata, aperiat necesse est. Hæc enim diversa peccatorum genera constituunt; ita ut primum quidem simplex fornicatio, alterum adulterium, tertium incestus, quartum sacrilegium a divinarum rerum doctoribus appelletur. Furtum etiam in peccatis numerandum est; verum si quis aureum nummum furetur, levius omnino peccat quam is, qui centum, vel ducentos, vel ingentem aliquam auri vim, præsertim vero qui sacram pecuniam abstulit. Quæ etiam ratio ad locum et ad tempus pertinet, quorum exempla notiora sunt ex multorum libris, quam ut a nobis commemorentur.

Nota. Hæc igitur, ut diximus, enumeranda sunt: quæ vero pravitatem rei magnopere non augent, sine crimine omitti possunt.

LXIV. Peccatum celare in confessione grande crimen, et iteranda confessio.

Sed ad confessionem adeo necessarium est ut, quod antea diximus, integra et absoluta sit, ut, si quis debita opera, alia quidem ex iis quæ explicari debent, prætermittat, alia vero tantummodo confiteatur, non solum ex ea confessione is commodum nullum consequatur, sed etiam novo scelere se ob-

[1] Singula peccata mortalia confiteri oportere docent Aug. lib. de vera et falsa pœnit., cap. 10; Greg. hom. 10. super Ezechiel; Ambr. l. de parad., cap. 14; Hier. in Ecclesiast., cap. 20; Cypr. de lapsis circa fin.; vide et de pœnit. dist. 3 c. Sunt plures, etc., Pluit; et ibid. dist. 1, c. Quem pœnit., et ibid. passim.

stringat; neque ejusmodi peccatorum enumeratio confessionis nomine, in qua sacramenti ratio insit, appellanda est: quin potius pœnitenti confessionem repetere est necesse; seque ipsum illius peccati reum facere, quod sacramenti dignitatem simulatione confessionis violaverit.

LXV. Ex oblivione peccatum omittenti non est iteranda confessio.

At vero, si alia de causa confessioni aliquid defuisse videatur, vel quia pœnitens nonnulla crimina oblitus fuerit, vel quia conscientiæ suæ latebras non ita accurate perquisiverit, cum tamen illud in animo haberet, ut integre peccata omnia confiteretur, nihil ei opus erit confessionem iterare; satis autem habebit si, quando peccata quæ oblitus erat in memoriam reduxerit, ea sacerdoti alio tempore confiteri.

LXVI. Cavenda in examine negligentia.

In quo tamen animadvertendum est, ne forte nimis dissolute et remisse conscientiam nostram scrutati simus, adeoque negligenter peccata admissa memoria repetere studuerimus, ut ea ne recordari quidem voluisse merito videri possimus: id enim si factum fuerit, confessionem iterare omnino oportebit.

LXVII. Nuda, simplex et aperta sit.

Præterea curandum est ut confessio nuda, simplex et aperta sit, non artificiose composita, ut a nonnullis fit, qui potius vitæ suæ rationem exponere, quam peccata confiteri videntur. Ea enim confessio esse debet, quæ nos tales sacerdoti aperiat, quales nos ipsos novimus, certaque pro certis ac dubia pro dubiis demonstret.

Nota. Quod si vel peccata non recensentur, vel alieni a re quam tractamus sermones inseruntur, perspicuum est confessionem hac virtute carere.

LXVIII. Prudens et verecunda.

Vehementer etiam commendandi sunt, qui prudentiam et verecundiam in explicandis rebus adhibent. Neque enim nimis multis verbis agendum est; sed, quæ ad cujusque peccati naturam et rationem pertinent, brevi oratione quæ modestiam conjunctam habeat, aperienda sunt.

LXIX. Secreta.

Illud vero tum confitenti, tum sacerdoti maxime laborandum est, ut eorum sermo in confessione secreto habeatur.

Nota. Quare fit, ut nemini omnino neque per nuncium,

neque per litteras, quoniam ea ratione nihil jam occulte agi potest, peccata confiteri liceat.

LXX. Frequens.

Sed nulla res fidelibus adeo curæ esse debet, quam ut frequenti peccatorum confessione animam studeant expiare. Etenim cum aliquis mortifero scelere urgetur, nihil ei magis salutare esse potest, ob multa quæ impendent vitæ pericula, quam statim peccata sua confiteri. Nam ut sibi quisque diuturnum vitæ spatium polliceri queat, turpe profecto est, cum in eluendis corporis aut vestium sordibus tam diligentes simus, non eadem saltem diligentia curare ne animæ splendor turpissimis peccati maculis obsolescat.

LXXI. Legitimus confessionis minister sacerdos ordinarius.

Sed jam de ministro hujus sacramenti dicendum est. Eum autem sacerdotem esse, qui ordinariam aut delegatam absolvendi potestatem habeat, ex ecclesiasticis sanctionibus satis apparet : habeat enim oportet non solum ordinis, verum etiam jurisdictionis potestatem, qui hoc munere fungi debet. Illustre vero hujus ministerii testimonium præbent illa Domini verba apud sanctum Joannem : Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt[1] : neque enim omnibus sed apostolis tantum hæc dicta fuisse constat, quibus in hac functione sacerdotes succedunt; idque etiam maxime consentaneum est. Nam cum omne gratiæ genus, quæ hoc sacramento tribuitur, a Christo capite ad membra derivetur; merito debent corpori Christi mystico, id est fidelibus, illud administrare, qui soli verum ejusdem corpus conficiendi potestatem habent, cum præsertim fideles hoc ipso Pœnitentiæ sacramento ad sacram Eucharistiam sumendam apti idoneique reddantur.

Nota. Verum quanta olim religione in antiquissima Ecclesia jus ordinarii sacerdotis conservatum fuerit, ex veteribus Patrum decretis facile intelligitur, quibus cautum est ne quis episcopus aut sacerdos in alterius parochia aliquid gerere auderet, sine ejus auctoritate, qui illi præesset, aut nisi magna necessitas cogere videretur. Ita vero ab Apostolo sancitum est, cum Tito præcepit[2] ut in singulis civitatibus sacerdotes constitueret qui scilicet doctrinæ et sacramentorum cœlesti pabulo fideles alerent et educarent.

[1] Joan. 29. 23. — [2] Tit. 1. 5.

LXXII. In articulo mortis quilibet sacerdos est minister confessionis.

Quanquam si mortis periculum imminet et proprii sacerdotis facultas non datur, ne hac occasione aliquis pereat, in Ecclesia Dei custoditum fuisse, concilium Tridentinum docet ut unicuique sacerdoti liceret, non solum omni peccatorum genere, cujuscumque potestatis sit, illa condonare, sed etiam ab excommunicationis vinculo solvere[1].

LXXIII. Qualitates ministri confessionis.

Jam, præter ordinis et jurisdictionis potestatem, *quæ prorsus necessaria sunt*, in primis opus est ut hujus *sacramenti* minister tum scientia et eruditione, tum prudentia præditus sit : judicis enim et medici simul personam gerit.

Doctus.

Ac quod ad primum attinet, satis constat non vulgarem scientiam necessariam esse, qua et peccata investigare, et ex variis peccatorum generibus, quæ gravia, quæ levia sint, pro cujusque hominis ordine et genere judicare possit.

Prudens.

Ut autem medicus est, summa quoque prudentia indiget[2]. Etenim diligenter providendum est ut ea remedia ægroto adhibeantur, quæ ad illius animam sanandam et in posterum contra morbi vim muniendam aptiora esse videantur.

Integer vitæ.

Ex quo poterunt fideles intelligere, cuivis maximo studio curandum esse ut eum sibi sacerdotem deligat, quem vitæ *integritas*, doctrina, prudens judicium commendet, qui, et quantum in eo officio, cui præest, ponderis ac momenti sit, et quæ cuique sceleri pœna conveniat, et qui solvendi, vel ligandi sint, optime noverit.

LXXIV. Peccata pœnitentis revelare strictissime cautum.

Sed quoniam nemo est qui non vehementer cupiat scelera et turpitudinem suam occultari, monendi sunt fideles nihil esse quod timeant, ne ea quæ ipsi confessione patefecerint, a sacerdote ulli unquam indicentur, neve aliquod ex ea periculi genus sibi ullo tempore creari possit : sacræ enim sanctiones gravissime in eos sacerdotes animadverti voluerunt, qui peccata omnia, quæ aliquis eis confessus fuerit, perpetuo et religioso silentio compressa non tenuerint[3]. Quare in concilio La-

[1] Sess. 14. c. 6 de pœnit. — [2] Ex Basil. in reg. brevibus 229. — [3] Ex Leonis papæ, epist. 80.

teranensi[1] magno ita legimus : Caveat omnino sacerdos, ne verbo, vel signo, vel alio quovis modo prodat aliquatenus peccatorem.

LXXV. Carpitur negligentia peccatorum.

Sed jam ordo rerum postulat, cum de ministro dictum sit, ut quædam præcipua capita explicentur, quæ ad confessionis usum et tractationem non parum sunt accommodata. Magna enim fidelium pars, quibus vulgo nihil longius videri solet, quam ut dies illi, qui ecclesiastica lege confessioni præfiniti sunt, effluant ; tantum absunt a christiana perfectione, ut vix peccatorum suorum meminerint, quæ sacerdoti patefacienda essent, nedum cætera diligenter curent, quæ ad divinam gratiam conciliandam vim habere maximam perspicuum est.

LXXVI. An pœnitens sit contritus, diligenter observandum.

Quare cum illorum saluti omni studio succurrendum sit, hoc primum sacerdotes in pœnitente diligenter observabunt, si veram peccatorum suorum contritionem habeat, certumque illi sit ac deliberatum in posterum a peccatis abstinere.

LXXVII. Cum contritus reperitur, ad quid hortandus pœnitens.

Quod si ita animo affectum esse animadverterint, moneant et vehementer hortentur, ut pro tanto et tam singulari beneficio maximas gratias Deo agat, ab eoque cœlestis gratiæ præsidium petere nunquam desinat : quo munitus ac tectus facile poterit pravis cupiditatibus resistere ac repugnare. Docendus est etiam ut nullum patiatur esse diem, quin aliquid de passionis Domini nostri mysteriis meditetur, ad eumque imitandum et summa charitate amandum ipse se excitet atque inflammet : hac enim meditatione assequetur ut ab omnibus dæmonis tentationibus in dies se tutiorem esse sentiat. Neque enim ulla alia est causa, cur tam cito vel leviter ab hoste impugnati, animo et viribus succumbamus, quam quod ex cœlestium rerum meditatione divini amoris ignem concipere non studemus, quo mens recreari atque erigi possit.

LXXVIII. Si contritus non videatur, quid agendum.

Sin autem sacerdos intellexerit eum, qui velit confiteri, adeo peccata sua non dolere, ut vere contritus dicendus sit, conetur magno contritionis desiderio eum afficere, ut deinde hujus præclari doni cupiditate incensus, illud a Dei misericordia petere et efflagitare in animum inducat.

[1] Cap. 21.

LXXIX. Cum excusante vel minuente peccata quid agendum.

In primis autem reprimenda est quorumdam superbia, qui scelera sua excusatione aliqua vel defendere, vel minora facere nituntur. Nam, exempli causa, cum aliquis fateatur se ira vehementius commotum fuisse, statim hujus perturbationis causam in alium confert, a quo prius sibi injuriam factam esse queritur. Monendus itaque est hoc elati animi et hominis peccati sui magnitudinem vel despicientis, vel plane ignorantis, signum esse : tum vero ejusmodi excusationis genus ad augendum potius quam minuendum peccatum pertinere. Nam qui ita factum suum probare contendit, hoc videtur profiteri se tunc patientia usurum esse, cum a nemine injuria lædetur, quo quidem nihil homine christiano indignius esse potest. Etenim cum illius vicem dolere maxime debuerit, qui injuriam fecit, tamen non peccati pravitate commovetur, sed fratri irascitur : ac cum ei præclara occasio oblata fuerit, ut Deum patientia colere et fratrem mansuetudine sua corrigere possit, salutis materiam ad perniciem suam convertit.

LXXX. Cum erubescentibus confiteri quid agendum.

Perniciosior autem est illorum culpa existimanda, qui, stulta quadam verecundia impediti, peccata confiteri non audent. Iis igitur hortando animos addere oportet, monendique sunt nihil esse quod vitia sua aperire vereantur, nullique mirum videri debere, si intelligat homines peccare : qui quidem communis est omnium morbus et in humanam imbecillitatem proprie cadit.

LXXXI. Cum pigris et conscientiam negligentibus quid.

Alii sunt qui, vel quod raro peccata confiteri solent, vel quod nullam curam et cogitationem in prævestigandis suis sceleribus posuerunt, nec commissa confessione expedire, nec unde ejus officii initium ducendum sit, satis sciunt : quos certe acrius objurgare opus est, atque in primis docere, priusquam ad sacerdotem aliquis adeat, omni studio curandum esse, ut peccatorum suorum contritione commoveatur; id vero præstari nullo modo posse, nisi ea reminiscendo sigillatim recognoscere studeat.

LXXXII. Vide quid agendum:

Quare si sacerdos hujusmodi homines prorsus imparatos esse cognoverit, humanissimis verbis a se dimittet, hortabiturque ut ad recogitanda peccata aliquod spatium sumant ac

deinde revertantur; quod si forte affirmaverint se in eam rem omne studium et diligentiam suam contulisse (quoniam sacerdoti maxime verendum est ne semel dimissi, amplius non redeant), audiendi erunt, præsertim vero si emendandæ vitæ studium aliquod præ se ferant, adducique possint ut negligentiam suam accusent, quam se alio tempore diligenti et accurata meditatione compensaturos promittant: in quo tamen magna cautio adhibenda est.

Nota. Si enim, audita confessione, judicaverit neque in enumerandis peccatis diligentiam, neque in detestandis dolorem pœnitenti omnino defuisse, absolvi poterit; sin autem utrumque in eo desiderari animadverterit, auctor illi et suasor erit ut majorem curam, quod antea dictum est, in excutienda conscientia adhibeat, hominemque, ut blandissime poterit, tractatum dimittet.

LXXXIII. Pudori quorumdam remedium afferendum

Sed quoniam interdum contingit ut mulieres, alicujus sceleris in priori confessione oblitæ, iterum ad sacerdotes non audeant redire, quod vereantur ne vel in suspicionem magnæ improbitatis populo veniant, vel singularis religionis laudem quærere existimentur; sæpe, tum publice, tum privatim, docendum est neminem tanta memoria esse qui omnia sua facta, dicta et cogitata meminisse queat; quapropter fideles nulla re deterrendos esse, quominus ad sacerdotem revertantur, si in memoriam alicujus criminis redierint, quod antea fuerit prætermissum. Hæc igitur alia hujus generis multa in confessione a sacerdotibus observanda erunt.

LXXXIV. De satisfactione.

Nunc ad tertiam Pœnitentiæ partem, quæ satisfactio appellatur, veniendum est. Primum itaque satisfactionis nomen et vis exponenda est. Hinc enim catholicæ Ecclesiæ hostes amplam occasionem dissidii et discordiæ, cum maxima christiani populi pernicie, arripuerunt.

LXXXV. Quid sit satisfactio.

Est autem satisfactio rei debitæ integra solutio: nam quod satis est, ei nihil videtur deesse. Quare cum de gratiæ reconciliatione loquimur, idem satisfacere significat, quod alteri tantum præstare quantum irato animo ad ulciscendam injuriam satis esse possit; atque ita satisfactio nihil aliud est quam injuriæ alteri illatæ compensatio. Quod autem ad hunc locum

pertinet, satisfactionis nomen divinarum rerum doctores ad declarandam eam compensationem usurparunt, cum homo pro peccatis commissis Deo aliquid persolvit

LXXXVI. Satisfactionis varii gradus.

Quo in genere quoniam multi gradus esse possunt, hinc fit ut satisfactio varie accipiatur.

LXXXVII. Primus est satisfactio Christi.

Ac prima quidem et præstantissima illa est qua pro scelerum nostrorum ratione, etiamsi Deus summo jure nobiscum velit agere, quidquid a nobis debeatur cumulate persolutum est. Hæc vero ejusmodi esse dicitur, quæ nobis Deum propitium et placatum reddidit, eamque uni Christo Domino acceptam ferimus, qui in cruce, pretio pro peccatis nostris soluto, plenissime Deo satisfecit. Neque enim ulla res creata tanti esse potuit, quæ nos tam gravi debito liberaret; atque, ut sanctus Joannes testatur, ipse est propitiatio pro peccatis nostris; non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi [1]. Hæc igitur plena et cumulata est satisfactio, scelerum omnium rationi, quæ in hoc seculo commissa sunt, pariter æqualiterque respondens, cujus pondere hominum actiones apud Deum plurimum valent, ac sine eo nulla prorsus æstimatione dignæ haberentur. Atque huc Davidis verba videntur spectare, qui postquam, secum ipse reputans, illud protulisset: Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi [2]? nihil præter hanc satisfactionem, quam calicis nomine expressit, dignum tot tantisque beneficiis invenire potuit; quare subjecit: Calicem salutaris accipiam et nomen Domini invocabo.

LXXXVIII. Secundus est satisfactio canonica.

Alterum satisfactionis genus, quæ et canonica appellatur, et certo temporis spatio definita perficitur. Quare antiquissimo Ecclesiæ usu receptum est ut, cum pœnitentes a peccatis solvuntur, pœna aliqua eis irrogetur, cujus pœnæ solutio, satisfactio vocari consuevit.

LXXXIX. Tertius est sponte suscepta pœna qualibet.

Eodem vero nomine quodlibet etiam pœnæ genus significatur, quam pro peccatis, non quidem a sacerdote constitutam, sed sponte nostra susceptam atque a nobis ipsis repetitam, sustinemus.

Nota. Verum hæc ad Pœnitentiam, ut sacramentum est,

[1] Joan. 1. 2. 2. — [2] Ps. 115. 22.

minime pertinet; sed illa tantum sacramenti pars censenda est, quam diximus ex præcepto sacerdotis Deo pro peccatis dependi; hoc adjuncto, ut statutum cum animo et deliberatum habeamus, peccata in posterum omni studio vitare.

XC. Satisfacere quid sit?

Ita enim nonnulli definierunt : satisfacere, est Deo debitum honorem impendere. Quod autem nemo debitum honorem Deo possit tribuere, nisi qui peccata omnino vitare constituat, satis apparet. Et satisfacere, est causas peccatorum excidere et eorum suggestioni aditum non indulgere.

Nota hanc definitionem.

In quam sententiam alii censuerunt satisfactionem esse purgationem qua eluitur quidquid sordium propter peccati maculam in anima resedit, atque a pœnis tempore definitis, quibus tenebamur, absolvimur.

XCI. Satisfactio unde necessaria probabitur?

Quæ cum ita sint, facile erit fidelibus persuadere quam necessarium sit ut pœnitentes in hoc satisfactionis studio se exerceant; docendi enim sunt duo esse quæ peccatum consequuntur, maculam et pœnam; ac quamvis semper, culpa dimissa, simul etiam mortis æternæ supplicium apud inferos constitutum condonetur, tamen non semper contingit, quemadmodum a Tridentina synodo[1] declaratum est, ut Dominus peccatorum reliquias et pœnam certo tempore definitam, quæ peccatis debetur, remittat. Cujus rei perspicua sunt exempla in sacris litteris, Genesis tertio capite[2], Numerorum duodecimo[3] et vigesimo secundo[4], et aliis permultis locis : sed illud Davidis clarissimum et maxime illustre intuemur, cui etsi Nathan dixerat : Dominus quoque transtulit peccatum tuum, non morieris[5]; is tamen gravissimas pœnas ultro subiit, Dei misericordiam his verbis die nocteque implorans : Amplius lava me ab iniquitate mea, et a peccato meo munda me : quoniam iniquitatem meam ego cognosco, et peccatum meum contra me est semper[6]. Quibus verbis illud petitum est a Domino, ut non solum crimen, sed pœnam etiam crimini debitam condonaret atque a peccati reliquiis purgatum in pristinum decoris et integritatis statum restitueret. Atque hæc cum summis precibus peteret, eum tamen Dominus, tum filii ex adulterio

[1] Sess. 14, cap. 8, can. 12 et 15. — [2] Genes. 3. 17. — [3] Num. 12. 14. — [4] Num. 22. 33, 34. — [5] 2. Reg. 12. 13. — [6] Ps. 50. 4.

suscepti, tum Absalonis, quem unice diligebat, defectione et morte mulctavit, aliisque pœnis et calamitatibus affecit, quas illi antea intentarat. In Exodo etiam[1] etsi Dominus Mosis precibus exoratus, populo idololatræ pepercerat, tamen minatus est se tanti flagitii graves pœnas repetiturum esse; ipseque Moses testatus est fore ut illud Dominus severissime in tertiam et quartam usque generationem ulcisceretur. Hæc vero a sanctis Patribus[2] in Ecclesia catholica semper tradita esse ipsorum auctoritate apertissime comprobatur.

XCII. In pœnitentia ut in Baptismo pœnæ cum peccatis non remittuntur.

Verum qua de causa actum sit, ut pœna omnis Pœnitentiæ sacramento æque ac Baptismo non condonetur, præclare a sancta Tridentina synodo explicatum est his verbis : Divinæ justitiæ ratio exigere videtur ut aliter ab eo in gratiam recipiantur, qui ante Baptismum per ignorantiam deliquerint; aliter vero qui semel a peccati et dæmonis servitute liberati, et accepto Spiritus sancti dono, scientes templum Dei violare et Spiritum sanctum contristare non formidaverint[3]. Et divinam clementiam decet, ne ita nobis absque ulla satisfactione peccata dimittantur; ut occasione accepta, peccata leviora putantes velut injurii[4] et contumeliosi Spiritui sancto in graviora labamur[5], thesaurizantes nobis iram in die iræ[6].

XCIII. Satisfactio canonica prodest.

Primo.

Procul dubio enim magnopere a peccato revocant, et quasi freno quodam coercent hæ satisfactoriæ pœnæ, cautioresque et vigilantiores in posterum pœnitentes efficiunt.

Secundo.

Accedit ut tanquam testificationes quædam sint doloris, quem ex peccatis commissis capiamus : qua ratione Ecclesiæ fit satis, quæ nostris sceleribus graviter offensa est. Nam ut sanctus Augustinus ait : Cor contritum et humiliatum Deus non spernit[7]; verum quia plerumque dolor alterius cordis occultus est alteri, neque in aliorum notitiam per verba vel alia quæcumque signa procedit : recte ab iis qui Ecclesiæ

[1] Exod. 32. 8, 9. — [2] Vide August. l. 1 de peccat. merit. et remiss., cap. 34, et contra Faust. l. 22, cap. 66, et præsertim in Joan. tract. 124 paulo ante med.; Gregor. lib. 9 moral., c. 24; Chrys. homil. 8 ad popul. Antioch.; iterum Aug. Ench., cap. 30; Ambr. de pœnit., lib. 2, cap. 5; vide item canones pœnitentiales apud Ant. Aug. vel in actis Eccles. Mediol — [3] 1. Cor. 3. 17. — [4] Eph. 4. 30. — [5] Heb. 10. 29. — [6] Rom. 2. 5. — [7] Ps. 50. 19.

præsunt tempora pœnitentiæ constituuntur, ut Ecclesiæ, in qua ipsa peccata remittuntur, satisfiat.

Tertio.

Præterea pœnitentiæ nostræ exempla alios docent quo modo ipsi vitam instituere et pietatem sequi debeant; cum enim pœnas nobis pro peccatis irrogatas cæteri homines intuentur, et summam cautionem sibi in omni vita adhibendam et mores pristinos corrigendos esse intelligunt.

XCIV. Publicæ pœnitentiæ sapientissime institutæ.

Quare sapientissime illud ab Ecclesia observatum est ut cum ab aliquo publice flagitium commissum esset, publica etiam pœnitentia ei indiceretur, ut cæteri timore perterriti deinceps peccata diligentius vitarent.

Nota. Quod etiam in occultis criminibus, quæ graviora essent, interdum fieri solitum erat[1].

Sed, ut diximus in publicis, hoc perpetuum fuit ut, qui ea commiserant, antequam publicam pœnitentiam suscepissent, non absolverentur. Interim vero pastores pro illorum salute Deum rogabant, atque ut ipsi etiam pœnitentes idem facerent, eos hortari non desinebant. Quo in genere summa fuit sancti Ambrosii cura et sollicitudo[2], cujus lacrymis fertur quam plurimos qui duro animo ad Pœnitentiæ sacramentum accesserant, ita mollitos esse ut veræ contritionis dolorem conceperint.

XCV. Cum publicis peccatoribus mos agendi Ecclesiæ.

Verum postea tantum de veteris disciplinæ severitate remissum est, atque ita charitas refrixit, ut jam plerique ex fidelibus, ad peccatorum veniam impetrandam, nullum intimum animi dolorem atque gemitum cordis necessarium putent; sed illud satis esse arbitrentur si speciem tantum dolentis habeant.

XCVI. Heu quantum refrixit charitas!

Deinde vero hujusmodi pœnarum perpessione consequimur ut capitis nostri Jesu Christi, in quo passus est ipse et tentatus, similitudinem et imaginem geramus[3]: nihil enim tam deforme videri potest, ut a sancto Bernardo[4] dictum

[1] Vide Aug l. 5 de Civit. Dei, cap. 26, et ep. 54, et l. 50 homil. 49, et de vera et falsa pœnit. passim; Ambros. lib. 2 de pœnitent., cap. 10, et citatur de pœnit. dist. 3, cap. Reperiuntur; Cypr. de laps. multis in locis; conc. Agath., c. 35, et citat. dist. 50, c. Pœnit. — [2] Paulinus, in ejus vita. — [3] Heb. 2. 17. — [4] Serm. 5 de omn. sanct.

est, quam sub spinoso capite delicatum esse membrum. Nam, teste Apostolo, cohæredes sumus Christi, si tamen compatimur[1]; et quod alio loco scripsit, si commortui sumus et convivemus; si sustinebimus, et conregnabimus[2].

XCVIII. A peccato, duo mala in anima.

Divus etiam Bernardus duo affirmat in peccato reperiri, maculam animæ et plagam : ac turpitudinem quidem ipsam Dei misericordia tolli, verum sanandis peccatorum plagis valde necessariam esse eam curam quæ, in remedio, *Pœnitentia* adhibetur. Quemadmodum enim, sanato vulnere, cicatrices quædam remanent, quæ et ipsæ curandæ sunt; ita in anima, culpa condonata, supersunt reliquiæ peccatorum purgandæ. Idem plane divi Chrysostomi[3] sententia confirmat, cum ait : Non satis est sagittam e corpore extrahi : sed plaga quoque a sagitta inflicta sananda est : sic etiam in anima post acceptam peccati veniam, Pœnitentia curanda et plaga relicta. Frequentissime enim a sancto Augustino[4] docemur, duo hæc in Pœnitentia animadvertenda esse, Dei misericordiam et justitiam : misericordiam, qua peccata et pœnas æternas illis debitas condonat; justitiam, qua pœnis tempore definitis hominem punit.

XCIX. Pœnas nobis a Deo præparatas effugimus per pœnitentiam.

Postremo Pœnitentiæ pœna a nobis suscepta Dei animadversionem suppliciaque in nos constituta antevertit : ita enim docet Apostolus[5], cum ait : Si nosmetipsos dijudicaremus, non utique judicaremur : dum judicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Quæ cum fidelibus explicata fuerint, vix fieri poterit quominus ad Pœnitentiæ opera maxime excitentur.

C. Vis merendi et satisfaciendi unde pœnitentiæ.

Ejus autem quanta vis sit, ex eo colligitur quod tota a Christi Domini passionis merito pendet. A quo etiam honestis actionibus duo illa maxima bona consequimur[6]: alterum est ut immortalis gloriæ præmia mereamur, ita ut calix etiam aquæ frigidæ[7] quam in ejus nomine dederimus, mercede non careat; alterum, ut pro peccatis nostris satisfaciamus[8].

[1] Rom. 8. 17. — [2] 2. Tim. 2. 11. — [3] Serm. 1 in Cœna Domini, homil. 80 ad pop. Antioch. — [4] In psal. 40 ad hæc verba : Ecce enim venit. — [5] 1. Cor. 11. 31. — [6] 1. Cor 11. 31. — [7] Matth. 10. 42. — [8] Vide de pœnit. sess. 14, cap. 8; et can. 13. 24; et sess. 6 de justific., cap. 16.

CI. Satisfactio nostra passionem Christi non obscurat, sed illustrat.

Neque vero id perfectissimam et cumulatissimam Christi Domini satisfactionem obscurat; sed illud potius contra evenit ut multo clariorem et illustriorem reddat. Eo enim copiosior Christi gratia videtur esse quod non solum ea nobiscum communicantur, quæ ipse solus; sed illa etiam quæ tanquam caput in membra suis sanctis et justis hominibus promeruit ac persolvit : qua ratione fieri perspicuum est ut juste et honeste piorum actiones tantum ponderis et dignitatis habeant.

CII. Quia per gratiam meremur, et satisfacimus.

Christus enim Dominus, tanquam caput in membra[1] et vitis in palmites[2], gratiam suam in eos qui sibi per charitatem conjuncti sunt, continenter diffundit. Quæ quidem gratia bona opera nostra semper antecedit, comitatur et consequitur, et sine qua mereri et satisfacere Deo nullo modo possumus.

CIII. Adjuti Dei gratia omnes possunt operari salutem.

Atque ita fit, ut justis nihil deesse videatur, cum operibus, quæ Dei virtute efficiunt, et divinæ legi pro humana mortalique conditione satisfacere, et vitam æternam, quam scilicet, si Dei gratia ornati e vita decesserint, consequentur, mereri possint. Nota est enim illa Salvatoris vox : Qui autem biberit ex hac aqua quam ego dabo ei non sitiet in æternum; sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam[3].

CIV. Duo ad veram satisfactionem requiruntur.

Sed duo præcipue in satisfactione requiruntur : primum est ut is qui satisfacit, justus sit ac Dei amicus. Opera enim quæ sine fide et charitate fiunt, nullo modo Deo grata esse possunt[4]; alterum, ut ejusmodi opera suscipiantur, quæ natura sua dolorem et molestiam afferant; cum enim præteritorum scelerum compensationes sint, atque, ut sanctus martyr Cyprianus ait[5], redemptrices peccatorum; omnino necesse est ut aliquid acerbitatis habeant, quanquam non semper illud consequitur, ut qui se in illis molestis actionibus exercent, doloris sensum habeant.

Nota. Sæpe enim vel patiendi consuetudo, vel accensa in Deum charitas efficit ut, quæ perpessu gravissima sunt, ne sentiantur quidem. Neque tamen idcirco fit quominus ea ipsa

[1] Ephes. 4. 16. — [2] Joan. 15. 4. — [3] Joan. 4. 14. — [4] Heb. 11. 6. — [5] Lib. 1, epist. post med.

opera satisfaciendi vim habeant. Siquidem hoc proprium est filiorum Dei ita ejus amore et pietate inflammari ut acerbissimis laboribus cruciati, aut nihil fere incommodi sentiant, aut omnia lætissimo animo perferant.

CV. Opera satisfactionis sunt oratio, jejunium, eleemosyna.

Verum omne satisfactionis genus pastores docebunt ad hæc tria præcipue conferendum esse, orationem, jejunium, eleemosynam: quæ quidem tribus bonis, animæ, corporis et iis quæ externa commoda dicuntur, quæ omnia a Deo accepimus, respondent. Nihil vero aptius et convenientius ad extirpandas omnium peccatorum radices esse potest.

CVI. Tribus animæ morbis tria remedia afferuntur.

Nam cum omne quod est in mundo concupiscentia carnis sit[1], aut concupiscentia oculorum, aut superbia vitæ, nemo non videt hisce tribus morbi causis totidem medicinas, priori scilicet jejunium, alteri eleemosynam, tertiæ orationem rectissime opponi.

CVII. Oratione Deo, jejunio nobis, eleemosyna proximo, satisfacimus.

Præterea, si eos etiam qui peccatis nostris offenduntur, spectemus, facile erit intelligere cur ad hæc tria potissimum omnis satisfactio referatur; hi vero sunt Deus, proximus, nos ipsi. Quare Deum oratione placamus, proximo eleemosyna satisfacimus, nos ipsos vero jejunio castigamus.

CVIII. Ærumnarum hujus vitæ bonus usus.

Sed quoniam multæ variæque ærumnæ et calamitates, dum in hac vita sumus, nos premunt, illud maxime fideles docendi sunt, eos qui patienti animo, quidquid laboriosi et incommodi Deus immiserit, ferant, amplam satisfaciendi et merendi materiam nactos esse: qui autem inviti et repugnantes pœnam hujusmodi sustineant, omni satisfactionis fructu privari; sed Dei tantum peccata justo judicio ulciscentis animadversionem et supplicium perferre.

CIX. Satisfacere potest unus pro alio.

In eo vero summa Dei bonitas et clementia maximis laudibus et gratiarum actionibus prædicanda est, qui humanæ imbecillitati hoc condonavit, ut unus posset pro altero satisfacere; quod quidem hujus partis Pœnitentiæ maxime proprium est.

[1] 1. Joan. 2. 16.

CX. Conteri aut confiteri pro alio nemo potest.

Ut enim quod ad contritionem et confessionem attinet, nemo pro altero dolere aut confiteri potest : ita qui divina gratia præditi sunt, alterius nomine possunt, quod Deo debetur, persolvere : quare fit ut quodam pacto alter alterius onera portare videatur[1].

CXI. Unde potest unus satisfacere pro alio.

Nec vero de hoc cuiquam fidelium dubitandi locus relictus est, qui, in apostolorum symbolo, sanctorum communionem confitemur. Nam cum omnes eodem Baptismo abluti Christo renascamur, eorumdem sacramentorum participes simus, in primis vero ejusdem corporis et sanguinis Christi Domini cibo et potu recreemur, hoc apertissime demonstrat nos omnes ejusdem esse corporis membra.

Similitudo

Quemadmodum igitur neque pes suæ tantum, sed etiam oculorum utilitatis causa munere suo fungitur : neque rursus quod oculi videant, ad illorum propriam, sed ad communem omnium membrorum utilitatem referendum est : ita communia inter nos satisfactionis officia existimari debent.

CXII. Medicinalis satisfactio per alium impleri non potest.

Neque tamen id sine ulla exceptione verum est, si commoda omnia quæ ex ea capiuntur spectemus; nam satisfactionis opera medicinæ etiam et curationes quædam sunt quæ pœnitenti ad sanandos pravos animi affectus præscribuntur : quo quidem utilitatis fructu eos qui per se non satisfaciunt, prorsus carere perspicuum est. Hæc igitur de tribus Pœnitentiæ partibus, contritione, confessione et satisfactione, copiose et dilucide explicanda erunt.

CXIII. Absolutio deneganda quando ?

Sed illud in primis a sacerdotibus observari oportet, ut, audita peccatorum confessione, antequam pœnitentem a peccatis absolvant, diligenter curent ut, si quid ille forte de re aut de existimatione proximi detraxerit, cujus peccati damnandus merito esse videatur, cumulata satisfactione compenset : nemo enim absolvendus est, nisi prius, quæ cujusque fuerint, restituere polliceatur.

Nota. At quoniam multi sunt quibus, etsi prolixe pollicen-

[1] Gal. 6. 2.

tur se officio satis esse facturos, tamen certum est ac deliberatum nunquam promissa exsolvere, omnino ii cogendi sunt ut restituant; sæpeque illud Apostoli eis inculcandum est ut, qui furabatur [1], jam non furetur; magis autem laboret, operando manibus suis quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti.

CXIV. Satisfactio quanta sit imponenda.

In irroganda autem satisfactionis pœna, sacerdotes nihil sibi suo arbitratu statuendum esse, sed omnia justitia, prudentia et pietate dirigenda existimabunt.

CXV. Canones antiqui pœnitentiæ proponendi.

Itque ut hac regula peccata metiri videantur, et pœnitentes scelerum suorum gravitatem magis agnoscant, operæ pretium erit interdum eis significare quæ pœnæ quibusdam delictis ex veterum canonum præscripto, qui pœnitentiales vocantur, constitutæ sint.

Nota. Igitur universæ satisfactionis modum culpæ ratio temperabit.

CXVI. Qualis satisfactio præcipue imponenda?

Sed ex omni satisfactionum genere maxime convenit pœnitentibus præcipere, ut certis aliquot et definitis diebus orationi vacent, ac pro omnibus, et præsertim pro iis qui ex hac vita in Domino decesserunt, preces Deo faciant.

CXVII. Pœnitentiæ virtus sacramentali addenda.

Hortari vero etiam eos oportet, ut sæpe eadem satisfactionis opera, a sacerdote indicta, ultro suscipiant ac repetant, atque ita mores suos componant ut, iis omnibus quæ ad Pœnitentiæ sacramentum pertinent diligenter absolutis, tamen virtutis pœnitentiæ studia nunquam intermittant.

CXVIII. Publicis peccatoribus publica satisfactio imponenda.

Quod si interdum, etiam ob publicam offensionem, publica pœnitentia præscribenda fuerit, quamvis eam pœnitens refugiat ac deprecetur, non erit facile audiendus; verum persuadere ei oportebit, ut quæ tum sibi, tum aliis salutaria futura sunt, libenti et alacri animo excipiat. Hæc de pœnitentiæ sacramento singulisque ejus partibus ita docenda erunt, ut non solum ea fideles perfecte intelligant, sed etiam, juvante Domino, reipsa pie et religiose præstare animum inducant.

[1] Ephes. 4. 28.

DE EXTREMÆ UNCTIONIS SACRAMENTO.

CAPUT VI.

I. De hoc Sacramento cur sæpius agendum?

Cum sancta Scripturarum oracula ita doceant : In omnibus operibus tuis memorare novissima tua, et in æternum non peccabis [1], tacite parochi admonentur nullum tempus prætermittendum esse fidelem populum cohortandi, ut in assidua mortis meditatione versetur. Quoniam autem Extremæ Unctionis sacramentum non potest supremi illius diei memoriam conjunctam non habere, facile intelligitur de eo sæpe agendum esse, non solum ob eam causam, quod illarum rerum mysteria, quæ ad salutem pertinent, aperire et explicare maxime convenit; sed etiam, quia fideles moriendi necessitatem omnibus propositam esse animo repetentes, pravas cupiditates coercebunt : quare fiet ut in ipsa mortis expectatione minus se perturbari sentiant.

II. Gratiæ Deo habendæ pro hujus sacramenti institutione.

Sed immortales Deo gratias agant qui, ut Baptismi sacramento aditum nobis ad veram vitam patefecit, ita etiam, ut ex hac mortali vita decedentes, expeditiorem ad cœlum viam haberemus, Extremæ Unctionis sacramentum instituit.

III. Hoc Sacramentum cur dicatur Extrema Unctio.

Ut igitur quæ ad eam explicationem magis necessaria sunt, eodem fere ordine qui in aliis sacramentis servatus est, exponantur, primum illud tradendum erit, hoc sacramentum idcirco Extremam Unctionem appellatum esse, quod hæc omnium sacrarum Unctionum quas Dominus Salvator noster Ecclesiæ suæ commendavit, ultima administranda sit.

IV. Alia hujus sacramenti nomina.

Quare hæc ipsa unctio a majoribus nostris sacramentum etiam Unctionis infirmorum [2], et sacramentum exeuntium dicta est : quibus vocabulis fideles in memoriam novissimi illius temporis facile possunt revocari.

V. Extrema Unctio esse sacramentum probatur.

Quod autem Extremæ Unctioni propria sacramenti ratio conveniat, in primis explanandum est.

[1] Eccles. 7. 40. — [2] Vide Hugon. de sacram. part. 15, cap. 2; Petr. Damian. serm. 1 Dedicat. Eccles.

Primo.

Id vero perspicuum fiet, si verba quibus sanctus Jacobus apostolus hujus sacramenti legem promulgavit attendamus: Infirmatur quis in vobis? inquit, inducat presbyteros Ecclesiæ, et orent super eum, ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio fidei salvabit infirmum, et alleviabit eum Dominus; et si in peccatis sit, remittentur ei[1].

Secundo.

Nam quod peccata condonari apostolus affirmat, in eo declarat sacramenti vim et naturam.

Tertio.

Hanc vero catholicæ Ecclesiæ de Extrema Unctione perpetuam doctrinam fuisse, cum alia plura concilia testantur, tum a Tridentina synodo[2] hoc ita declaratum est, ut in eos omnes anathematis pœnam constituerit, qui aliter docere aut sentire audeant. Ac Innocentius quoque primus hoc sacramentum fidelibus maxime commendat[3].

VI. Extrema Unctio unum est Sacramentum.

Constanter itaque docendum est a pastoribus, verum sacramentum esse, nec plura, sed unum, quamvis per plures unctiones administretur, quarum singulis propriæ preces ac peculiaris forma adhibenda est.

VII. Quomodo sit unum Sacramentum Extrema Unctio.

Unum vero est non partium continuatione quæ dividi non possint, sed perfectione; cujusmodi sunt cætera omnia quæ ex pluribus rebus constant. Nam quemadmodum domus quæ ex multis et diversis rebus composita est, una tantum forma perficitur: ita hoc sacramentum, etsi ex pluribus rebus et verbis constituitur, unum tamen signum est, et unius rei quam significat efficientiam habet.

VIII. Hoc Sacramentum materiam habet et formam.

Docebunt præterea parochi quæ sint hujus sacramenti partes; elementum, inquam, et verbum: hæc enim a sancto Jacobo[4] prætermissa non sunt, in quibus singulis sua mysteria licet animadvertere.

[1] Jac. 5. 14. — [2] Sess. 14 de Extrema Unctione, c. 1 et can. 1. — [3] Innoc. ep. 1 ad Decent. c. 8, et citatur, distinct. 95, c. Illud superfluum; item concil. Cabilon., cap. 48; Wormac., c. 72; Constant. et Flor. — [4] Jac. 5. 14.

IX. Materia quæ?

Ejus igitur elementum, sive materia, quemadmodum concilia, ac præcipue Tridentinum decrevit, est oleum ab episcopo consecratum, liquor scilicet non ex quavis pingui et crassa natura, sed ex olearum baccis tantummodo expressus.

X. Quam sit hæc materia conveniens.

Aptissime autem hæc materia illud significat, quod vi sacramenti interius in anima efficitur; nam ut oleum ad mitigandos corporis dolores magnopere proficit : ita sacramenti virtus animæ tristitiam ac dolorem minuit. Oleum præterea sanitatem restituit, hilaritatem affert et lumini tanquam pabulum præbet : tum vero ad recreandas defatigati corporis vires maxime accommodatum est. Quæ omnia, quid in ægroto divina virtute per hujus sacramenti administrationem efficiatur, declarant.

XI. Hujus Sacramenti forma quæ?

Hæc de materia satis sunt. Forma vero sacramenti est verbum et solemnis illa precatio quam sacerdos ad singulas unctiones adhibet, cum inquit : Per istam sanctam unctionem indulgeat tibi Deus, quidquid oculorum, sive narium, sive tactus vitio deliquisti.

XII. Hanc propriam esse formam probatur.

Quod autem hæc vera sit et propria hujus sacramenti forma, sanctus Jacobus apostolus significat, cum ait : Et orent super eum, et oratio fidei salvabit infirmum[1]. Ex quo licet cognoscere formam precationis modo proferendam esse, tametsi quibus potissimum verbis concipienda sit apostolus non expresserit.

XIII. Hæc forma ubique usurpatur.

Verum hoc ad nos fideli Patrum traditione permanavit, ita ut omnes Ecclesiæ eam formæ rationem retineant, qua omnium mater et magistra sancta Ecclesia romana utitur. Nam etsi aliqui nonnulla verba immutant, cum pro : Indulgeat tibi Deus, ponunt : Remittat vel parcat; interdum etiam : Sanet quidquid commisisti : tamen, quoniam nulla sit sententiæ immutatio, constat eamdem ab omnibus formam religiose servari.

[1] Jac. 5. 14. 15.

XIV. Cur hæc forma sit precativa.

Nec vero quisquam miretur cur factum sit ut aliorum sacramentorum forma vel absolute significet quod efficit, ut cum dicimus : Ego te baptizo; aut, Signo te signo crucis; vel tanquam ab imperantibus pronuntietur, ut cum in sacramento Ordinis administrando dicitur : Accipe potestatem; hæc una vero Extremæ Unctionis forma precatione quadam absolvatur; id enim optimo jure constitutum est : nam cum hoc sacramentum propterea adhibeatur ut, præter *spiritualem* gratiam quam tribuit, sanitatem etiam restituat ægrotis; tamen, quia non semper sequitur ut ægri a morbis convalescant, ob eam causam precatione forma conficitur, ut a Dei benignitate id impetremus quod sacramenti vis constanti et perpetuo ordine efficere non solet.

XV. Cur tot preces adhibeantur administrando hoc Sacramentum.

Adhibentur autem ritus proprii in hujus quoque sacramenti administratione. Sed eorum maxima pars precationes continet, quibus sacerdos ad ægroti salutem impetrandam utitur. Nullum enim est aliud sacramentum quod pluribus precibus conficiatur; ac recte quidem, quoniam eo potissimum tempore fideles piis obsecrationibus adjuvandi sunt; quare et alii omnes quos tum adesse contigerit, et præcipue parochi debent orare Deum ex animo, et ejus misericordiæ laborantis vitam et salutem omni studio commendare.

XVI. Extremæ Unctionis Sacramentum a Christo institutum.

Verum cum demonstratum sit Extremam Unctionem vere et proprie in sacramentorum numero habendam esse, illud etiam sequitur ejus institutionem a Christo Domino profectam esse, quæ postea a Jacobo apostolo fidelibus proposita et promulgata est. Quanquam idem Salvator hujus unctionis specimen quoddam dedisse visus est, cum discipulos suos binos et binos ante faciem suam misit; de illis enim apud Evangelistam ita scriptum est : Exeuntes prædicabant, ut pœnitentiam agerent, et dæmonia multa ejiciebant, et ungebant oleo multos ægros, et sanabant[1].

Nota. Quam quidem unctionem non ab apostolis inventam, sed a Domino præceptam, non naturali aliqua virtute præditam, sed mysticam, potius ad sanandos animos quam ad corpora curanda institutam fuisse credendum est. Quam rem

[1] Marc. 6. 12, 13.

sancti Dionysius, Ambrosius, Chrysostomus et Gregorius Magnus asserunt, ut nullo modo dubitandum sit quin hoc unum ex septem catholicæ Ecclesiæ sacramentis summa cum religione accipere oporteat.

XVII. Quibus hoc sit Sacramentum administrandum.

Sic docendi sunt fideles, quamvis hoc sacramentum ad omnes pertineat, quædam tamen hominum genera excipi, quibus administrandum non sit. Ac primum excipiuntur qui sano et firmo corpore sunt; iis enim Extremam Unctionem tribuendam non esse, et Apostolus docet, cum inquit: Infirmatur quis in vobis[1]? et ratio ostendit, siquidem ob eam rem instituta est, non modo ut animæ, sed etiam ut corpori medicinam afferat. Cum igitur illi tantum qui morbo laborant, curatione indigeant: idcirco iis etiam qui adeo periculose ægrotare videntur, ut, ne supremus illis vitæ dies instet, metuendum sit, hoc sacramentum præberi debet.

XVIII. Infirmi ungendi sunt antequam sensu careant.

In quo tamen gravissime peccant qui illud tempus ægroti ungendi observare solent, cum, jam omni salutis spe amissa, vita et sensibus carere incipiat; constat enim, ad uberiorem sacramenti gratiam percipiendam, plurimum valere si ægrotus, cum in eo adhuc integra mens et ratio viget, fidemque et religiosam animi voluntatem afferre potest, sacro oleo liniatur. Quare parochis animadvertendum est ut eo potissimum tempore cœlestem medicinam adhibeant, illam quidem semper vi sua admodum salutarem, cum eorum etiam pietate et religione, qui curandi sunt, magis profuturam intellexerint.

XIX. Quibus non est administrandum hoc Sacramentum?

Nemini igitur qui gravi morbo affectus non sit sacramentum Unctionis dare licet, tametsi vitæ periculum adeat: vel quia periculosam navigationem paret, vel quia prælium initurus sit, a quo certa mors illi impendeat, vel etiamsi capitis damnatus ad supplicium raperetur. Omnes præterea qui rationis usu carent ad hoc sacramentum suscipiendam apti non sunt; et pueri qui nulla peccata admittunt, quorum reliquias sanare hujus sacramenti remedio opus sit; amentes item et furiosi, nisi interdum rationis usum haberent, et eo potissimum tempore pii animi significationem darent, peterentque ut sacro oleo ungerentur: nam qui ab ipso ortu numquam mentis et rationis compos fuit, ungendus non est: secus vero

[1] Jac. 5. 14.

si ægrotus, cum mente adhuc integra hujus sacramenti particeps fieri voluisset, postea in insaniam et furorem incidit.

XX. Quænam partes corporis ungendæ?

Non sunt autem omnes corporis partes ungendæ; sed eæ tantum quas veluti sensuum instrumenta natura homini attribuit, oculi propter visionem, aures propter auditum, nares propter odoratum, os propter gustum vel sermonem, manus propter tactum, qui, tametsi toto corpore æquabiliter fusus est, in ea tamen parte maxime viget.

XXI. Cur hæ partes ungantur.

Hunc autem ungendi ritum universalis Ecclesia retinet atque etiam hujus sacramenti naturæ optime convenit; medicamenti enim est instar. Ac quoniam in corporis morbis, quamvis in universam corpus male affectum sit, tamen illi tantum parti curatio adhibetur, a qua, tanquam a fonte et origine, morbus manat; idcirco non totum corpus, sed ea membra in quibus potissimum sentiendi vis eminet: renes etiam, veluti voluptatis et libidinis sedes, unguntur; tum pedes, qui nobis ingressus et ad locum movendi principium sunt.

XXII. Hoc Sacramentum iterari potest, et quando?

In quibus illud observare oportet, in una eademque ægrotatione, cum æger in eodem vitæ periculo positus est, semel tantum ungendum esse. Quod si post susceptam hanc unctionem æger convaluerit, quoties postea in id vitæ discrimen inciderit, toties ejusdem sacramenti subsidium ei poterit adhiberi. Ex quo patet in eorum sacramentorum numero quæ iterari solent, reponendam esse.

XXIII. Extrema Unctio qua præparatione suscipienda?

Quoniam vero omni studio curare oportet ne quid sacramenti gratiam impediat, ei vero nihil magis adversatur, quam alicujus peccati mortiferi conscientia; servanda est catholicæ Ecclesiæ perpetua consuetudo, ut, ante Extremam Unctionem, Pœnitentiæ et Eucharistiæ sacramentum administretur. Ac deinde ægroto persuadere parochi studeant, ut ea fide se ungendum sacerdoti præbeat, qua olim qui ab apostolis sanandi erant seipsos offerre consueverant.

XXIV. Intentio petentis unctionem.

In primis autem animæ salus, deinde corporis valetudo cum illa adjunctione, si ea ad æternam gloriam profutura sit, expetenda est.

XXV. Maxima cum fiducia suscipiendum hoc Sacramentum.

Nec vero dubitare fideles debent quin sanctæ illæ et solemnes preces a Deo audiantur, quibus sacerdos non suam, sed Ecclesiæ et Domini nostri Jesu Christi personam gerens utitur. Qua una maxime re cohortandi sunt, ut hujus saluberrimi olei sacramentum sancte et religiose sibi administrandum curent, cum et acrior pugna instare et vires tum animi tum corporis deficere videantur.

XXVI. Sacerdos hujus Sacramenti minister.

Jam vero quis Extremæ Unctionis minister sit, ab eodem apostolo qui Domini legem promulgavit, didicimus; inquit enim : Inducat presbyteros[1]; quo nomine non eos significat qui ætate provectiores sunt, quemadmodum sapienter Tridentina synodus[2] exposuit, aut qui in populo principem locum obtinent; sed sacerdotes, qui ab ipsis episcopis per manuum impositionem rite ordinati sunt. Sacerdoti igitur hujus sacramenti administratio commissa est.

XXVII. A quo recipiendum hoc Sacramentum.

Neque tamen ex sanctæ Ecclesiæ decreto cuivis sacerdoti, sed proprio pastori, qui jurisdictionem habeat, sive alteri cui ille ejus muneris fungendi potestatem fecerit, hoc sacramentum administrare licet.

Nota. Illud vero maxime animadvertendum est, sacerdotem in ea administratione, quemadmodum etiam in aliis sacramentis fit, Christi Domini nostri et sanctæ Ecclesiæ ejus sponsæ personam sustinere.

XXVIII. Hujus Sacramenti fructus.

Explicandæ etiam sunt accuratius utilitates quas ex hoc sacramento capimus, ut, si nihil aliud fideles ad ejus usum possit allicere, ipsa saltem utilitate ducantur; cum ita comparatum sit, ut omnia fere nostris commodis metiamur.

Primus.

Docebunt igitur pastores hoc sacramento gratiam tribui, quæ peccata et in primis quidem leviora, et, ut communi nomine appellantur, venialia remittit : exitiales enim culpæ, Pœnitentiæ sacramento tolluntur. Neque enim hoc sacramentum primario loco ad graviorum criminum remissionem institutum est, sed Baptismus tantum et Pœnitentia vi sua hoc efficiunt.

[1] Jac. 5. 14. — [2] Sess. 14, cap. 3.

II.

Secundus.

Altera est sacræ Unctionis utilitas, quod animam a languore et infirmitate, quam ex peccatis contraxit, et a cæteris omnibus peccati reliquiis liberat. Tempus autem huic curationi opportunissimum existimandum est, cum gravi morbo affligimur ac vitæ periculum impendet. Etenim homini natura insitum est ut nihil in rebus humanis æque ac mortem pertimescat; auget autem magnopere hunc timorem præteritorum scelerum memoria, cum præsertim gravissima conscientiæ nostræ accusatio nos urgeat; ut enim scriptum est: Venient in cogitationem peccatorum suorum timidi, et traducent illos ex adverso iniquitates ipsorum[1]. Deinde illa cura et cogitatio vehementer angit, quod paulo post stare oporteat ante tribunal Dei, a quo de nobis justissima pro eo, ac meriti fuerimus, sententia ferenda sit. Sæpe autem evenit ut fideles hoc terrore perculsi se miris modis exagitari sentiant.

Tertius.

Nihil autem ad mortis tranquillitatem magis conducit, quam si tristitiam abjiciamus et læto animo Domini adventum exspectamus, paratique simus depositum nostrum, quandocumque illud a nobis repetere voluerit, libenter reddere. Ut igitur hac sollicitudine fidelium mentes liberentur, animusque pio et sancto gaudio repleatur, Extremæ Unctionis sacramentum efficit.

Quartus.

Præterea aliud etiam, quod merito omnium maximum videri potest, eo consequimur; nam etsi humani generis hostis, quoad vivimus, nunquam desinit de interitu et exitio nostro cogitare, nullo tamen tempore, ut nos omnino perdat ac, si fieri possit, spem nobis divinæ misericordiæ eripiat, vehementius omnes nervos contendit, quam cum supremum vitæ diem appropinquare animadverterit. Quamobrem fidelibus arma et vires hoc sacramento subministrantur, quibus adversarii vim et impetum frangere, et illi fortiter repugnare possint. Allevatur enim et erigitur ægri animus divinæ bonitatis spe, eaque confirmatus morbi incommoda omnia fert levius, ac ipsius dæmonis calcaneo insidiantis artificium et calliditatem facilius eludit.

[1] Sap. 4. 20.

Quintus.

Accedit postremo, siquidem profutura sit, etiam corporis sanitas.

XXIX. Cur hoc Sacramentum non operetur quantum potest.

Quod si ægroti hoc tempore eam minus consequuntur, id quidem non sacramenti vitio, sed ob eam potius causam evenire credendum est, quod eorum magna pars, vel qui sacro oleo perunguntur, vel a quibus administratur, fides infirmior est : testatur enim evangelista Dominum apud suos multas virtutes non fecisse, propter incredulitatem illorum[1]. Quanquam etiam recte dici potest christianam religionem, ex quo altius tanquam radices egit in animis hominum, minus jam hujusmodi miraculorum adminiculis indigere, quam olim nascentis Ecclesiæ initio necessaria esse viderentur.

XXX. Fides et spes ægrotantium erigendæ.

Sed tamen hoc loco fides magnopere excitanda erit. Utcumque enim quod ad corporis valetudinem attinet, Dei consilio et voluntate ceciderit; certa spe niti fideles debent se hujus sacri olei virtute spiritualem sanitatem consecuturos esse, futurumque ut, si eos vita decedere contingat, præclare illius vocis fructum percipiant, quo scriptum est : Beati mortui qui in Domino moriuntur[2]. Hæc de Extremæ Unctionis sacramento breviter quidem dicta sunt : verum si hæc ipsa rerum capita a pastoribus latius et ea qua decet diligentia explanata erunt, dubitandum non est quin fideles ex hac doctrina maximum pietatis fructum percipiant.

DE ORDINIS SACRAMENTO.

CAPUT VII.

I. De Sacramento Ordinis cur agendum coram populo?

Si quis aliorum sacramentorum naturam et rationem diligenter considerarit, facile perspiciet ea omnia ab Ordinis sacramento ita pendere, ut sine illo partim confici et administrari nullo modo queant, partim solemni cæremonia et religioso quodam ritu ac cultu carere videantur. Quare necesse est ut pastores institutam sacramentorum doctrinam persequentes, eo diligentius de Ordinis etiam sacramento sibi agendum arbitrentur.

[1] Matth. 13. 1. — [2] Apoc. 14. 13.

Primo.

Proderit autem maxime hæc explicatio primum quidem illis ipsis, deinde aliis, qui ecclesiasticæ vitæ rationem ingressi sunt; postremo etiam fideli populo. Ipsis, quod, dum in hujus argumenti tractatione versantur, ad eam gratiam excitandam, quam hoc sacramento adepti sunt, magis commoventur.

Secundo.

Aliis, qui in sortem Domini vocati sunt: *partim ut eodem* pietatis studio afficiantur, partim vero ut earum rerum cognitionem percipiant, quibus instructi viam sibi ad ulteriores gradus facilius munire possint.

Tertio.

Reliquis autem fidelibus, primum quidem ut intelligant quo honore digni sint Ecclesiæ ministri.

Quarto.

Deinde quoniam sæpe contingit ut multi adsint, vel qui spe liberos suos adhuc infantes Ecclesiæ ministerio destinarint: vel qui sua sponte et voluntate illud vitæ genus sequi velint, quos certe ignorare minime æquum est, quæ præcipue ad hanc vivendi rationem pertinent[1].

II. Hujus Sacramenti quanta dignitas.

Primum itaque fidelibus tradendum est quanta sit hujus instituti, si summum ejus gradum, hoc est sacerdotium, spectemus, nobilitas et excellentia.

Primo.

Nam cum episcopi et sacerdotes, tanquam Dei interpretes et internuntii quidam sint, qui ejus nomine divinam legem et vitæ præcepta homines edocent, et ipsius Dei personam in terris gerunt, perspicuum est eam esse illorum functionem, qua nulla major excogitari possit: quare merito non solum angeli, sed dii etiam, quod Dei immortalis vim et numen apud nos teneant, appellantur.

[1] Quod spectat ad mores eorum qui in aliquo ordine ecclesiastico sunt, videndum est, imo sciendum conc. Trid. in poster. parte cujusque session. quæ est de reform.; quod vero attinet ad Ordinem ut est sacrament. vide idem concil. sess. 23; et de singulis ordination. vide concil. Carthag. IV, sub Anastasio pontifice, an. 398.

Secundo.

Quamvis autem omni tempore summam dignitatem obtinuerint, tamen novi Testamenti sacerdotes cæteris omnibus honore longe antecellunt. Potestas enim tum corpus et sanguinem Domini nostri conficiendi et offerendi, tum peccata remittendi, quæ illis collata est, humanam quoque rationem atque intelligentiam superat, nedum ei aliquid par et simile in terris inveniri queat.

Tertio.

Deinde vero, quemadmodum Salvator noster a Patre[1], apostoli autem ac discipuli in universum mundum a Christo Domino missi sunt[2] : ita quotidie sacerdotes eadem, qua illi, potestate præditi, ad consummationem sanctorum in opus ministerii[3], in ædificationem corporis Christi mittuntur[4]

III. Vocari debent Ordinandi et quales?

Hujus igitur tanti officii onus nemini temere imponendum est; sed iis tantum qui illud vitæ sanctitate, doctrina, fide, prudentia sustinere possint. Nec vero quisquam sumat sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron[5]. Vocari autem a Deo dicuntur, qui a legitimis Ecclesiæ ministris vocantur.

Nota. Nam qui in hoc ministerium se ipsos arroganter inferunt atque intrudunt, de his Dominum intellexisse docendum est, cum inquit : Non mittebam prophetas, et ipsi currebant[6] : quo quidem hominum genere nihil infelicius ac miserius, nihil Ecclesiæ calamitosius esse potest[7].

IV. Intentio eorum qui sacris initiari volunt, dirigenda.

Sed quoniam in omni actione suscipienda magnopere refert quem sibi quisque finem constituat (optimo enim fine posito, recte omnia consequuntur), de hoc in primis, qui sacris initiari volunt, admonendi sunt, ut nihil sibi tanto munere indignum proponant; qui quidem locus eo diligentius tractandus erit, quo gravius hoc tempore ea in re peccare fideles solent.

[1] Joan. 8. 36. — [2] Matth. 28. 19. — [3] Eph. 4. 12. — [4] De Sacerdotis dignit. vide Ignatium epistol. ad Smyrn.; Ambros. t. 5, epist. 32; et lib. 10, epist. 82; Chrysost. hom. 60 ad pop. Antioch. et in Matth. hom. 83; Nazianz. or. 17 ad suos cives. — [5] Hebr. 5. 4. — [6] Jerem. 23. 21. — [7] Vide distinct. 23 multis in cap.

V. Mala intentio

Alii enim consilio ad hanc vivendi rationem se convertunt, ut quæ ad victum vestitumque necessaria sunt, parent; ita ut præter quæstum, nihil aliud in sacerdotio, quemadmodum vulgo cæteri omnes in quovis sordidi artificii genere, spectare videantur.

Nota. Quamvis enim ex Apostoli sententia, natura et divina lex jubeat ut qui altari servit ex altari vivat[1], tamen quæstus et lucri causa ad altare accedere, *maximum sacrilegium* est.

VI. Altera mala intentio.

Alios honorum cupiditas et ambitio ad sacerdotalem ordinem ducit.

VII. Tertia mala intentio.

Alii vero, ut divitiis affluant, initiari volunt, cujus quidem rei illud argumento est, quod nisi opulentum aliquod ecclesiasticum beneficium iis deferatur, nullam sacri Ordinis cogitationem habent; hi vero sunt, quos Salvator noster mercenarios appellat[2], et quos Ezechiel dicebat: Semetipsos et non oves pascere[3]: quorum turpitudo et improbitas non solum sacerdotali ordini magnas tenebras offudit, ita ut jam nihil fere a fideli populo haberi possit comtemptius et abjectius; verum etiam efficit ut ipsi nihil amplius ex sacerdotio consequantur, quam Judas ex apostolatus munere quod illi sempiternum exitium attulit.

VIII. Vera et recta intentio Ordinandorum.

Illi autem ostio in Ecclesiam introire merito dicuntur qui a Deo legitime vocati ecclesiastica munera ejus unius rei causa suscipiunt, ut Dei honori inserviant.

Nota. Neque tamen hoc ita accipiendum est, quasi eadem lex æque omnibus non sit imposita. Homines enim ob eam rem conditi sunt, ut Deum colant, quod præcipue fideles, qui Baptismi gratiam consecuti sunt, ex toto corde, ex tota anima et ex totis viribus præstare debent.

IX. Ordinandorum intentio sublimior esse debet intentione cæterorum.

Verum qui Ordinis sacramento initiari volunt, hoc sibi proponant opus est, ut non solum Dei gloriam in omnibus rebus quærant, quod quidem cum omnibus, tum maxime fidelibus commune esse constat; sed etiam ut aliqui certo Ecclesiæ mi-

[1] 1. Cor. 9. 13. — [2] Joan. 10. 12. — [3] Ezech. 34. 1.

ministerio addicti, in sanctitate et justitia illi serviant[1]. Nam ut in exercitu omnes quidem milites imperatoris legibus parent, sed inter eos tamen alius centurio, alius præfectus est, alii alia munera obeunt; ita, quamvis omnes fideles pietatem et innocentiam sectari omni studio debeant, quibus rebus maxime Deus colitur, eos tamen, qui Ordinis sacramento sunt initiati, præcipua quædam munera et functiones in Ecclesia exsequi oportet.

X. In quibus sacris initiati cæteros superant.

Nam et sacra pro se ipsis et pro omni populo faciunt, et divinæ legis vim tradunt; ad eamque prompto et alacri animo servandam fideles hortantur et instituunt; et Christi Domini sacramenta, quibus omnis gratia impertitur et augetur, administrant, et, ut uno verbo complectamur, a reliquo populo segregati in omnium longe maximo et præstantissimo ministerio se exercent.

XI. Duplex potestas Ecclesiastica Ordinis et jurisdictionis.

His igitur explicatis, accedent parochi ad ea tractanda quæ propria hujus sacramenti sunt, ut intelligant fideles qui in ecclesiasticum ordinem cooptari volunt, ad quodnam officii genus vocentur, quantaque ipsi Ecclesiæ ejusque ministris potestas divinitus tributa sit. Ea autem duplex est, Ordinis et jurisdictionis. Ordinis potestas ad verum Christi Domini corpus in sacrosancta Eucharistia refertur. Jurisdictionis vero potestas tota in Christi corpore mystico versatur; ad eam enim spectat christianum populum gubernare et moderari, et ad æternam cœlestemque beatitudinem dirigere.

XII. Potestas Ordinis ad quæ se extendat.

Verum Ordinis potestas non solum consecrandæ Eucharistiæ vim et potestatem continet, sed ad eam accipiendam hominum animos præparat et idoneos reddit, cæteraque omnia complectitur quæ ad Eucharistiam quovis modo referri possunt.

XIII. Hæc potestas comprobatur.

Ejus vero plura ex sacris litteris testimonia afferri possunt, sed illa præclara et gravissima sunt quæ apud sanctos Joannem et Matthæum leguntur, inquit enim Dominus: Sicut misit me Pater, et ego mitto vos: accipite Spiritum sanctum; quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; et quorum retinueritis,

[1] Luc. 1. 74 75

retenta sunt[1]. Et : Amen dico vobis, quæcumque alligaveritis super terram, erunt ligata et in cœlo; et quæcumque solveritis super terram, erunt soluta et in cœlo[2]. Quæ quidem loca a pastoribus ex sanctorum Patrum doctrina et auctoritate explanata, maximum veritati lumen afferre poterunt.

XIV. Hæc potestas Ordinis quanta ?

Hæc autem potestas plurimum illi præstat, quæ in naturæ lege cæteris hominibus, qui res sacras curarent, tributa est[3].

XV. In lege naturæ fuere Sacerdotes.

Nam et illa ætas, quæ scriptam legem antecessit, suum sacerdotium suamque potestatem spiritualem habuerit necesse est, cum legem habuisse satis constet. Hæc duo enim ita conjuncta esse testatur Apostolus, ut eorum altero translato, simul etiam alterum transferri necesse sit[4]. Cum igitur naturali instinctu homines agnoscerent Deum colendum esse, consequens erat ut in quavis republica aliqui sacrorum et divini cultus procurationi præficerentur, quorum potestas aliquo modo spiritualis diceretur.

XVI. Christi sacerdotium Mosaico sublimius.

Eadem etiam potestate populus Israeliticus non caruit, quæ, tametsi dignitate superior fuit quam illa, qua in lege naturæ sacerdotes præditi erant, longe tamen inferior quam legis evangelicæ spiritualis potestas existimanda est.

Potestas sacerdotalis evangelica.

Hæc enim cœlestis est, omnemque angelorum etiam virtutem superat.

XVII. A Christo ortum habet hæc potestas.

Neque a sacerdotio Mosaico, sed a Christo Domino, qui non secundum Aaron sacerdos fuit, sed secundum ordinem Melchisedech ortum habet[5] : is enim qui summa potestate gratiam tribuendi et peccata remittendi præditus fuit, hanc potestatem, quamvis virtute definitam et sacramentis adstrictam, Ecclesiæ suæ reliquit.

XVIII. Ecclesiæ ministrorum consecratio vocatur Ordinis Sacramentum.

Quare ad eam exercendam certi ministri instituti sunt et solemni religione consecrati; quæ quidem consecratio Ordinis

[1] Joan. 20. 21. — [2] Matth. 18. 18. — [3] Vide consecrat. dist. 2, cap. Nihil in sacrific.; concil. Trident. sess. 23, cap. 1; Iren. lib. 4, cap. 34; Aug. l. 19. de civit. Dei, cap. 23. — [4] Hebr. 7. 12. — [5] Ibid. 11.

sacramentum, vel sacra ordinatio vocatur. Placuit autem sanctis Patribus hoc vocabulo uti, quod latissimam significationem habet, ut dignitatem et excellentiam ministrorum Dei indicarent.

XIX. Quid sit Ordo.

Est enim Ordo, si propriam ejus vim et notionem accipiamus, dispositio superiorum et inferiorum rerum, quæ inter se ita aptatæ sunt, ut una ad alteram referatur.

XX. Hoc sacramentum cur Ordo dicatur.

Cum itaque in hoc ministerio multi sint gradus, variæ functiones, omnia vero certa ratione distributa sint et collocata, recte et commode Ordinis nomen ei impositum videtur.

XXI. Ordo est Sacramentum.

Quod autem inter cætera Ecclesiæ sacramenta sacra ordinatio numeranda sit, sancta Tridentina synodus[1] ratione illa quæ sæpius repetita est, comprobavit : nam cum sacramentum sit rei sacræ signum; id vero, quod hac consecratione extrinsecus fit, gratiam et potestatem significet, quæ illi tribuitur qui consecratur, omnino sequi perspicuum est Ordinem vere ac proprie sacramentum dicendum esse[2].

XXII. Quando et quo hæc potestas conferatur.

Quare episcopus ei calicem cum vino et aqua, et patenam cum pane porrigens, qui sacerdos ordinatur, inquit : Accipe potestatem offerendi sacrificium, etc., quibus verbis semper docuit Ecclesia, dum materia exhibetur, potestatem consecrandæ Eucharistiæ, charactere animo impresso, tradi, cui gratia adjuncta sit ad illud munus rite et legitime obeundum, quod Apostolus his verbis declarat[3] : Admoneo te, ut resuscites gratiam Dei quæ est in te per impositionem manuum mearum; non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis.

XXIII. Sacramentum Ordinis varios habet sui exercendi ministros.

Jam vero, ut sacræ synodi verbis utamur, cum divina res sit tanti sacerdotii administratio, consentaneum fuit, quo dignius et majori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissima dispositione plures essent et diversi ministrorum

[1] Sess. 23, de ordine. — [2] Ordinem esse sacram. vide Trident. sess. 23, cap. 1 et 3, et can. 3, 4, 5; concil. Flor. in decret. de sacr.; Aug. l. 2 contra epist. Parmen., cap. 13; de bono conjug. cap. 24, et l. 1 de baptism. contra Donat., cap. 1; Leo ep. 18; Gregor. in cap. 10 l. 1 Reg. — [3] 2. Tim. 1. 6.

ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent; atque hi quidem ita distributi, ut qui jam clericali tonsura insigniti essent per minores ad majores ascenderent

XXIV. Ordines ministrorum Ecclesiæ quot sint, et quinam?

Docendum igitur erit hosce omnes ordines septenario numero contineri, semperque ita a catholica Ecclesia traditum esse, quorum nomina hæc sunt, ostiarius, lector, exorcista, acolythus, subdiaconus, diaconus, sacerdos[1].

XXV. Cur tot sint?

Hunc autem ministrorum numerum recte ita definitum esse probari potest; propter ea ministeria quæ ad sacrosanctum missæ sacrificium et Eucharistiam vel conficiendam, vel administrandam, cujus causa præcipue sunt instituta, necessaria videntur.

XXVI. Ordines alii majores, alii minores, et qui utrique?

x his alii majores, qui etiam sacri dicuntur, alii minores sunt. Majores vel sacri, sunt ordo sacerdotalis, diaconatus et subdiaconatus : ad minores referuntur acolythi, exorcistæ, lectores, ostiarii; de quorum singulis pauca dicenda sunt, ut habeant parochi unde eos potissimum instituant, quos noverint aliquo ordine initiandos esse.

XXVI. Prima Tonsura quid sit.

Incipiendum est autem prius a tonsura, quam quidem docere oportet quamdam præparationem esse ad ordines accipiendos. Ut enim homines ad Baptismum exorcismis, ad matrimonium sponsalibus præparari solent; ita cum tonso capillo Deo dedicantur, tanquam aditus ad Ordinis sacramentum illis aperitur : declaratur enim qualis esse debeat qui sacris imbui cupit.

XXVIII. Clerici nomen unde deductum.

Nam clerici nomen quod ei tunc primum imponitur, ab eo deductum est, quod Dominum sortem et hæreditatem suam habere incipiat, veluti qui in Hebræorum populo divino cultui mancipati erant : quibus vetuit Dominus aliquam agrorum partem in terra promissionis distribui, cum inquit : Ego pars et hæreditas tua[2]. Ac quamvis id omnibus fidelibus com-

[1] Horum ordin. meminerunt Dionys. lib. Eccl. hier., cap. 3; Cornel. papa in ep. ad Fab. episc. Antioch.; extat. apud Euseb. hist. Eccl., l. 6, c, 35; conc. Carthag. 4, can. 4 et sess; Ignat. ep. ad Antioch. — [2] Num. 18. 20.

mune sit, præcipua tamen ratione eis conveniat necesse est, qui se Dei ministerio consecrarunt[1].

XXIX. Capilli cur tondentur ad coronæ speciem?

Tondentur vero capilli ad coronæ speciem et similitudinem, quam perpetuo conservare oportet; et, ut quisque in altiori deinceps ordinis gradu collocatur, sic ejus orbis forma latior circumscribi debet.

XXX. Usus tonsuræ a quo?

Quod quidem ex apostolorum traditione acceptum esse docet Ecclesia, cum de hujusmodi tondendi more sancti Dionysius Areopagita[2], Augustinus[3], Hieronymus[4], vetustissimi et gravissimi Patres meminerint.

XXXI. Cur coronam gerere Clericis præceptum?
Prima ratio.

Primum autem omnium ferunt apostolorum principem eam consuetudinem induxisse, ad memoriam coronæ quæ ex spinis contexta Salvatoris nostri capiti fuit imposita; ut, quod impii ad Christi ignominiam et cruciatum excogitarunt, eo apostoli ad decus et gloriam uterentur: simulque significarent curandum esse a ministris Ecclesiæ, ut omnibus in rebus Christi Domini nostri speciem et figuram gerant.

Secunda ratio.

Quanquam nonnulli asserant hac nota regiam dignitatem declarari, quæ iis maxime qui in sortem Domini vocati sunt videtur convenire. Quod enim Petrus apostolus fideli populo tribuit[5]. Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, peculiari quadam et magis propria ratione ad ecclesiasticos ministros pertinere facile intelligimus.

Tertia ratio.

Etsi non desunt qui vel perfectioris vitæ professionem a clericis susceptam circuli figura, quæ omnium perfectissima est, significari existiment, vel externarum rerum contemptionem animique ab omnibus humanis curis vacuitatem declarari putent, quod capilli supervacaneum quiddam in corpore tondeantur.

[1] Vide Hieron. epist. 2 ad Nepot. et citatur 12, q. cap. Clericus. — [2] Dionys. de Eccles. Hier., cap. 6, part. 2. — [3] August. serm. 17 ad fratres in Eremo. — [4] Hieron. c. 44 Ezech.; vide Rhaban. Maur. lib. de institut. cleric.; Bed. lib. 5 hist. Angl., cap. 22. — [5] 1. Petr. 2. 9.

XXXII. Ostiarii ordo et munera.

Post primam tonsuram ad ostiarii ordinem primus gradus fieri consuevit. Ejus munus est templi claves et januam custodire, et aditu templi arcere eos quibus ingredi interdictum erat. Ad sanctum etiam missæ sacrificium assistebat, curaturus ne quis propius quam par esset ad sacram aram accederet et sacerdotem rem divinam facientem interpellaret. Alia etiam ministeria illi commissa erant, ut ex ritibus qui ad *ejus consecrationem* adhibentur percipi potest. Nam episcopus claves ex altari acceptas ei tradens quem ostiarium vult instituere : Sic age, inquit, quasi redditurus Deo rationem pro iis rebus quæ his clavibus recluduntur.

XXXIII. Ostiarii dignitas.

Magnam autem in antiqua Ecclesia hujus Ordinis dignitatem fuisse ex eo intelligitur, quod his temporibus in Ecclesia servari animadvertimus. Nam thesaurarii officium qui erat idem sacrarii custos, quod ad ostiarios pertinebat [1], inter honestiores Ecclesiæ functiones etiam nunc habetur.

XXXIV. Lectoris ordo et officia.

Secundus ordinis gradus est lectoris munus. Ad eum pertinet in Ecclesia veteris et novi Testamenti libros clara voce et distincte recitare [2], præsertim vero eos qui inter nocturnam psalmodiam legi solent. Ejus quoque partes erant, prima religionis christianæ rudimenta fidelibus tradere. Episcopus itaque, præsente populo, in ejus ordinatione librum, quo descripta sunt quæ ad hanc actionem attinent, illi tradens, inquit : Accipe et esto verbi Dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium tuum, partem cum iis qui verbum Dei bene ministrarunt ab initio.

XXXV. Exorcistarum ordo.

Tertius est ordo exorcistarum [3], quibus potestas data est nomen Domini invocandi in eos qui ab immundis spiritibus obsidentur. Quare episcopus, cum eos instituit, librum in

[1] De ostiar. vide Trident. sess. 23 de ref., cap. 17 ; concil. Tolet., cap. 6 et citatur distinct. 25 ostiar. Isid. de Eccl. cap. 14 et distinct. 25, cap. Perlectis; et apud Baron. annal. Eccles. an.34, num. 287 ; et an.44, num. 78, et n. 80. — [2] Vide Cypr. ep. 33 ; et Tertull. de præscript., c. 61 ; et ap. Baron. annal. eccl. an. 34, num. 287 ; et an. 54, 78 et 79 ; an. 153, n. 93 ; an. 456, n. 20. — [3] De exorcist. vide supr. cit. auctores et apud Baron. annal. eccl. an.34, num. 289 ; an. 44, num. 78 et 80 ; an. 237, num. 89 ; an. 56, num. 5 et num. 8, 9, 10, 11, 12.

quo exorcismi continentur, eis porrigit, usus ea formula verborum : Accipe et commenda memoriæ et habe potestatem imponendi manus super energumenos, sive baptizatos, sive catechumenos.

XXXVI. Acolythorum ordo et munera.

Acolythorum [1] quartus est gradus et ultimus eorum omnium qui minores et non sacri appellantur : eorum munus est, ministros majores subdiaconos et diaconos in altaris ministerio affectari eisque operam dare. Præterea lumina deferunt et asservant cum missæ sacrificium celebratur, præcipue vero cum evangelium legitur ; ex quo et ceroferarii alio nomine vocati sunt : cum itaque ordinantur, hic ritus ab episcopo servari consuevit : primum quidem postquam eos officii sui diligenter admonuit, lumina eorum singulis tradit in hunc modum : Accipe ceroferarium cum cereo, et scias te ad accendenda Ecclesiæ luminaria mancipari, in nomine Domini. Deinde item urceolos vacuos, quibus aqua et vinum in sacrificio ministratur : Accipe urceolos ad suggerendum vinum et aquam in Eucharistiam sanguinis Christi, in nomine Domini.

XXXVII. Subdiaconorum ordo, dignitas et munera.

A minoribus ordinibus, iisdemque non sacris, de quibus hactenus dictum est, ad majores et sacros legitimus aditus et ascensus patet. In eorum primo gradu subdiaconus collocatur, cujus munus est, ut nomen ipsum declarat, diacono ad altare inservire. Sacra enim lintea, vasa, panem et vinum, ad sacrificii usum necessaria, parare debet. Nunc episcopo et sacerdoti aquam præbet, cum manus in missæ sacrificio abluunt. Epistolam etiam quæ olim a diacono in missa recitabatur, subdiaconus legit, ac tanquam testis ad sacrum assistit, prohibetque ne sacerdos sacra faciens a quopiam perturbari possit.

XXXVIII. Subdiaconi quomodo ordinentur.

Hæc autem quæ ad subdiaconi ministerium spectant, ex solemnibus cæremoniis quæ in illius consecratione adhibentur, licet cognoscere.

Primo.

Primum enim episcopus legem perpetuæ continentiæ huic ordini impositam esse admonet, edicitque neminem in subdiaconorum ordinem cooptandum esse cui ultro hanc legem

[1] De acolythis, vide etiam Cypr. ep. 55, et ap. Baron. annal. eccles. ann. 44, num. 79 et 80.

accipere non sit propositum; deinde, post solemnem litaniarum precationem, quæ subdiaconi munera et functiones sint enumerat atque exponit.

Secundo.

His peractis, eorum singuli, qui ordinantur, ab episcopo quidem calicem et sacram patenam accipiunt.

Tertio.

Ab archidiacono vero ut intelligatur subdiaconum diaconi officio subservire, urceolos, vino et aqua plenos, una cum lebete et linteolo quo manus absterguntur, dicente episcopo: Videte cujusmodi ministerium vobis traditur: ideo vos admoneo ut ita vos exhibeatis, ut Deo placere possitis.

Quarto, quinto, et sexto.

Adduntur præterea aliæ preces; ad extremum, cum episcopus sacris vestibus subdiaconum ornavit[1], ad quorum singulas propria verba et cæremoniæ adhibentur, tradit ei epistolarum librum ac dicit: Accipe librum epistolarum, et habe potestatem legendi eas in Ecclesia sancta Dei tam pro vivis quam pro defunctis.

XXXIX. Diaconorum munera recensentur.

Secundum autem sacrorum ordinum gradum diaconus obtinet: cujus ministerium latius patet sanctiusque semper habitum est.

Ad eum enim pertinet episcopum perpetuo sequi, concionantem custodire, eique et sacerdoti sacra facienti, vel alia sacramenta administranti, præsto esse, et in missæ sacrificio evangelium legere.

Olim vero fidelium animos sæpius excitabat, ut sacra attenderent.

Sanguinem etiam Domini ministrabat, in quibus ecclesiis ea consuetudo erat ut fideles Eucharistiam sub utraque specie sumerent.

Diacono præterea ecclesiasticorum bonorum dispensatio commissa erat, ut unicuique necessaria ad victum subministraret.

[1] De subdiaconis præter auctores supra citatos vide Cypr. epist. 24, et epist. 42, dist. 17, c. Præsbyteris; canon. apost. can. 25; conc. Carthag. 4, can. 5; Arelat. 2, can. 2; Aurel. 3, cap. 2; Eliber. canon. 33; Leo I, epist. 82; item apud Baron. annal. Eccl. an. 44, num. 79 et 80; an. 153, num. 72 et 97; an. 239, n. 21; an. 324, n. 128; an. 588, n. 48; an. 498, n. 6; an. 1057, n. 22.

Ad diaconum etiam attinet, tanquam episcopi oculum, pervestigare quinam in urbe pie et religiose, quive secus vitam traducant; qui ad sacrificium et concionem statis temporibus conveniant, qui rursus non conveniant : ut, cum de omnibus episcopum certiorem fecerit, ille vel privatim unumquemque hortari, admonere, vel palam corrigere et objurgare possit, uti se magis profecturum esse intellexerit.

Catechumenorum etiam nomina recitare debet, et eos qui Ordinis sacramento initiandi sunt, ante episcopum statuere.

Licet ei præterea, si absit episcopus et sacerdos, Evangelium explanare, non tamen e superiori loco, ut intelligatur hoc ejus proprium munus non esse.

XL. Diaconi quanta diligentia seligendi ?

Quanta vero diligentia adhibenda sit, ne quis eo munere indignus ad hunc ordinis gradum ascendat, Apostolus ostendit, cum ad Timotheum[1] diaconi mores, virtutem et integritatem exposuit.

XLI. Diaconorum ordinatio.

Hoc idem satis etiam declarant ritus et solemnes cæremoniæ quibus ab episcopo consecratur. Pluribus enim et sanctioribus precibus ad diaconi quam ad subdiaconi ordinationem utitur episcopus; et alia addit sacrarum vestium ornamenta. Præterea, manus ei imponit : quod quidem ab apostolis factitatum esse legimus[2], cum primos diaconos instituerunt[3]. Denique Evangeliorum librum ei tradit his verbis : Accipe potestatem legendi Evangelium in Ecclesia Dei tam pro vivis quam pro defunctis, in nomine Domini.

XLII. Sacerdotum ordo.

Tertius omniumque sacrorum ordinum summus gradus est sacerdotium : qui vero illo præditi sunt, eos veteres Patres duobus nominibus vocare solent.

XLIII. Cur Presbyteri vocentur ?

Interdum enim presbyteros appellant, quod græce seniores significat; non solum propter ætatis maturitatem quæ huic

[1] 1. Tim. 3. 8. — [2] Act. 6. 6. — [3] De diaconis præter citat. supra, vide Clem. rom. cons. apostol. l. 2, cap. 6; Cypr. de lapsis; Ambr. l. 1 offic., cap. 41; Leo, 1 serm. de sanct. Laurent.; Clem. rom. ep. 1 ad Jacob. fratrem Domini; Hier. ep. 48; et apud Baron. annal. Eccl. an. 33, num. 41; an. 34, n. 283, 285 et 287; an. 43, n. 316; an. 44, n. 78 et 80; an. 57, n. 31 et 195; an. 58, n. 102; an. 112, n. 7, 8 et 9; an. 316, n. 48; an. 324, n. 125; an. 325, n. 152; an. 402, n. 44 et 47; an. 508, n. 15; an. 741, an. 12.

ordini maxime necessaria est; sed multo magis propter morum gravitatem, doctrinam et prudentiam; ut enim scriptum est : Senectus venerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata ; cani autem sunt sensus hominis, et ætas senectutis vita immaculata [1].

XLIV. Cur Sacerdotes.

Interdum vero sacerdotes vocant, tum quia Deo consecrati sunt, tum quia ad eos pertinet sacramenta administrare, sacrasque res et divinas tractare.

XLV. Sacerdotium duplex.

Sed quoniam duplex sacerdotium in sacris litteris describitur, alterum interius, alterum externum, utrumque distinguendum est, ut, de quo hoc loco intelligatur, a pastoribus explicari possit.

XLVI. Internum.

Quod igitur ad interius sacerdotium attinet, omnes fideles, postquam salutari aqua abluti sunt, sacerdotes dicuntur; præcipue vero justi qui spiritum Dei habent et divinæ gratiæ beneficio Jesu Christi summi sacerdotis viva membra effecti sunt; hi enim fide, quæ charitate inflammatur, in altari mentis suæ spirituales Deo hostias immolant : quo in genere bonæ omnes et honestæ actiones quas ad Dei gloriam referunt, numerandæ sunt. Quare in Apocalypsi ita legimus [2] : Christus lavit nos a peccatis nostris in sanguine suo, et fecit nos regnum, et sacerdotes Deo, et Patri suo. In quam sententiam ab apostolorum principe dictum est : Ipsi tanquam lapides vivi superædificamini, domus spiritualis, sacerdotium sanctum, offerentes spirituales hostias, acceptabiles Deo per Jesum Christum [3]. Et Apostolus nos hortatur ut exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium nostrum [4]. David item multo ante dixerat : Sacrificium Deo spiritus contribulatus; cor contritum et humiliatum, Deus, non despicies [5]. Quæ omnia ad interius sacerdotium spectare facile intelligitur.

XLVII. Externum sacerdotium.

Externum vero sacerdotium, non omnium fidelium multitudini sed certis hominibus convenit [6], qui legitima manuum

[1] Sap. 4. 8. — [2] Apoc. 1. 5. — [3] 1. Pet. 2. 5. — [4] Rom. 12. 1. — [5] Psal. 50. 19. — [6] Ambr. l. 4 de sacrament., c. 1 ; Aug. l. 10 de Civit. Dei, cap. 6 et 10 ; Leo, serm. 3 de annivers pontific.

impositione, solemnibusque sanctæ Ecclesiæ cæremoniis instituti et Deo consecrati, ad aliquod proprium sacrumque ministerium adscribuntur.

XLVII. Duplex sacerdotium ex veteri lege probatur.

Hoc sacerdotii discrimen in veteri etiam lege observari potest : nam de interiori Davidem locutum esse paulo ante demonstratum est. Externi vero nemo ignorare potest quam multa Dominus Moysi et Aaroni præcepta dederit. Præterea universam Leviticam tribum ministerio templi adscripsit, ac lege cavit ne quis ex alia tribu in eam functionem se inferre auderet; quare Ozias rex lepra a Domino percussus, quod sacerdotale munus usurpasset[1], arrogantiæ et sacrilegii sui gravissimas pœnas dedit.

XLVIII. Hic agitur de exteriori sacerdotio.

Quia igitur eamdem sacerdotii distinctionem in lege evangelica licet animadvertere, docendi erunt fideles nunc de sacerdotio externo agi, quod certis hominibus attributum est. Hoc enim tantummodo ad Ordinis sacramentum pertinet

XLIX. Sacerdotis consecratio explicatur.

Sacerdotis igitur munus est Deo sacrificium facere, ecclesiastica sacramenta administrare, quemadmodum ex consecrationis ritibus perspicitur.

Primo.

Nam episcopus cum aliquem sacerdotem instituit, primum quidem manus ei, una cum omnibus sacerdotibus qui adsunt, imponit.

Secundo

Deinde stolam humeris aptans, eam ante pectus in crucis formam componit : quo quidem declaratur sacerdotem virtute indui ex alto, qua possit crucem Christi Domini et jugum suave divinæ legis perferre, eamque non verbis solum, sed vitæ sanctissime et honestissime actæ exemplo tradere.

Tertio.

Postea manus sacro oleo inungit, tum vero calicem cum vino et patenam cum hostia tradit, dicens : Accipe potestatem offerendi sacrificium Deo missasque celebrandi tam pro vivis, quam pro defunctis. Quibus cæremoniis et verbis inter-

[1] 2. Paral. 26. 18, 19.

pres ac mediator Dei et hominum constituitur: quæ præcipua sacerdotis functio existimanda est.

Quarto.

Ad extremum vero manibus iterum ejus capiti impositis: Accipe, inquit, Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt[1]: eique cœlestem illam, quam Dominus discipulis suis dedit, peccata retinendi ac remittendi potestatem tribuit.

L. Quinque gradus in ordine sacerdotali.

Hæc vero sunt sacerdotalis ordinis propria et præcipua munera: qui tametsi unus est, varios tamen dignitatis et potestatis gradus habet.

Primus sacerdotum.

Primum est eorum qui sacerdotes simpliciter vocantur, quorum functiones hactenus declaratæ sunt.

Secundus Episcoporum.

Secundus est episcoporum qui singulis episcopatibus præpositi sunt; ut non solum cæteros Ecclesiæ ministros, sed fidelem populum regant et eorum saluti summa cum vigilantia et cura prospiciant. Quare in sacris litteris pastores ovium sæpe appellantur; quorum munus et officium Paulus descripsit, ut in apostolorum Actis legimus[2] in ea concione quam ad Ephesios habuit. Itemque a Petro apostolorum principe[3] divina quædam episcopalis ministerii regula tradita est: ad quam si episcopi actiones suas dirigere studeant, dubitandum non erit quin pastores boni et sint et habeantur. Sed iidem episcopi et pontifices dicuntur accepto ab Ethnicis nomine, qui principes sacerdotum pontifices appellare consueverunt.

Tertius Archiepiscoporum.

Tertius gradus est archiepiscoporum, qui pluribus episcopis præsunt, qui metropolitani etiam vocantur, quod illarum urbium antistites sint, quæ tanquam matres habeantur illius provinciæ: quare superiorem quam episcopi locum et ampliorem potestatem habent, tametsi ab episcopis ordinatione nihil differant.

Quartus Patriarcharum.

In quarto gradu patriarchæ collocantur, id est, primi supremique Patres. Olim in universa Ecclesia, præter summum

[1] Joan. 20. 23. — [2] Act. 20. 28. — [3] 1. Petr. 5. 2.

romanum pontificem, quatuor tantum patriarchæ numerabantur, neque omnes tamen dignitate pares : nam Constantinopolitanus, etsi ad eum post omnes alios hic honos delatus sit, tamen ob imperii majestatem, altiorem locum obtinuit. Proximus est Alexandrinus, cujus Ecclesiam Marcus evangelista jussu principis apostolorum fundavit. Tertius Antiochenus, ubi Petrus sedem primo locavit. Extremum gradum habet Hierosolymitanus, quam Ecclesiam Jacobus, frater Domini, rexit.

Quintus summi Pontificis.

Præter hos omnes, catholica Ecclesia romanum pontificem maximum, quem in Ephesina synodo Cyrillus Alexandrinus archiepiscopum, totius orbis terrarum Patrem, et patriarcham appellat, semper venerata est : cum enim in Petri apostolorum principis cathedra sedeat, in qua usque ad vitæ finem sedisse constat, summum in eo dignitatis gradum et jurisdictionis amplitudinem, non quidem ullis synodicis aut aliis humanis constitutionibus, sed divinitus datam agnoscit : quamobrem omnium fidelium et episcoporum cæterorumque antistitum, quocumque illi munere et potestate præditi sint, pater ac moderator universali Ecclesiæ, ut Petri successor Christique Domini verus et legitimus vicarius præsidet [1].

LI. Quid docendum de Ordine.

Ex his itaque pastores docebunt et quæ sint ecclesiasticorum ordinum ac graduum præcipua munera, et functiones, et qui hujus sacramenti minister sit.

LII. Minister sacramenti Ordinis Episcopus.

Constat enim ad episcopum eam administrationem pertinere : quod etiam sanctarum litterarum auctoritate, certissima traditione, omnium Patrum testimonio, conciliorum decretis, sanctæ Ecclesiæ usu et consuetudine facile erit comprobare. Quamvis autem nonnullis abbatibus permissum sit ut minores et non sacros ordines interdum administrent : tamen hoc proprium episcopi munus esse nemo dubitat, cui uni ex omnibus, præterea nemini licet reliquis ordinibus, qui majores et sacri dicuntur, initiare. Nam subdiaconos, diaconos et sacerdotes unus tantum episcopus ordinat : epi-

[1] De primatu summi pontificis vide Anaclet. epist. 3, c. 3; et citat dist. 22, cap. Sacrosancta; Gregor. lib. 7, epist. 64 et 65; Nicol. pap. ep. ad Mediolanens. et citat. dist. 22, cap. Omnes; Vide item ead. distinct. cap. Constantin.; conc. Chalced. in epistol. ad Leonem.

scopi ex apostolorum traditione, quæ perpetuo in Ecclesia custodita est, a tribus episcopis consecrantur.

LIII. In assumendis ad sacerdotium maxima cautio adhibenda.

Sequitur nunc ut explicetur quinam ad hoc sacramentum, imprimisque ad sacerdotalem ordinem apti sunt, et quæ in eis potissimum requirantur. Ex hoc enim difficile non erit statuere, quid in aliis ordinibus dandis, pro cujusque officio et dignitate, observare oporteat. Maximam autem in hoc sacramento cautionem adhibendam esse ita colligitur, *quod cætera* gratiam ad illorum sanctificationem et usum tribuunt, a quibus percipiuntur: at vero qui sacris initiantur, ob eam rem cœlestis gratiæ participes fiunt, ut eorum ministerio Ecclesiæ atque adeo omnium hominum saluti consulatur.

Nota. Ex quo factum esse intelligimus, ut statis tantummodo diebus quibus etiam solemnia jejunia ex vetustissimo catholicæ Ecclesiæ more inducuntur, ordinationes fiant; ut scilicet fidelis populus ejusmodi sacrarum rerum ministros piis et sanctis precationibus a Deo impetret, qui ad tanti ministerii potestatem recte, et cum Ecclesiæ utilitate gerendam aptiores esse videantur.

LIV. Creando in sacerdotem morum integritas necessaria est.

Primum itaque in eo qui sacerdos creandus est, vitæ et morum integritas commendetur magnopere oportet, non solum quia, si alicujus mortiferi peccati conscius se initiari curet vel etiam patiatur, novo se et maximo scelere obstringit; sed etiam quia virtutis et innocentiæ lumen aliis præferre debet. Ea de re quid Apostolus Tito[1] et Timotheo[2] præcipiat, pastoribus declarandum erit, et simul illud docendum, ea corporis vitia, quæ in veteri lege ex Domini præscriptione aliquem ab altaris ministerio excludebant, in evangelica lege ad animæ vitia præcipue transferenda esse. Quare sanctam illam consuetudinem in Ecclesia servari animadvertimus, ut qui sacris initiandi sunt, prius Pœnitentiæ sacramento conscientiam purgare diligenter studeant.

LV. Scientia eidem quoque necessaria.

Præterea in sacerdote non solum ea cognitio requirenda est, quæ ad sacramentorum usum et tractationem pertinet; sed etiam sacrarum litterarum scientia ita instructum esse oportet, ut populo christianæ fidei mysteria et divinæ legis præ-

[1] Ad Titum, 1. — [2] 1. Tim. 3.

cepta tradere, ad virtutem et pietatem incitare, a vitiis revocare fideles possit. Sacerdotis enim duo sunt munera, quorum alterum est ut sacramenta rite conficiat et administret, alterum ut populum fidei suæ commissum iis rebus et institutis quæ ad salutem necessaria sunt erudiat. Malachias enim ita testatur : Labia sacerdotis custodient scientiam, et legem requirent ex ore ejus : quia angelus Domini exercituum est[1]. Ut igitur in horum altero, si mediocri cognitione sit ornatus, præstare quod debet possit, alterum certe non vulgarem, sed exquisitam potius doctrinam desiderat : quamvis æque ab omnibus sacerdotibus summa reconditarum rerum scientia non exigatur, sed quæ ad suscepti officii et ministerii functionem unicuique satis esse possit.

LVI. Quod ordinandi non sint Pueri, Furiosi, Amentes, ætatem non habentes.

Pueris autem et furiosis vel amentibus, quod usu rationis carent, hoc sacramentum dandum non est; quamvis, si iis quoque administraretur, sacramenti characterem in eorum animam imprimi certo credendum sit. Qui vero ætatis annus in singulis ordinibus sit exspectandus, ex sacri Tridentini concilii decretis facile erit cognoscere.

Servi.

Excipiuntur etiam servi : neque enim divino cultui dedicari debet qui non sui juris, sed in alterius potestate est.

Homicidæ.

Viri præterea sanguinum et homicidæ, quia ecclesiastica lege repelluntur atque irregulares sunt.

Spurii.

Spurii quoque et ii omnes qui ex legitimis nuptiis non sunt procreati. Decet enim ut qui sacris addicuntur nihil in se habeant quo ab aliis merito contemni ac despici posse videantur.

Corpore deformes.

Ad extremum etiam admitti non debent qui aliquo insigni corporis vitio deformes aut manci sunt; ea enim fœditas et debilitatio tum offensionem habet, tum vero sacramentorum administrationem impediat necesse est.

LVII. Sacramenti Ordinis effectus.

Sed jam his rebus expositis, superest ut pastores doceant qui sint hujus sacramenti effectus.

[1] Malach. 2. 7.

Primus.

Constat vero, quamvis Ordinis sacramentum, ut antea dictum est, maxime ad Ecclesiæ utilitatem et pulchritudinem spectet, tamen in ejus quoque anima, qui sacris initiatur, sanctificationis gratiam efficere, qua idoneus habilisque ad recte munus suum fungendum sacramentaque administranda reddatur, quemadmodum etiam Baptismi gratia quilibet ad alia sacramenta percipienda aptus efficitur.

Secundus.

Aliam quoque gratiam hoc sacramento tribui perspicuum est, præcipuam videlicet potestatem quæ ad sanctissimum Eucharistiæ sacramentum refertur, in sacerdote quidem plenam et perfectam, ut qui Domini nostri corpus et sanguinem unus potest conficere; in aliis vero inferiorum ordinum ministris majorem minoremve, quo quisque ministerio suo magis minusve ad altaris sacramenta accedit.

Character.

Atque hæc potestas etiam character spiritualis dicitur, quod qui sacris imbuti sunt, interiori quadam nota animæ impressa, ab aliis fidelibus distinguantur ac divino cultui mancipentur; ad quam Apostolus videtur spectasse cum ad Timotheum ait: Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii[1]. Et alibi: Admoneo te ut ressuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum[2]. Hæc de Ordinis sacramento satis dicta sint; potiora enim tantum rerum capita pastoribus tradere professi sumus, ut illis ad fidelem populum docendum et in christiana pietate erudiendum argumenta suppeditarent.

DE MATRIMONII SACRAMENTO.

CAPUT VIII.

I. Virtus continentiæ omnibus optanda.

Quoniam pastoribus beata et perfecta christiani populi vita proposita esse debet, iis quidem maxime optandum esset quod Apostolus se cupere ad Corinthios scribebat his verbis: Volo omnes homines esse sicut meipsum[3]; nimirum, ut omnes continentiæ virtutem sectarentur; nihil enim beatius in hac vita

[1] 1. Tim. 4. 14. — [2] 2. Tim. 1. 6. — [3] 1. Cor 7. 7.

fidelibus potest contingere, quam ut animus, nulla mundi cura distractus, sedataque et restincta omni carnis libidine et in uno pietatis studio et cœlestium rerum cogitatione conquiescat.

II. Matrimonii sanctitas accurate prædicanda.

Sed quoniam, ut idem Apostolus testatur, unusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic [1]; et matrimonium magnis et divinis bonis ornatum est; ita ut inter alia catholicæ Ecclesiæ sacramenta vere et proprie numeretur, ac Dominus nuptiarum celebritatem præsentia sua honestarit [2]; satis apparet ejus doctrinam tradendam esse, cum præsertim liceat animadvertere, tum sanctum Paulum, tum apostolorum principem, quæ non solum ad dignitatem, sed etiam ad officia matrimonii pertinebant, pluribus locis accurate scripta reliquisse. Divino enim spiritu afflati optime intelligebant quanta et quam multa commoda ad christianam societatem pervenire possent, si fideles matrimonii sanctitatem cognitam haberent et inviolatam servarent; contra vero, ea ignorata vel neglecta, plurimas maximasque calamitates et detrimenta in Ecclesiam importari.

III. Quid de matrimonio primo explicandum.

Primum itaque matrimonii natura et vis explicanda est; nam cum vitia sæpe honesti similitudinem gerant, cavere oportet ne fideles falsa matrimonii specie decepti, turpitudine et nefariis libidinibus animam commaculent: cujus rei declarandæ causa, a nominis significatione ordiendum est.

IV. Varia nomina.

Matrimonium ab eo dicitur quod femina idcirco maxime nubere debet, ut mater fiat, vel quia prolem concipere, parere, educare matris munus est.

Conjugium.

Conjugium quoque a conjungendo appellatur, quod legitima mulier cum viro quasi uno jugo adstringatur.

Nuptiæ.

Præterea nuptiæ, quia, ut inquit sanctus Ambrosius, pudoris gratia puellæ se obnuberent; quo etiam declarari videbatur, viris obedientes subjectasque esse oportere [3].

[1] Cor. 7. 7. — [2] Joan. 2. 2. — [3] De his nominibus vide Aug. l. 19 contra Faust. cap. 26; Ambros. lib. 1 de Abraham, cap. 9 in fine; item vide 30, q. 5, cap. Femina, et 33, q. 5, cap. Mulier; Isidor. l. de Eccl. officiis, cap. 19.

V. Matrimonii definitio datur et explicatur.

Ita vero ex communi theologorum sententia definitur : Matrimonium est viri et mulieris maritalis conjunctio inter legitimas personas, individuam vitæ consuetudinem retinens : cujus definitionis partes ut planius intelligantur, docendum est, quamvis hæc omnia in perfecto matrimonio insint, consensus videlicet interior, pactio externa verbis expressa, obligatio et vinculum quod ex ea pactione efficitur, et conjugum copulatio qua matrimonium consummatur.

Conjunctio.

Nihil horum tamen matrimonii vim et rationem proprie habere, nisi obligationem illam et nexum qui conjunctionis vocabulo significatus est.

Maritalis.

Additur vero *maritalis*, quoniam alia pactionum genera, quibus viri et mulieres obligantur ut sibi mutuam operam præstent, vel pretii, vel alterius rei causa, prorsus aliena sunt à matrimonii ratione.

Inter legitimas personas.

Sequitur deinde, *inter legitimas personas ;* quoniam qui a nuptiarum conjunctione legibus omnino exclusi sunt, ii matrimonium inire non possunt, neque, si ineant, ratum est : exempli enim gratia, qui intra quartum gradum propinquitate conjuncti sunt, puerque ante decimum quartum annum, aut puella ante duodecimum, quæ ætas legibus constituta est, ad matrimonii justa fœdera ineunda apti esse non possunt.

Indissolubilis.

Quod vero extremo loco positum est, individuam vitæ consuetudinem retinens, indissolubilis vinculi naturam declarat, quo vir et uxor colligantur.

VI. In quo præcipue vis matrimonii sita s.t.

Ex iis igitur patet matrimonii naturam et rationem in vinculo illo consistere. Nam quod aliæ clarissimorum virorum definitiones hoc videntur consensui tribuere, ut cum dicunt conjugium esse consensum maris et feminæ, hoc ita accipiendum est, consensum ipsum matrimonii causam effectricem esse ; quod Patres in concilio Florentino[1] docuerunt : etenim obligatio et nexus oriri non potest, nisi ex consensu et pactione.

[1] In epistol. Eugen. IV ad Armen.

VII. Consensus verbis temporis præsentis exprimendus.

Sed illud maxime necessarium est, ut consensus verbis quæ præsens tempus significant exprimatur; neque enim matrimonium est simplex donatio, sed mutua pactio : atque ita fit ut consensus alterius tantum ad matrimonium conjungendum satis esse non possit, sed duorum inter se mutuum esse oporteat; atque ad declarandum mutuum animi consensum verbis opus esse perspicuum est.

XIII. Consensus interior non est satis ad matrimonium.

Si enim ex interiori tantum consensu sine aliqua externa significatione matrimonium constare posset, illud etiam sequi videretur, ut, cum duo, qui disjunctissimis et maxime diversis in locis essent, ad nuptias consentirent, antequam alter alteri voluntatem suam vel litteris, vel nuntiis declarasset, veri et stabilis matrimonii lege conjungerentur : quod tamen a ratione et sanctæ Ecclesiæ consuetudine et decretis alienum est.

IX. Consensus verbis futuri temporis expressus non sufficit.

Recte autem dicitur oportere ut consensus verbis exprimatur, quæ præsentis temporis significationem habeant; nam quæ futurum tempus indicant, matrimonium non conjungunt, sed spondent; deinde, quæ futura sunt, nondum esse perspicuum est : quæ vero non sunt, parum vel nihil firmi aut stabilis habere existimandum est. Quare nondum connubii jus in eam mulierem quisquam habet, quam se in matrimonium ducturum esse pollicetur, neque statim ab eo impletum est quod se facturum promisit, tametsi fidem præstare debet : quod si non faciat, violatæ fidei reus esse convincitur. At vero, qui matrimonii fœdere alteri jungitur, quamvis postea pœniteat, tamen, quod factum est, mutare irritumve et infectum reddere non potest. Cum itaque conjugii obligatio nuda promissio non sit, sed ejusmodi abalienatio, qua reipsa vir mulieri et vicissim mulier viro corporis sui potestatem tradit; idcirco necesse est verbis quæ præsens tempus designant matrimonium contrahi : quorum verborum vis, postquam etiam enuntiata sunt, permanet, virumque et uxorem indissolubili vinculo constrictos tenet.

X. Nutus vel signa loco verborum sufficere possunt.

Sed verborum loco tum nutus et signa, quæ intimum consensum aperte indicent satis ad matrimonium esse possunt :

tum ipsa etiam taciturnitas, cum puella propter verecundiam non respondet, sed pro ea parentes loquuntur. Ex iis igitur parochi fidelibus tradent matrimonii naturam et vim in vinculo et obligatione sitam esse, ac præter consensum eo, quo dictum est, modo expressum, ut verum matrimonium existat, concubitum necessario non requiri; nam et primos parentes ante peccatum, quo tempore nulla inter eos carnis copula intercesserat, ut Patres testantur, vero matrimonio junctos fuisse plane constat. Quare à sanctis Patribus dictum est matrimonium non concubitu, sed consensu existere: quod etiam a sancto Ambrosio, in libro de Virginibus, repetitum legimus[1].

XI. Duplex matrimonium, naturale et sacramentale.

Jam vero, hisce explicatis, illud docendum erit, matrimonium duplicem rationem habere. Nam vel ut naturalis conjunctio (conjugium enim non ab hominibus inventum, sed a natura), vel ut sacramentum, cujus vis naturalium rerum conditionem superat, considerandum est. Ac quoniam gratia naturam perficit neque prius quod spirituale est, sed quod animale[2], deinde quod spirituale, rei ordo postulat ut de matrimonio, ut natura constat et ad naturæ officium pertinet, prius agendum sit; tum vero quæ illi, ut sacramentum est, conveniunt, explananda erunt.

XII. Matrimonium naturale a Deo institutum.

In primis itaque docendi sunt fideles matrimonium a Deo institutum esse; scriptum est enim in Genesi: Masculum et feminam creavit eos, benedixitque illis Deus et ait: Crescite et multiplicamini[3]; et, Non est bonum hominem esse solum: faciamus ei adjutorium simile sibi[4]. Ac paulo post: Adæ vero non inveniebatur adjutor similis ejus: immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam; cumque obdormisset, tulit unam de costis ejus, et replevit carnem pro ea, et ædificavit Dominus Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, et adduxit eam ad Adam; dixitque Adam: Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea; hæc vocabitur virago; quoniam de viro sumpta est: quamobrem relinquet homo patrem suum et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una[5]. Quæ ipso Domino auctore apud sanctum Matthæum, ostendunt matrimonium divinitus institutum esse[6].

[1] De inst. virgin., cap. 6. — [2] 1. Cor. 4. 6. 51 — [3] Gen. 1. 27. — [4] Ibid. 2. 18. — [5] Genes. 2. 20 et seqq. — [6] Matth. 19. 6.

XIII Matrimonium statuit indissolubile.

Neque vero Deus matrimonium tantummodo instituit; verum, ut sancta Tridentina synodus declarat[1], perpetuum etiam et indissolubilem nodum ei addidit; siquidem Salvator ait: Quod Deus conjunxit, homo non separet[2]. Quamvis enim matrimonio, quatenus naturæ est officium, conveniat ut dissolvi non possit; tamen id maxime fit quatenus est sacramentum: qua ex re etiam in omnibus, quæ naturæ lege ejus propria sunt, summam perfectionem consequitur; tamen et prolis educandæ studio et aliis matrimonii bonis repugnat, ut ejus vinculum dissolubile sit.

XV. Matrimonii contrahendi non est omnibus posita lex.

Quod vero a Domino dictum est: Crescite et multiplicamini[3], id eo spectat ut cujus rei causa matrimonium institutum erat declaret, non ut singulis hominibus necessitatem imponat; nunc enim aucto jam humano genere, non solum ullâ lex uxorem ducere aliquem non cogit, sed potius virginitas summopere commendatur, et unicuique in sacris litteris suadetur, ut quæ matrimonii statu præstantior sit, majoremque in se perfectionem et sanctitatem contineat: Dominus enim Salvator noster ita docuit: Qui potest capere capiat[4]; et Apostolus ait: De virginibus præceptum Domini non habeo; consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus, ut sim fidelis[5].

XV. Vir et mulier jungi cur debeant.

Sed quibus de causis vir et mulier conjungi debeant explicandum est.

Prima causâ.

Prima igitur est, hæc ipsa diversi sexus naturæ instinctu expetita societas, mutui auxilii spe conciliata, ut alter alterius ope adjutus vitæ incommoda facilius ferre et senectutis imbecillitatem sustentare queat.

Secunda causâ.

Altera est procreationis appetitus, non tam quidem ob eam rem, ut bonorum et divitiarum hæredes relinquantur, quam ut veræ fidei et religionis cultores educentur; quod quidem maxime sanctis, illis patriarchis, cum uxores ducerent, propositum fuisse, ex sacris litteris satis apparet; quare angelus,

[1] Sess. 24, init. — [2] Math. 19. 6. — [3] Gen. 1. 27. — [4] Math. 19. 12. — [5] 1. Cor. 7. 25.

cum Tobiam admoneret quo pacto mali dæmonis vim posset repellere: Ostendam, inquit, tibi qui sunt quibus prævalere potest dæmonium; ii namque, qui conjugium ita suscipiunt, ut Deum a se et a sua mente excludant, et suæ libidini ita vacent, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, habet potestatem dæmonium super eos[1]. Deinde subjicit: Accipies virginem cum timore Domini, amore filiorum magis quam libidine ductus, ut in semine Abrahæ benedictionem in filiis consequaris.

Nota. Atque una etiam hæc causa fuit cur Deus ab initio matrimonium instituerit; quare fit ut illorum sit scelus gravissimum, qui matrimonio juncti medicamentis vel conceptum impediunt, vel partum abigunt; hæc enim homicidarum impia conspiratio existimanda est.

Tertia causa.

Tertia est quæ post primi parentis lapsum ad alias causas accessit, cum propter justitiæ, in qua homo conditus erat, amissionem, appetitus rectæ rationi repugnare cœpit, ut scilicet qui sibi imbecillitatis suæ conscius est nec carnis pugnam vult ferre, matrimonii remedio ad vitanda libidinis peccata utatur, de quo ita Apostolus scribit: Propter fornicationem unusquisque suam uxorem habeat, et unaquæque suum virum habeat[2]. Ac paulo post, cum docuisset interdum orationis causa a matrimonii debito abstinendum esse, subjecit: Et iterum revertimini in idipsum, ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram[3].

Nota. Hæ igitur sunt causæ, quarum aliquam sibi proponere quisque debet, qui pie et religiose, ut sanctorum filios decet, nuptias velit contrahere.

Aliæ causæ non damnandæ

Quod si ad eas causas aliæ etiam accedant, quibus homines inducti, matrimonium ineant, atque in habendo uxoris delectu, hanc illi præponant, ut hæredis relinquendi desiderium, divitiæ, forma, generis splendor, morum similitudo; hujusmodi sane rationes damnandæ non sunt, cum matrimonii sanctitati non repugnent; neque enim in sacris litteris Jacob patriarcha reprehenditur, quod Rachelem, ejus pulchritudine illectus, Liæ prætulerit[4].

[1] Tob. 6. 16. — [2] 1. Cor. 7. 2. — [3] Ibid. 5. — [4] Genes. 29.

XVI. Matrimonium ut Sacramentum.

Hæc de matrimonio, ut naturalis conjunctio est, docenda erunt; ut autem sacramentum est, explicare oportebit ejus naturam multo præstantiorem esse et omnino ad altiorem finem referri.

XVII. Matrimonium ut Sacramentum naturali longe præstat.

Quemadmodum enim matrimonium ut naturalis conjunctio, ad propagandum humanum genus ab initio institutum est; ita deinde ut populus ad veri Dei et Salvatoris nostri Christi cultum et religionem procrearetur atque educaretur, sacramenti dignitas illi tributa est.

XXIII. Christi et Ecclesiæ unio per matrimonium declarata.

Cum enim Christus Dominus vellet arctissimæ illius necessitudinis, quæ ei cum Ecclesia intercedit, suæque erga nos immensæ charitatis certum aliquod signum dare, tanti mysterii divinitatem hac potissimum maris et feminæ sancta conjunctione declaravit : quod quidem aptissime factum esse intelligi ex eo potest, quod ex omnibus humanis necessitatibus nulla inter se homines magis quam matrimonii vinculum constringit, maximaque inter se vir et uxor charitate et benevolentia devincti sunt. Atque idcirco fit ut frequenter sacræ litteræ nuptiarum similitudine divinam hanc Christi et Ecclesiæ copulationem nobis ante oculos proponant.

XIX. Matrimonium Sacramentum esse probatur.

Jam vero matrimonium sacramentum esse Ecclesia, Apostoli auctoritate confirmata, certum et exploratum semper habuit; ita enim ad Ephesios scribit : Viri debent diligere uxores suas, ut corpora sua [1]. Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit : nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam sicut et Christus Ecclesiam, quia membra sumus corporis ejus, de carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc relinquet homo patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est : ego autem dico in Christo et in Ecclesia. Nam quod inquit, sacramentum hoc magnum est, nemini dubium esse debet ad matrimonium referendum esse [2] : quod scilicet viri et mulieris conjunctio, cujus Deus auctor est, sanctissimi illius vinculi quo Christus Dominus cum Ecclesia

[1] Ephes. 5. 23 et d. — [2] Tertull. lib. de Monog.; Aug. de fide et oper., cap. 7, lib. de nupt. et concupisc., c. 10 et 12.

conjungitur, sacramentum, id est, sacrum signum sit. Atque hanc esse eorum verborum propriam et veram sententiam, veteres sancti Patres, qui eum locum interpretati sunt, ostendunt, idemque sancta Tridentina synodus explicavit[1]. Constat ergo virum Christo[2], uxorem Ecclesiæ ab Apostolo comparari: virum esse caput mulieris, ut est Christus Ecclesiæ[3], eaque ratione fieri ut vir uxorem diligere et vicissim uxor virum amare et colere debeat; Christus enim *dilexit Ecclesiam et pro ea semetipsum tradidit* : rursus vero, *ut idem Apostolus docet; Ecclesia subjecta est Christo.*

XX. Matrimonii Sacramentum gratiam tribuit.

Sed gratiam quoque hoc sacramento significari et tribui, in quo maxime ratio sacramenti inest, ea synodi verba declarant[4] : Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret et indissolubilem unitatem confirmaret conjugesque sanctificaret, ipse Christus, venerabilium sacramentorum institutor atque perfector, sua nobis passione promeruit.

XXI. Gratiæ hujus Sacramenti effectus.

Quare docendum est hujus sacramenti gratia effici ut vir et uxor mutuæ charitatis vinculo conjuncti, alter in alterius benevolentia conquiescat, alienosque et illicitos amores et concubitus non quærat; sed in omnibus sit honorabile connubium, et thorus immaculatus[5].

XXII. Matrimonii Sacramentum quantum aliis matrimoniis antecellat.

Sed quantum matrimonii sacramentum iis matrimoniis præstet, quæ ante vel post legem iniri solebant, ex eo licet cognoscere quod, etsi gentes matrimonio divini aliquid inesse arbitrabantur, atque ob eam rem vagos concubitus a naturæ lege alienos esse, itemque stupra, adulteria et alia libidinis genera vindicanda esse judicabant; tamen eorum connubia nullam prorsus sacramenti vim habuerunt.

XXIII. Matrimonium Judæorum etsi sanctum, non erat Sacramentum.

Apud Judæos vero religiosius omnino nuptiarum leges servari consueverant, neque dubitandum quin eorum matrimonia majori sanctitate prædita essent. Cum enim promissionem accepissent fore aliquando ut omnes gentes in semine Abrahæ benedicerentur[6], magnæ apud eos pietatis officium merito esse videbatur filios procreare, electi populi sobolem, ex qua

[1] Sess. 24. — [2] Ambr. in ep. ad Ephes. — [3] Ephes. 5. 23 et d. — [4] Sess. 24 in doctr. de matr. — [5] Heb. 13. 4. — [6] Genes. 22. 18.

Christus Dominus Salvator noster, quod ad humanam naturam attinet, ortum habiturus esset, propagare; sed illæ quoque conjunctiones vera sacramenti ratione caruerunt.

XXIV. Matrimonium ante legem et sub lege erat imperfectum.

Huc accedit quod sive naturæ post peccatum, sive Mosis legèm spectemus, facile animadvertimus matrimonium a primi ortus sui decore et honestate decidisse; dum enim naturæ lex vigebat, multos ex antiquis Patribus fuisse comperimus, qui plures simul uxores ducerent. Deinde vero in lege Mosis permissum erat[1], dato repudii libello, si causa fuisset, divortium cum uxore facere; quorum utrumque ab evangelica lege sublatum, matrimoniumque in pristinum statum restitutum est.

XXV. Pluralitas uxorum matrimonio contraria.

Nam quod polygamia a matrimonii natura aliena esset (etsi aliqui ex priscis Patribus accusandi non sunt, quod non sine Dei indulgentia plures uxores ducerent), Christus Dominus ostendit illis verbis: Propter hoc dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una[2]. Ac deinde subjungit: Itaque jam non sunt duo, sed una caro.

XXVI. Matrimonium est duorum tantum conjunctio.

Quibus verbis planum fecit matrimonium ita a Deo institutum esse, ut duorum tantum, non plurium, conjunctione definiretur. Quod etiam alibi apertissime docuit; inquit enim: Quicumque dimiserit uxorem suam et aliam duxerit, adulterium committit super eam; et si uxor dimiserit virum suum et alii nupserit, mœchatur[3]. Nam si viro liceret plures uxores ducere, nulla omnino causa esse videretur, cur magis adulterii reus dicendus esset, quod præter eam uxorem, quam domi haberet, aliam duceret, quam quod priore dimissa, cum alia conjungeretur.

Nota. Atque ob eam rem fieri intelligimus ut si infidelis quispiam, gentis suæ more et consuetudine, plures uxores duxisset, cum ad veram religionem conversus fuerit, jubeat eum Ecclesia cæteras omnes relinquere ac priorem tantum justæ et legitimæ uxoris loco habere.

XXVII. Nullo divortio vinculum matrimonii dissolviter.

Verum eodem Christi Domini testimonio facile comprobatur nullo divortio vinculum matrimonii dissolvi posse; si enim

[1] Deut. 24. 1; Matth. 7. — [2] Matth. 19. 9. — [3] Ibid.

post libellum repudii mulier a viri lege soluta esset, liceret ei sine ullo adulterii crimine alteri viro nubere. Atqui Dominus aperte denunciat : Omnis qui dimittit uxorem suam et alteram ducit, mœchatur[1].

XXVIII. Sola mors solvit matrimonium.

Quare conjugii vinculum nulla re, nisi morte, dirumpi perspicuum est : quod quidem Apostolus etiam confirmat, cum inquit : Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit; quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege; cui vult, nubat, tantum in Domino[2]. Et rursus : His, qui matrimonio juncti sunt, præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere; quod si discesserit, manere innuptam, aut viro suo reconciliari. Eam vero optionem Apostolus mulieri, quæ justa de causa virum reliquisset, detulit, ut aut innupta maneat, aut viro suo reconcilietur.

NOTA. Neque enim sancta Ecclesia viro et uxori permittit ut sine gravioribus causis alter ab altero discedat.

XXIX. Indissolubilitas unde tolerabilior.

Ac ne forte alicui videatur durior matrimonii lex, quod nulla unquam ratione dissolvi possit, docendum est quæ sint cum ea utilitates conjunctæ.

Primo.

rimum enim homines in conjungendis matrimoniis virtutem potius et morum similitudinem, quam divitias et pulchritudinem spectandam esse intelligant : qua quidem re communi societati maxime consuli nemo dubitare potest.

Secundo.

Præterea, si divortio matrimonium dissolveretur, vix unquam dissidendi causæ hominibus, quæ eis ab antiquo pacis et pudicitiæ hoste quotidie objicerentur, deessent.

Tertio.

Nunc vero cum fideles secum cogitant, quamvis etiam conjugii convictu et consuetudine careant se tamen matrimonii vinculo constrictos teneri, omnemque alterius uxoris ducendæ spem sibi præcisam esse : ea re fit ut ad iracundiam et dissidia tardiores esse consueverint.

Quarto.

Quod si interdum etiam divortium faciant et diutius conju-

[1] Matth. 19. 9; Luc. 16. 18. — [2] I. Cor. 7. 39.

gis desiderium ferre non possint, facile per amicos reconciliati ad ejus convictum redeunt.

Quinto.

Sed hoc loco prætermittenda non erit pastoribus sancti Augustini[1] salutaris admonitio. Is enim ut ostenderet fidelibus, haud gravate faciendum esse, ut cum uxoribus, quas adulterii causa dimisissent, si eas delicti pœniteret, in gratiam reducerentur : Cur, inquit, vir fidelis non recipiet uxorem quam recipit Ecclesia ? aut cur uxor viro adultero, sed pœnitenti non ignoscat, cui etiam ignovit Christus ? Nam quod Scriptura[2] stultum vocat qui tenet adulteram, de ea sentit quæ, cum deliquerit, pœnitere et a cœpta turpitudine desistere recusat. Ex iis itaque perspicuum est fidelium conjugia perfectione et nobilitate, tum gentilium, tum Judæorum matrimoniis longe præstare.

XXX. Tria matrimonii bona

Docendi præterea sunt fideles tria esse matrimonii bona : prolem, fidem, sacramentum; quorum compensatione illa incommoda leniuntur, quæ Apostolus indicat his verbis : Tribulationem carnis habebunt hujusmodi[3]. Efficiturque ut conjunctiones corporum, quæ extra matrimonium merito damnandæ essent, cum honestate conjunctæ sint[4].

Primum.

Primum igitur bonum est proles, hoc est liberi qui ex justa et legitima suscipiuntur uxore : id enim tanti fecit Apostolus, ut diceret : Salvabitur mulier per filiorum generationem[5]. Nec vero hoc de procreatione solum, sed de educatione etiam et disciplina, qua filii ad pietatem erudiuntur, intelligendum est. Sic statim subdit Apostolus : Si in fide permanserint. Monet enim Scriptura : Filii tibi sunt[6] ? erudi illos et curva illos a pueritia illorum. Idem etiam Apostolus docet, ejusque institutionis pulcherrima exempla Tobias, Job et alii sanctissimi Patres in sacris litteris præbent.

Nota. Quæ vero sint parentum et filiorum officia, in quarto præcepto latius explicabitur.

Secundum.

Sequitur fides, quod est alterum matrimonii bonum, non ille virtutis habitus quo imbuimur cum Baptismum percipi-

[1] L. de adulter. conjug., cap. 6 et 9. — [2] Prov. 18. 22. — [3] 1. Cor. 7. 28. — [4] Vide Aug. lib. 5 contra Julian., cap. 5. — [5] 1. Tim. 2. 15. — [6] Eccli. 7. 25.

mus : sed fidelitas quædam qua mutuo vir uxori et uxor viro ita se obstringit, ut alter alteri sui corporis potestatem tradat, sanctumque illud conjugii fœdus nunquam se violaturum polliceatur. Id facile colligitur ex illis verbis quæ a primo parente enunciata sunt, cum Evam uxorem suam accepit, quæ deinde Christus Dominus in Evangelio comprobavit : Quare relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne una[1]. Item ex eo Apostoli loco : Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir[2] : similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Quare optimo jure gravissimæ animadversiones a Domino in adulteros, quod hanc maritalem fidem frangant, in veteri lege constitutæ erant[3].

NOTA. Postulat præterea matrimonii fides ut vir et uxor singulari quodam sanctoque et puro amore conjuncti sint ; neque ut adulteri inter se ament, sed ut Christus dilexit Ecclesiam : hanc enim Apostolus regulam præscripsit, cum ait : Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam[4]; quam certe immensa illa charitate, non sui commodi gratia, sed sponsæ tantum utilitatem sibi proponens, complexus est.

Tertium.

Tertium bonum sacramentum appellatur, vinculum scilicet matrimonii, quod nunquam dissolvi potest : nam ut est apud Apostolum, Dominus præcepit uxorem a viro non discedere[5]; quod si discesserit, manere innuptam aut viro suo reconciliari ; et vir uxorem non dimittat. Si enim matrimonium, ut sacramentum est, Christi conjunctionem cum Ecclesia signat ; necesse est, ut Christus se ab Ecclesia nunquam disjungit, ita uxorem a viro, quod ad matrimonii vinculum attinet, separari non posse. Verum ut hæc sancta societas sine querela facilius conservetur, viri et uxoris officia, quæ a sancto Paulo[6] et a principe apostolorum Petro[7] descripta sunt, tradenda erunt[8].

XXXI. Primum viri erga uxorem officium.

Ergo viri munus est uxorem liberaliter et honorifice tractare, qua in re meminisse oportet Evam ab Adamo sociam appellatam esse, cum inquit : Mulier quam dedisti mihi so-

[1] Gen. 2. 24; Matth. 19. 5. — [2] 1. Cor. 7. 4. — [3] Lev. 20. 10; Num. 5. 12 etc. — [4] Eph. 5. 26. — [5] 1. Cor. 7. 10. — [6] Eph. 5. 22 et seqq.; Col. 3. 18, 19; 1. Tim. 5. 14. — [7] Pet. 1. 1 et seqq — [8] Vide August. lib. 1 de adulter. conjug. cap. 21 et 22, et de bono conjugii, c. 7, et de nupt. et concupisc., l. 1, c. 10.

ciam[1]. Cujus rei causa aliqui Patres factum esse docuerunt, ut ea non ex pedibus, sed latere viri formaretur: quemadmodum etiam ex capite condita non est, ut se viri dominam non esse intelligeret, sed viro potius subjectam.

Secundum.

Decet præterea virum in alicujus honestæ rei studio semper occupatum esse; tum ut ea suppeditet, quæ ad familiam sustentandam necessaria sunt: tum ne inerti otio languescat, a quo vitia fere omnia fluxerunt.

Tertium.

Deinde vero familiam recte constituere, omnium mores corrigere, singulos in officio continere.

XXXII Primum uxoris officium.

Rursus autem uxoris partes sunt quas apostolorum princeps enumerat, cum inquit: Mulieres subditæ sint viris suis, ut et si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucrifiant[2]: considerantes in timore castam conversationem vestram, quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus; sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples; sic enim aliquando et sanctæ mulieres, sperantes in Deo ornabant se, subjectæ propriis viris, sicut Sara obediebat Abrahæ, dominum eum vocans.

Secundum.

Earum quoque præcipuum studium sit, filios in religionis cultu educare, domesticas res diligenter curare.

Tertium.

Domi vero libenter se contineant, nisi necessitas exire cogat; idque sine viri permissu facere nunquam audeant.

Quartum.

Deinde in quo maxime maritalis conjunctio sita est, meminerint semper secundum Deum magis quam virum neminem diligendum, eove pluris faciendum esse neminem, cui etiam omnibus in rebus, quæ christianæ pietati non adversantur, morem gerere et obtemperare summa cum alacritate animi oporteat.

[1] Gen. 3. 12. — [2] 1. Petr. 3. 1, 2 et seqq.

XXXIII. Cæremoniæ matrimonii.

Harum rerum explicationi consequens erit ut pastores ritus etiam doceant, qui in matrimonio contrahendo servari debent, de quibus non est exspectandum, ut hoc loco præcepta tradantur, cum a sancta Tridentina synodo, quæ hac in re maxime observanda sint, copiose et accurate constituta fuerint : neque illud decretum a pastoribus ignorari possit; satis igitur est eos admonere, ut quæ ad hanc partem attinent, et sacri concilii doctrina cognoscere studeant, eaque fidelibus diligenter exponant [1].

XXXIV. De quo monendi sunt adolescentes.

In primis autem ne adolescentes et puellæ, cui ætati inest maxima imbecillitas consilii, falso nuptiarum nomine decepti, turpium amorum fœdera incaute ineant : sæpissime docebunt ea neque vera, neque rata matrimonia habenda esse, quæ præsente parocho, vel alio sacerdote de ipsius parochi vel ordinarii licentia, certoque testium numero non contrahantur.

XXXV. Impedimenta matrimonii docenda.

Sed quæ matrimonium etiam impediunt, explicanda erunt. In quo argumento plerique graves et doctissimi viri, qui de vitiis et virtutibus conscripserunt, adeo diligenter versati sunt, ut facile omnibus futurum sit, quæ illi scriptis suis tradiderunt, in hunc locum transferre; cum præsertim necesse habeant pastores eos ipsos libros nunquam fere e manibus deponere. Itaque cum illas præceptiones, tum quæ a sancta synodo sancita sunt de impedimento, quod vel à cognatione spirituali, vel a justitia publicæ honestatis, vel à fornicatione oritur, attente legent et tradenda fidelibus curabunt.

XXXVI. Quo animo matrimonium ineundum.

Ex quibus perspici potest quo animo affectos esse oporteat fideles cum matrimonium contrahunt : neque enim se humanam aliquam rem aggredi, sed divinam putare debent, in qua singularem mentis integritatem et pietatem adhibendam esse, Patrum veteris legis exempla satis ostendunt; quorum matrimonia, tametsi sacramenti dignitate prædita non erant, ea tamen maxima semper cum religione et sanctimonia colenda esse existimarunt.

[1] Sess. 24 decret. de reform. matrim.

XXXVII. Matrimonium clandestine non contrahendum.

Inter cætera autem maxime hortandi sunt filiifamilias ut parentibus, et iis in quorum fide et potestate sunt, eum honorem tribuant, ut ipsis inscientibus, nedum invitis et repugnantibus, matrimonia non ineant. Nam in veteri Testamento licet animadvertere filios a patribus semper in matrimonium collocatos esse. Qua in re plurimum illorum voluntati deferendum esse Apostolus etiam videtur iis verbis indicare : Qui matrimonio jungit virginem suam, bene facit ; et qui non jungit, melius facit[1].

XXXVIII. De usu matrimonii duo præcipienda.

Extrema illa restat pars, quæ ad matrimonii usum pertinet, de quibus ita agendum est a pastoribus, ut nullum ex eorum ore verbum excidat, quod fidelium auribus indignum esse videatur, aut pias mentes lædere, aut risum movere queat. Ut enim eloquia Domini, eloquia casta sunt[2] ; ita etiam maxime decet christiani populi doctorem ejusmodi orationis genere uti, quod singularem quamdam gravitatem et mentis integritatem præ se ferat. Quare duo illa maxime docendi sunt fideles.

Primum.

Primum quidem non voluptatis aut libidinis causa matrimonio operam dandam esse ; sed eo utendum intra illos fines qui, ut supra demonstravimus, à Domino præscripti sunt. Meminisse enim convenit quod Apostolus hortatur : Qui habent uxores, tanquam non habentes sint[3]. Tum vero a sancto Hieronymo[4] dictum esse : Sapiens vir judicio debet amare conjugem, non affectu : reget impetus voluptatis, nec præceps feretur ad coitum. Nil est fœdius, quam uxorem amare quasi adulteram.

Secundum.

Sed quoniam bona omnia sanctis precationibus a Deo impetranda sunt ; alterum est, quod fideles docere oportet, ut Deum orandi et obsecrandi causa matrimonii officio interdum abstineant, imprimisque id sibi observandum sciant, tribus saltem diebus, antequam sacram Eucharistiam percipiant, sæpius vero cum solemnia quadragesimæ jejunia celebrantur, quemadmodum patres nostri recte et sancte præceperunt. Ita enim

[1] 1. Cor. 7. 38. — [2] Ps. 11. 7. — [3] 1. Cor. 7, 29. — [4] S. Hieronym. lib. 1 contra Jovin. in fin.

fiet ut ipsa matrimonii bona majori in dies divinæ gratiæ cumulo augeri sentiant, et pietatis studia sectantes, non modo hanc vitam tranquille et placide traducant: sed æternæ etiam Dei benignitate consequendæ[1] vera et stabili spe, quæ non confundit, nitantur[2].

[1] Rom. 5. 5. — [2] Vide 33, q. 4, per totam. et de consecr. distinct. 2, cap. Omnis homo; Hier. in apol. pro liberis contr. Jovian. post med., et in cap. 12; Zach. super illud: In die planctus magnus erit fructus thori immaculati.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS TERTIA.

DE DEI PRÆCEPTIS IN DECALOGO CONTENTIS.

CAPUT I.

I. Decalogus legum omnium summa.

Decalogum legum omnium summam et epitomen esse sanctus Augustinus[1] litteris commendavit. Cum multa locutus sit Dominus, duæ tamen tantum tabulæ dantur Moysi lapideæ, quæ dicuntur tabulæ testimonii futuri in arca: nimirum cætera omnia, quæ præcepit Deus, ex illis decem præceptis quæ duabus tabulis conscripta sunt, pendere intelliguntur, si diligenter quærantur et recte intelligantur. Quomodo hæc ipsa rursus decem præcepta ex duobus illis, dilectionis scilicet Dei et proximi, in quibus tota lex pendet et prophetæ[2].

II. Decalogum pastores diserte teneant et explicent.

Itaque cum sit totius legis summa, pastores oportet in ejus contemplatione die noctuque versari, non ut vitam suam modo ad hanc normam componant: sed etiam ut populum sibi creditum in lege Domini erudiant. Nam labia sacerdotis custodiunt scientiam, et legem requirent ex ore ejus[3]: quia angelus Domini exercituum est: quod ad pastores novæ legis maxime pertinet, qui Deo propiores a claritate in claritatem transformari debent[4], tanquam a Domini spiritu: et cum eos lucis nomine nuncupavit Christus Dominus[5], propriæ sunt illorum partes, ut sint lumen eorum qui in tenebris sunt[6], eruditores insipientium, magistri infantium: et, si quis præoccupatus fuerit in aliquo delicto, ipsi, qui spirituales sunt, hujusmodi instruant[7].

III. Decalogi notitia Confessoribus pernecessaria.

In confessionibus etiam judicis personam sustinent, ac pro genere et modo peccatorum sententiam ferunt. Quare nisi suam sibi inscitiam, nisi aliis etiam esse fraudi velint, in eo

[1] Quæst. 140 super Exod. — [2] Math. 22. 40. — [3] Malach. 2. 7. — [4] 2. Cor. 3. 18. — [5] Math. 5. 14. — [6] Rom. 2. 20. — [7] Gal. 6. 1.

sint necesse est quam vigilantissimi et in divinorum præceptorum interpretatione exercitatissimi, ut, ad hanc divinam regulam, de quacumque et actione et officii prætermissione judicium facere possint; et, ut est apud Apostolum, sanam doctrinam tradant[1], id est, quæ nullum contineat errorem, et animorum morbis, quæ sunt peccata, medeatur; ut sit populus Deo acceptus, sectator bonorum operum[2].

IV. Quare Decalogus tam religiose sit observandus.

Jam vero in hujuscemodi tractationibus ea pastor sibi et aliis proponat, quibus legi parendum esse persuadeat. Inter cætera autem, quæ animos hominum ad hujus legis jussa servanda possunt impellere, illud maximam vim habet, Deum esse hujus legis auctorem. Quamvis enim per angelos data esse dicatur, nemo tamen dubitare potest ipsum Deum esse legis auctorem[3]: cujus rei satis amplum testimonium præbent, non solum ipsius legislatoris verba, quæ paulo post explicabuntur, sed infinita pene Scripturarum loca, quæ pastoribus facile occurrent.

V. Legis naturæ auctor est Deus.

Nemo enim est quin sibi à Deo legem in animo insitam esse sentiat, qua bonum a malo, honestum a turpi, justum ab injusto possit secernere: cujus vis et ratio legis cum ab ea quæ scripta est diversa non sit, quis est qui ut intimæ, sic scriptæ legis auctorem Deum negare audeat?

VI. Cur scriptam legem dederit Deus.

Hanc igitur divinam lucem pene jam pravis moribus et diuturna perversitate obscuratam, cum Deus Mosi legem dedit, eam potius illustriorem reddidisse quam novam tulisse docendum est, ne forte, cum populus audit legi Mosis derogatum esse, putet his legibus se non teneri.

VII. Decalogi legibus cur parendum.

Certissimum enim est non propterea his præceptis parendum esse, quod per Mosem data sunt, sed quod omnium animis ingenita et per Christum Dominum explicata sunt et confirmata.

VIII. Obedientia legi Dei ut suadenda.

Juvabit tamen plurimum et ad persuadendum magnum habebit momentum illa cogitatio, Deum esse qui legem tulit;

[1] 1. Tim. 5. — [2] Tit. 2. 14. — [3] Gal. 3. 13.

de cujus sapientia et æquitate dubitare non possumus, nec ejus infinitam vim atque potentiam effugere. Quare cum per Prophetas Deus juberet servari legem, dicebat se Dominum Deum esse; et in ipso Decalogi exordio : Ego sum Dominus Deus tuus[1]; et alibi : Si Dominus ego sum, ubi est timor meus[2]?

IX. Pro data lege Deo gratiæ sunt habendæ.

Non solum autem excitabit fidelium animos ad servanda Dei præcepta, sed ad gratiarum etiam actionem, quod suam Deus, quæ salutem nostram contineret, voluntatem explicarit. Quare non uno loco Scriptura maximum hoc beneficium declarans, populum commonefacit ut suam dignitatem ac Domini beneficentiam cognoscat, veluti in Deuteronomio : Hæc est, inquit, vestra sapientia et intellectus coram populis, ut audientes universi præcepta hæc, dicant : En populus sapiens et intelligens, gens magna[3]; et rursus in psalmo : Non fecit taliter omni nationi, et judicia sua non manifestavit eis[4].

X. Quanta cum majestate lex data sit.

Verum si parochus rationem præterea latæ legis ex Scripturæ auctoritate demonstrarit, facile intelligent fideles quam pie ac suppliciter acceptam Dei legem colere oporteat.

Triduo enim antequam ferretur lex, Dei jussu dictum est omnibus ut vestimenta lavarent, uxores non attingerent, quo sanctiores ac paratiores essent ad accipiendam legem, ut ad diem tertiam adessent[5]. Deinde, cum ad montem essent adducti, unde Dominus illis per Mosem leges erat laturus, uni Moysi dictum est ut in montem ascenderet : quo Deus maxima cum majestate venit, et locum tonitruis, fulgoribus, igne, densisque nebulis circumfudit, ac loqui cum Moyse cœpit, eique leges dedit.

XI. Terribili hoc modo cur lex data.

Quod divina sapientia nullam aliam ob causam factum voluit, nisi nos ut moneret casto humilique animo legem Domini accipiendam esse; quod si præcepta negligeremus, paratas nobis à divina justitia pœnas imminere.

XII. Facilem esse legem ostendendum.

Quin etiam legis jussa difficultatem non habere ostendat parochus, quod vel una hac ratione ex sancto Augustino[6]

[1] Exod. 20. 2. — [2] Malach. 1. 6. — [3] Deut. 4. 6. — [4] Ps. 147. 20. — [5] Exod. 19. 10. — [6] Aug. serm. 147 de tempor.

docere poterit, cum dicit : Qui, quæso, dicitur impossibile esse homini amare : amare, inquam, creatorem beneficum, patrem amantissimum, deinde etiam et carnem suam in fratribus suis? at vero qui diligit, legem implevit[1]. Quare Joannes Apostolus præcepta Dei gravia non esse aperte testatur[2]; nihil enim justius, nihil cum majori dignitate, nihil majori cum fructu ab homine, teste beato Bernardo[3], exigi potuisset. Quamobrem summam Dei benignitatem admiratus est Augustinus[4], sic ipsum Deum affatus : Quid est homo, quod amari tu ab eo vis? et si non faciat, ingentes minaris pœnas? an non satis magna hæc est, si non diligam te?

XIII. Excusatio ab infirmitate naturæ nulla est.

Quod si quis eam afferat excusationem impediri se quominus Deum amet, infirmitate naturæ, docendum est Deum, qui amorem requisivit, amoris vim inserere cordibus per Spiritum sanctum suum[5] : hic autem Spiritus bonus petentibus à Patre cœlesti datur[6], ut merito sanctus Augustinus[7] precatus sit : Da quod jubes, et jube quod vis.

XIV. Auxilium Dei præsto nobis est.

Quia igitur Dei auxilium præsto nobis est, maxime post Christi Domini mortem, per quam princeps hujus mundi ejectus est foras, non est quod quisquam rei difficultate deterreatur; nihil enim est amanti difficile[8].

XV. Legi obedire necessario tenemur omnes.

Præterea, ad eamdem rem persuadendam plurimum valebit, si explicabitur necessario legi obtemperandum esse, præsertim cum nostris temporibus non defuerint qui sive facilis, sive difficilis sit lex, ad salutem tamen nequaquam necessariam esse, impie et magno ipsorum malo dicere non veriti sunt. Quorum nefariam impiamque sententiam sacræ Scripturæ testimoniis parochus confutabit, ejusdem maxime apostoli, cujus illi auctoritate impietatem suam tueri conantur. Quid igitur Apostolus? non præputium, non circumcisionem quidquam esse, sed observationem mandatorum Dei[9]. Quod vero eamdem sententiam alibi repetit et novam creaturam in Christo tantum dicit valere, intelligimus plane eam novam crea-

[1] Rom. 13. 8. — [2] 1. Joan. 5. 3. — [3] Lib. de diligendo Deo, c. 1. — [4] Confess. c. 5 — [5] Rom. 5. 5. — [6] Luc. 11. 13 — [7] Lib. 10 Confessionem, cap. 29, 31 et 37; item de bono perseverantiæ, c. 20. — [8] August. in ps. 111; Bern. serm. de dom. in ramis palm. item in serm. de Magdal. — [9] 1 Cor. 7. 19.

turam in Christo dicere, qui mandata Dei observat[1]. Is enim, qui habet mandata Dei ac servat, diligit Deum, Domino ipso teste apud Joannem : Si quis diligit me, sermonem meum servabit[2].

NOTA. Nam etsi justificari potest homo et ex impio fieri pius, antequam singula legis præcepta externis actionibus impleat, tamen fieri non potest ut qui per ætatem ratione uti queat ex impio fiat justus, nisi animum habeat paratum ad omnia præcepta Dei servanda.

XVI. Quos fructus capiunt legis observatores.

Ad extremum vero, ne quid prætermittat parochus, quo fidelis populus adducatur ut legem servet, quam sint ejus uberes suavesque fructus demonstrabit; quod facile poterit, ex iis quæ psalmo decimo octavo scripta sunt, probare : in eo enim legis Dei laudes celebrantur, quarum hæc est vel maxima, quæ Dei gloriam et majestatem multo amplius explicat, quam decore suo atque ordine faciant ipsa cœlestia corpora; quæ ut omnes quamvis barbaras nationes in sui admirationem rapiunt, ita efficiunt ut rerum omnium opificis et conditoris gloriam, sapientiam ac potentiam agnoscant. Ac lex quidem Domini convertit animas ad Deum[3] : agnoscentes enim vias ejus et Dei sanctissimam voluntatem per legem, convertimus pedes nostros in vias Domini. At quia soli timentes Deum vere sapientes sunt, hoc illi deinceps tribuit, ut sapientiam præstet parvulis. Hinc veris gaudiis et mysteriorum divinorum cognitione, ingentibus præterea voluptatibus et præmiis, in hac vita, et in futuro seculo illi cumulantur qui Dei legem observant.

XVII. Dei causa lex servanda est.

Nec vero tam nostræ utilitatis gratia, quam Dei causa, nobis est servanda lex, qui suam hominum generi in lege voluntatem aperuit; quam cum cæteræ creaturæ sequantur, hominem ipsum eamdem sequi multo est æquius.

XVIII. Obsequii legis magna merces.

Ne id quidem silentio prætereundum est, vel in hoc maxime suam in nos Deum clementiam et summæ bonitatis divitias ostendisse; quod cum sine ullo præmio nos potuisset, ut suæ gloriæ serviremus, cogere, voluit tamen suam gloriam cum utilitate nostra conjungere : ut quod homini utile, idem esset

[1] Gal. 6. 15. — [2] Joan. 14. 21, 23. — [3] Psal. 18. 8.

Deo gloriosum. Quoniam igitur id maximum et præclarissimum est, docebit parochus, ut a Propheta ultimo loco dictum est, in custodiendis illis retributionem multam esse[1]. Non enim tantum illæ nobis benedictiones promissæ sunt, quæ ad terrenam magis felicitatem spectare videbantur, ut benedicti simus in civitate, benedicti in agro[2], sed copiosa merces in cœlis[3], et mensura bona[4], conferta, coagitata et supereffluens proposita est, quam piis et justis actionibus meremur divinæ misericordiæ adjumento.

DE PRIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT II.

Ego *sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis. Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi sculptile*, etc.[5].

I. Verbis legis et populi Israel historia explicanda.

Quamvis hæc lex Judæis in monte a Domino data fuerit, tamen, quoniam natura omnium mentibus multo ante impressa et consignata erat[6], atque ob eam rem Deus universos homines illi perpetuo parere voluit, plurimum proderit verba illa, quibus, Moyse ministro atque interprete, Hebræis promulgata est, et populi Israelitici historiam, quæ mysteriorum est plena, diligenter explicare.

II. Historia populi Israel breviter recitatur.

Principio narrabit ex omnibus nationibus, quæ sub cœlo erant, unam Deum delegisse, quæ ortum habuit ab Abraham, quem peregrinum esse voluit in terra Chanaan: cujus possessionem cum ei pollicitus esset, tamen et ille, et posteri ejus amplius quadringentos annos vagi fuerunt, antequam promissam terram incolerent: in qua quidem peregrinatione nunquam eorum curam dimisit. transibant quidem illi de gente in gentem et de regno ad populum alterum[7]: sed nullam unquam illis injuriam fieri passus est; imo vero in reges animadvertit. Priusquam autem in Ægyptum descenderent, virum præmisit, cujus prudentia et illi, et Ægyptii fame liberarentur. In Ægypto vero ea illos benignitate complexus est ut repugnante et incumbente ad illorum perniciem Pharaone, mirum in modum augerentur et cum valde affligerentur ac tanquam servi durissime tractarentur, ducem Mosem

[1] Ps. 18. 12. — [2] Deuteron. 28. 3 et d — [3] Matth. 5. 12. — [4] Luc. 6. 38. — [5] Exod. 20. 2. — [6] Rom 1. 19. 20. — [7] Ps. 104. 13 et 14.

excitavit, qui eos in manu potenti educeret. Hujus præcipue liberationis in initio legis meminit Dominus his verbis : Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis [1].

III. Cur exiguam Abrahæ familiam elegit Deus.

Ex his vero illud maxime parocho animadvertendum est, unam ex universis nationibus a Deo delectam esse, quam populum vocaret suum et cui se cognoscendum et colendum præberet : non quod cæteras justitia aut numero vinceret, quemadmodum Hebræos monet Deus; sed quod ipsi Deo sic placuit, potius ut gentem exiguam et inopem augeret et locupletaret, quo ejus potentia et bonitas notior apud omnes esset et illustrior.

Nota. Cum igitur ea esset illorum hominum conditio, iis conglutinatus est et hos amavit [2] : ita ut cum esset Dominus cœli et terræ, non confunderetur vocari Deus eorum, quo cæteras gentes ad æmulationem provocaret, ut, perspecta Israelitarum felicitate, omnes homines ad veri Dei cultum sese conferrent; quemadmodum etiam Paulus testatur, se gentium felicitate proposita et vera Dei cognitione, qua eas instruxerat, ad æmulationem carnem suam provocare [3].

IV. Cur populus Israel tamdiu passus est.

Deinde fideles docebit Deum, Hebræos patres diu peregrinari passum esse: posteros etiam durissima servitute premi divexarique permisisse, ob eam rem, uti doceremur amicos Dei fieri non nisi mundi inimicos ac peregrinos in terris; itaque in Dei familiaritatem facilius recipi, si nihil omnino nobis sit commune cum mundo : tum vero, ut ad Dei cultum translati, intelligeremus quanto feliciores demum sint ii qui Deo, quam qui mundo serviunt · cujus rei nos Scriptura commonet; inquit enim : Verumtamen servient ei, ut sciant distantiam servitutis meæ et servitutis regni terrarum [4].

V. Cur tamdiu Deus promissa non præstitit.

Præterea explicabit post amplius quadringentis annis Deum promissa præstitisse, ut ille populus fide ac spe aleretur. Alumnos enim suos Deus a se perpetuo pendere vult, atque in ejus bonitate omnem spem suam collocare, ut in primi præcepti explanatione dicetur.

[1] Deut. 5 6. — [2] Deut. 10. 15. — [3] Rom. 11. 14. — [4] 2. Paral. 12. 8.

VI. Cur tali loco et tempore lex data sit.

Postremo locum ac tempus notabit, quibus hanc legem populus Israel a Deo accepit, nempe postquam eductus ex Ægypto in desertum venit, ut beneficii recentis memoria allectus et loci asperitate, in quo versabatur, deterritus, ad accipiendam legem aptior redderetur: homines enim iis maxime devinciuntur, quorum beneficentiam experti sunt, atque ad Dei præsidium confugiunt, cum se omni spe humana destitutos esse agnoscunt.

Nota. Ex quo licet intelligere fideles ad complectendam cœlestem doctrinam eo propensiores esse, quo se magis a mundi illecebris et carnis voluptatibus abstraxerint, sicut per Prophetam scriptum est[1]: Quem docebit scientiam et quem intelligere faciet auditum? ablactatos a lacte, avulsos ab uberibus.

VII. Exordium divinæ legis.

Enitatur itaque parochus et, quantum potest, efficiat ut fidelis populus hæc verba semper in animo habeat, *Ego sum Dominus Deus tuus*, ex quibus intelligent legislatorem se creatorem habere, a quo et conditi sunt, et conservantur, jureque illud usurpent: Ipse est Dominus Deus noster, et nos populus pascuæ ejus, et oves manus ejus[2]. Quorum verborum vehemens et frequens admonitio eam vim habebit, ut ad legem colendam fideles promptiores reddantur, et a peccatis abstineant. Quod autem sequitur.

VIII. Singularis meritum amoris.

Qui eduxi te de terra Ægypti, de domo servitutis: Etsi Judæis tantum videtur convenire Ægyptiorum dominatu liberatis, tamen si interiorem salutis universæ rationem spectemus, multo magis ad christianos homines pertinet, qui, non ex Ægyptiaca servitute, sed e peccati regione et potestate tenebrarum a Deo erepti, atque in regnum Filii dilectionis suæ translati sunt[3]. Cujus beneficii magnitudinem intuens, Jeremias, prædixit illud: Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et non dicetur ultra: Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra Ægypti; sed, Vivit Dominus, qui eduxit filios Israel de terra aquilonis et de universis terris, ad quas ejeci eos, et reducam eos in terram suam quam dedi patribus eorum: ecce ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, et pisca-

[1] Isai. 28. 9. — [2] Psalm. 94. 7. — [3] Col. 1. 13.

buntur eos[1]; et quæ sequuntur. Pater enim indulgentissimus per Filium suum filios qui erant dispersi congregavit in unum[2], ut jam non ut servi peccato, sed justitiæ[3], serviamus illi in sanctitate et justitia coram ipso omnibus diebus nostris[4].

IX. Tentationibus ut resistendum est.

Quare fideles omnibus tentationibus tanquam clypeum opponent illud Apostoli : Qui mortui sumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? jam non sumus nostri, sed ejus, qui pro nobis mortuus est et resurrexit[5]. Ipse est Dominus Deus noster, qui nos suo sanguine sibi acquisivit : quomodo peccare poterimus in Dominum Deum nostrum, ipsumque iterum cruci affigere? Ut igitur vere liberi, et ea quidem libertate qua nos Christus liberavit, sicut exhibueramus membra nostra servire injustitiæ, ita exhibeamus servire justitiæ in sanctificationem[6].

Non habebis Deos alienos coram me[7].

X. Decalogi partitio.

Priorem in Decalogo locum obtinere, quæ ad Deum pertinent, posteriorem vero, quæ ad proximum, docebit parochus : quia eorum quæ proximo præstamus, causa Deus est : tum enim ex Dei præcepto proximum diligimus, cum propter Deum diligimus. Ea vero sunt in priori tabula descripta.

XI. Hic duo sunt præcepta.

Secundo loco in verbis iis quæ proposita sunt, duplex contineri præceptum ostendet, quorum alterum jubendi, alterum prohibendi vim habet. Nam quod dicitur, Non habebis Deos alienos coram me, eam habet sententiam conjunctam, me verum Deum coles, alienis diis cultum non adhibebis.

XII. Prius præceptum quid contineat.

In priori autem continetur præceptum fidei, spei et charitatis : nam cum Deum dicimus immobilem, incommutabilem, perpetuo eumdem manentem, fidelem, recte sine ulla iniquitate confitemur : ex quo ejus oraculis assentientes, omnem ipsi fidem et auctoritatem tribuamus necesse est : qui vero omnipotentiam, clementiam et ad bene faciendum facilitatem ac propensionem illius considerat, poteritne spes omnes suas non in illo collocare? At si bonitatis ac dilectionis ipsius effu-

[1] Jerem. 16. 14. 15, 16 et 17. — [2] Joan. 11. 52. — [3] Rom. 6. 18. — [4] Luc. 1. 74, 75. — [5] Rom. 6. 2. — [6] Gal. 2. 31; 1. Rom. 6. 19. — [7] Exod. 20. 3.

sas in nos divitias contempletur, illumne poterit non amare? Hinc est illud prooemium, hinc illa conclusio, qua in præcipiendo mandandoque in Scriptura utitur Deus: Ego Dominus.

XIII. Posterius quid præcipit; et cur additur.

Altera autem præcepti pars illa est: Non habebis Deos alienos coram me; qua loquendi formula legislator usus est, non quod satis explicata non esset hæc sententia affirmatione præcepti in hunc modum: Me unum Deum coles; si enim Deus est, unus est; sed propter cæcitatem plurimorum, qui olim Deum verum se colere profitebantur, multitudinem tamen deorum venerabantur: cujusmodi inter Hebræos ipsos permulti fuerunt qui, ut Elias eis objiciebat, in duas partes claudicabant[1]; quod et Samaritæ fecerunt, qui Deum Israelis et Deos gentium colebant[2].

XIV. Primum Decalogi præceptum cæteris antecellit.

His explicatis, addendum erit hoc esse præceptum omnium primum et maximum, non ordine tantum ipso, sed ratione, dignitate et præstantia. Debet enim obtinere Deus apud nos infinitis partibus majorem, quam Domini, quam regis charitatem et auctoritatem. Ipse nos creavit, idem gubernat, ab eo in utero matris nutriti, atque inde in hanc lucem educti sumus; ipse nobis ad vitam victumque res suppeditat necessarias.

XV. Præcipua peccata contra primum præceptum.

Peccant autem in hoc præceptum, qui fidem, spem et charitatem non habent, quorum peccatum latissime patet. Sunt enim in hoc numero, qui in hæresim labuntur; qui non credunt ea quæ sancta mater Ecclesia credenda proponit; qui somniis, auguriis, cæterisque vanissimis rebus fidem habent; qui de sua salute spem abjiciunt, nec divinæ bonitati confidunt; qui divitiis tantum, qui corporis valetudine, ac viribus nituntur, quæ fusius ab iis explicata sunt, qui de vitiis et peccatis conscripserunt[3].

[1] 3. Reg. 18. 21. — [2] 4 Reg. 17. 33. — [3] De variis illis peccatis vid. distinct. 24, quæst. 2 multis in capitibus; August in lib. de divinat. dæmon., cap. 5 et citat. 26, quæst. 4, cap. Secundum; Origen. homil. 5, in Josue et habet 26, q. 2, cap. Sed et illud; Aug l. 2 de doctr. christian, c. 19 et 20, et citatur eodem cap.; Illud quod est; concil. Carthag. 4, cap. 89; vide plura 26, q. 2, 3 et 5.

DE CULTU ET INVOCATIONE SANCTORUM.

XVI. Cultus Sanctorum huic præcepto non repugnat.

Verum illud etiam in hujus præcepti explicatione accurate docendum est, venerationem et invocationem sanctorum, angelorum ac beatarum animarum, quæ cœlesti gloria perfruuntur, aut etiam corporum ipsorum, sanctorumque cinerum cultum, quem semper catholica Ecclesia adhibuit[1], huic legi non repugnare. Quis enim adeo demens est qui, edicente rege ne se pro rege quisquam gerat, aut regio cultu atque honore affici patiatur, continuo putet nolle regem suis ut magistratibus honos deferatur? Etsi enim angelos christiani adorare dicuntur, exemplo sanctorum veteris Testamenti, non eam tamen illis venerationem adhibent, quam Deo tribuunt.

XVII. Angeli cur coli aliquando noluerint.

Quod si legimus interdum angelos recusasse ne se homines venerarentur[2], eo fecisse intelligendum est quod sibi eum honorem haberi nolebant, qui soli Deo deberetur. Spiritus enim sanctus, qui ait, Soli Deo honor et gloria[3], idem præcepit ut honore parentes et seniores afficeremus[4]. Sancti præterea viri, qui Deum unum colebant, reges, tamen, ut est in divinis litteris, adorabant, id est, supplices venerabantur.

XVIII. Colendi sunt Angeli et cur.

Quod si reges, per quos Deus mundum gubernat[5], tanto honore afficiuntur; angelicis spiritibus, quos Deus ministros suos esse voluit et quorum opera non modo ad Ecclesiæ suæ, sed etiam ad reliquarum gubernationem utitur, quorumque ope maximis tum animæ tum corporis periculis quotidie liberamur, etiamsi se nobis in conspectum non dent, tanto majorem honorem non habebimus, quanto beatæ illæ mentes dignitate regibus ipsis antecellant? Adde charitatem, qua nos diligunt. Qua ducti pro iis provinciis quibus præsunt[6], ut ex Scriptura facile intelligitur, preces fundunt: quod etiam præstare iis quorum sunt ipsi custodes, ne dubitandum quidem

[1] Vide Trident. sess. 17 de sacram. miss., cap. 3, et sess. 25 sub princip. cap. de invocatione sanct.; item vide synod. 6, act. 6 in fine; item Aug. l. 8 de Civit. Dei, cap. 27, et lib. 18, cap 1; et l. 21 contra Faust cap. 21; Basil. homil. 20 in 40 mart. et 26 de Mar. Maman.; item Nazianz. orat. in laud. S. Cyprian. — [2] Apoc. 19. 10, et 22. 9. — [3] 1. Tim. 1. 17; Exod 20. 2; Levit. 19. 3r. — [4] Deut. 5. 16. — [5] Genes. 23. 7; 2. Reg. 24. 21; 1. Paral. 29. 20. — [6] Dan. 10. 13.

est: nostras enim preces Deo offerunt et lacrymas[1]. Quamobrem in Evangelio docuit Dominus pusillos scandalizandos non esse, quod angeli eorum in cœlis semper vident faciem Patris, qui in cœlis est[2].

XIX. Invocandi sunt Angeli.

Invocandi itaque sunt, quod et perpetuo Deum intuentur, et patrocinium salutis nostræ sibi delatum libentissime suscipiunt. Exstant divinæ Scripturæ testimonia hujus invocationis. Jacob enim ab angelo, quocum luctatus fuerat, *petit ut sibi benedicat*, imo etiam cogit[3]: se enim non dimissurum illum profitetur, nisi benedictione accepta: neque solum sibi ab eo tribui quem intuebatur, sed ab eo etiam, quem minime videbat tum cum dixit: Angelus, qui eruit me de cunctis malis, benedicat pueris istis[4].

XX. Sanctis exhibitus honos Dei gloriam non minuit

Ex quibus etiam colligi poterit tantum abesse ut sanctis, qui in Domino dormierunt, honore afficiendis atque invocandis, et sacris eorum reliquiis cineribusque venerandis, Dei gloria minuatur; ut eo maxime augeatur, quo magis hominum spem excitat, confirmat, et ad sanctorum imitationem cohortatur: quod officium Nicæno[5] altero et Gangrensi[6], ac Tridentino conciliis[7] et sanctorum Patrum[8] auctoritate comprobatur.

XXI. Idem confirmatur ex Patribus.

Quo autem sit ad refutandos eos instructior parochus, qui huic veritati adversantur, sanctos Hieronymum contra Vigilantium et Damascenum potissimum legat[9].

XXII. Idem probat Apostolica traditio.

Ad quorum rationem, quod caput est, accedit consuetudo ab apostolis accepta et in Ecclesia Dei perpetuo retenta et conservata[10].

[1] Tob. 12. 12; Apoc. 8. 3. — [2] Matth. 18. 10 — [3] Genes. 32, 25; Osea 12. 4. — [4] Genes. 48. 16. — [5] Nicæn. conc. 2, act. 6. — [6] Gangr. can. 22, et cit. dist. 30, c. Si quis per superb. — [7] Trid. sess. 25, item conc. Chalced. sub finem et in 6 synod. general., cap. 7 et conc. Geron. cap. 3; Aurel. 1, c. 29. — [8] Damasc. de orthod. fide, l. 4, cap. 6. — [9] Lib. 4 de orthod. fide, cap. 16. — [10] Dionys. cap. 7 hier. Eccl.; Iren. l. 5 contra hæres, c. 19; Athanas. serm. in Evang. de sancta Deipara; Euseb. lib. 13 præpar. Evang., cap. 7; Cornel. pap. epist. 1; Hilar. in psal. 129; Ambr. in lib. de viduis.

XXIII. *Idem attestantur Scripturæ.*

Cujus rei quis firmius aut clarius requirat argumentum divinæ Scripturæ testimonio, quæ sanctorum laudes celebrat admirabiliter? Exstant enim quorumdam sanctorum divina præconia [1], quorum laudes cum sacris litteris celebrantur, quid est quod illis singularem honorem non habeant homines?

XXIV. *Sancti suis meritis nos adjuvant.*

Etsi ob eam causam etiam magis colendi et invocandi sunt, quod pro salute hominum preces assidue faciunt, multaque eorum merito et gratia in nos Deus confert beneficia.

XXV. *Probatur.*

Si enim gaudium est in cœlo super uno peccatore pœnitentiam agente [2], nonne etiam cœlestes cives pœnitentes adjuvabunt? nonne rogati peccatorum veniam et impetrabunt, et conciliabunt nobis Dei gratiam?

XXVI. *Supervacaneum non est Sanctorum patrocinium.*

Quod si dicatur, ut a nonnullis dicitur, supervacaneum esse sanctorum patrocinium quod Deus sine interprete, precibus nostris occurrat : has impiorum voces illa sancti Augustini [3] facile convincunt, multa Deum non concedere, nisi mediatoris ac deprecatoris opera officium accesserit.

XXVII. *Exempla confirmant.*

Quod illustribus Abimelech et Job amicorum confirmatur exemplis, quorum peccata nonnisi Abraham et Job precibus condonavit [4].

XXVIII. *Objectio solvitur.*

Si vero etiam afferatur fieri inopia et imbecillitate fidei, ut sanctos internuntios et patronos adhibeamus, quid ad illud respondebunt Centurionis exemplum [5], qui, vel in singulari illo fidei præconio quod Dominus Deus impertivit, seniores tamen Judæorum ad Salvatorem misit, ut laboranti puero salutem impetrarent?

XXIX. *Unitati Mediatoris non officit invocatio Sanctorum.*

Quare si fatendum est unum nobis mediatorem propositum Christum Dominum [6], qui scilicet unus nos per sanguinem Patri cœlesti reconciliavit [7], et qui æterna redemptione

[1] Eccl. 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50; Hebr. 11. — [2] Luc. 15. 7, 10. — [3] Aug. q. 19. super Exod. serm. 2 et 4 de S. Steph. — [4] Genes. 20. 17. — [5] Matth. 8. 10; Luc. 7. 9. — [6] 1. Tim. 2. 5. — [7] Hebr. 9. 12, et 7. 25.

inventa, semel in sancta ingressus, pro nobis interpellare non cessat; ex eo tamen nullo modo sequi potest, quominus ad sanctorum gratiam confugere liceat. Nam si propterea subsidiis sanctorum uti non liceat quod unum patronum habemus Jesum Christum, nunquam id commisisset Apostolus[1], ut se Deo tanto studio fratrum viventium precibus commendari et adjuvari vellet.

NOTA. Neque enim minus vivorum preces, quam eorum qui in cœlis sunt sanctorum deprecatio Christi mediatoris gloriam et dignitatem imminuerent.

XXX. Invocationem Sanctorum comprobant tot miracula.

Sed cui fidem non faciant et honoris qui sanctis debetur, et patrocinii quod nostri causa suscipiunt, mirabiles effectæ res ad eorum sepulcra, et oculis et manibus, membrisque omnibus captis, in pristinum statum restitutis, mortuis ad vitam revocatis, ex corporibus hominum ejectis dæmoniis? quæ non audisse, ut multi, non legisse, ut plurimi gravissimi viri, sed vidisse, testes locupletissimi sancti Ambrosius[2] et Augustinus[3] litteris prodiderunt.

XXXI. Idem confirmat virtus reliquiarum.

Quid multa? si vestes[4], si sudaria, si umbra sanctorum, priusquam è vita migrarent, depulit morbos, viresque restituit, quis tandem negare audeat Deum per sacros cineres, ossa cæterasque sanctorum reliquias eadem mirabiliter efficere? Declaravit id cadaver illud, quod forte illatum in sepulcrum Elisæi, ejus tacto corpore, subito revixit[5].

XXXII. Hæc verba distinctum præceptum non continent.

Quod si vero sequitur: *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, quæ est in cœlo et quæ in terra deorsum, nec eorum, quæ sunt in aquis sub terra: Non adorabis ea, neque coles*[6]. Quidem hoc alterum præceptum existimantes, duo postrema ipsa unius præcepti vi contineri voluerunt: ut sanctus Augustinus[7] illa extrema dividens, hæc ipsa verba ad primum præceptum pertinere voluit: quam sententiam, quia in Ecclesia celebris est, libenter sequimur. Etsi in promptu

[1] Rom. 15. 30; Hebr. 13. 18. — [2] Ambr. ep. 85 et serm. 91. — [3] Aug. de Civit. Dei, lib. 22, cap. 8, et ep. 137. — [4] Act. 19. 12, et 5. 15 — [5] 4. Reg 13. 21. — [6] Exod. 20. 4. — [7] Vide August. super Exod. quæst. 71 et in ps. 32, serm. 2; sententia divi August. de dist. magis placet Ecclesiæ; Vide Thom. 1. 2, quæst. 100. art. 4.

ratio est illa verissima, consentaneum fuisse præmium et pœnam cujusque cum primo præcepto conjungi.

XXXIII. *Usus imaginum huic præcepto non contradicit.*

Nec vero quis existimet, omnino pingendi, fingendi aut sculpendi artem hoc præcepto prohiberi. Nam in Scripturis, jussu Dei simulacra et imagines effectas legimus, cherubim[1] ac serpentis ænei[2]. Superest igitur ut imagines ob eam rem vetitas interpretemur, ne quid simulacris, quasi diis colendis, de vero Dei cultu detraheretur.

XXXIV. *Duo hic prohibentur.*

Duplici autem potissimum ratione, quod ad hoc præceptum attinet, Dei majestatem vehementer lædi perspicuum est.

Prius. Idola colere.

Altera, si idola et imagines tanquam Deus colantur, aut credatur inesse aliqua in his divinitas vel virtus propter quam sint colendæ, vel quod ab eis sit aliquid petendum, vel quod fiducia in imaginibus sit figenda, veluti olim fiebat a gentibus quæ in idolis spem suam collocabant, quod passim sacræ litteræ reprehendunt.

Posterius, Divinitatis formam arte fingere.

Altera, si quis conetur divinitatis formam aliquo artificio effingere, quasi corporeis oculis conspici, vel coloribus aut figuris exprimi possit. Quis enim Deum, ut inquit Damascenus[3], qui sub aspectum non cadit, qui corporis expers est, qui nullis terminis circumscribi, nec ulla figura describi queat, possit exprimere? quæ res in altera Nicæna synodo uberius explicatur[4]. Præclare igitur Apostolus[5], eos mutasse Dei incorruptibilis gloriam in similitudinem volucrum, quadrupedum ac serpentum, dixit : hæc enim omnia tanquam Deum venerabantur, cum illi harum rerum imagines ponerent; quocirca Israelitæ, qui ante vituli simulacrum clamabant : Hi sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti[6], idololatræ sunt appellati, quia mutaverunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum[7].

XXXV. *Ultimæ hujus partis præcepti sensus.*

Cum igitur Dominus deos alienos coli prohibuisset, ut penitus idololatriam tolleret, imaginem divinitatis ex ære duci

[1] Exod. 25. 18; 3, Reg. 6. 27. — [2] Num. 21. 8, 9. — [3] Damasc. l. de orthod. fid. 4, cap. 17. — [4] Conc. Nicæn. 2, act. 3. — [5] Rom. 1. 23. — [6] Exod. 32. 4. — [7] Ps. 105. 20.

aut alia quavis materia fieri prohibuit, quod Isaias declarans inquit: Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei[1]? Atque in hoc præcepto hanc sententiam contineri, præter sanctorum Patrum scripta, qui eam, quemadmodum in septima synodo expositum est, sic interpretantur, illa etiam Deuteronomii verba satis declarant, ubi Moses populum avertere ab idololatria cum vellet, aiebat: Non vidistis aliquam similitudinem in die qua locutus est vobis Dominus in Horeb de medio ignis[2]. Quod sapientissimus legislator ideo dixit, ne quo errore ducti Divinitatis imaginem fingerent, Deoque debitum honorem rei creatæ tribuerent.

XXXVI. Trinitatem aliquibus figuris adumbrare licet.

Nemo tamen propterea contra religionem Deique legem quidquam committi putet, cum sanctissimæ Trinitatis aliqua persona quibusdam signis exprimitur, quæ tam in veteri quam in novo Testamento apparuerunt: nemo enim tam rudis est, ut illa imagine Divinitatem credat exprimi: sed illis declarari doceat pastor proprietates aliquas aut actiones quæ Deo tribuuntur, veluti cum ex Daniele pingitur[3] antiquus dierum in throno sedere, ante quem libri aperti sunt, Dei æternitas et infinita sapientia significatur, qua omnes hominum et cogitationes et actiones, ut de iis judicium ferat, intuetur.

XXXVII. Angelos pingendi modus approbatur.

Angelis etiam tum humana species, tum alæ affinguntur, ut intelligant fideles quam propensi sint in humanum genus et tanquam parati ad ministeria Domini exsequenda: omnes enim administratorii spiritus sunt propter eos qui hæreditatem capiunt salutis[4].

XXXVIII. Spiritus Sancti figuræ.

Columbæ vero species et linguæ tanquam ignis in Evangelio[5] et Actis apostolorum[6], quas Spiritus sancti proprietates significent multo notius est, quam ut oporteat pluribus verbis explicari.

XXXIX. Usus imaginum Christi et Sanctorum approbatur.

At vero cum Christus Dominus, ejusque sanctissima et purissima Mater, cæterique omnes sancti, humana præditi natura, humanam speciem gesserint, eorum imagines pingi atque honorari, non modo hoc præcepto interdictum non fuit,

[1] Isai. 40. 18; Act. 7. 40. — [2] Deut. 4. 15, 16. — [3] Dan. 7. 13. — [4] Hebr. 1. 14. — [5] Matth. 3. 16; Marc. 1. 10; Luc. 3. 22; Joan. 1. 32. — [6] Act. 2. 3.

sed etiam sanctum et grati animi certissimum argumentum semper habitum est : quod et apostolicorum temporum monumenta, et œcumenicæ synodi, et tot sanctissimorum doctissimorumque Patrum inter se consentientium scripta confirmant. Non solum autem licere in Ecclesia imagines habere et illis honorem et cultum adhibere, ostendet parochus, cum honos qui eis exhibetur, referatur ad prototypa ; verum etiam maximo fidelium bono ad hanc usque diem factum declarabit, ut ex Damasceni libro[1] quem de imaginibus edidit, et septima synodo, quæ est secunda Nicæna[2], intelligitur. Verum quia sanctissimum quodque institutum hostis humani generis suis fraudibus et fallaciis depravare contendit ; si quid forte a populo hac in re peccatum fuerit, parochus, Tridentini[3] concilii decretum secutus, quoad ejus fieri poterit, studebit corrigere, ac decretum quidem ipsum, cum res tulerit, populo interpretabitur.

XL. Legitimus imaginum usus.

Tum rudes et qui imaginum ipsarum institutum ignorant, docebit imagines factas ad utriusque Testamenti cognoscendam historiam atque ejus memoriam identidem renovandam : qua rerum divinarum memoria excitati, ad colendum atque amandum ipsum Deum vehementius inflammemur ; sanctorum quoque imagines in templis positas demonstrabit, ut excolantur, et exemplo moniti, ad eorum vitam ac mores nos ipsos conformemus[4].

Appendix ad singula præcepta.

Ego sum Dominus Deus tuus, fortis, zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiam et quartam generationem eorum qui oderunt me : et faciens misericordiam in millia iis qui diligunt me et custodiunt præcepta mea.

XLI. Duo explicanda.

Duo sunt in extrema parte hujus præcepti diligenter explicanda.

[1] Lib. 4 de fide orth., c. 17. — [2] Nic. 2 syn. passim. — [3] Trid. conc. sess. 25. — [4] De cultu et usu imaginum vide conc. Nicæn. act. 7 ; Histor. tripart., lib. 6, c. 41 ; Euseb. l. 8 hist. Eccl., cap. 14 ; Cyril. lib. 6 contra Julian. ; Aug. lib. 1 de consens. Evang., c. 10 ; vide item sextam syn. can. 82, et conc. Romanum sub Greg. 3, et conc. Gentil. ; item et aliud Romanum sub Stephan. 3 ; vide etiam lib. de romanis pontificibus in vita Sylvestri ; item Lactant. carm. de passion. Domini ; Basil. orat. in S. Barlaham ; Greg. Nyssæn. orat. in Theodor. ; Prud. hymn. de S. Hippolyt. ; item apud Baron. ann. Ecclesiæ an. 57, n. 116 et deinceps ; vide iterum August. contra Faust., lib. 22, cap. 73.

Prius est præmium.

Primum est quod, etsi ob summum scelus prævaricationis primi præcepti, atque hominum ad id committendum propensionem, apte hoc loco pœna proponitur : communis tamen est omnium appendix præceptorum. Omnis enim lex ad præcepta servanda homines pœna et præmio inducit. Hinc illæ tam frequentes in sacris litteris et crebræ Dei promissiones; ut enim innumerabilia pene Testamenti veteris testimonia prætermittamus, in Evangelio scriptum est : Si vis ad vitam ingredi, serva mandata [1]. Et alibi : Qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum [2]; tum illud : Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur et in ignem mittetur [3]; et : Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio [4]; atque alibi : Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra

Alterum est pœna.

Alterum est, quod longe alia ratione perfecti, alia carnales homines hanc appendicem docendi sunt.

XLII. Pœna perfectis non displicet.

Perfectis enim qui spiritu Dei aguntur [6], eique prompto et alacri animo parent, instar est cujusdam lætissimi nuntii et magnum argumentum propensæ in eos divinæ voluntatis; agnoscunt enim sui amantissimi Dei curam, qui nunc præmiis, nunc pœnis ad sui cultum et venerationem homines prope compellat; agnoscunt ejus immensam in se benevolentiam, qui sibi imperare, suaque opera ad divini nominis gloriam uti velit; neque solum agnoscunt, sed in magna spe sunt illum, cum quod vult jubeat, etiam daturum vires quibus legi ipsius parere possint.

XLIII. Pœna carnales maxime movet.

At carnalibus qui nondum spiritu servitutis liberati sunt, magisque metu pœnarum quam amore virtutis abstinent a peccatis, ejus appendicis sensus gravis et acerbus est. Parochus autem, quoties alicujus explicandi præcepti occasio inciderit, eadem hæc sibi habeat proposita.

NOTA. Quamobrem sunt piis exhortationibus sublevandi : et quo lex spectat, quasi manu deducendi.

[1] Matth. 19. 17. — [2] Ibid. 7. 21. — [3] Matth. 3. 10. — [4] Id. 5. 22. — [5] Id. 6. 5. — [6] Rom. 8. 14.

XLIV. Duo aculei.

Carnalibus perinde tamen ac spiritualibus, duo in primis quasi aculei sunt admovendi, qui ad legem observandam hac ipsa in appendice positi, homines maxime incitent.

Prior est Deus fortis.

Nam quod Deus fortis dicitur, ideo diligentius est explicandum, quo caro sæpe, quæ terroribus divinæ comminationis minus commovetur, varias sibi ipsa rationes fingit, quibus iram Dei effugere ac propositam pœnam vitare possit; cui autem certo persuasum est Deum fortem esse, illud magni Davidis usurpat : Quo ibo a spiritu tuo et quo a facie tua fugiam [1] ? Eadem quoque divinis interdum diffisa promissis, tantas hostium vires esse credit, ut ad sustinendum minime parem se esse existimet. At firma et stabilis fides, nihil titubans, cum divina vi ac virtute nitatur, homines contra recreat atque confirmat; inquit enim : Dominus illuminatio mea et salus mea; quem timebo [2] ?

Alter est zelus divinus.

Alter vero aculeus, zelus ipse divinus est; nonnunquam enim homines putant Deum humana non curare, ne illud quidem, legem ipsius servemus an negligamus : ex quo sequitur magna vitæ confusio. Cum autem Deum zelotem credimus, ejus rei meditatio facile nos in officio continet.

XLV. Zelus Deo tribuendus quis?

Zelus vero qui Deo tribuitur, nullam animi significat perturbationem; sed divinum illum amorem et charitatem quia Deus nullam a se animam patitur impune fornicari; quotquot autem ab eo fornicantur perdit [3].

XLVI. Zelus divinus definitur.

Est itaque zelus Dei tranquillissima ejus sincerissimaque justitia, qua anima falsis opinionibus pravisque cupiditatibus corrupta repudiatur, et a Dei conjugio tanquam adultera removetur.

XLVII. Zelum Dei quando experimur.

At vero zelum hunc Dei suavissimum ac dulcissimum experimur, cum summa ejus atque incredibilis in nos voluntas zelo ipso demonstratur : nec enim aut amor ardentior inter homines, aut major arctiorque conjunctio, quam eorum qui conjugio copulati sunt, reperitur.

[1] Ps. 138. 7. — [2] Id. 26. 1. — [3] Ps. 72. 27.

Nota. Igitur quam nos valde diligat, ostendit Deus, cum crebro se vel sponso, vel marito comparans, zelotem vocat.

XLVIII. Quanto zelo Deus colendus.

Quamobrem doceat parochus, hoc loco, sic divini cultus atque honoris cupidos homines esse debere, ut zelantes, potius quam amantes, jure dici possint, illius exemplo qui de seipso : Zelo, inquit, zelatus sum pro Domino Deo exercituum[1] ; imo vero Christum ipsum imitentur cujus illud est : Zelus domus tuæ comedit me[2].

XLIX. Transgressores mandatorum non impuniti.

Est autem comminationis explicanda sententia non inultos peccatores passurum Deum, sed eos vel tanquam parentem castigaturum, vel tanquam judicem acriter ac severe in eos animadversurum. Quod alio in loco significans Moyses : Et scies, inquit, quia Dominus Deus tuus ipse est Deus fortis et fidelis, custodiens pactum et misericordiam diligentibus se et his qui custodiunt præcepta ejus in mille generationes, et reddens odientibus se statim[3]. Et Josue : Non poteritis, inquit, servire Domino. Deus enim sanctus et fortis æmulator est, nec ignoscet sceleribus vestris atque peccatis; si dimiseritis Dominum et servieritis diis alienis, convertet se et affliget vos, atque subvertet[4].

L. Locus explicandus.

Docendus autem populus est, comminationis pœnam ad tertiam quartamque impiorum et facinorosorum generationem pertinere, non quod posteriores majorum scelerum pœnas semper luant, sed licet illi liberique eorum impune tulerint, non omnis tamen eorum posteritas iram Dei pœnamque vitabit.

Exemplum.

Quod Josiæ regi accidit : huic enim, propter singularem pietatem, cum pepercisset Deus, dedissetque ut in pace in sepulcrum majorum suorum inferretur[5], ne videret consequentium temporum mala quæ, propter Manassis avi impietatem, Judæ et Hierusalem erant eventura, eo mortuo, in posteros ejus est ultio Dei consecuta, sic ut ne filiis quidem Josiæ pepercerit

[1] 1. Reg. 19. 24. — [2] Ps. 68. 10 ; Joan. 2. 17. — [3] Deut. 7. 9. — [4] Josue 24. 19 — [5] 1. Paralip. 34. 27, 28 ; 4. Reg. 22 20.

Objectio solvitur.

Qua autem ratione hæc legis verba sententiæ illi, quæ est apud prophetam, non adversentur : Anima quæ peccaverit ipsa morietur[1], sancti Gregorii auctoritas, cum reliquis omnibus antiquis Patribus consentiens, aperte ostendit : inquit enim : Quisquis pravi parentis iniquitatem imitatur, etiam ex ejus debito constringitur : Quisquis autem pravi parentis iniquitatem non imitatur, nequaquam delicto illius gravatur.

Nota et doce.

Unde fit ut iniqua filius iniqui patris non solum sua quæ addidit, sed etiam patris peccata persolvat, cum vitiis patris quibus iratum Dominum non ignorans, etiam suam adhuc malitiam adjungere non formidat; et justum est ut qui sub districto judice vias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in vita præsenti[2] etiam culpas parentis iniqui persolvere.

LI. Bonitas Dei justitiam superat

Commemorabit deinde parochus quantum Dei justitiam superet ejusdem bonitas ac misericordia : irascitur tertiæ quartæque generationi Deus; misericordiam vero in millia impertit.

II. Deum oderunt peccatores.

In eo autem quod dictum est : Eorum qui oderunt me, peccati magnitudo ostenditur. Quid enim flagitiosius ac detestabilius, quam summam ipsam bonitatem, summam veritatem odisse? Hoc vero ad omnes peccatores idcirco pertinet quod, quemadmodum qui habet mandata Dei et servat ea, Deum diligit[3]: ita qui legem Domini contemnit et mandata ejus non servat, Deum odisse merito dicendus est.

LIII. Amore legi parendum.

Quod vero extremum est, Et iis qui diligunt me, servandæ legis modum ac rationem docet; necesse est enim eos qui legem Dei servant, eadem charitate atque amore, quo in Deum sunt, ad ejus obedientiam adduci, quæ deinceps in singulis præceptis commemorabuntur.

[1] Ezech 18. 4. — [2] Exstat locus Greg. lib. 15 moral., cap. 31; vide August. ep. 75; D. Thom. 1. 2, q. 87, art. 8. — [3] Joan. 14. 21.

DE SECUNDO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT III.

NON *assumes nomen Domini Dei tui in vanum*[1].

I. Hoc præceptum a primo cur distinguitur.

Quanquam primo divinæ legis præcepto, quo Deum pie sancteque colere jubemur, hoc, quod secundo loco sequitur, necessario continetur; nam qui sibi honorem tribui *vult, idem* postulat ut se summo verborum honore prosequamur, *pro*hibetque contraria; quod et illa Domini apud Malachiam verba aperte indicant: Filius honorat patrem et servus Dominum suum; si ergo Pater ego sum, ubi est honor meus[2]? Deus tamen pro rei magnitudine, hanc de suo ipsius divino et sanctitatis plenissimo nomine honorando, legem separatim ferre, idque nobis disertis et perspicuis verbis præscribere voluit.

II. Quam diligenter explicandum sit hoc præceptum.

Quod sane parocho ipsi argumento imprimis esse debet nequaquam satis fore si de hac re generatim loquatur; sed ejusmodi locum hunc esse in quo ipse diutius commorari et quæcumque ad hanc tractationem pertinent, distincte, dilucide, accurateque apud fideles explicare necesse sit[3].

III. Quam sæpe et temere jurent homines.

Neque vero nimia hæc diligentia censenda est, cum non desint qui adeo errorum tenebris obcæcati sint, ut quem angeli glorificant, ei maledicere non vereantur; neque enim lege semel lata deterrentur, quominus Dei majestatem quotidie imminuere, imo singulis pene horis ac momentis, impudentissime audeant. Quis enim non videat omnia jurejurando affirmari? omnia imprecationibus et execrationibus referta esse? usque adeo ut nemo fere vel vendat aliquid vel emat, vel negotium aliquod gerat, qui non jurisjurandi religionem interponat, Deique sanctissimum nomen millies, vel in re levissima et inani, temere non usurpet.

NOTA. Quo major parocho cura et diligentia adhibenda est, ut sæpe fideles admoneat quam grave hoc scelus sit et detestabile.

[1] Exod 20. 7. — [2] Malach. 1. 6. — [3] De hoc præcepto vide D Thom. 2. 2, q. 122, art. 3; item et 1 2, quæst. 100, art. 5.

IV. Unum hic præcipitur, aliud prohibetur.

Jam vero in hujus præcepti explicatione id primum constet, cum eo quod lex fieri prohibet, earum etiam rerum præceptionem conjunctam esse, quas præstare homines debent, utrumque autem separatim docendum est.

V. In hoc præcepto quid præcipiatur.

Primum quidem, ut ea quæ tradenda sunt, facilius exponantur, quid jubeat lex, mox etiam quid vetet; nam quæ imperat, illa sunt, nomen Dei esse honorandum ac per illud sancte jurandum. Hæc rursus quæ prohibet : Nemo divinum nomen contemnat, nemo illud in vanum assumat, neve per ipsum aut falso, aut frustra, aut temere juret.

VI. Nomen Dei quomodo honorandum.

In ea itaque parte, qua jubemur divino nomini honorem tribuere, parochus fidelibus præcipiat Dei nomen, ipsius, inquam, litteras et syllabas, aut omnino per se nudum verbum tantummodo attendendum non esse : sed in eam cogitationem veniendum, quid valeat illa vox, quæ omnipotentem ac sempiternam majestatem unius et trini numinis significat.

Nota. Ex his autem facile colligitur inanem esse nonnullorum Judæorum superstitionem, qui quod scriberent Dei nomen pronuntiare non auderent, quasi in quatuor illis litteris, non in re divina vis esset.

VII. Singulis Dei nominibus par honor detur.

Sed quamvis singulari numero prolatum sit : Non assumes nomen Dei ; id non de uno aliquo nomine, sed de omnibus, quæ Deo tribui solent, intelligendum est ; multa enim Deo imposita sunt nomina, ut Domini omnipotentis, Domini exercituum, Regis regum, Fortis et alia id genus, quæ in Scripturis leguntur, quæ parem eamdemque venerationem habent omnia.

VIII. Scire divinum nomen et honorare tenemur.

Deinde docendum est quomodo divino nomini debitus honor adhibeatur ; neque enim christiano populo cujus ore Dei laudes assidue celebrandæ sunt, rem utilissimam et pernecessariam ad salutem ignorare fas est. Quamvis autem multiplex sit ratio laudandi divini nominis, tamen in iis de quibus deinceps hic dicetur, vis et pondus omnium videtur esse.

IX. Dei nomen quibus modis laudandum. Primus.

Primum igitur laudatur Deus, cum in omnium cons Deum ac Dominum nostrum fidenter confitemur, Christ que salutis nostræ auctorem quemadmodum agnoscimus, ita etiam prædicamus.

Secundus.

Idemque cum verbo Dei, quo voluntas ejus enuntiatur, sancte et diligenter operam damus; in ejus meditatione assidue versamur; studiose illud addiscimus, aut legendo, aut audiendo, perinde ut cujusque personæ et muneri aptum et consentaneum est.

Tertius.

Deinde divinum nomen veneramur et colimus, cum officii et religionis causa divinas laudes celebramus, ac de omnibus rebus, tum prosperis, tum adversis, illi singulares gratias agimus; inquit enim Propheta: Benedic, anima mea, Domino, et noli oblivisci omnes retributiones ejus [1]. Exstantque plurimi David psalmi, quibus egregia quadam erga Deum pietate illius divinas laudes suavissime decantat. Exstat admirabile illud patientiæ exemplum Job, qui cum in maximas illas horribilesque calamitates incidisset, Deum tamen excelso et invicto animo laudare nunquam intermisit. Nos itaque cum animi corporisque doloribus cruciamur, cum miseriis et ærumnis torquemur, statim ad Deum laudandum omne studium et animi nostri vires convertamus, illud Job dicentes: Sit nomen Domini benedictum [2].

Quartus.

Neque vero minus Dei nomen honoratur, si fidenter opem cujus imploramus, quo scilicet aut nos ab illis liberet, aut ad eadem fortiter perferenda constantiam et robur largiatur. Hoc enim fieri vult Dominus: Invoca, inquit, me in die tribulationis, et eruam te, et honorificabis me [3]; cujus implorationis, cum multis aliis in locis, tum præcipue in psalmis vigesimo sexto, quadragesimo tertio et centesimo decimo octavo illustria reperiuntur exempla.

Quintus.

Præterea Dei nomen honore prosequimur cum fidei faciendæ causa testamur Deum: qui modus a superioribus valde differt. Nam quæ supra enumeravimus, ita suapte natura

[1] Ps. 102. 1. — [2] Job. 1. 21. — [3] Ps. 49. 15.

bona sunt atque expetenda, ut nihil beatius, nihil homini optabilius possit esse, quam si in illis sedulo exsequendis se ipsum dies noctesque exerceat. Benedicam, inquit David, Dominum in omni tempore: semper laus ejus in ore meo[1].

X. Usus jurandi frequentior cur improbatus.

At, jusjurandum licet bonum sit, ejus tamen frequens usus minime est laudabilis. Hujus autem discriminis ratio in eo posita est, quod jusjurandum ea tantum de causa institutum est, ut esset tanquam remedium quoddam humanæ imbecillitatis et ad probandum quod dicimus, necessarium instrumentum.

Similitudo.

Ut enim corpori medicamenta adhibere non expedit nisi necesse sit, eorumdem vero frequentatio perniciosa omnino est: ita etiam, nisi cum gravis et justa causa subest, jurejurando uti non est salutare; quod si sæpius adhibeatur, tantum abest ut prosit, ut magnum detrimentum afferat.

XI. Jurandi consuetudo unde.

Quamobrem præclare docet sanctus Chrysostomus[2], non nascente, sed jam adulto mundo, cum mala longe lateque propagata universum terrarum orbem occupassent, nihilque suo loco et ordine consisteret; sed perturbata et permixta omnia, sursum, deorsum, magna rerum confusione ferrentur: et quod malorum omnium gravissimum est, mortales fere omnes in fœdam idolorum servitutem seipsos abjecissent: tum denique longo sane intervallo jusjurandum in hominum consuetudinem irrepsisse: nam cum in tanta hominum perfidia et iniquitate nemo facile ad credendum adduceretur, Deum testem invocabant.

XII. Primus jurandi modus.

Verum cum in hac præcepti parte præcipua sit illa ratio docendi fideles, quomodo jusjurandum pie, sancteque adhibere debeant; primum dicendum est jurare nihil aliud esse nisi Deum testari, quacumque id verborum forma et conceptione fiat; nam et testis est mihi Deus, et per Deum, idem sunt.

XIII. Secundus jurandi modus.

Est etiam illud jusjurandum, cum ad faciendam fidem per res creatas juramus, ut per sacra Dei Evangelia, per cru-

[1] Psal. 33. 1. — [2] Ad pop. Antioch. hom. 26.

cem, per sanctorum reliquias et nomen, et cætera id genus: neque enim hæc ipsa per se jurijurando auctoritatem aut robur aliquod asserunt: sed Deus ipse hoc præstat, cujus divinæ majestatis splendor illis in rebus elucescit. Ex quo sequitur ut per Evangelium jurantes per Deum ipsum jurent, cujus veritas Evangelio continetur et declaratur. Similiter et per sanctos, qui templa Dei sunt, quique Evangelicæ veritati crediderunt, eamque omni observantia coluerunt, et per gentes et nationes latissime disseminarunt.

XIV. Tertius jurandi modus.

Eadem ratio est illius jurisjurandi quod per exsecrationem profertur, quale est illud sancti Pauli: Ego testem Deum invoco in animam meam[1]; etenim hoc pacto aliquis Dei judicio tanquam mendacii ultori subjicitur. Neque propterea negamus nonnullas ex hisce formulis ita accipi posse, quasi jurisjurandi vim non habeant; sed tamen utile est, quæ de jurejurando dicta sunt, in his etiam servare, atque ad eamdem prorsus normam et regulam dirigere.

XV. Duplex juramentum.

Assertorium.

Duo autem sunt jurandi genera: primum quidem, quod assertorium appellatur; nimirum cum aliquid de re præsenti aut præterita religiose affirmamus, ut Apostolus in epistola ad Galatas, Ecce coram Deo, quia non mentior[2].

Promissorium.

Alterum vero promissorium dicitur, ad quod etiam comminationes referuntur, futurum tempus spectans, cum aliquid ita fore pro certo pollicemur, et confirmamus: cujusmodi est illud Davidis, qui Bethsabeæ conjugi jurans per Dominum Deum suum, promisit Salomonem, ejus filium, regni hæredem fore, atque in ipsius locum successurum[3].

XVI. Ad legitimum juramentum quot requisita.

Verum enim vero licet ad jusjurandum satis sit Deum testem adhibere, tamen ut rectum sanctumque sit multo plura requiruntur, quæ sunt diligenter explicanda; ea vero breviter, teste divo Hieronymo[4], Jeremias enumerat, dum inquit: Jurabis: Vivit Dominus in veritate et in judicio et in justitia[5]. Quibus sane verbis illa breviter summatimque complexus est,

[1] 2. Cor. 1. 23. — [2] Gal. 1. 20. — [3] 3. Reg. 1. 17. — [4] S. Hier. in hunc locum. — [5] Jerem. 4. 2.

quibus omnis jurisjurandi perfectio continetur, veritatem, inquam, judicium et justitiam.

XVII. *Quid sit jurare in veritate asserenda.*

Primum itaque in jurejurando locum veritas habet, nimirum ut quod asseritur et ipsum verum sit; et qui jurat, id ita esse arbitretur, non quidem temere aut levi conjectura adductus, sed certissimis argumentis.

XVIII. *Quid promittendo?*

Alterum vero jurisjurandi genus, quo aliquid promittimus, eodem plane modo veritatem requirit. Nam qui aliquid pollicetur, ita animatus esse debet, ut cum tempus advenerit, id reipsa præstet et promissum exsolvat : neque enim vir probus id unquam se facturum recipiet, quod sanctissimis Dei præceptis et voluntati adversari putet; sed quidquid promittere et jurare licuerit, id semel promissum nunquam mutabit, nisi fortasse commutata rerum conditione, tale esse incœperit ut jam, si fidem servare et promissis stare velit, Dei odium et offensionem subiret. Veritatem autem jurijurando necessariam esse David quoque indicat illis verbis : Qui jurat proximo suo et non decipit[1].

XIX. *Quid sit jurare in judicio.*

Sequitur secundo loco judicium : neque enim jusjurandum temere et inconsiderate, sed consulto et cogitato adhiberi debet. Itaque juraturus primum quidem consideret utrum necessitate cogatur, necne, remque totam accurate expendat, an ejusmodi sit, ut jurejurando indigere videatur. Tempus præterea spectet, locum attendat, aliaque permulta quæ rebus adjuncta sunt circumspiciat; non odio, non amore aut animi perturbatione aliqua impellatur, sed ipsius rei vi et necessitate.

XX. *Juramentum temerarium quid?*

Etenim, nisi hæc consideratio et diligens animadversio antecesserit, sane jusjurandum præceps et temerarium erit : cujusmodi est illorum irreligiosa affirmatio, qui in re levissima et inani, nulla ratione aut consilio, sed prava quadam consuetudine jurant.

Nota et argue.

Id vero passim quotidie a venditoribus et emptoribus fieri videmus; nam illi ut quam plurimo vendant, hi rursus ut

[1] Psal. 14. 4.

quam minimo emant, res venales vel laudare, vel vituperare jurejurando non dubitant.

Nota. Cum itaque judicio et prudentia opus sit; pueri vero ita acute ac perspicere ac distinguere nondum per ætatem possint : idcirco constitutum est a sancto Cornelio pontifice ne a pueris ante pubertatem, hoc est, ante decimum quartum annum jusjurandum exigatur[1].

XXI. Quid sit jurare in justitiâ.

Reliqua est justitia quæ maxime in promissis requiritur; quare si quis injustum aliquid et inhonestum promittit, et jurando peccat, et promissis faciendis scelus scelere cumulat. Exstat hujus rei in Evangelio exemplum Herodis regis, qui temerario jurejurando obstrictus, puellæ saltatrici caput Joannis Baptistæ, tanquam saltationis præmium dedit[2]. Tale etiam fuit Judæorum jusjurandum, qui se ipsos, ut est in Actis apostolorum, ea conditione devoverunt, nihil gustaturos, donec Paulum occidissent[3].

XXII. Quando et quomodo jurare licitum sit.

His ita explicatis nulla plane dubitatio relinquitur quin illi tuto jurare liceat, qui hæc omnia servaverit quique hisce conditionibus, tanquam præsidiis quibusdam, jusjurandum munierit.

Primo.

Probatur.

Sed et multis argumentis id probare facile est; nam lex Domini, quæ immaculata est[4] et sancta hoc præcepit : Dominum, inquit, Deum tuum timebis et illi soli servies ac per nomen illius jurabis[5].

Secundo.

Et a Davide scriptum est : Laudabuntur omnes qui jurant in eo[6].

Tertio.

Præterea sacræ litteræ indicant, ipsa Ecclesiæ lumina, sanctissimos apostolos jurejurando nonnunquam usos esse : idque ex Apostoli epistolis apparet[7].

Quarto.

Adde quod et angeli ipsi interdum jurant; nam a sancto

[1] 22. q. 5, cap. Honestum; et cap. Pueri. — [2] Marc. 6. 23. — [3] Act. 23. 12. — [4] Ps. 18. 8. — [5] Deut. 6. 3. — [6] Ps. 62. 12. — [7] 2. Cor. 1. 23; Philipp. I. 8; 1. Thes. 2. 10.

Joanne evangelista in Apocalypsi scriptum est Angelum jurasse per viventem in sæcula[1].

Quinto.

Quin etiam et Deus ipse jurat, angelorum Dominus; et in veteri Testamento multis in locis Deus promissiones suas jurejurando confirmat, ut Abrahæ et Davidi[2], qui illud de Dei jurejurando prodidit : Juravit, inquit, Dominus et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech[3].

Sexto, ratione.

Neque vero obscura est ratio ad explicandum cur jusjurandum laudabile sit, si quis attentius totam rem consideret et ipsius ortum finemque intueatur. Etenim jusjurandum a fide originem ducit, qua homines credunt Deum totius veritatis esse auctorem, qui nec decipi unquam possit, nec alios decipere; cujus oculis nuda sunt omnia et aperta[4]; qui denique universis rebus humanis admirabili providentia consulit, mundumque administrat. Hac igitur fide homines imbuti, Deum veritatis testem adhibent, cui fidem non habere impium ac nefarium erit.

XXIII. Jurisjurandi finis et scopus.

Quod vero ad finem attinet, eo tendit jusjurandum atque id omnino spectat, ut hominis justitiam et innocentiam probet, finemque litibus et controversiis imponat; quod etiam Apostolus in epistola ad Hebræos docet[5].

Objectio.

Neque huic sententiæ verba illa Salvatoris nostri apud sanctum Matthæum repugnant : Audistis quia dictum est antiquis : Non perjurabis; reddes autem Domino juramenta tua. Ego autem dico vobis, non jurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est; neque per terram, quia scabellum est pedum ejus; neque per Hierosolymam, quia civitas est magni regis; neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere aut nigrum : sit autem sermo vester : est, est; non, non; quod autem his abundantius est, a malo est[6].

Eadem solvitur.

His enim verbis jusjurandum generatim universeque dam-

[1] Apoc. 10. 6. — [2] Gen. 22. 16; Exod. 33. — [3] Ps. 109. 4. — [4] Hebr. 4. 15; — [5] 6. 16. — [6] Matth. 5. 33 et seqq.

nari non est dicendum, cum jam supra viderimus Dominum ipsum, Apostolosque frequenter jurasse; sed perversum Judæorum judicium redarguere Dominus voluit, quo sibi in animum induxerant, nihil in jurejurando cavendum esse, præter mendacium; itaque de rebus levissimis et nullius momenti, et ipsi jurabant sæpissime, et ab aliis jusjurandum exigebant. Hunc morem Salvator reprehendit, atque improbat, docetque omnino a jurejurando abstinendum esse, nisi id flagitet necessitas.

XXIV. Ad quid institutum juramentum.

Nam propter humanam imbecillitatem jusjurandum institutum est, et revera a malo provenit: quandoquidem aut jurantis inconstantiam indicat, aut illius, cujus causa juramus, contumaciam: qui ut credat, aliter adduci non potest.

NOTA. Sed tamen jurandi necessitas excusationem habet.

XXV. Explicatur locus Evangelii.

Et quidem dum inquit Salvator[1]: Sit sermo vester: est, est, non, non; hac loquendi formula satis declarat, se jurandi consuetudinem in colloquiis familiarium et levium rerum prohibere. Quamobrem illud præcipue a Domino admonemur, ne faciles nimium et propensi ad jurandum simus: idque sedulo docendum erit et fidelium auribus inculcandum: infinita enim fere mala ex nimia jurandi consuetudine emanare, et sacrarum litterarum auctoritate, et sanctissimorum Patrum testimoniis comprobatur. In Ecclesiastico scriptum est: Jurationi non assuescat os tuum; multi enim casus in illa[2]. Item: Vir multum jurans, implebitur iniquitate, et non discedet a domo illius plaga[3]. Plura hac de re legi possunt apud sanctos Basilium et Augustinum in libris contra mendacium. Et hactenus de jussis, nunc de vetitis dicatur[4].

XXVI. Jurare temere grave malum.

Vetamur divinum nomen in vanum assumere: apparet enim eum gravi peccato se obstringere, qui non consilio, sed temeritate ad jurandum fertur. Gravissimum autem delictum hoc esse, illa etiam verba declarant: Non assumes nomen Dei tui in vanum; quasi rationes afferret cur hoc facinus scelestum adeo, ac nefarium sit; nimirum propterea quod ejus majestas minuitur, quem nos Deum et Dominum nostrum esse profitemur.

[1] Matth. 5. 37. — [2] Eccl. 23. 9. — [3] Ibid. 12. — [4] Basil. in Psalm. 14 ad hæc verba: Qui jurat proximo suo, et Aug. lib. de mendac. c. 14, vide 12, q. 2, c. primum est.

XXVII Falsum jurans quantam Deo faciat injuriam.

Hoc igitur præcepto prohibetur ne homines falsum jurent; nam qui a tanto scelere non refugit, ut Deum falso testetur, hic insignem Deo injuriam facit, quippe qui aut illi inscitiæ notam inurit, dum ipsum alicujus rei veritatem latere arbitratur, aut certe improbitatis et pravi affectus, qui mendacium testimonio velit confirmare.

Peccatur hic.

Primo.

Jurat autem falso non is solum qui quod falsum scit, verum esse jurando affirmat[1].

Secundo.

Sed ille etiam qui jurejurando id asserit quod, cum verum sit, tamen ipse falsum putat.

Quid sit mendacium.

Nam cum mendacium ea re mendacium sit quod contra mentem et animi sententiam profertur, perspicuum est hunc plane mentiri et perjurum esse.

Tertio

Simili quoque ratione pejerat qui id jurat quod verum existimat et tamen revera falsum est; nisi, quantum potuit, curam et diligentiam adhibuerit ut totam rem compertam atque exploratam haberet: quamvis enim ipsius oratio menti consentiat, tamen hujus præcepti reus est.

Quarto.

Ejusdem vero peccati reus censendus est, qui se aliquid jurejurando facturum promittit, cum tamen aut promissum implere in animo non fuerit; aut, si fuit;quod promisit reipsa non præstat.

Nota. Quod etiam ab eos pertinet qui, cum se voti sponsione Deo obligarunt, non præstant.

Quinto.

Præterea in hoc præceptum peccatur, si desit justitia, quæ ex tribus jurisjurandi comitibus una est. Itaque si quis juret se peccatum aliquod mortiferum commissurum, exempli causa, cædem hominis, hujus præcepti reus est, licet ille serio atque ex animo dicat et jusjurandum veritatem habeat, quam primo loco requiri declaravimus.

[1] Vide Aug. de verbis Apost. serm. 28, et cit. 21, q. 2, cap. Homines.

Sexto.

His adjungi debent illa jurandi genera quæ a contemptu quodam proficiscuntur, cum quis jurat se non obtemperaturum evangelicis consiliis : cujusmodi sunt quæ ad cælibatum et paupertatem hortantur ; quamvis enim nemo ea necessario sequi debeat, si quis tamen juret nolle se illis parere consiliis, is eo jurejurando divina consilia contemnit et violat.

Septimo.

Præterea hanc legem is violat et judicio peccat qui quod verum est jurat, idque ita se habere existimat, levibus quibusdam conjecturis adductus et longe petitis : nam etsi hujusmodi jusjurandum veritas comitatur, subest tamen aliquo modo falsum ; nam qui sic negligenter jurat, in magno pejerandi periculo versatur.

Octavo.

Falso præterea jurat, qui per falsos deos jurat : quid enim est a veritate alienius, quam mendaces et fictitios Deos tanquam verum Deum testari[1] ?

Nono.

erum quoniam Scriptura, cum perjurium interdixit, inquit, Nec pollues nomen Dei tui[2], neglectio prohibetur, quæ fugienda est in reliquis, quibus ex hujus præcepti auctoritate honor debetur, quale est verbum Dei, cujus majestatem non solum pii, sed interdum etiam impii reverentur, ut in judicium historia de Eglon Moabitarum rege memoriæ traditum est[3]. Dei autem verbum summa injuria afficit quicumque sacram Scripturam a recta et germana ejus sententia ad impiorum dogmata et hæreses flectit ; cujus sceleris admonet nos princeps apostolorum verbis illis : Sunt quædam difficilia intellectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut et cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem[4].

Decimo.

Præterea fœdis et inhonestis maculis sacra Scriptura contaminatur, cum ejus verba et sententias, qui omni veneratione colenda sunt, ad profana quæque nefarii homines torquent, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, assentationes, detractiones, sortes, libellos famosos, et si qua sunt alia id

[1] Vide August. epistol. 54. — [2] Lev. 19. 12. — [3] Judic. 3. 20. — [4] Petr. 3. 16.

genus; in quod peccatum sacra Tridentina synodus[1] animadverti jubet.

Undecimo.

Deinde, ut ii Deum honorant qui ejus opem atque auxilium in suis calamitatibus implorant: ita debitum Deo honorem is negat, qui illius subsidium non invocat: quos redarguit David cum inquit: Deum non invocaverunt: illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor[2].

Duodecimo.

At vero longe magis detestabili scelere seipsos adstringunt, qui sacrosanctum Dei nomen, ab omnibus creaturis benedicendum et summis laudibus extollendum, aut etiam sanctorum nomen cum Deo regnantium, impuro et contaminato ore blasphemare atque exsecrari audent.

Nota. Quod quidem peccatum usque adeo atrox atque immane est, ut interdum sacræ litteræ, si de blasphemia sermo incidat, benedictionis nomine utantur[3].

XXIX. Appendix ad secundum præceptum.

Quoniam vero pœnæ et supplicii terror peccandi licentiam vehementer coercere solet, idcirco parochus, ut hominum animos magis permoveat atque ad hoc præceptum servandum facilius impellat, alteram illius partem et quasi appendicem diligenter explicabit: *Nec enim habebit insontem Dominus eum qui assumpserit nomen Domini Dei sui frustra*[4].

XXX. Cur minæ huic præcepto subjiciantur.

Ac primum quidem doceat summa ratione factum esse ut huic præcepto minæ adjungerentur: quo quidem et peccati gravitas et in nos Dei benignitas agnoscitur; qui cum hominum perditione non delectetur, ne ipsius iram et offensionem subeamus, hisce salutaribus minis nos deterret, nimirum ut illum benevolum potius quam iratum experiamur.

XXXI. Pastoribus quid agendum.

Primo.

Urgeat hunc locum pastor, instetque summo studio ut populus sceleris gravitatem agnoscat et illud detestetur vehementius, et in eo evitando majorem diligentiam et cautionem adhibeat.

[1] Sess. 4 in fine. — [2] Psal. 13. 5, et 52. 6. — [3] 3. Reg. 21. 13; Job. 1. 11; et 2. 9. — [4] Exod. 20. 7.

Secundo.

Ostendat præterea quanta sit hominum proclivitas ad hoc peccatum committendum, ut non satis fuerit legem ferre, nisi etiam minæ adderentur. Incredibile enim est quantum hæc cogitatio utilitatis habeat. Nam ut nihil æque nocet atque incauta quædam animi securitas; ita propriæ imbecillitatis cognitio plurimum prodest.

Tertio.

Tum illud etiam declaret, nullum adeo certum supplicium constitutum fuisse, sed tantum universe minari, quicumque se hoc scelere adstrinxerit, non impune laturum.

XXXII. Quæ mala pariat secundi præcepti transgressio.

Quapropter diversa supplicia, quibus quotidie affligimur, hujus peccati admonere nos debent. Hinc enim facile licet conjicere homines ea re maximas in calamitates incidere, quod huic præcepto non obtemperent, quibus sibi propositis, cautiores eos in posterum fore verisimile est. Fideles itaque, sancto timore perterriti, omni studio peccatum hoc fugiant. Nam si omnis verbi otiosi in extremo judicio reddenda ratio est [1], quid de gravissimis sceleribus dicendum, quæ magnam divini nominis despicientiam præ se ferunt?

DE TERTIO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT IV.

MEMENTO *ut diem sabbati sanctifices.*
Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua.
Septima autem die sabbatum Domini Dei tui est.
Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, et servus tuus, et ancilla tua, jumentum tuum et advena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Dominus cœlum et terram, mare et omnia quæ in eis sunt, et requievit in die septimo; idcirco benedixit Dominus diei sabbati et sanctificavit eum.

I. Quid præcipiatur in hoc tertio præcepto.

Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo a nobis debetur, recte atque ordine præscribitur : est enim hic veluti quidam prioris præcepti fructus : quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide et spe adducti, quam in eo positam habe-

[1] Matth. 12. 36.

mus, non possumus eum non externo cultu venerari, eidemque gratias agere[1].

II. Deus quam indulgens.

Et quoniam hæc ab iis qui humanarum rerum occupationibus detinentur non facile præstari possunt, certum tempus statutum est quo ea commode effici queant.

III. Magni refert hoc præceptum explicari sæpius.

Itaque cum hoc præceptum ejusmodi sit ut fructum utilitatemque admirabilem afferat, maxime interest parochi summam in eo explicando diligentiam adhiberi; ad ejus autem inflammandum studium magnam vim habet primum illud præcepti verbum, *memento;* nam quemadmodum Fideles tale præceptum meminisse debent; sic pastoris est in eorum memoriam illud, et monendo, et docendo, sæpe redigere.

IV. Hoc præceptum colere quam utile.

Quantum vero fidelium referat hoc præceptum colere, ex eo percipitur quod, eo diligenter colendo, ad reliqua legis jussa servanda facilius adducentur.

V. Festis ad Ecclesiam cur veniendum.

Cum enim inter cætera, quæ diebus festis præstare debent, necesse habeant, verbi Dei audiendi causa, ad Ecclesiam convenire, cum edocti fuerint divinas justificationes, illud etiam consequentur, ut ex toto corde custodiant legem Domini; quamobrem sæpissime sabbati celebritas cultusque præcipitur in sacris litteris, ut in Exodo[2]. Levitico[3], Deuteronomio[4] : apud Isaiam[5], Jeremiam[6], item et Ezechielem[7] prophetas videre licet; quibus omnibus in loco hoc de sabbati cultu traditum est præceptum[8].

VI. Magistratuum est cultum divinum promovere.

Monendi vero et hortandi sunt principes et magistratus, ut in iis maxime quæ ad hunc cultum Dei retinendum atque augendum pertinent, Ecclesiæ præsides auctoritate sua juvent jubeantque populum, sacerdotum præceptis obtemperare.

[1] Vide Trident. decr. de ciborum delectu et festis diebus, sess. ult. sub fin.; item D Thom. 2. 2, q. 122, art. 4; item de consecr., dist. 3, multis capitibus. — [2] Exod. 20, 31. — [3] Lev. 16. 19, 23, 26. — [4] Deut. 5. 16, 20. — [5] Isai. 58. 66. — [6] Jerem. 17. — [7] Ezech. 22. 23; 23. 46. — [8] De præd. verbi Dei, vide Trid. sess. 5, cap. 2; et singularem hac de re libell. S. Caroli Bor. in act. eccl. Mediol.; vide etiam act. eccl. Bonon.

VII. Modus explicandi hoc præceptum.

Quod autem ad hujus præcepti explanationem attinet, danda opera est ut fideles doceantur quibus rebus hoc præceptum cum cæteris conveniat, quibusve differat ab eis; hoc enim pacto causam illi rationemque cognoscent, quare non sabbatum, sed diem dominicum colamus, sanctumque habeamus.

VIII. Hoc præceptum a cæteris novem discrepat

Certa igitur illa differentia videtur, quod reliqua *Decalogi* præcepta naturalia sunt et perpetua, neque mutari ulla ratione possunt; quo factum est ut, quamvis lex Mosis abrogata sit, omnia tamen præcepta quæ duabus tabulis continentur, populus Christianus servet.

Nota. Quod ideo fit, non quia Moses ita jusserit, sed quod naturæ conveniunt, cujus vi homines ad illa servanda impelluntur.

IX. Hoc præceptum quoad tempus cæremoniale est.

Hoc autem de sabbati cultu præceptum, si statutum tempus spectatur, non fixum et constans est, sed mutabile; neque ad mores, sed ad cæremonias pertinet; neque naturale, quoniam non a natura ad id docti aut instituti sumus, ut illo die potius quam alio externum cultum Deo tribuamus; sed ex eo tempore quo populus Israeliticus a Pharaonis est servitute liberatus, diem sabbati coluit.

X. Cur et quando dies sabbati mutari debuit in Dominicum.

Tempus autem quo sabbati cultus tollendus erat, illud idem est quo cæteri Hebraici cultus cæremoniæque antiquandæ erant, morte scilicet Christi: nam cum illæ cæremoniæ sint quasi adumbratæ imagines lucis et veritatis, illud utique necesse erat ut lucis ac veritatis, quæ Jesus Christus est, adventu removerentur; qua de re sanctus Paulus ad Galatas ita scripsit, cum Mosaici ritus cultores reprehenderet [1]: dies observatis, et menses, et tempora, et annos; timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. In quam etiam sententiam scripsit ad Colossenses [2]. Et hæc de differentia.

XI. Hoc præceptum in quo convenit cum cæteris.

Convenit autem hoc præceptum cum reliquis, non ritu et cæremoniis, sed quia aliquid habet quod ad mores naturæque jus attineat. Nam Dei cultus ac religio, quæ hoc præcepto

[1] Galat. 4. 10. — [2] Coloss. 2. 16.

exprimitur, a naturæ jure existit; cum illud natura comparatum sit, ut aliquot horas in iis quæ ad Dei cultum pertinent versemur, cujus rei argumento est quod apud omnes nationes statas quasdam ferias, easque publicas fuisse cernimus, quæ sacris rebus ac divinis obeundis erant consecratæ; est enim naturale homini ut iis certum quoddam tempus necessariis rerum functionibus det, veluti corporis quieti, somno, et aliis ejusmodi rebus.

Nota hanc similitudinem.

Et quemadmodum corpori, ita eadem naturæ ratione factum est ut menti aliquid etiam temporis concederet, quo in Dei contemplatione se reficeret; atque ita cum aliqua temporis pars esse debeat, quo res divinæ colantur cultusque Deo debitus tribuatur, hoc sane ad morum præcepta pertinet.

XII. Dies sabbati cur mutatus in Dominicum.

Quam ob causam apostoli ex illis septem diebus eum qui primus est ad divinum cultum consecrare statuerunt, quem dominicum diem dixere : nam et sanctus Joannes, in Apocalypsi[1], Dominici diei meminit; et Apostolus per unam sabbatorum[2], quæ est dies dominicus, ut sanctus Chrysostomus interpretatur, collectas fieri jubet, ut intelligamus jam tum in Ecclesia diem dominicum sanctum habitum esse[3].

XIII. Quatuor hujus præcepti partes.

Jam vero, ut sciant fideles quid eo die agere, a quibusve actionibus abstinere debeant, non alienum est ut parochus totum præceptum, quod in quatuor partes recte distribui potest, ad verbum diligenter interpretetur.

XIV. Verba quid doceant.

Itaque primum generatim proponant quid iis verbis præscribatur : *memento ut diem sabbati sanctifices.* Ob eam vero causam initio præcepti verbum illud : Memento, apposite additum est quod hujus diei cultus ad cæremonias pertineat.

Primo.

Qua de re populus admonendus esse videbatur, cum naturæ lex, etsi aliquo tempore Deum religionis ritu colendum

[1] Apocal. 1. 10 — [2] 1. Cor. 16. 2. — [3] S. Chrysostom. homil. 13 in Corinth.; Ambros. item e Theophylacti.; vide etiam can. Apost.; cap. 67; Ignat. ep. ad Magn.; Justin. Apolog. 2; Tertull. in Apolog., cap. 16, et de Coron. milit., cap. 3, et de Idol., cap. 14; et Cypr. ep. 33; Clem. Alex. l. 5 Stromat. satis ante fin.; Orig. homil. 7 in Exod.

esse doceat, hoc tamen, quo potissimum die fieri deberet, non præscripsit.

Secundo.

Præterea fideles docendi sunt ex iis verbis modum et rationem colligi posse, qua in tota hebdomada opus facere conveniat, ita scilicet ut diem festum semper spectemus : quo die cum actionum et operum nostrorum Deo quasi reddenda ratio sit, ejusmodi opera efficiamus necesse est, quæ neque Dei judicio repudientur, neque nobis, ut scriptum est, *in singultum sint et in scrupulum cordis*[1].

Tertio.

Postremo id docemur, quod certe animadvertere debemus, non defuturas scilicet occasiones, quamobrem nos hujus præcepti capiat oblivio, vel aliorum qui illud negligunt, exemplo adductos, vel spectaculorum ludorumque studio, quibus plerumque ab hujus diei sancto religiosoque cultu abducimur.

XV. Quid sit sabbatum.

Sed jam ad id veniamus quod sabbati significatione demonstratur. Sabbatum, hebraicum nomen, si latine interpretaris, cessatio dicitur; sabbatizare propterea cessare et requiescere latino vocabulo appellatur. Qua significatione factum est ut sabbati nomine dies septimus diceretur, quoniam absoluta perfectaque mundi universitate, Deus ab omni opere quod fecerat, requievit[2] : ita hunc diem in Exodo Dominus vocat.

Nota. Postea vero non solum septimus hic dies, sed ob ejus dignitatem ipsa etiam hebdomada eo nomine appellata est, in quem sensum Pharisæus apud sanctum Lucam dixit : *Jejuno bis in sabbato*[3]. Atque hoc quidem de sabbati significatione.

XVI. Sanctificare quid sit.

Sanctificatio autem sabbati sacris in litteris cessatio est, quæ fit a corporis laboribus et a negotiis, ut aperte ostendunt hæc quæ sequuntur præcepti verba : *Non operaberis ;* neque vero id solum significat (aliter enim satis fuisset dicere in Deuteronomio : Observa diem sabbati[4]) : sed cum in eodem loco addatur, *ut sanctifices eum*, hoc verbo ostenditur, sabbati diem religiosum esse, divinisque actionibus et sanctis rerum officiis consecratum.

[1] 1. Reg. 25. 31. — [2] Gen. 2. 3 ; Exod. 20. 21. ; Deut. 5. 14. — [3] Luc. 18. 12. — [4] Deut. 5. 12.

XVII. Vera sabbati sanctificatio.

Itaque diem sabbati tum plene et perfecte celebramus, cum pietatis et religionis officia Deo præstamus : hocque plane sabbatum est, quod Isaias delicatum appellat [1]; quoniam festi dies sunt veluti deliciæ Domini et piorum hominum. Quare si religioso huic sanctoque sabbati cultui misericordiæ adjunguntur opera [2], certe maxima sunt et multa præmia, quæ eodem capite nobis proponuntur.

XVIII. Quis sit verus hujus præcepti sensus.

Itaque verus ac proprius hujus præcepti sensus eo spectat ut homo et animo et corpore in eam curam incumbat, ut, statuto aliquo tempore, a negotiis corporisque laboribus feriatus, Deum pie colat ac veneretur.

XIX. Secunda præcepti pars quid præcipit.

Altera vero præcepti parte demonstratur diem septimum Dei cultui divinitus dicatum esse ; nam ita scriptum est : *Sex diebus operaberis et facies omnia opera tua, septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est;* quæ verba ad eam sententiam referuntur, ut sabbatum Domino consecratum interpretemur, eique eo die religionis officia tribuamus septimumque diem intelligamus signum esse quietis Domini.

XX. Cur hic dies Deo addictus.

Hic vero dies divino cultui dicatus est, quia rudi populo minus expediebat habere eam facultatem temporis arbitratu suo deligendi, ne forte Ægyptiorum sacra imitaretur.

XXI. Diem unum cur elegit Deus.

Itaque e septem diebus, ultimus ad eum colendum delectus est ; quæ quidem res plena mysterii est. Quare Dominus in Exodo [3], et apud Ezechielem [4] signum vocat : Videte itaque, ille inquit, ut sabbatum meum custodiatis.

Prima ratio.

Quia signum est inter me et vos in generationibus vestris, ut sciatis quia ego Dominus qui sanctifico vos. Itaque signum fuit, quod indicabat homines Deo se dedicare oportere sanctosque eidem præbere, cum diem etiam videamus ei dicatum esse ; siquidem ille dies sanctus est, quod tum præcipue sanctitatem et religionem homines colere debeant.

[1] Isai. 58. 13. — [2] Id. 58. 6. — [3] Exod. 31. 13. — [4] Ezech. 20. 12.

Secunda.

Deinde signum est et quasi monumentum conditæ hujus admirandæ universitatis.

Tertia.

Signum præterea fuit Israelitarum memoriæ traditum, quo admoniti, se Dei auxilio a durissimo Ægyptiacæ servitutis jugo solutos ac liberatos esse meminissent; id quod Dominus ostendit illis verbis[1]: Memento quod et ipse *servieris in Ægypto*; et eduxerit te inde Dominus Deus tuus *in manu* forti et brachio extento, idcirco præcepit tibi ut observares diem sabbati. Est signum item cum spiritualis, tum cœlestis sabbati.

XXII. Spirituale sabbatum quid?

Spirituale autem sabbatum in sancta quadam et mystica quiete consistit; nimirum cum vetus homo Christo consepultus, ad vitam renovatur, atque in iis actionibus quæ christianæ pietati conveniunt, studiose se exercet: debent enim qui aliquando erant tenebræ, nunc autem lux in Domino sunt, ut filii lucis ambulare in omni bonitate, justitia et veritate, neque communicare operibus infructuosis tenebrarum[2].

XXIII. Cœleste sabbatum quid?

Cœleste vero sabbatum est (ut ait divus Cyrillus[3] eum locum Apostoli tractans: Relinquitur ergo sabbatismus populo Dei[4]) illa vita, in qua omnibus bonis cum Christo viventes fruemur, peccato radicitus extirpato secundum illud: Non erit ibi leo, nec mala bestia illuc ascendet, sed erit *ibi* via pura et sancta vocabitur: omnia enim bona in visione Dei mens sanctorum adipiscitur[5]. Quare fideles hortandi erunt his verbis et a pastore incitandi: Festinemus ingredi in illam requiem[6].

XXIV. Præter sabbata erant Judæis alia festa.

Præter diem septimum habebat populus Judæus alios etiam festos et sacros dies divina lege constitutos, quibus maximorum beneficiorum memoria renovaretur[7].

[1] Deut. 5. 15. — [2] Eph. 5. 8. — [3] S. Cyril. Alex. l. 4 in Joan. c. 5. — [4] Heb. 4. 19. — [5] Isai. 35. 9. — [6] Heb. 4. 11. — [7] De his aliis festis vide Leviticum 23; Num 29; Deut. 16; et si vis habere moralem intelligentiam festorum ejusmodi, vide Cyrill. de adorat. in spirit et verit. l 17; D. Thom. 1 2, q. 102, art. 4 ad 10.

XXV. Sabbatum cur mutatum.

Placuit autem Ecclesiæ Dei, ut diei sabbati cultus et celebritas in dominicum transferretur diem.

Prima ratio.

Nam ut eo die primum lux orbi terrarum illuxit : sic Redemptoris nostri, qui ad vitam æternam nobis aditum patefecit, resurrectione quæ eo die fuit, e tenebris ad lucem vita nostra revocata est : unde et dominicum diem Apostoli dici voluerunt.

Secunda ratio.

Solemnem præterea hunc diem esse in sacris litteris animadvertimus, quod eo die mundi creatio initium habuit, quod Spiritus sanctus apostolis datus sit.

XXVI. Cur alia festa instituta.

Alios autem dies festos ab Ecclesiæ initio et consequentibus deinde temporibus apostoli et sancti Patres nostri instituerunt, ut pie et sancte Dei beneficiorum memoriam coleremus.

XXVII. Ordo festorum.

Inter eos autem celeberrimi habentur illi dies, qui ob redemptionis nostræ mysteria religioni consecrati sunt; deinde qui sanctissimæ Virgini matri, tum vero apostolis ac martyribus, cæterisque sanctis cum Christo regnantibus dicantur, in quorum victoria Dei bonitas et potentia laudatur, ipsis debiti honores tribuuntur, atque ad eorum imitationem fidelis populus incitatur.

XXVIII. Otium prohibetur.

Et quoniam ad hoc præceptum servandum, magnam vim ea ipsius pars habet, quæ illis verbis expressa est : Sex diebus operaberis ; septimus autem dies sabbatum Dei est, parochus debet illam partem diligenter explicare. Etenim ex his verbis colligi potest, fideles hortandos esse ne otiosi et desides vitam traducant; sed potius apostolicæ vocis memores, negotium suum quisque agat et operetur manibus suis, sicut ab eo præceptum fuerat.

XXIX. Nihil servile in Dominicum remittendum.

Præterea hoc præcepto illud Dominus jubet ut sex ipsis diebus opera nostra efficiamus, ne aliquid eorum quæ aliis hebdomadæ diebus fieri agive oporteat, in diem festum rejiciatur,

atque ita animus a rerum divinarum cura studioque avocetur[1].

XXX. Tertia præcepti pars quid prohibeat.

Tertia deinde præcepti pars explicanda est quæ quodam modo describit, qua ratione sabbati diem colere debeamus : præcipue autem explicat, quid illo die facere prohibemur. Quare, inquit Dominus, Non facies omne opus in eo, tu, et filius tuus, et filia tua, servus tuus et ancilla tua, jumentum tuum et advena qui est intra portas tuas.

XXXI. Quidquid mentem a Dei cultu abstrahit, vetatur.

Quibus verbis ad id primum instituimur, ut quæcumque divinum cultum impedire possunt, omnino vitemus : facile enim perspici potest omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re, quod sua natura aut turpe, aut malum sit; sed quoniam mentem nostram a divino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit.

Nota et doce.

Quo magis peccata a fidelibus vitanda sunt, quæ non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus sejungunt[2].

XXXII. Quæ opera non vetantur die festo.
Prima species.

Non tamen eæ actiones neque ea opera vetantur quæ ad divinum cultum attinent, etiamsi servilia sint, ut altare instruere, templa alicujus festi diei causa ornare, et reliqua hujus generis ; ideoque a Domino dictum est : Sacerdotes in templo sabbatum violare, et sine crimine esse[3].

Altera species.

Sed neque earum rerum opera hac lege prohibere existimandum est, quorum jactura facienda sit, si die festo prætermittantur, quemadmodum sacris etiam canonibus permissum est.

Tertia species.

Multa alia Dominus in Evangelio festis diebus fieri posse declaravit, quæ facile parochus apud sanctos Matthæum et Joannem observabit.

[1] 1. Thess. 4. 11. — [2] Vide August tract. 3 in Joan., et in ps. 31, serm. 1 ; et lib. de decem chordis, cap. 3. — [3] Matth. 12. 5.

XXXIII. Nec jumenta labori applicanda sunt die festo.

Sed ut nulla res prætermitteretur cujus actione hic sabbati cultus impediretur, facta est jumenti mentio : quo animalium genere impediuntur homines, quominus sabbati diem colant. Si enim die sabbati alicujus operis actioni jumenti usus destinatur, necessaria est etiam ad id hominis opera qui jumentum agat. Itaque solum per se opus facere non potest, sed hominem, qui illud molitur, adjuvat : eo autem die nemini opus facere licet; ergo neque jumentis quorum opera ad id homines utuntur.

XXXIV. Nec servis præcipienda sunt servilia die festo.

Itaque hujus præcepti lex eo etiam spectat, ut, si jumentorum laboribus homines parcere Deus vult, eo certe magis ipsi cavere debeant ne inhumani sint in eos quorum opera atque industria utuntur.

XXXV. Agenda diebus festis.

Neque vero parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat quibus in operibus atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant.

Missæ interesse.

Illæ vero ejusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco sincera piaque animi attentione sacrosancto missæ sacrificio intersimus[1].

Sacramenta frequentare.

Divina Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnerum curationem crebro adhibeamus[2].

Peccata confiteri.

Nihil vero est quod opportunius, aut melius christianis hominibus fieri possit, quam si peccata sua sacerdotibus sæpe confiteantur; ad quam rem perficiendam, poterit parochus populum adhortari, sumpta hujus probandæ rei ratione et copia ex iis quæ de Pœnitentiæ sacramento suo loco tradita ac præcepta sunt.

Eucharistiam percipere.

Neque solum ad hoc sacramentum populum excitabit; sed

[1] Concil. Agath., cap. 47; Aurel. cap. 8; Tribur. c. 35; vide de const. dist. 1, capite Missas, et cum ad celebrandas, et omnes fideles. — [2] August. de Eccl. dogm., cap. 53, et citat. de cons. dist. 2, cap. Quotidie.

sedulo etiam atque etiam ad illud exhortabitur, ut sacrosanctum Eucharistiæ sacramentum crebro percipiant.

Conciones audire.

Attente præterea diligenterque sacra concio a fidelibus audienda est; nihil enim minus ferendum est neque tam profecto indignum, quam Christi verba contemnere aut negligenter audire [1].

Orare Deum et laudare.

Exercitatio item atque studium fidelium in precibus divinisque laudibus frequens esse debet.

Catechismis interesse.

Præcipuaque ejusdem cura, ut quæ ad christianæ vitæ institutionem pertinent, ea diligenter addiscat.

Opera misericordiæ exercere.

Seduloque se exerceat in iis officiis quæ pietatem continent, pauperibus et egenis eleemosynam tribuendo, ægros homines visitando, mœrentes quique dolore afflicti jacent pie consolando; nam, ut est apud sanctum Jacobum [2]: Religio munda et immaculata apud Deum et Patrem, hæc est: visitare pupillos et viduas in tribulatione eorum [3].

XXXVI. Quarta præcepti pars.

Ex his quæ dicta sunt, facile erit colligere quæ contra hujus præcepti regulam committuntur.

XXXVII. Quam justum sit observare festa, ostendendum.

Parochi vero officium in eo item esse debet, ut certos quosdam locos in promptu habeat unde rationes atque argumenta sumat quibus populo illud maxime persuadeatur, ut hujus præcepti legem summo studio accurataque diligentia servet: ad hoc plurimum valet, ut populus scilicet intelligat ac plane perspiciat quam justum et rationi consentaneum sit nos certos quosdam dies habere, quos totos divino cultui tribuamus, Dominumque nostrum, a quo summa et innumerabilia beneficia accepimus, agnoscamus, colamus et veneremur.

Nota. Si enim jussisset nos quotidie sibi religionis cultum tribuere, nonne pro suis erga nos beneficiis, quæ maxima et

[1] Justin. apolog. 2, et ex Actis apostol., cap. 20; Aug. lib. 50 homil. 26, et citat. 1 q. 1., cap. Interroga. — [2] Jac. 1. 27. — [3] Sic faciebant veteres christiani, testament. Justin. apol. 2; Tertull. in apol. et in lib. ad Martyres et in lib. 2 ad uxorem, prope finem.

infinita sunt, omnis opera danda esset, ut prompto alacrique animo ejus dicto audientes essemus? Nunc vero, paucis ad ejus cultum institutis diebus, non est cur nos negligentes atque difficiles in ejus officii functione simus, quod sine gravissima culpa prætermittere non possumus[1].

XXXVIII. Hoc præceptum observare quam honestum et utile.

Demonstret deinde parochus quanta hujus præcepti virtus sit, cum ii qui illud recte servaverint in conspectu Dei esse, cum eoque colloqui videantur; nam et precibus faciendis Dei majestatem contemplamur, et cum eo colloquimur; et concionatoribus audiendis Dei vocem accipimus, quæ ad aures nostras eorum opera pervenit, qui de rebus divinis pie sancteque concionantur; tum in altaris sacrificio præsentem Christum Dominum adoramus, et his quidem bonis illi maxime fruuntur qui hoc præceptum servant diligenter.

XXIX. Hoc præceptum violare quantum crimen.

Qui vero hanc legem omnino negligunt, ii, cum Deo et Ecclesiæ non obediant neque ejus præceptum audiant, et Dei et sanctarum legum hostes sunt: quod animadverti potest ex eo quod præceptum hoc ejusmodi est, ut nullo labore servari queat. Cum enim Deus non labores nobis imponat, quos vel difficillimos ejus causa suscipere deberemus, sed quietos illis diebus festis, a terrenis curis liberos esse jubeat, magnæ temeritatis indicium est, hujus præcepti legem recusare. Exemplo nobis esse debent supplicia quæ de illis Deus sumpsit qui illud violarunt, ut ex libro Numerorum[2] licet intelligere.

Nota. Ne igitur in hanc Dei offensionem incidamus, operæ pretium erit sæpe illud verbum, *memento*, cogitatione repetere, magnasque illas utilitates et commoda sibi ante oculos proponere, quæ ex festorum dierum cultu percipi supra declaratum est, et multa alia ad id genus pertinentia, quæ bonus et diligens pastor, ut occasionis ratio postulabit, copiose lateque persequi poterit.

[1] Vide de consecr. dist. 1, et in decret. Tit. de feriis et conc. Matisc. 2, c. 1 et 37; Tribur. c. 35; Ignat. in ep. ad Philip.; Leon. serm. 3 de quadrag.; Aug. serm. 251 de tempor. — [2] Num. 15. 32 et seqq.

DE QUARTO DECALOGI PRÆCEPTO

CAPUT V.

HONORA *patrem tuum et matrem tuam, ut sis longævus super terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi.*

I. Hoc præceptum Superioribus ut conveniat.

Cum in superioribus præceptis summa sit vis et dignitas, merito quæ nunc persequimur, quia maxime necessaria sunt, proximum locum obtinent: nam illa finem, qui Deus est, continuo spectant: hæc nos ad proximi charitatem erudiunt; etsi longius progressa, ad Deum, id est, illud extremum, cujus gratia proximum ipsum diligimus perducunt. Quamobrem Christus Dominus præcepta illa duo de diligendo Deo et proximo[1] similia inter se esse dixit[2].

II. Dilectio Dei ex dilectione parentum elucet.

Hic autem locus dici vix potest quantas habeat utilitates: cum et suos fructus ferat uberes illos quidem ac præstantes; et sit tanquam signum, ex quo primi præcepti obedientia et cultus elucet. Qui non diligit, inquit divus Joannes, fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quommodo potest diligere[3]? Ad eumdem modum: Si parentes, quos secundum Deum diligere debemus, non veneramur et colimus, cum nobis in conspectu fere semper sint; Deo summo parenti et optimo qui nullum sub aspectum cadit, quem honorem, quem cultum tribuemus? ex quo perspicuum est utraque præcepta inter se congruere.

III. Quam late pateat hoc præceptum.

Hujus autem præcepti usus latissime patet: nam præter eos qui nos genuerunt, multi præterea sunt, quos parentum loco colere debemus, vel potestatis, vel dignitatis, vel utilitatis, vel præstantis alicujus muneris et officii nomine. Parentum præterea majorumque omnium laborem levat: cum enim id in primis curent, ut quos habent in sua potestate, ii recte et divinæ legi convenienter vivant; erit hæc cura perfacilis, si omnes intelligant, Deo auctore et monitore, summum honorem parentibus tribui oportere.

[1] Matth. 22. 39; Marc. 12. 31. — [2] Vide August. in psalm. 32, sermon. 32; item lib. 3 de doctr. christ. cap. 10, et l. 50 hom. 38; D. Thom. 2. 2, q. 17. art. 8. — [3] 1. Joan. 4. 20.

IV. Cur duabus in tabulis præcepta sint data.

Quod ut præstare possimus, necesse est nosse quamdam differentiam quæ est inter præcepta primæ et secundæ tabulæ. Ergo hæc primum a parocho sunt explicanda; idque in primis moneat, divina Decalogi præcepta fuisse in duabus tabulis incisa: in quarum altera, quemadmodum a sanctis patribus accepimus, tria illa continebantur quæ jam sunt exposita; reliqua vero in altera tabula erant inclusa[1].

Nota hanc rationem.

Atque hæc nobis perapposita fuit descriptio ut præceptorum rationem ordo ipse distingueret: nam quidquid in sacris litteris divina lege jubetur aut vetatur, id duorum generum oritur ex altero; aut enim erga Deum aut erga homines charitas in omni officio spectatur. Et quidem charitatem in Deum superiora tria præcepta docent; quod vero ad hominum conjunctionem et societatem pertinet, id reliquis septem præceptis continetur. Quocirca non sine causa ejusmodi est facta distinctio, ut alia ad priorem, alia ad alteram tabulam præcepta referantur.

V. Prima differentia inter præcepta primæ et secundæ tabulæ.

Nam superioribus tribus præceptis, de quibus dictum est, quasi subjecta materia quam tractent, est Deus, id est summum bonum; cæteris vero proximi bonum; illis summus, his proximus amor est propositus; illa finem, hæc autem ea quæ ad finem referuntur spectant[2].

Secunda differentia.

Præterea charitas Dei ex ipso pendet. Deus enim per se, non alterius rei causa, summe diligendus est: charitas autem proximi a charitate Dei ortum habet atque ad eam tanquam ad certam regulam dirigenda est; nam si parentes charos habemus, si dominis paremus, si dignitate antecedentes reveremur, id ea re maxime faciendum est, quod eorum procreator est Deus, eosque aliis præesse voluit, quorum opera cæteros homines regit ac tuetur; qui cum nobis auctor sit ut ejusmodi personas revereamur, idcirco id præstare debemus, quia a Deo hoc ipso honore dignantur, ex quo fit, ut honor quem

[1] Vide Clement. Alex. l. 6 strom. satis ante fin.; August. in Exod. q. 71; et epistol. 119, cap 11; D. Thom. 1. 2, q. 100, art. 4. — [2] Vide August. in psal. 32, serm. 1; D. Thom. 2. 2, q. 122, art. 1 et 2, et in opusc. 7, cap. de primo præcepto.

parentibus habemus, Deo potius quam hominibus haberi videatur; sic enim apud sanctum Matthæum est, cum de observantia in superiores agitur : Qui recipit vos, me recipit[1] ; et Apostolus in epistola ad Ephesios, servos instituens : Servi, inquit[2], obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri, sicut Christo, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed ut servi Christi[3].

Tertia.

Accedit quod Deo nullus honor, nulla pietas, nullus cultus satis digne tribuitur, in quem amor augeri infinite potest; propterea que nostra erga illum charitas in dies fiat ardentior necesse est, quem ejus jussu ex toto corde, ex tota anima, ex omnibus viribus amare debemus[4]. At charitas qua proximum complectimur, suis finibus circumscribitur; jubet enim Dominus proximos diligere, sicut nos ipsos.

Nota. Quod si quis hos fines egressus fuerit, ita ut parem Deo et proximis amorem tribuat, is maximum scelus admittit. Si quis venit ad me, inquit Dominus[5], et non odit patrem suum, et matrem, et uxorem, et filios, et fratres, et sorores, adhuc autem et animam suam, non potest meus esse discipulus : in quam sententiam item dictum est : Sine ut mortui sepeliant mortuos suos[6]; cum quidam primum humare patrem vellet, postea Christum sequi; cujus rei dilucidior illa apud sanctum Matthæum explicatio est : Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus[7].

VI. Parentes ut amandi.

Nec tamen ulla dubitatio est quin parentes vehementer amandi observandique sint : sed ad pietatem in primis necessarium est Deo, qui parens et effector est omnium, præcipuum honorem et cultum tribui, ideoque mortales parentes amari, ut ad cœlestem sempiternumque Patrem tota amoris vis referatur.

VII. Parentibus quando non obediendum.

Quod si interdum parentum jussa Dei præceptis repugnent, non dubium est quin liberi parentum cupiditati Dei

[1] Matth. 10. 40. — [2] Ephes. 6. 5. — [3] Vide August. lib. 3 de doctrin. christ., cap 12, et l. 4 Confess. cap. 7; 10, 11, 12; Prosper. l. 3 de vita contempl., cap. 13, Bernard. de diligendo Deo. — [4] Deut. 6. 5; Luc. 10. 27; Matth. 22. 37, 38, 36. — [5] Luc. 14. 26. — [6] Id. 9. 60. — [7] Matth. 10. 37.

voluntatem anteferre debeant, divinæ illius sententiæ memores : Obedire oportet Deo magis quam hominibus[1].

VIII. Honorare quid sit.

Quibus rebus expositis, parochus verba præcepti interpretabitur, atque illud primum, Honorare quid sit; est enim de aliquo honorifice sentire, et quæ illius sunt, maximi putare omnia.

IX. Quam scite verbum *Honorare* hic usurpetur.

Huic autem honori hæc omnia conjuncta sunt, amor, observantia, obedientia et cultus. Scite autem in lege posita est honoris vox, non amoris aut metus, etiamsi valde amandi ac metuendi parentes sint : etenim qui amat, non semper observat et veneratur; qui metuit, non semper diligit; quem vero aliquis ex animo honorat, item amat et veretur.

X. Primo, dicendi sunt patres, genitores.

Hæc cum parochus explicavit, tum aget de patribus, quique sint ii qui vocentur hoc nomine. Nam etsi de iis præcipue patribus lex loquitur, ex quibus generati sumus, tamen ad alios quoque pertinet hoc nomen, quos etiam complecti lex videtur: quemadmodum ex pluribus divinæ Scripturæ locis facile colligimus.

Secundo, Ecclesiæ prælati et sacerdotes.

Præter illos igitur qui nos procrearunt, Patrum genera item alia sunt in sacris litteris, quod antea attigimus, quibus singulis suus honor debetur, ac primum Ecclesiæ præsides et pastores, et sacerdotes, patres dicuntur, quemadmodum ex Apostolo constat, qui ad Corinthios scribens : Non, inquit, ut confundam vos hæc scribo, sed ut filios meos charissimos moneo. Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres; nam in Christo Jesu per Evangelium ego vos genui[2]. Et in Ecclesiastico scriptum est : Laudemus viros gloriosos et parentes nostros in generatione sua[3].

Tertio, Magistratus.

Deinde ii, quibus aut imperium, aut magistratus, aut potestas commissa est, qui rempublicam gubernant, patres appellantur. Sic Naaman a famulis pater vocabatur[4].

Quarto tutores et magistri.

Præterea patres eos dicimus, quorum procurationi, fidei,

[1] Act. 5. 29. — [2] 2. Cor. 4. 14. — [3] Eccl 44. 1. — [4] 4. Reg. 5. 13.

probitati, sapientiæque alii commendantur : cujusmodi sunt tutores et curatores, pædagogi et magistri. Quare Eliam et Eliseum [1] filii prophetarum patrem vocabant.

Quinto, senes.

Postremo patres dicimus senes et ætate confectos, quos etiam vereri debemus.

XI. Parentes cur honorandi.

Atque hoc in parochi præceptis maximum sit, ut doceat patres, cujuscumque sint generis, præsertim vero eos ex quibus nati sumus, a nobis honorandos, de quibus divina lex præcipue loquitur.

Sunt hic causæ variæ.

Sunt enim immortalis Dei quasi quædam simulacra, in iisque ortus nostri imaginem intuemur, ab iis vita nobis data est; iis Deus usus est uti nobis animum mentemque impertiret; ab iis ad sacramenta deducti, ad religionem, ad humanum cultum civilemque instituti, ad morum integritatem et sanctitatem eruditi sumus [2].

XII. Matris mentio hic fit jure.

Doceat vero parochus, merito nomen matris, in hoc præcepto expressum, ut ejus beneficia et merita erga nos consideremus, quanta cura et sollicitudine nos in utero gesserit, quanto cum labore ac dolore pepererit et educarit.

XIII. Primus honor debitus Parentibus.

Porro ita observandi parentes sunt, ut quem eis tribuimus honorem, ille ex amore atque intimo animi sensu depromptus videatur, quibus hoc officium debetur maxime, cum erga nos sint ita affecti, nullum ut laborem, nullam contentionem, nulla pericula nostra causa refugiant, nihilque illis accidere possit jucundius, quam ut filiis charos se esse sentiant, quos maxime diligunt. Joseph,[3] cum in Ægypto honore et amplitudine regi esset proximus, patrem qui in Ægyptum venerat, honorifice excepit; et Salomon [4] matri advenienti assurrexit, eamque veneratus, regio in solio ad dexteram collocavit.

Secundus.

Alia præterea sunt honoris officia, quæ in parentes conferri debent : nam eos tum etiam honoramus, cum a Deo supplici-

[1] 3. Reg. 2. 12. — [2] De officiis filiorum erga parentes, vide Anton., August. b. 10, tit. 19. — [3] Genes. 46, 29. — [4] 3. Reg. 2. 19

ter petimus, ut eisdem bene et feliciter omnia eveniant, ut in maxima gratia et honore sint apud homines, ut ipsi Deo ac sanctis qui in cœlis sunt commendatissimi sint.

Tertius.

Item, parentes honoramus, cum nostras rationes ad eorum arbitrium voluntatemque conferimus, cujus rei suasor Salomon : Audi, inquit, fili mi, disciplinam patris tui, et ne dimittas legem matris tuæ, ut addatur gratia capiti tuo et torques collo tuo[1] : cujusmodi sunt etiam divi Pauli cohortationes : Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim justum est[2]. Item : Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est in Domino[3]. Et sanctissimorum hominum exemplis confirmatur : etenim Isaac[4], cum a patre ad sacrificium vinciretur, modeste ac sine recusatione paruit; et Rechabitæ[5], ne a patris consilio unquam discreparent, vino se in perpetuum abstinuerunt.

Quartus.

Item, parentes honoramus cum eorum recte facta moresque imitamur; iis enim plurimum tribuere videmur quorum esse volumus quam simillimi.

Quintus.

Item, parentes honoramus, quorum consilia non modo exquirimus, verum etiam sequimur.

Sextus.

Item, quibus subvenimus, ea impertientes quæ victus cultusque desiderat, quod Christi testimonio comprobatur, qui pharisæorum impietatem redarguens : Quare et vos, ait, transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram[6] ? Nam Deus dixit : Honora patrem et matrem; et : Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur; vos autem dicitis : Quicumque dixerit patri vel matri, Munus quodcumque est ex me, tibi proderit; et non honorificabit patrem suum aut matrem suam; et irritum fecistis mandatum Dei propter traditionem vestram[7].

[1] Prov. 1. 8. — [2] Eph. 6. 1. — [3] Col. 3. 20. — [4] Gen. 22. 9. — [5] Jerem. 35. 6 et d. — [6] Matth. 15. 3 et 4. — [7] Subveniendum esse parentibus, vide Basil. homil. de honore parent., et in Hexam. hom. 9; Ambr. l. 5, Hexam. cap. 16; conc. Gang. can. 16; vide item distinct. 86; multis in locis Hier. lib. 2 Comment. in Matth.; August. lib. 1, quæst. Evang. cap. 14.

Septimus et magni momenti.

Et honoris quidem officia parentibus tribuere semper debemus, sed tum maxime cum periculose ægrotant : danda enim opera est, ne quid prætermittant quod vel ad peccatorum confessionem attinet, vel ad reliqua sacramenta, quæ a christianis hominibus percipi debent cum mors appropinquat: idque nobis curæ sit ut pii religiosique homines eos crebro invisant, qui vel imbecillos confirment et consilio juvent, vel optime animatos ad spem erigant immortalitatis; ut, cum mentem a rebus humanis excitarint, totam conjiciant in Deum; sic fiet ut, fidei, spei et charitatis beatissimo comitatu ac religionis præsidio muniti, mortem non modo non pertimescendam, cum necessaria sit; sed cum aditum ad æternitatem expediat, etiam appetendam censeant.

Octavus et ultimus.

Postremo vel mortuis parentibus honor tribuitur, si iis funus facimus, si exsequias cohonestamus, si honorem sepulturæ impertimur, si justa et sacrificia anniversaria curamus, si quæ ab iis legata sunt diligenter persolvimus.

XIV. Honorandi sunt et alii qui patres appellantur.

Honorandi autem sunt non modo ii ex quibus nati sumus, verum etiam alii qui patres appellantur, ut episcopi et sacerdotes, ut reges, ut principes, ut magistratus, ut tutores, ut curatores, ut magistri, ut pædagogi, ut senes et cæteri ejusmodi; digni enim sunt, qui ex charitate, ex obedientia, ex ope nostra fructus percipiant, sed alius alio magis.

XV. Prælati et Presbyteri ut honorandi.

De episcopis et aliis pastoribus ita scriptum est[1] : Qui bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur; maxime qui laborant in verbo et doctrina[2].

Primus.

Jam vero quanti erga Apostolum amoris documenta Galatæ dederunt, quibus iis præclarum illud benevolentiæ testimonium tribuit : Testimonium enim perhibeo vobis, quia si fieri posset, oculos vestros eruissetis et dedissetis mihi[3].

Secundus.

Quin etiam sacerdotibus ea suppeditanda sunt, quæ ad

[1] 1. Tim. 5. 17. — [2] Vide Ambr. comment. in eumdem locum. — [3] Galat. 4. 15.

vitæ usus necessarios requiruntur : quare Apostolus, Quis, inquit, militat suis stipendiis unquam[1] ? Et in Ecclesiastico scriptum est : Honorifica sacerdotes[2]; et propurga te cum brachiis : da illis partem, sicut mandatum est tibi, primitiarum et purgationis[3].

Tertius.

Illis etiam obtemperandum esse docet Apostolus : Obedite, inquit, præpositis vestris et subjacete eis; ipsi enim pervigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddituri[4].

Nota. Quin potius a Christo Domino præceptum est ut vel improbis pastoribus obtemperemus, cum dicat : Super cathedram Moysis sederunt scribæ et pharisæi[5] : omnia ergo quæcumque dixerint vobis, servate et facite; secundum opera vero eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt.

XVI. Cæteris item magnatibus habendus honor.

Idem de regibus, de principibus, de magistratibus et reliquis, quorum potestati subjicimur, dicendum est. Iis vero quod honoris, cultus, observantiæ genus tribuendum sit, Apostolus ad Romanos[6] late explicat, pro quibus etiam orandum esse monet[7]; et divus Petrus[8] : Subjecti, inquit, estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive regi quasi præcellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis[9].

XVII. Principes honore divino colendi sunt.

Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinæ potestatis est instar, in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, quibusque utitur, tanquam potestatis suæ ministris[10].

XVIII. Malis principibus quando obediendum.

Nec enim hominum improbitatem aut nequitiam, si tales sint magistratus, sed divinam auctoritatem quæ in illis est, reveremur, ut, quod permirum fortasse videatur, quamvis in nos sint inimico infensoque animo, quamvis implacabiles, tamen non satis digna causa sit cur eos non perofficiose obser-

[1] 1. Cor 9. 7. — [2] Eccl. 7. 33. — [3] Decimas solvendas esse, vide conc. Aurel. 1, cap. 17; Matiscon. 2, cap. 5; Forejul. cap. ultimo; Later. magn cap. 53; Trident. sess. 25; cap. 13; vide item multa cap. 16, q. 1 et 7, titul. de decimis in decr.; D. Thom. 2. 2, q. 81. — [4] Hebr. 13. 17. — [5] Matth. 23. 2, 3. — [6] Rom. 13. 1. — [7] 2. Tit. 2. 2. — [8] 1. Petr. 2. 13 — [9] Vide Tertull. in apol 6, 30 et 32, et ad Scap., c. 2. — [10] Vide August. l. 5 de Civit. Dei, cap. 10, 11, 14 et 15

vemus; nam et Davidis magna in Saülem officia exstiterunt, cum ei tamen esset offensior, quod innuit illis verbis: Cum iis qui oderunt pacem, eram pacificus[1].

XIX. Eisdem quando non obediendum.

At vero, si quid improbe, si quid inique imperent, cum id non ex potestate, sed ex injustitia atque animi perversitate agant, omnino non sunt audiendi.

XX. Merces huic præcepto proposita est.

Ubi hæc parochus sigillatim exposuerit, deinceps consideret quodnam præmium quamque consentaneum iis propositum sit qui divino huic præcepto obediunt; nam in eo fructus est maximus, ut diu vivant: propterea quod digni sunt qui beneficio quam diutissime perfruantur, cujus memoriam perpetuo conservant. Cum igitur, qui parentes colunt, iis gratiam referant a quibus lucis et vitæ usuram habent, jure et merito vitam ad summam senectutem perducunt

XXI. Hæc promissa merces explicanda.

Tum adjungenda est divinæ promissionis illustris explanatio: neque enim solum sempiternæ ac beatæ, sed hujus etiam, quam in terris agimus, vitæ usus promittitur: cujus sententiæ interpres est divus Paulus cum inquit: Pietas ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ quæ nunc est et futuræ[2].

XXII. Non exigua est hæc merces.

Nec vero hæc merces aut exigua est, aut contemnenda, etiamsi sanctissimis viris, ut Job[3], ut Davidi[4], ut Paulo mors fuerit optabilis[5], et ærumnosis ac miseris hominibus vitæ propagatio sit injucunda[6]: nam illorum verborum adjunctio, *Quam Dominus Deus tuus dabit tibi*, non modo temporis diuturnitatem ad vivendum, sed otium, quietem, incolumitatem ad bene vivendum pollicetur; nam in Deuteronomio non solum inquit: Ut longo vivas tempore; sed illud etiam addit: Ut bene sit tibi[7]; quod deinde ab Apostolo repetitum est[8].

XXIII. Hac mercede non gaudent multi obedientes filii, cur.

Hæc autem bona eis suppetere dicimus, quorum pietati Deus gratiam referat; aliter enim divini promissi fides et con-

[1] Psal. 119. 7. — [2] 1. Tim. 4. 8. — [3] Job. 3. — [4] Psal. 119. 5. — [5] Phil. 1. 17. — [6] 2. Cor. 5. 2 et d. — [7] Deuter. 5. 16. — [8] Ephes. 6. 3.

stantia non erit, cum interdum, qui majorem pietatem parentibus præstiterunt, iis vita brevior sit : quibus id quidem contingit.

Prima ratio.

Vel quod iis optime consulitur, qui prius vita excedunt, quam a virtutis et officii religione discedant ; rapiuntur enim, ne malitia mutet intellectum eorum, aut ne fictio decipiat animam illorum [1].

Secunda.

Vel quia, dum pernicies et rerum omnium perturbatio impendet, e corporibus evocantur, ut communium temporum acerbitatem evadant. A facie enim malitiæ, inquit Propheta [2], collectus est justus, quod fit ne eorum aut virtus aut salus periclitetur, cum a mortalibus flagitiorum pœnas repetit Deus.

Tertia.

Vel ne tristissimis temporibus ex propinquorum amicorumque calamitatibus acerbissimos luctus sentiant.

Nota. Quare metuendum est majorem in modum, cum viris bonis immatura mors accidit.

XXIV. Ingrati filii graviter puniendi.

Ac quemadmodum, iis qui grati in parentes sunt, officii merces et fructus est a Deo propositus, sic ingrati et impii filii gravissimis pœnis reservantur ; scriptum est enim : Qui maledixerit patri suo, vel matri, morte moriatur [3]. Et : Qui affligit patrem et fugat matrem, ignominiosus est et infelix [4]. Et : Oculum, qui subsannat patrem et qui despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus et comedant eum filii aquilæ [5]. Qui parentibus injuriam intulerunt, multos fuisse legimus, in quibus ulciscendis Dei iracundia exarsit ; non enim Davidem inultum reliquit, sed sceleri debitas pœnas dedit Absalon [6], quem ob ejus scelus tribus hastis transfixum punivit.

XXV. Sacerdotibus non obedientes ut puniatur.

De iis vero qui sacerdotibus non obtemperant, scriptum est : Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat Domino Deo tuo, et decreto judicis morietur homo ille [7].

[1] Sap. 4. 10, 11. — [2] Isai. 57. 1. — [3] Exod. 21. 16, Lev. 20. 9. — [4] Prov. 19. 26. — [5] Ibid 30. 17. — [6] Reg. 18. 14. — [7] Deut. 17. 12.

XXVI. Officia parentum in filios.

Et quemadmodum divina lege sancitum est ut parentibus filii honorem habeant, ut pareant, ut obsequantur; sic parentum propria officia sunt atque munera, ut sanctissimis disciplinis ac moribus filios imbuant[1], iisque optima dent vivendi præcepta, ut ad religionem instructi et parati, Deum sancte inviolateque venerentur; quod a parentibus Susannæ[2] factum esse legimus. Itaque sacerdos parentes commoneat, ut se liberis magistros præbeant virtutis, æquitatis, continentiæ, modestiæ et sanctitatis.

XXVII. Tria cavenda Parentibus.

Triaque præsertim declinent, in quibus sæpe offendere consueverunt.

Primum.

Primum ne quid acerbius in liberos aut loquantur, aut statuant; quod Apostolus in epistola ad Colossenses ita præcipit: Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant; nam periculum est ne fracto abjectoque animo sint, dum omnia timent[3]. Quare illud præcipiat, ut nimiam severitatem effugiant, malintque liberos corrigere quam ulcisci.

Secundum.

Deinde, si qua culpa commissa est, cum necessaria sit castigatio et objurgatio, ne quid liberis per indulgentiam dissolute remittant: sæpe enim filii parentum nimia lenitate et facilitate depravantur; quamobrem a dissoluta indulgentia deterreat, exemplo Heli[4] summi sacerdotis, qui, quod in liberos indulgentior fuerat, maximo supplicio est affectus.

Tertium.

Postremo, ne, quod fœdissimum est, in filiorum educatione ac doctrina præpostera consilia ineant: etenim permulti in hac una cogitatione curaque versantur, ut opes, ut pecunias, ut lautum et amplum patrimonium liberis relinquant; quos non ad bonarum artium disciplinam, sed avaritiam et ad rem familiarem augendam cohortantur; nec de filiorum existimatione et salute sunt solliciti, dummodo pecuniosi sint et perdivites. Quo quid dici aut cogitari turpius potest? ita fit ut

[1] Vide Clement. epistol. 3 sub initio; item epistol. primam etiam sub initio; Ambros. lib. 2 offic., cap. 24; Hieron. epistol. 1 post med.; vide item 11, quæst. 3, c. 11, 12, 13. — [2] Dan. 13. 3. — [3] Col. 3. 21. — [4] 1. Reg. 2. 3 et 4.

ad illos non tam rerum copias quam sua scelera et flagitia transferant : quibus tandem non ad cœlum se duces præbent, sed ad inferorum supplicia sempiterna. Sacerdos igitur optimis præceptis parentes instituat, eosque ad Tobiæ[1] exemplum ac similem virtutem excitet; ut, cum filios ad Dei cultum et sanctimoniam probe erudierint, ab iis etiam amoris et observantiæ et obsequii uberrimos fructus capiant.

DE QUINTO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT IV.

I. Quam utile sit hoc præceptum explicare.

Non *occides*. Magna illa quæ pacificis hominibus proposita est felicitas, quoniam Filii Dei vocabuntur[2], pastores maxime commovere debet, ut præcepti hujus disciplinam fidelibus diligenter accurateque tradant : nam ad conciliandas hominum voluntates nulla melior ratio iniri potest, quam si ejusmodi præcepti lex recte explicata, ab omnibus, ita ut oportet, sancte servetur : quoniam tum sperare licet ut summa animi consensione conjuncti homines concordiam et pacem maxime colant.

II. Quam necessarium.

Sed quam necesse sit præceptum hoc explicari ex eo perspicitur, quod immensa illa universæ terræ inundatione facta, hoc unum in primis est quod Deus hominibus interdixit. Sanguinem, inquit, requiram animarum vestrarum de manu cunctarum bestiarum et de manu hominis[3]. In Evangelio etiam, quo primum veteres leges a Domino explicatæ sunt, in iis hæc prima est, de qua apud sanctum Matthæum ita scriptum est : Dictum est enim : Non occides[4], et reliqua, quæ hac de re eo ipso loco deinceps commemorantur.

III. Ut audiendum hoc præceptum.

Fideles præterea attente libenterque præceptum hoc audire debent; si enim ejus vis spectatur, ad vitam cujusque tuendam valet : quoniam iis verbis, Non occides, homicidium omnino interdictum est.

IV. Hoc præceptum auditu jucundum.

Itaque singuli homines tanta cum voluptate animi illud accipere debent, proinde ac si, ira Dei proposita, gravissimisque aliis pœnis, nominatim prohibitum sit ne quis eorum læ-

[1] Tob. 4. — [2] Matth. 5. 9. — [3] Gen. 9. 5. — [4] Matth. 5. 21 et d.

datur : ergo ut præceptum hoc auditu jucundum est, ita ejus peccati cautio, quod præcepto prohibetur, jucunditatem habere debet.

V. Duo hic præcipiuntur.

Cum autem hujus legis vim Dominus explicaret, in eo duo contineri ostendit.

Alterum, ne occidamus, quod a nobis fieri vetitum est.

Alterum, quod facere jubemus, ut concordi amicitia charitateque inimicos complectamur, pacem habeamus cum omnibus, cuncta denique incommoda patienter feramus.

VI. Quæ cædes non hic prohibeantur.

In eo autem quod cædes prohibentur, illud primum docendum est, quæ sint cædes ejusmodi quæ hac præcepti lege non vetentur.

Prima.

Nam bestias occidi prohibitum non est, quoniam si illis vesci a Deo hominibus est concessum, fas item est illas occidi; qua de re ita sanctus Augustinus[1] : Cum audimus, inquit, Non occides, non accipimus hoc dictum esse de frutetis, quia nullus eis sensus; nec de irrationabilibus animalibus, quia nulla nobis ratione sociantur.

Secunda.

Alterum permissum cædis genus est, quod ad eos magistratus pertinet quibus data est necis potestas, qua ex legum præscripto judicioque in facinorosos homines animadvertunt et innocentes defendunt; quo in munere dum juste versantur, non modo ii cædis non sunt rei, sed huic divinæ legi quæ cædes vetat, maxime obediunt. Cum enim legi huic finis is propositus sit, ut hominum vitæ salutique consulatur, magistratuum item, qui legitimi sunt scelerum vindices, animadversiones eodem spectant ut, audacia et injuria suppliciis repressa, tuta sit hominum vita. Quare David[2] : In matutino, inquit, interficiebam omnes peccatores terræ, ut disperderem de civitate Domini omnes operantes iniquitatem[3].

Qua ratione ne illi quidem peccant qui justo bello, non cupiditate aut crudelitate impulsi, sed solo publicæ utilitatis studio, vitam hostibus adimunt[4].

[1] De Civit. Dei, lib. 1, cap. 8; item morib. manich. lib. 2, cap. 13, 14, 15. — [2] Psal. 100. 8. — [3] August. ep. 154 et citat. 23, q. 5, cap. de occidendis; item ep. 54 et citat. ibid. cap. Non est iniquitatis, vide ib. alia c. et D. Thoma 2. 2, q. 64, art. 2, et q. 108, art. 3. — [4] Aug. de Civit. Dei, cap. 26, citat 23, q. 5, cap. Miles; vide item de bello D. Thom. 2. 2. q. 40. art. 4.

Quarta.

Sunt præterea ejusmodi cædes quæ nominatim jussu Dei fiunt. Levi filii non peccaverunt, qui una die tot millia hominum occiderunt, qua cæde facta, sic ad eos locutus est Moyses: Consecrastis manus vestras hodie Domino[1].

Quinta.

Neque vero hujus præcepti reus est qui non sponte neque meditato, sed fortuito hominem occidit; qua de re in Deuteronomii libro ita est: Qui percusserit proximum suum nesciens, et qui heri et nudiustertius nullum contra eum odium habuisse comprobatur, sed abiisse cum eo simpliciter in silvam ad ligna cædenda, et in succisione lignorum securis fugerit manum, ferrumque lapsum de manubrio amicum ejus percusserit et occiderit[2], etc. Hæ cædes ejusmodi sunt, quæ, quia non voluntate neque de industria inferuntur, propterea non omnino in peccatis numerantur: quod sancti Augustini[3] sententia comprobatur. Absit enim, inquit, ut ea quæ aut propter bonum aut licitum facimus, si quid per hæc præter nostram voluntatem cuiquam mali acciderit, nobis imputentur.

VII. Duo casus notandi.

In quo tamen duabus de causis peccari potest; altera, si quis in re injusta occupatus, hominem occiderit; exempli causa.

Prior.

Si quis gravidam mulierem pugno vel calce percuteret, ex quo abortus sequeretur, fuisset quidem illud præter percussoris voluntatem, non tamen præter culpam, cum illi non licet ullo modo gravidam mulierem percutere.

Posterior.

Altera, si non omnibus circumspectis, negligenter et incaute aliquem occiderit.

Sexta cædes non prohibita.

Qua etiam ratione, si quis salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege non teneri satis apparet.

[1] Exod. 32. 39. — [2] Deut. 19. 4 et seqq. — [3] Vide August. ep. 154 et citat. 23, q. 1, cap. De occidendis; item vide multa cap. distinct. 5; D. Thom. 2. 2, q. 64, art. 8; Trident. sess. 14 de reform., cap. 7.

VIII. Quæ cædes hic prohibeatur.

Atque hæ quidem quas modo commemoravimus cædes sunt quæ hoc legis præcepto non continentur; quibus exceptis, reliquæ omnes prohibentur, sive homicidam quis spectet, sive qui occiditur, sive modos quibus cædes fit.

IX. Quibus occidere prohibitum est.

Nam quod ad eos pertinet qui cædem faciunt, nemo plane excipitur, non divites, non potentes homines, non *domini*, non parentes : sed delectu omni et discrimine *remoto*, *occidere* vetitum est omnibus.

X. Quos occidere non licitum.

Si vero ii spectantur qui interficiuntur, ad omnes hæc lex pertinet : nec quisquam est tam humilis et abjectæ conditionis homo, quin legis hujus vi defendatur.

XI. Seipsum occidere nulli licet.

Neque vero seipsum interficere cuipiam fas est; cum vitæ suæ nemo ita potestatem habeat, ut suo arbitratu mortem sibi consciscere liceat; ideoque legis hujus verbis non ita præscriptum est : Ne alium occidas; sed simpliciter : Ne occidas.

XII. Quilibet modus occidendi prohibitus.

Sin autem multiplicem cædis faciendæ modum attendimus, nemo est qui excipiatur; non solum enim suis cuiquam manibus, aut ferro, aut lapide, aut baculo, aut laqueo, aut veneno vitam homini eripere non licet; sed consilio, ope, auxilio, vel alia quacumque ratione id fieri prorsus vetitum est.

Nota. In quo summa tarditas stuporque Judæorum *fuit*, qui crederent se hoc præceptum servare, si manus *tantum* a cæde abstinerent.

XIII Nulli irasci, nedum quemquam occidere, licet.

Sed homini christiano qui, interprete Christo, didicit hanc legem spiritualem esse, nempe quæ non manus solum puras, sed animum etiam castum sincerumque nos habere jubet, illud non satis omnino est, quod illi satis cumulate se præstare arbitrabantur; nam ne irasci quidem cuiquam licere, in Evangelio traditum est; cum dicat Dominus[1] : Ego autem dico vobis :Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui

[1] Matth. 5. 22.

autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio; qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis

XIV. Explicatur locus Evangelii.

Ex quibus verbis perspicuum est eum culpa non carere qui fratri succenseat, quamvis iram animo inclusam contineat; qui vero ejus iræ significationem aliquam dederit, graviter peccare, at multo gravius, qui non vereatur dure fratrem accipere et ei convicium facere[2].

XV. Ira non prohibita, quæ?

Et quidem hoc verum est, si nulla subsit irascendi causa; nam iræ causa quæ a Deo legibusque conceditur, ea est, cum in eos animadvertimus, qui nostro imperio potestatique parent, si in eis sit culpa; christiani enim hominis ira non a carnis sensibus, sed a Spiritu sancto proficisci debet: cum nos templa sancti Spiritus[3], in quibus Jesus Christus habitet, esse conveniat.

XVI. Perfecta hujus præcepti observatio.

Multa præterea sunt a Domino tradita quæ ad perfectam hujus legis rationem pertinent, qualia illa sunt: Non resistere malo; sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram[4]; et ei qui vult tecum in judicio contendere et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium: et quicumque et te angariaverit mille passus, vade cum illo alia duo[5]

XVII. Quam multi peccent contra hoc præceptum.

Ex his quæ jam commemorata sunt, animadvertere licet quam proclives sint homines ad ea peccata, quæ hoc præcepto vetita sunt, quamvis multi reperiantur qui, si minus manu, animo saltem cædis scelus committunt.

XVIII. Officium Parochi.

Et quoniam huic tam periculoso morbo remedia in sacris litteris adhibita sunt, parochi est officium ea diligenter fidelibus tradere.

XIX. Homicidium quantum crimen

Præcipuum autem illud est, ut intelligant quam nefarium sit peccatum hominis cædes, idque vel plurimis maximisque

[1] De ira vide Basil. homil. 10; Chrysost. homil. 29 ad popul. Antioch.; D. Thom. 2. 2, q. 158 per totam. — [2] Vide Aug. de sermon. Domin. in monte, lib. 1; D. Thom. 2. 2, q. 158, art. 3. — [3] 1. Cor. 6. 19. — [4] Matth. 5. 39. — [5] Vide August. epist. ad Marcell. et de serm. Domin. in monte, lib. 2, cap. 20.

sanctarum litterarum testimoniis percipi potest; usque enim adeo homicidium detestatur Deus in sanctis litteris, ut a bestiis hominum cædis pœnam se repetiturum dicat[1], ac belluam, quæ hominum læserit, occidi jubeat.

Nota. Neque aliam ob causam a sanguine hominem abhorrere voluit, nisi ut omni ratione a nefaria hominis cæde et animum et manus abstineret.

XX. Homicidæ Deum ipsum impetunt.

Sunt enim homicidæ humani generis atque adeo naturæ hostes acerbissimi qui, quantum in eis est, universum *Dei opus* evertunt, cum hominem tollant, cujus causa is omnia, quæcumque procreata sunt, se fecisse testatur : imo vero in Genesi cum prohibitum sit hominem occidi, quia illum Deus ad imaginem suam et similitudinem creavit, insignem Deo injuriam is facit, quasique violentas illi manus afferre videtur, qui ejus imaginem e medio tollit.

XXI. Quam propensus homo ad cædem.

Hoc divina animi cogitatione meditatus David gravissime de sanguinariis hominibus conquestus est illis verbis : Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem, neque simpliciter dixit : Occidunt; sed, Effundunt sanguinem[2] : quæ verba, ad detestabilis illius sceleris amplificationem immanemque illorum crudelitatem ostendendam, protulit; utque declararet imprimis quam præcipites illi diabolico quodam impulsu ad id facinus ferantur, dixit : Veloces pedes eorum.

XXII. Finis et scopus hujus præcepti.

Jam vero quæ in hoc præcepto servanda esse Christus Dominus jubet eo spectant ut pacem cum omnibus habeamus : inquit enim, cum hunc locum interpretaretur[3] : Si offers munus tuum ad altare et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum ante altare et vade prius reconciliari fratri tuo; et tunc veniens, offeres munus tuum, et quæ sequuntur.

XXIII. Charitas Catholica præcipitur.

Quæ ita a parocho explicabuntur, ut doceat sine ulla exceptione omnes charitate complectendos esse : ad quam in hujus præcepti explicatione fideles, quam maxime poterit, incitabit, quod in eo proximi diligendi virtus maxime eluceat.

[1] Genes. 9. 5, 6. — [2] Psal. 13. 5. — [3] Matth. 5 24.

XXIV. Odium vetatur.

Cum enim odium hoc præcepto aperte vetetur, quoniam qui fratrem suum odit homicida est [1], certe illud consequitur, ut amoris et charitatis præceptum detur.

Charitatis officia præcipiuntur.

Cumque hac lege de charitate et amore præceptum sit, tum omnium etiam illorum officiorum atque actionum quæ charitatem ipsam consequi solent, præcepta traduntur.

Patientia.

Charitas patiens est [2], inquit divus Paulus; patientia igitur nobis præcipitur, in qua nos animas nostras possessuros esse Salvator docet [3].

XXV. Beneficentiæ officia.

Beneficentia deinde charitatis comes est et socia; quoniam charitas benigna est. Benignitatis autem atque beneficentiæ virtus late patet, ejusque officium in iis rebus maxime versatur, ut pauperibus suppeditemus res necessarias, cibum esurientibus, sitientibus potum demus, nudos vestiamus, et quo quisquis opis nostræ magis indiget, eo in illum plus liberalitatis conferamus.

XXVI. Beneficentia erga inimicos exercenda.

Hæc beneficentiæ et bonitatis officia, quæ per se sunt illustria, eo fiunt illustriora, si inimicis præstentur; ait enim Salvator : Diligite inimicos vestros; benefacite iis qui oderunt vos [4]; quod etiam Apostolus monet illis verbis : Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi; hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus : noli vinci a malo, sed vince in bono malum [5].

XXVII. Mansuetudo et lenitas.

Denique, si charitatis legem spectemus, quæ benigna est, omnia quæcumque ad mansuetudinem, lenitatem, aliasque id generis virtutes pertinent, officia colere, ea lege præscribi intelligemus.

XXVII. Præcipuum charitatis officium, injurias condonare.

At vero longe omnium præstantissimum officium, quod charitatis plenissimum est, in quo maxime nos exercere con-

[1] Joan. 3. 15. — [2] 1. Cor. 13. 4. — [3] Luc. 21 19 — [4] Matth. 5 44. — [5] Rom. 12 20.

venit, illud est, ut injurias quas accepimus æquo animo remittamus atque condonemus; quod ut plane efficiamus, sæpe nos divinæ litteræ [1], ut antea dictum est, monent atque hortantur, cum at, beatos solum eos dicant, qui ita prorsus faciunt.

Nota. Sed erratorum etiam veniam iisdem a Deo datam affirment; qui vero hoc ipsum facere negligunt, aut omnino recusant, illam non consequuntur.

XXIX. Injuriarum oblivio inculcanda.

Sed quoniam ulciscendi libido hominum mentibus *fere insita* est, parochus maximam in eo diligentiam ponat *necesse est*, ut injuriarum oblivisci, easque remittere christianum hominem oportere, non doceat solum, sed penitus etiam fidelibus persuadeat; cumque hac ipsa de re apud sacros scriptores multa fiat mentio, eos consulat ad refellendam illorum pertinaciam, qui in ulciscendi cupiditate, animo obstinato sunt atque obfirmato. Argumenta in promptu habeat, quæ illi Patres gravissima et ad eam rem maxime accommodata pie adhibuerunt [2].

XXX. Tria ad hoc argumenta.

Verum hæc potissimum tria explicanda sunt.

Primum.

Primum est, ut qui se injuriam accepisse putat, ei maxime persuadeatur illum detrimenti aut injuriæ præcipuam causam non fuisse quem ipse ulcisci cupit. Sic admirabilis ille Job fecit, qui a Sabæis hominibus, a Chaldæis et a dæmone graviter læsus, nulla tamen eorum habita ratione, ut vir rectus et homo admodum pius, recte pieque iis verbis usus est: *Dominus dedit, Dominus abstulit* [3].

XXXI. Dei bonitas in pœnis infligendis.

Itaque patientissimi illius viri oratione et exemplo christiani homines sibi persuadeant quod verissimum est, omnia quæcumque in hac vita patimur a Domino, qui justitiæ omnis misericordiæque parens est et auctor, proficisci. Neque vero ille nos, quæ ejus est immensa benignitas, ut inimicos punit, sed uti filios corrigit et castigat.

[1] Vide Deuter. 32. 35; item 1. Reg. 25. 32, 33; item 26. 6, 7, 8, 9; item 2. Reg. 19. 20; Psal. 7. 5, Eccl. 28 per totum; Isai. 58. 6; Matth. 6. 14, et in Evang. passim; vide Tertull. in apol., cap. 31 et 57; Aug. in Joan. tract. 81, lib. 50 homil. homil. 6, item sermon. 61 et 168 de temp. — [2] Vide quæ citantur pag. 144, not. 3. — [3] Job. 1. 21.

XXXII. Qui nos insequuntur, ut habendi.

Nec profecto, si recte animadvertimus, in hisce rebus homines aliud omnino sunt nisi ministri et quasi satellites Dei; et quamquam homo potest male aliquem odisse pessimeque illi cupere, tamen ei, nisi permissu Dei, nocere ullo modo potest. Hac ratione adductus Joseph[1], fratrum impia consilia; sic David[2] injurias sibi a Semei illatas æquo animo tulit. Ad hanc item rem illud argumenti genus valde pertinet, quod sanctus Chrysostomus[3] graviter atque erudite pertractavit, neminem scilicet, nisi a seipso, lædi; nam qui se injuriose tractatos esse opinantur, si rem recta secum via reputent, comperient profecto nullam se ab aliis injuriam aut damnum accepisse; etsi enim, quibus ipsi læduntur, ea extrinsecus eveniunt, tamen se maxime ipsi offendunt, cum animum odio, cupiditate, invidia nefarie contaminant.

Secundum argumentum.

Alterum est, quod duo præcipua commoda complectitur, quæ ad illos pertinent, qui pio erga Deum studio adducti, injurias libenter remittunt.

Prius commodum.

Quorum primum illud est quod aliena debita remittentibus promisit Deus fore ut ipsi etiam peccatorum veniam impetrent[4]: ex quo promisso, quam gratum illi sit hoc pietatis officium, facile apparet.

Alterum commodum.

Alterum commodum est, quod nobilitatem quamdam et perfectionem assequimur, quoniam condonandis injuriis, quodammodo Dei similes efficimur, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super justos et injustos[5].

Tertium argumentum.

Postremo explicanda sunt incommoda illa, in quæ nos tum incidimus, cum injurias quæ nobis illatæ sunt condonare nolumus. Itaque parochus illis, qui sibi in animum inducere non possunt ut inimicis ignoscant, ob oculos ponat odium non solum peccatum grave esse, sed etiam diuturnitate peccandi gravius inhærere.

[1] Genes. 45. 5. — [2] 2. Reg. 16. 10 — [3] Chrysost. 3 in homil. quod nemo læditur nisi a seipso — [4] Matth. 18. 33. — [5] Matth. 5. 45, 48.

XXXIII. Odii perversitas.

Cum enim is in cujus animo hic affectus insederit, inimici sui sanguinem sitiat, illius ulciscendi spe plenus, dies noctesque in perenni quadam malæ mentis agitatione ita versatur, ut nunquam a cædis aut nefariæ alicujus rei cogitatione cessare videatur : quo fit ut is vel numquam vel maximo negotio ad id impellatur, ut aut prorsus ignoscat, aut aliqua saltem ex parte injurias remittat.

Nota. Quare merito vulneri comparatur cui telum *infixum* hæret.

XXXIV. Odii assecla.

Multa præterea incommoda et peccata sunt, quæ hoc uno odii peccato quasi vinculo quodam, juncta tenentur; ideoque divus Joannes in hanc sententiam ita dixit : Qui fratrem suum odit, in tenebris ambulat et nescit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus[1]; itaque sæpius labatur necesse est. Etenim quo pacto fieri potest ut dicta aliquis aut facta illius probet quem oderit? Hinc temeraria et iniqua judicia existunt, iræ, invidiæ, obtrectationes et alia ejusmodi, quibus illi quoque implicari solent, qui aut cognatione, aut amicitia juncti sunt.

Nota. Itaque sæpe fit ut ex uno peccato multa existant.

XXXV. Odium est peccatum diabolicum.

Neque injuria dicitur, hoc peccatum esse diaboli; quandoquidem ipse ab initio homicida fuit[2]. Quamobrem Dei Filius Dominus noster Jesus Christus, cum sibi mortem pharisæi afferre cuperent, illos a patre diabolo genitos esse dixit[3].

XXXVI. Remedia adversus odium.

Sed præter hæc quæ dicta sunt, unde sceleris hujus detestandi rationes peti possunt, alia quoque remedia et ea profecto maxime opportuna, sanctarum literarum monumentis tradita sunt.

Primum.

Ac primum omnium remedium et maximum est Salvatoris nostri exemplum, quod ad imitandum nobis proponere debemus : is enim, cum ne minima quidem peccati suspicio in eum cadere posset, virgis cæsus, spinis coronatus et cruci denique affixus, eam habuit orationem plenissimam pietatis : Pater, di-

[1] 1 Joan 2 11 — [2] Ibid 3 15. — [3] Joann. 8. 44.

mitte illis, non enim sciunt quid faciunt[1]. Cujus aspersionem sanguinis testatur Apostolus melius loquentem quam Abel[2].

Secundum.

Alterum autem remedium ab Ecclesiastico propositum est, ut mortem atque illum judicii diem recordemur: Memorare, inquit ille, novissima tua, et in æternum non peccabis[3]; quæ sententia eodem spectat ac si dicat: Illud sæpe etiam atque etiam cogita, brevi fore ut mortem obeas; proinde, quia tali tempore tibi optatissimum erit et maxime necessarium summam Dei misericordiam impetrare, eam tibi ob oculos jam nunc perpetuoque proponas, necesse est; ita enim fiet ut immanis illa ulciscendi cupiditatis tibi exhauriatur, cum ad misericordiam Dei implorandam nullum aptius majusve remedium invenias, quam oblivionem injuriarum et amorem in eos qui te aut tuos, re aut ratione violarent.

DE SEXTO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT VII.

NON *mœchaberis*.

I. Cur hoc ordine collocetur hoc præceptum.

Quoniam viri et uxoris vinculum arctissimum est, et nihil utrique jucundius accidere potest quam intelligere se mutuo quodam et singulari amore diligi; contra nihil molestius quam sentire a se debitum et legitimum amorem alio transferri; recte quidem atque ordine illam, quæ hominis vitam a cæde tuetur, legem hæc, quæ de mœchia sive adulterio est, consequitur, ut sanctam illam et honorabilem matrimonii conjunctionem, unde magna charitatis vis existere solet, nemo ullo adulterii scelere violare aut dirimere audeat.

II. Caute explicandum est hoc præceptum.

Sed tamen in hac ipsa re explicanda cautus admodum sit parochus et prudens, et tectis verbis rem commemoret, quæ moderationem potius desideret, quam orationis copiam; verendum est enim ne, dum is late atque copiose nimis explicare studet quibus modis homines ab hujus legis præscripto discedant, in illarum rerum sermonem forte incidat, unde excitandæ libidinis potius materia, quam restinguendæ illius ratio emanare solet.

[1] Luc. 23. 34. — [2] Heb. 12. 24. — [3] Eccl. 7. 40.

III. Divisio præcepti.

Sed quoniam hoc præcepto multa continentur, quæ prætermittenda non sunt, ea suo loco explicabuntur a parochis.

Prior pars prohibens.

Ejus igitur duplex vis est : altera, qua disertis verbis adulterium vetatur [1].

Altera pars præcipiens.

Altera, quæ eam sententiam inclusam habet, ut *animi corporisque castitatem colamus*.

IV. Quid sit adulterium.

Ut autem ab eo quod prohibitum est docendi initium sumatur : Adulterium est legitimi tori injuria, sive alienus, sive proprius ille sit; etenim si maritus cum muliere soluta rem habet, suum ipse torum violat : si vero solutus vir alienam cognoscat uxorem, adulterii labe torus alienus inquinatur.

V. Hic omnis et impura libido prohibetur.

Hoc vero adulterii interdicto omnia prohiberi divus Ambrosius [2] et Augustinus [3] auctores sunt, quæcumque inhonesta sunt et impudica.

VI. Hoc præceptum confirmant scripturæ.

In hanc sententiam hæc verba accipienda esse, ex sacris litteris tum veteris, tum novi Testamenti licet colligere; nam præter adulterium, alia libidinis genera apud Moysen puniuntur. Est Judæ in Genesi judicium in nurum suam [4]. Est præclara illa in Deuteronomio Moysis lex, ne de filiabus Israel ulla esset meretrix [5]. Exstat præterea Tobiæ ad filium ejusmodi adhortatio : Attende tibi, fili mi, ab omni fornicatione [6]. Ecclesiasticus item : Erubescite, inquit, a respectu mulieris fornicariæ [7]. In Evangelio etiam Christus Dominus inquit, de corde exire adulteria et fornicationes quæ coinquinant hominem [8]. Apostolus vero Paulus hoc vitium sæpe multis gravis-

[1] Vide 32, q. 4, cap. Meretrices; item ibid. multa alia capita; item sanctus Ambros. de Abraham, cap. 4; Hieronym. contra Jovin. lib. 1, lib. 2; item in cap. 5 ep ad Galat. ad illa verba : Manifesta autem; item in cap. 5 ad Ephes. ad hæc verba : Viri, diligite; August. de bono conjug., c. 16, et lib. 22 contra Faust., cap. 47, 48; item in q. Deut. q. 37 ad cap. 23; iterum Ambr. in serm. de S. Joan. qui sic incipit : Diximus superiore dominica; est 65; item Greg. in moral. l. 12, c. 21; D. D. Thom. 1. 2, q. 100, art. 5; et 2. 2, q. 122, art. 6. — [2] Ambr. l de offic. c. 50 in finem — [3] Aug. q. 71 super Exod. — [4] Gen. 38. 26. — [5] Deuter. 23. 17. — [6] Tob. 4. 13. — [7] Eccl. 41. 25. — [8] Matth. 15. 19.

simisque verbis detestatur : Hæc est, ait, voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione[1]; et : Fugite fornicationem[2]; et : Ne commisceamini fornicariis[3]. Fornicatio autem, inquit, et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis[4]; et : Neque fornicarii, neque adulterii, neque molles, neque masculorum concubitores regnum Dei possidebunt[5].

VII. Cur adulterium prohibeatur præcipue.

Præcipue vero ob eam rem adulterium diserte vetitum est, quia præter turpitudinem, quæ illi cum aliis intemperantiæ generibus communis est, injustitiæ quoque peccatum non solum in proximum, sed etiam in civilem societatem adjunctum habet. Est illud autem certum, qui se a cæterarum libidinum intemperantia non abstinet, eum ad hanc quæ adulterii est incontinentiam facile labi.

VIII. Etiam intima animi libido hic prohibetur.

Quare hoc adulterii interdicto facile intelligimus omne impuritatis et impudicitiæ genus, quo polluitur corpus prohiberi ; immo vero omnem intimam animi libidinem hoc præcepto vetitam esse, tum ipsius legis vis significat, quam spiritualem esse constat, tum Christus Dominus docuit illis verbis : Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis : ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo[6].

IX. Observanda Parochis.

Hæc sunt quæ fidelibus publice tradenda duximus, si tamen ea addantur, quæ a sancta Tridentina synodo[7] in adulteros et eos, qui scorta et pellices alunt, decreta sunt : prætermissis multis aliis, ac variis impudicitiæ et libidinis generibus, de quibus privatim unusquisque a parocho admonendus erit, ut temporis et personarum ratio postulabit.

X. Castitas unicuique pro suo statu servanda.

Sequitur nunc ut ea explicentur quæ jubendi vim habent. Docendi igitur sunt fideles ac vehementer hortandi, ut pudicitiam et continentiam omni studio colant, mundentque se ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei[8]. In primis autem admonendi sunt, quamvis castitatis virtus in eorum hominum genere magis elu-

[1] 1. Thess 4. 3. — [2] 1. Cor. 6. 18. — [3] Ibid. 5. 9. — [4] Eph. 5. 3. — [5] 1. Cor. 6. 9. — [6] Matth. 5. 28. — [7] Sess. 24, cap. 28, de reform. — [8] 2. Cor 7. 1.

ceat qui pulcherrimum illud ac plane divinum virginitatis propositum sancte et religiose colunt, tamen iis etiam convenire, qui vel cælibem vitam agunt, vel matrimonio juncti, a vetita libidine puros se et integros servant.

XI. Remedia paranda adversus libidines.

Quoniam vero multa a sanctis Patribus[1] tradita sunt quibus docemur domitas habere libidines et coercere voluptates, ea parochus studeat populo accurate exponere atque in hac traditione diligentissime versetur.

XII. Remedia contra cogitationes impuras.

Hæc autem ejusmodi sunt, partim quæ in cogitatione consistunt, partim quæ in actione.

Primum.

Quod in cogitatione remedium positum est, id in eo maxime versatur, ut intelligamus quanta sit hujus peccati turpitudo et pernicies : qua cognita, facilior fiet ejus detestandi ratio ; perniciosum vero scelus esse intelligi ex eo potest, quoniam propter hoc peccatum e Dei regno pelluntur atque exterminantur homines : quod malorum omnium ultimum est.

Secundum.

Et hæc quidem calamitas omnium scelerum communis est ; illud autem hujus peccati proprium, quod qui fornicantur, in sua ipsi corpora peccare dicuntur, ex sententia Apostoli ita scribentis : Fugite fornicationem ; omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est ; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat ; quod ob eam causam dictum est, quoniam illud injuriose tractat, cum ejus violat sanctitatem[2]. *Qua* de re ad Thessalonicenses ita divus Paulus : Hæc est, inquit, voluntas Dei sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione, ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, non in passione desiderii, sicut et gentes quæ ignorant Deum[3].

Tertium.

Deinde id quod scelestius est, si homo christianus meretrici turpiter se dedat, membra, quæ Christi sunt, ea meretricis facit ; ita enim divus Paulus ait[4] : Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi ? tollens ergo membra Christi, faciam

[1] Vide D. Thom. 2. 2, q. 151; Trident. de matrimon., cap. 3, et sess. 25 de regular. — [2] 1. Cor. 6. 18. — [3] 1. Thess. 4. 3. — [4] 1. Cor. 6. 15 et 16.

membra meretricis? absit : an nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur?

Quartum.

Est præterea homo christianus, ut idem testatur, templum Spiritus sancti : quod violare nihil aliud est nisi ab eo Spiritum sanctum ejicere[1].

XIII. Adulterii gravis injustitia.

In adulterii autem scelere magna inest iniquitas : si enim, ut vult Apostolus, qui matrimonio juncti sunt, ita eorum alter alterius potestati mancipatus est, ut neuter sui corporis potestatem jusque habeat, sed mutuo quodam sint inter se quasi servitutis vinculo ita devincti, ut vir ad uxoris voluntatem, contraque uxor ad viri nutum voluntatemque se accommodare debeat[2]; certe si alteruter corpus suum, quod est alieni juris, ab eo cui illud adstrictum est, disjungit, is admodum iniquus est et nefarius.

XIV. Adulterii turpitudo insignis.

Et quoniam infamiæ metus, et ad ea quæ jussa sunt vehementer incitat homines, et a vetitis magnopere deterret, docebit parochus adulterium hominibus insignem turpitudinis notam inurere. Nam sacris litteris ita proditum est : Qui adulter est, propter cordis inopiam, perdet animam suam : turpitudinem et ignominiam congregat sibi et opprobrium illius non delebitur[3].

XV. Adulterorum supplicium.

Verum hujus sceleris magnitudo ex supplicii severitate facile perspici potest; adulterii enim, lege a Domino in veteri Testamento præscripta, obruebantur lapidibus[4]; quin etiam ob unius libidinem, non solum qui scelus admisit, sed universa interdum civitas, ut de Sichimitis legimus[5], deleta est.

XVI. Puniti adulterii exemplum.

Multa divinæ animadversionis exempla in sacris litteris prodita sunt, quæ ad deterrendos a nefaria libidine homines parochus colligere poterit, ut Sodomæ et reliquarum finitimarum urbium interitus[6]; Israelitarum qui fornicati sunt cum filiabus Moab in deserto supplicium[7]; Benjamitarum deletio[8].

[1] 1. Cor. 3. 17 — [2] 1. Cor. 7. 4. — [3] Prov. 6.32. — [4] Lev. 20. 10; Joan. 8. 5. — [5] Genes. 34. 25 — [6] Ibid. 19. 24. — [7] Num. 25. 4. — [8] Judic. 20. 48.

XVII. Adulteri excæcantur, et ad omnia inepti fiunt.

Qui vero mortem effugiunt, intolerabiles tamen dolores ac pœnarum cruciatus quibus sæpe plectuntur, non effugiunt. Nam mente cæci, quæ pœna gravissima est, ita fiunt, ut neque Dei, neque famæ, neque dignitatis neque filiorum denique, vitæque suæ rationem habeant, hocque pacto adeo nequam et inutiles fiunt, ut nihil grave committi eis debeat et ad nullum fere officii munus idonei sint.

Exempla.

Hujus rei exempla a Davide et Salomone petere nobis licet, quorum alter postquam adulteratus est, repente sui dissimillimus, ex mitissimo crudelis exstitit, ut Uriam optime de se meritum morti obtulerit; alter cum se totum in mulierum libidinem profudisset[1], ita a vera Dei religione sese avertit, ut alienos deos sequeretur[2]. Aufert igitur, ut Oseas dixit, hoc peccatum cor hominis sæpeque obcæcat[3].

XVIII. Antidota libidinis.

Nunc ad ea remedia veniamus quæ in actione consistunt.

Primum.

Quorum primum illud est, ut otium maxime fugiamus; in quo Sodomitæ homines, ut est apud Ezechielem[4], cum hebescerent, in spurcissimum illud nefariæ libidinis scelus præcipites lapsi sunt.

Secundum.

Deinde crapula magnopere est vitanda. Saturavi eos, inquit Propheta, et mœchati sunt[5]; quoniam venter expletus ac saturatus libidinem parit, hoc ipsum illis verbis Dominus significavit: Attendite vobis ne forte graventur corda vestra in crapula et ebrietate[6]. Hoc item Apostolus: Nolite, inquit, inebriari vino in quo est luxuria[7].

Tertium.

Sed maxime animus ad libidinem oculis inflammari solet, quo pertinet illa Christi Domini sententia: Si oculus tuus scandalizat te, erue eum et projice abs te[8]. Multæ præterea sunt prophetarum de eadem re voces, ut est apud Job: Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine[9].

[1] 2. Reg. 11. 12. — [2] 3. Idem. 11. 3 et 4. — [3] Oseæ 4. 11. — [4] Ezech. 16 — [5] Jerem. 5. 7. — [6] Luc. 21. 34. — [7] Ephes. 5 18. — [8] Matth 5. 29. — [9] Job 31. 1.

Sunt multa denique ac pene innumerabilia exempla malorum quæ ex oculorum aspectu ortum habuerunt : sic David[1], sic rex Sichem[2] peccavit : hocque item pacto senes illi Susannæ calumniatores deliquerunt[3].

Quartum.

Elegantior item ornatus quo oculorum sensus valde excitatur, occasionem libidini non parvam sæpe præbet, ideoque Ecclesiasticus monet : Averte faciem tuam a muliere compta[4].

Notet Pastor.

Cum igitur mulieres in nimio ornatus studio versentur, non alienum erit, si parochus aliquam in eo diligentiam adhibeat, ut eas interdum moneat objurgetque verbis quæ hoc de genere gravissima apostolus Petrus ita protulit[5] : Mulierum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri aut indumenti vestimentorum cultus. Divus Paulus item : Non in tortis, inquit, crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa : multæ enim auro et margaritis adornatæ, ornamenta mentis et corporis perdiderunt[6].

Quintum.

Hoc autem libidinis incitamentum quod e vestium exquisito ornatu existere solet, alterum sequitur quod est turpis obscenique sermonis ; nam verborum obscenitate, quasi face quadam subjecta, adolescentum accenduntur animi : Corrumpunt enim mores bonos colloquia mala, inquit Apostolus[7], hocque ipsum cum maxime efficiant delicatiores et molliores cantus saltationes, ab iis quoque diligenter cavendum est.

Sextum.

Quo in genere numerantur item libri obsceni et amatorie scripti : qui ita vitandi sunt, ut imagines, quæ aliquam turpitudinis speciem præ se ferunt ; cum ad turpes rerum illecebras inflammandosque adolescentum animos vis in illis sit maxima. Sed parochus in primis curet ut, quæ de iis a sacrosancta Tridentino concilio[8] pie religioseque constituta sunt, ea sanctissime serventur.

Septimum. Octavum. Nonum. Decimum. Undecimum.

Hæc vero omnia, quæ commemorata jam sunt, si magno

[1] 1. Reg. 11. — [2] Genes. 34 2. — [3] Dan. 13. 8. — [4] Eccl. 8. 9. — [5] 1. Petr. 3. 3. — [6] 1. Tim. 2. 9. — [7] 1. Cor. 15. 33. — [8] Sess. 25 decret. de invocat et ven. et sacris imagin.

adhibito studio curaque vitentur, omnis fere libidinis materia tollitur : sed ad illius vim opprimendam maxime valent frequens confessionis et Eucharistiæ usus ; tum assiduæ ac piæ quidem ad Deum preces, cum eleemosynis atque jejunio conjunctæ.

XIX. Castitatem dat Deus petentibus.

Est enim castitas donum Dei quod recte petentibus non denegat[1] ; nec patitur nos tentari supra id quod possumus[2].

XX. Alia Antidota.

Corpus autem non jejuniis modo, et iis præsertim quæ sancta Ecclesia instituit, sed vigiliis etiam, piis peregrinationibus atque aliis afflictationum generibus exercendum est, sensuumque appetitiones reprimendæ ; in iis enim atque aliis ejusmodi rebus maxime cernitur temperantiæ virtus : in quam sententiam ad Corinthios ita divus Paulus scribit : Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam[3] ; et paulo post : Castigo, inquit, corpus meum et in servitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Et alio loco : Carnis curam ne feceritis in desideriis[4].

DE SEPTIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT VIII.

I. Vetus Ecclesiæ mos hoc præceptum inculcandi.

Non *furtum facies*. Veterem hunc Ecclesiæ morem fuisse, ut hujus præcepti vis et ratio inculcaretur auditoribus, indicat illa apud Apostolum objurgatio eorum qui cæteros ab iis vitiis maxime deterrerent, quibus ipsi cumulati reperiebantur : Qui enim, inquit, alium doces, teipsum non doces ? Qui prædicas non furandum, furaris[5]?

II. Istius moris utilitas.

Quo doctrinæ bono non solum frequens illorum temporum peccatum corrigebant, sed etiam turbas ac lites sedabant, aliasque malorum causas, quæ furto commoveri solent.

[1] 1. Cor. 7. 7 ; Ibid. 10. 13. — [2] Vide Tertull. de Monog. in fin. Nazian. oration. 3 ; Basil. de virgin. ultra medium : Chrysost. et Hieron. in cap. 26 Matth. ; August. lib. 6 Confess. cap. 11. — [3] 1. Cor. 9. 25. — [4] Rom. 13. 14. — [5] Rom. 2. 21.

III. Parochorum officia hac in parte.

In iis et delictis, et delictorum incommodis atque calamitatibus cum nostra etiam hæc ætas misere versetur, ad exemplum sanctorum Patrum et christianæ disciplinæ magistrorum, parochi hunc urgebunt locum et assidue ac diligenter hujus præcepti vim ac sententiam explicabunt.

IV. Amor Dei in nos quantus hinc eluceat.

Ac primum officium et diligentiam suam conferent ad declarandum Dei infinitum amorem erga genus humanum, qui non modo illis duobus interdictis : Non occides, non mœchaberis, quasi præsidiis et vitam, corpusque nostrum, et famam, existimationemque tueatur; sed etiam hoc præcepto : Non furtum facies, tanquam custodia quadam externas res ac facultates muniat atque defendat; quam enim hæc verba subjectam habent notionem, nisi eam quam supra diximus, cum de aliis præceptis loqueremur? vetare videlicet Deum, bona hæc nostra, quæ in ejus tutela sunt, a quoquam auferri aut violari[1].

V. Quam libenter huic præcepto obediendum.

Quod divinæ legis beneficium quo majus est, eo nos in ipsius beneficii auctorem Deum gratiores esse oportet. Et quoniam et habendæ, et referendæ gratiæ nobis optima ratio proposita est, ut non tantum præcepta libenter auribus accipiamus, sed etiam re ipsa probemus, ad hoc colendum præcepti officium fideles excitandi et inflammandi sunt.

VI. Duas in partes dividitur hoc præceptum.

Est autem hoc præceptum, quemadmodum superiora, divisum in duas partes, quarum altera quæ furtum vetat, aperte est enuntiata : alterius sententia et vis, qua jubemur benigni et liberales esse in proximos, in priore occulta est et involuta. De priore igitur prius dicetur : Non furtum facies.

VII. Quid hic per furtum intelligatur.

In quo illud animadvertendum est, furti nomine non id modo intelligi cum occulte ab invito domino aliquid aufertur; sed etiam cum aliquid alienum contra voluntatem scientis domini possidetur, nisi forte existimandum est eum, qui furtum prohibeat, rapinas factas per vim et injuriam non improbare; cum exstet illud Apostoli : Rapaces regnum Dei non posside-

[1] Vide D. Thom. 1 2, q. 100, art. 3, et 2. 2, q. 122, art. 6.

bunt[1]; quorum omnem rationem et consuetudinem fugiendam esse idem scribit Apostolus[2].

VIII. Rapina furto est deterior.

Quanquam vero majus peccatum rapinæ sint quam furtum, quæ præter rem quam alicui adimunt, præterea vim afferunt, et majorem imponunt ignominiam[3].

IX. Nomen furti cur hic usurpatur.

Mirandum tamen non est quod leviori hoc furti nomine notatum sit divinæ legis præceptum, non rapinæ : id enim summa ratione factum est, quia furtum latius patet et ad plura pertinet quam rapinæ, quas tantummodo illi facere possunt, qui potentia et viribus præstant.

Nota. Quanquam nemo non videt, exclusis ejusdem generis levioribus peccatis, graviora etiam facinora prohiberi.

X. Variæ furti species.

Variis autem nominibus notatur injusta possessio et usus rerum alienarum, ex varietate eorum quæ, et invitis et insciis dominis, auferuntur.

Furtum.

Nam si privatum quid privato adimitur, furtum dicitur.

Peculatus.

Si surripitur publico, peculatus appellatur.

Plagiatum.

Plagiatum vocant, si homo liber vel servus alienus in servitutem abducitur.

Sacrilegium.

Si vero sacra res eripitur, nominatur sacrilegium ; quod facinus maxime nefarium ac scelestum adeo in mores inductum est, ut bona quæ necessario et sacrorum cultui, et Ecclesiæ ministris et pauperum usui pie ac sapienter fuerant attributa, in privatas cupiditates perniciosasque libidines convertantur.

XI. Furandi voluntas prohibetur.

Sed præter ipsum furtum, id est externam actionem furandi, etiam animus et voluntas Dei lege prohibetur.

Nota. Est enim spiritualis lex, quæ animum, fontem cogi-

[1] I. Cor. 6. 10. — [2] Vide August. quæst. 71 in Exod. et citat. 32, q. 4, cap. Meretrices. — [3] Vide Div. Thom. 2. 2, q. 66, art. 4 et 9; item 14, q. 4, cap. Pœnale.

tationum et consiliorum, inspicit. De corde enim, inquit Dominus apud sanctum Matthæum, exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia[1].

XII. Furtum est grave scelus.

Sed quam grave scelus furtum sit, ipsa naturæ vis et ratio satis ostendit : est enim justitiæ contrarium quæ suum cuique tribuit. Nam bonorum distributiones et assignationes, jam inde ab initio jure gentium constitutas, divinis etiam et humanis legibus confirmatas, ratas esse oportet, ut unusquisque, nisi humanam societatem tollere velimus, ea teneat, quæ ei jure obtigerunt; nam, ut Apostolus ait, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt[2].

XIII. Mala quæ furtum sequuntur.

Etsi hujus sceleris importunitatem et immanitatem permulta declarant, quæ furtum consequuntur.

Fiunt enim judicia temere et inconsulto, multa de multis;

Erumpunt odia.

Suscipiuntur inimicitiæ.

Existunt interdum acerbissimæ innocentium hominum damnationes.

XIV. Restitutio facienda necessaria.

Quid dicemus de ea necessitate, quæ divinitus imposita est omnibus satisfaciendi ei cui aliquid ademptum sit ? Non enim, inquit Augustinus, remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum[3].

XV. Restitutio factu difficilis.

Quæ restitutio, cum quis assueverit ex alienis locupletari, quantam habeat difficultatem, præter id quod unusquisque et ex aliorum consuetudine et de suo sensu judicare potest, ex testimonio Habacuc prophetæ licet intelligere; inquit enim : Væ ei qui multiplicat non sua usquequo et aggravat contra se densum lutum[4].

Nota. Lutum appellat densum rerum alienarum possessionem, unde emergere et expedire se homines difficile possint.

XVI. Furtorum multa sunt genera.

Furtorum autem tam multa sunt genera, ut ea dinumerare sit difficillimum : quare de his duobus, furto et rapinis, dixisse satis erit; ad quæ, tanquam ad caput, reliqua quæ

[1] Matth. 15 19. — [2] 1. Cor. 6. 10. — [3] August. epist. 54. — [4] Habac. 2. 6.

dicemus referuntur. Ad ea igitur detestanda et ad fidelem populum a scelesto facinore deterrendum, conferent omnem curam ac diligentiam parochi.

XVII. Furtum faciunt.

Verum hujus generis partes persequamur.

Primo.

Sunt igitur fures etiam qui furto sublatas res emunt, vel aliquo modo inventas, occupatas aut ademptas retinent; ait enim sanctus Augustinus : Si invenisti et non reddidisti, rapuisti [1].

NOTA. Quod si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.

NOTA. Quæ ut restituat, qui adduci non potest, ea re facile probat se undique ablaturum omnia, si possit.

Secundo.

Eodem se alligant scelere, qui in emendis vendendisque rebus fraudes adhibent et vanitatem orationis; horum fraudes vindicabit Dominus.

NOTA. Graviores et iniquiores in hoc furtorum genere sunt ii qui fallaces et corruptas merces vendunt pro veris et integris; quive pondere, mensura, numero ac regula decipiunt emptores; est enim in Deuteronomio : Non habebis in sacculo diversa pondera [2]; et in Levitico : Nolite facere iniquum aliquid in judicio, in regula, in pondere, in mensura : statera justa et æqua sint pondera, justus modius, æquusque sextarius [3]. Est et alio loco : Abominatio est apud Dominum pondus et pondus; statera dolosa non est bona [4].

Tertio.

Furtum etiam apertum est operariorum et artificum qui totam et integram mercedem exigunt ab iis quibus ipsi justam ac debitam operam non dederunt.

Quarto.

Nec vero distinguuntur a furibus servi dominorum, rerumque custodes infidi; quin etiam eo sunt detestabiliores quam reliqui fures, qui clavibus excluduntur, quod furaci servo nihil domi obsignatum aut occlusum esse potest.

[1] Lib. 50 homil. hom. 9 et de verbis Apost. sermon. 19. — [2] Deut. 25, 13. — [3] Lev. 19. 35. — [4] Prov 20. 23.

Quinto.

Furtum præterea facere videntur qui, fictis simulatisque verbis, quive fallaci mendicitate pecuniam extorquent, quorum eo gravius est peccatum, quod furtum mendacio cumulant.

Sexto.

Illi quoque in furum numero reponendi sunt qui cum ad privatum aliquod vel publicum officium conducti sunt, nullam vel parvam operam navantes, munus negligunt, mercede tantum ac pretio fruuntur.

Septimo.

Reliquam furtorum multitudinem, a solerti avaritia, quæ omnes pecuniæ vias novit, excogitatam, persequi longum est et, ut diximus, difficillimum; itaque de rapinis, quod est alterum horum scelerum caput, dicendum videtur.

Nota. Si prius monuerit parochus christianum populum, ut meminerit illius Apostoli sententiæ : Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et laqueum diaboli[1]. Nec ullo sibi loco patiatur excidere præceptum hoc : Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis[2]; et illud cogitent perpetuo : quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias[3].

XVII. Prima rapinæ species.

Rapinæ igitur patent latius. Nam qui debitam operariis mercedem non persolvunt, sunt rapaces, quos sanctus Jacobus ad pœnitentiam invitat illis verbis : Agite nunc, divites, plorate ululantes in miseriis vestris, quæ advenient vobis[4]; cujus pœnitentiæ causam subjungit : Ecce enim merces operariorum qui messuerunt regiones vestras, quæ fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit; quod genus rapinarum in Levitico[5], in Deuteronomio[6], apud Malachiam[7] et apud Tobiam[8] vehementer improbatur.

Secunda.

In hoc crimine rapacitatis includuntur qui, quæ Ecclesiæ præsidibus et magistratibus debentur vectigalia, tributa, decimas et reliqua hujus generis non dissolvunt, vel intervertunt et ad se transferunt.

[1] 1. Tim. 6. 9 — [2] Matth. 7. 12. — [3] Tob. 4. 16. — [4] Jac. 5. 1 — [5] Lev 19. 13. — [6] Deut. 24. 14. — [7] Malach. 3. 5. — [8] Tob. 4. 15.

Tertia.

Huc etiam referuntur feneratores in rapinis acerrimi et acerbissimi, qui miseram plebem compilant ac trucidant usuris.

XIX. Usura quid sit.

Est autem usura quidquid præter sortem et caput illud quod datum est, accipitur, sive pecunia sit, sive quidvis aliud, quod emi aut æstimari possit pecunia : sic enim apud Ezechielem scriptum est : Usuram et superabundantiam *non* accceperis[1]; et Dominus apud Lucam : Mutuum *date*, *nihil* inde *sperantes*[2].

XX. Usura facinus odiosum.

Gravissimum semper fuit hoc facinus etiam apud gentes, et maxime odiosum. Hinc illud : Quid fenerari? quid hominem, inquit, occidere? Nam qui fenerantur, bis idem vendunt, aut id vendunt quod non est[3]

Quarta rapinæ species.

Item rapinas faciunt nummarii judices, qui venalia habent judicia et pretio muneribusque deliniti optimas tenuiorum et egentium causas evertunt.

Quinta.

Fraudatores creditorum et inficiatores, quique sumpto temporis spatio ad solvendum, sua vel aliena fide merces emunt neque fidem liberant, damnabuntur eodem crimine rapinarum, quorum etiam delictum gravius est, quod mercatores, illorum destitutionis ac fraudationis occasione, magno detrimento civitatis vendunt omnia carius; in quos illa Davidis sententia videtur convenire : Mutuabitur peccator, et non solvet[4].

Sexta.

Quid de locupletibus dicemus iis, qui ab illis qui solvendo non sunt, quod commodarunt exigunt acerbius, et pignora etiam ea auferunt contra Dei interdictum, quæ ad eorum corpus tuendum sunt necessaria? inquit enim Deus : Si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum ante solis occasum reddas ei ; ipsum enim est solum quo operitur indumentum carnis ejus, nec habet aliud in quo dormiat . si clamaverit ad me ,

[1] Ezech 18. 8. — [2] Luc. 6. 33 — [3] De usura vide 14, q. 1 et q. 4 passim ; vide item titul. de usuris in decret. et div. Thom. 2. 2, q. 78 ; item Ambr. lib. de Tobia, cap. 14. — [4] Psal. 36. 21.

exaudiam eum, quia misericors sum[1]. Horum exactionis acerbitatem jure rapacitatem atque adeo rapinas appellabimus[2].

Septima.

Ex numero eorum qui raptores dicuntur a sanctis Patribus, sunt qui in frugum inopia comprimunt frumentum faciuntque ut sua culpa carior ac durior sit annona; quod etiam valet in rebus omnibus ad victum et ad vitam necessariis, ad quos illa Salomonis pertinet exsecratio: Qui abscondit frumenta maledicetur in populis[3]. Quos suorum scelerum admonitos parochi liberius accusabunt ac propositas illis peccatis pœnas explicabunt uberius.

XXI. De restitutione.

Hæc de vetitis: nunc ad jussa veniamus: In quibus satisfactio vel restitutio primum locum habet; peccatum enim non remittitur, nisi restituatur ablatum.

XXII. Qui restituere teneantur.

Sed quoniam non is solum qui furtum fecit, ei cui furatus est id debet restituere, sed omnes præterea qui furti participes fuerunt, hac lege restitutionis tenentur, aperiendum est qui sint illi qui hanc satisfaciendi vel restituendi necessitatem effugere non possint.

Primo, imperantes.

Sunt autem plura hominum genera, ac primum est eorum qui furari imperant; qui non modo sunt ipsi furtorum socii et auctores, sed etiam in illo furum genere deterrimi.

Secundo, suasores.

Alterum genus par voluntate primis, potestate dispar, in eodem tamen furum gradu ponendum eorum qui, cum jubere non possint, suasores sunt atque impulsores furtorum.

Tertio, consentientes.

Tertium genus est eorum qui cum furibus consentiunt.

Quarto, participantes.

Quartum genus est eorum qui participes furtorum, inde lucrum ipsi etiam faciunt; si lucrum dicendum est quod, nisi resipuerint, eos addicit æternis cruciatibus; de quibus sic loquitur David: Si videbas furem, currebas cum eo[4].

[1] Exod. 22. 26. — [2] Titulum habes de pignor. in decretal lib. 3, ut tit. 21; Ambros. lib. 5 de offic, cap. 26. — [3] Prov. 11. 26. — [4] Psal 49. 18.

Quinto, non prohibentes.

Quintum genus est furum qui, cum furta possint prohibere, tantum abest ut illis occurrant et obsistant, ut eorum licentiam permittant atque concedant.

Sexto, non indicantes.

Sextum genus est eorum qui cum et furtum factum et ubi factum sit certo sciant, et non indicant rem, sed eam se scire dissimulant.

Septimo, custodes furti.

Postremum genus est quod omnes complectitur furtorum adjutores, custodes, patronos, quique illis receptaculum præbent ac domicilium; qui omnes et satisfacere debent iis quibus aliquid detractum est, et ad illud necessarium officium vehementer cohortandi sunt.

Octavo.

Ne hujus quidem sceleris omnino sunt expertes approbatores furtorum et laudatores.

Nono.

Nec vero etiam ab eadem culpa sunt alieni filiifamilias et uxores, qui pecunias a Patribus et viris surripiunt.

XXIII. De operibus misericordiæ.

Jam vero huic præcepto illa subjecta sententia est, ut pauperum et inopum misereamur, eorumque difficultates et angustias nostris facultatibus et officiis sublevemus; quod argumentum quia sæpissime et copiosissime tractandum est, petent ea parochi ex virorum sanctissimorum Cypriani[1], Joannes Chrysostomi[2], Gregorii Nazianzeni[3] et aliorum libris, qui de eleemosyna præclare scripserunt, et quibus huic muneri satisfaciant.

XXIV. Motiva ad suadenda opera misericordiæ.

Sunt enim inflammandi fideles ad studium et alacritatem opitulandi iis quibus aliena misericordia vivendum est.

Primum.

Sunt vero etiam docendi quantam habeat necessitatem elee-

[1] Cyprian. lib. de opera et eleemosyna. — [2] Chrysost. hom. 32 ad pop. Antioch. et hom. 33 et 24 in Matth.; vide etiam hom. 16, 37 ad pop. Antioch. — [3] Nazianz. orat. de pauperum amore; August. serm. 50 et 227 de tempor.; item hom. 18 19, 28, 45.

mosyna, ut videlicet re et opera nostra in egentes simus liberales, verissimo illo argumento quod summo judicii die detestaturus sit eos Deus et sempiternis ignibus addicturus, qui eleemosynæ officia prætermiserint ac neglexerint; illos autem collaudatos in patriam cœlestem introducturus qui benigne fecerint indigentibus. Est utraque Christi Domini ore pronuntiata sententia: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum; et: Discedite a me maledicti in ignem æternum[1].

Secundum.

Utentur præterea sacerdotes accommodatis illis ad persuadendum locis: Date, et dabitur vobis[2].

Tertium.

Proferent Dei promissum, quo nihil uberius, nihil magnificentius ne cogitari quidem potest. Nemo est, qui reliquerit[3], etc., qui non accipiet centies tantum nunc in tempore hoc, et in seculo futuro vitam æternam.

Quartum.

Adjicient illud quod a Christo Domino dictum est: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut, cum defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula[4].

XXV. Mutuo dandum est gratis.

Hujus vero necessarii muneris partes exponent, ut qui largiri non possunt egentibus, quo vitam sustentent, saltem commodent pauperi, juxta Christi Domini præscriptum: Mutuum date, nihil inde sperantes[5]. Atque hujus rei felicitatem beatus David expressit; Jucundus homo, qui miseretur et commodat[6].

XXVI. Ad subveniendum pauperibus laborandum.

Est autem christianæ pietatis, nisi sit aliunde facultas bene merendi de iis, quibus ad victum aliena misericordia opus est, vitandi etiam otii causa, labore, opera ac manibus ea quærere quibus inopum indigentiam levare possint. Ad id omnes suo exemplo hortatur in epistola ad Thessalonicenses Apostolus, illis verbis: Ipsi enim scitis, quemadmodum oporteat imitari nos[7]. Item ad eosdem: Operam detis ut quieti sitis, et ut vesum negotium agatis et operemini manibus vestris, sicut

[1] Matt. 25. 34, 41. — [2] Luc. 6. 38. — [3] Marc. 10 29. 30. — [4] Luc. 16 9. — [5] Id 6. 36 — [6] Ps. 111. 5. — [7] 2. Thessal. 3. 7.

præcipimus vobis [1]. Et ad Ephesios : Qui furabatur, jam non furetur ; magis autem laboret operando manibus quod bonum est, ut habeat unde tribuat necessitatem patienti [2].

XXVII Frugaliter vivendum.

Est etiam frugalitati consulendum, parcendumque bonis alienis, ne cæteris graves aut molesti simus : quæ temperantia sane quam elucet in omnibus apostolis, sed maxime eminet in divo Paulo, cujus illud est ad Thessalonicenses : *Memores estis, fratres, laboris nostri et fatigationis, nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus, prædicavimus vobis Evangelium Dei* [3]. Atque idem alio loco Apostolus : In labore et fatigatione nocte et die operantes, ne quem vestrum gravaremus.

XXVIII. Quomodo in rapinas et furta insurgendum.

Sed ut ab universo hoc genere nefariorum facinorum abhorreat fidelis populus, parochus a prophetis petere et a reliquis divinis libris sumere par erit detestationem furtorum et rapinarum, et horribiles minas a Deo propositas eis qui illa scelera committunt. Clamat Amos Propheta : Audite hoc, qui conteritis pauperem et deficere facitis egenos terræ, dicentes : Quando transibit mensis, et venundabimus merces ; et sabbatum, et aperiemus frumentum : ut imminuamus mensuram, et augeamus siclum, et supponamus stateras dolosas [4] ? Sunt in eadem sententia multa apud Jeremiam [5], in Proverbiis [6] et apud Ecclesiasticum [7].

Nota. Nec vero dubitandum est, quin hæc malorum semina, quibus malis opprimitur hæc ætas, magna ex parte in his inclusa sint causis.

XXIX. Ad liberalitatem ut exhortandum.

Verum ut assuescant christiani homines prosequi omni liberalitatis ac benignitatis officio egentes et mendicos, quod ad alteram hujus præcepti partem pertinet, proferent parochi maxima præmia, quæ beneficis et largis, et in hac et in altera vita, daturum se Deus pollicetur.

XXX. Furti aut rapinæ nulla excusatio.

Sed quia non desunt qui etiam se in furtis excusent, admonendi sunt fore ut nullam eorum peccati excusationem acci-

[1] 1. Thess. 4. 11. — [2] Ephes. 4. 28. — [3] 1. Thess. 2. 9. — [4] Amos. 8. 4, 5 — [5] Jerem. 5. 21 et 22. — [6] Prov. 21. — [7] Eccl. 10

plat Deus; imo vero futurum ut illa purgatione non modo non levetur peccatum, sed mirum in modum augeatur.

XXXI. Inanis nobilium excusatio.

Ecce nobilium hominum non ferendæ deliciæ, qui culpam extenuare sibi videntur, si se affirmarint non cupiditate aut avaritia ad detrahendum alteri sua defendere, sed tuendæ causa amplitudinis familiæ et majorum suorum, quorum existimatio ac dignitas rueret, nisi rerum alienarum accessione fulciretur.

XXXII. Nobiles ut a rapinis avertendi.

Quibus perniciosus error eripiendus est, simulque demonstrandum unam esse rationem conservandi et amplificandi copias et opes majorumque gloriam, si Dei voluntati paruerint, si ejus præcepta servarint: quibus contemptis, fundatæ et optime constitutæ opes evertuntur: reges ex regio solio et summo gradu honoris præcipites exturbantur: in quorum locum infimi interdum homines et qui summo in odio illis fuerunt, divinitus vocantur. Incredibile est quantopere his succenseat Deus, cujus rei testis est Isaias, apud quem sunt illa Dei verba: Principes tui, infideles, socii furum: omnes diligunt munera, sequuntur retributiones: propter hoc ait Dominus Deus exercituum fortis Israel[1]: Eheu! consolabor super hostibus meis et vindicabor de inimicis meis; et convertam manum meam ad te, et excoquam ad purum scoriam tuam[2].

XXXIII. Inanis alia nobilium excusatio.

Non desunt, qui non jam illam afferant causam splendoris et gloriæ, sed victus et vitæ commodiorem facultatem et elegantiam: qui refellendi sunt docendique quam impia sit eorum et actio et ratio, qui ullam commoditatem anteferant Dei voluntati et gloriæ quam, negligendo ejus præcepta, offendimus mirandum in modum.

XXXIV. Fur quam Deo injuriosus.

Etsi quæ potest esse id furto commoditas quod summa incommoda consequantur? Super furem enim, inquit Ecclesiasticus: Est confusio et pœnitentia[3].

[1] Isai. 1. 23 et d. — [2] Vide Trident. sess. 22 decr. de reform., cap. 11; item concil. Aurel. 3, cap. 13, 22; Paris. 1, cap. 1; Turon. 2, cap. 25; Aurel. 5, cap. 15; Mogunt., c, 6, 11; Worm. cap. 75; Aquisgr., cap. 88; vide et in 12, quæst. variis in capit. — [3] Eccli. 5 17.

Sed fac esse, ut cum illis non agatur incommode, dedecorat fur divinum nomen, repugnat ejus sanctissimæ voluntati, salutaria ipsius præcepta contemnit, quo ex fonte omnis error, omnis improbitas, omnis fluit impietas.

XXXV. Pestifera aliorum excusatio.

Quid quod audire licet interdum fures qui nihil se eo peccare contendant, quod detrahant aliquid locupletibus et copiosis hominibus qui ea detractione nihil damni faciant, ne sentiant quidem; misera sane et pestifera defensio.

XXXVI. Alia damnanda excusatio.

Putat alius satisfactionem suam accipi debere, quod eam furandi consuetudinem cepit, ut non facile possit ab illa mente et actione desistere qui nisi audierit Apostolum dicentem : Qui furabatur, jam non furetur [1]; velit, nolit, etiam consuetudinem capiet æternorum suppliciorum.

XXXVII. Turpissima aliorum excusatio.

Nonnulli sunt qui excusant se occasione data, alteri aliquid ademisse; est enim illud tritum sermone proverbium : Fures qui non sint fieri occasione; qui hac ratione sunt de nefaria sententia deducendi, resistendum esse pravis cupiditatibus. Nam si continuo est re perficiendum id quod libido persuaserit, quis modus, quis finis erit scelerum ac flagitiorum ? Turpissima igitur est illa defensio, vel summæ potius intemperantiæ et injustitiæ confessio.

Nota. Nam qui dicit se non ideo peccare quia nullam habet peccandi occasionem, idem propemodum fatetur se semper oblata occasione peccaturum.

XXXVIII. Vana alia excusatio.

Sunt qui furari se dicant ulciscendi causa, quod ab aliis eadem injuria sint affecti; quibus ita respondendum est : primum nemini licere injurias persequi; deinde non posse quemquam rei suæ judicem esse; tum multo minus concedi ut pœnas ab aliis repetant eorum quæ alii in eum peccaverunt.

XXXIX. Insana alia excusatio.

Postremo quidam furtum satis illa ratione defensum tectumque arbitrantur, quod cum sint ære alieno oppressi, aliter eo liberari non possint, nisi illud furto dissolvant; quibuscum ita agendum est, nullum esse gravius æs alienum et quo ma-

[1] Ephes. 4. 28.

gis prematur humanum genus, quam debitum illud cujus in divina precatione quotidie meminimus : *Dimitte nobis debita nostra*[1] ; quare illud insanissimi hominis esse, plus velle Deo debere, id est, plus peccare, ut quod debet hominibus dissolvat ; multoque præstare conjici in carcerem quam mandari suppliciis inferorum sempiternis ; longe etiam esse gravius Dei quam hominum judicio condemnari : porro autem supplices ipsos ad Dei opem ac pietatem confugere debere, a quo quid opus sit possint impetrare.

NOTA. Sunt alia excusationum genera, quibus parochi prudentes ac sui officii diligentissimi facile poterunt occurrere, ut aliquando habeant populum sectatorem bonorum operum[2].

DE OCTAVO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT IX.

Non *loqueris contra proximum tuum falsum testimonium.*

I. Hujus præcepti frequens explicatio necessaria.

Quantam non modo utilitatem, sed etiam necessitatem habeat assidua hujus præcepti explicatio et officii admonitio, nos divi Jacobi monet auctoritas, illis verbis : *Si quis in verbo non offendit, hic perfectus est vir*[3] ; et idem : *Lingua modicum quidem membrum est et magna exaltat : ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit* ; et quæ sequuntur in eamdem sententiam.

II. Linguæ vitium late patens.

Quibus duo monemur, primum latissime patere hoc linguæ vitium : quod etiam illa Prophetæ sententia confirmatur : *Omnis homo mendax*[4] : ut propemodum sit unum hoc peccatum, quod ad omnes homines pertinere videatur.

III. Linguæ malorum innumerabilium instrumentum.

Alterum, inde proficisci mala innumerabilia, cum sæpe maledici hominis culpa facultates, fama, vita, animæ salus amittatur, vel ejus qui læditur, quod contumelias patienter ferre non possit ; sed eas impotenti animo persequatur : vel ejus qui lædit, quod pravo pudore et falsa cujusdam existimationis opinione deterritus, adduci non possit ut illi qui offensus sit satisfaciat.

[1] Math. 6. 12. — [2] Tit. 2. 14. — [3] Jac. 3. 2. — [4] Psal. 115. 11.

IV. Ut excipiendum hoc præceptum.

Quare hoc in loco monendi fideles erunt, ut quantas possunt maximas Deo gratias agant de hoc salutari præcepto non dicendi falsi testimonii; quo non solum ipsi aliis injuriam facere vetamur, sed etiam hac obedientia ab aliorum injuria prohibemur.

V. Duæ leges in hoc præcepto.

Verum hoc præcepto eadem ratione et via progrediendum est qua in cæteris progressi sumus, ut videlicet animadvertantur in eo duæ leges.

Prohibens.

Altera prohibens ne falsum dicatur testimonium.

Præcipiens.

Jubens altera ut simulatione fallaciisque sublatis, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur. Cujus officii Apostolus Ephesios illis verbis admonuit: Veritatem facientes in charitate, crescamus in illo per omnia[1].

VI. Prior præcepti pars quid prohibet.

Sed prior hujus præcepti pars habet hanc rationem, ut quamvis nomine falsi testimonii significetur quidquid in bonam vel in malam partem de altero constanter dicatur, sive in judicio, sive extra judicium: tamen præcipue prohibeatur illud testimonium quod, in judicio, falso dicitur a jurato: jurat enim per Deum testis, quod ita testificantis et divinum nomen interponentis oratio plurimum fidei habet et ponderis.

Nota. Itaque quia periculosum est hoc testimonium, idcirco præcipue prohibetur: juratos enim testes, nisi exceptionibus legitimis excludantur, aut eorum sit aperta improbitas atque perversitas, ne judex quidem ipse potest rejicere, præsertim cum exstet jussum divinæ legis, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum[2].

VII. Quis sit dicendus proximus.

Sed ut præceptum fideles plane intelligant, docendi erunt quid significet hoc *proximi* vocabulum, in quem falsum testimonium dicere minime licet. Est autem proximus, ut ex Christi Domini doctrina colligitur, quicumque eget opera nostra, sive ille propinquus sit, sive alienus, sive civis, sive advena, sive amicus, sive inimicus[3].

[1] Ephes. 4. 15. — [2] Deut. 19. 15; Matth. 18. 16. — [3] Vide Aug. epist 52 ad Macedon. et de cath. rudib., c. 26.

VIII. In hostes falsum dicere nefas.

Nefas enim est existimare contra hostes licere falsum aliquid dicere pro testimonio, quos jussu Dei ac Domini nostri diligere oporteat [1].

IX. Contra seipsum falsa dicere non licet.

Quin etiam, quia sibi quisque quadam ratione proximus est, nemini fas est in se falsum testimonium dicere, quod qui committunt, sibi ipsi notam inurentes ignominiæ ac turpitudinis, et seipsos et Ecclesiam lædunt cujus sunt membra; quo modo etiam qui sibi mortem consciscunt nocent civitati: ita enim est apud sanctum Augustinum [2]: Nec recte intelligentibus poterat videri non esse prohibitum ut adversus seipsum quisquam falsus testis assisteret, eo quod in præcepto additum fuit: Contra proximum tuum; sed non ideo, si adversus seipsum quisque falsum testimonium dixerit, ab hoc crimine se putet alienum, quando regulam diligendi proximi a semetipso dilector accepit.

X. Amici gratia falsum testari non licet.

Verum, quia prohibemur proximum lædere falso testimonio, nemo propterea contrarium permitti nobis arbitretur, ut pejerando liceat conciliare ei qui nobiscum natura ac religione conjunctus sit, aliquid utilitatis aut commodi. Nemini enim mendacio et vanitati, multo minus perjurio studendum est. Quare sanctus Augustinus de mendacio ad Crescentium, *cap.* 12, 13, 14, docet ex Apostoli sententia, mendacium in falsis testimoniis numerandum esse, etiamsi in cujusquam falsa laude dicatur. Nam locum illum tractans: Invenimur autem et falsi testes Dei, si testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum, quem non suscitavit, si mortui non resurgunt: falsum, inquit, testimonium vocat Apostolus, si quis de Christo et quod ad ejus laudem videtur pertinere mentiatur [3].

XI. Uni favens, alteri nocet.

Sæpissime vero etiam contingit ut qui alteri favet, obsit alteri; certe errandi causa affertur judici, qui interdum falsis testibus adductus, contra jus secundum injuriam statuit et judicare cogitur.

XII. Reperire falsos testes quam periculosum.

Nonnunquam etiam fit ut qui ob falsum alicujus testimo-

[1] Matth. 44. — [2] Lib. 2 de Civit. Dei, cap. 20. — [3] 1. Cor. 15. 15.

nium causam judicio vicerit, idque impune tulerit, exsultans iniqua victoria, assuescat corrumpere et adhibere falsos testes, quorum opera sperat se posse ad id quodcumque concupierit pervenire.

XIII. Falsum testari ipsi testi injuriosum.

Est vero id et ipsi testi gravissimum, quod et ab eo, quem jurejurando sublevarit et adjuvarit, falsus et perjurus agnoscitur: et ipse, quod ei ex sententia succedit scelus, *quotidie* majorem exercitationem et consuetudinem capit *impietatis* et audaciæ.

XIV. Forensium mendacia vetantur.

Ut igitur testium vanitas, mendacia et perjuria prohibentur, sic et accusatorum et reorum, et patronorum, cognatorum et procuratorum, advocatorum et omnium denique qui judicia constituunt.

XV. Falsum testari ubique prohibitum.

Postremo vetat Deus omne testimonium non modo in judicio, sed etiam extra judicium, quod alteri incommodum aut detrimentum possit afferre; est enim in Levitico, quo loco hæc præcepta iterantur, his verbis: Non facietis furtum, non mentiemini, nec decipiet unusquisque proximum suum, ut nemini dubium esse possit quin a Deo omne mendacium hoc præcepto ejectum condemnetur[1]; quod apertissime testatur David in hunc modum: Perdes omnes qui loquuntur mendacium[2].

XVI. Detractionis vitium detestabile.

Prohibetur autem hoc præcepto non modo falsum testimonium, sed detestabilis etiam libido et consuetudo detrahendi alteri: qua ex peste, incredibile est quam multa et quam gravia et incommoda et mala nascantur. Hoc vitium, maledice et contumeliose dicendi occulte in alterum, passim improbant divinæ litteræ. Cum hoc, inquit David, non edebam[3]; et sanctus Jacobus: Nolite detrahere alterutrum, fratres mei[4].

Exemplum.

Nec vero præcepta solum sacræ litteræ, sed etiam exempla suppeditant, quibus sceleris magnitudo declaratur: Nam et Aman[5], confictis criminibus, adeo incendit in Judæos Assuerum, ut is omnes ejus gentis homines imperarit occidi. Referta

[1] Lev. 19. 11. — [2] Ps. 5. 7. — [3] Ps. 100. 5. — [4] Jac. 4. 11. — [5] Esth. 13.

est hujusmodi exemplis sacra historia : quorum commemoratione, sacerdotes operam dabunt ut fideles a rei improbitate deterreant.

XVII. Detractores qui sint.

Ut autem peccati hujus vis, quo de altero detrahitur, omnino perspiciatur,

Primo.

Sciendum est non tantum adhibita calumnia offendi hominum existimationem,

Secundo.

Sed et agendis amplificandisque criminibus, et si quid occultius ab aliquo commissum sit, quod tibi rescitum fuerit, grave aut turpe sit ad famam, eam rem, qui, ubi, quando, quibus non necesse sit, pervulgarit, is obtrectator et maledicus jure dicitur.

Tertio.

Verum totius obtrectationis nulla capitalior est quam eorum qui catholicæ doctrinæ ejusque prædicatoribus obtrectant.

Quarto.

In simili culpa sunt qui malarum doctrinarum et errorum magistros extollunt laudibus.

Quinto.

Nec vero ab horum hominum numero et culpa sejunguntur qui, detrahentibus et maledicentibus hominibus patefacientes aures, non reprehendunt obtrectatores, sed illis libenter assentiuntur. Detrahere enim vel detrahentem audire, scribunt sancti Hieronymus et Bernardus, utrum damnabilius sit, non facile constat; non enim essent qui detraherent, si non adessent qui detrahentes audirent [1].

Sexto.

In eodem genere sunt qui suis artificiis distrahunt homines et inter se committunt, magnopereque serendis discordiis delectantur, ut summas conjunctiones ac societates fictis sermonibus dirimentes, amicissimos viros ad immortales inimicitias et ad arma compellant. Hanc pestem sic detestatur Dominus : Non erit criminator neque susurro in populo [2]. Tales erant multi ex consiliariis Saulis [3], qui ejus voluntatem a Davide alienare et in illum regem incitare conabantur.

[1] S. Hieron. ep. ad Nepotian. circa finem; D. Bernard., lib. 2 de consider. ad Eugen. in fine. — [2] Lev. 19. 16 — [3] 1. Reg. 24 et 26.

Septimo assentatores.

Peccant denique in hanc partem blandi homines et assentatores, qui blanditiis et simulatis laudibus influunt in aures et in animos eorum quorum gratiam, pecuniam et honores aucupantur, dicentes, ut est apud Prophetam : Malum bonum et bonum malum [1] : quos ut arceamus et pellamus a consuetudine nostra, monuit nos David illa oratione : Corripiet me justus in misericordia et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum [2]. Quanquam enim isti proximo minime maledicunt, tamen ei maxime nocent, qui vel laudandis ejus peccatis, offerunt ipsi causam perseverandi in vitiis quandiu vixerit.

Assentatio pejor.

Et quidem in hoc genere illa est assentatio deterior, quæ ad proximi calamitatem et perniciem adhibetur; sic Saul, cum Davidem furori et ferro Philistæorum objicere cuperet, ut occideretur, ei blandiebatur illis verbis : Ecce filia mea major Merob, ipsam dabo tibi uxorem : tantummodo esto vir fortis et præliare bella Domini [3] : sic Judæi insidiosa oratione Christum Dominum sunt affati : Magister, scimus quia verax es et viam Dei in veritate doces [4].

Assentatio pessima.

Longe autem perniciosior oratio est amicorum, affinium et cognatorum, qua ad eos interdum utuntur assentatorie, qui mortifero morbo affecti, jam sunt in extremo spiritu; dum affirmant nullum esse tum ei a morte periculum; dum lætum et hilarem esse jubent, eumque a peccatorum confessione, tanquam a tristissima cogitatione, deterrent : dum denique ejus animum avertunt ab omni cura et meditatione extremorum periculorum, in quibus maxime versatur. Quare fugiendum est omne mendaciorum genus, sed illud in primis, quo gravi damno quisquam affici possit.

Nota. Plenissimum vero impietatis est mendacium, cum quis in religionem, vel de religione mentitur.

Octavo libelli famosi auctor.

Sed illis etiam maledictis et probris graviter offenditur Deus, quæ committuntur libellis quos famosos vocant, et aliis hujus generis contumeliis [5].

[1] Isai. 5. 20. — [2] Ps. 140. 5. — [3] 1. Reg. 18. 17. — [4] Matth. 22. 16; Marc. 12. 14. — [5] De libellis famosis, vide bullam Pii V, 147, datam an. 1572, et bullam Gregor. XIII, 4, datam eod. anno

XVIII. Mendacium jocosum prohibetur.

Præterea joco vel officii causa fallere mendacio, etsi nemo in illo vel damnum, vel lucrum fecerit, tamen omnino indignum est; ita enim nos Apostolus admonet[1]: Deponentes mendacium, loquimini veritatem[2].

Nota rationem.

Nam in eo est ad frequens graviusque mendacium magna proclivitas: et ex jocosis mendaciis capiunt homines mentiendi consuetudinem, unde veniunt in opinionem, non esse veraces, quamobrem, ut fidem faciat eorum oratio, necesse habent jurare perpetuo.

XIX. Omnis simulatio prohibetur.

Postremo, priore parte hujus præcepti simulatio repudiatur; nec modo quæ simulate dicuntur, sed quæ ita fiunt, cum scelere conjuncta sunt; tam enim verba quam facta, notæ ac signa quædam sunt eorum quæ sunt in animo cujusque, ob eamque causam Dominus sæpe pharisæos arguens, hypocritas appellat[3]. Et hæc de priore præcepti lege, quæ ad vetandum spectat[4].

XX. Altera præcepti pars.

Nunc explicemus quid in altera jubeat Dominus. Pertinet autem hæc præcepti vis et ratio ad id, ut juste et ex legibus forensia judicia exerceantur, neve occupent homines, et usurpent judicia.

XXI. Judex nequit non subditum judicare.

Non enim fas esset alienum servum judicare, ut scribit Apostolus[5], ne re et causa incognita sententiam ferant; quo in vitio fuit sacerdotum et scribarum consilium, qui de sancto Stephano judicarunt[6]; quod item peccatum fuit magistratus Philippensium, de quibus inquit Apostolus[7]: Cæsos nos publice indemnatos, homines Romanos miserunt in carcerem, et nunc occulte nos ejiciunt[8].

XXII. Judicibus quid præcipiendum.

Ne condemnent innocentes aut nocentes absolvant, ne pretio aut gratia, ne odio aut amore moveantur. Sic enim Moyses

[1] Ephes. 4. 25. — [2] Vide D. Thom. 2. 2, quæst. 100, art. 3 et 4. — [3] Matth. 15. 7; 23. 14. 15; 23. 29. etc. — [4] Vide D. Thom. 2. 2; q. 211 per totam. — [5] Rom. 14. 4. — [6] Act. 7. 59. — [7] Ibid. 16. 37. — [8] Vide in 6, lib. 5, titul. 7 de privilegiis, cap. 1; et ibid. ib. 2, tit. 2 de foro competenti.

seniores admonet, quos populi judices constituerat : quod justum est, judicare[1]; sive civis sit ille, sive peregrinus, nulla erit distantia personarum; ita parvum audietis, ut magnum; nec accipietis cujusquam personam, quia Dei judicium est.

XXIII. Sontes interrogati juridice mentiri non possunt.

De reis autem et sontibus, vult eos Deus verum confiteri, cum ex judicii formula interrogantur; est enim testimonium ac prædicatio quædam illa confessio laudis et gloriæ Dei ex ipsius Josue sententia, qui Acham ad veri confessionem adhortatus, inquit[2] : Fili mi, da gloriam Domino Deo Israel[3].

XXIV. De testibus hic agendum.

Sed quoniam hoc præceptum testes potissimum attingit, de his etiam a parocho diligenter agendum erit : nam præcepti vis ea est, ut non solum prohibeat falsum testimonium, sed verum etiam dici imperet.

XXV. Testimonii usus maximus.

Est enim in humanis rebus maximus usus veri testimonii, quod sunt innumerabiles res, quas a nobis ignorari necesse sit, nisi eas ex testium fide cognoscamus. Quare nihil tam necessarium est, quam testimoniorum veritas in iis rebus, quas nec ipsi scimus, neque tamen licet ignorare. De quo exstat illa sancti Augustini sententia : Qui veritatem occultat et qui prodit mendacium, uterque reus est : ille, quia prodesse non vult : hic, quia nocere desiderat[4].

XXVI. Quando verum tacere licet et contra.

Licet vero interdum verum tacere, sed extra judicium : nam in judicio, ubi testis legitime interrogatur a judice, vera omnino patefacienda sunt.

Nota.

Quo loco cavendum tamen est testibus, ne suæ memoriæ nimium confisi, quod exploratum non habent, id pro certo affirment.

XXVII. Advocatis quæ præcipienda.

Reliqui sunt patroni causarum et advocati, actores deinceps et petitores. Illi igitur opera ac patrocinio suo non deerunt ne-

[1] Deuter. 1. 16. — [2] Josue 7. 19. — [3] Vide D. Thom. 2. 2, quæst. 96, per totos 4 articulos. — [4] Hæc sententia citabatur olim a Gratiano ex Aug. sed apud Aug. non est inventa : similiter legitur apud Isid. l 3, cap. 19.

cessariis hominum temporibus; et egentibus benigne subvenient, tum injustas causas defendendas non suscipient, neque calumnia lites protrahent, nec alent avaritia.

NOTA. Quod ad mercedem attinet laboris et operæ suæ, illa jure et æquo metiantur[1].

XXVIII Petitoribus et accusatoribus præcipienda.

Petitores vero et accusatores monendi sunt, ne cuiquam amore aut odio, aut cupiditate aliqua adducti periculum iniquis criminationibus creent. Jussum hoc denique divinitus descriptum est piis omnibus, ut in congressibus et colloquiis vere semper et ex animo loquantur, nihil dicant, quod alterius existimationi possit officere, ne de illis quidem a quibus lædi se et exagitari intelligunt : cum illud propositum habere debeant, sibi cum illis eam necessitudinem et societatem intercedere, ut membra sint ejusdem corporis.

XXIX. Dicenda contra mendacium.

Ut autem libentius hoc mendacii vitium caveant fideles, proponet eis parochus summam hujus sceleris miseriam ac turpitudinem.

Primum.

Nam in sacris litteris, mendacii pater dæmon dicitur; quod enim dæmon in veritate non stetit, mendax est et mendacii parens[2].

Secundum.

Adjunget, ad ejiciendum tantum flagitium, ea mala quæ mendacium consequuntur; et quoniam sunt innumerabilia, fontes et capita incommodorum et calamitatum commonstrabit.

Tertium.

Ac primum in quantam cadat Dei offensionem, quantumve ejus odium incurrat homo vanus et mendax, Salomonis auctoritate declarabit eo loco : Sex sunt quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus, oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes innoxium sanguinem, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, proferentem mendacia, testem fallacem[3]; et quæ sequuntur.

[1] Vide 14, q. 5, cap. Non sane; D. Thom. 2. 2, q. 71, art. 5. — [2] Joan. 8. 42. — [3] Prov. 6. 16, etc.

Quartum.

Quis igitur ei præstet incolumitatem qui in insigni odio sit apud Deum, quominus gravissimis afficiatur suppliciis?

Quintum.

Deinde quid impurius aut fœdius, ut sanctus inquit Jacobus[1], quam eadem lingua, qua benedicimus Deum et Patrem, maledicere homines qui ad imaginem et similitudinem Dei facti sunt, ita ut fons de eodem foramine emanet *dulcem* et amaram aquam?

Sextum.

Quæ enim lingua prius laudem et gloriam Deo tribuebat, postea, quantum in ea est, eum ignominia afficit ac dedecore mentiendo.

Septimum.

Quare fit ut a cœlestis beatitudinis possessione mendaces excludantur. Cum enim in hunc modum quæreret a Deo David: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? respondit Spiritus sanctus: Qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua[2].

Octavum.

Maximum vero etiam illud in mendacio incommodum est, quod fere est insanabilis is animi morbus.

XXX. Mendacium insanabile unde.

Cum enim peccatum, quod inferendo falso crimine aut proximi famæ et existimationi obtrectando commissum sit, non remittatur nisi calumniator ei quem criminatus fuerit, satisfaciat injuriarum: id autem difficile fiat ab hominibus, primo, ut antea monuimus, pudore et inani quadam dignitatis opinione deterritis, qui in eo peccato sit, hunc addictum esse æternis inferorum pœnis dubitare non possumus.

Notent obtrectatores.

Neque enim quisquam speret se calumniarum vel obtrectationis veniam consequi posse, nisi prius ei satisfaciat, de cujus dignitate et fama, aut publice in judicio, aut etiam in privatis et familiaribus congressibus aliquid detraxerit.

XXXI. Quantum detrimentum ex mendacio.

Præterea latissime patet hoc detrimentum et in cæteros

[1] Jac. 3. 9. — [2] Psal. 14. 1.

diffunditur, qua vanitate et mendacio fides ac veritas tolluntur, arctissima vincula societatis humanæ : quibus sublatis sequitur summa vitæ confusio, ut homines nihil a dæmonibus differre videantur.

XXXII. Loquacitas vituperanda.

Docebit porro vitandam esse loquacitatem parochus : cujus vitatione et reliqua peccata fugiuntur, et est magna cautio mendacii; a quo vitio loquaces sibi haud facile temperare possunt.

XXXIII. Prima excusatio mendacii recusanda.

Postremo iis illum errorem eripiet parochus, qui se in vanitate orationis excusant et mendacium prudentium exemplo defendunt : quorum esse aiunt, mentiri in tempore. Dicet, id quod verissimum est, prudentiam carnis mortem esse[1].

Nota. Hortabitur auditores ut in difficultatibus et angustiis Deo confidant, neque ad artificium mentiendi confugiant : nam illi qui utuntur perfugio, facile declarant se sua magis niti prudentia, quam in Dei providentia spem ponere.

Secunda excusatio nulla.

Qui causam sui mendacii conferunt in eos a quibus sunt mendacio decepti, hi docendi sunt non licere hominibus seipsos ulcisci, neque malum malo compensandum esse; sed potius vincendum in bono malum[2] : quod si etiam fas esset hanc referre gratiam, nemini tamen utile se suo ulcisci detrimento : esse autem id gravissimum detrimentum, quod mendacium dicendo facimus.

Tertia excusatio vana.

Iis qui afferunt humanæ naturæ imbecillitatem et fragilitatem, tradendum erit hoc officii præceptum, ut divinum auxilium implorent, nec infirmitati humanitatis obtemperent.

Quarta excusatio inepta.

Qui consuetudinem opponunt, admonendi sunt, si mentiri assueverunt, ut dent operam ut contrariam consuetudinem capiant vere loquendi, præsertim cum, qui usu et consuetudine peccant, gravius delinquant quam cæteri.

Quinta excusatio ridicula.

Et quoniam non desunt qui se tegant excusatione cæterorum

[1] Rom. 8. — [2] Rom. 12. 17, 21.

hominum, quos passim mentiri et pejerare contendunt, hac ratione illi ab ea opinione deducendi sunt, non esse imitandos malos, sed reprehendendos et corrigendos; cum autem ipsi mentimur, minus auctoritatis in reprehensione et correctione alterius nostram habere orationem.

Sexta excusatio mala.

Alios se ita defendentes, quod vera dicendo sæpe incommodo sint affecti, sic refellent sacerdotes, esse illam accusationem non defensionem, cum sit officium christiani hominis quamvis potius facere jacturam quam mentiri.

Duæ aliæ excusationes refellendæ.

Restant duo genera eorum qui se in mendacio excusent, alteri qui dicant se joci causa mentiri, alteri se idem facere utilitatis gratia; quippe qui bene nec emerent, nec venderent, nisi mendacium adhiberent. Utrosque a suo errore parochi avertere debebunt. Ac superiores quidem illos a vitio adducent, et docendo quantum eo in genere peccandi consuetudinem augeat usus mentiendi; et illud inculcando, omnis otiosi verbi reddendam esse rationem[1]. Proximos etiam hos acerbius objurgabunt, quorum in excusatione gravior insit illorum ipsorum accusatio, qui præ se ferant se minime illis Dei verbis fidem et auctoritatem tribuere : Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis[2].

DE NONO ET DECIMO DECALOGI PRÆCEPTO.

CAPUT X.

Non *concupisces domum proximi tui; nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.*

I. Horum præceptorum vis et amplitudo.

In his duobus præceptis quæ postremo loco tradita sunt, illud in primis sciendum est, rationem fere constitui, qua cætera præcepta serventur; nam quod his verbis præscriptum est, eo spectat, ut si quis studet superiora legis jussa servare, hoc maxime faciat, ne concupiscat; quoniam qui non concupiscet, suis contentus, aliena non appetet, aliorum commodis gaudebit, Deo immortali gloriam tribuet, gratias eidem maximas aget; sabbatum colet, id est, quiete perpetua fruetur,

[1] Matth. 12. 36. — [2] Id. 6. 33.

majoresque venerabitur; neminem denique neque re, neque verbis, neque ullo alio modo lædet. Nam stirps ac semen malorum omnium est prava concupiscentia, qua qui incensi sunt, præcipites feruntur in omne flagitiorum et scelerum genus[1].

Nota. His animadversis et parochus in iis quæ sequuntur tradendis diligentior, et fideles ad audiendum erunt attentiores.

II. Hæc duo præcepta cur simul tradita hic.

Sed quanquam hæc duo præcepta conjunxerimus, propterea quod cum non dissimile sit eorum argumentum, eamdem docendi viam habent : parochus tamen et cohortando et monendo poterit communiter vel separatim, ut commodius sibi videbitur, ea tractare; sin autem Decalogi interpretandi munus susceperit, demonstrabit quæ sit horum duorum præceptorum dissimilitudo, quidve una concupiscentia ab altera differat: quam differentiam libro quæstionum in Exodum divus Augustinus declarat[2].

III. Noni et decimi præceptorum differentia.

Nam ex iis altera solum spectat quid utile sit, quid fructuosum : alteri præpositæ sunt libidines et voluptates. Si quis igitur fundum aut domum concupiscit, is lucrum potius et quod utile est consectatur, quam voluptatem : si vero alienam uxorem appetit, non utilitatis, sed voluptatis cupiditate ardet.

IV. Horum præceptorum necessitas.

Verum horum præceptorum duplex fuit necessitas.

Prima.

Altera, ut sexti septimique præcepti sententia explicaretur; nam etsi quodam naturæ lumine intellectum est, alienæ uxoris potiundæ cupiditatem prohiberi, vetito adulterio; nam si concupiscere liceret, fas item esset potiri : tamen plerique ex Judæis, peccato obcæcati, in eam opinionem adduci non poterant, ut crederent id a Deo prohibitum esse; immo vero lata et cognita hac Dei lege multi qui se legis esse interpretes profitebantur, in eo errore versati sunt, id quod animadvertere licet ex illo Domini sermone apud sanctum Matthæum : Audistis quia dictum est antiquis, Non mœchaberis : ego autem dico vobis[3], et quæ sequuntur.

[1] Vide Aug. lib. 1 Retract., cap. 15, et ep. 200, lib. 9. de Civit. Dei, c. 4 et 5. — [2] Quæst. 77 in Exod.; vide item D. Thom. 2. 2; q. 122, art. 6 ad 3 et 4. — [3] Matth. 5. 27.

V. Altera necessitas.

Altera est horum præceptorum necessitas, quod aliqua distincte explicateque vetantur, quæ sexto et septimo explicate non prohibebantur; nam, exempli causa, septimum præceptum prohibuit ne quis injuste concupiscat aliena, aut eripere conetur; hoc autem vetat ne ullo modo quis concupiscat, etsi jure legeque assequi id possit, ex cujus adeptione proximo damnum importari videat.

VI. Cur Deus hæc duo præcepta cæteris addiderit.

Sed illud in primis antequam ad præcepti explicationem veniamus, fideles docendi erunt, nos hac lege non ad id solum institui, ut cupiditates nostras cohibeamus, sed etiam Dei erga nos pietatem, quæ immensa est, cognoscamus.

VII. Nostri causa addita sunt hæc præcepta.

Nam cum superioribus legis præceptis nos quibusdam quasi præsidiis munisset, ne quis nos ipsos aut nostra violaret; hoc adjuncto præcepto, illud maxime providere voluit, ne appetitionibus nostris nos ipsi læderemus; quod facile futurum fuit, si omnia cupere atque optare liberum nobis atque integrum esset: hac igitur non concupiscendi lege præscripta, illud a Deo provisum est; ut cupiditatum aculei, quibus ad perniciosa quæque incitari solemus, hujus legis vi quodam modo excussi, nos minus urgeant, majusque propterea temporis spatium nos molesta illa cupiditatum sollicitudine liberati, ad ea præstanda pietatis et religionis officia habeamus, quæ ipsi Deo multa maximaque debemus.

VIII. Non externis solum, sed et internis actibus legi Dei obediendum Similitudo singularis.

Neque id solum hæc lex nos docet, verum etiam illud ostendit, legem Dei ejusmodi esse quæ non externis solum munerum functionibus, sed etiam intimo animi sensu servanda sit; hocque inter divinas et humanas leges interest, quod hæ rebus tantum externis contentæ sunt; illæ vero quoniam animum Deus intuetur, ipsius animi curam sinceramque castitatem atque integritatem requirunt. Est igitur divina lex quasi speculum quoddam, in quo naturæ nostræ vitia intuemur; quamobrem dixit Apostolus[1]: Concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret: Non concupisces. Cum enim concupiscentia, id est peccati fomes, qui ex peccato originem habuit, perpetuo

[1] Rom. 7. 7.

nobis infixus inhæreat, ex hoc agnoscimus in peccato nos nasci; quapropter supplices ad eum confugimus, qui solus potest peccati sordes eluere.

Nota. Habent autem hæc singula præcepta illud cum cæteris commune, ut partim aliquid vetent, partim jubeant : quæ omnia disjunctim ut perfecte intelligantur, a parocho exponenda sunt.

IX. Non omnis concupiscentia hic vetatur.

Quod ad prohibendi vim attinet ne quis forte arbitretur concupiscentiam illam, quæ vitio caret, aliquo modo vitium esse, ut concupiscere spiritum adversus carnem[1], vel expetere justificationes Dei in omni tempore[2], id quod David summopere cupiebat : parochus doceat quæ concupiscentia illa sit quam hujus legis præscripto fugere oporteat.

X. Quid sit concupiscentia.

Quare sciendum est concupiscentiam esse commotionem quamdam ac vim animi, qua impulsi homines, quas non habent, res jucundas appetunt.

XI. Concupiscentiæ non malæ.

Et quemadmodum reliqui animi nostri motus non perpetuo mali sunt; ita hæc concupiscendi vis non semper in vitio est ponenda, neque enim propterea malum est, si cibum aut si potum appetimus; aut cum frigemus, si calescere; aut contra, cum calemus, si frigescere cupimus.

XII. Concupiscentia peccato vitiata.

Et quidem recta hæc concupiscendi vis, Deo auctore, nobis a natura insita est : sed primorum parentum nostrorum peccato factum est, ut illa naturæ fines transiliens, usque adeo depravata sit, ut ad ea concupiscenda sæpe incitetur, quæ spiritui ac rationi repugnant.

XIII. Rectæ concupiscentiæ utilitas.

Quin etiam hæc vis, si moderata est suisque finibus continetur, sæpe etiam non mediocres utilitates præbet.

Prima.

Nam illud primum efficit ut assiduis precibus Deum oremus supplicesque ab eo petamus quæ maxime cupimus; oratio enim cupiditatis nostræ interpres est : quod si recta hæc

[1] Gal. 5. 17. — [2] Psal. 118. 20.

concupiscendi vis abesset, non tam multæ preces essent in Ecclesia Dei.

Secunda

Efficit præterea ut cariora sint nobis Dei munera : quo enim vehementiori alicujus rei cupiditate flagramus, eo carior illa nobis res est, atque jucundior, cum eam adepti sumus.

Tertia.

Tum vero delectatio ipsa, quam ex re concupita *sentimus*, facit, ut majore pietate gratias Deo agamus : itaque, si concupiscere aliquando licet, fateamur necesse est, non omnem concupiscendi vim prohibitam esse. Et quanquam divus Paulus concupiscentiam peccatum esse dixit[1], id in eam tamen sententiam accipiendum est, in quam Moyses locutus est, cujus ille testimonium affert[2], id quod ipsius Apostoli oratio declarat; nam illam carnis concupiscentiam vocat in epistola ad Galatas : Spiritu, inquit, ambulate, et desideria carnis non perficietis[3].

XIV. Duæ bonæ concupiscentiæ.

Naturalis igitur illa cupiditatis vis et moderata quæ fines suos non egreditur, non vetatur, multoque minus spiritalis illa rectæ mentis cupiditas, qua ad eorum appetitionem incitamur, quæ carni repugnant; ad hanc ipsam enim sacræ litteræ nos adhortantur : Concupiscite sermones meos[4] : et, Transite ad me omnes qui concupiscitis me[5].

XV. Quæ concupiscentia hic vetatur.

Itaque hoc interdicto non ipsa concupiscendi vis, qua tum ad bonum, tum ad malum uti licet, sed usus pravæ cupiditatis, quæ carnis concupiscentia et peccati fomes vocatur; ac si animi assensionem adjunctam habeat, semper in vitiis numeranda est, omnino prohibetur.

XVI. Concupiscentia carnis explicatur.

Ergo ea tantum concupiscendi libido vetita est, quam carnis concupiscentiam vocat Apostolus, illi scilicet concupiscendi motus qui nullum rationis modum habent, neque finibus a Deo constitutis continentur.

XVII. Prima ratio cur vetetur hæc concupiscentia.

Hæc cupiditas damnata est, vel quia malum appetit, veluti

[1] Rom. 7. 20. — [2] Exod. 20. 17. — [3] Gal. 5. 16. — [4] Sap. 6. 12. — [5] Eccl. 14. 16.

adulteria, ebrietates, homicidia et alia ejusmodi nefaria scelera, de quibus ita Apostolus : Non simus, inquit, concupiscentes malorum, quemadmodum et illi concupierunt[1].

Secunda ratio.

Vel quia, etsi res natura sua malæ non sunt, causa tamen aliunde exstat, quare illas concupiscere nefas sit : quo in genere sunt ea, quæ ne possideamus, Deus aut Ecclesia prohibet; non enim ea nobis appetere licet, quæ possidere omnino nefas sit, qualia olim in veteri lege fuerunt, aurum et argentum, ex quibus idola conflata erant, quæ Dominus in Deuteronomio vetuit ne quis concupisceret[2].

Tertia ratio.

Ob eam præterea causam hæc cupiditas vitiosa prohibetur, quoniam quæ appetuntur aliena sunt, ut domus, servus, ancilla, ager, uxor, bos, asinus et alia multa, quæ cum aliena sint, ea concupiscere vetat divina lex.

XVIII. Hæc concupiscentia grave peccatum et quando committitur.

Rerumque ejusmodi cupiditas nefaria est et in peccatis gravissimis numeratur, cum illis concupiscendis animi præbetur assensus : nam tum peccatum natura existit, cum post malorum cupiditatum impulsum animus rebus pravis delectatur atque his vel assentitur, vel non repugnat; id quod divus Jacobus, cum peccati originem et progressionem ostendit, illis verbis docet[3] : Unusquisque tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus; deinde concupiscentia cum conceperit, parit peccatum : peccatum vero cum consummatum fuerit, generat mortem[4].

XIX. Scopus noni et decimi præceptorum.

Cum igitur lege ita caveatur : Non concupisces; hæc verba ad eum sensum referuntur ut nostras cupiditates a rebus alienis cohibeamus : alienarum enim rerum cupiditatis sitis immensa est atque infinita, neque unquam satiatur, ut scriptum est : Avarus non implebitur pecunia[5]; de quo ita est apud Isaiam : Væ qui conjungitis domum ad domum et agrum agro copulatis[6].

[1] I. Cor. 10. 6. — [2] Deuter. 7. 25, 26. — [3] Jac. I. 14. — [4] Vide D. Thom. I. 2, q. 4, art. 7 et 8; item August. lib. 12 de Trin., c. 12; item de serm. Domini in monte, c. 23; Greg. hom. 19 in Evang., et lib. 4 moral., c. 27, et in Resp. 11 ad interrog. August.; Hier. in Amos, c. I. — [5] Eccl. 5. 9. — [6] Isai. 5. 8.

XX. Verba expenduntur.

Sed ex singularum vocum explicatione facilius intelligetur hujus peccati fœditas et magnitudo.

XXI. Domus quid hic significat.

Quare parochus docebit, domus vocabulo non locum modo quem incolimus, sed universam hæreditatem significari, ut ex divinorum scriptorum usu consuetudineque cognoscitur. In Exodo scriptum est : Obstetricibus a Domino domos esse ædificatas[1] : sententia eo spectat, ut illarum facultates ab eo auctas esse atque amplificatas interpretemur.

XXII. Appetendæ domus alienæ prohibitio quid hic intendit.

Ex hac igitur interpretatione animadvertimus hac præcepti lege vetitum nobis esse, ne divitias avide expetamus, neque alienis opibus, potentiæ, nobilitati invideamus ; sed statu nostro, qualis qualis ille sit, sive humilis, sive excelsus, contenti simus ; alienæ deinde gloriæ appetitionem vetitam esse intelligere debemus, nam hoc item ad domum pertinet.

XXIII. Per bovem et asinum quid hic intelligatur.

Quod vero sequitur : non bovem, non asinum, id ostendit non solum quæ magna sunt, ut domus, nobilitas et gloria, ea cum aliena sint, concupiscere nobis non licere ; sed etiam parva, qualiacumque illa sint, sive animata sive inanimata.

XXIV. Quid per servum.

Sequitur deinceps : neque servum, quod intelligendum est tam de captivis quam de reliquo genere servorum, quos ut cætera alterius bona concupiscere non debemus.

XXV. Qui aliis serviunt, non sunt avertendi.

Liberos vero homines qui voluntate serviunt, vel mercede conducti vel amore, observantiaque impulsi, nullo modo, neque verbis, neque spe, neque pollicitationibus, neque præmiis quis corrumpere aut sollicitare debet, ut eos deserant quibus seipsi sponte addixerunt.

Nota. Immo vero, si ante id tempus quo se in illorum famulatu fore promiserant, ab illis recesserint, hujus præcepti auctoritate admonendi sunt ut ad eos ipsos omnino revertantur.

XXVI. Mentio proximi cur hic fiat.

Quod autem in præcepto mentio fit proximi, id eo pertinet ut hominum vitium demonstretur, qui vicinos agros, aut

[1] Exod. 1. 21.

proximas domos aut aliam rem ejusmodi, quæ secum continens sit, appetere solent.

Nota. Vicinitas enim, quæ in parte amicitiæ ponitur, ab amore ad odium cupiditatis vitio traducitur.

XXVII. Res alienas emere cupiens non peccat.

Hoc vero præceptum ii minime violant, qui res quas proximi venales habent, emere de illis cupiunt, aut justo pretio emunt; ii enim non modo proximum non lædunt, sed valde adjuvant, cum ei pecunia majori commodo, usuique futura sit, quam res illæ quas ipse venditat.

XXVIII. Lex de non concupiscenda uxore proximi explicatur.

Hanc de re aliena non concupiscenda legem altera sequitur, quæ prohibet ne alienam concupiscamus uxorem : qua lege concupiscendi libido non ea quidem tantum prohibita censetur, qua adulter alterius uxorem appetit, sed etiam qua affectus aliquis alterius uxorem in matrimonium ducere concupiscit; eo enim tempore, cum repudii permittebatur libellus, illud facile evenire poterat, ut quæ ab uno repudiata esset, eam alter uxorem acciperet.

XXIX. Hæc lex cur lata sit.

At hoc Dominus vetuit, ne aut mariti ad uxores relinquendas sollicitarentur, aut uxores maritis difficiles se ac morosas ita præberent, ut eam ob causam quædam quasi necessitas viris imponeretur illas repudiandi.

XXX. Uxorem alterius concupiscere grave peccatum.

Nunc vero gravius est peccatum, cum mulierem, etiamsi a viro repudiata sit, alteri in matrimonium ducere non liceat, nisi marito mortuo. Itaque qui alterius uxorem concupiscet, facile ex una in aliam incidet cupiditatem.

Nota. Aut enim illius virum mori aut adulterium admittere cupiet.

XXXI. Alteri sponsatam cupere nefas.

Atque hoc idem de iis mulieribus dicitur, quæ alteri desponsatæ sunt : neque enim has item concupiscere licet, cum ii qui hæc pacta rescindere student, violent sanctissimum fidei fœdus.

XXXII. Item Deo consecratam.

Et quemadmodum quæ alteri nupta est, eam concupiscere omnino nefas est : sic quæ ad Dei cultum religionemque est consecrata, nullo pacto licet illam uxorem appetere.

Nota hunc casum.

Si vero quis mulierem quæ nupta est, cum eam innuptam esse opinetur, uxorem sibi dari concupiscit: neque si in matrimonium alii collocatam intelligeret, eam nuptam sibi dari cuperet (id quod Pharaoni[1] et Abimelech[2] contigisse legimus, qui Saram in matrimonio habere concupierunt, cum eam minime nuptam, Abrahæque sororem, non uxorem arbitrarentur), ille certe qui eo animo est, ejusmodi præcepti legem violare non videtur.

XXXIII. Remedia adversus noxias concupiscentias.

Sed ut parochus remedia patefaciat quæ ad tollendum hoc cupiditatis vitium accommodota sunt, explicare alteram præcepti rationem debet; quæ in eo consistit, ut, si divitiæ affluant, cor non apponamus, easque pietatis et divinarum rerum studio abjicere parati simus et in sublevandas pauperum miserias libenter pecuniam erogemus; si desint facultates, egestatem æquo et hilari animo feramus. Et quidem si rebus nostris dandis liberalitate utemur, rerum alienarum cupiditates restinguemus. De paupertatis autem laudibus divitiarumque despicientia, in sacris litteris et apud sanctos Patres[3] facile erit parocho multa colligere et fideli populo tradere.

XXXIV. Altera pars præcipiens.

Hac item lege præcipitur ut ardenti studio summaque cupiditate optemus id potissimum effici, non quod nos concupiscimus, sed quod Deus vult, quemadmodum Domini oratione exponitur.

XXXV. Voluntas Dei erga nos quæ.

Voluntas autem Dei in eo maxime est, ut nos singulari quodam modo sancti efficiamur, animumque nostrum sincerum atque ab omni labe purum, integrumque conservemus, et exerceamus nos in iis mentis ac spiritus officiis, quæ corporis repugnant sensibus: horumque edomitis appetitionibus, ratione ac spiritu duce, rectum vitæ cursum teneamus: quive præterea sensus materiam cupiditatibus nostris libidinique præbent, eorum vim maxime reprimamus.

[1] Gen. 12. — [2] Ibid. 20. — [3] Vide Hieron. epist. 1 ad Heliod. et 8 ad Demetriad. et 150 ad Hedebiam, q. 1 et 16 ad Pammach.; item Basil. in reg. fusius disput. interrog. 9; Chrysost. in ep. ad Rom. ad hæc verba: Salutate Priscam; Cassian. l. de institut. monach., c. 13 et 33, et collocat. 24, cap. 26; Gregor. hom. 18 in Ezech.; Ambros. in cap. 6 Luc.; Leo mag. in sermon. de omnib. sanctis; August. lib. 17 de Civit. Dei, et epist. 98 ad Hilar. et epist. 109.

XXXVI. Pravæ cupiditatis antidota.

Sed ad hunc cupiditatum ardorem restinguendum, plurimum etiam hoc potest, si quæ incommoda ex illis accidunt, ea nobis ob oculos proponamus.

Primum.

Primum vero illud incommodum est, quod quoniam ejusmodi cupiditatibus paremus, in anima nostra regnat summa peccati vis ac potestas; quamobrem monuit Apostolus : Non regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obediatis concupiscentiis ejus[1]. Nam quemadmodum, si cupiditatibus resistimus, peccati vires concident : ita, si iisdem succumbimus, Dominum a regno suo expellimus et in ejus locum peccatum introducimus.

Secundum.

Alterum præterea incommodum est, quod ab hac concupiscendi vi, veluti fonte quodam, omnia peccata manant, ut divus Jacobus docet[2]. Divus item Joannes : Omne, inquit, quod est in mundo, concupiscentia carnis est, et concupiscentia oculorum et superbia vitæ[3].

Tertium.

Tertium incommodum in eo est, quoniam rectum animi judicium his cupiditatibus obscuratur : homines enim iis cupiditatum tenebris obcæcati, honesta et præclara putant omnia, quæcumque ipsi concupiscunt.

Quartum.

Opprimitur præterea concupiscendi vi verbum Dei, quod in animis nostris a magno illo agricola Deo insitum est; sic etiam apud divum Marcum scriptum est : Alii sunt, qui in spinis seminantur; hi sunt, qui verbum audiunt; et ærumnæ sæculi, et deceptio divitiarum, et circa reliqua concupiscentiæ introeuntes, suffocant verbum et sine fructu efficitur[4].

XXXVII. Cupiditatis vitio laborant.

Jam vero qui præ cæteris hoc cupiditatis vitio laborant, quosque propterea parochus ad colendum hoc præceptum diligentius cohortari debet :

Primo.

Illi sunt qui lusionibus non honestis delectantur, aut qui ludis immoderate abutuntur.

[1] Rom. 6. 12. — [2] Jac. 3. 14. — [3] 1. Joan. 2. 16. — [4] Marc. 4. 18, 19.

Secundo.

Mercatoresque item qui rerum penuriam annonæque caritatem expetunt atque id ægre ferunt, ut alii præter ipsos sint qui vendant aut emant, quo carius vendere aut vilius emere ipsi possint.

Tertio.

Qua in re item peccant qui alios egere cupiunt, ut aut vendendo, aut emendo ipsi lucrentur.

Quarto.

Peccant etiam milites, qui bellum expetunt, ut furari ipsis liceat.

Quinto.

Medici item qui morbos desiderant.

Sexto.

Jurisconsulti qui causarum litiumque vim, copiamque concupiscunt.

Septimo.

Tum artifices, qui quæstus avidi omnium, quæ ad victum cultumque pertinent, penuriam exoptant, ut inde plurimum lucri faciant.

Octavo.

In hoc præterea genere graviter ii peccant, qui alienæ laudis gloriæque avidi atque appetentes sunt, non sine aliqua famæ alterius obtrectatione: idque præsertim, si qui illam appetunt, ignavi nulliusque pretii homines sunt; fama enim et gloria virtutis atque industriæ, non ignaviæ aut inertiæ, præmium est.

CATECHISMI CONCILII TRIDENTINI

PARS QUARTA.

DE ORATIONE EJUSQUE IN PRIMIS NECESSITATE.

CAPUT I.

I. Parochorum onera hac in parte.

In officio et munere pastorali cum primis necessaria est ad salutem fidelis populi præceptio christianæ precationis, cujus vim ac rationem multos necesse est ignorare, nisi pia et fideli pastoris diligentia tradita sit : quamobrem præcipua parochi cura versari debet in eo, ut pii auditores intelligant, quid a Deo et quomodo orandum sit.

II. Oratio Dominica memoria tenenda est.

Omnes autem necessariæ precationis numeros continet divina illa formula quam Christus Dominus apostolis, et per illos eorumque successores omnibus deinceps, qui christianam religionem susciperent, notam esse voluit : cujus verba atque sententias sic animo ac memoria comprehendere oportet, ut in promptu habeamus. Ut autem in hac orandi ratione suppeditet parochis facultas instituendi fideles auditores, quæ magis opportuna visi sunt, hic proposuimus, sumpta ab iis scriptoribus quorum eo in genere doctrina et copia maxime laudatur; nam reliqua, si opus fuerit, pastores ex eisdem fontibus haurire poterunt[1].

III. Oratio necessaria est.

Primum igitur docendum est quam sit oratio necessaria; cujus præceptum non solum consilii causa traditum est, sed etiam necessarii jussi vim habet, quod a Christo Domino declaratum est illis verbis : Oportet semper orare[2].

[1] De oratione scripserunt Tertull., Cypr. Aug. ep. 111 ad Probam; Chrysost. hom. 15; Cassian. lib. 9 collat.; D. Thom. in opusc. et 2. 2, q. 85, per 17 art. — [2] Luc. 18. 1.

IV. Orare necesse est.

Hanc orandi necessitatem ipsa, etiam illo dominicæ precationis quasi prooemio ostendit Ecclesia.

Primo.

Præceptis salutaribus moniti et divina institutione formati, audemus dicere.

Secundo.

Itaque cum esset necessaria precatio christianis hominibus, et illud a discipulis ipse rogatus esset : Domine, doce nos orare [1], præscripsit eis orandi formam Dei Filius, et spem attulit impetrationis eorum quæ postularent.

Tertio.

Et ipse documentum fuit precationis, qua non solum utebatur assidue, sed etiam in ea pernoctabat [2].

Quarto.

Cujus deinde officii, iis, qui se ad Jesu Christi fidem contulissent, apostoli præcepta tradere non destiterunt.

Quinto.

Nam sancti Petrus [3] et Joannes [4] de ea diligentissime pios admonent.

Sexto.

Et ejus rationis memor Apostolus; pluribus locis christianos hortatur ad salutarem orandi necessitatem [5].

Septimo.

Præterea, tam multis indigemus bonis et commodis ad animum et corpus tuendum necessariis, ut ad precationem confugere oporteat, tanquam ad unam omnium optimam et indigentiæ nostræ interpretem et conciliatricem eorum quibus egemus.

Octavo.

Nam, cum nihil cuique debeat Deus, reliquum profecto est, ut quæ nobis opus sunt, ab eo precibus expetamus; quas preces tanquam instrumentum necessarium nobis dedit ad id quod optaremus consequendum; præsertim, cum quædam esse constet, quæ nisi ejus adjumento non liceat impetrare.

[1] Luc. 11. 1. — [2] Id. 6. 12. — [3] 1. Petr. 5. 7, et 4. 19. — [4] 1. Joan. 3. 21, 22, 4. 14, 15. — [5] Phil. 4. 6; 1. Thess. 5. 15; 1. Tim. 2. 1.

Nono.

Habent enim sacræ preces præstantem illam virtutem, qua maxime dæmones ejiciuntur. Est enim quoddam dæmoniorum genus, quod non ejicitur nisi jejunio et oratione [1].

Decimo.

Quare magnam sibi adimunt facultatem singularium donorum, qui hanc consuetudinem exercitationemque non adhibent, pie ac diligenter orandi : petitione enim non solum honesta, sed etiam assidua opus est ad impetrandum quod concupiscas. Nam, ut inquit sanctus Hieronymus [2], scriptum est : Omni petenti datur : ergo si tibi non datur, ob id non datur, quia non petis : petite ergo, et accipietis [3].

DE UTILITATE ORATIONIS.

CAPUT II.

I. Fructus orationis colliguntur.

Habet autem hæc necessitas jucundissimam utilitatem, quæ fructus ex se edit uberrimos, quorum copiam sument pastores a sacris scriptoribus, cum opus erit illos impertiri fideli populo : nos ex ea copia aliquot elegimus, quos huic tempori accommodatos duximus.

Primus.

Primus autem fructus quem inde capimus, est is, quod orantes Deo honorem habemus ; siquidem est quoddam religionis argumentum oratio, quæ in divinis litteris thymiamati comparatur : Dirigatur enim, inquit Propheta, oratio mea, sicut incensum in conspectu tuo [4]. Quare nos hac ratione Deo subjectos esse profitemur, quem bonorum omnium auctorem agnoscimus et prædicamus, in quem solum spectamus, quod unum incolumitatis salutisque præsidium atque perfugium habemus. Hujus fructus illis etiam verbis admonemur : Invoca me in die tribulationis, eruam te et honorificabis me [5].

Secundus.

Sequitur fructus amplissimus et jucundissimus orationis cum a Deo preces audiuntur : est enim ex sancti Augustini sententia, cœli clavis oratio. Nam ascendit, inquit [6], precatio,

[1] Matth. 17. 21. — [2] Hier. in c. 7, Matth. 4. — [3] Matth. 7. 8 ; Luc. 11. 10 ; Joan. 16. 13, 14. — [4] Psal. 140. 2 — [5] Ps. 49. 15. — [6] Serm. 226, de tempor.

et descendit Dei miseratio; licet alta sit terra, altum cœlum, audit tamen Deus hominis linguam.

II. Quot et quanta dona consequitur oratio.

Cujus orandi muneris tanta vis est, tanta utilitas, ut ea re cœlestium donorum amplitudinem consequamur. Nam et impetramus nobis, ut ducem et adjutorem adhibeat Spiritum sanctum, et fidei assequimur conservationem, et incolumitatem, et vitationem pœnarum, et divinum patrocinium in tentationibus, et ex diabolo victoriam : omnino inest in precatione singularis gaudii cumulus. Quamobrem sic loquebatur Dominus : Petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum[1].

III. Orationi quam præsto sit Deus.

Nec vero, quin huic petitioni præsto sit et occurrat Dei benignitas, ullus relictus est dubitandi locus; quod multa comprobant divinæ Scripturæ testimonia : quæ, quia sunt in promptu, illa solummodo apud Isaiam exempli causa attingemus : Tunc enim, inquit, invocabis et Dominus exaudiet[2]; clamabis et dicet : Ecce adsum[3]. Et rursus : Eritque antequam clament, ego exaudiam; adhuc illis loquentibus, ego audiam. Exempla autem eorum qui Deum exoraverunt, quia propemodum sunt et infinita et posita ante oculos, omittimus.

IV. Cur preces non exaudiat Deus aliquando.

At interdum fit ut quæ petimus a Deo non impetremus. Ita est; sed tum maxime prospicit utilitati nostræ Deus, vel quod alia nobis majora et ampliora bona impertitur, vel quod nec necessarium nobis est, nec utile, quod petimus; immo vero fortasse supervacaneum id futurum sit, si dederit, atque pestiferum. Quædam enim, inquit sanctus Augustinus[4], negat propitius Deus, quæ concedit iratus. Nonnunquam etiam fit ut adeo remisse ac negligenter oremus, ut ne ipsi quidem quod dicimus attendamus.

V. Quid sit oratio.

Cum autem sit oratio mentis ascensus ad Deum[5], si in orando animus qui ad Deum referri debet, peregrinatur, nulloque studio, nulla adhibita pietate, temere precationis verba

[1] Joan. 16. 24. — [2] Isai. 58. 9. — [3] Id. 65. 24. — [4] Aug. sermon. 33 de verb. Domini; item in Joan. tract. 13. — [5] De oration. defin. vide Damasc., l. 3 de fide orthod., cap. 24; August. de serm. Domini in monte, cap. 7, et serm. 239 de tempor.

funduntur, quomodo inanem hujus orationis sonitum christianam precationem esse dicemus.

Nota hanc rationem et exagger

Quare minime mirum est, si Deus nostræ non obsequitur voluntati, cum vel ipsi nolle id nos, quod petimus, pene probemus nostra negligentia et ignoratione precationis; vel postulemus ea quæ nobis sunt obfutura.

VI. Rite petenti plus trabuitur quam petatur.

Contra vero scienter ac diligenter petentibus multo plus tribuitur, quam a Deo postulaverint; quod et Apostolus testatur in epistola ad Ephesios[1], et illa prodigi filii similitudine declaratur[2], qui præclare secum actum esse existimaturus fuit, si in loco mercenarii famuli eum habuisset pater: et si recte cogitantibus, non solum postulantibus nobis cumulat gratiam suam Deus, non modo munerum copia, sed etiam celeritate tribuendi; quod ostendunt divinæ litteræ, cum illa utuntur loquendi formula: Desiderium pauperum exaudivit Dominus[3].

Nota. Intimis enim et tacitis egentium studiis, ne expectata quidem eorum voce, Deus occurrit.

Tertius orationis fructus.

Accedit eo etiam ille fructus, quod orando animi virtutes et exercemus et augemus, maxime vero fidem: ut enim rite illi non orant, qui fidem Deo non habent; quomodo enim, inquit[4], invocabunt in quem non crediderunt? Sic fideles, quo studiosius orant, eo majorem ac certiorem fidem habent divinæ curæ et providentiæ, quæ potissimum id requirit a nobis, ut ad se de iis quæ nobis opus sunt, referentes, omnia postulemus.

VII. Cur Deus vult ut oremus.

Posset vero Deus non petentibus nec cogitantibus quidem, abunde nobis omnia dilargiri, quomodo et animantibus rationis expertibus cuncta suppeditat ad usus vitæ necessarios; sed beneficentissimus parens vult a filiis invocari; vult nos quotidie rite petendo, petere fidentius, vult impetratis iis quæ postulamus, in dies magis testificari ac prædicare suam in nos ipsos benignitatem.

[1] Ephes. 3. 20. — [2] Luc. 15. — [3] Psal. 9. 17. — [4] Rom. 12. 14.

Quartus fructus.

Amplificatur etiam caritas : nam illum auctorem agnoscentes omnium bonorum utilitatumque nostrarum, quanta eum possumus maxima caritate amplectimur : et ut amantes colloquio et congressu magis ad amorem incenduntur ; sic pii homines, quo sæpius Deo facientes preces et ejus implorantes benignitatem, quasi cum ipso colloquuntur, eo majori in singulas precationes affecti lætitia, ad eum amandum et colendum incitantur ardentius.

Quintus fructus.

Propterea nos hac uti vult exercitatione precationis, ut flagrantes petendi studio quod optamus, tantum ea assiduitate et cupiditate proficiamus, ut digni simus in quos illa conferantur beneficia, quæ antea jejunus et angustus animus noster capere non poterat [1].

Sextus fructus.

Vult præterea nos id, quod est, intelligere ac præ nobis ferre, si gratiæ cœlestis auxilio deseramur, nostra opera nihil consequi posse, proptereaque toto animo adorandum incumbere.

Septimus fructus.

Valent autem maxime hæc tanquam orationis arma contra naturæ nostræ hostes acerrimos ; inquit enim S. Hilarius [2], adversus diabolum armaque ejus orationum nostrarum sonitu certandum est.

Octavus fructus.

Præclarum præterea illum orationis fructum assequimur, quod cum proclives simus ad malum et ad libidinis varios appetitus vitio infirmitatis ingenitæ, patitur Deus se nostris cogitationibus concipi ; ut, dum illum oramus et mereri ejus contendimus munera, accipiamus innocentiæ voluntatem et ab omni labe delictorum omnium amputatione eam purgemus.

Nonus fructus.

Postremo, ex sancti Hieronymi sententia, iræ divinæ resistit oratio ; itaque sic ad Moysen locutus est Deus : Dimitte me [3], cum quidem pœnas eum ab illo populo petere volentem precibus impediret. Nihil enim est quod æque Deum leniat

[1] Vide August. epist. 121, cap. 8. — [2] Hilar. in ps. 63. — [3] Exod. 32. 10.

iratum, aut etiam paratum ad plagas sceleratis inferendas, æque retardet et revocet a furore ac preces piorum hominum [1].

DE PARTIBUS ET GRADIBUS ORATIONIS.

CAPUT III.

I. *Quibus constet partibus oratio docendum est.*

Exposita necessitate et utilitate christianæ precationis, scire præterea oportet fidelem populum, quot et quibus partibus ea constet oratio; id enim ad hujus officii perfectionem pertinere testatur Apostolus, qui, in epistola ad Timotheum cohortans ad pie sancteque orandum, orationis partes diligenter enumerat. Obsecro, inquit, primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus [2]. Quod vero subtilis quædam est harum differentia partium, si ejus explicationem auditoribus parochi conducere existimabunt, consulent inter cæteros sanctos Hilarium [3] et Augustinum [4].

II. *Orationis duæ præcipuæ partes.*

Sed quoniam duæ sunt præcipuæ partes orationis, postulatio et gratiarum actio, a quibus tanquam a capite manant reliquæ, minime eas permittendas duximus. Nam ad Deum accedimus, ut cultum ei ac venerationem adhibentes, vel ab eo aliquid impetremus, vel ipsi de beneficiis, quibus assidue ab ejus benignitate ornamur et augemur, gratias agamus. Utramque hanc maxime necessariam partem orationis, Deus ipse pronuntiavit ore Davidis, illis verbis [5]: Invoca me in die tribulationis; eruam te, et honorificabis me [6].

III. *Deo maxime egemus.*

Quantum autem egeamus divinæ liberalitatis ac bonitatis, quis ignorat, modo summam hominum egestatem et miseriam intueatur?

IV. *Quanta sit in nos Dei benignitas.*

Quam vero sit propensa Dei voluntas in genus humanum, quam effusa in nos benignitas, omnes intelligunt, qui sensu

[1] De his orationis fructibus agunt Isidor. lib. de summo bono, cap. 87; Aug. sermon 230 de temp. et epist. 121 ad Prob. — [2] 1. Tim. 2. 1. — [3] Hilar. in ps. 140 ad illa verba: Dirigatur oratio. — [4] August. ep. 59 ad Paulin. ante med.; vide item Cassian. Collat. 9, cap. 8 et seqq.; item D. Thom. 2. 2, q. 83. — [5] Ps. 49. 15. — [6] Vide Basil. lib. Constitut. monast., cap. 2.

oculorum et mente præditi sunt. Nam quocumque oculos conjicimus, quocumque nos cogitatione convertimus, nobis admirabilis lux divinæ beneficentiæ ac benignitatis oboritur.

V. Cur Deo gratiæ sunt habendæ.

Quid enim habent homines, quod a Dei largitate profectum non sit? et si omnia sunt ejus dona ac munera bonitatis, quid est quod non omnes pro viribus beneficentissimum Deum laudibus celebrent et gratiarum actione prosequantur?

VI. Plures sunt orandi gradus seu modi.

Sed utriusque officii et petendi aliquid a Deo, et ei gratias agendi, multi sunt gradus, quorum alius alio est altior atque perfectior. Ut igitur fidelis populus non solum oret, sed etiam optime fungatur illo munere orationis, proponent ei pastores summam perfectamque orandi rationem, et ad eam quam diligentissime poterunt hortabuntur.

VII. Optimus orandi modus, et summus gradus.

Sed quinam est optimus orandi modus et summus precationis gradus? nempe is, quo pii et justi homines utuntur, qui freti veræ fidei stabili fundamento, quibusdam optimæ mentis orationisque gradibus, in illum locum perveniunt, ex quo infinitam Dei potentiam, immensam benignitatem ac sapientiam contemplari possunt; ubi etiam in spem certissimam veniunt, se et quidquid petierint in præsentia, et illam inexplicabilium bonorum vim consecuturos esse, quæ pollicitus est Deus largiturum se iis qui divinum auxilium pie et ex animo implorarint[1].

VIII. Duæ alæ animæ.

His quasi duabus alis elata in cœlum anima, ardenti studio pervenit ad Deum, quem omni gratiarum et laudum honore prosequitur, quod summis ab eo beneficiis affecta sit: tum vero singulari adhibita pietate ac veneratione, quasi filius unicus carissimo parenti, quid sibi sit opus non dubitanter exponit.

IX. Piæ animæ in oratione quanta libertas.

Quem precandi modum, effundendi voce, exprimunt divinæ litteræ; inquit enim Propheta: Effundo in conspectu ejus orationem meam, et tribulationem meam ante ipsum

[1] Vide D. Bern. serm. 4 de Quadr. et in serm. de quatuor modis orandi; et Basil. loco 'am cit.

pronuntio[1] : quæ vox eam vim habet ut nihil reticeat, nihil occultet, sed effundat omnia is qui ad orandum venit, fidenter confugiens in sinum amantissimi parentis Dei. Ad id enim nos doctrina cœlestis hortatur illis verbis : Effundite coram illo corda vestra[2]; et : Jacta super Dominum curam tuam[3]. Hunc autem precationis gradum significat sanctus Augustinus, cum inquit in eo libro qui inscriptus est Enchiridion, cap. 7, quod fides credit, spes et charitas orat.

X. Alius orationis gradus.

Alius est eorum gradus, qui mortiferis peccatis oppressi, fide tamen ea quæ mortua dicitur, nituntur sese erigere et ad Deum ascendere; sed propter inter mortuas vires summamque fidei imbecillitatem, se altius a terra tollere non possunt. Verumtamen sua peccata recognoscentes, et eorum conscientia ac dolore cruciati, humiliter ac demisse ex illo maxime longinquo loco pœnitentes, scelerum a Deo veniam et pacem implorant.

XI. Orantes in hoc gradu exaudiuntur.

Horum oratio suum obtinet locum apud Deum; nam eorum preces audiuntur, imo vero hujusmodi homines liberalissime misericors Deus invitat : Venite, inquit, ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos[4].

Exemplum.

Ex horum hominum numero fuit ille publicanus, qui cum oculos ad cœlum tollere non auderet[5], exiit tamen, inquit, e templo magis justificatus, quam pharisæus[6].

XII. Alius orationis gradus.

Est præterea eorum gradus, qui nondum fidei lucem acceperunt : verumtamen divina benignitate exiguum illorum naturæ lumen accedente, vehementer excitantur ad studium cupiditatemque veritatis; quam ut doceantur, summis precibus petunt : qui si manent in voluntate, a Dei clementia eorum studium non repudiatur.

Exemplum.

Quod exemplo Cornelii centurionis comprobatum videmus[7].

Nota. Nemini enim id ex animo petenti clausæ sunt fores divinæ benignitatis.

[1] Psal. 141. 3. — [2] Ps. 61. 9. — [3] Ps. 54. 13. — [4] Matth. 11. 28. — [5] Luc. 18. 9 — [6] Quomodo peccatores exaudiantur, vide August. in Joan tract. 44 et 73, et de verbis Domini serm. 53; D. Thom. 2. 2, q. 83, art. 16. — [7] Act. 10. 2.

XIII. Ultimus orationis gradus.

Postremus est gradus eorum, quos non modo facinorum ac flagitiorum non pœnitentes, sed etiam sceleribus scelera cumulantes, tamen non pudet sæpe a Deo petere peccatorum veniam, in quibus volunt perseverare : qui tali statu ne ab hominibus quidem audere deberent, ut sibi ignoscerent, postulare.

XIV. Orantes in hoc gradu non exaudiuntur.

Horum oratio a Deo non auditur, sic enim de Antiocho scriptum est : Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus[1].

Nota. Quare vehementer hortandi sunt qui in gravi illa miseria versantur, ut, abjecta peccandi voluntate, vere et ex animo se convertant ad Deum.

DE IIS QUÆ PETENDA SUNT.

CAPUT IV.

I. Nonnisi justa honestaque petenda sunt.

Sed quoniam in singulis petitionibus quid postulandum, quid non, suo loco dicetur : satis hic erit fideles universe illud admonere, ut quæ justa, quæve honesta sint, a Deo petant homines, ne, si contra quam deceat aliquid postularint, illo responso repellantur : Nescitis quid petatis[2].

Nota. Quidquid autem recte optari potest, petere licet; quod illa Domini uberrima promissa testantur : Quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis; omnia enim se concessurum pollicetur[3].

II. Primum quod petere debemus.

Quare primum optatum ac desiderium nostrum ad eam regulam dirigemus, ut ad Deum, qui summum est bonum, summum studium desideriumque referatur.

Secundum.

Deinde cupiemus ea quæ cum Deo nos maxime conjungant : quæ vero nos inde sejungant, aut causam aliquam afferant disjunctionis, ab omni studio et cupiditate nostra removenda sunt.

[1] Mach. 9. 13. — [2] Matth. 20 22. — [3] Joan. 15. 7.

Tertium.

Hinc licet colligere secundum illud summum et perfectum bonum, quo modo reliqua quæ dicuntur bona, et optanda sint, et a parente Deo postulanda. Nam hæc corporis, quæ vocant, et externa bona, ut sanitas, robur, pulchritudo, divitiæ, honores, gloria, quæ facultatem ac materiam sæpe dant peccato (quare fit ut non omnino pie aut salutariter petantur), erit illa petitio his præscribenda finibus, ut hæc vitæ commoda postulentur necessitatis causa, quæ precandi ratio refertur ad Deum.

III. Bona corporis quomodo petenda.

Licet enim nobis ea precibus petere, quæ et Jacob et Salomon postularunt. Ille enim in hunc modum : Si dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum, erit mihi Dominus in Deum [1]. Salomon his verbis : Tribue tantum victui meo necessaria [2]. Cum vero Dei nobis benignitate suppeditetur ad victum et ad cultum, par est nos illius Apostoli exhortationis recordari : Qui emunt, tanquam non possidentes, et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur : præterit enim figura hujus mundi [3]. Item : Divitiæ si affluant, nolite cor apponere; quarum fructum et usum tantummodo nostrum esse [4], sed ita ut cum cæteris communicemus, ab ipso doctore Deo didicimus.

IV. Bonorum corporis verus usus.

Si valemus, si reliquis externis et corporis bonis abundamus, eo illa nobis tributa esse meminerimus, ut et facilius Deo inservire possimus, et proximo omnia ejus generis commodare.

V. Artes et scientiæ qua conditione petendæ.

Ingenii autem bona et ornamenta, cujus generis sunt artes atque doctrinæ, petere licet; sed ea tantum conditione, si nobis ad Dei gloriam et ad salutem profutura sunt. Quod autem omnino et sine adjunctione aut conditione optandum, quærendum, postulandum est, quemadmodum antea diximus, id Dei gloria est, et deinceps omnia quæ summo illi bono conjungere nos queant, ut fides, timor Dei, amor, de quibus plenius dicemus in explicatione petitionum.

[1] Genes. 28. 20 — [2] Prov. 30. 8 — [3] 1. Cor. 7. 30. — [4] Ps. 61. 11.

PRO QUIBUS ORANDUM SIT

CAPUT V.

I. Nullus est hominum pro quo non orandum sit.

His autem cognitis quæ petenda sint, docendus est fidelis populus, pro quibus orare debeat. Continet autem oratio petitionem et gratiarum actionem : quare prius de petitione dicamus. Orandum igitur est pro omnibus sine ulla exceptione vel inimicitiarum, vel gentis, vel religionis ; nam sive hostis sit, sive alienus, sive infidelis, proximus est : quem quia Dei jussu amare debemus, sequitur ut preces quoque (quod amoris officium est), pro eo facere oporteat. Nam eo pertinet illa Apostoli cohortatio : Obsecro fieri orationes pro omnibus hominibus [1].

Nota. Quæ in oratione primum petenda, sunt quæ salutem animæ complectuntur, deinde quæ corporis.

II. Primo orandum est pro pastoribus animarum.

Debemus autem hoc precationis officium primum pastoribus animarum tribuere, quod ab Apostolo ejus exemplo monemur : scribit enim is ad Colossenses [2] ut orent pro se, ut sibi Deus aperiat ostium sermonis ; quod item facit ad Thessalonicenses [3]. Est præterea in Actis apostolorum [4], Oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia pro Petro ; cujus etiam officii a divo Basilio [5] in libris de moribus admonemur : pro iis enim orandum esse, inquit, qui præsunt verbo veritatis.

Secundo pro principibus.

Secundo loco pro principibus nos precari oportet, ex ejusdem Apostoli sententia : quanto enim publico bono principibus piis et justis utamur, nemo ignorat : itaque rogandus est Deus ut tales sint, quales esse oportet, qui reliquis hominibus præsint [6].

Tertio pro piis hominibus.

Exstant exempla sanctorum hominum, quibus monemur ut pro bonis etiam piisque deprecemur. Egent enim et illi precibus aliorum : quod divinitus factum est, ne superbia efferantur, dum intelligunt se inferiorum suffragiis indigere.

[1] 1. Tim. 2. 1. — [2] Col. 4. 3. — [3] 1. Thess. 5. 25. — [4] Act. 12. 5. — [5] Basil. lib. moral. regul. 56, c. 5 ; item homil. 3 in Isaiam. — [6] Vide Tertull. apolog. cap. 30, et ad Scap. cap. 2.

Quarto pro inimicis.

Jussit præterea Dominus precari pro persequentibus et calumniantibus nos[1].

Quinto pro alienis ab Ecclesia.

ud etiam sancti Augustini testimonio celebratum est, hanc esse acceptam consuetudinem ab apostolis, pro iis qui ab Ecclesia sunt alieni, preces et vota faciendi, ut infidelibus donetur fides; ut idolorum cultores ab impietatis errore liberentur; ut Judæi, discussa animarum caligine, lucem veritatis accipiant; ut hæretici redeuntes ad sanitatem, catholicæ doctrinæ præceptis erudiantur; ut schismatici, a qua desciverunt sanctissimæ parentis Ecclesiæ communione, cum ea iterum veræ charitatis nodo juncti copulentur. Quantam autem vim habeant preces pro hujusmodi hominibus factæ ex animo, constat tam multis exemplis omnis hominum generis, quos quotidie ereptos a potestate tenebrarum transfert Deus in regnum filii charitatis suæ, et ex vasis iræ facit vasa misericordiæ; in quo plurimum valere piorum obsecrationem nemo, qui recte sentiat, dubitare potest[2].

Sexto pro mortuis.

Preces autem quæ pro mortuis fiunt, ut ab igne Purgatorii liberentur, ex apostolorum doctrina fluxerunt: qua de re satis dictum est cum de sacrificio missæ loqueremur[3].

Septimo pro peccatoribus.

In iis autem qui peccare dicuntur ad mortem, vix quidquam precibus votisque proficitur. Verumtamen est christianæ charitatis et precari pro illis, et lacrymis contendere an eis possint reddere pacatum Deum.

III. Execrationes sanctorum ut intelligendæ.

Exsecrationes vero sanctorum hominum, quibus in impios utuntur, ex Patrum sententia constat esse vel prædictiones eorum quæ illis eventura sunt, vel adhibitas contra peccatum, ut, salvis hominibus, peccati vis intereat[4].

[1] Matth. 5. 44. — [2] Vide August ep. 10 ad Vital.; Cypr. de orat. Domin.; item Cœlest. papam ep. 1, cap. 11. — [3] Dionys. areop., lib. de Eccl. hierarch., c. 6, 7; Clem. pap. ep. 1, et l. 8 Constit. apost.; Tertull. de coron. milit. et in exhort. ad castit. et in lib. de monog.; Cypr. ep. 66. — [4] Vide Aug. de sermon. Domini in monte, lib. 1 cap. 22, et sermon. 109. de tempor.

IV. Pro quibus agere gratias oporteat.

In altera parte precationis maximas Deo gratias agimus pro divinis ejus immortalibusque beneficiis, quibus et semper affecit et quotidie afficit humanum genus. Maxime autem fungimur hoc munere gratiarum actionis sanctorum omnium causa, quo in officio singulares Deo laudes tribuimus, et eorum victoriæ, et triumphi quem de omnibus in intimis et externis hostibus ejus benignitate reportarunt.

V. Salutatio Angelica inter gratiarum actiones maxima.

Huc pertinet prima illa pars angelicæ salutationis, ea ad precandum utimur: Ave, Maria, gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in mulieribus. Nam Deum summis et habendis laudibus et gratiis agendis celebramus, quod sanctissimam Virginem omni cœlestium donorum munere cumulavit, ipsique Virgini singularem illam gratulamur felicitatem [1].

VI. Isti salutationi cur sit additum: Sancta Maria, etc.

Jure autem sancta Dei Ecclesia huic gratiarum actioni preces etiam et implorationem sanctissimæ Dei matris adjunxit, qua pie atque suppliciter ad eam confugeremus, ut nobis peccatoribus sua intercessione conciliaret Deum, bonaque tum ad hanc tum ad æternam vitam necessaria impetraret. Ergo nos exules filii Evæ, qui hanc lacrymarum vallem incolimus, assidue misericordiæ matrem ac fidelis populi advocatam invocare debemus, ut oret pro nobis peccatoribus, ab eaque hac prece opem et auxilium implorare, cujus et præstantissima merita apud Deum esse et summam voluntatem juvandi humanum genus, nemo nisi impie et nefarie dubitare potest [2].

QUIS ORANDUS SIT.

CAPUT VI.

I. Deus unus et trinus orandus.

Deum autem orandum esse et ejus nomen invocandum, ipsa loquitur naturæ vis insita in hominum mentibus, non solum tradunt divinæ litteræ in quibus licet audire imperantem

[1] Vide Aug. Ench., cap. 100, et 21 de Civit. Dei, cap. 24, et lib. 20 contra Faust., cap. 21. — [2] Vide August. serm. 18 de sanctis; Ambros. in 1 cap. Luc.; Bernard. homil. 3 in Missus est; item, lib. 5, cap. 19; Athan. in evang. de sancta Deipara; August. serm. 2 de Annunt; Nazianz. in orat. de S. Cypr.

Deum : Invoca me in die tribulationis[1] ; sed Dei nomine tres personas intelligi oportet.

II. Secundo Sancti sunt invocandi.

Secundo loco confugimus ad auxilia sanctorum qui in cœlo sunt : quibus etiam preces esse faciendas ita certum est in Ecclesia Dei, ut piis nulla de eo dubitatio possit accidere : quæ res quia separatim suo loco est explicata, eo et parochos et cæteros transmittimus.

III. Aliter Deus, aliter Sancti invocantur.

Sed ut tollatur omnis error imperitorum, operæ pretium erit docere fidelem populum, quid intersit inter hanc invocandi rationem; non enim eodem modo Deum et sanctos imploramus : nam precamur Deum ut ipse vel bona det, vel liberet a malis; a sanctis autem, quia gratiosi sunt apud Deum, petimus ut nostri patrocinium suscipiant, ut nobis adeo impetrent ea quorum indigemus.

IV. Duæ precandi formulæ.

Hinc duas adhibemus precandi formulas, modo differentes : ad Deum enim proprie dicimus, Miserere nobis, Audi nos ; ad sanctum, Ora pro nobis. Quanquam licet etiam alia quadam ratione petere a sanctis ipsis, ut nostri misereantur; sunt enim maxime misericordes. Itaque precari possumus eos, ut conditionis nostræ miseria permoti, sua nos apud Deum gratia ac deprecatione juvent.

V. Hoc nota diligenter.

Quo loco illud maxime cavendum est omnibus, ne quod Dei proprium est cuiquam præterea tribuant, immo vero, cum ad imaginem sancti alicujus quis dominicam orationem pronuntiat, ita tum sentiat se ab illo petere ut secum oret sibique postulet ea quæ dominicæ orationis formula continentur, et sui denique sit interpres et deprecator ad Deum; nam eos hoc fungi officio docuit sanctus Joannes apostolus in Apocalypsi[2].

[1] Psal. 49. 15. — [2] Apoc. 8. 3.

DE PRÆPARATIONE ADHIBENDA.

CAPUT VII.

Nota.

Est in divinis litteris : Ante orationem præpara animam tuam, et noli esse quasi homo, qui tentat Deum[1]. Tentat enim Deum is qui cum bene orat male agit ; et cum loquatur cum Deo, a precibus animus ejus aberrat.

I. Bonæ orationis apparatus.

Quare cum tanti intersit, quo quisque animo Deo preces faciat, tradent parochi vias precationis piis auditoribus.

Primus, humilitas.

Primus igitur gradus ad orationem erit vere humilis ac demissus animus, scelerum quoque recognitio : quibus sceleribus intelligat, qui ad Deum accedit, se non modo dignum non esse qui quidquam impetret a Deo; sed qui ne in ejus quidem conspectum veniat oraturus. Hujus præparationis sæpissime mentionem faciunt divinæ litteræ, quæ et illud loquuntur : Respexit in orationem humilium et non sprevit preces eorum[2]; item : Oratio humiliantis se nubes penetrabit[3]. Sed occurrent pastoribus eruditis loci innumerabiles qui in eam sententiam conveniant; quamobrem plurium non necessaria commemoratione supersedemus. Tantum vero, quæ alias attigimus, ne in hac quidem parte, quia sunt apposita ad hanc rationem, duo illa exempla prætermittemus. Publicanus est ille notissimus, qui longe consistens, oculos humo tollere non audebat[4]; est etiam mulier illa peccatrix, quæ dolore commota, lacrymis pedes Christi Domini perfudit[5]: uterque quantum afferat orationi pondus humilitas christiana declaravit.

Secundus, dolor peccatorum.

Sequitur angor quidam in recordatione delictorum, vel saltem aliquis doloris sensus ob eam causam quod dolere non possimus : quorum utrumque vel certe alterum nisi a pœnitente adhibeatur, venia impetrari non potest.

Tertius, abstinentia a sævis.

Sed quia sunt quædam scelera quæ maxime obstant quomi-

[1] Eccl. 18. 23.—[2] Ps. 101. 18.—[3] Eccl. 35. 21.—[4] Luc. 18. 13.—[5] Id. 7. 37.

nus in precatione Deus postulationi nostræ concedat, ut cædes et illata vis; manus abstinendæ sunt ab hac crudelitate et violentia, de quo facinore sic Isaiæ ore loquitur Deus : Cum extenderitis manus vestras, avertam oculos meos a vobis, et cum multiplicaveritis orationem, non exaudiam; manus enim vestræ sanguine plenæ sunt [1].

Quartus, fugienda ira.

Fugienda est ira ac dissidium quæ magnopere etiam impediunt ne preces audiantur; de quibus est illud Apostoli: Volo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione [2].

Quintus, injuriarum oblivio.

Videndum est præterea ne nos implacabiles cuiquam præbeamus in injuria; nam sic affecti Deum precibus adducere non poterimus ut nobis ignoscat. Cum enim stabitis, inquit ipse, ad orandum, dimittite si quid habetis [3] : et si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra [4].

Sextus, opera misericordiæ.

Cavendum quoque est ne duri simus et inhumani egentibus : nam in ejusmodi homines illud dictum est : Qui obturat aurem suam ad clamorem pauperis, et ipse clamabit, et non exaudietur [5].

Septimus, superbia reprimenda.

Quid dicemus de superbia? quæ quantopere Deum offendat, testis est illa vox : Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam [6].

Octavus, verbum Dei audiendum.

Quid de contemptione divinorum oraculorum? in quam exstat illud Salomonis : Qui declinat aures suas ne audiat legem, oratio ejus erit exsecrabilis [7].

NOTA. Quo tamen loco non excluditur deprecatio factæ injuriæ : non cædis, non iracundiæ, non illiberalitatis in pauperes, non superbiæ, non despicientiæ divinæ orationis; non denique reliquorum scelerum, si ignoscendi venia petatur.

Nonus, fiducia habenda.

Est vero ad hanc quoque præparationem animi fides neces-

[1] Isai. 1. 15. — [2] 1. Tim. 2. 8. — [3] Marc. 11. 25. — [4] Matth. 6. 15. — [5] Prov. 21. 13. — [6] Jac. 4. 6; 1. Petr. 5. 5. — [7] Prov. 28. 9.

saria : quæ si desit, neque de summi Patris omnipotentia, neque de illius misericordia, unde tamen orantis fiducia oritur, habetur cognitio; quemadmodum docuit ipse Christus Dominus : Omnia, inquit, quæcumque petieritis in oratione credentes, accipietis[1]. De hujusmodi fide scribit sanctus Augustinus[2] de verbis Domini : Si fides deficit, oratio periit. Caput igitur est ad rite orandum, quod jam dictum est, ut fide firmi ac fixi simus; quod Apostolus ex contrario ostendit : Quomodo invocabunt in quem non crediderunt[3]? Itaque credamus oportet, ut et orare possimus, et ne nos fides ipsa deficiat, qua salutariter oramus. Fides enim est quæ preces fundit : preces faciunt, ut omni dubitatione sublata, stabilis ac firma sit fides. In hanc sententiam sanctus hortabatur Ignatius[4] eos qui ad Deum adirent oraturi : Noli dubio esse animo in oratione : Beatus est qui non dubitaverit. Quare ad impetrandum quod velimus a Deo maximum pondus affert fides et certa spes impetrandi, quod monet sanctus Jacobus: Postulet in fide nihil hæsitans[5].

II. Unde fiducia excitanda.

Multa sunt, quibus nos confidere oportet in hoc officio precationis.

Primo.

Est ipsa Dei in nos perfecta voluntas ac benignitas, cum jubet nos se patrem appellare, ut ejus nos esse filios intelligamus.

Secundo.

Est prope infinitus numerus eorum qui Deum exoraverunt.

Tertio.

Est summus ille deprecator, qui nobis semper præsto est, Christus Dominus, de quo sic est apud sanctum Joannem : Si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum, et ipse est propitiatio pro peccatis nostris[6]; item Paulus apostolus : Christus Jesus qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis[7]; item ad Timotheum : Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus[8]; tum ad Hebræos : Unde debuit per omnia fratribus assimilari, ut misericors fieret et fidelis pontifex ad Deum[9]. Quare

[1] Matth. 21. 22. — [2] Epist. 10, serm. 36. — [3] Rom. 10. 14. — [4] Ignat. ep. 10 ad Hieron. — [5] Jac. 1. 6. — [6] 1. Joan. 2. 1. — [7] Rom. 8. 34. — [8] 1. Tim. 2. 5. — [9] Hebr. 2. 17.

etsi nos indigni sumus qui impetremus, tamen optimi dignitate interpretis ac deprecatoris Jesu Christi sperare et magnopere confidere debemus, nobis omnia quæ per illum rite petierimus, concessurum Deum.

Quarto.

Denique nostræ auctor est precationis Spiritus sanctus, quo duce preces nostras audire necesse est. Accepimus enim Spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus, Abba, Pater[1], qui quidem Spiritus infirmitatem, qui inscitiam nostram adjuvat in hoc orandi munere, immo vero, inquit, ipse postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.

Quinto.

Quod si qui titubant interdum, nec se satis esse firmos in fide sentiunt, utantur illa voce apostolorum: Domine, adauge nobis fidem[2]; et cæci illius: Adjuva incredulitatem meam[3].

Sexto.

Sed tum maxime et fide, et spe vigentes, omnia a Deo optata consequemur, cum ad ipsius Dei legem ac voluntatem omnem mentem, actionem et orationem nostram conformabimus: Si manseritis enim, inquit, in me, et verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, et fiet vobis[4]: quamquam ad hanc impetrandi ab eo omnia facultatem, in primis necessaria est, ut antea diximus, oblivio injuriarum, et benevolentia ac benefica voluntas in proximo.

QUÆ RATIO IN ORANDO REQUIRITUR.

CAPUT VIII.

I. *Oratio nisi recte fiat, non prodest.*

Maxime autem refert quo modo sacris precibus utamur; nam etsi precatio bonum est salutare, tamen, nisi recte adhibeatur, minime prodest: quod enim petimus sæpe non assequimur, ut sanctus inquit Jacobus[5], ob eam causam, quia male petimus. Ergo docebunt parochi fidelem populum, quæ sit optima ratio bene petendi, et privatim ac publice orandi, quæ præcepta christianæ orationis tradita sunt ex Christi Domini disciplina.

[1] Rom. 8. 15. — [2] Luc. 17. 5. — [3] Marc. 9. 24. — [4] Joan. 15. 7. — [5] Jac. 4. 3.

II. Orandum est in spiritu et veritate.

Est igitur orandum in spiritu et veritate [1]; nam cœlestis Pater tales quærit qui adorent eum in spiritu et veritate [2].

III. Quis orat in spiritu et veritate.

Orat autem eo modo, qui intimum ac flagrans animi studium adhibet, a qua spirituali precandi ratione vocalem non excludimus : verumtamen principatum jure tribuendum ducimus illi, qui a vehementi animo proficiscitur, obsecrationi, quam Deus, cui patent occultæ hominum cogitationes, audit, etiamsi non ore proferatur.

Exemplum

Audivit Annæ ejus [3], quæ fuit mater Samuelis, intimas preces, de qua illud legimus, flentem orasse et tantum labia moventem.

Aliud.

Oravit hoc modo David : inquit enim : Tibi dixit cor meum, exquisivit te facies mea [4]. Hujusmodi exempla in divinis libris passim legentibus occurrunt.

IV. Oratio vocalis, utilis et necessaria.

Habet autem vocalis oratio propriam utilitatem et necessitatem : nam incendit animi studium et religionem orationis inflammat; quod ad Probam scripsit sanctus Augustinus hoc modo, *cap.* 8, 9, 10. Nonnunquam verbis et aliis signis ad augendum desiderium sanctum, nos ipsi acrius excitamus. Cogimur interdum vehementi animi cupiditate et pietate, verbis efferre sententiam ; nam exultante animo lætitia, par etiam est linguam exultare ; et vere decet nos cumulatum illud sacrificium facere et animæ et corporis : quem apostolorum orandi morem fuisse, ex Actis et ex Apostolo, multis locis, cognoscimus.

V. Oratio privata et publica.

Sed quoniam duplex precandi ratio est, privata et publica, privatæ orationis pronuntiatione utimur, ut intimum studium et pietatem adjuvet; in publica, quæ ad incitandam fidelis populi religionem instituta est, certis statisque temporibus linguæ officio supersederi nullo modo potest.

[1] Joann. 4. 23. — [2] De hac ratione orandi in spiritu et veritate, vide Cyrill. Alex. per 17 lib. integr.; item D. Thom. 2. 2, q. 83, art. 12. — [3] 1. Reg. 1. 16 — [4] Ps. 26. 8.

VI. Orare spiritu proprium Christianorum.

Hanc vero spiritu orandi consuetudinem, proprium christianorum hominum, infideles minime colunt, de quibus ita licet Christum Dominum loquentem audire[1] : Orantes nolite multum loqui, sicut ethnici faciunt; putant enim quod in multiloquio suo exaudiantur : nolite ergo assimilari eis; scit enim Pater vester quid opus sit vobis, antequam petatis eum.

VII. Quid per loquacitatem in oratione prohibeatur.

Cum autem prohibeat loquacitatem, longas tamen preces, quæ a vehementi ac diuturno animi studio proficiscantur, tantum abest ut rejiciat, ut etiam suo exemplo nos ad eam rationem cohortetur; qui non modo noctes in precatione consumpsit[2], sed ter eumdem sermonem repetit[3]. Tantum igitur statuendum est inani verborum sono minime exorari Deum[4].

VIII. Hypocritarum preces rejicit Deus.

Nec vero ex animo orant hypocritæ, a quorum consuetudine nos deterret Christus Dominus in hanc sententiam : Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus : Amen, dico vobis, receperunt mercedem suam.

IX. Quid sit intra cubiculum orare.

Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, et, clauso ostio, ora Patrem tuum in abscondito, et Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Cubiculum quod hoc loco dicitur, ad cor hominis referri potest, quod non satis est ingredi, sed præterea occludi oportet, ne quid irrumpat vel influat in animas extrinsecus, quo precationis integritas violari possit; tum enim cœlestis Pater qui omnium mentes et occultas cogitationes maxime perspicit, orantis postulationi concedit.

X. Orandum est assidue.

Requirit præterea oratio assiduitatem, quæ quantam vim habeat, judicis illius exemplo, Dei Filius ostendit, qui cum nec timeret Deum, nec hominem revereretur[5], victus assiduitate ac diligentia viduæ, ejus postulationi concessit; itaque assidue Deo preces faciendæ sunt.

Nota. Nec imitandi illi qui semel aut iterum orantes, nisi quod petunt impetrarint, in oratione defatigantur; nulla enim

[1] Matth. 6. 7. — [2] Luc. 6. 12. — [3] Matth. 26. 44. — [4] Vide August. epistol. 121 ad Probam, cap. 9 — [5] Luc. 18. 2.

hujus officii lassitudo esse debet, quod nos Christi Domini et apostoli docet auctoritas : quod si interdum voluntas in eo defecerit, precibus a Deo petamus perseverandi vim.

XI. Orandus est Pater cœlestis per Christum.

Vult etiam Dei Filius orationem nostram ad Patrem suo nomine pervenire : quæ ejus merito et gratia deprecatoris id pondus assequitur, ut a cœlesti Patre audiatur; est enim ejus illa vox apud sanctum Joannem : Amen, amen dico *vobis*, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit *vobis*; *usque* modo non petistis quidquam in nomine meo : petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum [1]; et iterum : Quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam [2].

XII. Ferventer orandum.

Imitemur ardens sanctorum hominum studium quod in orando adhibebant. Gratiarum autem actionem cum precatione jungamus, apostolorum exemplo, qui hanc consuetudinem perpetuo servaverunt, quemadmodum apud Apostolum licet videre [3].

XIII. Ut oratio sit efficax ei adde jejunium.

Jejunium vero et eleemosynam ad orationem adhibeamus. Jejunium quidem certe maxime est cum oratione sociatum : nam qui cibo et potu sunt onusti, horum mens oppressa est sic, ut neque Deum intueri, neque quid sibi velit *oratio* cogitare possint [4].

XIV. Eleemosyna orationi adjungenda.

Sequitur eleemosyna, quæ magnam et ipsa cum oratione societatem habet : Quis enim, cui facultas sit benigne faciendi ei qui aliena misericordia vivat, nec opituletur proximo et fratri suo, se charitate præditum dicere audeat ? aut quo ore is qui expers sit charitatis, Dei auxilium implorabit; nisi cum peccati veniam precatur, simul et a Deo suppliciter postulat charitatem.

XV. Tria adversus peccatum remedia.

Quare divinitus factum est ut saluti hominum triplici hoc remedio subveniretur : cum enim peccando vel offendamus

[1] Joan. 16. 23. — [2] Idem, 14. 14. — [3] Ephes. 1. 16, etc. — [4] Vide hac de re Aug. in ps. 42 in fine, et lib. de perfecta justit. resp. 17; item S. Leon. sermon. 1 de jejunio septimi mensis; Petr. Chrysol. sermon. 43; Bernard. in sent. sententia 11.

Deum, vel proximos violemus, vel nos ipsos lædamus, sacris precibus placatum reddimus Deum, eleemosyna redimimus hominum offensiones, jejunio proprias vitæ sordes eluimus: et quamquam singula prosint ad omnium scelerum genera, tamen proprie singulis iis peccatis quæ dicimus, apposita et accommodata sunt.

DE ORATIONIS DOMINICÆ PROŒMIO.

PATER NOSTER QUI ES IN CŒLIS.

CAPUT IX.

Cum hæc formula christianæ precationis a Jesu Christo tradita, eam habeat vim, ut, antequam ad preces postulationesque veniamus, certis verbis loco proœmii nobis utendum sit, quibus pie ad Deum accedentes, fidentius etiam id facere possimus, parochi officium est, illa distincte, dilucideque declarare, ut alacrior pius populus ad preces adeat, seque cum Patre Deo acturum intelligat[1].

NOTA. Proœmium autem, si spectes verba, brevissimum est: si res æstimes, gravissimum, mysteriorumque plenissimum.

I. Deus cur appelletur Pater.

Ac prima quidem vox qua Dei jussu et institutione utimur in hac precatione, est Pater.

Prima ratio.

Nam etsi Salvator noster divinam hanc orationem prætexere potuit aliquo verbo, quod plus majestatis haberet, exempli causa Creatoris aut Domini: tamen hæc omisit quæ timorem simul nobis afferre possent.

Secunda.

Illud autem adhibuit quod orantibus et aliquid a Deo petentibus morem fiduciamque conciliat; quid enim jucundius est patris nomine, quod indulgentiam sonat et charitatem[2]?

[1] Orationem Dominicam explicant Tertull. in lib. de orat.; Cypr. in lib. de orat. Domin.; Cyril. Hierosolym. catech. 5 Mystag.; Chrysost. homil. de orat. Dominica; Hieronym. Theoph. Euthim. in cap. 6 Marc.; Ambros. lib. 4 de sacrament., cap. 4; Aug. ep. 121 ad Prob.; item de serm. Dom. in mont. lib. 2, cap. 5, 6, 7, 8, 9; et homil. 42; item de bono perseverantiæ, cap. 2 et seqq., et sermon. 126, 135 et 182 de tempor.; item Cassian. coll. 7, cap. 18, 19, 20, 21; D. Thom. in opusc. et 2. 2, q. 83, art. 9. — [2] Vide S. Leon. serm. 6 de nat. Domini; D. Thom. 1 p., q. 33, art. 1

II. Patris nomen cur Deo conveniat.

Quibus autem rationibus patris nomen Deo conveniat, suppeditabit facultas docendi fidelem populum ex locis creationis, gubernationis ac redemptionis.

Prima ratio.

Nam cum Deus hominem creaverit ad imaginem suam, nec illam cæteris animantibus impertiverit, ex hoc singulari munere quo hominem ornavit, jure omnium hominum nec fidelium modo, sed etiam infidelium, Pater in divinis Scripturis appellatur.

Secunda ratio.

A gubernatione vero sumere poterit argumentum, quod prospiciendo et consulendo utilitati hominum, præcipuo quodam curæ et providentiæ modo nobis præstat paternam charitatem.

III. De ministris divinæ gubernationis.

Sed ut in hujus explicatione argumenti paternam Dei de hominibus curam melius agnoscat, de custodia angelorum in quorum tutela sunt homines, aliquid dicendum videtur.

IV. Angelus custos cuilibet datur a Deo.

Est enim Dei providentia datum hoc negotium angelis, ut custodiant humanum genus singulisque hominibus præsto sint, ne gravius aliquod detrimentum accipiant. Nam ut parentes, si infesta et periculosa via filiis iter faciendum sit, custodes adhibent et periculorum adjutores : sic cœlestis parens in hoc itinere quo ad cœlestem patriam contendimus, singulis nobis præposuit angelos quorum ope ac diligentia tecti, furtim paratos ab hostibus laqueos vitaremus et factos in nos horribiles impetus repelleremus, iisque ducibus rectum iter teneremus, ne objectus aliquis error a fallaci adversario, nos de via posset deducere quæ ducit in cœlum.

V. Custodiæ Angelorum utilitas.

Quam vero habeat utilitatem hæc de hominibus Dei cura ac providentia singularis cujus munus et administratio mandata est angelis, quorum inter Deum et homines media est et interjecta natura, patet exemplis quorum copiam suppeditant divinæ litteræ, quæ testantur sæpe Dei benignitate factum esse, ut inspectantibus hominibus, angeli mirabiles res efficerent : quibus moneremur innumerabilia ejus generis quæ

sub oculos non caderent, a custodibus nostræ salutis angelis effici utiliter ac salutariter.

VI. Beneficia Raphaelis erga Tobiam.

Raphael angelus, Tobiæ comes[1], et dux itineris divinitus adjunctus, illum duxit et reduxit incolumem[2].

Cui et adjumento fuit ne ab immani pisce devoraretur[3], et quanta esset in ejus piscis jecore, felle et corde vis, demonstravit.

Ille dæmonium expulit, ejusque impedita et colligata potestate, ne Tobiæ noceret, effecit.

Ille verum et legitimum matrimonii jus et usum adolescentem edocuit.

Ille Tobiæ patri oculis capto lumina restituit[4].

VII. Beneficia Angeli custodis erga D. Petrum

Angelus item ille, principis apostolorum liberator, uberem præbebit materiam ad erudiendum pium gregem de admirabili fructu curæ custodiæque angelorum, cum demonstrabunt parochi angelum carceris tenebras illustrantem, et Petrum tacto ejus latere e somno excitantem, solventem catenas, dirumpentem vincula, monentem ut surgeret, seque sumptis caligis et reliquo vestitu sequeretur[5]: cum docebunt ab eodem angelo Petrum per custodias libere eductum e carcere et aperta denique janua in tuto collocatum.

VIII. Hæc exempla referre quam utile

Hujus generis exemplorum, quemadmodum diximus, referta est sanctarum litterarum historia, quibus intelligimus quanta sit vis beneficiorum quæ confert in homines Deus, angelis interpretibus et internuntiis, nec solum certa aliqua et privata de re missis, sed a primo ortu, nostræ curæ præpositis, et in singulorum hominum salutis præsidio collocatis.

IX. Doctrinæ de custodia Angelorum utilitas.

Hanc doctrinæ diligentiam illa utilitas consequetur, ut audientium mentes erigantur, et ad agnoscendam et venerandam Dei paternam de se curam ac providentiam excitentur[6].

X. Divitiæ benignitatis Dei in nos quantæ.

Commendabit autem hoc loco parochus, in primisque præ-

[1] Tob. 5. 6. — [2] Ibid. 12. — [3] Ibid. 6. — [4] Ibid. 12. — [5] Act. 12. — [6] Si de angelorum creatione et excellentia vis agere, redi ad primum symboli articulum pag. 20 et seqq.

dicabit divitias benignitatis Dei erga genus humanum, quem cum a primo parente nostri generis et peccati usque ad hanc diem offenderimus flagitiis ac sceleribus innumerabilibus, retinet tamen in nos charitatem, neque præcipuam illam de nobis curam deponit.

XI. Dicere Deum oblivisci hominum grande malum.

Quem si quis existimat hominum oblivisci, amens est et in Deum jacit indignissimam contumeliam. Irascitur Israeli Deus propter ejus gentis blasphemiam, quæ se arbitrabatur *cœlesti* ope desertam esse. Est enim in Exodo : Tentaverunt Dominum dicentes : est ne Deus in nobis, an non[1] ? et apud Ezechielem, succenset eidem populo Deus, quod dixerat : Non videt Dominus nos, dereliquit Dominus nos, dereliquit Dominus terram[2]. Ergo fideles his auctoritatibus a nefaria illa opinione deterrendi sunt, fieri posse ut Deum capiat hominum oblivio.

Nota. In quam sententiam audire licet conquerentem de Deo apud Isaiam israeliticum populum, contraque Deum stultam ejus querimoniam benigna similitudine refellentem ; est enim ibi, dixit Sion : Dereliquit me Dominus et Dominus oblitus est mei ; cui Deus : numquid oblivisci potest mulier infantem suum, ut non misereatur filio uteri sui? etsi illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui. Ecce in manibus meis descripsi te[3].

XII. Deus nunquam hominum oblivisci probatur.

Quibus locis quanquam id liquido confirmatur, tamen ut penitus fideli populo persuadeatur nullum posse tempus accidere, quo deponat Deus hominum memoriam, quo eis non tribuat paternæ charitatis officia, parochi rem clarissimo primorum hominum exemplo comprobabunt, quos post neglectum violatumque Dei jussum, cum acerbius accusatos et horribili illa sententia condemnatos audis : Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ ; spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ[4] : cum vides e paradiso expulsos[5], et, ut omnis reditus spes adimeretur, cum in aditu paradisi collocatum legis cherubim flammeum, tenentem igneum et versatilem gladium, cum ab ulciscente suam injuriam Deo illos intimis et externis molestiis conflictatos intelligis.

[1] Exod. 17. 7. — [2] Ezech. 8. 12 — [3] Isai. 49. 14. — [4] Gen. 3. 17. — [5] Gen. 3. 23, 24.

Attende.

Annon actum de homine putes? aut non credas non modo divino illum auxilio nudatum, sed etiam cuivis injuriæ propositum? Verumtamen in tantis divinæ iræ et ultionis indiciis oborta est lux quædam Dei in eos charitatis: Fecit enim, inquit Dominus Deus, Adæ et uxori ejus tunicas pelliceas et induit eos[1]: quod maximum fuit argumentum, hominibus nullo unquam tempore defuturum Deum.

XIII. Nulla hominum injuria Dei amor exhauritur.

Hujus etiam sententiæ vim, non exhauriri Dei amorem ulla hominum injuria, David expressit illis verbis: Numquid continebit Deus in ira sua misericordias suas[2]? Hanc Habacuc Deum affatus exposuit dum inquit: Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis[3]. Hanc sic Michæas aperuit: Quis, Deus, similis tui? qui aufers iniquitatem et transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ: non immittet ultra furorem suum, quoniam volens misericordiam est[4].

XIV. Deus subvenit in extremis.

Omnino res ita se habet, cum maxime perditos nos et Dei præsidio spoliatos arbitramur, tum maxime pro immensa sua bonitate nos quærit et curat Deus; sustinet enim in ira gladium justitiæ, nec cessat effundere inexhaustos misericordiæ thesauros.

XV. Quam recte Deus vocetur Pater iterum ostenditur.

Magnam igitur vim habent ad declarandam præcipuam Dei rationem in amando tuendoque hominum genere, creatio et gubernatio. Sed tamen illud opus redimendi hominem sic eminet inter duo superiora, ut beneficentissimus Deus parensque noster summam in nos benignitatem tertio hoc beneficio cumulatam illustrarit.

XVI. Cur filii Dei nominemur et simus.

Quare tradet spiritualibus filiis parochus et assidue eorum auribus inculcabit hanc præstantissimam Dei erga nos charitatem, ut intelligant se, quia redempti sint, admirabilem in modum Dei filios evasisse; dedit enim, inquit Joannes, eis potestatem filios Dei fieri, et ex Deo nati sunt[5].

Nota. Quam ob causam baptismus, quod primum redemptionis pignus et monumentum habemus, sacramentum rege-

[1] Genes. 3. 21. — [2] Ps 76. 10. — [3] Habac. 3. 2. — [4] Mich. 7. — [5] Joan. 1 12.

nerationis dicitur; inde enim nascimur Dei filii. Nam, inquit ipse Dominus : Quod natum est ex spiritu, spiritus est; et oportet vos nasci denuo[1]. Item Petrus apostolus : Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei vivi[2].

XVII. Beneficia redemptionis quanta.

Hujus pondere redemptionis et Spiritum sanctum accepimus et Dei gratia dignati sumus. Quo munere Dei filii adoptamur, quemadmodum ad Romanos scripsit apostolus Paulus: Non accepistis spiritum servitutis iterum in timore, *sed* accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater[3]. Cujus vim et efficaciam adoptionis explanat sanctus Joannes ad hunc modum : Videte qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus[4].

XVIII. Deo ut patri quid debemus.

His expositis admonendus est fidelis populus, quid ipse vicissim debeat amantissimo patri Deo, ut intelligat quem amorem ac pietatem, quam obedientiam ac venerationem creatori, gubernatori ac redemptori præstare, qua spe ac fiducia illum invocare oporteat.

XIX. Gravis error extirpandus.

Sed ad erudiendam inscitiam dirigendamque sententiæ perversitatem eorum, si qui tantummodo secundas res et prosperum vitæ cursum argumento esse existimant, Deum conservare nobis amorem suum, rebus autem adversis et calamitatibus, cum a Deo exercemur, id esse signum hostilis in nos animi ac prorsus abalienatæ a nobis divinæ voluntatis.

XX. Deus cum castigat, amat.

Demonstrandum erit, cum tangit nos manus Domini, minime id hostiliter facere Dominum, verum percutiendo sanare et plagam a Deo venientem esse medicinam; castigat enim peccantes, ut ea disciplina meliores faciat et præsenti animadversione redimat ab exitio sempiterno[5]. Nam visitat quidem in virga iniquitates nostras, et in verberibus peccata nostra, misericordiam autem suam non aufert a nobis[6].

XXI. Dum castigat Deus, quid agendum.

Quare monendi sunt fideles ut in ejusmodi castigatione paternam Dei charitatem agnoscant, et illud patientissimi Job

[1] Joan. 3. 6. — [2] 1. Petr. 1. 23 — [3] Rom. 8. 15. — [4] 1. Joan. 3. 1. — [5] Job. 19. 21. — [6] Ps. 88. 34.

in memoria et in ore habeant : Ipse vulnerat et medetur[1] : percutit et manus ejus sanabunt, ut illud usurpent quod sub persona Israelitici populi scripsit Jeremias : Castigasti me, et eruditus sum quasi juvenculus indomitus : converte me, et convertar, quia tu Dominus Deus meus[2]. Ut Tobiæ exemplum sibi proponant, qui cum in illa plaga cæcitatis paternam Dei manum cædentem sensisset, exclamavit : Benedico te, Domine Deus Israel! quia tu castigasti me et tu salvasti me[3].

XXII. In afflictionibus non murmurandum.

In quo maxime cavendum est fidelibus, ne etiamsi quovis incommodo affecti, quavis calamitate afflicti sint, Deum id ignorare existiment; ait enim ipse : Capillus de capite vestro non peribit[4] : immo vero se ipsi illo divini oraculi solatio consolentur quod in Apocalypsi dictum est : Ego quos amo arguo et castigo[5]; conquiescant in Apostoli cohortatione ad Hebræos : Fili mi ! noli negligere disciplinam Domini, neque fatigeris dum ab eo argueris; quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium quem recipit : quod si extra disciplinam estis, adulterini estis et non filii : patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos ; non multo magis obtemperabimus patri spirituum, et vivemus[6] ?

XXIII. A singulis cur Deus vocetur NOSTER.

Cum patrem invocamus singuli et nostrum appellamus, docemur ex dono ac jure divinæ adoptionis consequi necessario, ut fratres sint fideles omnes et inter se fraterne amare debeant : omnes enim, inquit, vos fratres estis, unus est enim Pater vester qui in cœlis est[7]. Quare etiam in epistolis fideles omnes Apostoli fratres appellant.

XXIV. Undenam simus fratres invicem et Christi.

Ex quo item conficitur illa consecutio necessaria, ut eadem adoptione Dei non solum inter se fideles universi fraterna necessitudine conjungantur; sed quia homo est unigenitus Dei Filius, fratres etiam ejus et nominentur, et sint : nam in epistola ad Hebræos cum de Filio Dei loqueretur, scripsit Apostolus : Non confunditur fratres eos vocare[8], dicens : Nuntiabo nomen tuum fratribus meis[9] : quod tanto ante Da-

[1] Job. 5. 18. — [2] Jer. 31. 18. — [3] Tob. 11. 17. — [4] Luc. 21. 18. — [5] Apoc. 3. 19. — [6] Hebr. 12. 5. — [7] Matth. 23. 8. — [8] Hebr. 2. 11. — [9] Ps. 21. 23.

vid de Christo Domino prædixerat. Ipse vero etiam Christus sic apud evangelistam loquitur ad mulieres : Ite, nuntiate fratribus meis ut eant in Galilæam, ibi me videbunt [1].

XXV. Etiam in cœlo Christus est frater noster.

Quod tum ab eo dictum esse constat, cum jam excitatus a mortuis immortalitatem esset consecutus, ne quis existimet fraternam hanc cognationem ejus resurrectione et in cœlum ascensu dissolutam esse. Tantum enim abest ut hanc conjunctionem et charitatem Christi resurrectio diremerit, ut ex illa majestatis et gloriæ sede, tum, cum de omnibus omnis memoriæ hominibus judicabit, fidelium minimos ab eo fratrum nomine appellandos acceperimus [2].

XXVI. Cohæredes sumus Christi.

Qui autem fieri potest ut Christi fratres non simus, cujus cohæredes dicimur [3] ? Est enim primogenitus ipse, constitutus hæres universorum, nos vero secundo loco geniti [4], cohæredes ejus, pro modo cœlestium donorum, pro ratione charitatis qua præbuerimus nos ministros et coadjutores Spiritus sancti.

Notæ præmonitionis.

Quo auctore ad virtutem salutaresque actiones impellimur, et incendimur, ut ejus freti gratia in certamen salutis fortiter descendamus, quo sapienter constanterque confecto, decursoque hujus vitæ spatio, justum coronæ præmium capiamus a cœlesti parente, omnibus qui eumdem cursum tenuerint constitutum. Non enim, ut ait Apostolus, injustus est Deus ut obliviscatur operis nostri et dilectionis [5].

XXVII. Ex animo Deus vocandus est noster. Cur?

Quam vero hanc ex animo vocem noster proferre debeamus, sancti Chrysostomi sententia declaratur, qui Deum inquit libenter christianum audire, non solum pro se, sed pro altero deprecantem : quod pro se orare naturæ est, pro altero gratiæ ; pro se necessitas cogit, pro altero fraterna charitas hortatur : quibus illa subjunxit.

Nota. Jucundior est Deo quam charitas fraterna commendat, quam ea quæ necessitate pronuntiatur [6].

XXVIII. Admonitio magni momenti.

In hac tanta materia salutaris orationis, monere et hortari

[1] Matth. 28. 10. — [2] Id. 25. 40. — [3] Rom. 8. 17. — [4] Hebr. 1. 2. — [5] Hebr. 6. 10. — [6] Chrys. hom. 14 operis imperf. in Matth.

debet parochus omnes omnis ætatis, generis, ordinis, ut communis hujus fraternæ necessitudinis memores, comiter et fraterne se gerant, neque se aliis alii præferant insolentius.

Nota. Nam etsi in Ecclesia Dei diversi sunt officiorum gradus; tamen illa varietas graduum et munerum fraternæ necessitudinis conjunctionem minime tollit.

Similitudo.

Quemadmodum in hominis corpore varius usus et diversa functio membrorum nihil agit, quamobrem hæc vel illa corporis pars membri munus et nomen amittat.

XXIX. Æqualitas inter Christianos.

Propone tibi eum qui regia sit potestate : an is igitur, si fidelis est, frater non est omnium qui christianæ fidei communione continentur? Maxime, quid ita? quia non est Deus alius is ex quo divites et reges nati sunt, ab eo a quo pauperes et qui in regnum potestate sunt, exstiterunt; sed unus Deus, et parens, et Dominus omnium.

XXX. Christianorum par nobilitas.

Itaque una spiritualis ortus omnium nobilitas, una dignitas, unus splendor generis, cum omnes ex eodem fidei sacramento nati simus filii Dei, et ejusdem hæreditatis cohæredes. Nec vero alium Christum Deum habent copiosi et potentes homines, alium tenuiores et infimi; non aliis sacramentis sunt initiati, nec aliam hæreditatem regni cœlestis expectant. Fratres sumus omnes, et, ut inquit Apostolus ad Ephesios, membra sumus corporis Christi, de carne ejus et de ossibus ejus[1]. Quod idem in epistola ad Galatas significat Apostolus : Omnes filii Dei estis per fidem in Christo Jesu; quicumque enim in Christo baptizati estis, Christum induistis : non est Judæus, neque Græcus; non est servus, neque liber; non est masculus, neque femina : omnes enim vos unum estis in Christo Jesu[2].

XXXI. Hæc doctrina Christianis sæpius inculcanda.

Hæc autem accurate versanda res est pastoribus animarum, et scienter illis in hac sententia commemorandum; est enim accommodatus locus nonminus ad confirmandos et excitandos inopes et abjectos homines, quam ad coercendam deprimendamque arrogantiam locupletum atque potentium. Cui

[1] Ephes. 5. 30. — [2] Gal. 3. 26.

hominum incommodo uti mederetur, urgebat Apostolus fraternam hanc charitatem et inculcabat fidelium auribus.

XXXII. Quo affectu recitari debeat

PATER NOSTER.

Cum igitur has Deo preces facturus es, christiane, memineris te tanquam filium ad Patrem Deum accedere : itaque cum precationem ordiris, et illud, Pater noster, pronuntias, cogita quem in locum te summa Dei benignitas extulerit, qui non ut servum ad dominum adire invitum ac timidum, *sed* ut ad patrem filium voluntarium securumque confugere jusserit.

XXXIII. Quanta pietate sit orandum.

Qua in memoria et cogitatione, quo vicissim studio et pietate tibi orandum sit considera : danda enim est tibi opera, te ut talem præbeas, qualem esse decet Dei filium, id est, ut oratio et actiones tuæ non indignæ sint divino genere quo te dignari voluit beneficentissimus Deus. Ad hanc officii rationem nos Apostolus cohortatur, cum ait : Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi [1] ; ut vere de nobis dici possit, quod ipse Apostolus scripsit ad Thessalonicenses : Omnes vos filii lucis estis et filii diei [2].

XXXIV. Quomodo sit Deus ubique.

QUI ES IN CŒLIS.

Constat inter omnes qui recte de Deo sentiunt, ubique locorum et gentium esse Deum, quod non ita intelligendum est, quasi ipse distributus in partes, una parte locum unum, alia alium occupet ac tueatur; nam Deus spiritus est, omnis expers divisionis. Quis enim audeat Deum tanquam in vestigio positum, loci alicujus finibus circumscribere, cum ipse de se dicat : Numquid non cœlum et terram ego impleo [3]?

XXXV. Deus est ubique totus.

Quod rursum sic accipiendum est, Deum cœlum ac terram, quæque cœlo ac terra comprehensa sunt, vi sua ac virtute complecti, non autem ipsum ullo loco contineri ; adest enim rebus omnibus Deus, vel creans ipsas, vel conservans creatas, nulla regione, nullis finibus vel circumscriptus, vel ita definitus, quominus et naturam et potestatem suam præsens ubique constituat. Quod beatus David expressit illis verbis [4] : Si ascendero in cœlum, tu illic es [5].

[1] Ephes. 5. 1. — [2] 1. Thess. 5. 5. — [3] Jerem. 23. 24. — [4] Ps. 138. 8. — [5] Aug lib 1 Confess., cap. 3; D. Thom. 1. p., q. 8, art. 2.

XXXVI. Cur Deus in cœlo esse dicatur.

Verum etsi præsens adsit Deus in locis et rebus omnibus[4], nullis, ut diximus terminis definitus, tamen in divinis Scripturis sæpe dicitur habere domicilium suum in cœlo.

Prima ratio.

Quod ideo factum videmus, quod cœli, quos suspicimus, sunt nobilissima mundi pars, iidemque manent incorrupti, præstantes vi, magnitudine ac pulchritudine cæteris corporibus, certisque ac stabilibus motibus præditi.

Secunda ratio.

Ergo ut excitaret hominum animos Deus ad contemplandum infinitam suam potestatem ac majestatem, quæ maxime elucet in opere cœlorum, se in divinis Scripturis habitare testatur in cœlis; sæpe etiam, quod res est, declarat nullam esse mundi partem quæ non præsenti Dei natura et potestate comprehensa sit.

Tertia ratio.

Quanquam in hac cogitatione fideles non solum communis omnium parentis imaginem sibi proponent, sed etiam in cœlo regnantis Dei, ut oraturi meminerint mentem animumque esse referendum ad cœlum, quantumque spei ac fiduciæ affert eis patris nomen, tantum Christianæ humilitatis ac pietatis adjungat præstans illa natura ac divina majestas Patris nostri qui est in cœlis.

Quarta ratio.

Quæ verba præfiniunt etiam orantibus quid petendum sit : omnis enim postulatio nostra, quæ ad hujus vitæ usum ac necessitatem pertineat, nisi cum cœlestibus sit conjuncta bonis, et ad illum finem dirigatur, inanis est et indigna Christiano.

Nota. Quare monebunt pios auditores parochi de hac ratione precationis, et admonitionem illa Apostoli auctoritate comprobabunt : Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram[1].

[1] Colos. 3. 1.

DE PRIMA PETITIONE.

SANCTIFICETUR NOMEN TUUM.

CAPUT X.

I. Quandonam recte ordinetur oratio.

Quid a Deo petendum, quove ordine id agendum sit, magister ipse ac Dominus omnium docuit et imperavit. Nam cum studii et desiderii nostri nuntia sit et interpres oratio, tum recte et ratione petimus, cum postulationum ordo sequitur ordinem rerum expetendarum.

II. Ordo charitatis.

Monet autem nos vera charitas, totum ut animum ac studium conferamus in Deum qui, quoniam solus est in seipso summum bonum, jure est præcipuo quodam ac singulari amore diligendus.

III. Verus amor Dei quis?

Nec vero ex animo et unice potest amari Deus, nisi rebus ac naturis omnibus ejus honor et gloria præponatur. Bona enim et nostra et aliena, et omnino omnia quæcumque boni vocabulo nominantur, ab illo profecta summo ipsi bono cedunt.

IV. Hæc petitio quare prima.

Quare ut ordine procederet oratio, Salvator petitionem hanc de summo bono principem et caput constituit petitionum reliquarum.

Prior ratio.

Docens nos priusquam ea quæ nobis aut proximo cuique opus sint postulemus, quæ propria sint Dei gloriæ petere debere, ipsique Deo studium et desiderium ejus rei nostrum exponere.

Altera ratio.

Quo facto manebimus in officio charitatis qua docemur et plus Deum, quam nos ipsos diligere, et primum petere quæ Deo cupiamus, deinde quæ nobis optemus.

V. In hac petitione quid cupiatur.

Et quoniam desiderium et petitio sunt earum rerum quibus caremus, nec vero Deo, id est, ejus naturæ fieri accessio

potest, aut augeri ulla re divina substantia quæ inexplicabilem in modum est omni perfectione cumulata; intelligendum est extra hæc esse, quæ a Deo, ipsi Deo petimus et ad externam ejus gloriam pertinere.

Nota hæc tria.

Cupimus enim et petimus ut Dei nomen notius sit Gentibus, ut ejus regnum amplificetur, ut plures quotidie obediant divino numini, quæ tria, nomen, regnum, obedientia non in illo ipso sunt intimo Dei bono, sed assumuntur extrinsecus. Verum ut hæc petitiones quam vim habeant et quid valeant planius intelligatur, pastoris erunt partes monere fidelem populum, verba illa, sicut in cœlo et in terra, ad singulas referri posse primarum trium postulationum: ut sanctificetur nomen tuum sicut in cœlo et in terra; item, adveniat regnum tuum sicut in cœlo et in terra; similiter, fiat voluntas tua sicut in cœlo et in terra.

VI. Primo in hac petitione quid petatur.

Cum autem petimus ut sanctificetur nomen Dei, id sentimus ut augeatur sanctitas et gloria divini nominis. Quo loco parochus animadvertet ac docebit pios auditores non id dicere Salvatorem, ut eodem modo sanctificetur in terra, quo et in cœlo, id est, ut amplitudine terrestris sanctificatio cœlestem exæquet; hoc enim fieri nullo pacto potest, sed ut ex charitate, ex intimo animi studio id agatur.

VII. Sanctificare Dei nomen quid sit.

Etsi verissimum illud est, sicuti est, divinum nomen per se sanctificatione non egere, cum sanctum et terribile sit, quemadmodum ipse Deus suapte natura sanctus est, neque ei ulla sanctitas qua ab omni æternitate præditus non fuerit, possit accedere[1]; tamen quod in terris longe minori honore afficitur quam par est, nonnunquam etiam maledictis et nefariis vocibus violatur; propterea cupimus ac petimus ut laudibus, honore, gloria celebretur ad exemplum laudum, honoris et gloriæ quæ illi in cœlo tribuuntur, id est, ut sic honor et cultus in mente, in animo, in ore versetur, ut omni veneratione et intima, et externa prosequamur, omnique celebritate excelsum, purum et gloriosum Deum ad imitationem supernorum ac cœlestium civium complectamur.

[1] Psal. 110. 10.

Similitudo.

Ut enim cœlites summa consensione, gloria et prædicatione efferunt Deum, sic precamur, ut idem contingat orbi terrarum, et omnes gentes Deum cognoscant, colant et venerentur, ut nulli plane mortales reperiantur, qui non et suscipiant christianam religionem et se totos Deo dicantes, credant ex eo omnem sanctitatis fontem existere, neque quidquam esse purum aut sanctum, quod non a sanctitate divini nominis oriatur.

Nota. Testatur enim Apostolus, mundatam esse Ecclesiam in lavacro aquæ in verbo vitæ : significat autem verbum vitæ, nomen Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in quo baptizamur et sanctificamur[1].

VIII. Quid secundo.

Itaque quoniam nulla cujusquam expiatio, nulla munditia et integritas esse potest, super quo non sit invocatum divinum nomen, cupimus et petimus a Deo ut omne hominum genus, relictis impuræ infidelitatis tenebris, ac radiis divini luminis illustratum, hujus vim nominis agnoscat ; sic, ut in eo veram quærat sanctitatem, et in nomine sanctæ et individuæ Trinitatis baptismi sacramentum suscipiens, ipsius Dei dextera perfectam vim sanctitatis consequatur.

IX. Quid tertio.

Pertinet vero optatum et postulatio nostra non minus etiam ad eos qui, flagitiis et sceleribus contaminati, puram baptismi integritatem et innocentiæ stolam amiserunt, quare factum est ut in illis miserrimis suam iterum sedem impurissimus spiritus collocarit. Optamus igitur et precamur a Deo ut in ipsis etiam sanctificetur nomen ejus, ut ad cor et ad sanitatem redeuntes, sacramento pœnitentiæ redimant pristinam sanctitatem, seque ipsos purum ac sanctum Deo templum ac domicilium præbeant.

X. Quid quarto.

Oramus denique lumen ut suum Deus præferat omnium mentibus quo videre possint omne datum optimum et omne donum perfectum descendens a Patre luminum[2] ad nos divinitus esse delatum, quo temperantiam, justitiam, vitam, salutem, omnia denique animi, corporis externa vitalia ac salutaria bona illi accepta referant, a quo, quemadmodum prædicat

[1] Ephes. 5. 26. — [2] Jac. 1. 17.

Ecclesia, bona cuncta procedunt[1] : si quid luce sua sol, si quid reliqua sidera motu et cursu prosunt hominum generi ; si circumfuso hoc alimur spiritu ; si terra frugum et fructuum ubertate vitam sustinet omnium ; si opera magistratuum, quiete ac tranquillitate fruimur : et hæc et hujus generis bona innumerabilia nobis suppeditat immensa Dei benignitas. Quin etiam, quas philosophi secundas causas appellant, interpretari debemus mirabiliter effectas quasdam et ad usum nostrum accommodatas Dei manus, quibus nobis sua bona distribuit, ac longe lateque diffundit.

XI. Quid denique quinto.

Quod autem maxime rem continet in hac petitione, illud est ut omnes agnoscant et venerentur sanctissimam Jesu Christi sponsam et parentem nostram Ecclesiam, in qua una est fons ille amplissimus atque perpetuus, ad eluendas et expiandas omnes peccatorum sordes, unde hauriuntur universa salutis et sanctificationis sacramenta, quibus quasi cœlestibus quibusdam fistulis in nos a Deo ille sanctitatis ros et liquor effunditur : ad quam solam et ad eos quos suo sinu et gremio complexa est, pertinet divini illius imploratio nominis, quod unum sub cœlo datum est hominibus[2], in quo oporteat nos salvos fieri[3].

Nota, Pastor, et doce.

Verum parochi maxime hunc locum urgere debebunt boni esse filii, non solum Patrem Deum orare verbis, sed re etiam et actione conari ut eluceat in ipso sanctificatio divini nominis.

XII. Malorum vita huic petitioni quam adversetur.

Utinam non essent qui, cum oratione hanc Dei nominis sanctificationem assidue postulent, factis, quantum in ipsis est, illud violant atque contaminant, quorum culpa interdum ipsi etiam Deo maledicitur, in quos dictum est ab Apostolo : Nomen Dei per vos blasphematur inter gentes. Et apud Ezechielem legimus : Ingressi sunt ad gentes ad quas introierunt, et polluerunt nomen sanctum meum, cum diceretur de eis : Populus Domini iste est, et de terra ejus egressi sunt[4].

NOTA. Qualis enim est vita et ut sunt eorum mores, qui religionem profitentur, sic de religione ipsa deque ejus auctore religionis multitudo imperita judicare solet.

[1] Dom. V post pascha. — [2] Act. 4. 12. — [3] Vide Aug. sermon. 181, de tempore ; et Gregor., lib. 35 moral., cap. 6. — [4] Rom. 2. 24. Ezech. 36. 20.

XIII. Ad quæ teneantur Christiani hac in parte?

Quare qui vivunt ex Christiana religione quam susceperunt, et ad ejus regulam orationem et actiones dirigunt suas, magnam facultatem præbent aliis laudandi nomen cœlestis parentis, et omni honore et gloria celebrandi. Nobis enim ipse has partes imposuit Dominus, ut illustribus virtutis actionibus excitemus homines ad laudem et prædicationem divini nominis, ad quos loquitur in hunc modum apud evangelistam: Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est [1]. Et princeps apostolorum: Conversationem vestram inter gentes habentes bonam, ut ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum [2].

DE SECUNDA PETITIONE.

ADVENIAT REGNUM TUUM.

CAPUT XI.

I. Ad regnum Dei nos totum dirigit Evangelium.

Regnum cœleste quod altera hac petitione postulamus, ejusmodi est, ut eo referatur ac terminetur omnis Evangelii prædicatio: nam et inde exorsus est ad pœnitentiam cohortari sanctus Joannes Baptista, dum pœnitentiam, inquit, agite: appropinquavit enim regnum cœlorum [3]. Nec aliunde fecit initium suæ prædicationis Salvator humani generis; et in illo salutari sermone, quo beatitudinis vias discipulis in monte monstravit, tanquam proposito orationis argumento principium duxit a regno cœlorum [4]; nam, Beati, inquit, pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum [5]. Quin etiam eum retinere cupientibus, attulit illam causam necessariæ profectionis: Et aliis civitatibus oportet me evangelizare regnum Dei, quia ideo missus sum [6]. Hoc idem postea regnum prædicare jussit Apostolos; et illi qui se ire ad sepeliendum patrem suum velle dixerat, respondit [7]: Tu vade, annuntia regnum Dei [8]. Cum vero resurrexisset a mortuis, per illos quadraginta dies quibus apparuit apostolis, loquebatur de regno Dei [9].

[1] Matth. 5. 16. — [2] 1. Pet. 2. 12. — [3] Matth. 3. 2. — [4] Ibid. 4. 17. — [5] Matth. 5. 3. — [6] Luc. 4. 43. — [7] Matth. 10. 7. — [8] Luc. 9. 60. — [9] Act. 1. 3.

II. Officium Pastoris.

Quare parochi hunc secundæ postulationis locum diligentissime tractabunt, ut fideles auditores, quanta sit in hac petitione vis ac necessitas, intelligant.

III. Hæc petitio a cæteris cur distincta.

Primum autem ipsis ad rem scienter subtiliterque explicandam magnam facultatem dabit ea cogitatio, quod etsi hæc petitio conjuncta sit cum reliquis omnibus, eam tamen separatim etiam adhiberi jusserit a cæteris, ut quod petimus, summo studio quæramus; inquit enim : Quærite primum regnum Dei et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis [1].

IV. Hæc petitio quæ comprehendat.

Et quidem tanta vis et copia cœlestium munerum hac postulatione continetur, ut omnia complectatur quæ ad corpoream et spiritualem vitam tuendam sint necessaria.

Nota. Quem autem regio nomine dignum dicemus, cui ea curæ non sint quæ regni salutem contineant ? quod si sunt homines de regni sui incolumitate solliciti, quanta regem regum omnium cura et providentia tueri credendum est, et vitam et salutem hominum ?

V. Omnia necessaria hic petuntur.

Hac igitur regni Dei petitione comprehensa sunt omnia quibuscumque in hac peregrinatione vel exilio potius indigemus, quæ concessurum se Deus benigne pollicetur; nam statim illa subjunxit : Et hæc omnia adjicientur vobis.

VI. Dei benignitas quanta.

Quibus omnino declaravit se eum esse regem qui generi hominum copiose omnia largeque suppeditat; in cujus infinitæ benignitatis cogitatione infixus David cecinit : Dominus regit me, et nihil mihi deerit [2].

VII. Ut in hac petitione exaudiamur, quid opus.

Verum minime satis est vehementer petere Dei regnum, nisi ad petitionem nostram adhibeamus omnia, tanquam instrumenta, quibus illud quæritur et invenitur; nam et quinque fatuæ virgines studiose illæ quidem petierunt ad hunc modum : Domine, Domine, aperi nobis; verumtamen quod illius postulationis præsidia non haberent, exclusæ sunt, nec

[1] Matth. 6. 33. — [2] Psal. 22. 1.

injuria; est enim illa Dei ore pronuntiata sententia[1]: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum[2].

VIII. Quomodo desiderium regni cœlestis excitabitur.

Quamobrem haurient animarum curatores sacerdotes ex uberrimis divinarum litterarum fontibus ea quæ fidelibus desiderium studiumque commoveant regni cœlorum; quæ calamitosam status nostri conditionem illis ob oculos ponant; quæ sic eos afficiant, ut respicientes et colligentes se, in memoriam redeant summæ beatitudinis et inexplicabilium bonorum quibus redundat æterna parentis Dei domus.

IX. Hujus vitæ quot et quantæ miseriæ.

Exules enim sumus et plane ejus loci incolæ in quo habitant dæmones, quorum odium in nos nulla ratione mitigari potest; nam sunt infestissimi et implacabiles in genus humanum. Quid domestica intestinaque prælia quæ inter se corpus et anima, caro et spiritus assidue gerunt? quibus perpetuo timendum est ne concidamus: timendum autem, imo vero statim conciderемus, nisi propugnaculo divinæ dexteræ defenderemur. Quam vim miseriarum cum sentiret Apostolus: Infelix, inquit, ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus[3]?

X. Unde vis miseriarum hominis facilius intelligetur.

Hæc infelicitas nostri generis quanquam per se cognoscitur, tamen ex conditione reliquarum naturarum et creatarum rerum facilius intelligi potest. In illis sive rationis, sive etiam sensus expertibus raro fieri videmus ut aliqua natura a propriis actionibus, a sensu vel motu insito declinet sic, ut a proposito et constituto fine deflectat. Hoc apparet in bestiis agrestibus, nantibus, volucribus, ut res declaratione non egeat. Quod si cœlum suspexeris, nonne verissimum id esse intelligis, quod a Davide dictum est? In æternum, Domine, verbum tuum permanet in cœlo[4]. Nempe illud continenti motu et perpetua conversione fertur, ut ne minimum quidem a præfinita divinitus lege discedat. Si terram et reliquam universitatem consideres, facile videas, aut nulla, aut exigua ex parte deficere.

XI. Homine nihil inconstantius.

At miserrimum hominum genus sæpissime labitur; raro,

[1] Matth. 25. 11. — [2] Ib. 7. 21. — [3] Gal. 5. 17; Rom. 7. 24. — [4] Psal. 118. 89.

quæ recte sunt cogitata, persequitur; plerumque susceptas bonas actiones abjicit atque contemnit; quæ modo placuerat optima sententia, subito displicet, et illa rejecta ad turpia consilia sibique perniciosa delabitur.

XII. Miseriarum hominis causæ.

Quænam igitur est hujus inconstantiæ miseriæque causa? Contemptio plane divini afflatus; claudimus enim aures Dei monitis : oculos tollere nolumus ad ea quæ nobis lumina divinitus præferuntur, nec cœlestem patrem salutariter præcipientem audimus.

XIII. Munera Parochi hac in parte.

Quare hic incumbendum erit parochis, ut et miserias oculis subjiciant fidelis populi, et commemorent causas miseriarum, et remediorum vim ostendant : quorum omnium illis facultas non deerit, comparata ex viris sanctissimis, Joanne, Chrysostomo et Augustino, maxime vero ex iis quæ in symboli expositione posuimus; nam illis cognitis, quis erit e facinorosorum hominum numero, quin adjumento Dei gratiæ præeuntis, Evangelico illo prodigi filii exemplo conetur exsurgere et erigere se, atque in cœlestis regis [1] patrisque conspectum venire [2]?

XIV. Per regnum Dei quid hic intelligatur.

His explicatis quæ sit fidelium fructuosa petitio, aperient quid sit, quod his verbis a Deo postulemus, præsertim cum vocabulum regni Dei multa significet; quorum declaratio et ad reliquam Scripturæ intelligentiam non erit inutilis, et est ad hujus cognitionem loci necessaria.

Primo.

Communis igitur quædam regni Dei significatio, quæ frequens est in divinis litteris, est non solum ejus potestatis quam habet in omnem hominum rerumque universitatem; sed etiam providentiæ qua cuncta regit et moderatur : In manu enim ejus, inquit Propheta, sunt fines terræ [3]. Quibus finibus intelliguntur etiam quæ occulta sunt et abdita in intimis terræ ac rerum omnium partibus. In hanc sententiam Mardochæus loquebatur illis verbis : Domine Deus, rex omnipotens, in

[1] Luc. 15. 11. — [2] Vide Chrysost. in Psal. 118, et in cap. 4 Isai. et hom. 62 ad pop. Antioch. Item et homil. 69, et in sermon. de vanitate et brevitate vitæ. August. lib. 10 Confess, cap. 28 et 31; et lib. 21 de Civit. Dei, cap. 14; et lib. 22, cap. 22. — [3] Psal. 94. 4.

ditione enim tua cuncta sunt posita; et non est qui possit tuæ resistere voluntati; Dominus omnium es, nec est qui resistat majestati tuæ[1].

Secundo.

Item Dei regno declaratur præcipua illa ac singularis providentiæ ratio, qua Deus pios et sanctos homines tuetur et curat; de qua propria et eximia quadam Dei cura dictum est illud a Davide: Dominus regit me et nihil mihi deerit; tum ab Isaia: Dominus rex noster ipse salvabit nos[2].

XV. Regnum Christi non est de hoc mundo.

In qua Dei regia potestate, etsi præcipua ratione sunt in hac vita ii, quos diximus, sancti ac pii homines; tamen monuit Pilatum ipse Christus Dominus, regnum suum non esse ex hoc mundo, hoc est, minime ex hoc mundo[3], qui et conditus est et interiturus, ortum habere: nam eo quem diximus modo dominantur imperatores, reges, respublicæ, duces, omnesque ii qui, vel expetiti ac delecti ab hominibus, præsunt civitatibus atque provinciis; vel per vim et injuriam dominatum occupaverunt.

XVI. Regnum Christi quid?

Christus autem Dominus constitutus est rex a Deo, ut ait Propheta; cujus regnum, ex Apostoli sententia, justitia est; inquit enim: Regnum Dei est justitia et pax, et gaudium in Spiritu sancto[4].

XVII. Quomodo Christus regnet in nobis.

Regnat autem in nobis Christus Dominus per virtutes intimas, fidem, spem, charitatem: quibus virtutibus regni quodammodo partes efficimur et Deo peculiari quadam ratione subjecti, ad ejus cultum ac venerationem consecramur; ut quemadmodum dixit Apostolus: Vivo autem, jam non ego; vivit vero in me Christus; ita nobis dicere liceat: Regno ego, jam non ego, regnat vero in me Christus[5].

XVIII. Regnum Christi cur justitia.

Id autem regnum justitia dicitur, quia Christi Domini justitia constitutum est. Ac de hoc regno sic loquitur apud sanctum Lucam Dominus: Regnum Dei intra vos est[6].

Nota. Nam etsi Jesus Christus per fidem regnat in omni-

[1] Esth. 13. 9. — [2] Psal. 22. 1; Isai. 33. 22. — [3] Joan. 18. 36. — [4] Psal. 2. 6; Rom. 14. 15. — [5] Gal. 2. 20. — [6] Luc. 17. 25.

bus qui gremio ac sinu sanctissimæ matris Ecclesiæ continentur, præcipuo tamen modo regit eos qui, præstanti fide, spe et charitate præditi, se tanquam pura quædam et viva membra Deo præbuerunt; et in his Dei gratiæ regnum esse dicitur.

Tertio Regnum Dei est gloria æterna.

Est vero etiam Dei gloriæ regnum illud de quo Christum Dominum apud sanctum Matthæum loquentem audimus: Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi[1]. Quod idem ab eo regnum, apud sanctum Lucam latro admirabiliter, sua scelera recognoscens, expetebat in hunc modum: Domine, memento mei, cum veneris in regnum tuum[2]. Sanctus etiam Joannes meminit hujus regni: Nisi quis renatus fuerit ex aqua et spiritu, non potest introire in regnum Dei[3]. Meminit item Apostolus ad Ephesios: Omnis fornicator, aut immundus, aut avarus (quod est idolorum servitus) non habet hæreditatem in regno Christi et Dei[4]. Eodem pertinent aliquot similitudines Christi Domini loquentis de regno cœlorum[5].

XIX. Duplex regnum, gratiæ et gloriæ.

Necesse est autem prius ponere regnum gratiæ: neque enim fieri potest ut in ullo regnet Dei gloria, nisi ejusdem gratia in illo regnarit.

XX. Quid sit gratia?

Est vero gratia, ipsius sententia Salvatoris, fons aquæ salientis in vitam æternam[6].

XXI. Quid sit gloria?

Gloriam autem quid esse dicemus, nisi gratiam quamdam perfectam et absolutam?

XXII. Instabilitas in regno gratiæ.

Quamdiu enim fragili hoc et mortali corpore vestiti sumus, dum in hac cæca peregrinatione et exilio vagi, et imbecilles absumus a Domino, sæpe labimur et cadimus, abjecto regni gratiæ adminiculo, quo nitebamur; cum autem regni gloriæ, quod perfectum est, lux nobis illuxerit, firmi ac stabiles perpetuo consistemus; omne enim et vitium et incommodum exhaurietur, omnis infirmitas confirmata roborabitur; ipse denique nostra in anima et in corpore regnabit Deus; quæ res

[1] Matth. 25. 34. — [2] Luc. 23. 42. — [3] Joan. 3. 5. — [4] Ephes. 5. 5. — [5] Matth. 13. 31. — [6] Joan. 4. 14.

uberius in Symbolo tractata est, cum de resurrectione carnis ageretur[1].

XXIII. Quæ hic petantur.

His igitur expositis quæ communem regni Dei sententiam declarant, quid sibi hæc petitio proprie velit, dicendum est.

Primo.

Petimus autem a Deo ut regnum Christi, quod est ecclesia, propagetur; ut se ad fidem Christi Domini et ad accipiendam veri Dei cognitionem convertant infideles et judæi, et schismatici ac hæretici redeant ad sanitatem, et ad Ecclesiæ Dei communionem, a qua desciverunt, revertantur, ut compleatur et ad exitum perducatur, quod Isaiæ ore dixit Dominus: Dilata locum tentorii tui et pelles tabernaculorum tuorum extende, longos fac funiculos tuos et clavos tuos consolida: ad dexteram enim et ad levam penetrabis, quia dominabitur tui, qui fecit te[2]. Et idem, Ambulabunt gentes in lumine tuo et reges in splendore ortus tui; leva in circuitu oculos tuos et vide; omnes isti congregati sunt, venerunt tibi; filii tui de longe venient, et filiæ tuæ de latere surgent[3].

Secundo.

Verum quia sunt in Ecclesia qui, verbis confitentes Deum[4], factis negantes, deformatam fidem præ se ferant, in quibus propter peccatum dæmon habitat ac dominatur, tanquam in propriis domiciliis; petimus etiam ut ad eos veniat regnum Dei, quo illi, peccatorum discussa caligine, et radiis divinæ lucis illustrati, restituantur in filiorum Dei pristinam dignitatem; ut omnibus e suo regno, cœlestis parens, sublatis hæreticis atque schismaticis, ejectisque offensionibus ac scelerum causis, aream purget Ecclesiæ, quæ, Deo cultum pie sancteque adhibendo, quieta ac tranquilla pace perfruatur.

Tertio.

Petimus denique ut solus in nobis vivat, solus regnet Deus, ne sit posthac morti locus, sed ut illa absorbeatur in victoria Christi Domini nostri, qui, disjecto ac dissipato omni hostium principatu, potestate et virtute suo omnia subjiciat imperio.

XXIV. Officium Parochi hac in parte.

Erit autem curæ parochis ut, quod postulat hujus ratio pe-

[1] Vide supra pag. 96 et seqq. — [2] Isai. 54. 2. — [3] Ib. 60. 3. — [4] Tit. 1. 16.

titionis, fidelem populum doceant, quibus cogitationibus et meditationibus instructus, has pie Deo preces facere possit. Ac primum hortabuntur ut vim ac sententiam intueatur illius similitudinis a Salvatore introductæ[1]: Simile est regnum cœlorum thesauro abscondito in agro: quem qui invenit homo, abscondit et præ gaudio illius vendit universa quæ habet, et emit agrum illum.

XXV. Regno cœlesti cognito cætera vilescunt.

Nam qui noverit Christi Domini divitias, is præ illis omnia contemnet; huic facultates, opes, potentia sordescent. Nihil enim est quod illi summo pretio comparari, imo vero, quod in conspectu ejus stare possit. Quare, quibus id nosse contigerit, exclamabunt illi, ut Apostolus: Omnia detrimentum feci et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam[2]. Hæc est illa insignis Evangelii margarita, in quam qui pecuniam ex omnium bonorum venditione redactam, erogarit, is beatitudine fruetur sempiterna[3].

XXVI. Quam pretiosa divinæ gratiæ magarita.

O nos felices, si tantum luminis nobis præferret Jesus Christus, ut illam videre possemus divinæ gratiæ margaritam, qua ipse regnat in suis! nam et nostra omnia et nos ipsos venundaremus, ut emptam illam tueremur; tum enim denique nobis id non dubitanter dicere liceret: Quis nos separabit a charitate Christi[4]? Præstantem vero regni gloriæ excellentiam, si quæ sit, scire volumus, eamdem de illa et Prophetæ et Apostoli vocem atque sententiam audiamus: Oculus non vidit, neque auris audivit, neque in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus iis qui diligunt illum[5]

XXVII. Ut exaudiamur, humiliter petendum.

Proficiet autem ad impetrandum maxime quod petimus, si qui simus ipsi nobiscum reputemus, id est, Adam progenies, jure e paradiso ejecti et exules, quorum indignitas ac perversitas summum Dei odium ac sempiternas pœnas postularet.

XXVIII. Sui abjectionis fructus.

Quare demisso tum et abjecto animo simus oportet.

Primus.

Nostra etiam erit plena christianæ humilitatis oratio.

[1] Matth. 13. 44. — [2] Philipp. 3. 8. — [3] Matth. 13. 45. — [4] Rom. 8. 35. — [5] Isai. 64. 4; 1 Cor. 2. 9.

Secundus.

Et omnino nobis ipsis diffidentes, illius more publicani confugiemus in Dei misericordiam.

Tertius.

Ttotumque ejus benignitati tribuentes, ipsi gratias agemus immortales, qui nobis suum spiritum sit elargitus, quo freti clamare audeamus : Abba, Pater[1].

Quartus.

Suscipiemus etiam illam curam et cogitationem, quid agendum, quid contra vitandum sit, ut ad cœleste regnum pervenire possimus.

Nota. Non enim a Deo ad otium et ad inertiam vocati sumus : quinimmo, inquit, Regnum cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud[2] ; et, Si vis ad vitam ingredi, serva mandata[3].

XXIX. Collaborandum est cum gratia.

Itaque non est satis petere regnum Dei, nisi suum ipsi etiam studium et operam adhibeant homines ; nam adjutores sint oportet et administri Dei gratiæ in eo tenendo cursu, quo pervenitur in cœlum.

Nota. Nunquam nos deserit Deus, qui nobiscum se futurum perpetuo pollicitus est ; unum ut nobis videndum sit, ne Deum et nos ipsos deseramus.

XXX. Præsidia salutis quot et quanta.

Ac Dei quidem sunt in hoc Ecclesiæ regno omnia quibus et vitam tuetur hominum, et salutem perficit sempiternam, et, quæ sub aspectum non cadunt, angelorum copiæ et plenissimum virtutis cœlestis visibile hoc munus sacramentorum. In his tantum nobis præsidii est divinitus constitutum, ut non modo ab acerrimorum hostium regno tuti esse, sed ipsum etiam tyrannum ejusque nefarios satellites prosternere et conculcare possimus.

XXXI. Quarto in hac petitione quid oretur.

Quare vehementer ad extremum petamus a Dei spiritu, nos ut omnia jubeat e sua voluntate facere ; Satanæ ut tollat imperium, nullam ut in nobis summo illo die potestatem habeat ; ut vincat et triumphet Christus ; ut vigeant ejus leges toto orbe terrarum ; ut decreta serventur ; nullus ut prodi-

[1] Rom. 8. 15. — [2] Matth. 11. 12. — [3] Idem 19. 17.

tor aut desertor ejus sit; sed tales se præbeant omnes, ut in regis Dei conspectum non dubitanter veniant, et constitutam illis ex omni æternitate possessionem adeant regni cœlestis, ubi beati cum Christo sempiterno ævo fruantur.

DE TERTIA PETITIONE.

FIAT VOLUNTAS TUA.

CAPUT XII.

I. Quam recte hæc sequatur petitio.

Cum a Christo Domino dictum sit: Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum; sed qui facit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum[1]; quicumque in illud cœleste regnum pervenire cupiunt, id a Deo petere debent ut fiat voluntas ejus. Quamobrem hæc posita petitio est statim post regni cœlestis postulationem.

II. Petitionis hujus necessitas ostenditur.

Ut autem intelligant fideles quam necessarium id nobis sit, quod hac prece postulamus, quantamque vim salutarium munerum ex ejus impetratione consequamur; demonstrabunt parochi, quibus miseriis et ærumnis oppressum fuerit hominum genus, propter peccatum primi parentis.

III. Status naturæ integræ.

Nam a principio Deus proprii boni appetitionem creatis rebus ingeneravit, ut naturali quadam propensione suum quærerent et expeterent finem, a quo illæ nunquam, nisi objecto extrinsecus impedimento, declinant. Hæc autem initio fuit in homine expetendi Deum, suæ beatitudinis auctorem parentemque, eo præclarior et præstantior vis, quod is compos esset rationis atque consilii.

IV. Peccati lapsus quanta causavit mala.

Sed hunc amorem sibi naturaliter ingenitum, cum reliquæ naturæ rationis expertes conservassent, quæ ut initio procreatæ fuerunt natura bonæ, sic in eo statu et conditione manserunt hodieque manent, miserum hominum genus cursum non tenuit: non enim solum bona justitiæ originalis amisit, quibus a Deo supra naturæ suæ facultatem auctum ornatum-

[1] Matth. 7. 21.

que fuerat, sed etiam insitum in animo præcipuum virtutis studium obscuravit : Omnes, inquit, declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum[1].

V. Homo quam corruptus.

Nam sensus et cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua[2], ut inde facile intelligi possit neminem per se salutariter sapere, sed omnes ad malum esse propensos, innumerabilesque esse hominum pravas cupiditates, dum proclives sunt et flagranti studio feruntur ad iram, ad odium, ad superbiam, ad ambitionem, et ad omne fere malorum genus.

VI. Maxima hominis corrupti miseria.

Quibus in malis quanquam assidue versemur, tamen quæ summa est nostri generis miseria, permulta ex illis sunt quæ nobis minime mala videantur; quæ res insignem arguit hominum calamitatem, qui cupiditatibus ac libidinibus obcæcati, non videant quæ salutaria opinantur, plerumque esse pestifera, immo vero ad illa perniciosa mala, tanquam ad optabile et expetendum bonum, rapiantur præcipites; ab iis quæ vere bona sunt et honesta, tanquam a contrariis rebus, abhorreant.

VII. Homo corruptus Deo exosus.

Hanc opinionem corruptumque judicium detestatur Deus illis verbis : Væ, qui dicitis malum bonum, et bonum *malum*, ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; ponentes amarum in dulce, et dulce in amarum[3].

VIII. Duæ præclaræ similitudines.

Itaque nostris ut subjiciant oculis nostras miserias, comparant nos divinæ litteræ iis qui verum gustandi sensum amiserunt : quare fit ut a salubri victu alieni sint appetantque contrarium. Cum ægrotis præterea nos conferunt; ut enim illi, nisi morbum depulerint, sanorum et integrorum hominum officia ac munera obire non possunt; sic nos actiones, quæ Deo gratæ sint, suscipere sine divinæ gratiæ adjumento nequimus.

IX. Homo gratia destitutus nihil potest ad salutem.

Quod si quædam sic affecti assequimur, levia illa sunt, et quæ ad consequendam cœlestem beatitudinem parum vel ni-

[1] Psal. 52. 4. — [2] Genes. 8. 21. — [3] Isai. 5. 20.

hil momenti habent. At Deum, ut par est, amare et colere, quod majus quiddam et altius est quam ut nos humi strati id humanis viribus assequamur, nunquam poterimus, nisi adminiculo divinæ gratiæ sublevemur.

Egregia similitudo.

Quamquam aptissima est etiam illa comparatio ad significandam miseram humani generis conditionem, quod similes esse dicimur puerorum qui suo relicti arbitrio temere moventur ad omnia : pueri, inquam, sumus et imprudentes, ludicris sermonibus et inanibus actionibus dediti, si a divino præsidio deseramur. Sic enim nos objurgat Sapientia : Usquequo parvuli diligitis infantiam, et stulti ea quæ sibi sunt noxia cupient[1] ? Et in hunc modum hortatur Apostolus.

X. Auxilii gratiæ maxima necessitas.

Nolite pueri effici sensibus[2]. Etsi majori inanitate et errore versamur, quam illa puerilis ætas, cui tantum abest humana prudentia, ad quam tamen per se tempore potest pervenire; dum ad divinam prudentiam, quæ ad salutem necessaria est, nos, nisi Deo auctore et adjutore, adspirare non possimus. Nisi enim præsto nobis sit Dei auxilium, rejectis iis quæ vere sunt bona, ad interitum ruimus voluntarium.

XI. Propriæ infirmitatis cognitio, quam utilis.

Ac si quis, discussa divinitus animi caligine, has videat hominum miserias, et, sublato stupore, sentiat legem membrorum, ac sensus cupiditates spiritui repugnantes recognoscat, omnemque despiciat naturæ nostræ propensionem ad malum : quis poterit non ardenti studio opportunum tanto huic malo, quo naturæ vitio premimur, remedium quærere, salutaremque illam regulam expetere ad quam christiani hominis vita dirigenda et conformanda sit ?

XII. Hac petitione remedium petitur universæ infirmitati.

Hoc igitur illud est quod imploramus, cum ita precamur Deum : Fiat voluntas tua. Cum enim abjecta obedientia et Dei voluntate neglecta, in has miserias inciderimus, unum illud tantorum malorum remedium nobis divinitus propositum est, ut ex Dei voluntate, quam peccando contempsimus, aliquando vivamus, omnesque cogitationes et actiones nostras ea regula metiamur : quod ut assequi possimus, suppliciter illud a Deo petimus : Fiat voluntas tua.

[1] Prov. 1. 22. — [2] 1. Cor. 14. 20.

XIII. Etiam justis hæc petitio necessaria.

Id vero illis etiam vehementer petendum est, in quorum animis jam regnat Deus, quique jam sunt radiis divini luminis illustrati, cujus gratiæ beneficio Dei obtemperent voluntati. Quibus licet ita comparatis, propriæ tamen cupiditates adversantur propter proclivitatem ad malum, insitam in hominum sensibus : ut etiamsi tales simus, magnum tamen hoc loco nobis periculum sit a nobis ipsis, ne abstracti et illecti a concupiscentiis, quæ militant in membris nostris[1], iterum de salutis via deflectamus; de quo nos periculo Christus Dominus admonuit illis verbis : Vigilate et orate, ut non intretis in tentationem[2]; spiritus quidem promptus est, caro autem infirma[3].

XIV. Etiam justificati carnis affectus patiuntur.

Non enim est in hominis potestate, ne in ejus quidem qui per Dei gratiam est justificatus, ita domitos habere carnis affectus, ut nunquam illi postea excitentur; quippe, cum eorum qui justificati sunt mentem sanet Dei gratia, non etiam carnem, de qua illud scripsit Apostolus : Scio enim quia non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum[4].

XV. Ex quo Adam peccavit, nemo cupiditates continere potuit.

Nam ut semel primus homo justitiam originalem, quo tanquam freno quodam cupiditates regebantur, amisit, minime eas postea ratio ita continere potuit in officio, ut ea non appeterent quæ etiam rationi repugnant. Itaque in ea hominis parte peccatum, id est, peccati fomitem habitare scribit Apostolus, ut intelligamus eum non ad tempus, quasi hospitem, diversari apud nos; sed, quamdiu vivimus, tanquam incolam nostri corporis in domicilio membrorum hærere perpetuo.

Nota. Ergo domesticis et intestinis hostibus assidue oppugnati, facile intelligimus confugiendum esse ad Dei auxilium, petendumque ut fiat in nobis voluntas ejus.

XVI. Quæ voluntas Dei hic intelligatur.

Jam vero faciendum est ut sciant fideles quæ sit hujus petitionis vis; quo loco, multis omissis quæ a doctoribus scholasticis de Dei voluntate utiliter et copiose disputantur, voluntatem hic accipi dicimus pro ea quam signi appellare solent,

[1] Jac. 4. 1. — [2] Matth. 26. 41. — [3] Vide Hieron., lib. 2 adversus Jovin. et Aug. de hær. 6. — [4] Rom. 7. 18.

hoc est, pro eo quod Deus a nobis fieri aut cavere jusserit, aut monuerit.

XVII. Omnia Dei præcepta hæc voluntas significat.

Quare voluntatis nomine hoc loco comprehensa sunt universa quæ nobis ad cœlestem beatitudinem comparandam proponuntur, sive illa ad fidem, sive ad mores pertineant; omnia denique quæcumque nos Christus Dominus per se, vel per Ecclesiam suam facere imperarit aut prohibuerit, de qua voluntate ita scribit Apostolus : Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei[1].

XVIII. Hic petitur.

Primo.

Cum igitur illud precamur, Fiat voluntas tua, petimus imprimis nobis, ut Pater cœlestis facultatem concedat obtemperandi divinis jussis et inserviendi ei in sanctitate et justitia, omnibus diebus nostris.

Secundo.

Ut ad nutum et voluntatem ejus omnia faciamus.

Tertio.

Ut ea colamus officia, de quibus in sacris litteris admonemur.

Quarto.

Ut, ipso duce et auctore, reliqua omnia præstemus quæ eos decent, qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt[2], exemplum Christi Domini secuti, qui factus est obediens usque ad mortem, mortem autem crucis[3].

Quinto.

Ut parati simus omnia perpeti potius quam vel minimum ab ejus voluntate discedere.

XIX. Quinam hæc petunt ardentius.

Nec vero quisquam est qui hujus studio et amore petitionis flagret ardentius, quam is cui concessum sit ut summam eorum dignitatem intueatur, qui Deo obediunt. Idem enim illud verissime dici intelligit, Servire Deo et illi obedire, regnare esse : Quicumque, inquit Dominus, fecerit voluntatem Patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, et soror, et mater est[4]; hoc est, cum illo sum omnibus amoris et benevolentiæ vinculis conjunctissimus[5].

[1] Ephes. 5. 17. — [2] Joan. 1. 13. — [3] Phil. 2. 8. — [4] Matth. 12. 50. — [5] Bern. serm. 3 de S. Andr.

XX. Hæc petitio quam sæpe a sanctis repetita.

Nemo fere est ex viris sanctis, quin præcipuum hujus petitionis munus a Deo vehementer postularit; ac præclara quidem omnes, sed varia persæpe oratione usi sunt, in quibus mirificum et suavissimum Davidem videmus illud varie postulantem. Modo enim inquit : Utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas justificationes tuas[1]. Interdum : Deduc me in semitam mandatorum tuorum. Nonnunquam : Gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et non dominetur mei omnis injustitia. Huc pertinent illa : Da mihi intellectum ut discam mandata tua, judicia tua doce me : Da mihi intellectum ut sciam testimonia tua. Sæpe aliis verbis eamdem tractat versatque sententiam. Qui loci diligenter animadvertendi sunt et fidelibus explicandi, ut quanta sit in prima hujus petitionis parte vis et copia salutarium rerum omnes intelligant.

XXI. In hac petitione quid detestemur.

Secundo loco, cum illud precamur, Fiat voluntas tua, detestamur opera carnis, de quibus scribit Apostolus : Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria[2], etc. Et : Si secundum carnem vixeritis, moriemini[3]; petimusque ne sinat Deus ea nos perficere, quæ sensus, quæ cupiditas, quæ imbecillitas nostra suaserit, sed ut nostram voluntatem sua voluntate moderetur.

XXII. Hæc petitio non vere fit a voluptuariis.

Alieni sunt ab hac voluntate voluptuarii homines, qui in terrenarum rerum cura et cogitatione defixi sunt. Feruntur enim libidine præcipites ad potiendum quod concupierunt, et in illo fructu pravæ cupiditatis felicitatem ponunt; ut beatum etiam esse dicant, qui quodcumque optarit, consequatur.

Sexto quid hic petimus.

Nos contra petimus a Deo, ut ait Apostolus, ne carnis curam faciamus in desideriis, sed ut fiat voluntas ejus[4].

XXIII. Difficile pura fit hæc petitio.

Etsi non facile adducimur ut precemur Deum, ut cupiditatibus nostris non satisfaciat, habet enim difficultatem hæc animi inductio; quod ipsi quodammodo id petentes nos videmur odisse; quod etiam stultitiæ tribuunt ii qui toti hærent in corpore.

[1] Psal. 118. 5, etc. — [2] Gal. 5. 19. — [3] Rom 8. 13. — [4] Rom. 13. 14.

NOTA. Sed nos stultitiæ famam subeamus libenter Christi causa, cujus est illa sententia : Si quis vult post me venire, abneget semetipsum [1].

XXIV. Præstat optare rectum, quam injustum assequi.

Præsertim cum sciamus multo præstare, id optare quod rectum justumque sit, quam illud assequi quod a ratione, a virtute, à Dei legibus sit alienum; et certe deteriore loco is est, quicumque ad id pervenit quod temere ac libidinis impulsu cupiebat, quam qui optime quod optavit non assequitur.

Septimo quid hic petimus.

Quamquam non id modo petimus, ne concedatur nobis à Deo quod ipsi nostra sponte cupimus, cum studium nostrum depravatum esse constet; sed ne id etiam detur quod, suasore et impulsore dæmone simulato lucis angelo, tanquam bonum interdum postulamus.

Nota exemplum.

Rectissimum illud principis apostolorum studium videbatur pietatisque plenissimum, cum Dominum à consilio proficiscendi ad mortem avocare conabatur : et tamen eum, quia humanis sensibus, non divina ratione ducebatur, Dominus acriter objurgavit.

Aliud exemplum.

Quid amantius in Dominum videtur eo postulari potuisse, quod sancti viri Jacobus et Joannes, illis iratis Samaritanis qui magistrum hospitio accipere noluissent, ab eo petierunt ut juberet ignem e cœlo descendere, qui duros illos et inhumanos absumeret ? At a Christo Domino reprehensi sunt illis verbis : Nescitis cujus spiritus estis; Filius enim hominis non venit animas perdere, sed salvare [2].

Octavo quid hic petitur.

Neque vero solum, cum quod cupimus malum est aut mali speciem habet, Deum precari debemus ut fiat voluntas ejus, sed etiam cum revera malum non est, veluti cum voluntas sequitur primam illam naturæ inclinationem, ut appetat ea quæ naturam conservant, et rejiciat quæ ei contraria videantur.

Exemplum singulare.

Quocirca, cum in eum locum ventum est, ut aliquid

[1] Matth. 16. 24; Luc. 9. 23. — [2] Luc. 9. 55.

petere velimus hujus generis, tum vero dicamus ex animo, Fiat voluntas tua; imitemur illum ipsum a quo salutem et salutis disciplinam accepimus, qui cum naturaliter insito cruciatuum et acerbissimæ mortis timore commoveretur, tamen in illo horrore summi doloris, suam ad Dei Patris retulit voluntatem. Non mea, inquit, voluntas, sed tua fiat [1].

XXV. Sine gratia peccata vitare nequimus.

Sed mirabiliter depravatum est hominum genus, qui cum vim etiam suæ attulerint cupiditati, eamque divinæ voluntati subjecerint, tamen sine Dei auxilio, quo a malo protegimur et in bonum dirigimur, peccata vitare non possunt.

Nono.

Ergo confugiendum est ad hanc precationem, et petendum a Deo ut in nobis ipse instituta perficiat.

Decimo.

Ut exultantes cupiditatis motus comprimat.

Undecimo.

Ut appetitus rationi obedientes efficiat.

Duodecimo.

Ut nos denique totos ad suam conformet voluntatem.

Decimo tertio.

Precamur etiam ut Dei voluntatis cognitionem totus orbis terrarum accipiat, quo divinum mysterium, absconditum a sæculis et generationibus, notum ac pervulgatum sit apud omnes.

Decimo quarto.

Formam præterea et præscriptionem hujus obedientiæ postulamus, ut videlicet ad eam regulam dirigatur quam in cœlo et servant beati Angeli et colit reliquus cœlestium animarum chorus; ut quemadmodum illi sponte et summa cum voluptate obediunt divino numini, sic nos Dei voluntati, quomodo ipse maxime vult, libentissime pareamus.

XXVI. Quomodo Deo serviendum.

Et vero in opera et studio quod Deo navamus, summum a nobis amorem Deus et eximiam charitatem requirit; ut, etiam si spe cœlestium præmiorum totos nos ei dicaverimus, tamen ideo illa speremus, quod ut in eam spem ingrederemur,

[1] Luc. 22. 42.

placuit divinæ majestati. Quare tota nitatur illo in Deum amore nostra spes, qui mercedem amori nostro proposuit æternam beatitudinem.

XXVII. Amor imperfectus.

Sunt enim qui amanter alicui serviant, sed tamen pretii causa, quo amorem referunt.

Amor perfectus.

Sunt præterea qui tantummodo charitate et pietate commoti, in eo cui dant operam, nihil spectant, nisi illius bonitatem atque virtutem; cujus cognitione et admiratione se beatos arbitrantur, quod ei suum officium præstare possint. Et hanc habet sententiam illa appositio: Sicut in cœlo et in terra.

XXVIII. Modus nostræ obedientiæ.

Maxime enim nobis enitendum est ut Deo simus obedientes, quemadmodum beatas mentes esse diximus, quarum laudes in illo summæ obedientiæ munere obeundo, eo psalmo persequitur David: Benedicite Domino, omnes virtutes ejus, ministri ejus, qui facitis voluntatem ejus[1].

XXIX. Explicatio Sancti Cypriani.

Quod si quis sanctum Cyprianum secutus, sic illa interpretatur ut dicat, in cœlo, in bonis et piis, in terra, in malis et impiis: nos vero etiam ejus sententiam comprobamus, ut pro cœlo spiritus, pro terra caro intelligatur, ut et omnes et omnia in omnibus Dei voluntati obediant.

XXX. In hac petitione est et gratiarum actio.

Gratiarum item actionem continet hæc petitio. Veneramur enim ejus sanctissimam voluntatem, et maximo perfusi gaudio, summis laudibus et gratulationibus omnia ejus opera celebramus, qui certo scimus eum omnia bene fecisse; cum enim constet esse omnipotentem Deum, necessario sequitur ut omnia ejus nutu facta esse intelligamus; cum vero etiam ipsum sicuti est, summum bonum esse affirmemus, nihil ex ejus operibus non esse bonum, cum omnibus ipse suam impertiverit bonitatem, confitemur.

XXXI. Captivandus intellectus in obsequium Dei.

Quod si in omnibus divinam rationem non assequimur, in omnibus tamen et ambigui causa neglecta et rejecta omni hæ-

[1] Psal. 102. 21.

sitatione, illud Apostoli profitemur, investigabiles esse vias ejus[1].

Nota. Sed ob id maxime etiam Dei voluntatem colimus, quod ab eo cœlesti lumine dignati sumus. Ereptos enim de potestate tenebrarum transtulit in regnum filii dilectionis suæ[2].

XXXII. Cum hæc sit petitio, quid meditandum.

Sed ut extremo loco id explicetur quod ad meditationem pertinet hujus petitionis, redeundum est ad id quod initio attigimus, debere fidelem populum in hujus pronuntiatione petitionis esse demisso et humili animo, reputantem secum eam quæ in natura est insita cupiditatum vim, divinæ voluntati repugnantem, cogitantem se in eo officio vinci a naturis omnibus, de quibus ita scriptum est : Omnia serviunt tibi[3]; maximeque imbecillem esse qui nullum opus Deo gratum non modo non perficere, sed ne instituere quidem possit, nisi Dei adjumento sublevetur.

XXXIII. Maxima hominum gloria in quo sita sit.

Quoniam vero nihil magnificentius est, nihil præstantius, quam, ut diximus, Deo servire et vitam ex ejus lege ac præceptis agere : quid optabilius esse potest homini christiano, quam ambulare in viis Domini, quam nihil agitare animo, nihil actione suscipere, quod a divina voluntate abhorreat?

XXXIV. Deo non se subdentibus omnia male cedunt.

Ut vero eam exercitationem capiat et illud institutum teneat diligentius, petat ex divinis libris exempla eorum quibus, cum illi consiliorum suorum rationem non retulissent ad Dei voluntatem, omnia male ceciderunt. Moneantur postremo fideles ut in simplici et absoluta Dei voluntate acquiescant.

XXXV. Quomodo homo contentus vivat.

Ferat æquo animo conditionem suam qui sibi in inferiori loco videtur esse quam ejus dignitas postulet.

Ne deserat ordinem suum, sed in ea vocatione maneat qua vocatus est[4].

Et proprium judicium subjiciat Dei voluntati, qui nobis melius consulit quam ipsi optare possimus.

Si angustia rei familiaris, si corporis valetudine, si persecutionibus, si aliis molestiis et angoribus premimur, certo statuendum est nihil horum sine Dei voluntate, quæ summa

[1] Rom. 11 33. — [2] Col. 1. 13. — [3] Ps. 118. 91. — [4] 1. Cor. 6. 20.

omnium ratio est, nobis accidere posse, ideoque non debere nos gravius commoveri, sed invicto animo ferre, semper illud in ore habentes, Domini voluntas fiat[1], et illud beati Job: Sicut Domino placuit, ita factum est: sit nomen Domini benedictum[2].

DE QUARTA PETITIONE.

PANEM NOSTRUM QUOTIDIANUM DA NOBIS HODIE.

CAPUT XIII.

I. Ratio ordinis septem petitionum.

Quarta petitio et reliquæ deinceps quibus animæ et corporis subsidia proprie ac nominatim postulamus, ad superiores petitiones referuntur; habet enim hunc ordinem ac rationem precatio dominica, ut postulationem rerum divinarum consequatur earum petitio, quæ ad corpus et ad hanc vitam tuendam pertinent.

II. Ad Deum referenda sunt omnia nostra.

Nam ut ad Deum, tanquam ad ultimum finem, referuntur homines; sic humanæ vitæ bona ad divina eadem ratione diriguntur, quæ quidem ideo optanda ac petenda sunt, vel quod ita divinus ordo postulat, vel quod illis adjumentis ad divinorum bonorum adeptionem indigemus, ut iis adminiculis propositum finem consequamur, qui regno et gloria cœlestis Patris atque iis præceptis colendis servandisque continetur, quæ Dei voluntatis esse non ignoramus.

Nota. Quare omnem vim et rationem hujus petitionis ad Deum ejusque gloriam referre debemus.

III. Juxta Dei præscriptionem temporalia petenda sunt.

Præstabunt igitur suum officium parochi fidelibus auditoribus, ut intelligant, in iis petendis quæ ad usum ac fructum pertinent rerum terrenarum, esse intendendum animum ac studium nostrum ad Dei præscriptionem, nec inde ulla ex parte declinandum; nam in eo quod scribit Apostolus: Quid oremus, sicut oportet nescimus, maxime peccatur his postulationibus terrenarum et caducarum rerum[3].

Nota. Ergo petenda sunt bona hæc ut oportet, ne perperam aliquid postulantes, responsum illud a Deo feramus: Nescitis quid petatis[4].

[1] Act. 21. 14. — [2] Job. 1. 21. — [3] Rom. 8. 26. — [4] Matth. 20. 22.

IV. An bona vel prava sit petitio, qui dignoscatur.

Erit autem certa judicandi nota, quæ prava sit, quæve recta petitio, consilium et propositum postulantis. Nam si quis terrena petit eo animo ut illa omnino bona existimet et in illis tanquam in optato fine conquiescens, nihil præterea requirat, sine dubio non orat sicut oportet. Non enim, inquit sanctus Augustinus [1], petimus temporalia hæc tanquam bona nostra, sed tanquam necessaria nostra.

Nota. Apostolus etiam in epistola ad Corinthios docet omnia quæ spectant ad usus vitæ necessarios, ad Dei gloriam referri oportere : Sive enim manducatis, inquit, sive bibitis, sive aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite [2].

V. Necessitas hujus petitionis unde ostendenda.

Sed ut videant Dei fideles quantam habeat hæc petitio necessitatem, commemorabunt parochi quanta ad victum et ad vitam colendam, indigentia sit externarum rerum : quod magis intelligent, si comparatio fiat eorum quæ primo illi parenti nostri generis et reliquis deinceps hominibus fuerunt ad vivendum necessaria.

VI. Status innocentiæ et naturæ lapsæ differentia.

Nam etsi ille in amplissimo innocentiæ statu unde et ipse, et, ejus culpa, omnis posteritas corruit, necesse habuisset adhibere cibum ad reficiendas vires : tamen inter illius et nostræ vitæ necessitates multum interest : non enim ei vestibus ad tegumentum corporis opus fuisset, non tecto ad perfugium, non armis ad defensionem, non remediis ad valetudinem, non aliis multis quorum subsidio nos ad hanc naturæ imbecillitatem ac fragilitatem tuendam egemus : satis ei fuisset ad immortalem vitam ille fructus quem felicissima vitæ arbor, nullo ejus aut posterorum labore præbuisset.

VII. Adam in paradiso laborasse.

Neque vero futurus erat homo in tantis paradisi deliciis otiosus, quem ad agendum Deus in eo voluptatis domicilio collocaret; verum nulla ei opera molesta, nullum officii munus non jucundum fuisset; tulisset ille perpetuo suavissimos fructus ex cultura felicium hortorum, nec eum unquam opera aut spes fefellisset.

[1] Lib. 2 de sermon Domini in monte, cap. 16; item epist. 121, cap. 6 — [2] 1. Cor. 10. 31.

VIII. Posterorum Adæ quanta miseria.

At posterorum proles non solum fructu privata vitalis arboris, verum etiam horribili illa sententia condemnata est: Maledicta terra in opere tuo, in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, spinas et tribulos germinabit tibi, et comedes herbas terræ: in sudore vultus tui vesceris pane tuo, donec revertaris in terram, de qua sumptus es, quia pulvis es et in pulverem reverteris[1].

IX. Inter hominum miserias gravissima quæ sit.

Nobis igitur contra evenerunt omnia atque illi et posteris contigisset, si Dei dicto audiens fuisset Adam; itaque versa sunt omnia et mutata in deterrimam partem. In quo illud gravissimum est, quod maximos sumptus, summum laborem ac sudorem sæpissime nullus fructus consequitur, cum fruges datæ in deteriorem segetem, vel succrescenti agrestium herbarum asperitate opprimuntur, vel nimbis, vento, grandine, uredine, rubigine, perculsæ et prostratæ intereunt, ut omnis anni labor, exiguo tempore, aliqua cœli vel terræ calamitate recidat ad nihilum, quod accidit immanitate nostrorum scelerum a quibus aversus Deus nostris minime benedicit operibus. Sed horrenda manet sententia quam de nobis initio pronuntiavit[2].

X. Inanes hominum labores, nisi Deus iis benedicat.

Ergo pastores in hujus loci tractationem incumbent, ut sciat fidelis populus, sua culpa homines in has angustias et miserias incidere, ut intelligat desudandum quidem et elaborandum esse in parandis iis quæ ad vivendum sunt necessaria: verumtamen, nisi laboribus nostris benedixerit Deus, fallacem spem et inanem fore omnem contentionem. Nam neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus[3]. Et: Nisi Dominus ædificaverit domum, in vanum laboraverunt qui ædificant eam[4].

XI. Orationis necessitas unde probabitur.

Docebunt igitur parochi esse res pene innumerabiles, quæ si nobis desint, vel vitam amittimus, vel agimus insuavem. Hac enim cognita rerum necessitate, naturæque imbecillitate, christianus populus cœlestem Patrem adire cogetur et ab eo terrena et cœlestia bona suppliciter petere.

[1] Genes. 3. 17 et seqq. — [2] Genes. 3. — [3] 1. Cor. 3. 7. — [4] Psal. 126. 1.

Exemplum afferendum.

Imitabitur prodigum illum filium qui cum in regione longinqua cœpisset egere [1], nec esset, cum esuriret, qui ei siliquas daret, aliquando ad se rediens, intellexit, malorum quibus premebatur, nusquam nisi a Patre esse expectandum remedium.

XII. Orantibus unde fiducia dabitur.

Quo loco accedet etiam fidentius ad orandum fidelis populus, si in cogitatione divinæ benignitatis recordabitur paternas aures perpetuo patere filiorum vocibus; nam dum hortatur nos ut panem petamus, ea se recte petentibus abunde largiturum pollicetur: docendo enim quomodo petamus, hortatur; hortando, impellit; impellendo, spondet; spondendo, nos in spem certissimæ impetrationis inducit.

XIII. In hac petitione quid oretur.

Excitatis igitur et inflammatis animis fidelis populi, sequitur ut quid hac petitione postuletur, declarandum sit: primum, quis sit ille panis quem petimus.

XIV. Panis nomine quid intelligendum.

Sciendum igitur est in divinis litteris hoc panis nomine multa quidem significari, sed illa duo præcipue: primum quidquid in victu cæterisque rebus, ad corpus vitamque tuendam adhibemus; deinde quidquid nobis ad spiritus et animæ vitam ac salutem Dei munere tributum est.

XV. Primo hic petimus.

Petimus autem hoc loco hujus, quam in terris agimus, vitæ subsidia, sanctorum patrum ita sentientium auctoritate.

XVI. Terrena bona licite peti possunt.

Quamobrem minime sunt audiendi qui dicunt non licere christianis hominibus a Deo petere terrena hujus vitæ bona: nam huic adversantur errori, præter consentientem Patrum sententiam, exempla permulta tum veteris, tum novi Testamenti.

Exemplum.

Jacob enim vovens sic orabat: Si fuerit Dominus mecum et custodierit me in via per quam ego ambulo, et dederit mihi panem ad vescendum et vestimentum ad induendum, rever-

[1] Luc. 15. 14.

susque fuero prospere ad domum patris mei : erit mihi Dominus in Deum, et lapis iste quem erexi in titulum, vocabitur domus Dei cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi[1].

Aliud.

Salomon etiam certum petebat hujus vitæ subsidium cum illud precabatur : Mendicitatem et divitias ne dederis mihi : tribue tantum victui meo necessaria[2].

Alia e novo Testamento.

Quid, quod Salvator humani generis illa jubet petere, quæ nemo negare audeat ad corporis usum pertinere? Orate, inquit, ut non fiat fuga vestra in hieme vel sabbato[3]. Quid dicemus de sancto Jacobo cujus illa sunt? Tristatur aliquis vestrum? oret : æquo animo est? psallat[4]. Quid de Apostolo? qui sic cum Romanis agebat : Obsecro vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum et per charitatem sancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui sunt in Judæa[5].

XVII. Terrena bona hic petuntur.

Quare, cum et divinitus concessum sit fidelibus ut petant hæc subsidia rerum humanarum, et perfecta hæc a Christo Domino tradita sit orandi formula, ne illud quidem dubium relinquitur, unam ex septem hanc esse petitionem.

XVIII. Secundo hic petimus.

Petimus præterea panem quotidianum, id est, victui necessaria, ut panis nomine, quod satis sit, et vestium ad tegendum, et cibi ad vescendum, sive panis is sit, sive caro, sive piscis, sive quodcumque aliud intelligamus.

Exemplum.

Videmus enim usum esse hoc loquendi modo Elisæum[6], cum regem moneret, ut præberet panem militibus Assyriis, quibus magna ciborum copia data est.

Aliud.

Illud etiam de Christo Domino scriptum scimus : ingressus est in domum cujusdam principis pharisæorum sabbato manducare panem[7]; qua voce, quæ ad cibum quæque ad potum pertinent, significari videmus.

[1] Gen. 28. 20. — [2] Prov. 30. 8. — [3] Matth. 24. 20. — [4] Jac. 5. 13. — [5] Rom. 15. 30. — [6] 4. Reg. 6. 22 — [7] Luc. 14. 1.

XIX. Necessaria tantum hic petuntur.

Ad hujus petitionis absolutam significationem præterea animadvertendum est, hoc panis vocabulo non abundantem et exquisitam ciborum ac vestium copiam, sed necessariam ac simplicem intelligi debere, quemadmodum scripsit Apostolus : Habentes alimenta et quibus tegamur, his contenti simus[1]; et Salomon, ut diximus : Tribue tantum victui necessaria[2].

XX. Nihil hic ad luxuriam petimus.

Hujus quoque frugalitatis et parcimoniæ illa voce quæ proxime sequitur, admonemur; cum enim *nostrum* dicimus, panem illum ad necessitatem nostram, non ad luxuriam petimus; non enim nostrum dicimus, quia eum nobis opera nostra, sine Deo, parare possimus (est enim apud Davidem : Omnia a te expectant, ut des illis escam in tempore[3]; dante te illis, colligent; aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate : et alio loco : Oculi omnium in te sperant, Domine, et tu das escam illorum in tempore opportuno[4]), sed quia necessarius est et a parente omnium Deo, qui omnes sua providentia alit animantes, nobis attributus.

XXI. Cur hic panis dicatur noster.

Ob eam quoque causam panis noster appellatur, quod jure est a nobis acquirendus, non injuria, fraude aut furto parandus, quæ enim nobis malis artibus conciliamus, non nostra sunt, sed aliena; sæpiusque illorum calamitosa est vel adeptio, vel possessio, vel certe jactura; contra vero honestis ac laboriosis piorum hominum lucris, ex Prophetæ sententia tranquillitas inest et magna felicitas. Labores enim, inquit, manuum tuarum quia manducabis, beatus es et bene tibi erit[5].

XXII. Laborantibus benedixit Deus.

Jam vero iis qui justo labore victum quærunt, fructum suæ benignitatis eo loco pollicetur Deus : Emittet Dominus benedictionem super cellaria tua et super omnia opera manuum tuarum, benedicetque tibi[6].

XXIII. Tertio hic petimus.

Neque solum petimus a Deo nobis, ut illo uti liceat, quod nostro sudore ac virtute peperimus ejus adjumento benignita-

[1] I. Tim 6. 8. — [2] Prov. 30. 8. — [3] Psal. 103. 27. — [4] Ps. 144. 15. — [5] Psal 127. 2. — [6] Deut. 28. 8.

tis; id enim vere dicitur nostrum; sed etiam bonam mentem postulamus, ut recte partis, recte item ac prudenter uti possimus.

XXIV. Per vocem quotidianum parcimonia indicatur.

Quotidianum, huic etiam voci subjecta est ea notio frugalitatis ac parcimoniæ quam proxime diximus; non enim multiplicem aut delicatum cibum postulamus, sed eum qui naturæ necessitati satisfaciat : ut eos pudeat hoc loco, qui fastidio communis cibi et potionis, conquisitissima escarum ac vinorum genera persequuntur.

XXV. Eadem vox cupiditatem damnat.

Nec minus hac quotidiani voce improbantur ii quibus horrendas illas minas proponit Isaias : Væ, qui conjungitis domum ad domum, et agrum agro copulatis usque ad terminum loci : numquid habitabitis vos soli in medio terræ[1] ? Etenim est inexplebilis horum hominum cupiditas, de quibus illud scriptum est a Salomone : Avarus non implebitur pecunia[2]: ad quod dictum etiam illud pertinet Apostoli : Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, et in laqueum diaboli[3].

XXVI. Mortales nos indicat.

Quotidianum præterea panem appellamus, quod vescimur eo ad reficiendum vitalem humorem, qui quotidie consumitur vi naturalis caloris.

XXVII. Assidue petendum monet.

Est denique illa hujus ratio nominis, quod assidue petendus est, ut in hac consuetudine amandi et colendi Deum retineamur : nobisque omnino persuadeamus, id quod est, vitam ac salutem nostram ex Deo pendere.

XXVIII. Horum verborum vis explicanda.

Da nobis : quantam hæ duæ voces materiam præbeant ad cohortandum fideles, ut infinitam Dei potentiam pie sancteque colant et venerentur, in cujus manu sunt omnia, et ut nefariam illam Satanæ ostentationem detestentur, Mihi tradita sunt omnia, et cui volo, do illa[4], nemo non videt; nam unius nutu Dei distributa cuncta, et conservantur, et augentur.

XXIX. Divites panem quotidianum quomodo petunt.

Sed quæ divitibus hæc est imposita necessitas, dixerit quispiam, petendi quotidianum panem, cum rebus omnibus abun-

[1] Isai. 5. 8. — [2] Eccl. 5. 9. — [3] 1. Tim. 6. 9. — [4] Luc. 4. 6.

dent? Hæc illis necessitas est orandi in hunc modum, non ut dentur eis, quorum Dei benignitate habent copiam: sed ne, quæ abunde illis adsunt, amittant. Quamobrem ut scribit Apostolus: Hinc discant divites non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum; sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum[1].

Nota. Hujus autem necessariæ petitionis hanc causam affert sanctus Chrysostomus[2], non solum ut nobis suppetat cibus, sed ut eum nobis suppeditet Domini manus, quæ salubrem atque adeo salutarem vim inserens pani quotidiano, efficit ut et cibus corpori prosit et corpus animæ serviat.

XXX. Cur hic loquamur ut plures.

Sed quid est quamobrem, *da nobis*, numero multitudinis dicimus, non autem mihi? Quia proprium illud est christianæ charitatis, non ut quisque de se uno sollicitus sit, sed ut præterea de proximo laboret, et in cura suæ utilitatis meminerit etiam aliorum.

Alia ratio.

Accedit eo quod quæ alicui munera divinitus tribuuntur, non idcirco tribuuntur ut solus is ea possideat vel in illis luxuriose vivat; sed ut cum aliis communicet quæ necessitati superfuerint: nam, inquiunt sancti Basilius[3] et Ambrosius[4], esurientium panis est quem ut detines; nudorum indumentum est quod tu recludis; miserorum redemptio est et absolutio, pecunia quam tu in terram defodis.

XXXI. Particula hodie, quid hic notet.

Hodie. Admonet nos hæc vox communis infirmitatis. Quis enim est, qui si minus sua unius opera providere se posse sperat in longinquum tempus necessarios vitæ sumptus, saltem in diem victus subsidia paraturum non confidat?

Nota. Sed ne hujus quidem fiduciæ facultas nobis a Deo permittitur, qui nos singulorum etiam dierum cibum a se petere jussit.

XXXII. Oratio Dominica quotidie dicenda.

Quæ sententia habet illam necessariam rationem, quia quotidiano pane egemus omnes, quotidie etiam dominica precatione singulis utendum esse.

[1] 1. Tim. 6. 17. — [2] Hom. 14. op. imperf. in Matth. — [3] Hom. 6 variorum arg. — [4] Serm. 81.

Hæc de pane, qui ore perceptus corpus alit atque sustentat, qui communis fidelium et infidelium, piorum et impiorum admirabili Dei bonitate, qui solem suum oriri facit super bonos et malos, pluit super justos et injustos, omnibus impertitur[1].

XXXIII. Quarto. Hic petitur spiritualis panis.

Reliquus est spiritualis panis, quem etiam hoc loco petimus. Quo significantur omnia quæcumque in hac vita ad spiritus et animæ salutem et incolumitatem requiruntur : ut enim multiplex est cibus, quo corpus alitur et sustentatur, sic non est unius generis esca quæ spiritus et animæ vitam côntinet.

Primo.

Nam et verbum Dei cibus est animæ. Sapientia enim inquit : Venite, comedite panem meum, et bibite vinum quod miscui vobis[2].

XXXIV. Cibus verbi divini quando adimitur.

Hujus autem verbi facultatem cum adimit Deus hominibus, quod efficere solet cum gravius nostris sceleribus offenditur, fame dicitur premere genus humanum; sic enim est apud Amos : Mittam famem in terram, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Domini[3].

XXXV. Singularis comparatio.

Ut autem illud est certum propinquæ mortis signum, cum non possunt homines vel cibum sumere, vel sumptum retinere ; sic magnum est desperatæ salutis argumentum, cum vel non quærunt verbum Dei, vel, si adsit, non sustinent : et illam impietatis vocem in Deum effundunt : Recede a nobis ; scientiam viarum tuarum nolumus[4].

XXXVI. Verbi divini contemptores.

hoc furore animi et mentis cæcitate versantur illi qui, neglectis iis qui legitime eis præsunt, catholicis, et episcopis, et sacerdotibus, et a sancta romana Ecclesia desciscentes, corruptoribus Dei verbi hæreticis se in disciplinam tradiderunt.

XXXVII. Christus panis animæ.

Jam vero panis est Christus Dominus animæ cibus ; inquit enim ipse de se : Ego sum panis vivus qui de cœlo descendi[5].

[1] Matth. 5. 45. — [2] Prov. 9. 5. — [3] Amos. 8. 11. — [4] Job. 21. 14. — [5] Joan. 6. 51.

NOTA. Incredibile est, quanta voluptate ac lætitia perfundat piorum animas hic panis, tum cum maxime terrenis molestiis et incommodis conflictantur. Exemplo nobis est sanctus ille chorus apostolorum, de quibus extat : Illi quidem ibant gaudentes a conspectu concilii[1]. Referti sunt hujusmodi exemplis libri de vita sanctorum hominum : et de intimis his bonorum gaudiis ita loquitur Deus : Vincenti dabo manna absconditum[2].

XXXVIII. Christus in Eucharistia cibus est animæ.

Præcipue autem panis noster est ipse Christus Dominus, qui in sacramento Eucharistiæ substantialiter continetur. Hoc inexplicabile pignus charitatis dedit nobis rediturus ad Patrem, de quo dixit : Qui manducat meam carnem, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in illo[3] : Accipite et manducate ; hoc est corpus meum[4].

NOTA. Ea petent parochi quæ ad fidelis populi utilitatem pertinebunt, ex eo loco quo separatim hujus sacramenti vis ac ratio continetur[5].

XXXIX. Christus in Eucharistia ut sit cibus animæ.

Et vero dicitur hic panis noster, quia fidelium modo hominum est, id est eorum qui charitatem cum fide conjungentes, Pœnitentiæ sacramento sordes eluunt peccatorum ; qui non dimittentes memoriam se Dei filios esse, divinum sacramentum sumunt et colunt, quanta maxima possunt sanctitate ac veneratione[6].

XL. Christus cur panis quotidianus dicatur.

Quotidianus vero quamobrem dicatur, in promptu duplex ratio est : altera, quod in sacris christianæ Ecclesiæ mysteriis quotidie et offertur Deo, et datur pie sancteque postulantibus ; altera quod quotidie sumendus est, vel certe ita vivendum ut quotidie, quoad ejus fieri possit, digne sumere queamus.

NOTA. Audiant, qui contra sentiunt, nisi longo intervallo salutaribus his epulis animæ vesci non oportere, quid sanctus dicat Ambrosius : Si quotidianus est panis, cur post annum illum sumis[7]?

XLI. Exitus petitionis Deo relinquendus.

Sed in hac petitione ad illud præcipue cohortandi sunt fide-

[1] Act. 5. 41. — [2] Apoc. 2. 17. — [3] Joan. 6. 57. — [4] Matth. 26. 26 ; 1. Cor. 11. 24. — [5] Vide tom. 1, pag. 423 et suiv. — [6] Vide Tertull. lib. de orat. ; Cypr. item de orat. ; August. et alios, locis citatis supra pag. 308 et suiv. — [7] Lib. 5 de sacr., cap. 4 ; vide etiam de consecr. dist. 2.

les, ut, cum recte et consilium et industriam suam posuerint in comparandis rebus vitæ necessariis, rei exitum Deo permittant, suumque desiderium ad ejus referant voluntatem qui non dabit in æternum fluctuationem justo[1].

NOTA. Nam vel concedet Deus quæ petuntur; et ita suum optatum consequentur: vel non concedet, et id erit certissimum argumentum, nec salutare illud esse, nec utile, quod piis a Deo negatur, cui magis curæ est de eorum salute quam illis ipsis. Quem locum instruere poterunt explicandis iis rationibus parochi, quæ a sancto Augustino in epistola ad Probam præclare colliguntur.

XLII. Cur Deus divitibus tribuat bona.

Extremum illud erit in hujus tractatione petitionis, ut meminerint divites facultates suas et copias Deo acceptas referre, cogitentque se idcirco illis bonis esse cumulatos, ut illa distribuant indigentibus. In quam sententiam conveniunt, quæ in prima epistola ad Timotheum ab Apostolo disseruntur[2], unde magnam vim parochis petere licebit divinorum præceptorum ad hunc locum utiliter ac salutariter illustrandum.

DE QUINTA PETITIONE.

ET DIMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

CAPUT XIV.

I. Passio Christi singulare signum amoris in nos.

CUM ita multa sint quæ infinitam Dei potentiam cum pari sapientia ac bonitate conjunctam significent, ut quocumque oculos cogitationemque converteris, certissima signa immensæ potestatis ac benignitatis occurrant; nihil profecto est quod summum ejus amorem et admirabilem in nos charitatem magis declaret, quam inexplicabile mysterium Jesu Christi Passionis, unde perennis ille fons ad eluendas peccatorum sordes erupit, quo perfundi et expiari, Deo duce ac largitore, exoptamus, cum illud ab eo petimus: Dimitte nobis debita nostra.

II. Quid hæc petitio contineat.

Continet autem hæc petitio summam quamdam eorum bonorum quibus per Jesum Christum cumulatum est humanum genus; id enim docuit Isaias: Dimittetur, inquit, iniquitas

[1] Ps. 54. 23. — [2] 1. Tim. 6. 17.

domui Jacob, et iste omnis fructus, ut auferatur peccatum ejus[1]; quod David etiam ostendit, beatos prædicans eos qui salutarem illum fructum percipere potuerunt his verbis: Beati quorum remissæ sunt iniquitates[2].

III. Hæc petitio explicanda.

Quare est accurate ac diligenter pastoribus hujus postulationis animadvertenda et exponenda sententia, quam ad cœlestem vitam consequendam tantum valere intelligimus.

IV. Hæc petitio differt ab aliis.

Ingredimur autem novam precandi rationem; nam hactenus a Deo non solum æterna et spiritualia bona, sed caduca et quæ ad hanc vitam pertinent, commoda petivimus: nunc vero mala deprecamur et animæ et corporis, et hujus, et sempiternæ vitæ.

V. Quod petitur ut recte petatur, quid opus.

Sed quoniam ad impetrandum quod postulamus, requiritur recta postulandi ratio: quomodo affectos esse oporteat eos qui Deum hoc orare velint, dicendum videtur.

Primo.

Monebunt igitur parochi fidelem populum, primum necesse esse ut is qui ad hoc petendum velit accedere, suum ipse peccatum agnoscat.

Secundo.

Deinde, ut ejus sensu ac dolore commoveatur.

Tertio.

Tum, ut sibi omnino persuadeat Deum in hac esse voluntate, ut iis qui peccaverunt, ita ut diximus, affectis et comparatis ignoscat: ne forte acerbam delictorum recordationem ac recognitionem illa veniæ desperatio consequatur, quæ olim Cain[3] et Judæ animum occupavit[4]; qui Deum modo vindicem et ultorem, non etiam mitem et misericordem, existimarunt.

VI. Quo animo hæc facienda petitio.

rgo in hac petitione sic affecti simus oportet, ut dolenter peccata nostra recognoscentes, ad Deum tanquam ad parentem, non quasi ad judicem confugiamus, a quo, non ut ex ustitia nobiscum agat, sed ex misericordia postulemus.

[1] Isai. 27. 9. — [2] Ps. 31. 1. — [3] Genes. 4. 13. — [4] Matth. 27. 4, 5.

VII. Ut homo ad agnitionem peccati adducatur.

Facile autem adducemur ut peccatum nostrum agnoscamus, si ipsum audierimus Deum nos in sacris litteris hujus rationis admonentem; est enim illud apud Davidem[1]: Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt: non est qui faciat bonum, non est usque ad unum. In eamdem sententiam loquitur Salomon: Non est homo justus in terra, qui faciat bonum et non peccet[2]. Quo illud etiam pertinet: Quis potest dicere, Mundum est cor meum, purus sum a peccato[3]? quod idem a sancto Joanne, ad deterrendos homines ab arrogantia, scriptum est: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus et veritas in nobis non est[4]. Et a Jeremia: Dixisti: Absque peccato et innocens ego sum, et propterea avertatur furor tuus a me: ecce ego judicio contendam tecum, eo quod dixeris, Non peccavi[5].

VIII. Quo sensu est intelligenda hæc petitio.

Quorum sententias omnium idem qui eas ex illorum ore protulerat, Christus Dominus, hoc petitionis præscripto confirmat, quo jubet nos delicta nostra confiteri; id enim secus interpretari prohibuit auctoritas Milevitani concilii in hunc modum *cap.* 7, 8, 9. Placuit ut quicumque verba ipsa dominicæ orationis, ubi dicimus *Dimitte nobis debita nostra*, ita vult a sanctis dici, ut humiliter, non veraciter hoc dicatur, anathema sit.

Nota. Quis enim ferat orantem, et non hominibus, sed ipsi Domino mentientem, qui labiis sibi dicit dimitti velle, et corde dicit quæ sibi dimittantur debita non habere[6]?

IX. Peccatum cum mærore recogitandum.

Verum in necessaria recognitione peccatorum non est satis illa leviter recordari: nam ut acerba nobis sit ea memoria, ut cor pungat, animum stimulet et dolorem inurat necesse est.

Nota. Quare pertractabunt locum hunc diligenter parochi, ut non solum facinorum ac flagitiorum suorum meminerint fideles auditores, sed ut moleste dolenterque meminerint; ut cum angantur intimis sensibus, conferant se ad Patrem Deum, a quo, ut inhærentes evellat scelerum aculeos, suppliciter petant

[1] Ps. 13. 3; et 52. 4. — [2] Eccl. 7. 21. — [3] Prov. 20. 9. — [4] 1. Joan. 1. 8. — [5] Jerem. 2. 35. — [6] Vide Trident. sess. 6 de Justificat., cap. 11; item August. in Ench., cap. 17.]

X. Peccata ut ponenda ob oculos populi.

Nec vero solum erratorum turpitudinem studebunt subjicere oculis fidelis populi; verum etiam indignitatem ac sordes hominum qui, cum nihil simus, nisi putrida caro, nisi summa fœditas, incomprehensibilem illam Dei majestatem et inexplicabilem præstantiam, incredibilem in modum audeamus offendere, præsertim a quo procreati, liberati, innumerabilibus maximisque beneficiis aucti simus.

Nota et exaggera.

Ut quid? Ut, abalienati a Patre Deo, qui summum bonum est, turpissima peccati mercede, diabolo nos addicamus in miserrimam servitutem: neque enim dici potest quam crudeliter ille dominetur in eorum animis qui, repulso suavi jugo Dei, ruptoque charitatis amabilissimo nodo quo parenti Deo spiritus noster adstringitur, ad hostem acerrimum desciverunt: qui eo nomine princeps et rector mundi[1], et princeps tenebrarum[2], et rex super universos filios superbiæ dicitur in divinis litteris[3]. In eos autem qui dæmonis tyrannide opprimuntur, vere convenit illa vox Isaiæ: Domine Deus noster, possederunt nos domini absque te[4].

XI. Quot et quanta mala causet peccatum.

Hæc si nos minus movent rupta fœdera charitatis, moveant certe calamitates et ærumnæ in quas per peccatum incidimus; violatur enim sanctitas animæ, quam Christo desponsam esse scimus; profanum fit illud idem templum Domini, quod qui contaminant, in eos dicit Apostolus: Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus[5]. Innumerabilia sunt mala, quæ peccatum invehit in hominem, quam pene infinitam pestem David his verbis expressit: Non est sanitas in carne mea, a facie iræ tuæ; non est pax ossibus meis, a facie peccatorum meorum[6].

Explicationes notandæ.

Nimirum notat hanc plagæ vim, cum nullam sui partem pestifero peccato intactam fateretur; pervaserat enim in ossa peccati virus, id est, rationem et voluntatem, quæ maxime solidæ sunt animæ partes, infecerat; hanc late patentem pestem indicant sacræ litteræ, cum peccatores, claudos, surdos, mutos, cæcos et omnibus membris captos appellant.

[1] Joan. 14. 30. — [2] Ephes. 6. 12. — [3] Job. 41. 25. — [4] Isai. 26. 13. — [5] 1 Cor. 3. 17. — [6] Psal 37. 4.

XII. Irascitur et bellat Deus in peccatores.

Sed præter dolorem quem ex peccatorum quasi scelere sentiebat, magis etiam angebatur David ex ira Dei, quam in se propter peccatum commotam intelligebat. Bellum enim est sceleratis cum Deo quorum sceleribus incredibiliter offenditur; inquit enim Apostolus : Ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum[1].

XIII. Actu peccati peracto, remanet macula.

Nam etsi transierit actio peccati, tamen peccatum macula et reatu permanet : cui semper imminens ira Dei illud insequitur, tanquam umbra corpus. Cum igitur David his vulneraretur aculeis, ad petendam delictorum veniam excitabatur, cujus et exemplum doloris et doctrinæ rationem, ex quinquagesimo ejus psalmo depromptam, proponent parochi fidelibus auditoribus; ut prophetæ imitatione et ad doloris sensum, id est, ad veram pœnitentiam et ad veniæ spem erudiri possint.

XIV. Utilitas doctrinæ de pœnitentia excitanda.

Quantam habeat utilitatem hæc docendi ratio, ut ex peccatis dolere discamus, illa Dei apud Jeremiam declarat oratio, qui cum Israelem ad pœnitentiam hortaretur, admonebat eum, ut malorum sensum perciperet, quæ peccatum consequuntur : Vide enim, inquit, quia malum et amarum est reliquisse te Dominum Deum tuum, et non esse timorem mei apud te, dicit Dominus Deus exercituum[2].

XV. Impœnitentium duritia.

Qui carent necessario hoc recognitionis ac doloris sensu, ii apud prophetas Isaiam, Ezechielem et Zachariam, cor durum[3], lapideum[4], adamantinum[5] habere dicuntur; sunt enim instar lapidis, nullo dolore molliti, nullum vitæ, id est, salutaris recognitionis sensum habentes.

XVI. In spem veniæ ut erigendi peccatores.

Sed ne peccatorum gravitate deterritus, se populus veniam impetrare posse desperet, ipsum ad spem vocare parochi debebunt his rationibus.

Primo.

Quod et Ecclesiæ Christus Dominus potestatem dedit re-

[1] Rom. 2. 8, 9. — [2] Jerem. 2. 19. — [3] Isai. 46. 12. — [4] Ezech. 36. 26. — [5] Zach. 7. 12.

mittendi peccata; quemadmodum sacrosancti symboli articulo declaratur.

Secundo.

Et hac petitione docuit quanta esset Dei bonitas ac liberalitas in genus humanum; nisi enim promptus esset ac paratus Deus ad condonandum peccata pœnitentibus, numquam nobis hanc precandi formulam præscripsisset: *Dimitte nobis debita nostra.*

XVII. Habenda fiducia, unde.

Quamobrem illud fixum in animis tenere debemus, fore ut is paternam misericordiam nobis impertiat, qui ipsam his precibus jussit exposcere: nam omnino sub hac petitione, illa est subjecta sententia, sic esse in nos affectum Deum, ut vere pœnitentibus libenter ignoscat.

XVIII. Peccato quantum Deus offenditur.

Est enim Deus is in quem, abjecta obedientia, peccamus; cujus ordinem sapientiæ perturbamus, quantum est situm in nobis; quem offendimus; quem factis dictisque violamus.

XIX. Dei bonitas singularis.

Verum idem est ille beneficentissimus parens qui, cum possit omnia condonare, non modo se id velle declaravit, sed etiam impulit homines, ut a se veniam peterent; et quibus verbis id facerent, docuit.

Nota. Quare nemini dubium esse potest quin, illo auctore, in nostra potestate sit nobis Dei gratiam reconciliare.

XX. Dei in nos propensio ut probanda.

Et quoniam hæc testificatio propensæ ad ignoscendum divinæ voluntatis fidem auget, spem alit, charitatem inflammat: operæ pretium est, ornare hunc locum nonnullis divinis testimoniis, et hominum exemplis, quibus maximorum scelerum pœnitentibus Deus veniam concesserit: quam sententiam quoniam persecuti sumus, quantum res ferebat, in proœmio hujus precationis, et in ea symboli parte quæ est de remittendis peccatis; inde assument parochi quæ ad hunc locum instruendum pertinere videbuntur: reliqua haurient ex divinarum litterarum fontibus.

XXI. Debitum quid sit explicandum.

Tum vero eodem utantur instituto, quo in cæteris petitionibus utendum duximus, ut intelligant fideles, quid hic debita significent; ne forte decepti ambiguo, aliud ab eo quam quod petendum sit, postulent.

XXII. Primum quod non petimus.

Primum autem scire oportet minime petere nos, nobis ut remittatur amor ex toto corde, ex tota anima et ex tota mente nostra, quem omnino Deo debemus et cujus debiti solutio est ad salutem necessaria.

XXIII. Secundum quod non petimus.

Neque vero quia debiti nomine, etiam obedientia, cultus, veneratio et cætera hujus generis officia continentur, postulamus ut non amplius ea debeamus.

XXIV. Quid hic petatur.

Sed precamur ut liberet a peccatis : sic enim sanctus Lucas est interpretatus, qui peccata pro debitis posuit, ob eam causam quod illis committendis rei efficiamur Deo, et debitis pœnis præpositi, quas vel satisfaciendo, vel patiendo pendimus[1]. Hujus generis debitum fuit, quod Christus Dominus locutus est ore Prophetæ : Quæ non rapui, tunc exsolvebam[2].

XXV. Peccatori qui non est solvendo quid agendum.

Qua Dei verbi sententia licet intelligere non solum nos debitores esse, sed etiam non esse solvendo, cum peccator per se satisfacere nullo modo possit. Quare confugiendum nobis est ad Dei misericordiam : cui quia par justitia respondet, cujus est retinentissimus Deus, utendum erit deprecatione et patrocinio Passionis Domini nostri Jesu Christi, sine qua nemo unquam veniam delictorum impetravit, a qua omnis et satisfaciendi vis et ratio tanquam ex fonte profluit.

XXVI. Fructus crucis quam uberes.

Nam pretium illud in cruce a Christo Domino persolutum, et nobiscum per sacramenta re vel studio ac desiderio adhibita, communicatum, tanti est ut nobis impetret et conficiat quod hac petitione postulamus, ut peccata nostra remittantur.

Nota. Quo loco non id modo pro levibus erratis et facillimis ad impetrandam veniam, sed pro gravibus et mortiferis peccatis deprecamur ; quæ precatio in scelerum gravitate pondus non habebit, nisi id a Pœnitentiæ sacramento re vel certe desiderio suscepto, ut jam dictum est, assumpserit.

XXVII. Aliter debita nostra, aliter panem nostrum dicimus.

Dicimus autem, debita nostra, longe aliter atque panem

[1] Luc. 11. 4. — [2] Psal. 68. 5.

nostrum antea diximus; noster enim ille est panis, quia nobis Dei munere tribuitur: at peccata nostra sunt, quia illorum culpa residet in nobis; nam nostra voluntate suscipiuntur, quæ peccati vim non haberent, nisi essent voluntaria.

XXVIII. In hac petitione nos accusamus.

Nos igitur, eam culpam sustinentes et confitentes, ad expiandum peccata necessariam Dei clementiam imploramus. In quo non utimur excusatione cujusquam, nec causam in quemquam transferimus, ut primi homines Adam et Eva fecerunt[1]: ipsi nos judicamus illam, si sapimus, Prophetæ precationem adhibentes: Non declines cor meum in verba malitiæ, ad excusandas excusationes in peccatis[2].

XXIX. Cur hic ut plures loquimur.

Nec vero dicimus: Dimitte mihi, sed nobis: quod fraterna necessitudo et charitas, quæ inter omnes homines intercedit, a nobis singulis postulat ut, de communi proximorum salute solliciti, cum pro nobis preces facimus, pro illis etiam deprecemur.

XXX. Hic orandi modus unde?

Hunc orandi morem, a Christo Domino traditum, deinceps ab Ecclesia Dei acceptum perpetuoque servatum, ipsi et maxime tenuerunt apostoli; et, ut cæteri adhiberent, auctores fuerunt.

Exemplum.

Hujus autem flagrantis studii et cupiditatis in deprecando pro salute proximorum, habemus in utroque Testamento sanctorum Mosis et Pauli præclarum exemplum: quorum alter sic Deum precabatur: Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo[3]; alter in hunc modum: Optabam ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis[4].

SICUT ET NOS DIMITTIMUS DEBITORIBUS NOSTRIS.

XXXI. Duplex acceptio particulæ, *sicut*.

Illud *sicut*, dupliciter intelligi potest.

Nam et similitudinis vim habet, cum videlicet a Deo petimus ut, quemadmodum nos injurias et contumelias remittimus iis a quibus læsi sumus, sic ipse nobis peccata condonet.

Est præterea conditionis nota; in quam sententiam Christus

[1] Genes. 3. 12, 13. — [2] Ps. 140. 4. — [3] Exod. 32. 31. — [4] Rom. 9. 3.

Dominus eam formulam interpretatur: Si enim dimiseritis, inquit, hominibus peccata eorum, dimittet et vobis Pater vester cœlestis delicta vestra; si autem non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra[1].

XXXII. Utroque sensu hic accipitur.

erum habet uterque sensus eamdem ignoscendi necessitatem, ut, si volumus Deum nobis veniam concedere delictorum, parcamus illis ipsis necesse sit à quibus injuriam accepimus; sic enim Deus oblivionem injuriarum mutuumque studium et amorem requirit a nobis, ut eorum qui in gratiam non sunt reconciliati, dona ac sacrificia rejiciat et aspernetur. Est etiam naturæ lege sancitum, ut tales nos aliis præbeamus quales eos in nos esse cupimus, vere ut impudentissimus ille sit, qui postulet a Deo ut sui sceleris pœnam prætermittat, cum ipse in proximum animum retineat armatum.

XXXIII. Qui vult sibi dimitti, dimittat et ille.

Quare parati et prompti ad ignoscendum esse debent ii quibus impositæ sunt injuriæ, cum et urgeantur hac precandi formula, et apud sanctum Lucam id jubeat Deus: Si peccaverit in te frater tuus, increpa illum, et si pœnitentiam egerit, dimitte illi[2]; et si septies in die peccaverit in te, et septies in die conversus fuerit ad te, dicens: Pœnitet me, dimitte illi. Et in evangelio sancti Matthæi sic: Diligite inimicos vestros[3]; et Apostolus, et ante eum Salomon scripserit: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum; si sitit, potum da illi[4]. Et sic apud sanctum Marcum evangelistam: Cum stabitis ad orandum, dimittite, si quid habetis adversus aliquem, ut et Pater vester qui in cœlis est dimittat vobis peccata vestra[5].

XXXIV. Cum vix indulgeant homines, quid agendum.

Sed quoniam depravatæ naturæ vitio nihil ægrius fit ab homine, quam ut inferenti condonet injurias, omnem conferant parochi animi et ingenii vim ad commutandos et flectendos animos fidelium ad hanc lenitatem et misericordiam, christiano homini necessariam.

Primo.

Commorentur in tractatione divinorum oraculorum: in quibus audire licet imperantem Deum, inimicis ignoscendum.

[1] Matth. 6. 14, 15. — [2] Luc. 17. 3, 4. — [3] Matth. 5. 44. — [4] Rom. 12. 20 Prov. 25. 20, 21. — [5] Marc. 11. 25.

Secundo.

Prædicent id, quod verissimum est, magno esse argumento hominibus, eos esse Dei filios, si facile remittant injurias et inimicos diligant ex animo.

Nota. Elucet enim in eo, quod inimicos diligimus, similitudo quædam cum parente Deo, qui sibi inimicissimum et infestissimum genus hominum, filii sui morte ab æterno exitio redemptum, reconciliavit.

Tertio.

Sit autem hujus cohortationis et præcepti clausula illud imperium Christi Domini, quod recusare non possumus sine summo dedecore et pernicie : Orate pro persequentibus et calumniantibus vos, ut sitis filii Patris vestri qui in cœlis est[1].

XXXV. Qualis injuriarum oblivio requiratur ad virtutem.

Verum hoc loco non vulgaris pastorum prudentia requiritur, ne quis, cognita hujus difficultate ac necessitate præcepti, salutem desperet. Sunt enim qui, cum se debere intelligant conterere injurias oblivione voluntaria et eos diligere qui læserunt, id cupiunt et pro viribus faciunt; sed universam memoriam injuriarum sibi exhauriri non posse sentiunt; nam resident in animo quædam reliquiæ simultatis; quamobrem magnis agitantur conscientiæ fluctibus, verentes, ne parum simpliciter et candide, positis inimicitiis, Dei jusso non obediant.

XXXVI. Carnis et spiritus dissidium explicetur hic.

Hic igitur pastores contraria studia carnis et spiritus explicabunt, quod illius sensus sit ad vindicationem proclivis, hujus ratio propensa ad ignoscendum : hinc inter ipsos perpetuam turbam ac rixam existere; quare saluti minimé diffidendum esse demonstrabunt reclamitantibus et adversantibus rationi, corruptæ naturæ appetitionibus, modo spiritus perstet in officio et voluntate remittendi injurias proximumque diligendi.

XXXVII. Nondum amantibus inimicos hæc oratio usurpanda, cur ?

Quod autem aliqui fortasse fuerint qui, cum nondum animum inducere possint ut, obliti injurias, ament inimicos, propterea deterriti ea quam diximus, conditione hujus petitionis, dominica precatione non utantur : duas has rationes afferent parochi quibus exitiosum hunc errorem illis eripiant.

[1] Matth. 5. 44.

Primo.

Nam quivis unus e fidelium numero preces has facit, totius Ecclesiæ nomine, in qua pios esse aliquot necesse est, qui debitoribus ea, quæ hic commemorantur, debita remiserunt.

Secundo.

Accedit eo quod id a Deo petentes, una etiam petimus quidquid ad illud impetrandum in eam petitionem a nobis necessario conferendum est.

Petimus enim et veniam peccatorum et donum veræ pœnitentiæ.

Petimus facultatem intimi doloris.

Postulamus ut a peccatis abhorrere, et illa sacerdoti vere ac pie confiteri possimus.

Itaque cum necesse etiam nobis sit parcere iis qui damnum aut malum aliquod dederint, cum ut nobis Deus ignoscat precamur, simul oramus ut facultatem largiatur reconciliandi nos illis quos odimus.

Nota. Quare deterrendi sunt ab ea opinione, qui inani et pravo illo timore commoventur, ne sibi Deum reddant offensiorem hac precatione; contraque etiam cohortandi ad frequentem precationis usum, quo à parente Deo postulent, ut sibi det eam mentem, ut iis qui læserint, ignoscant et inimicos diligant.

XXXVIII. Ut hæc oratio cum fructu fiat, quid opus?

Sed ut precatio omnino fructuosa sit, primum hæc in ea est cura, meditatioque adhibenda, nos Deo supplices esse, et ab eo veniam petere, quæ non datur nisi pœnitenti : itaque nos ea charitate et pietate præditos esse oportere, quæ pœnitentibus conveniat; convenire autem maxime iis, subjecta quasi oculis propria flagitia atque facinora lacrymis expiare.

XXXIX. Occasiones peccatorum vitandæ.

Cum hac cogitatione conjungenda est cautio in posterum earum rerum in quibus fuit aliqua occasio peccandi, quæque nobis ansam dare possint ad offendendum parentem Deum. In his curis versabatur David, cum diceret : Et peccatum meum contra me est semper[1]. Et alio loco : Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo[2].

[1] Psal. 50. 5. — [2] Ps. 6. 7.

XL. Exempla sibi sunt hic proponenda.

Proponat sibi præterea unusquisque ardentissimum orandi studium eorum qui à Deo precibus impetraverunt veniam delictorum, ut publicani illius qui, longe consistens præ pudore ac dolore, et oculis humi defixis, tantum pulsabat pectus, eam habens orationem: Deus! propitius esto mihi peccatori[1]. Tum illius peccatricis mulieris quæ, Christo Domino retro stans, rigatos a se ejus pedes, capillis etiam abstersos osculabatur[2]; Petri denique principis apostolorum, qui egressus foras, flevit amare[3].

XLI. Quibus hic remediis utendum.

Deinde cogitandum est, quo infirmiores sunt homines et ad morbos animi, quæ sunt peccata, propensiores, eo pluribus et frequentioribus medicamentis indigere.

Pœnitentia. Eucharistia.

Sunt autem ægrotæ animæ remedia, Pœnitentia et Eucharistia. Hæc igitur sæpissime adhibeat fidelis populus.

Eleemosyna.

Deinde eleemosyna, quemadmodum tradunt divinæ litteræ, medicina est accommodata sanandis animæ vulneribus: quare qui pie hac prece uti cupiunt, prò viribus benigne faciant egentibus; quantam enim vim habeat ad delendas scelerum maculas, testis est in Tobia angelus Domini sanctus Raphael, cujus est illa vox: Eleemosyna à morte liberat, et ipsa est quæ purgat peccata et facit invenire misericordiam et vitam æternam[4]. Testis est Daniel, qui Nabuchodonosor regem sic admonebat: peccata tua eleemosynis redime, et iniquitates tuas misericordiis pauperum[5].

XLII. Optima eleemosyna quæ?

Optima autem largitio et impertiendæ misericordiæ ratio, est oblivio injuriarum et bona voluntas erga eos qui rem vel existimationem, vel corpus tuum tuorumque violarint.

Nota. Quicumque igitur cupit in se esse maxime misericordem Deum, is ipsi Deo suas donet inimicitias, remittatque omnem offensionem et pro hostibus libentissime deprecetur, omnem captans occasionem de illis ipsis bene prome-

[1] Luc. 18. 13. — [2] Idem. 7. 38. — [3] Matth. 26. 75. — [4] Tob. 12. 9. — [5] Dan. 4. 24.

rendi. Sed quoniam hoc argumentum explicatum est, cum homicidii locum tractavimus, eo rejicimus parochos.

XLIII. Non indulgenti homine nihil injustius.

Qui tamen hanc petitionem hoc fine concludant, nihil injustius esse aut fingi posse quam eum qui cum hominibus durus sit, ut nemini se det ad lenitatem, idem postulet ut in se sit mitis et benignus Deus.

DE SEXTA PETITIONE.

ET NE NOS INDUCAS IN TENTATIONEM.

CAPUT XV.

I. Recens Deo conversi facilè relabuntur.

Non dubium est quin Filii Dei post impetratam delictorum veniam, cum incensi studio adhibendi Deo cultum et venerationem, cœleste regnum exoptant, et omnia divino numini tribuentes pietatis officia, toti pendent a paterna ejus voluntate ac providentia; tum eo magis humani generis hostis omnes adversus illos artes excogitet, omnes machinas paret, quibus oppugnentur sic, ut verendum sit ne, labefactata et mutata sententia, rursum in vitia delabantur, longeque deteriores evadant quam antea fuerint. De quibus illud principis apostolorum jure dici possit: Melius erat illis non cognoscere viam justitiæ, quam, post agnitionem, retrorsum converti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato [1].

II. Cur hæc petitio cæteris sit addita.

Quare nobis a Christo Domino datum est hujus petitionis præceptum, ut quotidie nos Deo commendemus, ejusque patriam curam et præsidium imploremus, minime dubitantes fore ut, si deseramur divino patrocinio, vaferrimi hostis laqueis irretiti teneamur.

III. Bis hanc orationem præcepit Christus, et cur?

Neque verò solum in hac orandi regula jussit a Deo petere ne patiatur nos induci in tentationem; sed in alia etiam oratione, quam ad sacros apostolos habuit sub ipsum mortis tempus, cum quidem ipsos mundos esse dixisset [2], eos hujus officii his verbis admonuit: Orate, ut non intretis in tentationem [3].

[1] 2. Petr. 2. 21. — [2] Joan. 13. 10. — [3] Matth. 26. 41.

Quæ iterum a Christo Domino adhibita admonitio, magnum diligentiæ onus imponit parochis excitandi fidelem populum ad frequentem hujus usum precationis; ut, cum tanta hominibus ab hoste diabolo in singulas horas pericula hujus generis intendantur, a Deo, qui solus illa propulsare potest, petant illud assidue : Ne nos inducas in tentationem.

IV. Necessitas hujus petitionis, quanta.

Intelliget autem fidelis populus, quantopere egeat divini hujus adjumenti, si suæ imbecillitatis inscitiæque meminerit; si recordabitur illam Christi Domini sententiam : Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma[1]; si ei venerit in mentem, quam graves sint et exitiales hominum casus, impellente dæmone, nisi sustineantur dexteræ cœlestis auxilio.

Exempla infirmitatis.

Quod illustrius esse possit humanæ infirmitatis exemplum, quam sacer ille chorus apostolorum, qui magno antea animo cum essent, primo quoque objecto terrore, relicto Salvatore, diffugerunt? Etsi illustrius etiam est illud principis apostolorum, qui in tanta professione singularis et fortitudinis et amoris in Christum Dominum, cum paulo ante, sibi bene fidens, ita dixisset : Si oportuerit me mori tecum, non te negabo[2], statim unius voce mulierculæ perterritus, se Dominum non nosse jurejurando affirmavit.

Nota. Nimirum illi in summa spiritus alacritate non respondebant vires.

Nota iterum.

Quod si viri sanctissimi humanæ naturæ fragilitate, cui confidebant, graviter peccaverunt; quid non timendum est cæteris, qui ab eorum sanctitate absunt longissime?

V. Quot tentationum periculis exponantur homines.

Quare proponet fideli populo parochus prælia ac pericula, in quibus assidue versamur, dum anima est in hoc mortali corpore, quod undique caro, mundus et Satanas oppugnant.

Quid ira, quid cupiditas in nobis possit, quotus quisque est, qui magno suo malo id non experiri cogatur? Quis non his lacessitur stimulis? quis hos non sentit aculeos? quis subjectis non uritur ardentibus facibus? et quidem tam varii sunt ictus, tam diversæ petitiones, ut difficillimum sit gravem aliquam plagam non accipere.

[1] Matth. 26. 41. — [2] Matth. 26. 35.

Ac præter hos inimicos qui habitant et vivunt nobiscum, sunt præterea illi hostes acerrimi de quibus scriptum est: Non est nobis colluctatio adversus carnem et sanguinem; sed adversus principes et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus [1].

VI. Quam graves dæmonum impetus.

Accedunt enim ad intimas pugnas externi impetus et impressiones dæmonum, qui et aperte nos petunt et per cuniculos influunt in animas nostras, vix ut ab illis cavere possimus.

VII. Dæmones cur principes appellentur.

Illos et principes appellat Apostolus propter naturæ excellentiam; (nam natura hominibus et cæteris, quæ sub sensum cadunt, creatis rebus antecellunt) et potestates vocat, quod non solum naturæ vi, sed potestate etiam superant; et rectores nominat mundi tenebrarum; non enim clarum et illustrem mundum regunt, id est bonos et pios, sed obscurum et caliginosum, nempe eos qui, flagitiosæ et facinorosæ vitæ sordibus ac tenebris obcæcati, duce tenebrarum diabolo, delectantur.

VIII. Cur spiritualia nequitiæ.

Nuncupat etiam dæmones spiritualia nequitiæ: est enim et carnis et spiritus nequitia.

Carnales nequitiæ.

Carnalis quæ dicitur nequitia, incendit appetitum ad libidines et voluptates quæ percipiuntur sensibus.

Spiritualia nequitiæ, quæ?

Spiritualia nequitiæ sunt mala studia et pravæ cupiditates, quæ ad superiorem pertinent animæ partem, quæ tanto pejores sunt quam reliquæ, quanto mens ipsa et ratio altior est atque præstantior.

Nota. Quæ Satanæ nequitia quia maxime spectat illuc, ut cœlesti nos hereditate privet, propterea dixit Apostolus: In cœlestibus.

IX. Quanta Dæmonum odia.

Ex quo licet intelligere magnas esse hostium vires, invictum animum, immane in nos et infinitum odium. Bellum etiam

[1] Ephes. 6. 12.

perpetuum eos gerere nobiscum, ut nulla pax sit cum illis, nullæ induciæ fieri possint. Quantum vero audeant, declarat Satanæ apud Prophetam vox : In cœlum conscendam[1]; aggressus est primos homines in paradiso, adortus est prophetas, appetivit apostolos, ut, quemadmodum loquitur apud evangelistam Dominus, cribraret eos sicut triticum[2]; ne ipsum quidem Christi Domini os erubuit; itaque ejus inexplebilem cupiditatem et immensam diligentiam sanctus Petrus expressit, cum dixit : Adversarius vester diabolus tanquam leo rugiens, circuit, quærens quem devoret[3].

X. Dæmones multi unum hominem oppugnant

Quamquam non unus modo tentat homines Satan, sed gregatim interdum dæmones in singulos impetum faciunt : quod ille confessus est dæmon, qui rogatus a Christo Domino, quod sibi nomen esset, respondit : Legio mihi nomen est[4], nempe dæmonum multitudo, quæ miserum illum divexarat; et de alio scriptum est : Assumit septem alios spiritus secum nequiores se, et intrantes habitant ibi[5].

XI. Dæmones improbis infesti non sunt. Cur?

Multi sunt qui, quod impulsus atque impetus dæmonum in se minime sentiunt, totam rem falsam esse arbitrantur : quos ipsos a dæmonibus non oppugnari mirum non est, quibus se sponte dediderunt; non est in illis pietas, non charitas, non virtus illa christiano homine digna : quare fit ut toti *sint* in potestate diaboli; nec ullis tentationibus opus est ad eos evertendos, in quorum jam animis, ipsis libentibus, commoratur.

XII. Dæmones infestant maxime pios.

At vero qui se Deo dicaverunt, in terris cœlestem vitam agentes, ii maxime omnium Satanæ incursibus petuntur, hos acerbissime odit, his in singula temporis momenta struit insidias. Plena est historia divinarum litterarum sanctorum hominum, quos præsenti etiam animo stantes, vel vi, vel fraude pervertit. Adam, David, Salomon, aliique quos enumerare difficile sit, experti sunt dæmonum violentos impetus et callidam astutiam, cui resisti non possit consilio aut hominum viribus.

NOTA. Quis igitur se suo præsidio satis tutum existimet?

[1] Isai. 14. 13. — [2] Luc. 22. 31. — [3] 1. Petr. 5. 8. — [4] Marc. 5. 9; Luc. 8. 30. — [5] Matth. 12. 45.

Itaque pie casteque petendum a Deo est, ne nos tentari sinat supra id quod possumus, sed faciat etiam cum tentatione proventum, ut possimus sustinere[1]

XIII. Qui dæmones timent unde firmandi?

Verum hic fideles confirmandi sunt, si qui animi imbecillitate aut rei ignoratione dæmonum vim perhorrescunt, ut ipsi tentationum fluctibus agitati, in hunc precationis portum confugiant.

XIV. Dæmonum vires gubernat Deus.

Non enim Satan in tanta et potentia, et pertinacia, in capitali odio nostri generis, nec quantum, nec quandiu vult, tentare nos aut vexare potest; sed omnis ejus potestas Dei nutu et permissu gubernatur.

Notissimum est exemplum Job, de quo nisi diabolo dixisset Deus: Ecce universa quæ habet, in manu tua sunt, nihil ejus Satanas attigisset; contra vero nisi addidisset Dominus: Tantum in eum ne extendas manum tuam, uno diaboli ictu, cum filiis ipse facultatibusque concidisset.

Nota. Ita autem alligata est dæmonum vis, ut ne in porcos quidem illos, de quibus scribunt evangelistæ, non permittente Deo, invadere potuissent[2].

XV. Verba petitionis explicantur.

Sed ad intelligendam hujus petitionis vim, dicendum est quid hic tentatio significet; quid item induci in tentationem.

XVI. Tentare quid sit primo.

Est autem tentare, periculum facere de eo qui tentatur, ut ab ipso quod cupimus elicientes, verum exprimamus; qui tentandi modus in Deum minime cadit; quid enim est quod nesciat Deus? Omnia enim, inquit, nuda et aperta sunt oculis ejus[3].

Quid secundo.

Est alterum tentandi genus, cum longius progrediendo, aliud quæri solet in bonam vel in malam partem.

XVII. In bonam partem tentare quid.

In bonam, cum ea re tentatur alicujus virtus, ut illa perspecta et cognita, is commodis et honoribus augeatur, ejusque exemplum cæteris imitandum proponatur, ac denique omnes

[1] 1. Cor. 10. 13. — [2] Matth. 8. 31; Marc. 5. 12; Luc. 8. 32. — [3] Hebr. 4. 13.

ob idipsum ad Dei laudes excitentur. Quæ tentandi ratio sola convenit in Deum; hujus exemplum tentationis est illud in Deuteronomio. Tentat vos Dominus Deus vester, ut palam fiat utrum diligatis eum an non[1].

NOTA. Quo modo etiam tentare dicitur suos Deus, cum inopia, morbo et aliis calamitatum generibus premit, quod probandæ eorum patientiæ causa facit, et ut aliis documentum sint christiani officii.

Exemplum.

In hanc partem legimus Abraham esse tentatum, ut filium immolaret[2]; quo facto, fuit is obedientiæ et patientiæ exemplum singulare, ad memoriam hominum sempiternam.

Aliud.

In eamdem sententiam dictum est de Tobia[3]: Quia acceptus eras Deo, necesse fuit ut tentatio probaret te.

XVIII. In malam partem tentare quid.

In malam partem tentantur homines, cum ad peccatum aut exitium impelluntur; quod proprium diaboli officium est; is enim eo animo tentat homines, ut decipiat agatque præcipites; quamobrem tentator in divinis litteris appellatur[4].

XIX. Quam varie dæmones tentant.

In iis vero tentationibus modo intimos nobis admovens *stimulos*, animæ affectiones et commotiones adhibet *administras*; modo nos exagitans extrinsecus, externis rebus utitur, vel prosperis ad efferendos, vel ad frangendos adversis; nonnunquam habet emissarios et excursores perditos homines, imprimisque hæreticos, qui sedentes in cathedra pestilentiæ, malarum doctrinarum mortifera semina dispergunt, ut illos, qui nullum delectum aut discrimen habent virtutis et vitiorum, homines per se proclives ad malum nutantes ac præcipitantes impellant.

XX. Induci in tentationem quid?

Dicimur autem induci in tentationem, cum tentationibus succumbimus. Inducimur vero in tentationem dupliciter.

Primo.

Primum, cum de statu dimoti, in id ruimus malum, in

[1] Deut 13. 3. — [2] Gen. 22. 1 et seqq. — [3] Tob. 12. 13. — [4] Matth. 3

quod tentando nos aliquis impulerit. At nemo quidem a Deo hoc modo in tentationem inducitur; quia nemini est peccati auctor Deus, immo odit omnes qui operantur iniquitatem [1]. Sic vero etiam est apud sanctum Jacobum : Nemo, cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur [2]; Deus enim intentator malorum est.

Secundo.

Deinde dicitur nos in tentationem inducere is qui, etsi non tentat ipse, neque operam dat quo tentemur, tentare tamen dicitur, quia, cum possit prohibere ne id accidat aut ne tentationibus superemur, non impedit.

Nota. Hoc modo Deus bonos et pios tentari quidem sinit, verumtamen sua gratia sustentatos non deserit.

Nota præterea.

Nec vero non interdum justo et occulto Dei judicio, nostris id sceleribus postulantibus, nobis ipsi relicti, concidimus.

Tertio.

Præterea nos in tentationem Deus inducere dicitur, cum ejus beneficiis, quæ nobis ad salutem dedit, abutimur ad perniciem, et patris substantiam, ut prodigus ille filius [3], dissipamus vivendo luxuriose, nostris cupiditatibus obsequentes. Quamobrem id dicere possumus, quod de lege dixit Apostolus : Inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem [4].

Exemplum.

Opportunum rei exemplum est Hierosolyma, teste Ezechiele, quam Deus omni ornamentorum genere locupletarat, ut ejus ore prophetæ diceret Deus : Perfecta eras in decore meo, quem posueram super te; et tamen illa civitas divinis cumulata bonis, tantum abest ut optime de se merito ac merenti Deo gratiam habens, cœlestibus beneficiis ad beatitudinem consequendam, cujus gratia ea acceperat, uteretur, ut, ingratissima in parentem Deum, abjecta spe, cogitatione cœlestium fructuum, tantum præsenti abundantia luxuriose ac perdite frueretur, quod Ezechiel eodem capite pluribus verbis persecutus est [5].

Nota. Quare sunt eodem loco ingrati in Deum homines, qui præbitam sibi ab eo divinitus uberem materiam recte factorum, ad vitia, illo permittente, convertunt.

[1] Ps. 5. 5. — [2] Jac. 1. 13. — [3] Luc. 15. 12. — [4] Rom. 7. 10. — [5] Ezec. 6. 14.

XXI. Mos loquendi scripturæ explicandus.

Sed oportet hunc divinæ Scripturæ morem diligenter attendere, quæ Dei permissionem his interdum verbis significat, quæ propriè si accipiantur, tanquam actionem in Deo significant. Nam in Exodo sic est : Indurabo cor Pharaonis[1]; et apud Isaïam : Excæca cor populi hujus[2]; et ad Romanos scribit Apostolus : Tradidit illos Deus in passiones ignominiæ et in reprobum sensum[3]. Quibus in locis aliisque similibus, non id omnino esse actum a Deo, sed permissum intelligendum est[4].

NOTA. His positis, non erit difficile scire quid in hac precationis parte postulemus. Nec vero petimus ne omnino tentemur. Est enim hominum vita tentatio super terram.

XXII. Utilis est tentatio.

Est autem ea res utilis et fructuosa hominum generi; nam in tentationibus nos ipsos, id est, vires nostras, cognocimus; quamobrem etiam humiliamur sub potenti manu Dei, viriliterque decertantes, expectamus immarcescibilem coronam gloriæ : Nam et qui certat in agone, non coronatur, nisi legitime certaverit[5]; et, ut inquit sanctus Jacobus : Beatus vir, qui suffert tentationem; quoniam, cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ quam repromisit Deus diligentibus se[6]. Quod si urgemur non nunquam hostium tentationibus, magnæ nobis erit levationi illa cogitatio, habere nos adjutorem pontificem, qui possit compati infirmitatibus nostris, tentatum ipsum per omnia[7].

XXIII. Quid hic postuletur.

Primo.

Quid hic igitur petimus ? ne divino præsidio deserti, tentationibus vel decepti assentiamur, vel cedamus afflicti; ut præsto sit nobis Dei gratia, quæ, cum defecerint nos propriæ vires, in malis recreet ac reficiat.

Secundo.

Quare et generatim Dei opem implorare debemus in omnibus tentationibus, et nominatim, cum singulis affligimur, ad

[1] Exod. 4. 21. — [2] Isai. 6. 10. — [3] Rom. 1. 26. — [4] Vide Iren. lib. 4 contra hæret., cap. 48; Tertull. lib. 2 contra Marc. 14; August. lib. de Prædestin. et Gratia, cap. 5, et de Prædest. sanct. cap. 9, et libr. arbit., cap. 21, 22, 23; D. Thom. 2 part. quæst. 87, artic. 2, et 2. 1, quæst. 15. — [5] 2. Tim 2. 5. — [6] Jac. 1. 12. — [7] Hebr. 4. 15.

precationem confugere oportet; quod a Davide factum legimus pene in unoquoque tentationum genere. Nam in mendacio sic precabatur: Ne auferas de ore meo verbum veritatis usquequaque[1]: in avaritia ad hunc modum: Inclina cor meum in testimonia tua, et non in avaritiam[2]. In rebus vero inanibus hujus vitæ et illecebris cupiditatum, hac prece utebatur: Averte oculos meos, ne videant vanitatem[3].

Tertio.

Ergo postulamus, ne morem geramus cupiditatibus, neve defatigemur in tentationibus sustinendis, ne declinemus de via Domini: ut tam in rebus incommodis quam in prosperis æquitatem animi constantiamque servemus, et nullam nostri partem Deus sua tutela vacuam relinquat.

Quarto.

Petimus denique ut Satanam conterat sub pedibus nostris.

XXIV. Meditanda cum hæc petimus.

Reliquum est ut fidelem populum ad ea Parochus cohortetur, quæ in hac precatione maxime cogitare et meditari oporteat.

Primo.

In qua erit illa optima ratio, si quanta sit hominum infirmitas intelligentes, viribus nostris diffidamus, et omni spe nostræ incolumitatis in Dei benignitate collocata, eo freti patrocinio, vel in maximis periculis magnum animum habuerimus, præsertim cogitantes quam multos hac spe atque hoc animo præditos ex hiantibus Satanæ faucibus liberarit Deus.

Exempla.

An non Joseph undique circumdatum ardentibus insanæ mulieris facibus, e summo ereptum periculo, ad gloriam extulit[4]?

An non Susannam a Satanæ ministris obsessam tum cum nihil propius esset quam ut nefariis sententiis interficeretur, servavit incolumem[5]? Neque mirum; erat enim, inquit, cor ejus fiduciam habens in Domino.

Insignis est laus et gloria Job, qui de mundo, de carne, de Satana triumphavit. Plurima sunt hujus generis exempla, quibus parochus diligenter pium populum ad eam spem fiduciamque cohortari debebit.

[1] Ps. 118. 43. — [2] Ibid. 36. — [3] Ibid. 37. — [4] Gen. 39. 7. — [5] Dan. 13. 61.

Secundo

Cogitent etiam fideles quem in hostium tentationibus ducem habeant, nempe Christum Dominum qui victoriam ex illo certamine retulit.

Vicit ipse diabolum : est is ille fortior, qui superveniens fortem superavit armatum, quem et armis nudavit et spoliis[1]. De hujus victoria, quam de mundo reportavit, est apud sanctum Joannem : Confidite, ego vici mundum[2]; et in Apocalypsi dicitur ipse leo vincens, et exisse vincens, ut vinceret[3] : quia in victoria suis etiam cultoribus facultatem vincendi dedit.

Tertio.

Est apostoli ad Hebræos Epistola plena victoriis sanctorum hominum, qui per fidem devicerunt regna, obturaverunt ora leonum, et quæ sequuntur[4].

Quarto.

Ex his vero, quæ sic acta legimus, eas victorias cogitatione complectamur, quas quotidie reportant ex intimis et externis dæmonum præliis homines fide, spe et charitate præstantes; quæ tam multæ sunt, tamque insignes, ut si sub aspectum caderent oculorum, nihil frequentius accidere judicaremus, nihil gloriosius, de quorum hostium clade his verbis scripsit sanctus Joannes: *Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum*[5].

XXV. Quomodo vincitur diabolus.

Vincitur autem Satanas non otio, somno, vino, comessatione, libidine; sed oratione, labore, vigilia, abstinentia, continentia, castitate : Vigilate et orate, inquit, ut jam diximus, ut non intretis in tentationem[6]. Qui iis armis ad illam pugnam utuntur, in fugam convertunt adversarios : Qui enim resistunt diabolo, is fugiet ab eis[7].

XXVI. Humiliter de se sentiendum.

In his tamen sanctorum hominum victoriis, quas diximus, nemo sibi placeat, nemo se efferat insolentius, ut se suis viribus hostiles dæmonum tentationes, impetusque sustinere posse confidat : non est hoc naturæ nostræ, non humanæ imbecillitatis.

[1] Luc. 11. 22.—[2] Joan. 16. 33.—[3] Apoc. 5. 5.—[4] Hebr. 11.—[5] 1. Joan. 2. 14. —[6] Matth. 26. 41. —[7] Jac. 4. 7.

XXVII. Sine Dei auxilio nihil possumus.

Hæ vires, quibus prosternimus Satanæ satellites, dantur a Deo, qui ponit ut arcum æreum brachia nostra : cujus beneficio arcus fortium superatus est [1], et infirmi accincti sunt robore ; qui dat nobis protectionem salutis ; cujus nos dextera suscipit ; qui docet manus nostras ad prælium et digitos nostros ad bellum [2], ut uni Deo, pro victoria sint agendæ et habendæ gratiæ, quo uno et auctore et adjutore vincere possumus, quod fecit Apostolus ; inquit enim : Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum nostrum Jesum Christum [3]. Eumdem auctorem victoriæ prædicat cœlestis vox illa in Apocalypsi : Facta est salus, et virtus, et regnum Dei nostri, et potestas Christi ejus ; quia projectus est accusator fratrum nostrorum, et ipsi vicerunt eum propter sanguinem agni [4]. Testatur idem liber, Christi Domini partam ex mundo carneque victoriam eo loco : Hi cum agno pugnabunt, et agnus vincet illos [5]. Hæc de causa et de modo vincendi.

XXVIII. Præmia pugnantibus proposita.

Quibus expositis, proponent fideli populo parochi a Deo præparatas coronas et constitutam victoribus sempiternam præmiorum amplitudinem, quorum ex eadem Apocalypsi divina proferent testimonia : Qui vicerit, non lædetur a morte secunda ; et alio loco : Qui vicerit, sic vestietur vestimentis albis, et non delebo nomen ejus de libro vitæ, et confitebor nomen ejus coram Patre meo, et coram angelis ejus [6]. Et paulo post, Deus ipse ac Dominus noster ita loquitur ad Joannem : Qui vicerit, faciam illum columnam in templo Dei mei, et foras non egredietur amplius [7]. Tum inquit : Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut et ego vici, et sedi cum Patre meo in throno ejus [8]. Denique cum sanctorum gloriam et perpetuam illam bonorum vim quibus in cœlo fruentur, exposuisset, adjunxit : Qui vicerit, possidebit hæc.

[1] 1. Reg. 2. 4. — [2] Psal. 17. 35. — [3] 1. Cor. 15. 57. — [4] Apoc. 12. 10. — [5] Ibid. 17. 14. — [6] Ibid. 3. 5. — [7] Ibid. 3. 12. — [8] Ibid. 3. 21.

SEPTIMA PETITIO.

SED LIBERA NOS A MALO.

CAPUT XVI.

I. Hæc petitio cæteras omnes comprehendit.

Postrema hæc petitio est instar omnium, qua Dei Filius divinam hanc orationem conclusit : cujus etiam vim et pondus ostendens, ea usus est orandi clausula, cum e vita migraturus, Deum Patrem pro hominum salute deprecaretur : Rogo enim, inquit, ut serves eos a malo[1]. Ergo hac precationis formula, quam et præcepto tradidit, et exemplo confirmavit, quasi quadam epitome summatim complexus est vim et rationem cæterarum petitionum. Cum enim id quod ea prece continetur, impetraverimus, nihil, auctore sancto Cypriano[2], remanet, quod ultra adhuc debeat postulari; cum semel protectionem Dei adversus malum petamus : qua impetrata, contra omnia, quæ diabolus et mundus operantur, securi stamus et tuti. Quare, cum tanti sit hæc petitio, quanti diximus, debebit parochus in ea fidelibus explicanda summam adhibere diligentiam.

II. Hujus et sextæ petitionis differentia.

iffert autem hæc et proxima petitio, quod illa vitationem culpæ, hac pœnæ liberationem postulamus.

III. Cur hæc oratio sæpe sit iteranda.

Quare non jam monendus est fidelis populus, quantopere et laboret ex incommodis ac calamitatibus, et cœlestis egeat adjumenti. Nam quot et quantis miseriis proposita sit hominum vita, præterquam quod et sacri et profani Scriptores hoc argumentum sunt copiosissime persecuti, nemo fere est quin intelligat et suo et alieno periculo; persuasum enim est omnibus, quod exemplum patientiæ Job memoriæ prodidit : Homo natus de muliere, brevi vivens tempore, repletur multis miseriis; qui quasi flos egreditur, et conteritur, et fugit velut umbra, et nunquam in eodem statu permanet[3]. Nec vero ullum præterire diem, qui propria aliqua molestia aut incommodo notari non possit, testis est illa Christi Domini vox :

[1] Joan. 17. 15 — [2] Lib. de Orat. citato. — [3] Job. 14. 1.

Sufficit diei malitia sua[1]. Etsi conditionem humanæ vitæ declarat ipsius Domini monitum illud, quo crucem quotidie sumi, seque docuit sequi oportere[2].

IV. In incommodis facile precamur.

Ut igitur quisque sentit quam laboriosa sit et periculosa hæc vivendi ratio, ita facile persuadebitur fideli populo malorum liberationem a Deo implorandam esse, præsertim cum nulla re magis ad orandum adducantur homines, quam cupiditate et spe liberationis eorum incommodorum, quibus premuntur aut quæ impendent.

Nota. Est enim hæc insita ratio in animis hominum, ut in malis statim ad Dei auxilium confugiant. Qua de re est illud scriptum, Imple facies eorum ignominia, et quærent nomen tuum, Domine[3].

V. Modus orandi docendus à Parochis.

Sed si illud fere sua sponte faciunt homines, ut in periculis et calamitatibus invocent Deum, certe, quomodo id recte facere possint, ab iis quorum fidei ac prudentiæ commissa est eorum salus, maxime docendi sunt.

VI. Malus orandi modus corrigendus.

Non enim desunt qui contra Christi Domini jussum præpostero utantur ordine precationis; nam qui jussit nos ad se confugere in die tribulationis[4], idem orationis ordinem nobis præscripsit : voluit enim ut priusquam precaremur ut nos liberaret a malo, peteremus uti nomen Dei sanctificaretur, et adveniret regnum ejus, et reliqua postularemus, quibus quasi gradibus quibusdam in hunc locum pervenitur; sed quidam, si caput, si latus, si pes condoluit, si rei familiaris jacturam faciunt, si minæ, si pericula ab inimicis intenduntur, in fame, in bello, in pestilentia, omissis mediis dominicæ precationis gradibus, tantum petunt ut ex illis eripiantur malis; at huic consuetudini repugnat Christi Domini jussum : Quærite primum regnum Dei[5].

VII. Bonus orandi modus.

Itaque qui recte preces faciunt, cum deprecantur calamitates, incommoda, malorum depulsionem, id referunt ad Dei gloriam. Sic David illi precationi, Domine, ne in furore tuo

[1] Matth. 6. 34. — [2] Luc. 9. 23. — [3] Psal. 82. 17. — [4] Ps. 49. 15. — [5] Matth 6. 33.

arguas me, subjecit rationem qua se Dei gloriæ cupidissimum ostendit; inquit enim: Quia non est in morte qui memor sit tui, in inferno autem quis confitebitur tibi[1]? Et idem, cum oraret Deum sibi ut misericordiam impertiret, subjungit illud: Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur[2].

VIII. Infidelium preces malæ.

Ad hanc orandi salutarem rationem et ad exemplum prophetæ incitandi sunt fideles auditores, et simul docendi, quantum intersit inter infidelium et christianorum hominum preces. Petunt vehementer illi etiam a Deo, ut possint ex morbis vulneribusque convalescere; sibi ut ex urgentibus vel imminentibus malis evadere liceat: sed tamen illius præcipuam spem liberationis ponunt in remediis natura vel hominum industria comparatis; quin etiam sibi datum a quovis medicamentum, etiam si cantionibus, si veneficiis, si dæmonum opera confectum sit, sine ulla religione adhibent, modo aliqua valetudinis spes ostendatur.

IX. Christianorum preces.

Longe alia est ratio christianorum, qui in morbis et in omnibus adversis rebus habent summum perfugium et præsidium salutis Deum, unum illum omnis auctorem boni et liberatorem suum agnoscunt ac venerantur; remediis vero quæ inest ad sanandum vis, insitam a Deo esse pro certo habent; tantumque illa ægrotis prodesse existimant, quantum ipse voluerit Deus. Est enim a Deo data hominum generi medicina, qua morbos sanaret. Hinc est illa Ecclesiastici vox: Altissimus creavit de terra medicinam, et vir prudens non abhorrebit illam[3].

Nota. Itaque qui Jesu Christo nomen dederunt, non in illis remediis summam spem reponunt recuperandæ valetudinis, sed ipsi medicinæ auctori Deo maxime confidunt.

X. Remediis prohibitis non utendum.

Quare etiam in divinis litteris reprehenduntur ii qui medicinæ fiducia nullum Dei auxilium requirunt[4]; immo vero, qui vitam agunt ex divinis legibus, abstinent omnibus remediis, quæcumque ad curationem a Deo non adhibita esse constet: quod si etiam eorum usu medicamentorum illis sit explorata spes sanitatis, tamen ab iis, ut cantionibus et dæmonum artificiis, abhorrent.

[1] Psal. 5. 6. — [2] Ibid. 50. 15. — [3] Eccl. 38. 4. — [4] Paral. 16. 12.

XI. In morbis soli Deo fidendum.

Ad id autem fideles cohortari oportet, ut Deo confidant; ea enim re jussit nos beneficentissimus parens liberationem malorum postulare, ut in eo ipso quod jussit, spem etiam impetrationis haberemus. Multa sunt in sacris litteris hujus rei exempla, ut qui minus rationibus adducuntur ad bene sperandum, exemplorum multitudine confidere cogantur. Abraham, Jacob, Loth, Joseph, David sunt in oculis locupletissimi testes divinæ benignitatis. Sacræ novi Testamenti litteræ tam multos enumerant, qui ex maximis discriminibus erepti sunt piæ pondere precationis, ut res exemplorum commemoratione non egeat.

Nota. Una igitur illa Prophetæ sententia contenti erimus, quæ vel infirmissimum quemque confirmare potest: Clamaverunt enim, inquit, justi, et Dominus exaudivit eos, et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos[1].

XII. A malis quibusdam liberari non expedit.

Sequitur hujus vis et ratio petitionis, ut fideles intelligant non omnino petere nos hoc loco ut a malis omnibus liberemur: sunt enim quædam quæ communiter mala putantur, quæ tamen sunt illis fructuosa qui patiuntur, ut ille stimulus qui Apostolo erat adhibitus, ut Dei gratia adjuvante, virtus in infirmitate perficeretur[2].

Nota. Hæc si cognita sit eorum vis, summa voluptate pios afficiunt: tantum abest ut a Deo petant ut auferantur.

XIII. A quibus malis liberari hic petimus.

Quare tantum ea mala deprecamur, quæ nullam animæ utilitatem afferre possunt; reliqua minime, modo aliquis inde salutaris fructus existat.

Omnino igitur huic voci ea subjecta vis est, ut a peccato liberati, a tentationis etiam periculo, ab intimis externisque malis eripiamur, ut tuti simus ab aqua, ab igne, a fulgure; ne grando noceat frugibus, ne annonæ caritate, seditionibus, bello laboremus.

Petimus a Deo ut morbos, pestem, vastitatem arceat, vincula, carcerem, exilium, proditiones, insidias, cæteraque omnia prohibeat incommoda, quibus maxime terreri ac premi solet hominum vita, omnes denique flagitiorum et facinorum causas avertat.

[1] Psal. 33. 18. — [2] 2. Cor. 12. 9

Neque hæc solum, quæ omnium consensione mala sunt deprecamur; sed illa etiam quæ pene omnes bona confitentur, divitias, honores, valetudinem, robur hanc ipsam vitam; petimus, inquam, ne ad malum et ad animæ nostræ exitium hæc convertantur.

Oramus etiam Deum, ne morte opprimamur repentina; ne in nos iram Dei concitemus; ne, quæ impios manent, supplicia subeamus; ne igne purgatorii torqueamur : a quo ut alii liberentur, pie et sancte precamur.

Nota. Hanc petitionem et in missa et in litaniis sic interpretatur Ecclesia, nos videlicet ea præterita, præsentia, futura mala deprecari.

XIV. Deus nos à malis liberat variis modis.

on uno autem modo Dei nos benignitas eripit a malis: nam impendentes prohibet calamitates; quomodo legimus magnum illum Jacob esse liberatum ab inimicis, quos in illum concitaret Sichimitarum cædes[1]; extat enim illud : Terror Dei invasit omnes per circuitum civitates, et non sunt ausi persequi recedentes.

Nota. Et quidem beati omnes, qui cum Christo Domino in cœlis regnant, omnibus malis Dei ope liberati sunt.

Nos autem, qui in hac peregrinatione versamur, ab omnibus incommodis solutos esse minime vult, sed eripit a quibusdam.

XV. Solatia quæ dat Deus.

Etsi sunt instar liberationis malorum omnium ea solatia, quæ dat interdum Deus iis qui rebus premuntur adversis. His se consolabatur Propheta, cum illa dicebat : Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificaverunt animam meam[2]. Præterea a malis homines liberat Deus, cum illos in summum discrimen adductos integros servat et incolumes; quod et pueris illis in ardentem fornacem conjectis[3], et Danieli contigisse legimus, quem leones nihil læserunt[4], quemadmodum neque pueros flamma violavit[5].

XVI. Malus hic dicitur dæmon, cur?

Malus vero, etiam ex sententia sanctorum Basilii magni, Chrysostomi et Augustini præcipue, dicitur dæmon, quod ho-

[1] Gen. 5. — [2] Psal. 93. 19. — [3] Dan. 3. 49. — [4] Ibid. 6. 22. — [5] Ibid. 3 50.

minum culpæ, id est, sceleris et peccati auctor fuit : quo etiam ministro utitur Deus in repetendis pœnis a sceleratis et facinorosis ; dat enim Deus omne malum hominibus, quod illi peccati causa patiuntur, in quam sententiam loquuntur divinæ litteræ illis verbis : Si erit malum in civitate, quod Dominus non fecerit[1] ? Item : Ego Dominus, et non est alter, formans lucem et creans tenebras, faciens pacem et creans malum[2].

Altera ratio.

Malus quoque dicitur dæmon ob eam causam, quod et si nihil eum læserimus, tamen perpetuum bellum nobis infert et capitali nos insectatur odio.

Nota. Quod si nobis et fide armatis et innocentia tectis nocere non potest, tamen nullum finem facit tentandi nos externis malis, et quacumque potest ratione divexandi : quamobrem Deum precamur ut nos a malo liberare velit[3]

XVII. Cur a malo et non à malis liberari precamur

Dicimus autem a malo, non a malis, ob id, quod mala quæ in nos a proximis proficiscuntur, illi assignamus tanquam auctori et impulsori, quominus etiam proximis irasci debemus : quin odium et iracundiam in ipsum Satanam convertere oporteat, a quo homines ad inferendam injuriam impelluntur.

Nota. Itaque si te aliqua re læserit proximus, cum preces facis parenti Deo, pete ut non modo te liberet a malo, id est ab iis quas tibi proximus imponit, injuriis ; sed illum ipsum eripiat proximum ex diaboli manu, cujus impulsu homines in fraudem inducuntur.

XVIII. Cum hic non exaudimur quid agendum.

Illud denique sciendum est, si in precibus et votis non liberamur a malis, debere nos quæ premant, ferre patienter, intelligentes placere divino numini, ut toleranter ea patiamur. Quare minime nos indignari aut dolere par est, quod preces nostras non audiat Deus, sed omnia ad ejus nutum ac voluntatem referre oportet, existimantes id utile, id esse salutare, quod Deo placet ut ita sit, non autem id quod secus nobis videatur.

XIX. Patienter hic sunt ferenda incommoda.

Postremo docendi sunt pii auditores, dum in hoc vitæ cur-

[1] Amos. 3. 6. — [2] Isai. 45. 6, 7. — [3] Chrysostomus homil. 20. in Matth. et homil. 5 in Job ; August. in Eccles. dogmat., cap. 57 ; Basil. in homil. Quod Deus non sit auctor malorum non procul a fine.

riculo versantur, eos ad omne incommodorum et calamitatum genus non solum æquo, sed etiam gaudenti animo ferendum paratos esse debere: Omnes enim, inquit, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur[1]. Item: Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei[2]. Rursum: Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam[3]? Non enim æquum est servum majorem esse domino suo; sicuti turpe est, e sententia sancti Bernardi, membra esse delicata sub spinoso capite[4].

Exemplum.

Præclarum illud est exemplum Uriæ propositum ad imitandum, qui, adhortante Davide domi ut se contineret, inquit: Arca Dei et Israel et Juda habitant in papilionibus; et ego ingrediar domum meam[5]?

Alia exempla.

His instructi rationibus ac meditationibus, si ad orandum veniamus, illud assequemur, ut, si minus undique cincti malisque circumdati, quemadmodum tres illi pueri intacti ab igne, sic nos inviolati servemur, certe, ut Machabæi, casus adversos constanter ac fortiter feramus.

In contumeliis et cruciatibus sacros imitabimur *apostolos*, qui cæsi verberibus, vehementer lætabantur quod *digni habiti* essent qui pro Christo Jesu contumelias paterentur: sic nos ita comparati canemus illa summa animi voluptate[6]: Principes persecuti sunt me gratis, et a verbis tuis formidavit cor meum: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa[7].

ORATIONIS DOMINICÆ SIGNACULUM,

AMEN.

CAPUT XVII.

1. Recte sunt finiendæ preces.

HANC vocem, sicuti est, signaculum orationis dominicæ appellat sanctus Hieronymus in Commentariis in Matthæum[8].

Quare ut admonuimus antea fideles de præparatione quæ

[1] 2. Tim. 3. 12. — [2] Act. 14 21. — [3] Luc 24. 26. — [4] Serm. 5 de omnibus sanctis. — [5] 2. Reg. 11. 11. — [6] Act 5. 41. — [7] Ps. 118. 161. — [8] In Matth. 6. 6.

adhibenda sit priusquam aggrediantur ad divinam precationem, sic nunc faciendum duximus, ut clausulæ ac finis ipsius precationis causam rationemque cognoscant.

NOTA. Non enim pluris est divinas preces diligenter ordiri, quam religiose absolvere.

II. Fructus hujus particulæ.

Sciat igitur fidelis populus multos esse, et eos uberes fructus, quos ex dominicæ orationis fine percipimus : sed omnium uberrimus ac lætissimus fructus est eorum impetratio quæ postulavimus, de quo supra satis dictum est. Non solum autem consequimur postrema hac parte precationis, ut nostræ preces audiantur, sed quædam etiam majora ac præclariora, quam ut verbis explicari possint.

III. Orationis bona.

Nam cum orando homines cum Deo colloquantur, ut sanctus Cyprianus ait, fit quodam inexplicabili modo oranti divina majestas propior quam cæteris, quem præterea singularibus ornat muneribus, ut qui pie Deum orant, quodam modo cum iis qui ad ignem accedunt, comparari possint; qui si algent, calescunt : si calent, æstuant : sic illi assistentes ad Deum pro modo pietatis ac fide ardentiores evadunt. Inflammatur enim eorum animus ad Dei gloriam, mens illustratur admirabilem in modum, omnino cumulantur divinis muneribus : est enim illud proditum sanctis litteris : Prævenisti eum in benedictionibus dulcedinis[1].

Exemplum.

Exemplo est omnibus magnus ille Moses, qui, a Dei congressu et colloquio digrediens, divino quodam fulgore collucebat sic, ut Israelitæ ejus oculos et os intueri non possent[2].

NOTA. Omnino qui vehementi illo studio preces faciunt, Dei benignitate ac majestate admirabiliter perfruuntur : Mane astabo, inquit Propheta, et videbo, quoniam non Deus volens iniquitatem tu es[3]. Hæc quo magis noscunt homines, eo Deum vehementiori cultu ac pietate venerantur; eo etiam sentiunt jucundius quam suavis sit Dominus et quam vere beati sint omnes qui sperant in eo.

IV. Effectus orationis singularis.

Tunc vero clarissima illi luce circumfusi, quanta sit eorum

[1] Psal. 20. 4. — [2] Exod. 34. 35; 2. Cor. 3. 13. — [3] Psal. 5. 5.

humilitas, quanta sit Dei majestas, considerant; est enim illa sancti Augustini regula : Noverim te, noverim me. Itaque fit ut suis viribus diffidentes, totos se committant Dei benignitati, minime dubitantes quin ipsos paterna illa sua et admirabili charitate complexus, abundanter iis omnia suppeditet quæ sint ad vitam et salutem necessaria; hinc se ad agendas Deo gratias convertant quantas animo maximas capere possunt, quantas oratione complecti. Quod magnum Davidem fecisse legimus; qui cum ita precationem instituisset : Salvum me fac ex omnibus persequentibus me; sic eam absolvit : Confitebor Domino secundum justitiam ejus, et psallam nomini Domini altissimi [1].

V. Orationes sanctorum quales.

Sunt ejusmodi sanctorum preces innumerabiles, quarum exordium est timoris plenum, clausula spei bonæ lætitiæque referta. Sed mirabile est quam eo in genere eniteant Davidis ipsius precationes; nam cum metu perturbatus sic orare esset exorsus : Multi insurgunt adversum me, multi dicunt animæ meæ, Non est salus ipsi in Deo ejus [2]; confirmatus aliquando gaudioque perfusus, subjunxit paulo post : Non timebo millia populi circumdantis me [3]. Alio etiam psalmo, suam cum deplorasset miseriam, ad extremum Deo confisus incredibiliter lætatur spe sempiternæ beatitudinis : In pace, in idipsum, inquit, dormiam et requiescam [4].

Quid illa? Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripias me : quanto cum tremore et pallore Prophetam dixisse credendum est

Contra, quæ deinceps sequuntur, quam fidenti ac lætanti animo : Discedite a me, inquit, omnes qui operamini iniquitatem, quoniam exaudivit Dominus vocem fletus mei. Cum vero Saulis iram furoremque pertimesceret, quam humiliter ac demisse Dei opem implorabat : Deus, in nomine tuo salvum me fac, et in virtute tua judica me [5]; et tamen hilare ac fidenter in eodem psalmo subjecit : Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ.

VI. Ad orationem accedendum.

Quare qui se confert ad sacras preces fide speque munitus, parentem adeat Deum, ut se id consequi posse quod ei opus sit, nullo modo diffidat.

[1] Psal. 7. 18. — [2] Ibid. 3. 23. — [3] Ibid. 3. 7. — [4] Ibid. 4. 9. — [5] Ibid. 53. 3

VII. Vocis *amen* dignitas.

Sunt autem in extremo hoc divinæ precationis verbo, *amen*, multa quasi semina quædam earum rationum cogitationumque quas diximus.

VIII. Quid proprie significet.

Et quidem adeo frequens fuit hæc hebræa vox in ore Salvatoris, ut Spiritui sancto placuerit ut in Ecclesia Dei retineretur.

IX. Usus hujus vocis in missa.

Cui voci illa quodam modo subjecta sententia est : Scito tuas auditas esse preces ; habet enim vim respondentis, et illum, qui precibus quod velit impetrarit, cum bona gratia dimittentis Dei.

Hanc sententiam perpetua Ecclesiæ Dei consuetudo comprobavit, quæ in sacrificio Missæ, cum pronuntiatur oratio dominica, non rei sacræ ministris, quorum partes sunt illa dicere : Sed libera nos a malo, attribuit hanc vocem, *amen ;* sed ipsi sacerdoti accommodatam reservavit : qui cum Dei et hominum sit interpres, Deum exoratum esse populo respondet.

Nota. Nec tamen hic ritus communis est omnium precationum : quippe cum in cæteris ministrorum sit munus respondendi, amen, sed proprius dominicæ orationis ; nam in aliis precibus consensum modo desideriumque significat ; in hac responsio est, Deum orantis postulationi consensisse.

X. Amen varie interpretatum.

Ac varie quidem a multis est interpretatum hoc verbum, *amen :* Septuaginta interpretes verterunt, fiat ; alii reddiderunt, vere ; Aquila, fideliter, convertit. Sed parvi refert hoc an illo modo sit redditum : modo habere intelligamus eam vim, quam diximus confirmantis sacerdotis concessum id esse quod petebatur, cujus sententiæ testis est Apostolus, in epistola ad Corinthios : Quotquot enim, inquit, promissiones Dei sunt, in illo est : ideo et per ipsum amen Deo ad gloriam nostram[1]

XI. Amen attentionem excitat.

Est etiam hæc nobis accommodata vox, in qua inest confir-

[1] 2. Cor. 1 20

matio quædam earum petitionum, quas adhuc adhibuimus: quæ etiam eos reddit attentos, qui dant operam sacris precibus; fit enim sæpe ut in precatione distracti homines variis cogitationibus alio traducantur.

XII. Est totius orationis repetitio.

Imo vero summo studio petimus hac ipsa voce, ut omnia fiant, id est, concedantur, quæ antea petivimus; vel potius intelligentes nos jam impetrasse omnia ac sentientes præsentem vim divini auxilii, illud una cum Propheta canimus: Ecce enim Deus adjuvat me, et Dominus susceptor est animæ meæ[1]. Nec est quod quisquam dubitet quin, et nomine Filii sui et verbo quo sæpissime is usus est, moveatur Deus, qui semper, ut ait Apostolus, exauditus est pro sua reverentia[2].

[1] Psal. 53. 6. — [2] Hebr. 5. 7.

FINIS.

INDEX CATECHISMI.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

G.

H

I.

J.

L.

M.

N.

O.

P.

R.

S.

T.

U.

V.

Z.

FINIS INDICIS.

Loaned

[illegible]			

